This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

F
1874
XVI-1907

F
2161
XVI-1907

Digitized by Google

Digitized by Google

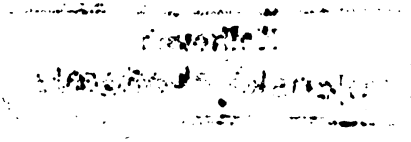

Digitized by Google

ČESKÝ LID.

SBORNÍK

VĚNOVANÝ STUDIU LIDU ČESKÉHO V ČECHÁCH,
NA MORAVĚ,
VE SLEZSKU A NA SLOVENSKU.

Č 121
2143

REDAKTOR:
Dr. ČENĚK ZÍBRT,
m. professor kulturní historie na české univerzitě, bibliothekář Musea král. Českého.

XVI.

Knihovna
vojenské akademie

V PRAZE,
NÁKLADEM F. ŠIMÁČKA.
1907.

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
Stacks
AUG 1 5 1978

Slavná Česká Akademie pro vědy, slovesnost a umění v Praze přispěla obětavě ku vydávání tohoto ročníku podporou 800 K (první, třetí třída). Podle vzájemné úmluvy užilo nakladatelství poloviny této částky na zaopatření illustrací, přesahujících rozpočet Českého Lidu; druhé poloviny užito k remuneraci redakce a ke zvýšení honorářů spisovatelských.

Veškerá práva vyhrazena.

Zn. k 5
1874/XVI-1907
ODBORNÁ KNIHOVNA
V. A
Přírůst. č. -39 8
Č. ... ústkové: 2143
Zn. ... č. 121

Tiskem „Unie" v Praze.

Digitized by Google

OBSAH.

TEXT.

Strana

Adámek K. V., Dr., Tance východočeské. Valčík z Vitanova, valčík ze Svratoucha 155
Aleš Mikuláš, Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel 182
Andrlík Fr. J., Poličtí proti usazování židů 138
Bibliografie doby Rudolfa II. 396
Bolech V., Pověsti z okolí Jílového 450
Bouchal Fr. V., Pověry o múře 167
Čermák Kliment, Z rodinných pamětí částavských 365
Daněk Adolf, Krutí noha. Z vodníkovy říše pod Katovickou horou 88
Dolenský Ant., Písně a letáky o defenestraci r. 1618. (S 2 vyobr.) 34
Fintajsl Frant., Z pamětní knihy obce Sobulek u Kyjova na Moravě. (Kaprál Krun předává r 1691 svou dcerušku Barborku Tom. Žabkovi) 343
Frinta A., Příspěvek k lidové korrespondenci a její ornamentice z r. 1807. (S 1 vyobr.) 80
Fritz Jan Albín, Bechyňské písně z Nuzic (texty a nápěvy): 1. Kterák ze dvora vyjedu. 2. Slunéčko za hory zašlo. 3. Popěvek družičky po přípitku: Je-li tady ten můj mládeneček; Ty kalcovy okna, ty mají zlatá skla; V těch Nuzicích na vršíčku zelená se 47
— Slavnost „Ondřeje" v Nuzicích na Bechyňsku 172
Gross Hynek, Zakládání ohňů na panství Krumlovském a nařízení Petra Rožmberka z r. 1540 o stíhání paličů 180
Hájek V., Taxa štoly arciděkana Kutnohorského a jeho kaplanův ze stol XVII 154
Hajný Aug., Jarní hra dívčí, kamínky, drábky 364
Hansmann Leop., Stínání berana na Hanč r. 1810 442
Hoblová Barbora, Jídla na Železnobrodsku 179
Holuby J. L., Slovenské piesne z Bošackej doliny 156
Homolka Fr., Jarní hra dívčí s drábky 312
Horský Emil, V. Šlapáka Mělnického rymování o lásce r. 1617 82
— J. Beckovský o strašidlech na Radyni. (Se 4 vyobr.) 449
Hostinský Otakar, Dr., Lidová píseň v Rakousku 161
Hruška Jan Fr., Kostelíště na Hůrce u Chodova. (S 1 vyobr.) 73
Hýsek Miroslav, K pověstem o mrtvém milém, jenž přichází k milé 244
Jahoda Jan, Poniky. Prispevok k národopisnému obrazu slovenskej dediny 386, 431
Jireček Herm. rytíř ze Samokova, Dr., Zvyky v právě staročeském. (Soudní vdaní) 29
Jurkovič Dušan, Lidové stavby na Moravě. S doslovem redakce. (Se 16 vyobraz.) 319
Kabelík Jan, Národopisná mapa Hané z počátku století 19. (S 3. vyobraz.) . 257
Kalda Jos, Ze staré školy. Valašský obrázek 456
Klvaňa Josef, Vázání šátků na moravském Slovácku. (S 3 vyobraz.) 39
Konečná Josef, Lidový kroj na Žďársku před padesáti lety 347
Košťál Josef, Dvojitý klas 202
— Z lidové mluvy. I. Záhoří. II. Konecchlum 337
Krotký V., Kříže v Kozárovicích na Písecku (S 9. vyobr.) 128
Kučera J. P., Lidové léčení na Veletínsku na Moravě 367
Kulturní poměry za Rudolfa II. 252
Lábek L. V., Lidové lékařství 300

Digitized by Google

Strana

moravského nářečí r. 1863 382
ile na Jistebnicku 198
kroj. (S 11. vyobraz.) 367
z okolí opavského: Popěvky na křestní jména.
ské Dítěti, uhodí-li se. Děti se straší. Při pu-
. 200
„drábky“ 301
eských znamení 302
ie ústního podání zapsány texty i nápěvy, s vý-
Nevadte se táto, mámo; Na tom našem nátoni;
červeňoučká jako rys; Vedle Soběslavi louky se
su moje; O řebíčku zahradnický, o růžičko vo-
pobudete fousy; Ta dceruška vaše zítra svátek má 54
Výstvd.
z posledních let vlády Rudolfa II. 360, 428
lidovědná za rok 1906 . . . . 205, 255, 351, 399
zábavy ve stol. XVI. 287
poradila selce od učarování 339
na Pardubicku. (Se 7 vyobraz.) 216
Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici.
. 136
na Podřipsku. (S 1 vyobr.) 384
Chrudimsku v XVI. stol. 389
poměrů na sklonku věku XVIII. 79, 151
na počátku století XVII. na Litomyšlsku 245
XVI.–XVIII. století 437
hrušek a jablek 388
nohou na Zelený čtvrtek na Hradě Pražském
. 286
z dějin českého pořekadla 393
ku výkladu spisů Tómy ze Štítného. (S 1 vyobr.) . . 401
roboty na Vorlickém panství r. 1848 289
„ruka v ruku.“ (Se 3 vyobr.) 460
Hanácká písnička o zemákách 384
dobrého sukna. Z materiálu zaslaného A. V. Šem-
pro jeho dialektologické studie z Vys. Mýta 270
hanáckého. (S 11. vyobraz.) 271
pekrtéňátkách. Ze Skryšova v Sedlčansku 480
v Bystřici nad Pernštýnem roku 1654 318
do zboží bystrického r. 1672 231
hrdinovi Janu Sladkém (jeho rodokmen) 80
Jinová Pacovská. Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně
. . . . . 140, 229, 291, 316, 363, 435
Čarovaná hájovna v Třídvorech. Příspěvek k souvěké lidové
a zvycích strašidelných. (S 1 vyobr.) 90
Starovska M. Horká vypravuje . . . Bobrovské nářečí (u Nového
Města na Moravě). 1. Vo smrti. 2. Vo divyženkách. 3. Vo světýlkách . . 194
maškar před 50 lety 454
O selské bouři ve východních Čechách r. 1612 209
Novější nařízení o sanytrnících z r. 1850-2 149
O virgulích 242
české ze stol. XVI. (S 8 vyobr.) 474
Čarodějnice na Slovácku. Ze Šardic u Kyjova 153
Přísaha sběhlých poddaných. Z klatovské knihy pamětní z r. 1722 . 201
Jar., Franta Tahavec 333
rodičům z polního tažení do Holštýnska r. 1864 361
krojích r. 1577. (Se 3 vyobr.) 455
vančic. Další řada vyobrazení 233
„Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře“. Ry-
adba ze XVII. stol. o řemeslnících 48, 99, 234, 293, 375
za o rozhraní nářečí moravských r. 1851 314
pověsti v rouše básnickém. I. Pověst o Žižkovi v Hořeňovsi 417

Digitized by Google

Strana

Zíbrt Ceněk Dr., Dopisy Boženy Němcové J. E. Purkyňovi 164
— Fr. Bartoše dopisy Al. Šemberovi a Fr. Zoubkovi 290
— Fr. Bartoš o studiu lidu moravského. Hrstka dopisů a vzpomínek. (S 1 vyobr.) 113
— Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v „Babičce“ a v slovenských pohádkách. (Se 14 vyobr.) 1, 65
— K dějinám divadla českého. Vlastenecké proslovy a oslavy českého divadla ke konci věku XVIII. 412
— K národopisné mapě Hané z poč. 19. stol. (Koleda haná ká o vlastnostech evropských národů) 310
— Lidová kuchyně a kuchařství staročeské. (Se 6 vyobr.) 167
— List kmotrovský ze zač. stol. XVIII. 358
— Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587 . . . 42, 84, 131, 174
— Mech z oběšencovy lebky za Rudolfa II. 361
— Netištěný dopis B. Němcové V. Hankovi z r. 1854 227
— Obrázové písmo. (S vyobr.) 243
— Písně o selské vojně a o svobodě selské 340
— Praktické použití lidového ornamentu československého při výzdobě květinové. (S 5 vyobraz.) 74
— Slovenské hádanky z r. 1720 429
— V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého 282, 344, 390, 461
— Vysejpací rakve z doby Josefa II. (Se 3 vyobraz.) 87
— Z památností města Ivančic na Moravě. (Se 13 vyobr.) 142
Zich Otakar, Dr, Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku 352, 406
Zikl Jos., Škrábky na Zbraslavsku 448
Zjevení duchů na Novém Městě Pražském r. 1906 126

Vyobrazení.

I. *Ke článku*: Dr. *Čeněk Zíbrt, Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v „Babičce“ a v slovenských pohádkách.*
1. König Ant., Babička s dětmi v komoře 3
2. Božena Němcová. Dle olejové malby na Národopisné výstavě . 5
3. Z krajiny „Babičky“ Bož. Němcové. Chvalkovice. Fotografie J. Šímy 7
4. Zámek ve Chvalkovicích 8
5. Mlýn „Grund“ v údolí u Chvalkovic 9
6. Pohled z altánu ryzemburského do údolí Úpy 11
7. Babiččino údolí nad Úpou u Ratibořic 13
8. Druhý splav Úpy 15
9. Viktorčin splav 16
10. Staré bělidlo 17
11. Mlýn v Ratibořicích. (Babiččino údolí) 19
12. Vypravuje slovenské pohádky. Titulní list Slovenských Pohádek, vydaných od Boženy Němcové. Kresba Jos Manesa 21
13. Božena Němcová. Kresba J. Šafařovice 23
14. Božena Němcová. Medailon Čeňka Vosmíka 25

II. *Ke článku: Antonín Dolenský, Písně a letáky o defenestraci r. 1618.*
15. (1.) Vyhození místodržících z Hradu Pražského r. 1618 Dle současného letáku kreslil A. Dolenský 34
16. (2.) Vyhození místodržících z Hradu Pražského r. 1618. Dle současného letáku kreslil A. Dolenský 34

III. *Ke článku: Jos Klvaňa, Vásání šátků na moravském Slovácku.*
17. (1.) Zimní a jarní oděv děvčat z Boršova u Kyjova 39
18. (2.) Děvče z Jalubí u Uh. Hradiště 40
19. (3.) Kroj ze Zlechova u Uh. Hradiště 41

IV. *Ke článku: Národopis na Sedlčansku.*
20. (1.) Sýpka v Bratříkovicích 59

Digitized by Google

21. (2.) Chalupa v Kuní 59
22. (3.) Statek v Nalžovicích 60

V. *Ke článku*: *J. Fr. Hruška, Kostelíště na Hůrce u Chodova.*
23. (1.) Mikuláš Aleš, Psohlavci (titulní list knihy Al. Jiráska) . . 73

VI. *Ke článku*: Dr. *Č. Zíbrt, Praktické použití lidového ornamentu československého při výzdobě květinové.*
24. (1.) Jednoduché základní tvary ornamentiky československé pro květinové skupiny 75
25. (2.) Složitější základní tvary ornamentiky československé pro květinové skupiny 75
26. (3.) Osázení koruny české z Národopisné Výstavy r. 1895 . . 76
27. (4.) Elipsa květinová s lidovým ornamentem československým . 77
28. (5.) Rabátko čili lemůvka z květin dle lidového ornamentu československého 78

VII. 29. *Ke článku*: *A. Frinta, Příspěvek k lidové korespondenci a její ornamentice* (vyobrazení milostného dopisu z r. 1807, jehož okrasa vytečkována jehlou) 81

VIII. *Ke článku*: Dr. *Č. Zíbrt, Vysejpací rakve z doby Josefa II.*:
30. (1.) Vysejpací rakev z Komárova zavřená, v museu Dašickém . 87
31. (2.) Vysejpací rakev z Komárova otevřená, v museu Dašickém . 88
32. (3.) Vysejpací rakev z Kostelce, v museu Chrudimském, kreslil Ant. Šolta 89

IX 33. *Ke článku*: *G. Toužil Očarovaná hájovna v Třídvorech* (vyobrazení hájovny, hajného a dcery) 93

X. *K oddílu*: *Směs.*
34. (1.) Chodské ženy a děvčatu při slavnosti odhalení školy v Kyčově, fotogr. říd. uč. J. Veselý 109
35. (2.) Sedlácí na besedě, kroje lidové na sklonku věku XVIII., kreslil Zdeněk Laštovka 110
36. (3.) Z listin cechu ovčáckého. Kreslil Zdeněk Laštovka 110

XI. 37. *Otázky a odpovědi.* Nosový tanec, rytina N. Meldemanna, XVI stol., kreslil Zdeněk Laštovka 111

XII 38. *Vyobrazení Frant. Bartoše* 126

XIII. *Ke článku V. Krotkého, Kříže v Kozárovicích na Písecku, kreslil* prof. *V. Krotký.*
39. (1.) Zlomky Božích muk „Pod závní“ u Kozárovic 128
40. (2.) Boží muka u Zádusního lesa blíže Řeče 128
41. (3.) Krajský mezník nad Milínem 128
42. (4.) Kříž „na Hůrkách“ u Kozárovic 128
43. (5.) „Na čižové“, Boží muka u Brodu blíže Březnice 129
44. (6.) Kříž „u lip“ nebo Fabjánoje „na březině“ nad Kozárovicemi . 129
45. (7.) Klimentoje kříž „v ouvaře“ u Kozárovic 129
46. (8.) Holánoje kříž „na hlině“ u Kozárovic 129

XIV *Ke článku K. Rozuma, Chození sv. Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici, kreslil K. Rozum.*
47. (1.) Obchůzka Lucky (Lucie) v Jihočesku 136
48. (2.) Obchůzka Barborek v Roudnici 137

XV. *Ke článku*: Dra *Č. Zíbrta, Z památností města Ivančic*:
49. (1.) Alfons Mucha rodák ivančický, Vzpomínka na rodné město Ivančice 143
50. (2.) Beneš Method Kulda, rodák ivančický, spolupracovník Českého Lidu, sběratel pohádek 144
51. (3.) Rodný dům B. M. Kuldy 145
52. (4.) Bývalá bratrská škola (gymnasium) v Ivančicích 145
53. (5.) Pečeti cechů v Ivančicích: 1. pekařského, 2. zednického, tesařského, kovářského a kolářského; 3. obuvnického 146
54. (6.) Kalich z býv. sboru bratrského v Ivančicích (chová se v Mor. museu zemském) 147
55. (7.) Zachované památky hrnčířského cechu v Ivančicích: Džbán z r. 1849, konev z r. 1543, pokladnice, džbán z r. 1855, sklenice tovaryšů, „vilkum“ z r. 1749, listina z r. 1573, listina z r. 1707, kalich, „laufer“ z r. 1818 148

Digitized by Google

Strana

XVI. 56. *Moda ženská z r. 1844, karikatura.* Kreslil Zdeněk Laštovka . 159
XVII. *Ke článku*: Dr. *Č. Zíbrt, Lidová kuchyně a kuchařství staročeské.*
57. (1.) Titulní list kuchařství Pavla Severina z Kapí Hory r. 1535 . 168
58. (2.) Titulní list kuchařství Jana Kantora r. 1553 169
59. (3.) Titulní list kuchařské knihy Bavora Radovského z Hustiřan 171
60. (4.) Bavor Rodovský z Hustiřan, český alchymista a spisovatel . 173
61. (5.) V kuchyni staročeské za věku XVII. Rytina podle návodu Jana Amosa Komenského 175
62. (6.) Magdalena Dobromila Rettigová, spisovatelka a zakladatelka novodobého umění kuchařského 176
XVIII. *Ke článku*: *Mikuláš Aleš, Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel.*
63. (1.) Vánoční píseň: Nesem vám noviny 181
64. (2.) Koleda z Domažlicka 183
65. (3.) Koleda z Prachenska 184
66. (4.) Koleda z Klatovska 185
67. (5.) Koleda jihočeská z Písecka 187
68. (6.) Koleda tříkrálová 189
69. (7.) Sanice veselá, z Prachenska 191
70. (8.) Tanec „maděra“ 192
71. (9.) Chudá milá, z Klatovska 193
72. (10.) Sedlák-furiant, z Klatovska 195
73. (11.) Koně panský, z Prachenska 197
74. (12.) Velikonoce 199
XIX. 75. Prof. *Jan Soukup, spolupracovník Českého Lidu* 211
XX. *Ke studii F. K. Rosůlka o lidu na Pardubicku.*
76. (1.) Dřevěná radnice v Dašicích do r. 1830. Dle náčrtu říd. učitele Jos Horyny nakreslil učitel J. Rejfek 216
77. (2.) Dřevěná kaplička Sedmibolestné P. Marie v Dašicích. Fot. K. Stoklas 217
78. (3.) Radnice v Sezemicích 219
79. (4.) Stříbrná pečetidla města Bohdanče (zmenšena) Fot. J. Heřman 221
80. (5.) Hradecká brána v Bohdanči, zbořena r. 1889, fot. J. Heřman 223
81. (6.) Pernštýnská cihla v Bohdanči. Kreslil J. Moravec 224
82. (7.) Očepená nevěsta (narozena r. 1802, malována r. 1829), olejomalba, fot. J. Chmelík 225
XXI. *K stati*: *Z dějin města Ivančic od A. Kratochvíla*:
83. (1.) Titulní list opisu ivančických privilejí. Kreslil B. Froschauer, rodák Ivančický, v Řezně r. 1630 232
84. (2.) Portál bývalý z r. 1598 domu pánů z Lipého 233
85. (3.) Koflík z býv. sboru bratrského v Ivančicích. (Chová se v Mor. museu zemském) 235
86. (4.) Farní kostel P. Marie v Ivančicích r. 1731 236
87. (5.) Pomník Pavla Dvořáka, obročního písaře († 1585) 237
88. (6.) Část „Bratrského sboru“ (nyní palírna) 240
XXII. *K stati*: Dr. *Čeněk Zíbrt, Obrazové písmo*:
89. Obrazové písmo. Kreslila Marie Soukupová 243
XXIII. *K časovým zprávám*:
90. (1.) *Renata Tyršová*, vrchní inspektorka dívčích škol průmyslových v zemích českých 247
91. (2.) Všici se ptají, komu to hrajú — † Pelárovi, valašskému muzikantu, známému z Národopisné výstavy r. 1895 248
XXIV. *Ke článku*: *Jan Kabelík, Národopisná mapa Haná z poč. 19. stol.*:
92. (1.) Hanák r. 1786. z díla: Hanke z Hankenšteina, Bibliothek der mährischen Staatskunde 262
93. (2.) Hanák v starodávném kožichu, fotogr. řed. Jos. Kvaňa . . 264
94. (3.) Mapa „zaslíbené země svaté“. Haná, ze začátku stol. XIX. 265
XXV. *Ke článku*: *Jan Scozil, Z dějin kroje hanáckého*:
95. (1.) Hanák ve flanélce a v plášti s límcem prostým a se člunem na hlavě 272
96. (2.) Hanačka v sátku s cípy nahoru zavázanými 273

Digitized by Google

Strana

97. (3.) **Hanák v plášti s límcem pětidílným a se člunem na hlavě** 275
98. (4.) **Ukázka hanáckých límečků** 276
99. (5.) **Hanák v lajdíku s aksamitkou na hlavě** 277
100. (6.) **Výkres Hanačky** Č. **Kovářikové z Čelčic** 278
101. (7.) **Výkres Hanačky** Č. **Kovářikové z Čelčic** 278
102. (8.) **Hanácká nevěsta v pantlíku** 279
103. (9.) **Hanačka u kolovratu v župánku** 280
104. (10.) **Hanačka v šátku s cípy svěšenými** 281
105. (11.) **Výkres Hanačky** Č. **Kovářikové z Čelčic** 282

XXVI. *Ke článku: Dušan Jurkovič, Lidové stavby na Moravě:*
106. (1.) **Kolba na salaši** 320
107. (2.) **Vnitřek kolby** 321
108. (3.) **Horské stavení dřevěné** 322
109. (4.) **Zděný statek s vinným sklepem** 323
110. (5.) **Zděná chalupa s došk**ovou střechou 324
111. (6.) Světnice s pecí bez **komína** 325
112. (7.) Pec s kamny a přistavenou sporokrbem uvnitř světnice . 326
113. (8.) Pec, ohniště a kozub uvnitř světnice 327
114. (9.) Předsíň malovaná 328
115. (10.) Ohniště v předsíni 329
116. (11.) Kamna ve světnici 330
117. (12.) Světnice s pecí a kozubem 331
118. (13.) Pohled na bílou jizbu 333
119. (14.) Pohled na jizbu bílou 334
120. (15.) Výzdoba kol oken 335
121. (16.) Malované podnební žudro 339

XXVII. *Ke článku: Karel V. Medrecky, Dětvanský kroj:*
122. (1.) Dětvanské mládší typy **mužské** 368
123. (2.) Dětvanští hudci ve skupině slovenských hostí na Národopisné výstavě v Praze 1895 369
124. (3.) Pastevec z Dětvy. **Fot. J. Koula** 370
125. (4.) Dětvanský typ **starého muže se čtyřmi zapletenými kačkami** (vrkoči) 371
126. (5.) Valaška dětvanská 372
127. (6.) Dětvanský typ staršího muže se čtyřmi zapletenými kačkami (vrkoči) 373
128. (7.) Črpák dětvanský 374
129. (8.) Typ mužský dětvanský. **Fot. J. Koula** 375
130. (9.) Skupina Dětvanů na Národopisné výstavě v Praze 1895 . 376
131. (10.) Ženské typy a kroje dětvanské 377
132. (11.) Kápka (čepice) **Dětvanky** 379

XXVIII. 133. *K statí: Peruchty, perychty, peruty na Podřipsku, obchůšky* štědrovečerní kreslil prof. Karel Rozum 385

XXIX. *Ke článku: Jan Soukup, Úborek:*
134. Úborek. Kreslil prof. **Frant. Lexa** 403

XXX. *Ke článku: Emil Horský, J. Beckovský o strašidlech na Radyni:*
135. (1.) Půdorys hradu Radyně 440
136. (2.) Hrad Radyně od východu 441
137. (3.) Zříceniny Radyně od severu 443
138. (4.) Věž na Radyni 445

XXXI. *Ke článku: Weigel o českých krojích r. 1577.*
139. (1.) Čech stařec 456
140. (2.) Stařena Češka s děvčátkem 457
141. (3.) Nevěsta slezská 458

XXXII. *Ke článku: Jan Soulek, Staročeský prsten „ruka v ruku".*
142. (1.) Prsten z Obory Bart. Paprockého 1602 460
143. (2.) Prsten „ruka v ruku", zavřený 460
144. (3.) Prsten „ruka v ruku", otevřený 460

Ke článku: Mužské typy české ze stol. XVI.
145. (1.) Měšťané ze Severínovy bible r. 1537 472
146. (2.) Z Husovy Postilly 1564 472
147. (3.) Z graduálu Třebenického r. 1575 472

Digitized by Google

148. (4.) Strahovský kodex (Dobřenský) r. 1556 473
149. (5.) Z malostranského kancionálu r. 1572 473
150. (6.) Z kancionálu malostranského r. 1572 473
151. (7.) Čech vznešený, z mapy Sadelerovy r. 1620 474
152. (8.) Muž na Sadelerově mapě Čech r. 1620 474
XXXIV. 153. *K stati: Český lev na radnici v Tachově* 478

Směs.

Andrlík Fr. J., Původ jména osady Svinné 304
— Žebrání na mrtvolu 304
Bolech V., „Panenské housle", trest ve stol. XVIII. 303
Dobravský G., Dětská tajná řeč 204
Drachovský A., Co nám stará hajná o cikánovi Janůšovi vypravovala . . . 479
Drnek Jos., Jména slatinských pozemků a chalup 349
Edgar Emil, Plat z chalupy na Slovácku r. 1819 480
Emlerová M., Pražanka klaní se měsíčku 304
Engel Pantaleon, O morách 61
Hille Jan, Husitské zvonění v Písku 112
Hlasivec Fr., Mravenčí víno — dětská pochoutka 251
Hoblová Barb., Přirovnání, pořekadla (fráze), přísloví ze Železnobrodska . . 349
Hojsák Jan, Bludné koření 396
— Had „hospodáříček" 304
— Pověry hornické roku 1549 251
— Rvačka pro svatební podvazek 110
— Svatební pověra 250
— Zlodějská pověra 251
Homolka Fr., Blejskavec 350
— Převratné říkadlo 351
— Recept nevěstě na kucmouch 451
— Svatební říkání z Podripska 250
— Vdavky 451
Horský Emil, Proti blechám 251
Hrachovec Fr., Koleda z Chramost 349
— Koledy z Dublovic 159
Maša Josef, Ženich vypočítavý 480
Moderní pověra při hledání ženicha 203
Nováček V. J., Dr., Cedule Jana Sebastiana Matěe, varhaníka, a druhýho Jakuba Ignatiusa bakaláře na službu rektorskou při městě Březnici na rok 1652 479
Novotný Oldra J., Kuře hospodáříček 251
Pleskot Fr., Konopičky o masopustě 249
Procházka J., „Pucnoha" strašidlo 479
Ptáček A., Žižkův dub 111
Rataj V., Chození do Emauz 350
— O hadu „hospodáři" a žábě „hospodyni" 250
— Pivovar šel po střídě 479
Schulz V., Umělý mrzák 203
— Umí s čerty 203
— Zač bylo koření v Čechách r. 1490 204
Solař J. J., Přezdívky z r. 1850 303
Soukup Jan, Na sv. Matěje 303
— List kmotrovský 478
Soulek Jan, Nová slova 478
Stržínková Blažena, O bosorkách na 1. mája 395
— O ďáblu 395
Svoboda B., Dr., Mše duchů v Kouřimi L. P. 1631 350
Šach Jos., Pověry při svatbě 303
Tykač J., Spravedlivý čert 112
Typy a kroje žen českých 110

Digitized by Google

Strana

[illegible] 480
[illegible] 61
[illegible] 250
[illegible] 249
[illegible] 112
[illegible] 350
[illegible] 159
[illegible] 96
[illegible] 249
[illegible] 110
[illegible] 61
[illegible] 204
[illegible] 159
[illegible] 110
[illegible] 61
[illegible] 251
[illegible] 204
[illegible] 204

Otázky a odpovědi redakce i jiných.

[illegible] 395, 477
[illegible] 157
[illegible] 246
[illegible] 1774. 9. září o sanytrnicích 395
[illegible] 394
[illegible] 246
[illegible] 158
[illegible] se zřetelem k lidovědnému studiu dryák . 158
[illegible] 158
[illegible] 158
[illegible] 112
[illegible] 158
[illegible] 157
[illegible] 478

Časové zprávy.

[illegible] Pražské 475
[illegible] nekrolog 58
[illegible] o české knize historické 475
[illegible], Muzikant Pelár zemřel 247
[illegible] (Se 3 vyobr.) 60
[illegible] P. Fr. Zgoda-Křen; Xav. Běhálková; Václav Rojt . . 477
[illegible] (s 1 vyobraz.) 247
[illegible] Zikmund, Dr., šedesáté narozeniny 247
[illegible] Čeněk, Dr., Člověčí sádlo lékem r. 1895 58
[illegible] Paměti 58

Literatura kulturně-historická a etnografická 1906—7.

Referuje prof. Dr. Čeněk Zíbrt 62, 160, 207

Digitized by Google

REJSTŘÍK.

Sestavil **A. Dolenský.**

Ajbiš 367.
aksamítka 271, 274, 348.
Alan 61.
alchymie 207—8.
alchymisté 160, 361.
Amerling K. 10, 11, 12.
Anderle Mikuláš 151.
Apollo 417.
arciděkan 154.
archivy pražské 475.
artikulové 256, 287.
staman 72.

Bahry 433.
balamut 84.
ballet 418.
bandorák 179.
baňky 347.
Barborky 137—8.
Bartoš Fr. 58, 290.
barvíři 294—5.
báseň 86.
batěk 84.
Bayer Frant. 57.
bázeň 132.
Beck A 10.
Beckovský J. 286, 440.
z Belvic Kašpar 426.
Benátky 447.
Beneš z Weitmile 402.
beanica 431.
bezženství 402.
bibliotheky pražské 475.
Blatáci 262, 269.
blahověst 42.
blamt 389.
blechy 251
blejskavec 350.
bludivo 46.
Bohuňovice 79, 151.
bohyně 117.
Bondynská divadelní společnost 412. 417.
Boršov 42.
Boskovicko 244.
bouře selské 209—10.
božižťata 285.
branzal 52.
brašno 84.
Bruncvík 416.
brusliak 373.
Břetislav, hra divadelní 417.
bříza 285.
Bučina 79—80, 151—2.
Budeč 10, 11, 465.
bukva 86.
burčák 459.
Bystré 139.
Bystřice 318.
bytnost 44

Calvinistae 85.
cedule zrádné 38.
cech 110.
cechmistr. 218.
cenkovati 49.
Cerekvice 79—80, 151.
contribuce 102.
cumlík 347.
cylindr 348.

Čarodějnice 117, 153, 339, 465
čáry 203, 285, 339.
časlovec 44.
čechlík 174,
čepec 40, 434.
čert 86, 203.
čertoch 46.
čich 44.
čištění studánek 469.
čižmy 434.
člnok 433.
člun 271, 274.
čtenice 131.
čuproky 380.

Darmovisy 274.
deckovia 370.
dělostřelectvo 150.
desátek 79—80, 151—3.
deukle 337.

Digitized by Google

dialekt 81.
dialektologie 116—9, 121, 256.
divoženky 196.
Dobruška 405.
dočka 84.
Domažlice 1, 18, 24, 73.
doroha (výklad slova) 84.
doškaři 404.
doubrava 132.
drábky 208, 301, 312, 364—5, 450. Srv. škrábky.
dracle 337.
Dražinov 31—2
drhlen 337.
drkoun 339.
dryák (lék,) 158.
dřevo (výklad slova) 86,
dyvizňa 367.

Ďarmoty 10, 66.

Exekuce 80, 104, 151—2.

Falc 109.
Ferdinand I. 286.
Ferdinand II. 86.
festuňk 337.
fěrtoch 174, 278.
fidlovačka 338.
flanelka 271, 274, 279.
flusárna 157, 246.
fortel 106.
Frantova Práva 350.
funus (taxa) 154
furiant, zpěv, tanec 410-1.

Gažmír 433.
germanismus 81.
glajt 174.
gombárka 434.

Had 250, 364, 449.
hadačka 62.
hadanky 429.
hájemství 43.
halušák 337.
halušky 179.
halže 174.
Hana 257, 265, 476.
Hanák 258—9.
handkorb 402.
harasy 434.
harázt 84.
hauskukl 174.
Havlíček K. B. 12.
hevzle 337.
hlavnica 433.
hlístník 367.
hmotnost 132.
hodokvas 112, 168.
hodinári 234.
hofmistr 360.
holomouce 133.
holomudec 133.
holubinka 39—40.
hornica 46
Hořeňoves (Hoříněves) 447.
Hořice 80—1.
hospodářiček 304, 449.
hromnice 228.
hotař 117, 412.
houbník 338.
houlach 338.
housle (mučidla.) 303
Hradiště 428.
hranice (výklad) 86.
hrejkati 338.
hrnčíři 299—300.
hry (lidové) 161, 288.
hřebíček (koření) 204.
hučenica 133.
hudba lidová 161.
hundka 338.
huňáček 338.
Hus 60, 211.
husa martinská 204.
Hůrka 73.
hvězdoprava 131.
hypernationalismus 120.
hyta 383.

Chléb (výklad slova) 85.
chobot 133.
Chodov 73.
chov dobytka 432,
chramst 338.
chuhýk 46.
chvant 382.
chytřec 45.

Ihlice 433.
izobek 367.

Jabe'ník 179.
Januš cikán 479.
jarmark 51, 104, 106—7, 234—9, 241, 380.
Jesuité 37—8, 160.
jebák 84.
jídla lidová 179, 198.
jícha 131.
jinoše 45.
jircháři 103.
jména míst 160—1, 349.
jména řek 133, 260.
jména vlastní 133—4.
jména zbraní 133.
Josef II. 87, 304, 414, 421, 467.

Kabacoun 395, 477—8.
kabanica 433—4.
kabeláři 444.
kadolty 48, 101—2, 293.
kalenica 383.
kanclíř 360.
kareta 383.

Digitized by Google

kašpárek 422.
katarr 332.
Klácel (poměr k Němcové) 4, 6, 7, 14, 67, 165.
klepanec 338.
klobúčik 368.
klopota 181.
kmínčí 338.
kmotrovství 158—9, 358, 478.
knedlíky 179.
kniha Rožmberská 181.
knižník 46.
Kordovo 73.
kocanda 246.
Kojetsko 262.
koleda 158—9, 161, 153—5, 187—8, 300, 349.
koledné 207.
koleno (výklad slova.) 45.
koliba 321.
Komarov 87.
Komenský J. A. 257, 327, 402.
komínňač 367.
komora česká (úřad.) 425, 438.
komora 388.
komorník 29—30.
končel 153.
kočiar 369.
konopí 211—5.
konopicka (tanec) 212, 249.
kontribuce 234, 293, 297, 363, 380.
kontribuční 79.
konstituce 289.
korábník 101.
kordulka 278.
koroptvička 338.
korrespondence lidová 80.
kortiška 294.
kořeni bludné 396.
kosteliště 73.
kotelec 433.
kotrč 339.
kouřle 333.
kovářík 301.
Kozina viz Sladký.
kozlík (v lidové mluvě) 338.
kozuba 321
koželuzi 101—8.
kožišníci 99.
krajky 433.
krample 271.
krbce 434.
Krčín z Jelčan 60.
krodel 372
kroj národní 62, 110, 256, 271—82, 347 až 318, 367—75, 433, 455, 474
krokve 107.
krondraška 294.
krosna 433.
krov 106.
kruntfest 174.
krupička 301.
krumplování 99.
krušec 86.
křástina 338.
kříkop 339.
Kubata 160, 352.
kucmouch 179, 351.
kuchařství 167—72.
kytla 434.

Lajdíček 259.
lajdík 271, 274, 277.
lapák 449.
láska (výklad slova) 43.
laskavec 461.
latuška 153.
lék (lidový) 58.
lékařství 158, 382, 351, 367.
leknica 383.
lemeš 433.
len 211—5, 236.
léno 133.
Lenora 244.
liberaj 49.
libomudřec 132.
líce 45.
licitace 404.
líčba 133.
lievč 433.
liehověští 42.
líščina 279.
líva 132.
lobelie 78.
Lomikar 30.
Lopatáři 262.
lovitva 46.
lubeček 367.
Lucie 136, 138.
Lubačovice 115.
lums 333.
lustbaus 174.
luzina 470.

Maděra (tanec) 192.
malíři 297—9.
mamaluci 425.
mandla 338.
mapa Hané, země zaslíbené 257, 265
marinka (= kabátek) 279.
masopust 213—4, 288.
maškary 288, 454.
Mater Verborum 401.
Matěj sv. 303.
mazhaus 174.
Medardus sv. 439.
medovina 255.
meluzina 470.
měhodek 133.
Milévsko 157.
místopis 260.
mizdření 99—100.
mliko jáhlové 179.
mluva lidová 162, 337
moda ženská 159.
Mohelno 146.

Digitized by Google

Lelek Cyprian, Slova slezsko-moravského nářečí r. 1863 382
Maděra Jaromír, Rýmování o jídle na Jistebnicku 198
Medvecký Karol A., Detvanský kroj. (S 11. vyobraz.) 367
Mosler Franta, Popěvky a říkání z okolí opavského: Popěvky na křestní jména. Popěvky na občany Kylešovské. Dítěti, uhodí-li se. Děti se straší. Při pučení píšťalek 200
Novák Fr., Jarní hra dívčí v „drábky“ 301
Novák J. V., Dr., Tabulka nebeských znamení 302
Novotný V. J., Řečické písně, dle ústního podání zapsány texty i nápěvy, s výkladem o hudební stránce: Nevaďte se táto, mámo; Na tom našem nátoni; Anduličko, ty bys byla červeňoučká jako rys; Vedle Soběslavi louky se zelenají; Já mám koně, nejsou moje; O řebíčku zahradnický, o růžičko voňavá; Počkejte vy, páni, pozbydete fousy; Ta dceruška vaše zítra svátek má 54
Osečanský Jar. V., hledej Vystyd.
Opočenský Januš. Pasquilly z posledních let vlády Rudolfa II. 360, 428
Pátek Ferd., Česká literatura lidovědná za rok 1906 . . . . 205, 255, 351, 399
Pohl J., Dr., Rokycanské zábavy ve stol. XVI. 287
Průcha Em., Jak cikáuka poradila selce od učarování 339
Rosůlek Fr. K., Studie o lidu na Pardubicku. (Se 7 vyobraz.) 216
Rozum Karel, Chození sv. Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici. (Se 2 vyobraz.) 186
— Peruchty, perychty, peruty na Podřipsku. (S 1 vyobr.) 384
Schulz Václav, Čarodějnice na Chrudimsku v XVI. stol. 389
— K dějinám učitelských poměrů na sklonku věku XVIII. 79, 151
— Co stála poprava žháře na počátku století XVII. na Litomyšlsku 245
— Reversy pijáků z XVI.—XVIII. století 437
Solář J. J., Jména hrušek a jablek 388
Soukup Jan, Obřad umývání nohou na Zelený čtvrtek na Hradě Pražském ve XIII. století 286
— Pije jako Holandr. Z dějin českého pořekadla 393
— Úborek. Příspěvek ku výkladu spisů Tómy ze Štítného. (S 1 vyobr.) . . 401
Soulek Jan, K dějinám roboty na Vorlickém panství r. 1848 289
— Starořecký prsten „ruka v ruku.“ (Se 3 vyobr.) 460
Stržínková Blažena, Hanácká písnička o zemákách 384
Stříbřík Martin, O dělání dobrého sukna. Z materiálu zaslaného A. V. Šemberovi z r. 1827 pro jeho dialektologické studie z Vys. Mýta 270
Svozil Jan, Z dějin kroje hanáckého. (S 11. vyobraz.) 271
Švagr Bohumil. O nekřtěňátkách. Ze Skryšova v Sedlčansku 430
Tenora Jan, Pusté domy v Bystřici nad Pernštýnem roku 1654 318
— Vpád Pernštýnských do zboží bystřického r. 1672 231
Teplý Fr., O velikém hrdinovi Janu Sladkém (jeho rodokmen) 80
Tischer Fr., Dorota Jinová Pacovská. Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic 140, 229, 291, 316, 363, 435
Toužil Gustav, Očarovaná hájovna v Třídvorech. Příspěvek k souvěké lidové tradici o zjevech strašidelných. (S 1 vyobr.) 90
Trnka Fr., Stařenka M. Horká vypravuje . . . Bobrovské nářečí (u Nového Města na Moravě). 1. Vo smrti. 2. Vo divyženkách. 3. Vo světýlkách . . 194
Říkadla maškar před 50 lety 454
Truhlář Antonín, O selské bouři ve východních Čechách r. 1612 209
Turek Kajetán, Novější nařízení o sanytrnících z r. 1850-2 149
Tykač Jan, O virgulích 242
Typy mužské české ze stol. XVI. (S 8 vyobr.) 474
Viktorin Frant., Čarodějnice na Slovácku. Ze Šardic u Kyjova 153
Volf Jos., Dr., Přísaha sběhlých poddaných. Z klatovské knihy pamětní z r. 1722 . 201
V(ystyd) Osečanský Jar., Franta Tahavec 333
— Voják píše rodičům z polního tažení do Holštýnska r. 1864 361
Weigel o českých krojích r. 1577. (Se 3 vyobr.) 455
Z dějin města Ivančic. Další řada vyobrazení 233
Zíbrt Čeněk, Dr., „Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře“. Rýmovaná skladba ze XVII. stol. o řemeslnících 48, 99, 234, 293, 375
— A. V. Šembera o rozbraní nářečí moravských r. 1851 314
— České lidové pověsti v rouše básnickém. I. Pověst o Žižkovi v Hořeňovsi 447

Digitized by Google

Zíbrt Ceněk Dr., Dopisy Boženy Němcové J. E. Purkyňovi 164
— Fr. Bartoše dopisy Al. Šemberovi a Fr. Zoubkovi 290
— Fr. Bartoš o studiu lidu moravského. Hrstka dopisů a vzpomínek. (S 1 vyobr.) 118
— Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v „Babičce“ a v slovenských pohádkách. (Se 14 vyobr.) 1, 65
— K dějinám divadla českého. Vlastenecké proslovy a oslavy českého divadla ke konci věku XVIII. 412
— K národopisné mapě Hané z poč. 19. stol. (Koleda haná'ká o vlastnostech evropských národů) 310
— Lidová kuchyně a kuchařství staročeské. (Se 6 vyobr.) 167
— List kmotrovský ze zač. stol. XVIII. 358
— Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587 . . . 42, 84, 131, 174
— Mech z oběšencovy lebky za Rudolfa II. 361
— Netištěný dopis B. Němcové V. Hankovi z r. 1854 227
— Obrázové písmo. (S vyobr.) 243
— Písně o selské vojně a o svobodě selské 340
— Praktické použití lidového ornamentu československého při výzdobě květinové. (S 5 vyobraz.) 74
— Slovenské hádanky z r. 1720 429
— V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého 282, 344, 390, 461
— Vysejpací rakve z doby Josefa II. (Se 3 vyobraz.) 87
— Z památností města Ivančic na Moravě. (Se 13 vyobr.) 142
Zich Otakar, Dr, Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku 353, 406
Zikl Jos., Škrábky na Zbraslavsku 448
Zjevení duchů na Novém Městě Pražském r. 1906 126

Vyobrazení.

I. *Ke článku*: Dr. *Ceněk Zíbrt, Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v „Babičce“ a v slovenských pohádkách.*
1. König Ant., Babička s dětmi v komoře 3
2. Božena Němcová. Dle olejové malby na Národopisné výstavě . 5
3. Z krajiny „Babičky“ Bož. Němcové. Chvalkovice. Fotografie J. Šimy 7
4. Zámek ve Chvalkovicích 8
5. Mlýn „Grund“ v údolí u Chvalkovic 9
6. Pohled z altánu ryzemburského do údolí Úpy 11
7. Babiččino údolí nad Úpou u Ratibořic 13
8. Druhý splav Úpy 15
9. Viktorčin splav 16
10. Staré bělidlo 17
11. Mlýn v Ratibořicích. (Babiččino údolí) 19
12. Vypravuje slovenské pohádky. Titulní list Slovenských Pohádek, vydaných od Boženy Němcové. Kresba Jos Manesa 21
13. Božena Němcová. Kresba J. Šafařovice 23
14. Božena Němcová. Medailon Čeňka Vosmíka 25
II. *Ke článku*: *Antonín Dolenský, Písně a letáky o defenestraci r. 1618.*
15. (1.) Vyhození místodržících z Hradu Pražského r. 1618. Dle současného letáku kreslil A. Dolenský 34
16. (2.) Vyhození místodržících z Hradu Pražského r. 1618. Dle současného letáku kreslil A. Dolenský 34
III. *Ke článku*: *Jos Klvaňa, Vázání šátků na moravském Slovácku.*
17. (1.) Zimní a jarní oděv děvčat z Boršova u Kyjova 39
18. (2.) Děvče z Jalubí u Uh. Hradiště 40
19. (3.) Kroj ze Zlechova u Uh. Hradiště 41
IV. *Ke článku*: *Národopis na Sedlčansku.*
20. (1.) Sýpka v Bratříkovicích 59

Digitized by Google

21. (2.) Chalupa v Kuní 59
22. (3.) Statek v Nalžovicích 60
V. *Ke článku: J. Fr. Hruška, Kostelíště na Hůrce u Chodova.*
23. (1.) Mikuláš Aleš, Psohlavci (titulní list knihy Al. Jiráska) . . 73
VI. *Ke článku:* Dr. *Č. Zíbrt, Praktické použití lidového ornamentu československého při výzdobě květinové.*
24. (1.) Jednoduché základní tvary ornamentiky československé pro květinové skupiny 75
25. (2.) Složitější základní tvary ornamentiky československé pro květinové skupiny 75
26. (3.) Osázení koruny české z Národopisné Výstavy r. 1895 . . 76
27. (4.) Elipsa květinová s lidovým ornamentem československým . 77
28. (5.) Rabátko čili lemůvka z květin dle lidového ornamentu československého 78
VII. 29. *Ke článku: A. Frinta, Příspěvek k lidové korespondenci a její ornamentice* (vyobrazení milostného dopisu z r. 1807, jehož okrasa vytečkována jehlou) 81
VIII. *Ke článku:* Dr. *Č. Zíbrt, Vysejpací rakve z doby Josefa II.:*
30. (1.) Vysejpací rakev z Komárova zavřená, v museu Dašickém . 87
31. (2.) Vysejpací rakev z Komárova otevřená, v museu Dašickém . 88
32 (3.) Vysejpací rakev z Kostelce, v museu Chrudimském, kreslil Ant. Šolta 89
IX. 33. *Ke článku: G. Toužil Očarovaná hájovna v Třídvorech* (vyobrazení hájovny, hajného a dcery) 93
X. *K oddílu: Směs.*
34. (1.) Chodské ženy a děvčata při slavnosti odhalení školy v Kyčově, fotogr. říd. uč. J. Veselý 109
35. (2.) Sedláci na besedě, kroje lidové na sklonku věku XVIII., kreslil Zdeněk Laštovka 110
36. (3.) Z listin cechu ovčáckého. Kreslil Zdeněk Laštovka 110
XI. 37. *Otázky a odpovědi.* Nosový tanec, rytina N. Meldemanna, XVI. stol., kreslil Zdeněk Laštovka 111
XII. 38. *Vyobrazení Frant. Bartoše* 126
XIII. *Ke článku: V. Krotkého, Kříže v Kozárovicích na Písecku, kreslil* prof *V. Krotký.*
39. (1.) Zlomky Božích muk „Pod závní“ u Kozárovic 128
40. (2.) Boží muka u Zádušního lesa blíže Řeče 128
41. (3.) Krajský mezník nad Milínem 128
42. (4.) Kříž „na Hůrkách“ u Kozárovic 128
43. (5.) „Na čížové“, Boží muka u Brodu blíže Březnice 129
44. (6.) Kříž „u lip“ nebo Fabjánojc „na březině“ nad Kozárovicemi . 129
45. (7.) Klimentojc kříž „v ouvaře“ u Kozárovic 129
46. (8.) Holánojc kříž „na hlíně“ u Kozárovic 129
XIV *Ke článku K. Rozuma, Chození sv. Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici, kreslil K. Rozum.*
47. (1.) Obchůzka Lucky (Lucie) v Jihočesku 136
48. (2.) Obchůzka Barborek v Roudnici 137
XV. *Ke článku:* Dra *Č. Zíbrta, Z památností města Ivančic:*
49. (1.) Alfons Mucha rodák ivančický, Vzpomínka na rodné město Ivančice 143
50. (2.) Beneš Method Kulda, rodák ivančický, spolupracovník Českého Lidu, sběratel pohádek 144
51. (3.) Rodný dům B. M. Kuldy 145
52. (4.) Bývalá bratrská škola (gymnasium) v Ivančicích 145
53. (5.) Pečeti cechů v Ivančicích: 1. pekařského, 2. zednického, tesařského, kovářského a kolářského; 3. obuvnického 146
54. (6.) Kalich z býv. sboru bratrského v Ivančicích (chová se v Mor. museu zemském) 147
55. (7.) Zachované památky hrnčířského cechu v Ivančicích: Džbán z r. 1849, konev z r. 1543, pokladnice, džbán z r. 1855, sklenice tovaryšů, „vilkum“ z r. 1749, listina z r. 1573, listina z r. 1707, kalich, „laufer“ z r. 1818 148

Digitized by Google

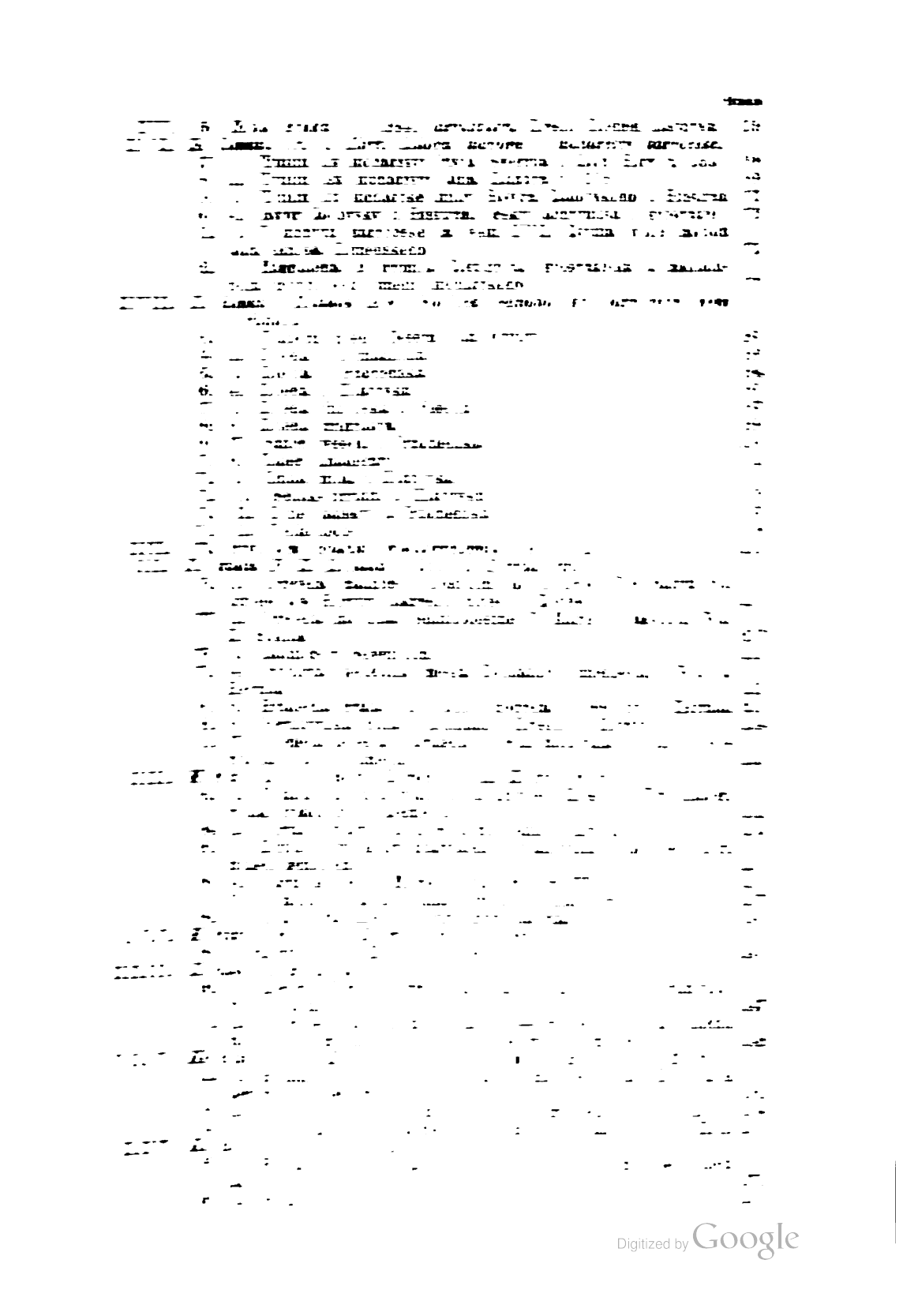

Digitized by Google

Strana

97. (3.) Hanák v plášti s límcem pětidílným a se člunem na hlavě 275
98. (4.) Ukázka hanáckých límečků 276
99. (5.) Hanák v lajdíku s aksamitkou na hlavě 277
100. (6.) Výkres Hanačky Č. Kováříkové z Čelčic 278
101. (7.) Výkres Hanačky Č. Kováříkové z Čelčic 278
102. (8.) Hanácká nevěsta v pantléku 279
103. (9.) Hanačka u kolovratu v župánku 280
104. (10.) Hanačka v šátku s cípy svěšenými 281
105. (11.) Výkres Hanačky Č. Kováříkové z Čelčic 282

XXVI. *Ke článku: Dušan Jurkovič, Lidové stavby na Moravě:*
106. (1.) Koliba na salaši 320
107. (2.) Vnitřek koliby 321
108. (3.) Horské stavení dřevěné 322
109. (4.) Zděný statek s vinným sklepem 323
110. (5.) Zděná chalupa s doškovou střechou 324
111. (6.) Světnice s pecí bez komína 325
112. (7.) Pec s kamny a přistaveným sporokrbem uvnitř světnice . 326
113. (8.) Pec, ohniště a kozub uvnitř světnice 327
114. (9.) Předsíň malovaná 328
115. (10.) Ohniště v předsíni 329
116. (11.) Kamna ve světnici 330
117. (12.) Světnice s pecí a kozubem 331
118. (13.) Pohled na bílou jizbu 333
119. (14.) Pohled na jizbu bílou 334
120. (15.) Výzdoba kol oken 335
121. (16.) Malované podnební žudro 339

XXVII. *Ke článku: Karol V. Medvecký, Detvanský kroj:*
122. (1.) Dětvanské mladší typy mužské 368
123. (2.) Dětvanští hudci ve skupině slovenských hostí na Národopisné výstavě v Praze 1895 369
124. (3.) Pastevec z Dětvy. Fot. J. Koula 370
125. (4.) Dětvanský typ starého muže se čtyřmi zapletenými kačkami (vrkoči) 371
126. (5.) Valaška dětvanská 372
127. (6.) Dětvanský typ staršího muže se čtyřmi zapletenými kačkami (vrkoči) 373
128. (7.) Črpák dětvanský 374
129. (8.) Typ mužský dětvanský. Fot. J. Koula 375
130. (9.) Skupina Dětvanů na Národopisné výstavě v Praze 1895 . 376
131. (10.) Ženské typy a kroje dětvanské 377
132. (11.) Kápka (čepice) Dětvanky 379

XXVIII. 133. *K statí: Peruchty, perychty, peruty na Podřipsku, obchůzky štědrovečerní*, kreslil prof. Karel Rozum 385

XXIX. *Ke článku: Jan Soukup, Úborek:*
134. Úborek. Kreslil prof. Frant. Lexa 403

XXX. *Ke článku: Emil Horský, J. Beckovský o strašidlech na Radyni:*
135. (1.) Půdorys hradu Radyně 440
136. (2.) Hrad Radyně od východu 441
137. (3.) Zříceniny Radyně od severu 443
138. (4.) Věž na Radyni 445

XXXI. *Ke článku: Weigel o českých krojích r. 1577:*
139. (1.) Čech stařec 456
140. (2.) Stařena Češka s děvčátkem 457
141. (3.) Nevěsta slezská 458

XXXII. *Ke článku: Jan Soulek, Staročeský prsten „ruka v ruku“.*
142. (1.) Prsten z Obory Bart. Paprockého 1602 460
143. (2.) Prsten „ruka v ruku“, zavřený 460
144. (3.) Prsten „ruka v ruku“, otevřený 460

Ke článku: Mužské typy české ze stol. XVI.
(1.) Měšťané ze Severínovy bible r. 1537 472
(2.) Z Husovy Postilly 1564 472
(3.) Z graduálu Třebenického r. 1575 472

Digitized by Google

Strana

148. (4.) Strahovský kodex Dobrenský) r. 1556 473
149. 5.) Z malostranského kancionálu r. 1572 473
150. (6.) Z kancionálu malostranského r. 1572 473
151. (7.) Čech vznešený, z mapy Sadelerovy r. 1620 474
152. (8.) Muž na Sadelerově mapě Čech r. 1620 474
XXXIV. 153. *K statí: Český lev na radnici v Tachově* 478

Směs.

Andrlik Fr. J., Původ jména osady Svinné 304
— Žebrání na mrtvola 304
Bolech V., „Panenské hospole", trest ve stol. XVII. 303
Dobravský G., Dětská tajná řeč 204
Drachovský A., Co nám stará hájná o cikánovi Janušovi vypravovala . . . 479
Drsek Jos., Jmena slatinských pozemků a chalup 349
Edgar Emil., Hlad z chalupy na Slovácku r. 1879 450
Emlerová M., Pražanka kam se měsíček 304
Engel Pantaleon, O morách 61
Hilie Jan, Husitské zvonění v Písku 112
Hlasivec Fr., Mravenčí vízo — dětská pověrečka 251
Hobzová Barb., Přirovnání, pořekadla a fraze, pranostiky ze Železnobrodska . . 349
Hojsák Jan, Bylinné koření 356
— Had „hospodaříček" 304
— Pověry hornické roku 1549 251
— Kvačka pro svatební podvazek 110
— Svatební pověra 250
— Zlodějská pověra 251
Homolka Fr., Blatskavec 350
— Převratné řikadlo 351
— Recept nevěsty na kuchmistrh 451
— Svatební říkání z Postřipska 250
— Vlavky 451
Horský Emil., Proti blechám 251
Hrachovec Fr., Koleda z Čáranic 349
— Koledy z Dačic 159
Maia Josef, Ženská vypočitavý 450
Moderní pověra při hledání ženicha 203
Novák V. J., Dr., Ctěte Jana Sebastiana Mayse, varhaníka a druhýho Jacoba Ignatiusa kantoráře na starém rektoráku při městě Brezneci na rok 1652 479
Novotný Ondra J., Kniže hospodářská 251
Plesko Fr., Kosmografický o masopustě 249
Procházka J., „Jarmila" strašidlo 479
Ptáček A., Žižkův dub 111
Rataj V., Čarování ze Šumavy 350
— O hadu „hospodáři" a hadě „hospodyni" 250
— Původ selského stříbra 479
Schulz V., Umělý mramor 203
— Umí s ovcemi 203
— Zač bylo v Čechách v r. 1449 204
Solař J. J., Prorokování z r. 1550 303
Soukup Jan, Na sv. Matěje 303
— List kmotrovský 479
Soušek Jan, Nová slova 479
Strnadová Božena, O strašidlech na Lounsku 111
— O žabách 203
Svoboda B., Dr., Mše svatá v Kolíně L. P. 1621 51
Šach Jos., Pověry při stavbě 303
Tykač J., Spravedlivý člověk 111
Typy a kroje žen českých 111

Digitized by Google

Strana

Velc Ferd., Lidské sádlo lékem 480
Viktorin Fr., Duše v kolínku povřísla 61
— Kočky krále Šalamouna 250
Vlasáková Julie, Pastuší řeč 249
— Povídka i písnička o „Arnoštovi a Bělince“ 112
Volf Jos., Dr., Frantova Práva 350
Vtipy na ženskou modu roku 1844 159
Vykladačka karet 396
Winter Z., Dr., Virgule 249
Zíbrt Čeněk, Dr., Cech ovčácký. (S 1 vyobraz.) 110
— Čištění hvězd 61
— Latinská skladba o huse martinské 204
— Může-li si vzíti kmotr kmotru 159
— Mužské kroje selské z konce věku XVIII. (S 1. vyobr.) 110
— Proti zapomínání recept 61
Zikl Jos., Kdy bude konec světa 251
Zítek J., Dr., Hledání utopeného bochníkem chleba a hořící svící 204
— Zvonění na povětří a zvony 204

Otázky a odpovědi redakce i jiných.

Fleischman J., Kabacoun 395. 477
Hraše J. K., Flusárny v Čechách 157
— Sanejstrnictví v Ratajích u Bechyně 246
Kalousek J., Dr., Nařízení 1774, 9. září o sanytrnících 395
Konopas Jan E., Prskači-Pecivalové 394
Kursa Václav, Kocanda a flusárna 246
Rataj V., Koleda, koleda Štěpáně 158
Zíbrt Čeněk, Dr., Dějiny lékařství se zřetelem k lidovědnému studiu dryák . 158
— Göthe a české lidové podání 158
— Listy kmotrovské 158
— Nosový tanec 112
— Oheň a kouř proti moru 158
Pověsti o pokladech 157
Český znak v Tachově na radnici 478

Časové zprávy.

Archivy a bibliotheky Pražské 475
Bartoš František, nekrolog 58
Časopis „Euphorion“ o české knize historické 475
Janovský Rudolf, Muzikant Pelár zemřel 247
Národopis na Sedlčansku (Se 3 vyobr.) 60
Nekrology moravské: P. Fr. Zgoda-Křen; Xav. Běhálková; Václav Rojt . . 477
Tyršová Renata (S 1 vyobraz.) 247
Winter Zikmund, Dr., šedesáté narozeniny 247
Zíbrt Čeněk, Dr., Člověčí sádlo lékem r. 1895 58
— Vavákovy Paměti 58

Literatura kulturně-historická a etnografická 1906—7.

Referuje prof. Dr. Čeněk Zíbrt 62, 160, 207

Digitized by Google

REJSTŘÍK.

Sestavil **A. Dolenský.**

Ajbiš 367.
aksamítka 271, 274, 348.
Alan 61.
alchymie 207—8.
alchymisté 160, 361.
Amerling K. 10, 11, 12.
Anderle Mikuláš 151.
Apollo 417.
arciděkan 154.
archivy pražské 475.
artikulové 256, 287.
ataman 72.

Bahry 433.
balamut 84.
ballet 418.
bandorák 179.
baňky 347.
Barborky 137—8.
Bartoš Fr. 58, 290.
barvíři 294—5.
báseň 86.
batěk 84.
Bayer Frant. 57.
bázeň 132.
Beck A 10.
Beckovský J. 286, 440.
z Belvic Kašpar 426.
Benátky 447.
Beneš z Weitmile 402.
besnica 431.
bezženství 402.
bibliotheky pražské 475.
Blatáci 262, 269.
blahověšt 42.
blamt 339.
blechy 251
blejskavec 350.
bludivo 46.
Bohuňovice 79, 151.
bohyně 117.
Bondynská divadelní společnost 412, 417.
Boršov 42.
Boskovicko 244.
bouře selské 209—10.
božižťata 285.
branzal 52.
brašno 84.
Bruncvík 416.
brusliak 373.
Břetislav, hra divadelní 417.
bříza 285.
Bučina 79—80, 151—2.
Budeč 10, 11, 465.
bukva 86.
burčák 459.
Bystré 139.
Bystřice 318.
bytnost 44

Calvinistae 85.
cedule zrádné 38.
cech 110.
cechmistr. 218.
cenkovati 49.
Cerekvice 79—80, 151.
contribuce 102.
cumlík 347.
cylindr 348.

Čarodějnice 117, 153, 339, 465
čáry 203, 285, 339.
časlovec 44.
čechlík 174,
čepec 40, 434.
čert 86, 203.
čertoch 46.
čich 44.
čištění studánek 469.
čižmy 434.
člnok 433.
člun 271, 274.
čtenice 131.
čuproky 380.

Darmovisy 274.
deckovia 370.
dělostřelectvo 150.
desátek 79—80, 151—3.
deukle 337.

Digitized by Google

dialekt 81.
dialektologie 116—9, 121, 256.
divoženky 196.
Dobruška 405.
dočka 84.
Domažlice 1, 18, 24, 73.
doroha (výklad slova) 84.
doškaři 404.
doubrava 132.
drábky 208, 301, 312, 364—5, 450. Srv. škrábky.
dracle 337.
Dražinov 31—2
drhlen 337.
drkoun 339.
dryák (lék,) 158.
dřevo (výklad slova) 86,
dyvizňa 367.

Ďarmoty 10, 66.

Exekuce 80, 104, 151—2.

Falc 109.
Ferdinand I. 286.
Ferdinand II. 86.
festuňk 337.
fěrtoch 174, 278.
fidlovačka 338.
flanelka 271, 274, 279.
flusárna 157, 246.
fortel 106.
Frantova Práva 350.
funus (taxa) 154
furiant, zpěv, tanec 410-1.

Gažmír 433.
germanismus 81.
glajt 174
gombárka 434.

Had 250, 364, 449.
hadačka 62.
hadanky 429.
hájemství 43.
halušák 337.
halušky 179.
halže 174.
Hana 257, 265, 476.
Hanák 255—9.
handkorb 402.
harasy 434.
harázt 84.
hauskukl 174.
Havlíček K. B. 12.
hevzle 337.
hlavnica 433.
hlistník 367.
hmotnost 132.
hodokvas 112, 168.
hofnáři 234.
hofmistr 360.
holomouce 133.
holomudec 133.
holubinka 39—40.
hornica 46
Hořeňoves (Hoříněves) 447.
Hořice 80—1.
hospodářiček 304, 449.
hromnice 228.
hotař 117, 412.
houbník 338.
houlach 338.
housle (mučidla.) 303
Hradišťko 428.
hranice (výklad) 86.
hrejkati 338.
hrnčíři 299—300.
hry (lidové) 161, 288.
hřebíček (koření) 204.
hučenica 133.
hudba lidová 161.
hundka 338.
huňáček 338.
Hus 60, 211.
husa martinská 204.
Hůrka 73.
hvězdoprava 131.
hypernationalismus 120.
hyta 383.

Chléb (výklad slova) 85.
chobot 133.
Chodov 73.
chov dobytka 432,
chramst 338.
chuhyk 46.
chvant 382.
chytrec 45.

Ihlice 433.
izobek 367.

Jabeľník 179.
Januš cikán 479.
jarmark 51, 104, 106—7, 234—9, 241, 380.
Jesuité 37—8, 160.
jeřák 84.
jídla lidová 179, 198.
jícha 131.
jinoše 45.
jirchaři 103.
jména mist 160—1, 349.
jména řek 133, 260.
jména vlastní 133—4.
jmena zbraní 133.
Josef II. 87, 304, 414, 421, 467.

Kabacoun 395, 477—8.
kabanica 433—4.
kabelaři 444.
kadoty 48, 101—2, 293.
kalenica 383.
kanchr 360.
kareta 383.

Digitized by Google

kašpárek 422.
katarr 332.
Klácel (poměr k Němcové) 4, 6, 7, 14, 67, 165.
klepanec 338.
klobúčik 368.
klopota 131.
kmínčí 338.
kmotrovství 158—9, 358, 478.
knedlíky 179.
kniha Rožmberská 181.
knižník 46.
Kordovo 73.
kocanda 246.
Kojetsko 262.
koleda 158—9, 161, 153—5, 187—8, 300, 349.
koledné 207.
koleno (výklad slova.) 45.
koliba 321.
Komarov 87.
Komenský J. A. 257, 327, 402.
komínňač 367.
komora česká (úřad.) 425, 438.
komora 388.
komorník 29—30.
končel 153.
končiar 369.
konopí 211—5.
konopicka (tanec) 212, 249.
kontribuce 234, 293, 297, 363, 380.
kontribuční 79.
konstituce 289.
korábník 101.
kordulka 278.
koroptvička 338.
korrespondence lidová 80.
kortiška 294.
koření bludné 396.
kostelíště 73.
kotelec 433.
kotrč 339.
kouřle 333.
kovářík 301.
Kozina viz Sladký.
kozlík (v lidové mluvě) 338.
kozuba 321
koželuzi 101—3.
kožišníci 99.
krajky 433.
krample 271.
krbce 434.
Krčín z Jelčan 60.
krodel 372
kroj národní 62, 110, 256, 271—82, 347 až 318, 367—75, 433, 455, 474
krokve 107.
krondraška 294.
krosna 433.
krov 106.
kruntfest 174.
krupička 301.
krumplování 99.
krušec 86.
křástina 338.
křikop 339.
Kubata 160, 352.
kucmouch 179, 351.
kuchařství 167—72.
kytla 434.

Lajdíček 259.
lajdík 271, 274, 277.
lapák 449.
láska (výklad slova) 43.
laskavec 461.
latuška 153.
lék (lidový) 58.
lékařství 158, 332, 351, 367.
leknica 383.
lemeš 433.
len 211—5, 236.
léno 133.
Lenora 244.
liberaj 49.
libomudřec 132.
lice 45.
licitace 404.
ličba 133.
lievč 433.
lichověští 42.
liščina 279.
líva 132
lobelie 78.
Lomikar 30.
Lopatáři 262.
lovitva 46.
lubeček 367.
Lucie 136, 138.
Lubačovice 116.
lums 333.
lustbaus 174.
luzina 470.

Maděra (tanec) 192.
malíři 297—9.
mamaluci 425.
mandla 338.
mapa Hané, země zaslíbené 257, 265
marinka (= kabátek) 279.
masopust 213—4, 288.
maškary 288, 454.
Mater Verborum 401.
Matěj sv. 303.
mazhaus 174.
Medardus sv. 439.
medovina 255.
meluzina 470.
měhodek 133.
Milévsko 157.
místopis 260.
mizdření 99—100.
mliko jáhlové 179.
mluva lidová 162, 337
moda ženská 159.
Mohelno 146.

Digitized by Google

mohyla 284.
Molodec 72.
mor 158.
mora 61.
mučidla 128.
muka Boží 128, 206.
Museum Františkovo 120—1.
můra 167,
mužík 84.
mužoložník 46.
mydláři 240.

Nabedrní 138.
náděje (výklad slova) 43.
nádhernost 86.
nápěv 162.
nářečí 120, 314—5, 382-3.
návojčok 433.
názvosloví 167, 478.
názvy polí 256, 432.
nekřtěňátka 480.
nevěsta 218, 225, 351, 366.
nevod 86.
Němcová Bož. 1, 65.
noha (výklad) 86.
nohsledi 86.

Oberschulkomissar 80.
oběšenec 361.
oběžisvět 383.
obr 131.
obrtačky 433.
obřady 161.
oddavky 154.
odmrť 205.
odřibut 383.
ohně 180.
obrnovačky 348.
ohřeb 29—30.
ochrana památek 60.
oje 433.
opasok 434.
oplecko 371, 436.
oplečí 274.
oplen 433.
Orava 66.
ornament (lidový) 74, 77, 256.
ornamentika 80.
os 433.
oskominy 383.
ostrovid 86.
oškrda 133.
otok 332.
otvořiti 45.
ouvěrek 51.

Pájka 294.
pakostnice 132.
Palestina, země zaslíbená moravská, t. j. Haná 257—69.
paličové 180.
paloušek 338.
pamflet 34—6.
pánky 301.
pantle 49.
pantlék 279.
parta 434.
Partlicius 228.
pás 131.
pasquilly 359—60, 423.
passiman 49.
pašibřník 383.
patak 50.
paterka 277.
patoch 174.
pecivál 394.
pecník 338.
pečivo 169.
pedisequae 86.
Pelár 247.
Perun 469.
petoch 84.
pětel 46.
píce 228.
pijáctví 393.
pikhardi 85.
píseň 36, 46—7, 51, 69, 156, 161, 181 až 182, 206—7, 209, 121, 125, 255, 266 až 269, 305, 340—3, 353, 406, 436, 480.
písmo 243.
písně mollové 55.
písnička 112.
pitvora 388.
placák 276.
plavuň 167, 461.
plémě (výklad) 45.
pleno 45.
ples 132.
plichta 301—2, 312.
plína 347.
ploto 46, 132.
plovířeč 131.
plzkost 86.
podléčky 271, 276.
podmaslík 461.
podražice 338.
podsmetiště 338.
podstata 44.
podvazek 110—1.
podvrch 388.
poesie kramářská 124.
pohádka 429, 454.
pohnaný 29—30.
Pohořelec 222.
poklad 224, 282, 452.
pokolení (výklad slova) 45.
pohřebiště 222—7, 283-5, 344.
polajka 367.
poledníček 470.
poliuka houbová 179.
pomník 128—31.
popelnice 283—5, 344
popěvek 161, 186, 200.
popěvek družičky 47.
poprava 245.
porok 132

Digitized by Google

poručník (v právu) 29.
pořekadlo 120, 205, 227, 256, 346, 349.
posedlen 461.
posel (výklad slova) 132.
poslaník 177.
posluch 44.
posoch 84.
pošty 262.
potah 52.
potvora 133.
pouštník 449.
pověra 114, 203, 205—6, 213—4, 250 až 251, 255, 303, 395, 434.
pověst 111, 157, 160, 244, 256, 442, 450, 462, 465, 467—8.
povětrnost 284.
povídka 112.
póvod 29—30.
povříslo 61.
psaní z nebes 207.
ptáčnice 463—4.
publicistika 34.
pučinek 99.
pucher 405.
punčocháři 293—4.
purgrecht 174
purgmistr 174.
působ 44.
puzednici 107.
pyčný 50.
praeceptor 52.
prachaři 150.
pranostika 212—3, 228, 285, 303, 399.
praslice 433.
pravidlo (výklad) 43.
právo (výklad slova) 43.
právo hraničné 86.
pravopis 81.
pražma 43.
prestol 45.
prim 49—50.
prostice 230.
provazníci 378.
prskač 394.
prsten 460.
prťák 50.
pruslak 434.
prut 86.
pryzl 294
přehlavň 338.
přemšle 338.
přesejpka 172.
přezdívky 303.
přežitky 208.
příběhy 86.
přimrazení 285.
případek 44.
přísaha 201.
přísloví 120, 205, 227, 346.

Quartal 79.

Rabín 454.
racha 132.
ráj 86.
rakev 226.
ramlíček 338.
rampouch 215.
rampola 338.
rarášek 62, 470
rathouz 174.
regule 108.
requiem 154.
reverenter 50.
rinoceras 391.
robota 122, 205—6, 255, 289, 340, 351, 392, 399.
Rodovský 170, 173.
rovnodennost 284.
rozepře 43.
rozkoš 86.
rozum 44.
ručníkáři 234.
Rudolf II. 252—5, 361, 396, 423—4.
rukopis svatovítský 61.
rusavka (rusalka) 468.
rustikalisté 172.
ruta 367.
rybníkář 455.
rybrcol 461.
rychta 205, 221.
rychtář 153, 174, 217, 245, 287, 304, 431, 444.
rymování 198.
rythmus 406.

Řád práva zemského 30.
řeč 249.
řeč tajná 204.
řemeslo 45.
řezbaři 296—7.
říkadlo 161, 182, 205, 351, 454.
říkání 161, 200, 250.
řuhlík 44.

Sadařství 404.
sádlo 58.
salvakvarda 435.
sanejstrnictví 246.
sanytrníci 149 - 51, 246, 395.
sedláři 380.
sejpka 172.
shrabánky 301.
síla (výklad) 44.
skála 84.
sklbica 433.
skládanec 179.
skokan 301.
skřípec 338.
skužala 383.
Sladký Jan (Kozina) 30 - 4, 73.
sláva (výklad slova) 45.
slavnost 172.
sliz 461.
Slovač 123, 153.
Slovakism 23

Digitized by Google

slovan 15.
Slovensko 66—7.
slovice 132.
smáha 43.
smak 84
smítalkové 471.
smokovnica 46.
smrk 224.
snice 433.
sobaka 84.
sobotales 79.
souchotiny 332.
soušek 338.
spása 132.
specifikace 151, 153.
spiritismus 90.
spravedlnost 43.
sprosták 52.
spůsob 44.
spůsoba 45.
statistika 431.
stavby 318.
stavitelství 218, 388.
stínání berana 442—7.
stolmistr 50.
stonihlava 382.
strach 132.
strašáček 103—4.
strašidla 442, 462, 467, 479.
stromota 382.
střešně 463.
střevo 86.
střída 85.
studánky 461—4, 465, 466, 467, 469-70.
suda 84.
sudety 259.
sukno 49, 270.
sukňa 434.
sůl lesní 157.
Svantovít 469.
svatba 115, 220, 303.
svátek 57.
svátost (výklad slova) 85.
svatvečer 472.
svěstky 462.
světlo (pověst) 462.
světylka 196.
svíce 42.
svícen 42.
svičníkaři 288.
svízel 181.
svobodníci 431
sýpka 59.
syrník 338.

Šarapatka 163.
šátků vázání 39—42.
šefrán 204.
šerky 294.
šerm 112.
šíbal 84.
šibenice 84.
šifle 338.
širica 434.
šišmorek 383.
škrábky (viz drábky) 301, 448—9.
šlichta 433.
šmihle 338.
špačník 339.
špiteráci 269.
štiele 50, 101.
štít 45.
Štítný 401.
štola 154.
šuldpryf 174.
šum 133.
šušma 383.

Tacmantl 52.
tafet 50.
táflování 108.
tajn 84.
tanec 112, 155, 162, 192, 205, 211, 287 až 288, 305, 353, 406, 476—7.
tanec svatovitský 467.
tesaři 106.
text písní 162.
tiplice 449.
tkalci 235.
tokňa 433.
tradice lidová 2.
tragačníci 262.
trepliky 338
trest smrti 139.
trháčky 153
troba 132.
trocht 105.
trouch 132.
truhláři 107.
truhlice 234.
trup 46.
třenek 339.
třevíce 86.
turbas 348.
tvář (výklad slova) 45.
tvárnost 45, 132.

Učarování 339.
umění lidové 206
ukruch 86.
urbář 392.
úročník 367.
utopený 204.
uzdaři 380.

Vaižgant (božství) 215.
valaška 372.
valčík 155.
vandr 174.
Vavák 58, 416.
vdánie 29.
vdavky 351.
večer štědrý 471—2.
velelepota 45.
Velikonoce 199.
věd (výklad slova) 86.

Digitized by Google

vejtřasky 449.
vepřík (v archaeologii) 224.
veřejnost (výklad slova) 86.
víra 43.
virgule 242, 249.
višně 464.
vizírek 478.
vodník 88—9, 470.
vlkodlak 205.
vodopis 260.
vodouka 179.
voltuč 338.
vometáč 471.
vopršák 333.
vor 433.
vozdének 339.
vrémě 43.
vroubení 230.
vrstva 86.
vrše 86.
vrutě 43.
vykladačka 203, 396.
vymerkovati 49.
výslovnost 162.
výsudka 338.
vyšívání 123, 160, 433
výšivky 206.
všesil 44.
vzdychálek 81.

Zábečáci 269.
zábavy lidové 287.
Záboráci 269.
zákaz her 288.
zaklínači mračen 117.
zaklínadla 256.
základní 338.
zákon (výklad lidový) 42.
zákopka 338.
zákrsně 338.
zalhavka 382.
zámečníci 234.
zášitek 338.
závět 42.
zázvor 204, 433.
zdílnost 131.
zdraže 338.
zednářství 208.
zedníci 375.
zeměměřice 131.
zjevení duchů 90, 126.
zmírník 338.
znamení nebeská 302.
zřetva 132.
zvěrokruh 302.
zvonění 112, 204.
zvučice 131.
zvyky lidové 114, 161, 256, 472.

Žába 250.
žádost 43.
žáha 43.
žároviště 222, 283—5.
žatva 46.
žáza 43.
žbírko 339.
žebrání 304.
žebrati 132.
železenky 339.
ženich 480.
žezle 44.
žhář 245.
židé 99, 133—9, 150, 447.
žížala 43.
Žižka J. 352.
žižlava 367.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt:*

Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v »Babičce« a v slovenských pohádkách.

(S 14 vyobrazeními.)

Český Lid věnoval od počátku pozornost životu a činnosti Boženy Němcové, zvláště na poli národopisném. Otiskovali jsme z autografů její záznamy lidového podání, uveřejňovali jsme dopisy její hlavně zásluhou slč. Marie Gebauerové, které podařilo se dopátrati celé řady zajímavých, tklivých dokladů k životním poměrům B. Němcové. Příspěvek další, který tuto podávám, jest pouze pokračováním všeho, co již v Českém Lidu bylo otiskováno — jsou to další svědectví neutěšená, jaké trapné poměry svíraly ubohou trpitelku, a další důkazy, jak v dobách nejkrutějších Božena Němcová, podle vlastního přiznání, docházela úlevy a osvěžení při tvorbě »Babičky«, v úpravě nasbírané látky lidovědné do tisku (slovenských pohádek a pod.).

Již několikráte hájil podepsaný svého stanoviska, pokud se týče upřímného odhalování všech strastí, jež provázely činnost a životní osudy Boženy Němcové. Spravedlivá kritika také se ujala redakce Českého Lidu, že si tu vede otevřeně, beze všech oklik a bez slazeného sentimentalismu, věrně podle pravdy. Jsou to žalostné stesky, jak B. Němcová běduje, zoufale volajíc o slitování, o pomoc. Listy, plné těchto steskú, výčitek, otiskujeme doslovně, beze všeho umenšování a zmírňování, aby se neopravovala drsná pravda, jež čiší z dojemných řádků nešťastné spisovatelky, pracující do úpadu, soužené nemocí svou i v rodině, mučené čím dále, tím hrozivější nuzotou. Čtoucí se diví, jak mohla B. Němcová za těchto neutěšených, rozervaných poměrů v domácnosti a v celém životě vůbec oddávati se duševní práci na základě důkladného studia lidu českého. Každý, kdo zase listy další v tomto čísle přečte, bude jistě hluboce dojat. Pryč s polovičatostí a se zatajováním — takové a nejinaké byly poměry, a nahlédnutí do těchto nejsmutnějších okolností, jež svíraly a týraly Boženu Němcovou a zatěžovaly pohodlnou volnost její tvorby, získá jí, doufám, jen nových sympathií.

Sochař Čeněk Vosmík daroval podepsanému poprsí Boženy Němcové, jak ji znázornil na její desce pamětní v Domažlicích. Srv. vyobrazení na str. 25. Zdařilé poprsí to krášlí stěnu nad mým stolkem, kde studuji

Digitized by Google

a píši a tak často při práci zadívám se na ně, zamyslím ... zvláště dnes, kdy shlíží její ustaraná tvář, jak se probírám vetchými již, vybledlými papíry, kterým svěřovala B. Němcová projevy svého žalu, výlevy svého zklamání, žaloby na své sužovatele i na trudné živoření své rodiny vůbec. Jsou to dopisy, jež zasílala svému příteli a příznivci prof. Al. V. Šemberovi do Vídně, s nímž seznámila se na doporučení Mat. Klácela. Není třeba rozebírati obsah těchto listů. Jsou srozumitelně psány každému. Programu Českého Lidu týkají se výklady o vzniku a povaze »Babičky«, proč a kdy ji psala. Tu podává autorka vlastně Confiteor svoje o Babičce. Neváhali jsme připojiti vyobrazení mladistvé Boženy Němcové (str. 5.) a řadu vyobrazení z krajiny, kterou autorka ve své »Babičce« vylíčila, k nimž vhodný text nalezne laskavý čtoucí ve Světozoru 1897 v článku Al. Jiráska, Z krajiny »Babičky«. Tam poukazujeme na podrobnosti a půvabné líčení všeho, čeho třeba na vysvětlenou k obrázkům. Listy, jež tu otiskuji se svolením sl. výboru Musea království Českého v Praze, byly od podepsaného jakožto bibliothekáře musejního zakoupeny v celé literární pozůstalosti Al. V. Šembery, od slč. Zdenky Šemberové z Vysokého Mýta pro Museum a s jejím laskavým vědomím bylo podepsanému dopřáno tuto je uveřejniti. Kromě zpráv o Babičce, proč, pokud a odkud v ní bylo použito lidové tradice z Náchodska, zachovala B. Němcová v těchto dopisech důležité názory, jaký význam přičítala slovenskému podání lidovému, jak vyhlašovala za poklad neocenitelný tradici lidu slovenského, jak horovala pro upřímné a účinné styky československé. Pozornosti zasluhuje, jak se starala o vydání pohádek slovenských, na jehož obálku, kreslenou od J. Manesa, znázorňující noční život na salaši, musila připlatiti (jak si postyskuje) 20 fl. Viz obrázek na str. 21. A vedle všeho toho medu jak hořký pelyněk, kdy prozrazuje, že pro chlebíček sobě i rodině přijímá v nejhorší tísni místo hlídačky v blázinci! — touží po místě učitelky v Americe! ... Co tu nových, odjinud neznámých podrobností k seznání životních svízelů a děsných útrap, jež se čím dále, tím více a hroziveji shrnovaly na hlavu již již klesající pod dojmem všech bolestí, hladu, bezpřístřeší, zklamání ... A co tu palčivých šlehů, jež rozdává při všech žalostech a náladě teskné B. Němcová všem z vrstevníků, kdo po jejím soudu zasluhovali! V dopisech jejich jako by výhled mžikový odkrývala na tehdejší osoby i poměry. Upozorňujeme zvláště na její zmínky o Jos. Manesovi. Není třeba všeho tuto se dotýkati. Kdo čteš, rozuměj. Kde mohla otevírati srdce dokořán (na př. v připojeném na konci úlomku listu k L. Hausmannovi na Moravu), tam neváhá nepokrytě a skoro někde dosti nevázaně i laškovně a snad místy až lehkomyslně pověděti, co si myslí, co ji tlačí, hněte — plané »vlastenčení« tehdejší také neušlo při tom štiplavé a peprné odměny.

Pokládám listy B. Němcové Al. V. Šemberovi za vážný a posud neznámý pramen k jejímu životopisu, k ocenění její sběratelské činnosti národopisné. Překvapuje, že v korrespondencích spisovatelů souvěkých, pokud měl podepsaný příležitost s nimi se seznámiti nebo získati je pro bibliotheku musejní, poměrně málo stopy nalezneme po dopisech B. Něm-

Digitized by Google

cové. Na př. vyprávěl stařičký Nestor mezi historiky českými W. W. Tomek často o B. Němcové, o jejích nesnázích a zápasech životních Z korrespondence nic se nezachovalo v Tomkově pozůstalosti, mimo autograf tohoto znění: »Božena Němcová, rozená Panklova, narodila se ve Vídni, dne 5ho února 1820. R. 1821 přistěhovali se rodiče její do Ratibořic na panství Náchodské v Čechách, a tam byla vychovaná. R. 1837 provdala se za Josefa Němce, komissaře c. k. finanční stráže. Když se r. 1842 manžel její do Prahy dostal, seznámila se tam s několika horlivými vlastenci a vlastenkami a měla příležitost seznati celou literaturu. Od té doby přilnula s celou duší k stranně národní.« Uvítal by tento papírek životopisec B. Němcové s radostí jako authentický doklad o udajích životopisných, kdyby (podle sdělení p. Dra V. Řezníčka) byly udaje tyto správné. Dopátral se totiž p. Dr. Řezníček studiem matrik a dalším shledáváním materialu, že mnohá z posavadních dat (i tato, jež si sama B. Němcová napsala W. W. Tomkovi) jsou mylná, nepravdivá a že se přebírají z knihy do knihy jako berná mince. Výsledky svého studia hodlá p. Dr. Řezníček v nejbližší době uveřejniti.

*

Velectěný pane! Kdyby mne byl přítel Klácel neujistil, že se mohu k Vám s úplnou důvěrou beze vší ostýchavostí obrátit, nebyla bych se nikdy osmělila s listem vás obtěžovat; spoléhajíc jedině na jeho slovo, doufám tedy, že nezazlíte mi, když nejen s listem, ale i prosbou k Vám se obracím. Známo vám, že je můj muž komissarem při finanční stráži; nevím, zdali p. Klácel kdy o mém muži s Vámi mluvil; nebude Vám snad dost málo znám? — moje posouzení zdálo by se zase stranné — byste tedy přece poněkud seznal, co o něm soudit máte, chci podotknout, co o něm vyšší jeho představení (veskrz Němci) a jeho nepřátelé soudí: »In seinem Amte ist er redlich, pünktlich, geschickt, niemand kann ihm etwas nachsagen, er ist ein braver Beamte, aber ein unruhiger Kopf ist er, ein überspannter Čeche; er bekümmert sich um Sachen, um die sich ein Beamte nie bekümmern soll, um Staatseinrichtungen; in Religionssachen mischt er sich — überhaupt diese nationelen Tendenzen, diese Freiheitsideen — das sind lauter Sachen, um die sich ein kaiserlicher Beamte nie bekümmern soll und wenn er es nicht lässt, nun dann wird sehen, wie er auskömmt.« Z těchto slov poznáte, do jakého počtu úředníků mého muže počítati můžete, i snadno uvěříte, když povím, že na vzdor všemu namahání získati si důvěru těch pánů svým namahánim v službě, pražádného uznání nedošel. Rázné, svobodomilovné smejšlení, spravedlivé a neohrožené zastávání se národnosti české, zatemnilo všechny ostatní zásluhy jeho u našich temnomilých bürokratů. Syt jsa tedy všelikého pronásledování, hněviv nad nespravedlností těchto pánů, kteří leckterému úředníku darebnému, který by nezasluhoval zastávat službu veobecní, všelikých výhod poskytují, kdežto jemu ani tu nejspravedlivější žádost nevyplní — věda konečně, že by se teprv po letech povýšení a tomalého dočekal, umínil si, když přišlo provolání na úředníky, hlásiti se

Digitized by Google

2. **Božena Němcová.** Dle olejové malby na Národopisné výstavě.

Digitized by Google

do Uher, též žádost zadat; což skutečně i učinil. By nemusel se na vlastní útraty stěhovat, žádal pouze za komissara první třídy se 600 sty, — (zde máme nyní 500) — a náhradu na cestu; mimo toho podotknul, že jen do slovenských krajin přesazen býti žádá a poněvadž má děti, kteří vyšší školy potřebují, že prosí do míst, Břetislavi, Nitry, Trnavy aneb Šťavnice, kdyby přijít mohl. Udělal to můj muž z nespokojenosti, a nemyslil ani v skutku, že by ho tam dali; avšak ty dny přišel mu dekret, že je ustanoven za komissara I. třídy se 600 sty — provisorně — přiměřenou náhradu že dostane na cestu a místo vykázáno mu Jager. Nevzal se tedy žádný ohled na jeho žádost! Nelíbilo se to mému muži ani mně jít tam mezi ty pouhé Maďary, to daleké stěhování a krajina také nezdá se být tak zdravá jako výše v Tatrách. Zadal tedy protest, do Jagru že nemůž jít; za jedno že není mocen maďarské řeči, a s lidmi nemohl by tedy s jich řečí vyjednávat, za druhé že má děti, kteří potřebují školy a též jen česky a něco málo německy rozumí; nemohl-li by se vzít na jeho žádost, dát ho do slovenských krajin, žádný ohled, že je přinucen poděkovat se a zůstat prozatím v Čechách. Tak ta věc nyní stojí; posud nevíme, jak to vypadne. — Prosím Vás tedy, pane, kdybyste mi tu přátelskou službu prokázal a poptal se, jaké by přece postavení ouředníka na Slovensku bylo; zdaliž tam drahé živobytí, nábytek, byty a jak to je se školami. Máme dva chlapce v Praze, jednoho v 3tí třídě v Budči, staršího v reálce české v I. roku; dvě menší jsou doma; proto přáli jsme si do Břetislavi neb těch druhých větších měst, doufajíce, že by tam reálka byla a příležitost k dalšímu jich vychování. Kdyby navadila znalost řeči maďarské, bylo by ovšem nejlépe snad v Pestu. Když byste uznal a radil nám, abychom tam šli, tedy prosím snažně, zdali by vám možno bylo, byste buď sám, buď skrze jiného dobré slovo stranu žádosti naší pronesl u referenta těch záležitostí ministerního raddy Kreisle, aby výrok svůj změnil. Pan Kollar, s kterým jsem se v Praze seěla, radil nám, abychom tam šli, ale on co Slovák je stranný rádce; možná, že on by se mohl někde přimluvit, ale netroufala jsem si s prosbou obtěžovat ho. Kdyby peněz na zbýt vždy bylo, snad bych se byla buď sama, buď můj muž do Vídně podívali, ale když není těch papírů. — Mnoho od vás žádám, a skoro bojím se, že rozhněvala jsem Vás; an neznáma jsouc Vám, s tolikerou žádostí Vás obtěžuju. Spoléhám se na slovo Klácelovo. Srdečný pozdrav všem Slovanům od nás! Můj muž vzkazuje svou úctu Vašnosti; prosím, byste i milou choť svou ode mne srdečně pozdravil. Doufajíc, že mne v přízni Své zachováte, zůstávám s úctou Vaše přítelkyně

Božena Němcová.*)

V Liberci 17./II. 1850.

*) Pozn. vyd. Na 1. stránce nahoře poznámka Klácelova: Prosím Vás, nehněvejte se, zdali jsem hřešil, rozhárav v Boženě důvěru k Vám větší, nežli ku všem jiným mužům. Třeba učiní p. Kollar, co zde tato výborná žena žádá. Co nejdříve budu psáti obšírněji. M.

*

Digitized by Google

Velectěný příteli! Bratr Klácel vyřídil mi Vaše srdečné pozdravení a pozvání, bych se u Vás ubytovala při mé návštěvě ve Vídni. Nemínila

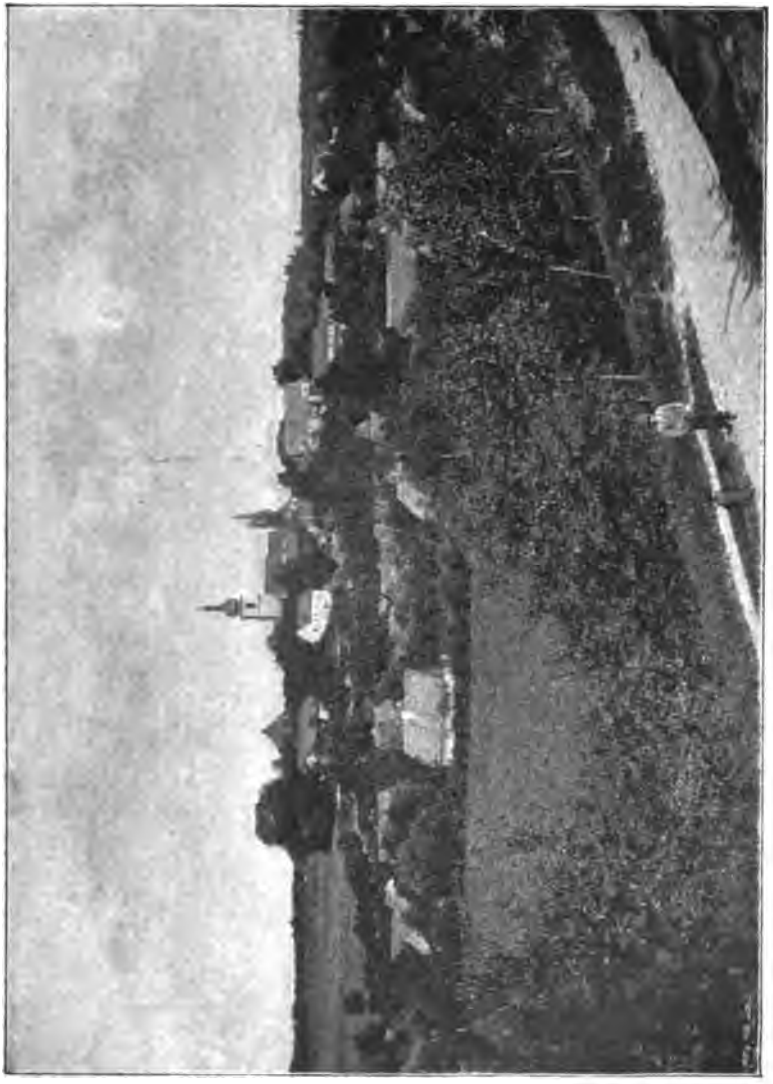

3. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. Chvalkovice. Fotografi Jos. Šimy.

jsem ject do Vídně, ale poněvadž můj muž z jistých příčin, které Vám ústně sdělím, si to přeje, musím tedy přece ject, a tedy pozvání Vaše s vděčností přijímám. Zítra, t. j. 14.ho odjedu odtud a 15.ho večír jsem

Digitized by Google

v Pešti; tam také musím jít k jednomu pánu, a to mně zdrží, že nebudu moct nepřetrženě ject. Ráda bych ovšem byla jela z Pešti do Vídně po

4. Z krajiny „Babičky" Boženy Němcové. Zámek ve Chvalkovicích. Fotografie Jos. Šimy.

párníku, ale sotva se to dá při mém vyměřeném již čase vyvést, poněvadž, jak slyším, jízda proti vodě dlouho trvá. Tedy nejspíše že z Pešti po železnici opět pojedu a buď 16.ho ráno neb večír ve Vídni budu, kde

Digitized by Google

hodlám dva dni se pozdržet. Nebude-li ale jízda po párníku o mnoho déleji trvat, pojedu raději po vodě. To ostatní povím vše ústně; srdečné

5. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. Mlýn „Grund“ v údolí u Chvalkovic. Fot. J. Šimy.

pozdravení Vám a ruku polibení Vaší paní mám vyřídit od muže. Srdečný pozdrav ode mně Vám i rodině Vaši! S úctou Vaše přítelkyně Božena Němcová. V Miškovci $18^{13}/_{6}51$. — Adressa: Miskolcz in Ungarn. Wohl-

Digitized by Google

geboren Herrn Herrn Alois Šembera, k. k. Professor an der Universität in Wien. Landstrasse Ungergasse No. 364, I. Stock.

*

Velectěný příteli! Když jsem Váš milý dopis, v němž mi potěšitelnou správu o povýšení mého muže sdělujete, obdržela, v duchu jsem Vám díky za přátelskou péči Vaši vzdávala, s psaním odkládala jsem však, chtějíc sdělit Vám, kam se muž dostane, kdyby on zdržen byl od psaní. Před několika dněmi dostala jsem správu, že přesazen je do Ďarmot Balassi, ale každý den nějakou překážkou zdržena, nemohla jsem se dostati k psaní dříve, a nyní budete jistě i dopis mužův v rukou míti a vše důkladně věděti. Je mu to milé, že se dostane tam, a i já se z toho těším, doufajíc, že snad přece nyní bude možná, bychom žili pospolu. Zdá se, že v tom nejvíce účinkoval Konečný, chtěje splnit, co mi slíbil. Vám však, příteli milý, nejvíce jsme díkem zavázaní, neboť kdybyste se byl tak o to neucházel, mohlo se stát, že by si byl rok a více třebas na povýšení počekal, neboť to jisto, že se bere při obsazování míst na Maďary největší zhled. Vaše přímluva pomohla; srdečné díky tedy! Přeju, byste vždy, kdykoli Vy, neb rodina Vaše toho potřebovat budete, upřímného bratra našli, který by za Vás tak vroucně orodoval, jako Vy ste pro nás to učinil. — Matouš mi psal, abych i p. Beckovi psala, ale zdá se mi to zbytečné a jestli on při tom neoučinkoval (jakože sotva kde slovo ztratil), bylo by mu snad poděkování mé nemilé. Jestli to však potřebné, budete tak laskav a sdělíte mi to, není-li pravda? Já se bezpotřebně nerada kořím a vtírám i nerada koho čím obtěžuju. — Těším se, že rodina Vaše zdráva; věru to je největší potěšení pro nás rodiče, když vidíme tu chasu okolo sebe skákat a se veselit a když nás jinak nermoutí; trochu zlosti si necháme rádi líbit, to jinak nemůže ani být, když dítě trochu živé je, zvlášť chlapci. Já mám teď také tu radost, že vidím všecky zdrávi; ale dlouho měla jsem hotový špitál. Dorinku i Jarouška ale neposílám do školy až po prázdninách; trochu je cvičím sama a od počátku roku budou muset dělat předzkoušku, by do vyšší třídy přijaty byli; Jaroušek do II. v Budči a Dorinka do III. oddělení v dívčí škole. Hynek odbyl reální zkoušku velmi dobře, a dostal mimo náboženství, mathematiky a německého jazyka samé eminence. Z těch třech předmětů dostal první; z mravů pak a zevnějších prací, pilnosti a pozornosti, výborně. Mám z něho radost; budoucí rok přijde do druhé třídy reálky a učitelové ho chválí co jednoho z nejlepších žáků. Byl tu právě Thun a slíbil, vida pokroky, jaké ty chlapci v reálce tak dobře zřízené dělají, že se dle možnosti bude na školu tu od vlády nakládat i dále. — Měli všickni již strach, že škola ta se zničí, alespoň byla o tom řeč; ale teď je patrno, že se tak nestane, byť i ti Němci na to sočili. — Karel nemá tak skvělé vysvědčení jako Hynek, ale není špatné a bude přijmut do realky; on byl totiž v třetí třídě školy Budečské. Budeč nelíbí se mi tak, jak realka, Amerling je člověk nepraktický, a kdyby nebylo učitele Valtera, který je vzdělaný člověk v každém ohledu, ale praktický, byl by

Digitized by Google

Budeč již klesl; však to Thun nahlídl také a rádi by na dobrý způsob Amerlinga z direktorství ostranili, ale nejde to. Udělali tedy pro příští rok

6. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. Pohled z altánu ryzemburského do údolí Úpy. Fotografie Jos. Šimy.

zákon, dle kterého se musí řídit a překročit nesmí. Také ta dívčí škola, kterou jeho paní řídí, je zkázou pro naše děvčata, tam se nenaučí ničemu pořádnému, co jim pro život měšťanský potřeba bude. Žádná praktičnost

Digitized by Google

v tom není a jesuité vládnou celým ústavem a jim jsou Amerling i ona zcela oddaní. Ty holky jsou samá přetvářka, sama citlivost a idealnost, samá affektace; srdce jim ustavičně pro vlast a národ hoří a zatím nahlídnete-li blíže, je to prázdnota holá! (Konec?) Přípisek slč. Zdenky Šemberové: Božena Němcová. Datum: V Praze, $18^{18}/_{8}51$.

*

Mnohovážený příteli! Dávno už tomu, není-li pravda, co jsem Vám nepsala? co psát! Věčné jeremiady, ustavičně přežvykovat ty hnusné věci, to mne až mrzí — a potěšitelného co psát, nemám. Ach, dobrý příteli, mnoho, příliš mnoho toho na mne doléhá, jedna rána stihá druhou. Dost se přemáhám, snažím se udržet ducha pevného, ale tělo klesá, slábne, jak to dlouho vydrží, nevím. Od smrti mého dobrého Hynka, churavím ustavičně; červ žere na ustroji mého života, proti němuž není léku. K tomu ta hrozná starost o materielní blahobyt rodiny, nepokoj, nouze, bída a všemožné trampoty, nedají se ani poněkud zotavit, neřkuli uzdravit. Poslední čas přišlo ke všemu i to, že zadrželi Němcovi v š e c e k plat, a sice z té příčiny. Daněk, kterého snad znáte, je v Bystřici sládkem; přijel pro Němce, vybídl ho s ním ject, a čas u něho zůstat. N. vzal dovolení na 14 dní; jeli. Tam odtud ale nepředloženci vyjeli si do Sv. Mikuláše. Daněk chtěl obhlídnout si na blízku dvorec ke koupi. Neměli ale pasy. Žandarmerie je sebrala; byli zavřeni co rušští emissarové. Ovšem že se to dokázalo, že tomu není tak, ale trvalo to čtrnácte dní, co seděli. Zatím se prohledávalo u Daňka i u Němce. Poslednímu konfiskovali všecky knihy, obrazy, mezi nimi Havlovu (Havlíčkovu) podobiznu a moje listy. Než v těch nenašli jiného nic, než potvrzení že jsme Slované (alespoň já), milovníci Slovanstva, často jsem si zaklela na všecko a nadala těm, co nás šidí. Nedělám si z toho nic. Ale jak už v Uhřích všecko samý nepořádek, tak i v tom; zadrželi mu plat libovolně a udali, že jel na Slovensko: zur Verbreitung panslavistischer Tendenzen. U nich je každý Panslav, Rusophyl: kdo mluví slovanským jazykem. Jaký to konec vezme, to Bůh ví, a kdy — s tou brindou se to na každý pád prodloužilo zase. — Nejsmutnější je to, že nemáme od čeho živu býti. Dříve posílal mi 15 fl. měsíčně, nyní pranic. — Literaturou se nemohu uživit — mám více prací — jmenovitě jednu novellu a nemohu to odbýt, jak bych si přála; neboť Pospíšil vezme, kdo mu dá zdarma práce, jinak ne. Je vůbec špatný odbyt na knihy. Ženskou práci ještě hůř, neboť veliké množství pracovnic bez práce. V některé písarně dostat místo, není zde móda — co počít tedy? M ě l a j s e m j í t z a s p o l e č n i c i k j e d n é d á m ě z d e v b l á z n i c i. C h t ě l a j s e m j í t, a č k o l i v b y t o b y l p e r n ý k u s c h l e b a, c e l ý n o c i a d n i b ý t s n í a m e z i b l á z n y — a l e l á k a l m n ě d o b r ý p l a t, 3 fl. d e n n ě. O n a a l e z a č a l a n a j e d n o u p ř í l i š ř á d i t, t a k ž e n e m o h l i k n í ž á d n o u s p o l e č n i c i d á t, j e n s i l n é s l u ž k y. — Přece však se musím jen po nějaké službě ohlédnout, abych mohla rodinu uživit. Kdybyste věděl o něčem ve Vídni, já bych šla i jinam, to jest, kdyby se

Digitized by Google

mi to vyplatilo. Mnohdy se trefí, že se žádají do domů správkyně, společnice k churavým dámám na cesty a podobné služby, za které se dobře

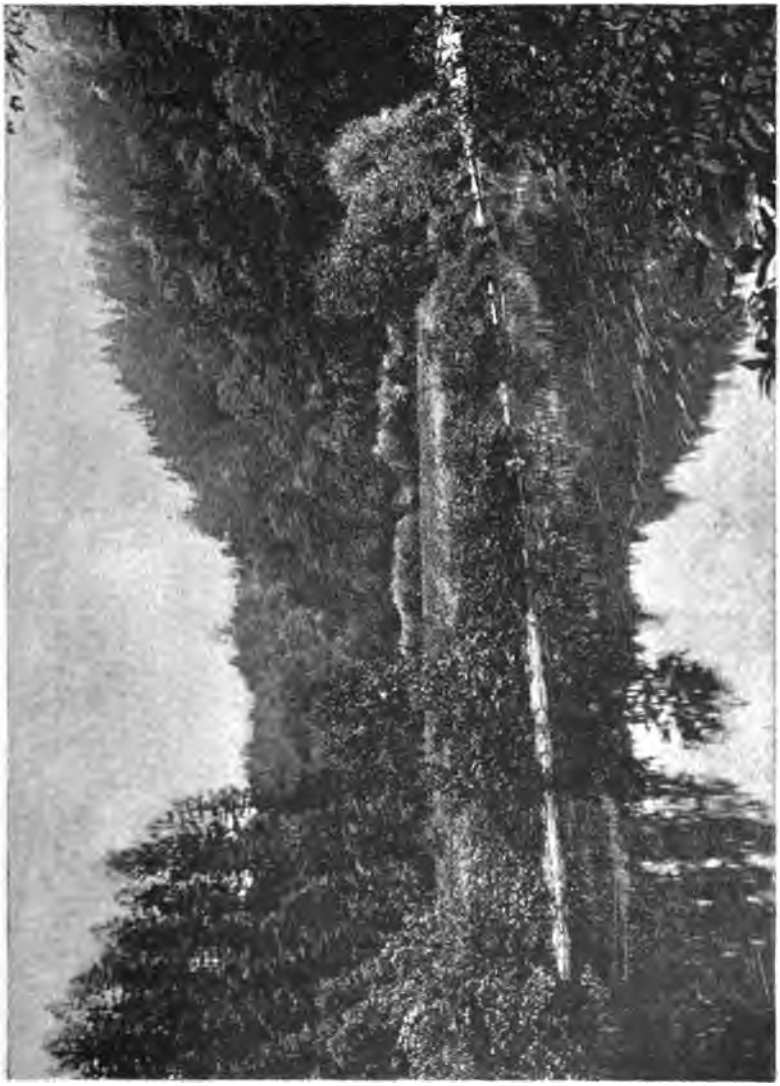

7. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. Babiččino údolí nad Úpou u Ratibořic. Fotografie Jos. Šimy.

platí. V takovém pádu, kdybych dostala službu, dobrou, ale ne stálou, dala bych Dórinku zatím k pí. Hanušové, za Jarouška bych platila, K[redacted]lovi dala bych na stravu a byli by pro čas opatřeny. Ve Vídni se [redacted]

Digitized by Google

spíše něco trefí, než zde, není tam takových ohledů a tretů jako zde. — Možná, že byste i nějakou jinou raddu věděl? — Ach, kdybych měla peníze, jela bych k Vám sama, něco si vyhledala, co by mi i pro budoucnost živobytí pojistilo — neboť nevím, jak to dopadne, — a došla panu Kempenovi poprosit ho o urychlení té věci. Ale darmo plány dělat, když není k jich vyvedení — Buďte tak laskav, poptejte se někde, dejte někomu komissí, jestli byste něco našli. Věřte mi, příteli, kdyby mi tak zle nebylo, že bych se nedotírala. Ale mám dluhy, potřeby veliké, co mělo nějakou cenu, prodala jsem, a přece při té náramné drahotě, nemohu zaopatřit, co nanejvýš třeba. Máme mnohdy hladu dost. — Karel je v společenské zahradě zdejší, co učedník, měl v botanice zvláštní chuť, je slabý také tělesně, myslela jsem, že to bude nejlepší pro něho. Pán je s ním spokojen. Je na tři léta, zdarma, ale stravovat ho musím ovšem sama. Za čas někdy dostanu sem a tam od některého dobrodince příspěvek, ale jsou zlé časy, každý má sám sebou co dělat, a ten, kdo by mohl dát, nedá! Vůbec jsem se naučila znát ten rok lidi — »v nouzi pozná přátele« — pravda svatá! Mnohou pevnou důvěru, mnohý krásný ideal jsem pochovala. Ale že bych i přátelství Kl..... zvrhnuté viděla, to jsem nemyslela. A přece se tak stalo. Budiž! — Ostatně nechci jemu čeho na ujmu jeho hodnosti říci, já ho zastávám, kdekoli se proti němu mluví. Ale zklamal mne, já mu nemohu více věřit. Také si už od prosince nedopisujem; k čemu také. — Že ste zdrávi, to mi řekla pí. Šafaříková, když se z Vídně vrátila; těší mne to velmi. Já přeju každému všecko dobré, a to nejlepší dobrým dušim jako ste Vy. — Prosím Vás ještě jednou, kdyby se Vám něco trefilo, co byste pro mne za vhodné uznal, spravte mne o tom, anebo mi dejte nějakou raddu. »Všecky lidé, všecko vědí« — přátelská radda není penězi zaplacena. — Buďte zdrávi všickni. Srdečný pozdrav milé Vaší choti i dítkám. Vaše upřímná přítelkyně Božena Němcová. V Praze dne $^{26}/_{8}54$.

*

Veleváženy pane i příteli! List Váš obdržela jsem, i s přiloženou 50 fl. Poněvadž ste neudali číslo domů, což se mojí vinnou stalo, poptával se listonoš na policejní direkcí a tím list později přinesl. Obyčejně chodí jeden listonoš s listmi, jeden s listmi, v nichž jsou peníze, že ale málo kdy peníze dostanu, neznal můj byt. Jak mne velikomyslný ten dar překvapil, to ani vypovědít nemohu. Kdybych těch nejvroucnějších slov k dikům použila, nevyslovily by můj radostný, vděčný cit. — Když jsem do Prahy přijela, na druhý měsíc bude rok, odevzdali mi dva pánové 90 fl., co sebrané příspěvky několika dobrých duší. Ale za krátko, nezbylo mi groše; uplatila jsem dva měsíce stravu, obuv a jiné potřeby, které chlapci zde v Praze měli, za ten čas, co jsem byla v Uhřích. Od té doby se nikdo nezmínil, a byla zima, nemoce, a tak mnoho mnoho trampot. Teprv když jsem už nevěděla si rady, obrátila jsem se zase s prosbou, a bylo mi doručeno 25 fl. — (Jediná paní, matka to malíře Čermáka, šlechetná, vysoce vzdělaná paní, mně leckdy poslala pomoc, aniž jsem

Digitized by Google

dlouho věděla, odkud ta 5 fl. každý měsíc přichází.) Každý neumí dát, aby groš v chrsti nepálil, někdy mi byla trpká ta almužna. Raději jsem

8. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. Druhý splav Úpy. Fotografie Jos. Šimy.

hlad trpěla, než bych byla řekla takovým — a bohužel právě ti mají, a ti dobří nemají sami nic. — Když jsem i dětem pověděla, od koho jsme takovou pomoc dostali, pustili jsme se samou radostí do pláče všichni.

Digitized by Google

Dora zvolala: »Mámo, to musí být šlechetný člověk, tak nám pomohl rád a ty ani ho neznáš!« Karel ale na to: »Až budu vyučen, a půjdu do

9. Z krajiny „Babičky" Boženy Němcové. Viktorčin splav. Fotografie Jos. Šimy.

Vídně, zeptám se pana Šembery, kde ten pán bydlí, a půjdu k němu se poděkovat a jestli bude mít květiny, já mu je budu opatrovat.« (Zde si v některých domech platí měsíčně tovaryše zahradnického, který každou

Digitized by Google

neděli se přijde podívat na květiny, které chovají, a opatří je). — Štědrý dárce, i dar zůstane nám všem na vždy v paměti, i Vám, upřímný pří-

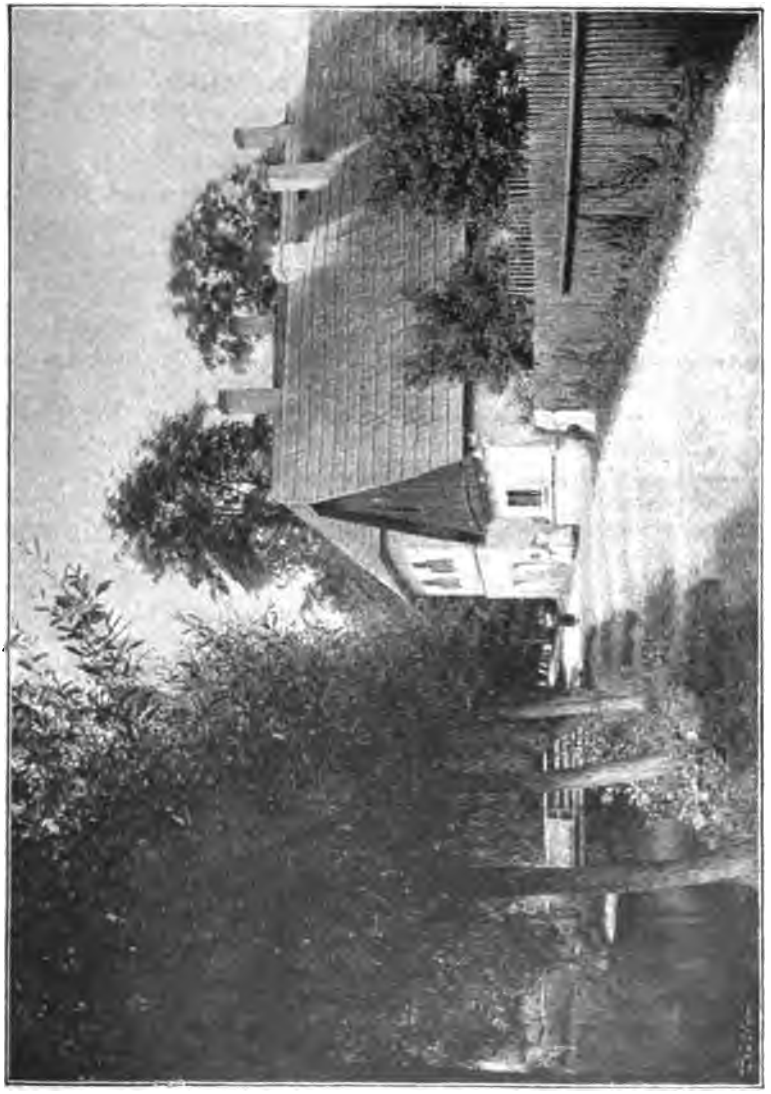

10. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. „Staré bělidlo“. Fotografie Jos. Šimy.

teli, velice děkuju, neboť Vaším prostřednictvím se mi toho dobrodiní dostalo. — Já bych Vám byla již několikrát psala, ale dílem nechci často psát, z jistých příčin, dílem také se ostýchám, z nedůvěry, jestli mne

Digitized by Google

opravdu ještě milujete, a láska moje zdali Vám milá. Nemějte mi to za zlé, ale když se v takých přátelích zmejlí, jako mi byl Matouš, tu musí důvěra klesat. Já ho žádnými prosbami neobtěžovala, někdy když jsem si mu požalovala, stalo se to pro úlevu duševní, a ze zvyku dávného, že jsem mu všecko sdílela. — Vždyť já vím, že on není možný, že, i kdyby měl, neumí hospodařit, aby čeho uspořil. Před vánoci poslal mi po dlouhém čase list a 9 fl. List měl tvář jako upřímnou, ale jádro nebylo. Já mu srdečně poděkovala, ačkoliv musím říci, že mi to nebylo milé, poněvadž v listu samé stesky byly, že Fišerovic o všecky přišly, že musí platit, Veruna že potřebuje, za musí dávat hodiny a j. Od té doby jsem od něho nedostala ani řádek. — Je to lhostejnost, je to strach a opatrnost? nevím, jen tolik vím ze všeho, že to není více starý přítel. Fanny umřela, dědil 200 fl., co měla uložené; nepochlubil se ani? Však on i v jiných věcech se mění, snad se o tom dovíte z jiné strany cos bližšího. — Pan pater Štulc odporučil mne p. Hölzelovi do Olomúce, co překladatelkyni pro bibliotheku, kterou chce vydávat pro mládež a sice, jak soudím dle prvního svazečku, co mi poslal, bude tu celá řada, dle německého vzoru »Praemienbibliothek« od prof Jarische. První svazek se mi ale nelíbí, je to práce příliš zběžně spracovaná, lichá, plná nezáživné pro děti morálky. Inu budu-li už muset věrně toho se držet, nebude mne práce tuze těšit, ale co dělat, když budu mít jistý výdělek, musim to dělat, jako pan nakladatel po řemeslnicku, jen pro ten výdělek. S radostí bych ale pracovala, kdyby chtěl vydávat ty knížky dle lepších, aby obsah byl užitečný, rozmanitý i v lahodné dětem řeči: aby i z přírodopisu více tam bylo, i z historie, národopisu, zkrátka všestranné; někdy bych vpletla do toho původní povídku, jichž několik pro děti mám, ostatně z výborných spisů bych překládala. Nevím ale, jak by se to p. Hölzelovi líbilo, neboť by mi musil dávat alespoň 8 fl. honoráře, kdežto za ty řemeslnické, bezdušné překlady ani 5 fl. nedá. To je prozatím moje naděje. Náš P . . . to je také pěkný kunt, z vlastenecké a čiré šlechetnosti vydává nyní moje báchorky; na archu mi ale utrhl 1 fl., tedy jen 5 fl., pak si strhl 30 fl. dluh za knihy, které jsem vybrala (největší příčina, že dluh ten tak narostl bylo to, že jsem knihy ty rozdávala mezi sedláky okolo Domažlic, abych jim udělala chuť k čtení). Dal mi v červenci polovic napřed, a ostatní peníze dostanu, až kdys, až budou báchorky všech 6 sv. dotištěny; 7 sv. netiskne, poněvadž má ještě 100 exemplářů. S tou novellou mám také kříž, několik těch knihkupců Němců nevydávají rádi cos českého a ty čeští zase neradi platí. Jeden úd Matice myslel, že by ji mohla Matice vydat, ale to by byla smělá myšlenka, k takové já se neodvážím a z té strany nebude se pomahat mladým silám, to je jisto. Celá ta novela ovšem není tak výborná. Je to tichý život venkovský (život Staročeský — přetrženo); zvyky, obyčeje, svátky i pověry lidu v okolí Náchodském. Repraesentantka tohoto staročeského života je Babička, v tiché domácnosti, v kole

Digitized by Google

vnoučat, které patří dceři, dceři v městě odchované. Kdo to četl, říká, že je to hezké — já to chválit ne-

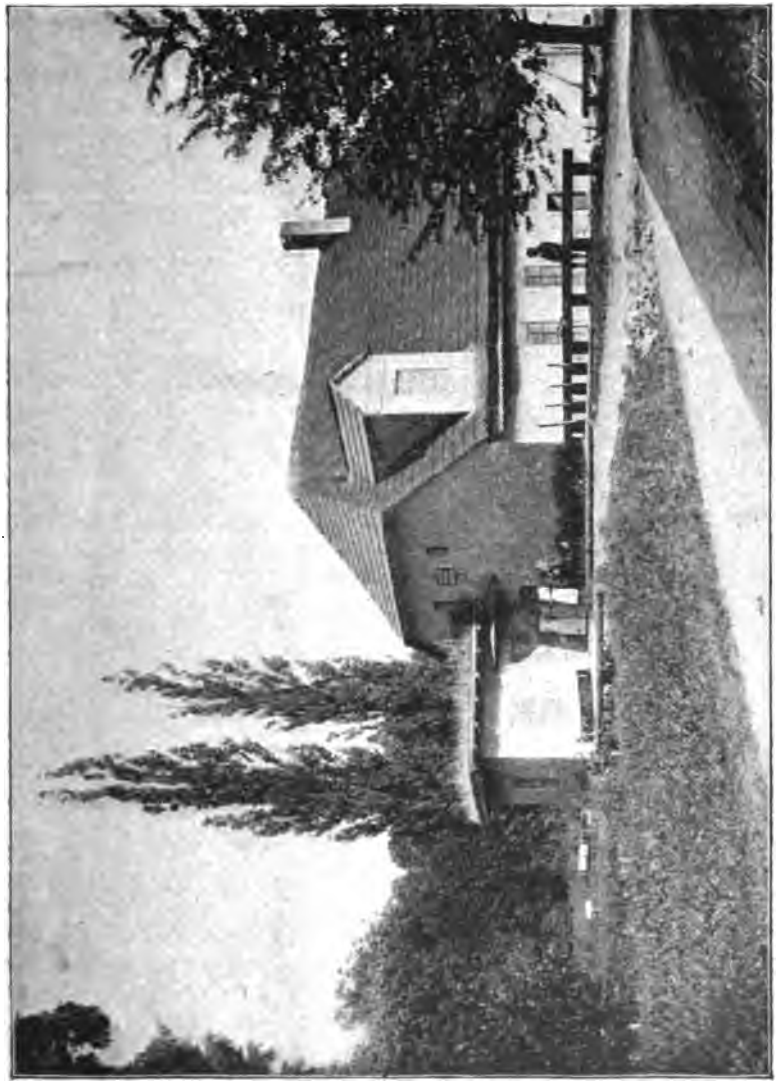

11. Z krajiny „Babičky“ Boženy Němcové. Mlýn v Ratibořicích. (Babiččino údolí.) Fotografie Jos. Šimy.

mohu.“ — »Cestopisné obrazy z Uher a Slovenska« též bych ráda sestavila. Zlomek byl v Lumíru. Mám mnoho pěkných, posud neznámých písní valašských, malý slovníček neznámých slov, pohádky, pověsti ze Slovenska,

Digitized by Google

které bych v to vpletla, by to nebyl holý popis měst, vrchu, krajiny a j. Věřte mi ale, když člověk sedí při práci a najednou mu napadne: A co pak s tím? Pak to musíš nechat ležet, až to konečně všecku zajímavost ztratí — to mi všecka chuť k práci přejde. Ach, příteli, víte, co by moje touha byla? Jen jeden rok, a ba půl léta jen moci cestovat po těch slovenských dědinách; ne v městech, ale v těch horských zákoutích, v těch osamělých vesnicích. Tam je pokladů, o něž se Vám ani nezdá. A co by to stálo! To jsú však marné naděje, musím si nechat chuť zajít prozatím. Letos sotva že za bránu se podívám, a bylo by to potřeba tělu i duchu. — Přeju Vám ten výlet z Vídně, ten Vás zotaví, na zdravém vzduchu ztratíte bolesti, kde kterou máte; ten žaludek když neslouží, je zlá věc, na ten i já velmi trpím. Tu je potřeba zdravého vzduchu, studené koupání, dobře jíst, alespoň hodně masa, a prý i dobré pivo. To všecko najdete, zvlášť v Praze. Zde je blaze, kdo má peníze! — Tuze by mne to těšilo, kdybyste mne zde navštívil. — Mějte mne omluvenu, že Vás tak dlouho čtením zdržuju — mnohomluvení, ženská slabost! — Děti moje vzkazují svoji úctu! Srdečný pozdrav milé Vaší choti, polibek dítkám. Zachovejte v přízni Vaši vždy upřímně Vás milující přítelkyni Boženu. Z Uher žádné potěšitelnější zprávy. Adressa moje: Ječná ulice, číslo 516 II. (To ale jen do Havla.)

*

Velectěný příteli! Přiloženě odesílám dva exempláře »*Babičky*«, pro Vás a Vašnost pana Bílka. — Snad Vám to prosté kvítko, co Vám tuto posílám, předvede na mysl obraz českých luhů, milé babičky a rodinného domu, kde Jste dětská svoje léta strávil, a pro to upamatování, domnívám se, že je mile přijmete. Co se týká vyvedení té práce, tu ovšem mnoho ještě chybí, nežli by se nazvat mohlo dobrou, ale co není, může být, dá-li pánbůh dále. Začala jsem v tom pracovat po Hynkové smrti v nejtrapnější době mého života, když mne omrzelo v světě žít. Utekla jsem do toho osamělého stavení v malém údolíčku, k nohoum milé babičky, a když jsem slyšela její rozumná slova, její písně a pohádky, když tu přede mnou stál její milý obraz, mněla jsem za to, že jsem děvče, běhala jsem veselou myslí po lukách, lese a háji, navštívila upřímné duše všecky a zapomněla při nich na všecek ostatní svět, se všemi jeho trampotami. Tím se ale stalo, že jsem poněkud rozvláčně pracovala, pro mne mnohá slova, osoby, děje mají zajímavost, které pro jiného docela žádnou nemají; na některé mně milé osoby jsem zase více barev přidala, než třeba bylo, a na druhé méně, než by mělo být. A tak najdete ještě mnoho nedokonalostí. Děj (koná se, přetrženo) ten jedná v Hradecku, a já schválně všecky obyčeje, zvyky, přísloví a obraty

Digitized by Google

v řeči ponechala, jako to najdete v »Karla«, co jsem psala do Perel. Přeju si, abych se byla těmi prácemi alespoň poněkud zavděčila. Mám opět práce rozepsané, ale je to těžko, já bych ráda dělala důkladné studie, a když ta starost o domácnost jako závaží člověka vždy jen dolů táhne; aby se pracovalo jen, co by stačilo pro břicho, ať je to již povrchní nebo promyšlenější, vše

12. Vypravuje slovenské pohádky.
Titulní list Slovenských Pohádek, vydaných od Boženy Němcové.
Kresba Josefa Manesa.

jedno, jen když to poněkud takové, aby se to světu líbilo, a k jeho vyražení sloužilo, a spisovatel aby dostal peníze na chléb. Ach to je bída, veliká bída! Ale jak si pomoci, když už jsme tací bídá Erben řekl mi, že ste mu psali, stranu mé neopatrnosti; je mi

Digitized by Google

ale kterak se ubránit těch argurových očí? — Ostatně není snad proto zle? — Pak ste psali, že prozatím nemožné vyplnění mé žádosti; — co je dělat? musím se také spokojit. Já pro své vyražení, to víte, bych takových výloh nedělala, ačkoliv by mi třeba bylo pořádných lázní, ale má-li ze mně něco být, a dále, mám-li s prospěchem pracovat, musím cestovat, abych na vlastní oči viděla a uši poslechala, bez takých zkušeností bych zůby vydala, co ve mně. A proto obětuji se po prostředcích, dokud ještě čas, dokud síla moje nechabne. Já vím, že Vaše vůle ta nejlepší by byla, kdyby jediné na ní záleželo, že by vše dobře bylo, a proto děkuju Vám i za tu dobrou vůli. Snad bude i někdy možné, s skutkem ji spojit. — Co se naší věci týče, posud nic nepřišlo. Neračte Vy nic vědět, aneb ten jistý pán? Ani radu byste nevěděli, jak tu věc k rychlému konci přivést, abychom měli přece jedenkráte už jistotu v rukou? Je to už věru k zoufání. — Neslyšíte náhodou, radno-li jít k raskému vojsku co lékař? Znamť jeden můj, rád by se dal, ale přece by dříve rad věděl, kterak a co zdali by mu k tomu zkušení lidé radili. Je to lékař nové školy, šikovný, vzdělaný člověk, různé směřující v každém ohledu, sečtělá hlava — rad by viděl kus světa a při tom také nějaký groš vydělal, což se tedy, kde by se to dalo nejlépe dělat? Když ne jinak, chce jít k našemu vojsku. — Byla jsem u paní Jirečkové, bych se něčeho o Vaší rodině dověděla, jak se máte, ale nezdělá jsem, že se asi nevrátíte vespolek. — Od Matouše neslyším nic, jen tak mamá, že je zdráv, a že by rád měl peníze až 2000 zl., k čemu nevím. — Páně mi nase vědomí, zdrávi-li ste všickni, a jak se Vám v tě Vídni daří? U nás až na Jiřky, která nemůže nocle pospat, vše velmi dalece zdráva. Můj muž vzkazuje svůj pozdrav Vám i nejmenší chasi, což i já připisuju s poděkováním za radu. Božího zdraví a požehnání v přízni Vaší přátelkyni B. — 10. června 1850.

*

Vzácný pane a příteli! Přicházejí odes[illegible] tři exemplare »Slovenských pověstí«. Dva máte obdržeti ovšem mým ubohým nemámtm a jeden ge mne Vy, pane Šafaříky. Nevím, jak budete s těmi pověstmi spokojen, mému je všem, co by se jim pravem vytknouti dalo. Jiť ta [illegible] zpěvná, jako [illegible] a [illegible] Jeremiáš kresli Josef Mánes [illegible] vyvěsím, v [illegible] [illegible] [illegible]

chodění a mluvení, než jsem našla nakládatele. Já mínila je vydati v čisté slovenčině, ale na to nechtěl nikdo vzíti; čistě česky psány, byly by ztratily všechen pak původní ráz. Hleděla jsem tedy vyhověti oběma stranám, ponechajíc alespoň všechny zvláštnosti v řeči a původní mluvu

13. Božena Němcová. Kresba J. Šafařovice.

v dialogu. Račte mi říci, jak ste s nimi spokojen. — Mně se zde mnozí smějí se Slovakismem; nechť se smějí, myslím si, to mne neodstraší. Není to zištnost, ani přepjatost, ale upřímná láska vzájemná. Já poznala Slováky a vím, že jsou hodni, abychom si jich všímali. Tam je pokladů neoceni-

Digitized by Google

telných, a nikdo si jich nevšímá; příčiny toho jsou mnohé a nemohu zde mluviti o nich. Však i Vy račte dobře znáti poměry, jenž na ně neblaze působí. »Co nám je do nich, my jich nepotřebujem, oni nás ale!« mluví mnozí. Eh, jsou to hrdé myšlénky těch pánů, my potřebujeme jeden druhého; dobře tedy, abychom se poznávali, jeden druhého laskavě podporovali a k vzájemnému cíli pracovali. Takovouto vynašivostí urážíme jich sebecit, a pracujem do rukou té straně, která bez toho obchází jako lev řvoucí, číhajíc, kde by nás pohltila; která by ráda propast viděla mezi námi nepřestupnou! — Přiloženě posílám ještě poznamenávky nářečí Domažlického, které mně vždy ještě není dosti známé ve všech podrobnostech. Mám holku tam odtud, k níž otec dochází, a tu slýchám za časté cizí mi výrazy. V Pohorské vesnici provedla jsem to lépe než v Karle, ale přec ne úplně, což jsem schválně udělala; však mnozí říkali, že i toho dosti. — Vím že podílu béřete na našem osudu, musím tedy dodati, že nám o málo lépe vede. Ministerstvo slíbilo sice mužovi, když do Korutan šel, že první místo se 700 fl. dostane, jakož víte. Ale za ten rok, co tam byl obsadili pět míst, o něž žádal, a na privátní list co psal Neuvallovi, na vlastní jeho nabídnutí, nepřišla také naděje žádná, ba Štýrská direkce mu dokonce řekla, že nemá právo žádati o 700 fl., když má 400 fl, že musí po stu zvýšovat. Co dělat tedy? Měl tam zůstat ještě asi rok o 300 fl. (poněvadž se mu na kauci 100 fl. ročně stahovalo, měl vždy o 100 fl. méně) a pak snad teprv byl by dostal 500 fl. a buhví za jaký čas 700 fl. Zadal tedy raději do pense, aby dokud ještě trochu při zdraví, službu si vyhledal. Lana mu sice slíbil, ale nedodržel slovo, nemá prý nyní nic, až dále, to je těžko čekat. Nahodila se mu příčiněním Dra. Friče dostati místo za kontrolora cukrárny (cukrovaru) ve Zdicích, prozatím na 400 fl., byt, teplo a světlo. Je to za Berounem, Bylo by to snad dobré, jenže posud nedostal ani krejcaru. Nyní se v cukrárnách vaří a posílá kupcům, ale peníze až o nový rok; v hotovosti tam kapitálu není a tak musejí úředníci čekat. To jediné, že může brát stravu na kredit, ale chudák potřebuje také na sebe, neboť musí jezdit po dvořích a celý den býti na nohou po fabrice. Mně chtěl dát pensí, abych aspoň něco měla s těmi dětmi, ale bohužel přišlo mu sice zpátky rozhodnutí od Štýrské direkce, ale jen třetina že mu patří, že se mu vojenská léta nepočítají. Pomyslete on bezprostředně vstoupil, ještě byl vojákem a už prakticiroval v kameralu, ministerstvo mu vždy již ty léta počítalo, totiž 8 let u vojenství a 25 u kameralu, tedy 33 let a ti trulanti to nenahlíží. Bože, Bože, kdybych jen o té notě už neslyšela, lépe každému jezditi s kolečkem, než býti pode jhem takových stuchlých, zdřevěnatělých bürokratů! Musel tedy chudák zase zadati k ministerstvu; ale posud nemáme odpověď, a čekám na ní jak na Boží smilování. Jestli to zase tak dopadne, nevím, co si počneme. Těch pár grošů honoráru, nikam nestačí — dám-li je na oděv, není strava a kdy činže přijde, je teprv bída. Dory chodí do francštiny, a doma ji učím trochu literární a práce, a potřebovala by nyní právě mnoho. Jarouše chtěla jsem v létě ven poslat, je velmi slabý na prsa, a lékař radil ani do školy ho ne-

Digitized by Google

posílat. Roste velmi, a je bez toho tuberkulosní. Lonský rok měli jsme špatný byt, vlhký, to nám všem dodalo, ale nebylo bytu k dostání za lacinější peníz. Předešlé čtvrtletí bylo tu 150 rodin bez bytu! Najdete

14. Božena Němcová. Medailon Čeňka Vosmíka.

nyní po bytech po 5 i 6 rodinách pohromadě v jedné světnici. Židi dostanuvše dovolení v městě se ubydleti, opustili Josefskou třídu a všecko se to do města vehnalo, přeplácejíce i o 100 fl., větší byty. To způsobilo tu drahotu náhlou, ačkoliv se málo děje, v tom ohledu vždy. Náhodou dostala jsem byt v 3. poschodí sice, ale jasný, suchý, v čemž jsem

Digitized by Google

ruční a má schopnost k přísnějšímu učení. Já chci ject ty dni do Lobkovic k paní Palacké, abych přece trochu čerstvého vzduchu užila a pak že mne to nic státi nebude. — Ten týden vyjde snad 10. sv. slovenských pověstí a poslední té sbírky. Pošlu potom všecky tři Vašnosti. Pozdravují srdečně paní choť i dítky. Budou oni již veliké? S největší úctou a šetrností zůstávám Vašnosti oddaná přítelkyně Božena. V Praze 27. srpna 1858.

*

Zlomek dopisu B. Němcové L. Hausmannovi dne 9. dubna 1857. . . . Už jsem dvakrát zase nedostala Noviny? Ráda bych věděla něco o tom posledním ději v Turecku, a bude-li vojna? Ale prosím Vás, Poldíku, čo robíte, že mi tak dlouho nepíšete? Snad ste preče dostali kuchyňu, Hafise, pohádky pro Koledu a tu báseň? Vždyť ste mi chtěl hned psát? Co odkládáte, dělá mi to starost. Mně lajete, když nepíšu a sám nejste ani o chlup lepší než já. Vezmou ty pohádky do Koledy, jestli né, hned mi je pošlete, prosím Vás, aby se to tam někde nepohodilo; měla bych zbytečnou práci zase. — Jsem tuze mrzutá a věřte mi, že takovéhle živobytí déle vést nemohu. Vy nemáte pojmu, co já zkusím. Teď mi dali právní výpověď, že jsem hned první dni nesložila činži. Já zde platím činži napřed, jak to vůbec v Praze způsob, ale předešlé čtvrtletí o Jiřím nemohla jsem platit, nyní tedy měla jsem dát dvě. Myslila jsem, když jednu dám, že mi zase počkaj, chtěla jsem, když by mi to byli udělali, zase zůstat, ačkoliv je to mizerný byt, vlhký a pro nás pravý jed, ale oni hrubiani ani mi nic neřekli před časem, a o Jakubě mi dali hned první dni výpověd a žalovali. To byla sháňka, jednu činži dal mi Šálek, ale druhou kde vzít, já měla pár zlatých na živobytí a nic více. Tak mi jeden přítel půjčil 15 fl., to ostatní jsem dodala a jsem nyní bez groše. Nyní mám shánět byt a nemám zádavek a byt na 100 fl., 120 fl., ani k vidění, pomyslete moji ouzkost, budu muset snad na ulici bydlet od čtvrt roku. — Bůh ví, jestli co dostanem. A nyní nemám v domě ani groše, ti páni už omrzely ty příspěvky, mimo od Plc. (Palackého) 5 fl. nedostávám nic. A k tomu ke všemu jsem tak slabá a churavá, že s velkou jen tíží pracuju; bojím se že padnu do těžké nemoci a co si pak ty děti počnou, to Bůh ví. Myslela jsem, že muž už přijede, vzal si dovolení sem, a odtud chtěl žádat o pensí. Ale ani mu dovolení nechtějí dát, že by tam musely místo něho jiného dát. Tuze ho tam chudáka týrají a není naděje, že by mu lepší službu tak brzy dali. Je to hrozná nepravedlivost, co se s námi děje, myslím někdy, že si už musím zoufat. A ta rota vlastenecká, ta mne hněte. Což oni vědí, jak člověku je na těle i duši sklíčenému, Oni jen když mají břicha plny samy — pak se snadno káže jiným lidem: pracujte, dělejte! Jim je snadno dělat! Mysleji sprostáci, když švec může s hladovým žaludkem botu sešít, že spisovatel může román ukovat. Ach Poldo, kéž by mne Bůh už těch milostí sprostil! Co děláte Vy, co dělají Vaše děti? Marie zdráva? Ráda bych Vám byla poslala »Máj«, ale nechci dokud nevím, jak ste dostal ostatní vše? Nyní budou

Digitized by Google

Máchovy spisy také vycházet. Máchová poesie je pěkná, ale neutěšená, jak mi asi přisvědčíte. Ale Poldo, professor Hattala (kousavý to ale kapitální chlap) vydá nyní na svůj náklad překlad »Igora«, to bude něco, to se potěšíte. Takový kus poesie člověka oblaží. To jsou obrazy krásnější mnohdy než v královdvorském rukopise. Ten bude vycházet v německém překladu s illustracemi zase — ale jsou to krásné illustrace! Manes je dělá! Ta nahota nebude asi mnohým se líbit, ale pozdrav Pánbůh za ní! — Píšte mi záhy. Buďte zdrávi. Líbám Vás všecky . . . (9. dubna 1857).

(Dokončení.)

Dr. *Hermenegild Jireček rytíř ze Samokova:*

Zvyky v právě staročeském.

(Soudní vdání.)

Když sta pojala posly (komorníky) na ohledánie, kde sě mu škoda (na dědinách) stala, z niež pohoní: když se vzepříta (obě strany), móž jeden vdáti druhého, pakli druhý proti tomu nevdá svého súpeře. Vdánie prvé tři sta haléřóv; druhé šest set haléřóv; třetie devat set haléřov; vdánie v ohřeb to je, což na nem a pod nim, málo nebo vele, nebo mnoho nebo málo. To jde vše na úřad. — Když posli na dědině na dvoře, móž vdáti póvod prvé v tří staj; tehda opět póvod na prvém poli móž dáti v šest set; takéž na druhém poli v devat set; takéž na třetiem poli móž vdáti v ohřeb. — Když by kto na ciziem plot postavil, móž komorníkem vdáti plot i když vdán prvý kól, tři sta haléřóv, a druhý minúti bez vdánie; a opět kól podle tři sta; vše tak pořád vdávati, každý kól po třem stom, a vzdy jeden kól minovati. Přídruhy vše pořád, nevymiňujíc žádné, vdáti móž, o každé přídruhy po šesti set haléřóv. Veřeje po devieti stech haléřov móž vdáti (Kniha Rožmberská 172, 173, 174, 177, 186).

Na komorníka když vdadie k úřadu koho, poručníka-li nebo súpeře, z toho a na toho komorníka, jemuž vdán v čem, vejde v dobrém nebo ve zlém, má u neho nebo s neho vzieti až do hac. Takéž, na čemž by vjel. Proto ktož má s posly býti na dědině, vzvlec na sě což najhoršieho móžeš, a pěš jdi (Kniha Rožmberská 181).

Když by ten den přišel, ježto máta ohledati tu škodu ta komorníky: tehdy ten póvod (nebo jeho poručník) na tom miestě má jich dočkati na koni. A když by je uzřel, má s koně sliésti a má ssebe kuklu snieti a meč otložiti, plášč i jiné rúcho ssebe svléci, až po pás. Pakli by toho neučinil, tehdy ten koň, meč i to rúcho, v čemž by jej zastihli na koni, má spadnúti na komorníky ty.

A když by jich dočakal obnaže se a pohnaný (neb jeho poručník) tu stál: tehdy má vstúpě nohú pravú na tu dědinu řieci: »Poslové slyšte, že tento (ukáže naň t. j. na pohnaného prstem a pojmenuje

Digitized by Google

hospodařil r. 1640 Havel Kozina[4]) a současně Jan Kozina s manželkou Dorotkou.[5]) V jiné chodské vesnici ani ve vůkolí se se jménem Kozina nesetkáme. Havla Koziny bratránkem mohl býti Jan Sladký, syn Vavřince Sladkého z Oujezda, jenž roku 1648 10. ledna vstoupil v manželství s Annou, dcerou Ondřeje Havlovic z Oujezda.[6]) Otec jeho Vavřinec Sladký (starší) někdy kolem r. 1650 ujal v Újezdě živnost Frydrycha Bosáka, na niž usadil potom syna Frydrycha Sladkého. Nejstaršími syny Vavřincovými byli asi Jiří Sladký v Dražinově, jenž měl za manželku Barboru, a Vondráš Sladký, po němž r. 1682 20. srpna umřela v Oujezdě »honesta femina Agnes Sladká[7]« = počestná žena Anežka Sladká ve stáří 70 let. Poněvadž při krutých nedostatcích toho věku větší živnosti náležitě zdělány býti nemohly, rozdělena r. 1652 usedlost Krutinova v Oujezdě na stejné polovice, jedna pro Jana Sladkého, nejspíše s Krutinovic příbuzného. Zvolilť si při své svatbě za svědky Adama Krutinu a Jana Ledvinu, oba z Újezda, jakž v domažlické matrice zaneseno. Jan Sladký měl ještě příbuzné v Klenčí, kde připomíná se r. 1688 Anna Sladká, sestra Tomáše Šrámka, někdy sousedka dražinovská, nyní již provdaná Drastilova. Její první muž byl nejspíše onen Vavřinec Sladký, jenž už r. 1683 nežil, prodav jměníčko své v Klenčí Tomáši Thomayrovi (Thomayerovi) za 250 kop míš.[7]) Jan Sladký zemřel r. 1671, 21. března ve stáří 75 let a pochován v Klenčí, manželka jeho Anna až r. 1682 14. února ve stáří 53 let. Z manželství jejich se narodili: Vavřinec 1650 30. srpna; kmotři: Jan Elychar, Vavřinec Krutina, Barbora Krutinová, Anýžka Ledvinová; Jan 1652 10. října, neohrožený zastance Chodův. Má tedy Jan Kozina jméno po otci i po kmotru; neboť jako »na rukou držící (levans)« zapsán Jan Elychar jako přistojící (adstantes) či svědkové: Vávra Krutina, Barbora Krutinova a Anýžka Ledvinova. Jelikož Vavřinec Sladký v r. 1679 na žádné zvláštní živnosti na Chodech se neuvádí, a dle matrik v Oujezdě se svou manželkou Dorotou bydlel, dlužno za to míti, že s bratrem Janem na jedné živnosti podle starého patriarchalního způsobu se živil. Jan Sladký či Kozina r. 1678 9. května pojal za manželku Dorotu Pelnářovu, se kterou před tím 10. února t. r. ještě za svobodna kmotroval dcerušce Adama Podestáta z Oujezda Kateřině. Domažlický františkán P. Pancratus ve funkci farářské zapsal: . . . copulavi Joanem Slatky ex Augest cum Dorotha Pernarschin, t. j. oddal jsem Jana Sladkého z Oujezda s Dorotou Pelnářovou. Svědci: Ondřej Ledvina, Frydrych Sladký. Z manželství se narodilo 6 synů: Jiří, *1678 18. září; Ondřej, *1680 19. února, †1687 14. ledna;[8]) Matěj, *1682 7. listopadu, †1687 12. srpna; Adam, *1685 6. června; Ondřej, *1687 24. července †1687, 24. srpna; Matěj, *1689 12. dubna. Za kmotry při těchto křtech,

[4]) Manželka Dorota, děti: Jiřík, *1640 15. dubna; Jakub, *1641 4. května; Šimon, *1642 27. června; Dorota, *1649 4. března; Václav, *1650 4. března; Anna, *1652 26. března. [5]) Syn Jakub, *1645 20. července. [6]) Syn Ondřejův Martin Havlovic 1652; 1639 Adam Havlovic, matrika domažlická I. [7]) I. Klenitscher Grundbuch fol 42. [8]) Při zápisu jmenuje se otcem Ondřej Sladký, ale při aktu úmrtním prázdno, že je to syn Janův.

Digitized by Google

Rodokmen Kozinův.

Vavřinec Sladký
mž. N.?

N. Sladký
mž. Anežka
*** 1612**
† 1682 20./8.

Frydrych v Újezdě
mž. Anna
roz. Elycharova

Jan v Újezdě
***1596**
cop. 1648 10./1. v Domažlicích
† 1671 21./3. v Oujezdě
mž. Anna Havlovic
*** 1629, † 1688 14./2.**

Jiří v Dražinově
mž Barbora

Jiří
*** 1653 5./4.**
mž. Kateřina

Ondřej
mž. Anna

Anna
cop. 1677 19./1.
za Vavřince
Matuše z Chodova

Vavřinec
*** 1650 3./8.**
v Újezdě
mž. Dorota

Jan
*** 1652 10./9. v Újezdě**
cop. 1678 9./5. v Klenčí
† na šibenici 1695 28./11. v Plzni
mž. Dorota Pelnářova
*** 1645, † 1715 8./8.**

Maruše
*** 1631 14./8.**

Alžběta
† 1682 13./12.

Bartoloměj
*** 1675**
† 1676

Ondřej
*** 1679 29./11.**

Alžběta
*** 1682 14./2.**

Jiří
*** 1685 18./2.**

Jiří
*** 1678 18./9.**

Ondřej
*** 1680 19./2.**
† 1687 14./1.

Matěj
*** 1682 7./11.**
† 1687 12./8.

Adam
*** 1685 6./6.**

Ondřej
*** 1687 24./7.**
† 1687 24./8.

Matěj
*** 1689 12./4.**

Digitized by Google

posluhovali: Jiří Zíka, Ondřej Ledvina, Anna Ledvinová, Alžběta Podestatova při prvních dvou, při ostatních: Adam Podestat, Matěj Ledvina, Judita Ledvinová, Anna Zíková; při posledním namístě Matěje Ledviny Ondřej Ledvina. O Janu Sladkém kromě již uvedeného případu matriky nezaznamenávají, že by byl volán za kmotra, za svědka, ba ani o manželce jeho Dorotě nečteme podobných úkonů vícekráte než jednou, a to r. 1680 15. září drží v Klenčí na rukou dcerušku souseda Martina Krutiny.

Z toho lze uzavírati, že před rokem 1693 Jan Sladký řeč. Kozina mezi chodskými sedláky nezaujímal vynikajícího postavení, naopak žil-li s bratrovou rodinou (3 děti) společně, o skývu chleba dosti zápoliti musel. I o něm platí, že každá doba si vytvoří své muže sama.

Antonín Dolenský:

Písně a letáky o defenestraci r. 1618.

S 2 vyobrazeními.

Rázné vystoupení stavů proti odpůrcům církve pod obojí a konečně svržení místodržících z oken České kanceláře bylo nejenom ústně rozhlášeno, ale i současná publicistika a lidová píseň plně využila tak zvláštní události. Nezachovaly se nám všechny letáky tehdy vyšlé a pamflety, jež byly jakýmsi počátkem periodických časopisů, pozdějších novin. Bohužel ze zachovaných letáků není ani jeden českým jazykem psán, ač není pochyby, že i české spisy o defenestraci byly šířeny mezi lidem.

Na první místo kladli bychom anonymní leták, ozdobený hrubou dřevořezbou, vyšlý ve 4° pod názvem: Warhafftige Zeitung aus Prag.*)

Spis jest rozdělen ve tři oddíly dle dnů 22., 23., 24. května. Líčení jeho jest střízlivé a dosti věrné, zdá se, že vlastně autor byl více stranníkem českých stavů. Ne s takovou věrností potkáváme se na titulní dřevořezbě, jak na připojené reprodukci (str. 35.) na první pohled zřejmo. Dle této není možno ani souditi na počet osob svržených, ani na spornou výši oken i místo, kam padli. Odchylným zobrazením svědčí celé provedení hrubé dřevořezby (ač v některých podrobnostech na tehdejší

*) Pro vzácnost a malou známost tisku uvádíme podrobný titul: Warhafftige Zeitung aus Prag, darinnen kürtzlich vermeldet wird der gefährliche Zustandt, welcher uber die Evangelische Stände hat ergehen sollen, aber von Gott dem Allerhöchsten verhütet worden und hernachmals sich das Widerspiel begeben, das es uber die Rathgeber (so Gott und dem Landesfrieden zuwieder) selbsten aussgangen. Auch wie sich einer von den rähtlins führer aus angst seines böseu Gewissens zu den Capuciner München ins Kloster verstecket, entlichen aber herauss geben müssen und den Evangelischen Ständten gefänglichen uberantwortet. Wie sie dann auch ferner ihr eigen bekändtniss gethan und umb Gnade gebet. Gedruckt im Jahr 1618. (4° l. 4., sign. bibliotheky Musea král. Českého, 42. C. 338.)

Digitized by Google

Vyhození místodržících z Hradu Pražského 1618.
Kreslil dle současného letáku Ant Dolenský.

Vyhození místodržících z Hradu Pražského 1618.
Kreslil dle současného letáku Ant. Dolenský.

Digitized by Google

dobu dosti pokročilé a nesoucí rysy dovedné ruky), že pracována byla v cizině. Hlavním dodavatelem rytých vyobrazení bývalo Holandsko a Francie, jež většinu tiskáren v Německu (a pravdě podobně i v Čechách) svými uměleckými výrobky zásobovaly.*)

Mnohem lépe a uměleji jest proveden leták allegorický na oslavu Ferdinanda II. Jest to práce domácí, jak možno zjistiti dle podpisu, na letáku vyrytého. Celý leták i s erby pánů Slavaty a z Martinic ryl do mědi Caspar Doms v Praze. Vyobrazení, zabírající téměř celou plochu, představuje Ferdinanda sedícího na trůně a dřímajícího. Po boku stojící Kristus vysílá proti houfům vojsk českých, moravských, slezských a lužických jednak vojsko a poletující španělské mouchy (obvyklý symbol pro spojence). V pravém rohu nahoře jest zobrazena defenestrace. (Obr. str. 35.) Dle pozdější pověsti jsou zobrazeni padající místodržící, jak jsou neseni od andělů. Celá rytina jest propletena latinskými verši a citáty z písma, někdy dosti Čechům nepřátelskými (na př.: Vládni jim metlou železnou. Žalm. 2.) K líčení defenestrace připojena dvě hesla: »Jeden nebo tři musí zemříti pro národ.« »Kdo leží v příkopě, nemá odkud padati.« Ostatní verše a hesla i zároveň vyrytý text netýkají se přímo defenestrace, ale dedikací oběma místodržícím a také dle užitého symbolu (pět ruk držící jeden meč t. Gabor, Slezsko, Hollandsko, Mansfeld a Anglie) obdobně můžeme souditi, že leták nevznikl ihned po svržení, nýbrž na počátku války, zároveň s jinými oslavnými letáky.

Ještě v jednom směru zajímá nás tento letak. Dole jest připojena linka s poznámkou, že jest to šedesátá část hloubky příkopů, kamž místodržící byli svrženi. Změříme-li ji (= 27·8 cm.) a provedeme-li počet, obdržíme 16·68 m., což by se odchylovalo od posavadních domněnek a nejspíše by se blížilo ke Skálovu mínění.**)

Leták tento vyšel v jiném vydání s německým překladem dole, z něhož jej otiskuje Scheible, Flugschriften des XVII Jhr. Odchyluje se tím, že nemá spodních veršů se znaky.

Z rýmovaných letáků, který samostatně se obírá bouřlivou událostí, byla asi »Radostná píseň«, kterou si bez udání pramene do svých zápisků opsal Jan rytíř Jeník z Bratřic. (Bohemica I. Díl, str. 27—35.) Slohem a skladbou připomíná skládání Lomnického. Pro zajímavou charakteristiku jednajících osob a věrné líčení tehdejší nálady lidu otiskujeme píseň až na některé sloky.

Mámeť pod-jednou mocnáře,
rád má chytré partikáře,
kteří hned od Majestátu,
mají od něj mnoho platu.

Rudolfa k tomu přivedli,
by nám odporoval, svedli.
Smečanský jest zrádce, psanec,
Slavata z Čech odřezanec.

*) Srv. vývody Wolkan, Politische Karikaturen aus der Zeit des dreissigjährigen Krieges, Zeitschrift für Bücherfreunde. II. 1898—9, str. 457—67.
**) Srv. L. Domečka, Příspěvek k defenestraci místodržitelů českých r. 1618. Sborník historický III., 1885, str. 368—9.

Digitized by Google

Kluk-podvodník Pavel Michna,
mistr Philip, známá lichva
S nim dva císařský rychtáři
podvodní pražský lháři.

Klezl pak podvodník, svůdce,
od všeho taškařství vůdce.
Scipio Pater Kolovrat,
z kroucení až dostal ouvrat.

Ti jsou se do všeho vpletli,
na Čechy tyranstvo spletli,
a je o jejich svobody
chtěli přivésti skrz své svody.

Martinic šibalství vedl,
krále proti Čechům svedl.
Tajně mu do Vídně psával,
takhle ho na Čechy štvával.

Že v Čechách proti císaři
Čechové zle hospodaří,
Pikarti se uvozují
do kostelův svozují.

Tuď přišlo do poručení,
by kostely zpečetěny
v městech Pražských i hned byly,
s tím aby dlouho nedlili.

Císařský rychtář nemeškal,
by si u svých lásku zejskal;
kterýž někdy v Starém-Městě
nejvíc byl kalichům v cestě.

Teď vydal to poručení,
by Bethlem byl zpečetěny.
Nyní utek' z Prahy pěšky
tento šelma, zrádce česky.

Slavata, vzácný prezident,
Jesuitský sekty regent;
onen v Telči — i v svém Hradci
míval schůzku s tíma zrádci.

Chtěli města popuditi,
proti stavům je vzbuditi.
Dvorsky spisy valchovali,
všecko všudy sfalšovali.

Na stavův snešení jisty,
Philip psal hanebné listy;
Michna pečet přitiskoval,
národ český zarmucoval.

Klezl předhazoval chyby,
dával nám pobožné sliby.

Scipio štíp naše kněži,
pravil, že v nich ďábel vězí.

Kolovrat spisy štipavé
vydával proti nám lhavé,
haněl, tupil naši víru,
a svou — chválil až přes míru.

Pečka z Radonic*) odpadlec,
tento štěbetavý vrabec,
byl jest před tím bakalářem,
učiněn poběhlcem — lhářem;

Zapřel Mistra Jana Husa,
teď jen s Kolovratem klusá,
zrádně zapřel kalich Krista,
vstoupil jest v ďábelsky místa;

Všude s Jesuity svými
Čechům pronevěřilými —
jde k klekátum — a tu klekne,
jeho srdce se nic nelekne,

Že jeho dítky s manželkou
opustil s falší velikou.
Ona chce vždy stálá býti,
nesvedou ji Jesuiti.

Co se zdet nedávno stalo,
musíť vás mrzet nemálo.
Co pak tomu papež řekne?
Těšínský kniže se lekne.

Tam, že bitic nechtěl volat,
a po městě provolovat:
Že pod-obojí jsou taky
tak oulistní jak Pikarti.

Tak přišel o svou kondici.
Povězte mi puntovníci!...

Co pak Karel z Ditrichštejna,
jenž vás z vašich hříchů smejvá,
co řekne, až to uslyší,
ten kardinál kněz nejvyšší?

Co řekne Plzeň — Chomútov? —
a co utěšený Broumov?
Tam jste chrám Boží zbořili,
pobožné Čechy mořili.

*) Michal Pečka z Radostic, též Smržický, básník latinský za Rudolfa II. Za defenestrace musel pro pikle uprchnouti z Prahy, odkudž též v únoru 1619 veřejně od direktorů vypovězen.

Digitized by Google

Co Krumlov bude naříkat,
a po vás, Jezovci, vzdýchat.
To bude kvílení pro vás,
za pláč — slušel by jim provaz
Tak jako jinému každému
synu vlasti nezdárnému.
Do příkopa z kanceláře,
sluší hodit partikáře.

Že píseň tato zpívána byla brzy po defenestraci, zřejmo z obsahu a že byla snad tištěna a v pobělohorské době potlačena, svědčí podobná o nějaký měsíc později publikovaná báseň německá. Byla tištěna v Kutné Hoře a skladatelem byl farář Jan Faber. Počíná obvyklým způsobem obšírných titulů: Warhafftige Zeitung und Geschicht, welche sich begeben und zugetragen . . . Již však v samém názvu autor projevuje svoje stanovisko a směr větou: Also dass auch ihrer etliche der Vornembsten Bäpstler als Trewlose und Meineydige Männer, vom Prager Schlosse fast in die 26. Ellen hoch zum Fenstern hinaus springen müssen.*)

První, co svědčí proti pravé znalosti události u autora, jest špatné datování o dva dny později, ale i to snad možno spíše vyložiti jako chybu tiskovou, neboť přibližnou výšku okna udává téměř stejně se Skálou (II. str. 134.) a to na 26 loket. Báseň obsahující 27 slok, popisuje především odpor místodržících proti stavům a zasahování v tento děj od jesuitů. Od šestnácté sloky krátce líčí samotný výjev na Hradě, kdež prý po staročesku (nach altem Gebrauche) byli svrženi nejprvé Slavata a Martinic, za těmito v básni jménem nejmenovaný sekretář Fabricius (stolz, meineidig Mann). Ke konci básník též neopomíjí dodati, co stihlo jesuity a jak byli vypovězeni. Jednostrannost autorova vystupuje dosti plasticky. Dřevořezba vložená mezi titul a text jest fantasticky a nevěrně provedena jako na uvedeném letáku quartovém.

Byl to vlastně účel vší tehdejší publicistiky, by co nejvíce zlehčila protivnou stranu a získala sympatie čtoucího lidu pro své úmysly. Tím také snad odůvodněno na první pohled přísné nařízení: „Kdožbykoliv v tom postižen byl a to podlé práva bylo by na něho prokázáno, že by Cedule zrádné spisoval, lípal, metal, pokoutně kladl, aneb takových cedulí zrádných, nešlechetných aneb handlivých příčinou byl, ten takový každý bez milosti jakožto zrádce čtvrcen býti má.“ A další přesné definování cedulí nepřipouštělo omylu: »A co se tuto o zrádné ceduli pokládá, rozuměti se má o všech jiných k tomu podobných zrádných spisech, jako jsou písně, listové, knihy, jenž v právech císařských všecko slove libelli famosi.« **)

Že ovšem nařízení bylo překročováno s obou stran a tímto přísným trestem netrestáno, jest v tehdejších pohnutých sociálních poměrech snadno vysvětlitelno. Důkazem toho jest celá řada satirických letáků, pamfletů, jichž možno za války třicetileté počítati do set.

*) Otiskl Opel-Cohn, Der dreissigjährige Krieg, str. 11—15, a dle něho Ditfurth-Bartsch, Die historisch-politischen Volkslieder des dreissigjährigen Krieges, str. 3—5.

**) Srv. Winter Zik., O zrádných cedulích a pamfletech. Národní Listy. 1866, č. 142.

Digitized by Google

Josef Klvaňa:

Vázání šátků na moravském Slovácku.

(Se 3 vyobrazeními.)

Šátky na venkově našem českém i moravském a slezském jsou v užívání asi 70 až 80 let. Před nimi nosilo ženské pohlaví buď šatky (ta šatka!) a to na Moravě a Slezsku, nebo příbuzné holubinky v Čechách. Podstatou šatky i holubinky byl vždy ručníkovitý, často přes 2 m. dlouhý kus jemné látky, z pravidla na koncích vzácně vyšívaný a krajkami zakončený. Ten oviíjel se kolem čela a v týle buď do křídel (holubinka) nebo v suk (uzel) se vázal, tak aby konce jeho po zádech

1. Zimní a jarní oděv děvčat z Boršova (u Kyjova).

Digitized by Google

dolů splývaly. Vdané ženy mívaly k němu vždy, svobodné jen na některých místech čepec, někde rovněž holubinkou zvaný.

2. Děvče z Jalubi u Uh. Hradiště.

Počátkem 19. století v letech dvacátých a třicátých počaly šatky mizeti a ustupovati šátkům. Jen na uherském Slovensku a místy na Strážnicku (Javorník) a Břeclavsku (Lanžhot) uvidíš dnes jako přežitek dáv-

Digitized by Google

ných dob vzácnou šatku. Šátky byly na Moravě zprvu bílé, potištěné barevně ještě ve slohu rokokovém. Pak přišly do módy šátky modré, žlutě potištěné, na konec červené nebo červenohnědé, květované, jichž dosud na Slovácku mnoho viděti možno.

3. Kroj ze Zlechova u Uh. Hradiště.

Původně způsob vázání těchto šátků přimykal se k vázání předchozích šatek. Postupně upravily si ženské v každém kroji vázání šátku dle svého; a to obyčejně zajímavě. Již J. Mánes postihl zajímavost vázání šátků moravských, zvláště hanáckých. V Rudolfinské sbírce jeho

Digitized by Google

prací jest na obraze, č. 43 označeném, na sedmi hlavách vyznačeno postupné vázání šátku hanáckého od Tovačova.

Chceme svým časem podati podrobnější studii srovnavací o vázání šátků alespoň na Slovácku a na Hané. Dnes podáváme čtenářům ukázky některé ke studiím těm. Obrázek dvou děvčic z Boršova u Kyjova (str. 39) ukazuje vázání šátků kroje kyjovského. Děvče v kožíšku má šátek zarejděný (uvázaný) po nedělnímu, t. j. s konci dolů visícími. To jest ještě upomínka na šatky, jichž konce v neděli tak dolů visívaly. V den všední a k muzikám, aby nepřekážely, vázaly se kolem hlavy, a tak jest to i u šátkův dosud. Druhé děvče má letní a všednější bílý šátek pod bradu, jemuž na Kyjovsku říkají »šatka«, na rozdíl od červeného květovaného šátku »tureckého«. Zase upomínka na šatky! Obrázky ze Zlechova a Jalubí (str. 40-1) ukazují nám vázání šátku s konci kolem hlavy. Kroj Jalubský a Zlechovský jest, jak viděti, dosti podobný, ale vázání šátku jest jinačí: v Jalubí u Velehradu pevné, ke hlavě přitáhlé, ve Zlechově volnější a tudíž větší. Žel, že na Hradišťsku, tedy i v Jalubí a Zlechově začínají děvčata ponenáhlu šátky, tak malebné, odkládati a užívají šátků pod bradu! Tak začal úpadek kroje i na Hané před 40 lety.

Dr. *Čeněk Zibrt*:

Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587.

S v í c e v písmě svatém za slovo Boží a příklad života se rozumí, a potom i památka, jakož Bůh připovídá, že Davidova svíce neuhasne, to jest památka jeho v rodu jeho a synech jeho sedících na stolici jeho.

S v í c e n v zjevení svatého Jana rozumí se sláva a důstojenství města, jako když dí: »Přijda k tobě rychle a pohnu svícnem tvým s místa jeho, t. j. zbavím město tvé slávy jeho.«

Z á k o n, že odplacuje neb raději odplatu připovídá za konání skutků dobrých. Tohoto slova ne vždycky uměli vykladači klásti v zákoně, nebo někdy lex se vykládá zákon, někdy pak právo nebo moc. Mulier alligata legi viri, žena jest pod mocí muže.

Z á v ě t. Slovanský zákon od toho zavítaj to jest přijď z milosti, jinak za vetu, veta za vetu, to jest jedno za druhé, odplata za dobré činění.

B l a h o v ě š t í, evangelium, od Boha, to jest dobrověští, zvěstování, nebo dobré věci zvěstuje. A toho slova po dnes slovanský národ užívá. Naši pak nechtí než řecky evangelium jmenovati, ješto nevědí co mluví, ale že se novinka vždycky líbí, protož toho se chápají rádi.

B l a h o v ě š t, evangelista, nebo dobré věci zvěstuje.

L i c h o v ě š t í, cacangelium, od licho, to jest zlé a věští. Všeliké učení nepravé lichověští slove.

Digitized by Google

V í r a od víru, to jest věci kolem běžící, nebo vír jest jako nějaká koule zouplna dokonalá, počátku ani konce nemaje. A protož také ospravedlňuje, to jest díl spravedlnosti přidává. Naděje také ospravedlňuje, láska také, a tak sama víra neospravedlňuje, neb spravedlivý z víry živ jest, tehdy musí prve jinou spravedlností spravedliv býti, chce-li z víry živ býti. Nebo kdyby sama víra ospravedlňovala, co by jiné ctnosti svaté činily, a bylo by učeno raději: hříšný z víry živ jest, anebo nespravedlivý z víry živ jest.

N a d ě j e od nad dílo nebo říkáme: Děje to jest, dělá . . . děje. Tehdy naděje od nad děje, že odplaty očekává věcí nežli jí naše dílo dobré zasluhuje.

L á s k a od lidská, že lidé ji ku Pánu Bohu a svým bližním míti mají. A ta nad jiné ctnosti svaté převyšuje, ospravedlňuje a když víra a naděje zhynou, ona věčně zůstane, nebo Bůh bude své v nebi věčně, a oni jeho také milovati.

S p r a v e d l n o s t od práva, že podle práva a z práva pochází. Spravedlnost jest veřejné jméno a obsahuje v sobě všecky ctnosti svaté, které se mohou jmenovati.

P r a v d a, že právo dává, nebo pravě dává.

P r á v o, že má býti pravé, a pravidlo všem, kterak by se měli jedni k druhým chovati v společném obcování.

P r a v i d l o od pravení to jest ukazování, nebo podle něho se řídí a spravuje ten, kdož ho užívá. A protož duchovní práva canones, latině regulace a česky pravidla se jmenují.

H á j e m s t v í nyní říkají hojemství, ale zle; hájemství od hájení, že se chce podle práva hájiti a obrany, proč by neopovídat měl, klásti.

R o z e p ř e a p ř e, controversa, lis, contentio od rozpor.

Ž á d o s t od žáhy, žaži, to jest od hoření a palčivosti, že člověk stoje o něco hoří chtivostí. Nyní se vůbec naučili německy vinš, nežli česky žádost říkati.

Ž á h a též palčivost slove od toho, jak říkáme, ať nás nezže věčný plamen.

Ž á z a matky dětem říkají. Žáza to jest horké.

S m á h a smažiti, to jest páliti, připalovati. A tak smáha je připálení. Protož ono písmo conteriatam conscientiam habentes, majíce smáhu na svým svědomí má po česku vlastně zníti. Nebo: cejchované svědomí jest po německu a ne po česku položeno, a my Čechové říkáme vůbec má smáhu na tváři. Tehdy můžeme i svědomí říci.

Ž í z a l a též od žaži a zažžení. A tak všecka ta slova žáha, žáza, žádost, žízeň, žízala od jednoho počátku jsou.

V r u t ě po chorvatsku horko. Odtud ves Vrutice, Vrutě od vření, že vře, to jest čas neb povětří hoří, jinák párno.

P r a ž m a od pražiti, péci. Rusové pražma jmenují hody.

V r é m ě čas Srbi, kteří pod Turkem jsou, jmenují a v slovanském zákoně se tak nachází od vření.

Č a s jest částka času; v slovanském jazyku hodina tak slove.

Digitized by Google

Časlovec, horologium, nebo čas to jest hodinu vyslovuje.

Žezle po slovansku berla, prut se tak jmenuje. A my Čechové říkáme: co žižleš to jest co řežeš. Tehdy žezle jest věc uřezaná a dítě cumel žižle.

Síla, jinak moc; devětsil, koření nebo bylina devíti mocí.

Všesil všech mocí, neb barev kámen drahý, který slove řecky topazius. Toho kamene jsou moci tyto: jest najdražší mezi kameny zelené barvy, všecky barvy má, předně pak zlatou a nebeskou barvu, to jest ohnivou, zvláště když slunce na něj svítí, všecka drahá kamení převyšuje v blesku. Žádný drahý kámen není pěknější na pohledení, který jestliže chceš chlechtiti nebude pěkný, nechášli ho v své váze pěknější bude. Jest také mezi kamením drahým největší, nebo čteme, že jest z něho byl obraz čtyř loket zvejší učiněn. Toho kamene všesila jest moc uzdravovati nemoc, jež jest při každém měsíci, pošetilost. Smutek odhání, hněv spokojuje, krev stavuje, proti škodnému pohnutí a ztřeštění mnoho může, horkost vody udušuje a nedopouští náhlé smrti přijíti na člověka. Láska ty věci duchovně má.

Ruhlík to jest řeřavý uhel, nebo uhlík. Carbunculus kámen velmi drahý v noci jasněji nežli ve dne svítí, a paprsky vypouští z sebe jako uhlí řeřavé. Duchovní síla to jest snesitedlnost nešťastných příhod a věcí se skrze něj znamená.

Rozum v slovanském se nachází rázum a tak vykládá odkud slove, nebo um v slovanském jazyku jest mysl, tehdy rozum od rázu a umu počátek svůj má, to jest paprslek mysli. Od umu umění, úmysl, a umínění pochází. Um latině intellectus, rozum ratio.

Smysl od mysli, že z mysli; jest jich pak pět v počtu.

Zrak, odtud zření, zřítedlnice, zřetedlnost.

Sluch, posluch, poslúchání, slyšení, stojí na posluchu.

Čich, cítiti; co tam cítiti jest, citedlnost.

Chuť chtivost, chtíč, choť. Što chceš, co chceš Rusové říkají.

Hmat pátý smysl odtud hmotnost. Materia.

Podstata, že pod případky stojí. Substantia.

Bytnost, byt, essentia, ens, bytedlnost durabilitas.

Případek, accidens, cuius esse est substantiae inhaerere při velebné samé svátosti. Accidens est sine subiecto to jest případek bez podstaty a to jest, co říkají Čechové způsob pod obojím způsobem. A ty způsoby jsou toliko znamení chleba a vína nepozůstává. A protož spívá se sub diversis speciebus signum tantum et non rebus latent res eximiae; pod rozličnými způsoby znamením toliko a ne pod věcmi kryjí se věci znamenité totiž pravý Bůh a pravý člověk Kristus, duše jeho, tělo a krev jeho.

Způsob tehdy jest, jenž působí se, aby nětco bylo modus figura accidens.

Působ, agens, jenž působí, aby věc byla k své celosti přivedena, to jest dávají bytnost.

Digitized by Google

Spůsoba jest již věc spůsobená, to jest forma, quae dat rei esse suum.

Tvář od tvora; tvor jest oučinek, tvořiti, činiti jest.

Otvořiti Poláci, odčiniti Rusové, Čechové pak otevříti říkají; zatvořiti, začiniti, zavříti.

Líce díl tváře, částky její, slovansky za tvář se bere.

Slíčný pěkného líce, pěkné tváři, pěkného obličeje.

Obličej od líce, odtud rozličný pochází.

Rozličný rozdílného líce, to jest tvářnosti jiné a jiné.

Tvářnost, species, jenž jednoho jest přirození v mnohých dílech. Jako člověka tvářnost jest jedno přirození, ale pod tím mnoho zvláštních osob, které se jmény svými vlastními jmenují jako: Václav, Ladislav, Jan, Libuše, Kaša, Drahomíra, Ludmila.

Plémě od plné jmen, genus sub se species continens, nebo Poláci imě a Slované jimě, genitivo jimene jmenují. A protož plémě od plné a imě, jméno pochází.

Plemeno jako plémě a genitivo plémě pošlo.

Pokolení od kolena, že pošlo od jednoho; také genu.

Koleno od kola, že jest podobně spůsobem svým kolu a jest kulovaté.

Rod, národ, ex domo David z rodu Davidova.

Národ, že jest jich mnoho narozeno v jeden rod. Familia ex familia, z národu jenž také se jmenuje gentis Henetae národu slovanského, z oněch Henetů, které z Troje přivedl Antenor s sebou lid pošlý, jenž jsou přeširoký národ slovanský.

Slovan, Slovák, slovanský národ od slávy se jmenuje, nebo žádný národ tak slavný na sílu válečnou, na množství potomků, na širokost světa, který obsahují, se nikdá nenachází.

Sláva od slova, o kom dobré slovo jde, ten jest slavný.

Slovanská slova stará, ruská, mozkovská.

Pleno pohubení; odtud my říkáme popleniti, pleň, plenivý nůž.

Jinoše, mládeneček, jinoch staří Čechové říkali.

Uzaša vytržení z mysli. My říkáme užasnutí. Jinec, jineca, bejk a kráva. Uhři říkají junci, Latiníci juvenci.

Velelepota, velebnost; lepý u nás Čechů slove subtilis, lepý, krásný, slíčný, pěkný, ušlechtilý.

Choroší pěkný, krásný. Rusové tak znamenají.

Chytřec slovansky řemeslník. Nyní chytrost jest opatrnost k zlému směřující.

Řemeslo, řeč mysli to jest skutek mysli nebo Poláci řeč skutek jmenují.

Štít, odtud Scitae Tataři, nebo jejich obyčej jest štítu užívati na vojně. Štíti se, krajti se; proč se mně štítíš, proč se mně kryješ.

Prestol stolice po slovansku jmenuje, thronus řecky.

Digitized by Google

Čertoch po slovansku to co latině talamus, to jest komnata nebo nevěstina komora.

Lovitva, vdova, knižník písař, ploto tělo, trup, tělo mrtvé od ploto, naše slovo plát, hrubý plot.

Smokovnica, fík se jmenuje slovanským jazykem.

Hornica, večeřadlo, žátva léto od žetí, pětel kohout.

Chuhýk prophanus, světský, bezbožný a který nerad chodí do kostela, jako ti, kteříž se na rynku staroměstském, když se služby Boží dějí, procházejí a toulají.

Blud po slovansku smilstvo se jmenuje. Odtud my za duchovní smilstvo jsme toho jména v užívání.

Bludivo, dítě mozkovsky, dítě z smilstva narozené.

Mužoložník, masculorum concubitor. V bibli to slovo položeno jinák, totiž sodomský hříšník, ještoto jiní ještě jsou byli hříchové Sodomských.

Jan Albín Frite:

Bechyňské písně z Nuzic.

Andante.

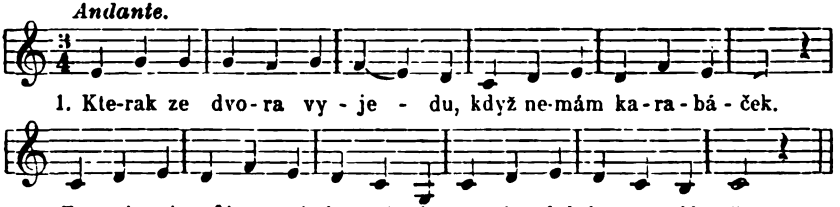

2. Votoč se, sluníčko s měsíčkem, to nad Bendovým dvorem,
votoč se, můj vraný koníčku, pojedem s Pánem Bohem.

Volně.

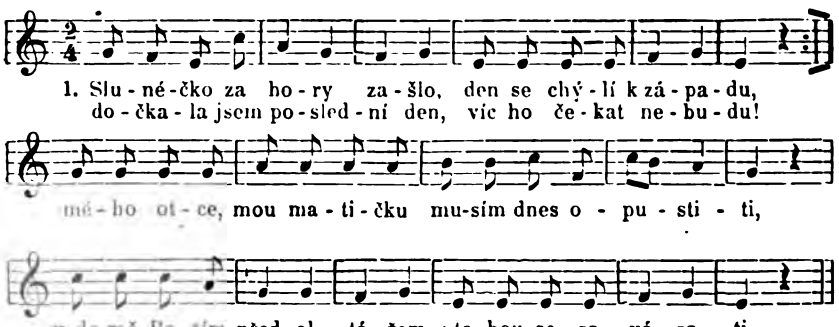

2. Všecku tu panenskou rozkoš a panenskou svobodu,
tu kterou jsem mívávala, víc ji mívat nebudu.

Digitized by Google

Popěvek družičky po přípitku.

Rychle.

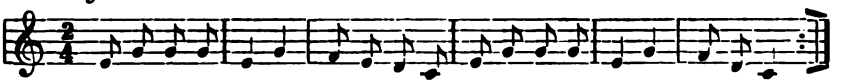

Volně.

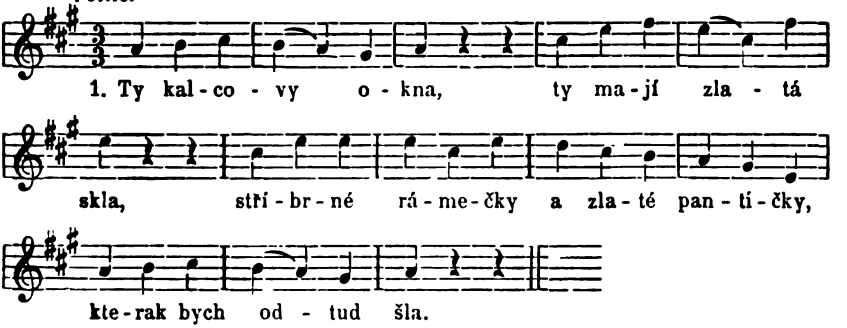

2. U kalců v sedničce,
podušky tam visí,
[: už pro ně přijeli, :]
dva koníčky lysí.

3. Dva koníčky lysí,
pěkně osedlaní —
[: přistroj se Baruško:]
a pojedeš s námi.

4. Ještě se podívej,
po tom vašem dvoře,
[: když po něm's chodila,:]
bejvalo ti dobře.

5. U matky jsi měla,
smažené žemličky,
[: u Pepíčka budeš mít,:]
krupky do vodičky.

6. Krupky do vodičky,
malý kousek chleba,
proč si se, Baruško,
proč si se vdávala,
nebylo to třeba.

7. Já sem se dostala,
kde chleba nemají,
koláče nepečou,
votavy nesečou,
sena nedělají.

Rychle.

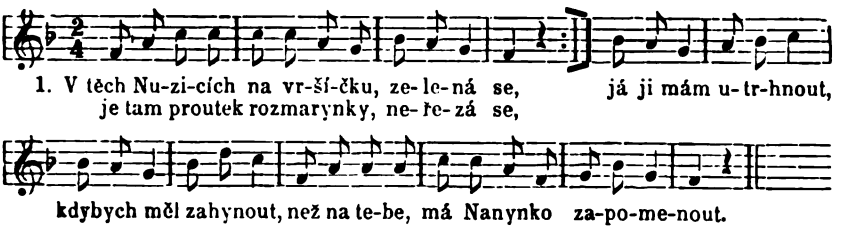

2. Kdyby se to naši páni dověděli,
že je proutek rozmarýny utržený,
napsali by psaní;
mě na vojnu dali,
a co by se mí rodiče,
naplakali.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

»Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.« (Rýmovaná skladba ze XVII. stol.)

Krejčí. Půlknížat nás nazývají, tím titulem vysmívají pro našeho outlost těla, majíce za to do čela, že než jiní něco více jsme, vše k lehkosti mluvíce, na to se neohlídajíc, že ta outlost z nouze nejvíc pochází, když ani co jíst neb máme dobrého co pít, s vodou ředinou každý den, buď jsme doma neb jdeme ven, těšíme se, k tomu dolky, šlejšky, knedlíky, homolky, zřídka kdy kus skopoviny koštujeme, vepřoviny, mimo hrách, zelí a kroupy, která strava jest pro troupy, salát, někdy svítek máme, s nímž se v svátek těšíváme. Je-li pak kus masa z Židův aneb přespolních kadoltův, myslíme již, že jsme v nebi, vostříme mysl i zuby, jakoby byla ledvina aneb nějaká zvěřina. A to vše odtad přichází a na nás to zle dochází, že neumíme francouzských mistrův vymysliti vlastních, na sprostnější plný domy kadoltův máme pohromy, ti v panských domech bydlící, pořádkem se neřídící, hlavní díla přejímají, živnost z rukou odnímají Tím nejlépej stojí židé, my pak zůstáváme v bídě. Nedávají kontribuci, ani chodí k pokladnici městské, jho nezastávají, nás hubit nepřestávají, jestli jaké dílo máme, nejsprostnější všechněm známe, na jednoho krejčí deset sběhne se jich, patnáct, dvacet, v nich, co v hnilicech sobě pán vybírá, rytíř, měšťan, man; dá-li co šít, přijď do domu, stříhej, srovnej, kam kus k čemu, který kam a proč tam patří, poslední kus krajnky šetří, jak na svršku, tak v podšití, hlavou co kačer točiti bude, z samé nedůvěry přehazovat, skládat míry, jsou-li stříbrný kalouny, krajky zlatý, drahý límy, na lokte všechno vyměří, potom i přišité změří, hedvábí, nití vypočte, kolik v lot jich vejde, sečte, kolik dírek jednou nití mužeš mistrovsky obšíti, tak subtilně to vypočtou, pro jednu do očí vyčtou krádež, pro tu platit nechtí, by nezaplatili, dychtí. Platí-li mzdu nejskrovněji, ač jí zasloužíš hojněji, platí s křikem, s vyčítáním, haněním, mnohým reptáním, anebo ti dílem uprou anebo zcela odeprou. Jiní i na právo vznesou aneb k cechmistrům donesou, tolik škod dohodí, outrat, buď málo vem, nebo vše ztrať, odkad my v velké chudobě zůstáváme v každé době, že s nic nemůže býti, zřídka dobrý šaty míti anebo kus chleba s dítkami máme, s svými manželkami, nýbrž pro dluhy v arrestu častěji bývame, v trestu, tak že živí v nouzi jsouce, denně, nočně podniknouce práci, o zrak přicházíme zřídka, který ucházíme žebrotě. Odtad pravíme, přísloví pravé vidíme, které jest baba pravila, když je se schodů letěla: »Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.«

Sprosták. Jedenkrát jest vlk při vozu polapil a stříhal kozu, když pak tak beče tuze, že jí dosahal do kůže, víc křiku nežli rouna jest, zkřikl: »Není mně z tebe čest«. Pak i vy, krejčí, křičíte, co ona koza bečíte, vaše všecky nedostatky vypravujete a skutky ztenčujete, kdyby tomu tak bylo, jak díte, v domu, nemožno by bylo jistě živu bejt, však vy to čistě vše proti pravdě mluvíte, čeho prokázat nevíte,

Digitized by Google

neb vše já to jináč vidím a pročež o vás takto dím: Především ten fortel máte, ostrý nožíky míváte, který na čtvero složené drahé, prostřední i nuzné sukno stříhati umějí, zvláště tehdáž, když se smějí. Za druhé jste rukou čerstvých, sem kus, tam flek, hrubě chtivých, to pak berete na duši, což na poctivé nesluší. Co by mohlo v oko padnout nechci, chraň Bůh, vám více hnout, oko pak říkáte truhle, tento kus sem, tento tamhle, o ně čtvrtý půl lokte, též víc, na pár, dva páry rukavic, časem i na nohavice, z doje čtverý podešvice, kdy berete na liberaj, na smutek, tu vám kvete ráj, když jsou v perturbací paní, officíři co zmotaní arimethiky neznají, méněj chytrost vaši znají, tu tehdáž summu kladete, co má bejt, jen brzy dejte, tak kladete, že váš skutek mívá co přátele smutek, od liberaje co primův, pantlí, šnůrek i knoflíkův, když se zas nevyměřují, na tůčky nepočítají, liberaj, jen že od jiný ňákej díl jiný vymění, žena živůtek, dcera punt hedvábí, snadno vokufundt, pakliže něco s hofmistrem budou známější, stolmistrem, onen šaty, tento župan dostane z sukna jako pán, nechajíc toho u žida, žádnej oka neuhlídá. Když pak drobným štichem dílo co oves staví, až milo, umějí kusy počítat, jeden dvakrát tak vyčítat tovaryšův i svou práci, kterou měl ve dne i v noci, natahují co švec kůži, nekrčí ani ji ouží, tu že všechno jest v starosti a v největší poctivosti, žádný se víc necenkuje, jaký jsou, nevystavuje nedostatky, tu stříž mají líp než kdy ovci stříhají. Pakliže od stříbrohlavu, šarlatu a zlatohlavu stříhají, též passimany, ač byli na loty braní, není možná jich subtilnost vymerkovat, jaká volnost. Zakládají na ohybu faldy, by žádnou pochybu neučinili, potom ty není možná vyvážiti, kus k kusi pěkně shledají, k vypálení v oheň dají, subtilně na loty berou, až se někdy vesměs perou. Pakli šaty sprostějšímu šijí kdy, chatrnějšímu s kupcem mají srozumění o zboží, častěj je změní, schválí, že za vícej stojí, tím kupce svého ukojí, vícej loket požádají, tři díly sukna nedají, míru z těla vezmou jeho, že nemohou stříhat všeho, domů pojmou, přičtou všeho, co jest k tomu potřebného, přes potřebu, že čtvrtý díl na šíř zůstane i na dýl pro domácnost. Nad to dílo, když je vychválí až milo, zas opojí sedláka, řemeslníka i honáka, že jim dá víc, nežli sluší pro jich foukání do uší, zvláště, kdy něco štepují fraucimoru neb kupují, tu liščím ocasem metou, chvály zpívají tou notou, jistě ten šat sluší panně co druhej Juno, Dianě. Nevěstám to stokrát vylže až jim zčervenají líce, že neví co dát pro radost, ani křičí, kdy je mzdy dost. Jestliže šat faldovaný, a jest zhusta premovaný passimany, tu za pomoc vinšují dobrou, šťastnou noc. Při tom co dostanou, co v práci ženy zastanou, mlčím, co místo ušití, majíc v díle jísti, píti, cihličkou toho dolíčí, neseznají toho oči. Slovem, jak subtilní v těle, tak jsou v braní, ve všem díle.

Malomluv. Snad ty jich nepotřebuješ, neb práce nepovažuješ, neznáš ani nerozumíš, sprosták jsi sám, nic neumíš, že tak saháš do svědomí nejsa jich víc povědomý. Nad zrak víc není dražšího, v celým světě vzácnějšího, o ten skrze noční práci přicházejí ti jonáci. Velkých pánův v tom není čest ňákou mizernou vyzkoumat lest, zač kdo koupí,

Digitized by Google

zas neprodá, nýbrž každý zisku hledá, to působí opatrnost, to folkuje spravedlnost. Jestliže jsou ňáký kousky materie neb frňousky, tafet, krajkův, zlatých primův neb stříbrných passimanův, který se k pánu nehodí a nimi se sem tam hodí, že oni předce šetří, by nešly v smetí, opatří, v tom jsou radši chvály hodni, než blížního škody žádni. Pakli jim někdy stolmistr ňáký zbytek dá, hofmistr, ze skutku milosrdného, z ohledu dětí hodného, proto aby krádež byla, nářek nejsouce věc mila, když neznáš srdce oumyslu, těžce chybuješ v tvém smyslu, že z mnohých rozličných zbytkův, k sobě zformovaných flekův ňákej ušiji živůtek aneb dítěti kabátek přikoupíc něco od žida, třebas on mu to darmo dá, skrze tu jich opatrnost ne za hřích drž, raději za ctnost, neb sám praetor o nejmenších věcech nesoudívá o skutcích. Aby pak něco většího měli vzít, podstatnějšího, nejsou lidé k tomu hloupí, aby stáli jako sloupi a neměli na to vrčet, slepí bejt, na škodu mlčet. Čím pak kdo chudší dá šití a chce svůj šat brzo míti, dává jej sobě šít v domu, vždycky jest přítomen tomu, zvláště to pohlaví ženské, v chytrosti své chytré, brzské, pozor na poslední kousek, na passimankův frňousek dají a každej obrátí, má-li co krejčí, ať vrátí. Umějí dobře vymlouvat, vyčítat, také pomlouvat, aby štědří byli v platu, větší dávali zápiatu, než zaslouží, to nečiní, nýbrž v tom jsou tak cvičený, že hodinu po hodině vypočtou, noci též i dne, a tak se šidit nedají ani co darmo přidají. Jestli pak zpropitný šesták dají, tři česká neb patak, velký pán tolar, něco víc, na mnoho čeledi to nic pro tolik počítat není, když to přijde k rozdělení. Že pak časem rukavice prodávají, nohavice, panně punt aneb živůtek sešijí, ňáký kabátek, skoupíce kusy v tarmarce, něco najdouce v almarce, skrz to byť i šticle byly, čepice, punčochy bílý, kus kousku když zachovají, časem od svých šatův mají, ne hned je za zlý soudit máš, když jejich řemesla neznáš. Chytrost, bystrost, opatrnost, ta sama krejčířův je ctnost, a tak pro ctnost jim folkovat má se něco, ne tak kovat jako ty tvým jazykem biješ, co kovář perlíkem, neb nežli jim kdo co šít dá, doma každý vocta hledá, nad to tuto píseň v uši každý den zpívati slyší. Ach ubozí naši krejčí zřídka mají kdy chléb k zejtří.

Ševci. My jsme ti nejmizernější, nad jinší zavrtenější, hany máme dost, zisk žádný, ano povinnosti prázdní, že reverenter říkají, kdy ševce jmenovat chtějí, zač se častěji zardíme, že před kým jsme nevidíme. Mnozí ni toho netají, do očí nám vyčítají, že jsme toliko prťáci a ne, prej, novotní ševci, což ač nás těžce sužuje, lebčí, tupí, zahanbuje, nadto div nouzí hledíme, neb po ulici chodíme, nebo nemaje my polí, chmelnic, štěpnic, dvorů, rolí, jen na řemeslo jedině koukat po každé hodině, zdali kdo se ptá na ševce, nese boty neb střevíce opravit, aneb k někomu švec přišel šíti do domu. Jestli jsme od koho zváni, k šití obuvi pozváni, z tohoť jest vejdělek pyšný, od jednoho páru tučný. Plat pět krejcarův, jíst, pít, že potřebí není koupit, žena, try, patero dětí budou na tebe hleděti, tys pár střevíc za den dělal, pět krejcarův jsi vydělal, co na ně nejprve spravíš, na krejcar jak pak vyživíš jedno dítě, co tu zbude, ještě všechněm dost nebude, odkad vezmeš kontribuci, činži pánu, exekuci,

Digitized by Google

odkad za vartu, na šaty, dětem, manželce kabáty, košile, klobouk, holstuchy, ženě a dcerám fěrtochy? Sám na sebe odkad co vzít, když nesil, ani bude žít? Jestliže pak v krámě sedí, mistrovsky řemesla hledí, kůže nejprv hotovými platí kupci stříbrnými, dvakrát, třikrát to dovede, že se mu jarmark povede, po čtvrtý, když chybí jarmark, jde již pro kůže na tarmark aneb k židu, půl zaplatí, na ouvěrek více bráti bude, připoví zaplatit, po druhý se bude hájit, zouplna platit nemůže, říká, že byly kůže ušlé a že dílo jiným svěřil, lidem dost hodným, však že mu nezaplatili, jak jsou pode cti slíbili, po druhý že dluh i též rest zaplatí, jak poctivý jest, ale když jiné pomoci není, jakž si můž spomoci, z toho se živit i šatit, všechny jha a daně platit. Není možná bez dluhu být, nouzi s bídou největší mít, k tomu zvlášt, má-li čeládku který mistr za lahůdku, to můž mít tovaryš jen, udělá pár za celý den. Před obědem dá snídaní, svačinu, večeři po ní, za groš piva, krejcarův pět; není-li všech mizerný svět ševcův? Za tolar dá střejce lacnější některé děvce, co stojí kůže na svršcích, co příprava, co v kramflecích, co jich navyklé barvení aneb ženské štepování z jedné kůže tříliberní, čtyř- aneb pětliberní, co se kusův poodkrojí, při pucování okrojí, půl libry z jedné i více; zač má tedy dát střevíce, aby mohl mistrem zůstat a nemusel díla přestat? Kde jsou dratve, nitky bílé, síru, smůla každé chvíle, potřebný knejpy a cvečky, šídla, dratve i fločky, jiný instrumenta k tomu, kterých švec nemá-li v domu, jistě že obstát nemůže, ani sobě jak pomůže? Dá-li za penze hotový, že slevit musí, o tom ví, myslí, že zase po druhý bude měřit na ty nohy. Pakliže uvěří komu a to ještě neznámému, všanc sadí práci snadněji, by nechal všeho raději, načeká se a nachodí za dlužníkem oním, schodí obuvy, bude mu vyčítat, že na nic byly, přičítat vinu, k tomu i úhany, ač obuv byla bez zány, nicméně, by jen neplatil, naposledy, že utratil penze, když tak dlouho čekal, odbude, by ještě počkal. Na jarmarcích těžká práce, k kterýmu sám sobě rádce, na cestě déšť, zima, bláto, vítr, mráz, sníh, aby zlato utržil, nejdražší zdraví nezaplatí jarmark hravý štěstím, zda-li se podaří, že něco neb nic utrží. Dej od místa, taky v bráně, místo nebude na ráně, jak los padne, tak seď, ševče, buď je dobře, zle neb lehce, to ti žádnej nenapraví, na hospodě víc nepraví, jen jezte, pijte a plaťte, nemáš-li čím, vystrčí tě. Pakli žes neopatrný a tvých věcí nešetrný, co ti z bidla i z pajtlíku ukradnou, to máš vejdělku. Pod tím, než z jarmarku který vrátí se mladý neb starý, jestliže byl jarmark špatný, bys ty přišel domů šatný, již na tě všichni čekají, z okna, ze dveří koukají, abys platil, protráveno co jest v domě, utraceno. Místo když všechno rozvrhne, co utratil, ztratil, zvrhne, počet ukáže škody víc a že nemá vejdělku nic, tu v dluhu, jak za potravu, svíčky, potřeby, za stravu, vzláště za kůže zůstane, a tak řemeslo přestane, že sotva bude flekýřem, naposledy — hanba — lhářem. Co to činí, jako chytrost, povědomost má velký zrost, že ten nejmenší kus kůže každý si spočísti může, a tak, co stojí, vypočtou, vnitř, zevnitř každý kus sečtou, že vejmluva nepostačí, všechno rozpočtou do očí a to skrze arithmetiku mají takovou praktiku, že groše na jednom střejci nemají, mizerní ševci, nýbrž

Digitized by Google

[illegible] když [illegible] bůře.« [illegible] knejpův, [illegible] Že krají [illegible] musírají, [illegible] z těchto [illegible] ševci, [illegible] jestliže [illegible] své [illegible] lani, [illegible] ten den [illegible] s pani, [illegible] Dcer, [illegible] se, [illegible] nauje, [illegible] tu [illegible] tak zmužilí [illegible] mladenci. [illegible] nemohou [illegible] a tou vůní [illegible] Jestliže koho [illegible] a při svém pánu [illegible] před jídlem [illegible] sem, tam [illegible] ani zubami [illegible] kůži máčí, [illegible] ušedlníku [illegible] přinesl. Jestliže [illegible] že piská naň pán [illegible] a tu [illegible] tepřiv přitrefuje [illegible] tam, bude jak nejvíc [illegible] bude prosit [illegible] ve všem rozum, dobrou skrovnost, [illegible] až mu zůstane na dva i tři páry [illegible] víc. Pakli sprostenu sedlaku neb dělají [illegible] nových mezi podešví starých, barvou to [illegible] a tak vyhladí, vyšoří, že na tenkrát nic nepozná, až [illegible] jak barva klanc jest zrátila a svou krásu [illegible] na ševce, potěžkuje častěj měšce, že jest ho potah [illegible] ač ho mrzí. Kdyby se tak nechovali, tý praxí ne- [illegible] jich ženy šatit mohli, strojit a tak fentit, nejen hořčák, [illegible] křenký koláče v krámu mít, jak by chodily v stříbrných [illegible] v šnarovadlích, v krásných suknech tykitových, v mantlících [illegible], rohatý krásný čepice, krumplovaný rukavice, mohly perle, [illegible] po pangetích, po hodech jít, děti co mladý paňátka s praeceptorem i děvčátka s chůvou v tacmantlu dát nosit, uměli se tak honosit,

Digitized by Google

že neustoupí druhému dost moudrému, učenému, pro pejchu a jejich hrdost, na tomto slovu mají dost, neb tak činí, jak pravím, neb jak hloupý sprosták míním. Manželky jich obchod lepší mají neb kůži hebší, to jest, že k všemu jemnější jsou ženy, opatrnější, a ty shanobit umějí, že tvář svou líčidlem mějí.

Malomluv. Čeho pochopit neumíš, zle vykládáš, hůřej míníš, dotýkáš na cti a lehčíš, v potupě jiných dychtíš bez průvodu a svědomí hned ne všechno mít v dumění, neb řemeslo jedno každé v cizích zemích, i také zde ňákej užitek musí mít, nemajíc práce, darmo jít. Jestli sem kus tam hází, všechno k užitku přichází, ten, jenž při krájení sedí, do rukou, co do kněh hledí, slepýho k tomu nesází, ví, co k čemu jak přichází, když se flek jeden k druhému, by přišel rovný k rovnému, jeden tenký, druhý tlustý, nýbrž byly oba hustý, sklepat i natáhnout musí, co přibylo, kam ty kusy obkrojí a pryč zahodí, jaký odtad budou hody? Smradu se ševce neštítí páni, officíři, kvítí v rukou mají neb balzamy, tím čuch svůj se smradem mámí. A proto do rukou hledí a při ševcích rádi sedí, když nakrojí, co jak mnoho potřebují, ihned všeho ostatek odnésti dají i při nich častěj sedají pro ňáké své vyražení, k tomu berouc i své ženy v špásu, v smíchu trvají a čím se vyrazit, mají. Když švec povolán odchází k stolu a než zas přichází, v pokoji třebas i tovaryš zůstal, o tom však dříve víš, víc se mu kůží nesvěří, ač on k potřebě vyměří. Aby pak švec některého k dohlídnutí vyslaného mohl pro pivo posílat, z kůže krájet, jak chce dělat, to jistě ten nejsprostnější nedovolí v čas nynější, vědí, kterak trestat páni umí nedbalce poddaný. Můž se někdy kus vyprosit, než jak ho umí ven nosit, chytré jest pohlaví ženské o funt chytřejší než mužské, ze špásu všechno přestará, i co ševce zástěra. Před tím vždycky někdo jiný, že švec neví, co ten míní, po světnici sem tam chodí, do rukou v posledním hledí jako sokol, jako argus, není možná odhodit kus dokona tomu, který svou čest, pověst nese poctivou. Kdyby některému sládku, aneb hloupému sedláku starý mezi kusy nový nastrkat měly i starý, to se nedá dělat jistě, hned jest to dílo nečisté, staré černé a světlejší nové; nyní jsou správnější, než umíš malovat sládky, lejky anebo sedláky. Na stokrát obrátí střevíc div že se nezláme i víc, ohýbuje, proti slunci hledí, nebohý jsou ševci, i skrz barvu se rozezná vlk, co jest srnec, zvěřina. Co se tkne jejich manželek šacení, poctivých dítek, k tomu jest prostředek dvojí i víc nežli třebas trojí. Mnohá skrze svou pobožnost od Boha vyprosí hojnost, jiná k všem stavům chováním, vhlídností, posluhováním, skrz ctnostnou accomodaci, co službu ňákou poddací, že ji pro tu ctnost vyslyšet, nemůž ji v prosbě oslyšet, čeho koliv ona žádá, zapůjčí, odpustí i dá, a takové zakládání v řemesle, jest pomáhání. Čím ševcová jest vzácnější, v postavě ušlechtilejší, v očích, slovích líbeznější, tím každému příjemnější, své dílo též odbytnější jest táž pro muže živnější, a když manžel jí pomahá, nápodobně tím se zmahá, že skrze svou opatrnost mají statek, živnost, vážnost. A protož zle nevykládej těchto příčin, než v nich skládej průvod bohatství i statku, tak věř, nejináč jest vskutku.

Digitized by Google

Řečické písně

[illegible]

J[illegible] patří tedy [illegible] rys [illegible] a v slově [illegible] zde je nová. [illegible]

[illegible] c. k. [illegible] vy- [illegible] od svého [illegible] popěvek znal [illegible] komposicích jako [illegible]

[illegible] řečickém [illegible] 75letý [illegible]

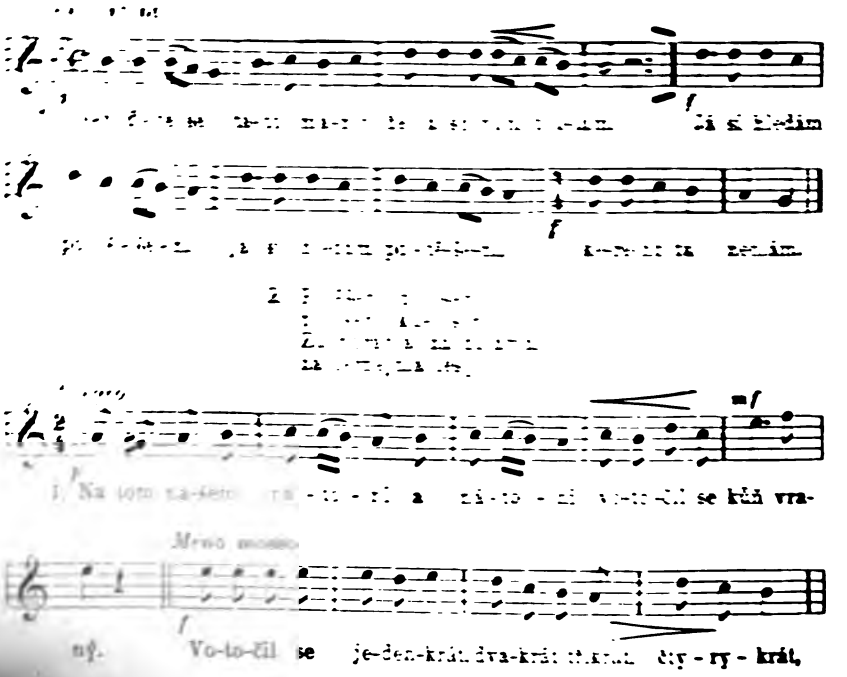
Já si hledám
1. Na tom na-šem [illegible] a [illegible] se kůň vra-
ný. Vo-to-čil se je-den-krát dva-krát [illegible] čty - ry - krát,

Digitized by Google

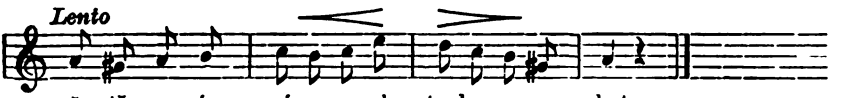

2. Zanechám tě jednomu a jednomu,
zanechám tě druhému,
zanechám tě, má panenko,
Bohu samému.

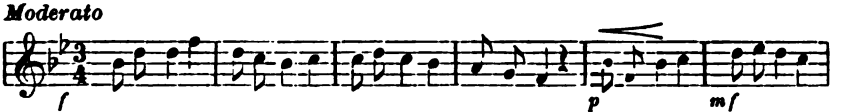

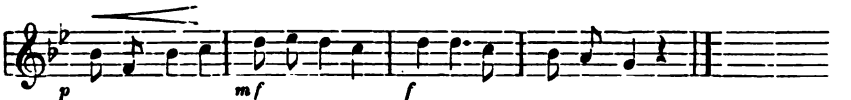

2. S vojáky jsi chodila
a svou krásu jsi ztratila.
Škoda, holka, škoda tebe,
že se s tebou voják vede,
jak jsi se změnila!

Dvě z nich jsou zcela v mollové tonině, třetí aspoň mollově končí — a to je za našich časů v českém lidu velká vzácnost. Na Moravě a zvláště na Slovácku dosud najdete písní mollových hojnost, kdežto u nás objevuje se pouze vyjimečně.

Z ostatních, vesměs durových, uvádím jako význačné typy následující:

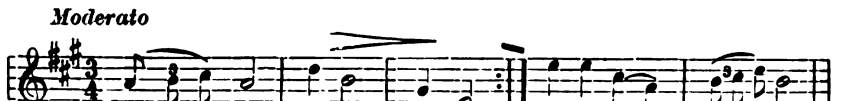

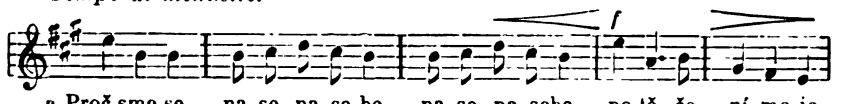

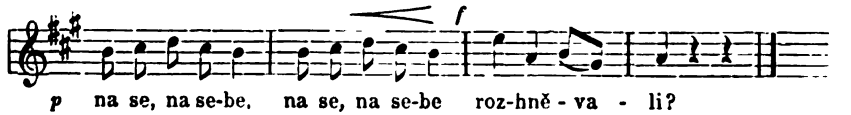

Digitized by Google

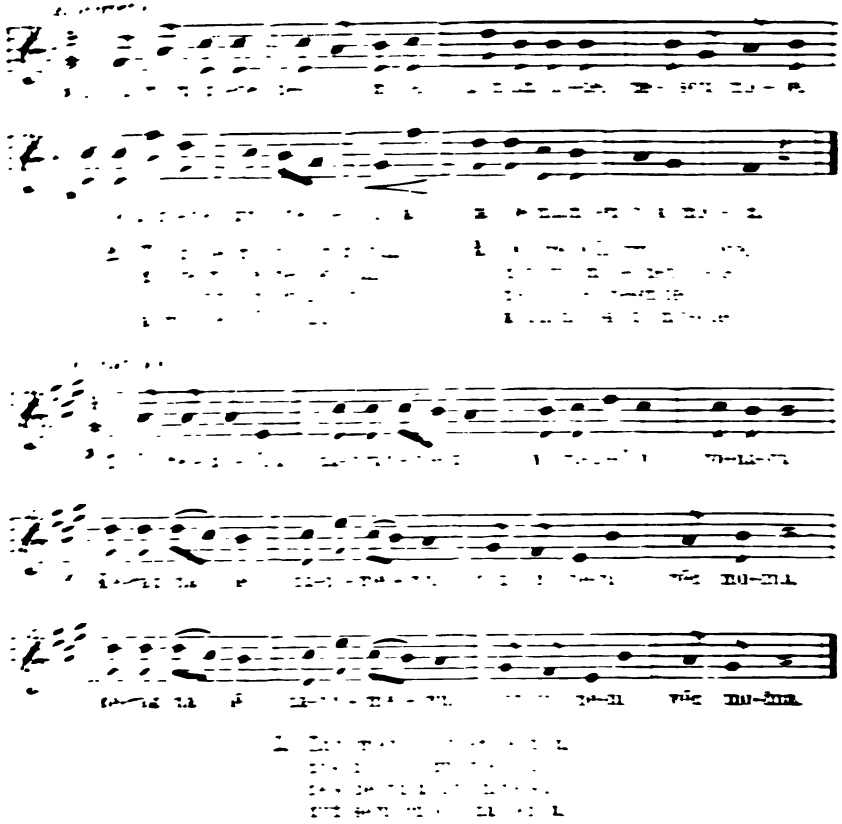

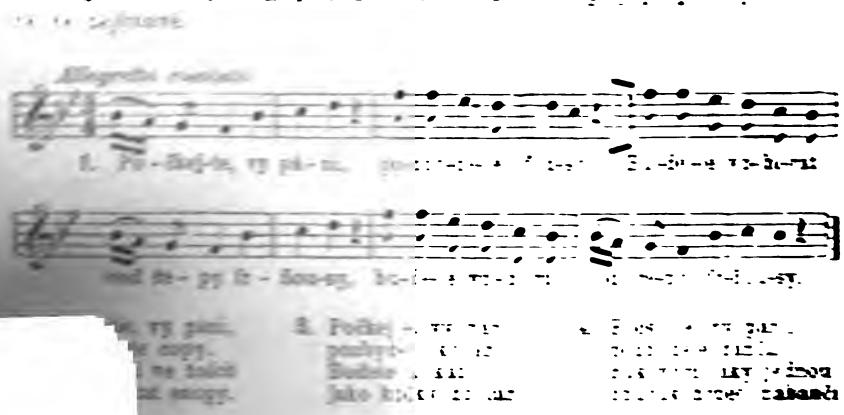

Digitized by Google

Tato pochází z mého rodiště, z Vesce u Počátek, a zpíval mi ji můj otec, v celém okolí oblíbený lidový houslista (či jak tam říkají »huslička«), který svého času ještě ve spolku s dudákem k tanci vyhrával. Je to zpupná píseň, pocházející z dob kruté roboty, kdy utištěný chudák si ulehčuje hrozbou pánům, že jednou na ně dojde.

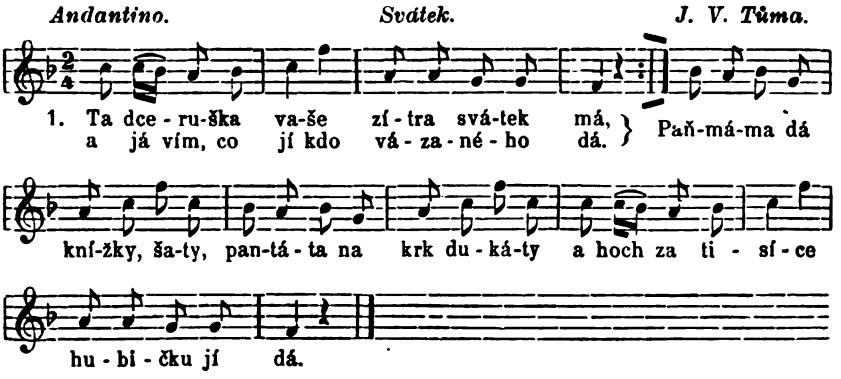

2. Ten ubohý syn váš
taky svátek měl;
na něj ale s dárkem
nikdo nevzpomněl.
Otec, matka ledabylo,
panence se nezlíbilo,
smutný, syn to, věru,
smutný svátek měl.

3. Rodičové staří,
co to děláte,
že o ty své syny
tak málo dbáte?
Dcera jako oko v hlavě,
syn záplata na rukávě,
dcery jsou vám drahé,
o nás nedbáte.

4. Ale ať je jak chce,
dobře je to tak;
hůře by to bylo
s námi naopak:
kdyby žena mužem byla,
svět by na rub obrátila,
nevydržel by s ní
ani Pán Bůh pak!

Poslední píseň »Svátek« není sice, přesně vzato, písní lidovou, neboť básník a skladatel její je znám, ale vyniká tak podařeným tonem lidovým, že ji sem kladu jako ukázku velice poučnou pro vznik a původ mnohých a mnohých jihočeských písní lidových.

Píseň tu zpíval v Praze pan prof. Dr Frant. Bayer ještě jako student v našem kruhu studentském. Mně se líbila, ale uvázla mi v paměti pouze jednou slokou (třetí) a když jsem teď pana professora žádal za její doplnění, odkázal mne na p. Jana V. Tůmu, c. k. ředitele českého gymnasia v Brně jako na autora. Obrátil jsem se tedy na pana ředitele, jenž mi s největší laskavostí zaslal původní znění své písně, k níž jsem připojil svůj průvod klavírní. Z jeho listu na konec uvádím zajímavé úryvky. »Posílám vám milerád píseň celou s textem prvotním a se zprávou, že jest i text i nápěv ode mne. Byl jsem totiž ve studentských letech zpěvákem, prostudoval jsem celého Erbena, texty i melodie, a tak mi utkvěl ten zdravý duch našich národních písní v paměti, že jsem nejsa ani komponistou vytvořil z něho melodii, která má ráz prostonárodní. Pan kollega Bayer zajisté by vám mohl říci, jak jsme se bavili v Domažlicích především zpěvem národních písní, a že jsem jich věděl, jako když plátno vleče... Povstala píseň ta v samotě; byl jsem chudých rodičů syn, a tak mi v mé tísni napadlo svěcení jmenin, které u mne

Digitized by Google

dopadlo vždycky bledě, a zkrátka text se mi vymanil z fantasie skoro obratem ruky a právě tak vznikla melodie. Zpívali jsme ji potom na svých večírkách cum applausu — a stala se majetkem nás všech« ... Bylo to tedy v Domažlicích mezi studenty a kollegové novou píseň roznesli hlavně po jižních Čechách až do Prahy. Je to zkrátka potvrzení staré pravdy, že českou píseň lidovou udržoval, rozmnožoval a rozšiřoval hlavně český student, pěvec nadšený a neunavný!

Poznamenávám ještě, že celá sbírka Řečických písní s klavírním průvodem pro koncertní potřebu již jest v tisku a co nejdříve dostane se do rukou širého kruhu milovníků naší lidové písně.

Psáno na Kladně, v Kročehlavském pivovaře, 24 září 1906.

ČASOVÉ ZPRÁVY.

† *František Bartoš* zemřel 11. června 1906. Český Lid řadí od 1. ročníku školního radu Fr. Bartoše mezi své spolupracovníky a své příznivce. O každé práci jeho, zvláště vydané v knize i po časopisech, postupně, jak byly vydávány, jsme referovali. Jeho životopis i s podobiznou jsme uveřejnili a 6. ročník Českého Lidu jsme věnovali jako svému nestorovi, učiteli a zakladateli lidovědného studia u nás. Šlechetný, ctihodný pracovník dochází nyní na všech stranách uznání, oceňují se jeho zásluhy a význam v článcích po časopisech. Chceme jeho památku oslaviti tím, že uveřejníme vzpomínky na něho a jeho dopisy, které v důvěrnosti psával redaktorovi Českého Lidu, kde líčil svoje dojmy, kreslil svoje plány, posuzoval a chválil i káral, jak to poctivá, dobrá duše cítila. Nikdo by nemohl tyto dopisy tak provázeti výkladem, jako podepsaný, jenž byl v přátelských, upřímných stycích se školním radou Bartošem, jemuž pokud se týče úsudku v oboru lidovědy československé, snad jedinému bez oklik projevil svoje stanovisko, svěřil se, co ho bolí. Z duše se mu protivila zejména přetvářka, s jakou se jeho spisy a jeho práce posuzovaly. Doufáme, že listy jeho budou vítaným příspěvkem k dějinám literárním nové doby vůbec i zvláště k dějinám lidovědného studia u nás. *R.*

* *Vavákovy Paměti*, bohatý pramen k seznání života lidu českého ve stol. XVIII., tiskne v úhledné úpravě a s výzdobou vhodnou, obrázky, vdp. Jindř. Skopec, adjunkt kapitulního archivu svatovítského. (Měli jsme příležitost nahlédnouti do prvních archů, jež obsahují léta 1770 a další.) Těšíme se, až budeme moci podati zprávu o vydání I. dílu. Zbt.

* *Člověčí sádlo lékem r. 1895.* Opisuji z originálu (místo a jméno vynecháno): »Čís. 187. Potvrzení. Nížepodepsaný obecní úřad tímto v pravdě stvrzuje, že holka Václava Kováře z . . . 8 roků stará, stůně na padoucí nemoc, pro kteroužto nemoc žádá, by prodáno bylo sádlo člověčí z lékárny P . . . . Obecní úřad v . . . ., dne 6. dubna 1895, ... starosta. Pečeť obecní.« Č. Zíbrt.

Digitized by Google

1. Sýpka v Bratřikovicích. (Národopis na Sedlčansku.)

2 Chalupa v Kuni. (Národopis na Sedlčansku.)

Digitized by Google

* *Národopis na Sedlčansku.* Krajiny podél střední Vltavy od Orlíka dolů k Davli jsou neprávem zapomínány; dovedou upoutati přírodním rázem i historickými vzpomínkami. O tom pojednal zajímavě a přesvědčivě horlivý náš spolupracovník Miloš Vystyd v Čas. Č. Turistů. Vyšlo též samostatně.*) Práce sleduje v prvé řadě cíle turistické a podává historicko-přírodní popis kraje; není zapomenuto na národopis. Při příležitosti autor připomíná místní pověsti (O Krčínovi z Jelčan, Husovi). V druhé části vytýkají se nedostatky, jaké se v mnohých jiných krajinách vyskytují. Ochrana starých památek není žádná. Na př. zničeny

3. Statek v Nalžovicích (Národopis na Sedlčansku).

nápisy ze 16. a 17. stol. na »Psaných Skalách« a některý úmyslně. Vlasák (okres neveklovský, 38) vyčítá jich 13, dnes najdeme jen několik málo. Památných stromů se vždy nešetří. Rázovitost krajiny upadá šablonovitými stavbami. Starých staveb jest dosti. Poměrně nejvíce zachovalé jsou v skrytých krajinách u Vltavy a na Sedlecku. Naše dvě vyobrazení (Sýpka v Bratřikovicích na str. 59. a Chalupa v Kuní na str. 59.) jsou malou ukázkou roubených stavení. Statek v Nalžovicích (na str. 60.) jest budova nová, která znázorňuje typ. Dříve než tyto staré památky zajdou, nutno pořídit jich soupis, jako jest publikace archaeol. komisse Č. Akademie: Soupis památek histor. a umělec. V politickém okresu sedlčanském

*) Miloš Vystyd, Na Sedlčansku. Zvl. otisk z Č. T. R. 1906. č. 5.—9. Str. 24. Ilustr.

Digitized by Google

vykonali jej Dr. A. Podlaha a Ed. Šitler; národopisu všímá si popis také. (Viz Č. L. 1902, str. 157.) Co dosud na Sedlčansku pro národopis bylo vykonáno, obsaženo jest ve Vlasákových místních dějepisech, Českém Lidu, Rol. Listech polit. okr. sedlč., Hlasech od Blaníka a v zaniklém časopisu Tábor. Z prací samostatných zaslouží pozornosti národopisné črty † P. A. Lega (Č. L. X., 251 a N. V. Č. I, 186). Doufejme, že oba mladí, nadaní pracovníci, Jos. a Miloš Vystyd, kteří v poslední době s takovým úspěchem chopili se studia lidovědného na Sedlčansku, jak svědčí řada zdařilých příspěvků v Českém Lidu i jinde uveřejňovaných upraví pokračování záslužné práce svojí v soustavný, vyčerpávající popis Sedlčanska po stránce národopisné. *R.*

SMĚS.

* *Čistění hvězd.* Svatovítský rukopis, vyd. Ad. Patera (Památky staré literatury české, vyd. Matice Česká, č. 9), v Praze, 1886, Alan, v. 859-61, str. 32, ze stol. XIV.: »Jedna divná věc pak bývá, toho sprostný lid pak užívá, mní, by hvězdy sě čistily, aneb na spadení byly...« Zbt.

* *O morách.* (Z Klatovska.) Odstaví-li matka děcko, nemá mu již dáti píti. Učiní-li tak, stane se z děcka mora. Takové mory chodí a rdousí lidi za nočního spánku; sednou prý jim na prsa a dusí je. Stará Dobšová jak usnula, už ji mořila mora. Dala si tedy do postele sekeru, myslíc, že jí to pomůže. Nic platno! Poradila jí jakási stará kořenářka, aby vzala tři husí brka, dala do svěráku a svírala. Druhý den ráno že si k ní přijde vypůjčit nějaká osoba něco; přání té osoby musí vyplniti. Má prý si dobře všimnouti té ženy, zda-li má odřeny tři prsty; to prý je ta mora, co ji rdousí. Učinila, jak jí kořenářka radila, a hned po té brzy ráno přišla hrobařka žádat o tři sirky, že nemůže »rozdělat« (roztopit). Dobšová vyhověla jejímu přání a při tom tázala se jí, proč má prsty zavázány? »I odřela jsem si je!« odvětila nevlídně hrobařka a odešla. Od té doby Dobšová měla od mory pokoj a vysvobodila prý také hrobařku »moru«.

Engel Pantaleon.

* *Duše v kolínku povřísla.* Na Slovácku se věří, že v suku každého povřísla jest duše, která čeká na své vysvobození. Šel jsem s p. M. a jeho 70tiletou matičkou pí. G. v Kyjově. Najednou stará paní zvedla suk s povřísla a pomodlivši se »Otčenáš«, rozvázala suk a zahodila ho. Každý prý, kdo suk rozváže a pomodlí se »Otčenáš«, vysvobodí jednu »dušičku« z očistce. Vysvobozená duše řekne prý svému vysvoboditeli: »Pánbu zaplať!« Hospodáři i hospodyně na Slovácku rozváží ihned suk na povřísle, kdykoli ho najdou.

František Viktorin.

* *Proti zapomínání recept.* »Abys se něčemu nauče, nikdy nezapomněl, ususe jazyk dudkový na slunci neb v ohni, potom zetři a pij smíse jej s vínem« — radí rukopis v bibliothece [illegible] král. Českého, sign. III. F. 53, l. 48 a (stol. XVI.).

Zbt.

Digitized by Google

pokoj tehdáž mají, kdy v arrestu zůstávají. Dobře jest baba pravila, když se schodů letěla: »Ach můj milý věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.«

Sprosták. Líto mně těch dobrých mužův jako jejich knejpův, nožův, když nimi šnity dělají, až hospodáři jim lají, v nich šijí. Že krají víc nežli potřebuje střevíc, oni pak excusirují, svou lest slovy musírují, to na svršky, na okolek, čepičky, přípravu to flek první, druhý, z těchto budou kramfleky kusův, tak hudou píseň, že o jeden střevíc zbyde ševci, brzy i víc. K čemu jich kleště a zuby vejmluvné sluší jim huby, jestliže svou stravu mají s pánem, u něhož dělají, tu s dílem nepospíchají, své řeči k smíchu míchají, lásku hledají při paní, chválí ji co krásnou lani, i groš na pivo přidají, potom hru se s pánem dají, tu vejdělek ten den jest pryč, švec odnese málo neb nic, leč když jsou rozveseleni pán s paní, tu švec nelení pár fleků v zástěru pojít, s nimi v pokoji odejít. Dcer, paní a pána střejce když pucuje, bílek z vejce vezme, až lesknou se, hladí, by lehký byly bez vady, dá jeden flek, branzal k tomu naštrejchuje, že by jemu drahý svědčil, že dva celý jsou, tak on to dobře zcelí, tu pár fleků má vejdek, z čeho častěj jsem se ulek, že jsou ševci tak zmužilí a nemají dobré žíly, udatní v tom co oděnci, v erbu jich stojí mládenci. Když oni stavu nižšímu činí tak, co pak vyššímu, jenž při nich nemohou sedět, pro smůly smrad na ně hledět, by jich šídlem neupíchli a tou vůní nenačichli, že v mdlobu mohli přijít, volí radši z očí ujít. Jestliže koho jiného postaví pán z dvora svého, je-li osoba vážnější a při svém pánu častější, tu hejbí smůlou, černidlem, obzvláště když jest před jídlem Inspektor poroučí krájet, že nemůže dílej sedět, švec pospíchá, sem, tam hází, zvláště, když on se prochází, nic kleštěmi nenatáhne, ani zubami v hubě hne, až když odejde od něho, vidí čas zisku hodného, kůži máčí, klepá, táhne, tu s všemi fortely pohne, tu svou praxi ukazuje, učedlníku rozkazuje co nejrychlej zbytky odnést, lecjakous potřebu přinést. Jestliže pak kdo sprostější při tom jest nežli chytřejší, navede, že píská naň pán aneb by přines piva džbán, tu krájí a tu losuje, když jde, tepřiv přitrefuje kus kusu, ten sem a ten tam, pěkně pán že jde, ví, tam, bude jak nejvíc lahodit, by moh štědřeji obchodit, potom za ňáký ostatky bude prosit a za zbytky, vychvalovat opatrnost, ve všem rozum, dobrou skrovnost, tak že té z chvály dostane kus k kusu, až mu zůstane na dva i tři páry střevíc, časem i také mnohem víc. Pakli sprostému sedláku neb dělají obuv sládku, nastrkají kouskův nových mezi podešví starých, barvou to všechno zamaží a tak vyhladí, vyšnoří, že na tenkrát nic nepozná, až když přijde v bláto, sezná, jak barva klanc jest ztratila a svou krásu potratila, tepřiv naříká na ševce, potěžkuje častěj měšce, že jest ho potah za kůži mlčet musí, ač ho mrzí. Kdyby se tak nechovali, tý praxí neužívali, jak by se jich ženy šatit mohli, strojit a tak fentit, nejen hořčák, než víno pít, křehký koláče v krámu mít, jak by chodily v stříbrných pasích, též i v šnarovadlích, v krásných suknech tykitových, v mantlících aksamitových, rohatý krásný čepice, krumplovaný rukavice, mohly perle, řetězy mít, po pangetích, po hodech jít, děti co mladý paňátka s praeceptorem, i děvčátka s chůvou v tacmantlu dát nosit, uměli se tak honosit,

Digitized by Google

že neustoupí druhému dost moudrému, učenému, pro pejchu a jejich hrdost, na tomto slovu mají dost, neb tak činí, jak pravím, neb jak hloupý sprosták míním. Manželky jich obchod lepší mají neb kůži hebší, to jest, že k všemu jemnější jsou ženy, opatrnější, a ty shanobit umějí, že tvář svou líčidlem mějí.

Malomluv. Čeho pochopit neumíš, zle vykládáš, hůřej míníš, dotýkáš na cti a lehčíš, v potupě jiných dychtíš bez průvodu a svědomí hned ne všechno mít v dumění, neb řemeslo jedno každé v cizích zemích, i také zde ňákej užitek musí mít, nemajíc práce, darmo jít. Jestli sem kus tam hází, všechno k užitku přichází, ten, jenž při krájení sedí, do rukou, co do kněh hledí, slepýho k tomu nesází, ví, co k čemu jak přichází, když se flek jeden k druhému, by přišel rovný k rovnému, jeden tenký, druhý tlustý, nýbrž byly oba hustý, sklepat i natáhnout musí, co přibylo, kam ty kusy obkrojí a pryč zahodí, jaký odtad budou hody? Smradu se ševce neštítí páni, officíři, kvítí v rukou mají neb balzamy, tím čuch svůj se smradem mámí. A proto do rukou hledí a při ševcích rádi sedí, když nakrojí, co jak mnoho potřebují, ihned všeho ostatek odnésti dají i při nich častěj sedají pro ňáké své vyražení, k tomu berouc i své ženy v špásu, v smíchu trvají a čím se vyrazit, mají. Když švec povolán odchází k stolu a než zas přichází, v pokoji třebas i tovaryš zůstal, o tom však dříve víš, víc se mu kůží nesvěří, ač on k potřebě vyměří. Aby pak švec některého k dohlídnutí vyslaného mohl pro pivo posílat, z kůže krájet, jak chce dělat, to jistě ten nejsprostnější nedovolí v čas nynější, vědí, kterak trestat páni umí nedbalce poddaný. Můž se někdy kus vyprosit, než jak ho umí ven nosit, chytré jest pohlaví ženské o funt chytřejší než mužské, ze špásu všechno přestará, i co ševce zástěra. Před tím vždycky někdo jiný, že švec neví, co ten míní, po světnici sem tam chodí, do rukou v posledním hledí jako sokol, jako argus, není možná odhodit kus dokona tomu, který svou čest, pověst nese poctivou. Kdyby některému sládku, aneb hloupému sedláku starý mezi kusy nový nastrkat měly i starý, to se nedá dělat jistě, hned jest to dílo nečisté, staré černé a světlejší nové; nyní jsou správnější, než umíš malovat sládky, lejky anebo sedláky. Na stokrát obrátí střevíc div že se nezláme i víc, ohybuje, proti slunci hledí, nebohý jsou ševci, i skrz barvu se rozezná vlk, co jest srnec, zvěřina. Co se tkne jejich manželek šacení, poctivých dítek, k tomu jest prostředek dvojí i víc nežli třebas trojí. Mnohá skrze svou pobožnost od Boha vyprosí hojnost, jiná k všem stavům chováním, vhlídností, posluhováním, skrz ctnostnou accomodaci, co službu ňákou poddací, že ji pro tu ctnost vyslyšet, nemůž ji v prosbě oslyšet, čeho koliv ona žádá, zapůjčí, odpustí i dá, a takové zakládání v řemesle, jest pomáhání. Čím ševcová jest vzácnější, v postavě ušlechtilejší, v očích, slovích líbeznější, tím každému příjemnější, své dílo též odbytnější jest táž pro muže živnější, a když manžel jí pomahá, nápodobně tím se zmahá, že skrze svou opatrnost mají statek, živnost, vážnost. A protož zle nevykládej těchto příčin, než v nich skládej průvod bohatství i statku, tak věř, nejináč jest vskutku.

Digitized by Google

V. J. Novotný:

Řečické písně.

(Dle ústního podání zapsáno).

Jsou to písně z Kardašovy Řečice a jejího okolí vesnického; patří tedy do zajímavého ovzduší jihočeských písní, s nimiž mají mnohý rys společný, v mnohém zase přinášejí nový typ melodický, rytmický a v slově pozoruhodný. Slova mnohé písně najdete v Erbenovi, ale zde je nová, dosud nezapsaná melodie, jíž by bylo věčná škoda, kdyby vyhynula.

Zapsal jsem tuto sbírku, jak mi ji zpíval pan Karel Hrubý, c. k. finanční komisař v Praze, když jsme se spolu na Žofínské plovárně vyhřívali na sluníčku. Většinu těch písní seznal již jako student od svého nebožtíka strýce, slavného flétisty Ant. Vodrážky, jenž byl velkým milovníkem lidové hudby, z okolí řečického každý pozoruhodný popěvek znal a mnohého též použil ve svých četných koncertních komposicích jako rázovitého thematu k variacím.

Některé slyšel pan Hrubý na svých potulkách po okolí řečickém a z nich zvláště velkou cenu mají tři písně, které mu zpíval 75letý rolník Prokeš z vesnice Michu.

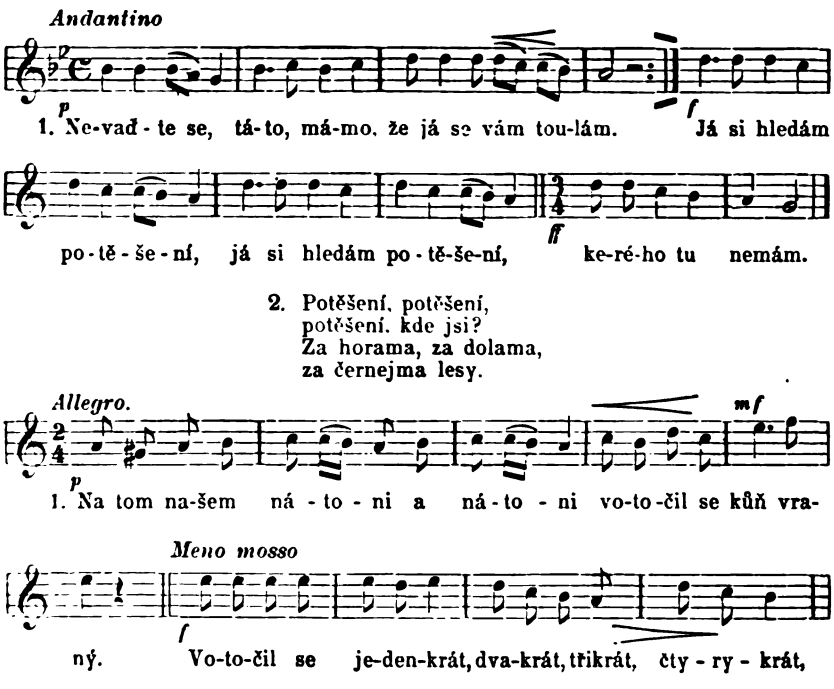

Digitized by Google

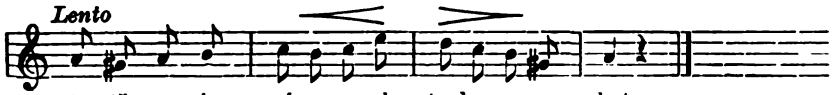

2. Zanechám tě jednomu a jednomu,
zanechám tě druhému,
zanechám tě, má panenko,
Bohu samému.

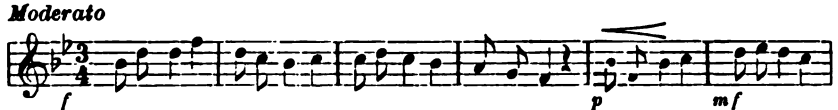

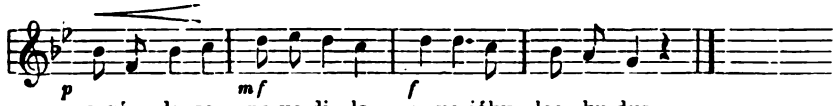

2. S vojáky jsi chodila
a svou krásu jsi ztratila.
Škoda, holka, škoda tebe,
že se s tebou voják vede,
jak jsi se změnila!

Dvě z nich jsou zcela v mollové tonině, třetí aspoň mollově končí — a to je za našich časů v českém lidu velká vzácnost. Na Moravě a zvláště na Slovácku dosud najdete písní mollových hojnost, kdežto u nás objevuje se pouze vyjimečně.

Z ostatních, vesměs durových, uvádím jako význačné typy následující:

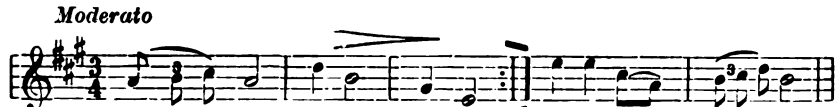

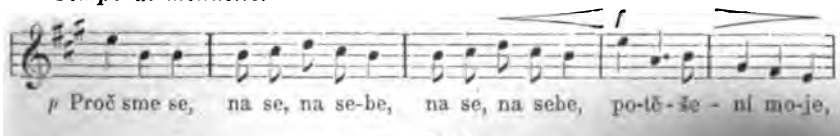

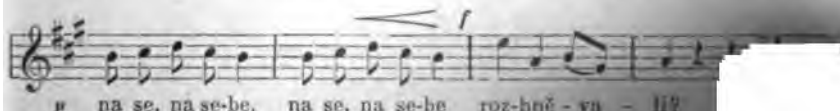

Digitized by Google

Allegretto

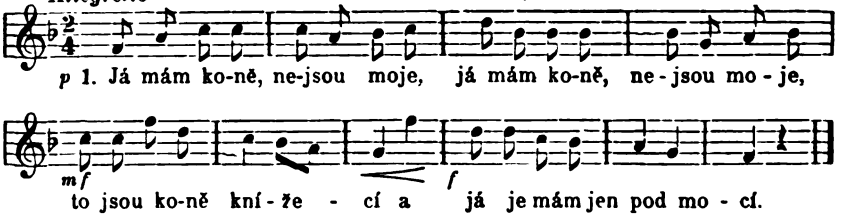

2. Ty koně mi kovář koval,
dobře mi je nevokoval,
podkovy jim cvakaly
a modré oči plakaly.

3. Modré oči, proč pláčete,
dyť vy moje nebudete;
nebudete, nesmíte,
a darmo si to myslíte!

Andantino

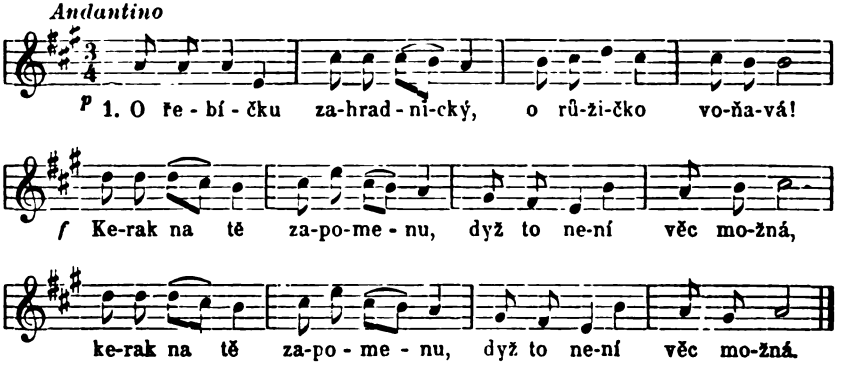

2. Zapomenu-li přec jednou,
zas mi lidi zpomenou,
že's bejvala upřímnější,
dyž sem chodil za tebou.

K těmto řečickým písním (celkem 31 čísel) připojil jsem ještě dvě velice zajímavé.

Allegretto risoluto

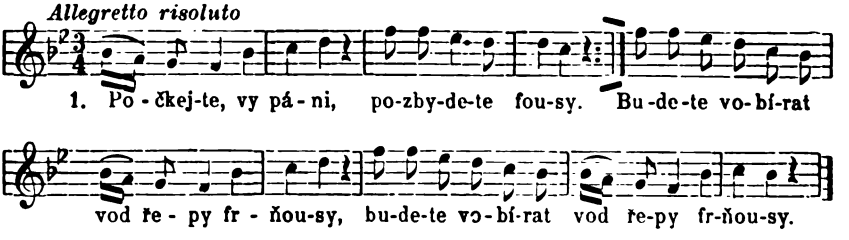

2. Počkejte, vy páni,
pozbydete copy.
Musíte si ve žních
sami vázat snopy.

3. Počkejte, vy páni,
pozbydete kočár.
Budete utíkat
jako kočky do čar.

4. Počkejte, vy páni,
pozbydete dančí.
Pak vám taky jednou
chudák hřbet nabančí

Digitized by Google

Tato pochází z mého rodiště, z Vesce u Počátek, a zpíval mi ji můj otec, v celém okolí oblíbený lidový houslista (či jak tam říkají »huslička«), který svého času ještě ve spolku s dudákem k tanci vyhrával. Je to zpupná píseň, pocházející z dob kruté roboty, kdy utištěný chudák si ulehčuje hrozbou pánům, že jednou na ně dojde.

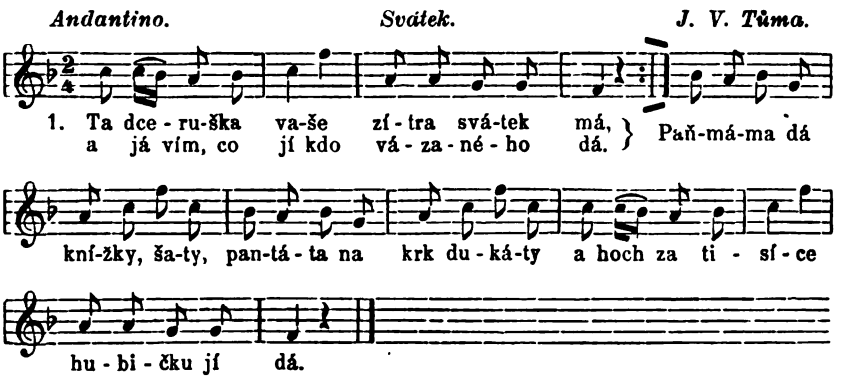

2. Ten ubohý syn váš
taky svátek měl;
na něj ale s dárkem
nikdo nevzpomněl.
Otec, matka ledabylo,
panence se nezlíbilo,
smutný, syn to, věru,
smutný svátek měl.

3. Rodičové staří,
co to děláte,
že o ty své syny
tak málo dbáte?
Dcera jako oko v hlavě,
syn záplata na rukávě,
dcery jsou vám drahé,
o nás nedbáte.

4. Ale ať je jak chce,
dobře je to tak;
hůře by to bylo
s námi naopak:
kdyby žena mužem byla,
svět by na rub obrátila,
nevydržel by s ní
ani Pán Bůh pak!

Poslední píseň »Svátek« není sice, přesně vzato, písní lidovou, neboť básník a skladatel její je znám, ale vyniká tak podařeným tonem lidovým, že ji sem kladu jako ukázku velice poučnou pro vznik a původ mnohých a mnohých jihočeských písní lidových.

Píseň tu zpíval v Praze pan prof. Dr Frant. Bayer ještě jako student v našem kruhu studentském. Mně se líbila, ale uvázla mi v paměti pouze jednou slokou (třetí) a když jsem teď pana professora žádal za její doplnění, odkázal mne na p. Jana V. Tůmu, c. k. ředitele českého gymnasia v Brně jako na autora. Obrátil jsem se tedy na pana ředitele, jenž mi s největší laskavostí zaslal původní znění své písně, k níž jsem připojil svůj průvod klavírní. Z jeho listu na konec uvádím zajímavé úryvky. »Posílám vám milerád píseň celou s textem prvotním a se zprávou, že jest i text i nápěv ode mne. Byl jsem totiž ve studentských letech zpěvákem, prostudoval jsem celého Erbena, texty i melodie, a tak mi utkvěl ten zdravý duch našich národních písní v paměti, že jsem nejsa ani komponistou vytvořil z něho melodii, která má ráz prostonárodní. Pan kollega Bayer zajisté by vám mohl říci, jak jsme se bavili v Domažlicích především zpěvem národních písní, a že jsem jich věděl, jako když plátno vleče... Povstala píseň ta v samotě; byl jsem chudých rodičů syn, a tak mi v mé tísni napadlo svěcení jmenin, které u [redacted]

Digitized by Google

dopadlo vždycky bledě, a zkrátka text se mi vymanil z fantasie skoro obratem ruky a právě tak vznikla melodie. Zpívali jsme ji potom na svých večírkách cum applausu — a stala se majetkem nás všech« ... Bylo to tedy v Domažlicích mezi studenty a kollegové novou píseň roznesli hlavně po jižních Čechách až do Prahy. Je to zkrátka potvrzení staré pravdy, že českou píseň lidovou udržoval, rozmnožoval a rozšiřoval hlavně český študent, pěvec nadšený a neunavný!

Poznamenávám ještě, že celá sbírka Řečických písní s klavírním průvodem pro koncertní potřebu již jest v tisku a co nejdříve dostane se do rukou širého kruhu milovníků naší lidové písně.

Psáno na Kladně, v Kročehlavském pivovaře, 24. září 1906.

ČASOVÉ ZPRÁVY.

† *František Bartoš* zemřel 11. června 1906. Český Lid řadí od 1. ročníku školního radu Fr. Bartoše mezi své spolupracovníky a své příznivce. O každé práci jeho, zvláště vydané v knize i po časopisech, postupně, jak byly vydávány, jsme referovali. Jeho životopis i s podobiznou jsme uveřejnili a 6. ročník Českého Lidu jsme věnovali jako svému nestorovi, učiteli a zakladateli lidovědného studia u nás. Šlechetný, ctihodný pracovník dochází nyní na všech stranách uznání, oceňují se jeho zásluhy a význam v článcích po časopisech. Chceme jeho památku oslaviti tím, že uveřejníme vzpomínky na něho a jeho dopisy, které v důvěrnosti psával redaktorovi Českého Lidu, kde líčil svoje dojmy, kreslil svoje plány, posuzoval a chválil i kárał, jak to poctivá, dobrá duše cítila Nikdo by nemohl tyto dopisy tak provázeti výkladem, jako podepsaný, jenž byl v přátelských, upřímných stycích se školním radou Bartošem, jemuž pokud se týče úsudku v oboru lidovědy československé, snad jedinému bez oklik projevil svoje stanovisko, svěřil se, co ho bolí. Z duše se mu protivila zejména přetvářka, s jakou se jeho spisy a jeho práce posuzovaly. Doufáme, že listy jeho budou vítaným příspěvkem k dějinám literárním nové doby vůbec i zvláště k dějinám lidovědného studia u nás. *R.*

* *Vavákovy Paměti*, bohatý pramen k seznání života lidu českého ve stol. XVIII., tiskne v úhledné úpravě a s výzdobou vhodnou, obrázky, vdp. Jindř. Skopec, adjunkt kapitulního archivu svatovítského. (Měli jsme příležitost nahlédnouti do prvních archů, jež obsahují léta 1770 a další.) Těšíme se, až budeme moci podati zprávu o vydání I. dílu. Zbt.

* *Člověčí sádlo lékem r. 1895.* Opisuji z originálu (místo a jméno vynecháno): »Čís. 187. Potvrzení. Nížepodepsaný obecní úřad tímto v pravdě stvrzuje, že holka Václava Kováře z ... 8 roků stará, stůně na padoucí nemoc, pro kteroužto nemoc žádá, by prodáno bylo sádlo člověčí z lékárny P .... Obecní úřad v ...., dne 6. dubna 1895, ... starosta. Pečeť obecní.« Č. Zíbrt.

Digitized by Google

1. Sýpka v Bratřikovicích. (Národopis na Sedlčansku.)

2. Chalupa v Kuní. (Národopis na Sedlčansku.)

Digitized by Google

* *Národopis na Sedlčansku.* Krajiny podél střední Vltavy od Orlíka dolů k Davli jsou neprávem zapomínány; dovedou upoutati přírodním rázem i historickými vzpomínkami. O tom pojednal zajímavě a přesvědčivě horlivý náš spolupracovník Miloš Vystyd v Čas. Č. Turistů. Vyšlo též samostatně.*) Práce sleduje v prvé řadě cíle turistické a podává historicko-přírodní popis kraje; není zapomenuto na národopis. Při příležitosti autor připomíná místní pověsti (O Krčínovi z Jelčan, Husovi). V druhé části vytýkají se nedostatky, jaké se v mnohých jiných krajinách vyskytují. Ochrana starých památek není žádná. Na př. zničeny

3. Statek v Nalžovicích. (Národopis na Sedlčansku).

nápisy ze 16. a 17. stol. na »Psaných Skalách« a některý úmyslně. Vlasák (okres neveklovský, 38) vyčítá jich 13, dnes najdeme jen několik málo. Památných stromů se vždy nešetří. Rázovitost krajiny upadá šablonovitými stavbami. Starých staveb jest dosti. Poměrně nejvíce zachovalé jsou v skrytých krajinách u Vltavy a na Sedlecku. Naše dvě vyobrazení (Sýpka v Bratříkovicích na str. 59. a Chalupa v Kuní na str. 59.) jsou malou ukázkou roubených stavení. Statek v Nalžovicích (na str. 60.) jest budova nová, která znázorňuje typ Dříve než tyto staré památky zajdou, nutno pořídíti jich soupis, jako jest publikace archaeol. komisse Č. Akademie: Soupis památek histor. a umělec. V politickém okresu sedlčanském

*) Miloš Vystyd, Na Sedlčansku. Zvl. otisk z Č. T. R. 1906. č. 5.—9. Str. 24, illustr.

Digitized by Google

vykonali jej Dr. A. Podlaha a Ed. Šitler; národopisu všímá si popis také. (Viz Č. L. 1902, str. 157.) Co dosud na Sedlčansku pro národopis bylo vykonáno, obsaženo jest ve Vlasákových místních dějepisech, Českém Lidu, Rol. Listech polit. okr. sedlč., Hlasech od Blaníka a v zaniklém časopisu Tábor. Z prací samostatných zaslouží pozornosti národopisné črty † P. A. Lega (Č. L. X., 251 a N. V. Č. I, 186). Doufejme, že oba mladí, nadaní pracovníci, Jos. a Miloš Vystyd, kteří v poslední době s takovým úspěchem chopili se studia lidovědného na Sedlčansku, jak svědčí řada zdařilých příspěvků v Českém Lidu i jinde uveřejňovaných upraví pokračování záslužné práce svojí v soustavný, vyčerpávající popis Sedlčanska po stránce národopisné. *R.*

SMĚS.

* *Čistění hvězd.* Svatovítský rukopis, vyd. Ad. Patera (Památky staré literatury české, vyd. Matice Česká, č. 9), v Praze, 1886, Alan, v. 859-61, str. 32, ze stol. XIV.: »Jedna divná věc pak bývá, toho sprostný lid pak užívá, mní, by hvězdy sě čistily, aneb na spadení byly...« Zbt.

* *O morách.* (Z Klatovska.) Odstaví-li matka děcko, nemá mu již dáti píti. Učiní-li tak, stane se z děcka mora. Takové mory chodí a rdousí lidi za nočního spánku; sednou prý jim na prsa a dusí je. Stará Dobšová jak usnula, už ji mořila mora. Dala si tedy do postele sekeru, myslíc, že jí to pomůže. Nic platno! Poradila jí jakási stará kořenářka, aby vzala tři husí brka, dala do svěráku a svírala. Druhý den ráno že si k ní přijde vypůjčit nějaká osoba něco; přání té osoby musí vyplniti. Má prý si dobře všimnouti té ženy, zda-li má odřeny tři prsty; to prý je ta mora, co ji rdousí. Učinila, jak jí kořenářka radila, a hned po té brzy ráno přišla hrobařka žádat o tři sirky, že nemůže »rozdělat« (roztopit). Dobšová vyhověla jejímu přání a při tom tázala se jí, proč má prsty zavázány? »I odřela jsem si je!« odvětila nevlídně hrobařka a odešla. Od té doby Dobšová měla od mory pokoj a vysvobodila prý také hrobařku »moru«.

Engel Pantaleon.

* *Duše v kolinku povřísla.* Na Slovácku se věří, že v suku každého povřísla jest duše, která čeká na své vysvobození. Šel jsem s p. M. a jeho 70tiletou matičkou pí. G. v Kyjově. Najednou stará paní zvedla suk s povřísla a pomodlivši se »Otčenáš«, rozvázala suk a zahodila ho. Každý prý, kdo suk rozváže a pomodlí se »Otčenáš«, vysvobodí jednu »dušičku« z očistce. Vysvobozená duše řekne prý svému vysvoboditeli: »Pánbu zaplať!« Hospodáři i hospodyně na Slovácku rozváží ihned suk na povřísle, kdykoli ho najdou.

František Viktorin.

* *Proti zapomínání recept.* »Abys se něčemu nauče, nikdy nezapomněl, usuše jazyk dudkový na slunci neb v ohni, potom zetř[illegible] smíse jej s vínem« — radí rukopis v bibliothece Musea král. [illegible] sign. III. F. 53, l. 48 a (stol. XVI.).

Digitized by Google

květ prostého lidského srdce, to je posvícení — ať žije!“ Z obsahu (písně posvícenské z Erbenovy a Sušilovy sbírky a pod.) otiskuje se z Českého Lidu VIII. článek J. Lišky, Stínání kohouta, Lidová slavnost z Jičínska; Slovenské hádanky z téhož ročníku; Václav Němejc, O hnětynce; Obřady a slavnosti posvícenské z Č. Lidu VIII. od Jos. Klvaní; Lad. Zd. Macháček, Bití kohouta ve Dvoře Králové n. L.; Posvícenské věštby atd. Schvalujeme myšlenku vydávati podobný sborník příležitostný, zajímavou, zábavnou i poučnou četbu, ryze českou, pro všecky kruhy čtenářstva českého, a snaživému vydavateli srdečně bychom přáli, aby se podnik ten udržel, rovněž jako druhé dva jeho příbuzné podniky, na které zároveň tu upozorňujeme, totiž: ***Pomlázka, dáreček z lásky***, uspořádal L. Z. Macháček, a ***Kraslice, výsluha za věrnost, přátelství a lásku***, uspořádal L. Z. Macháček. Jsou to podobné knížky příležitostné, určené zároveň ku praktické potřebě při rozdávání velikonoční pomlázky. Srv. rub titulního listu: „Věnováno z upřímnosti i aby zachován byl dávný náš národní zvyk pomlázka . . . od . . . k velikonočnímu pondělí 190 . . .“ Srv. rub titulního listu Kraslic: „Památka na věrné přátelství, které nás k sobě poutalo v roce . . .; nechť ono navždy při nás potrvá . . . podává . . .“ Také dobrá původní myšlenka! Všecky knížečky, pěkně vypravené, zasluhují rozšíření a vydavatel za svou snahu podpory a porozumění!

* Е. К. Рѣдинъ, Профессоръ Николай Феодоровичъ Сумцовъ, Къ тридцатилѣтней годовщинѣ его ученo-педагогической дѣятельности. Харьковъ, 1906, 8°, str. 32. Oslava 30letého jubilea záslužné vědecké a učitelské činnosti váženého přítele a spolupracovníka našeho, professora charkovské university N. F. Sumcova. Na konec přehled prací. Nás se týká (a na to upozorňujeme) přehled prací v oboru ethnografickém.

* ***Wisła***, polský časopis lidovědný, založený od Dra. J. Karłowicze, vydávaný ve Varšavě, v poslední době od Eraz. Majevského, po 19 letech zanikla. V čísle posledním referuje o Českém Lidu takto: Ostatní tom po mistrzowsku przez prof. Czeńka Ziberta redagowanego czasopisma ludoznawczego czeskiego przedstawia się bardzo okazale. Zasługuje przedewszystkim na uwagę zamieszczone w nim cenne studjum Józefa Letosznika o rytmice pieśni ludowych morawskich. Praca L., zarówno jak ogłoszona w r. 1897 przez prof. O. Hostinskiego rozprawa o prozodji i rytmice czeskich pieśni ludowych, nie powinny ujść baczności zarówno naszych muzyków, jako też i historyków literatury. Acz niewielki rozmiarami, ciekawy jest bardzo ogłoszony przez Cz. Ziberta zbiorek zamawiań staroczeskich z XVI wieku, jak również „Słownik zwyczajów, opowieści, wierzeń, zabaw i obchodów ludowych czeskich“, ułożony przez W. Krolmusa, jednego z pierwszych etnografów czeskich, a nigdzie jeszcze dotąd nie drukowany. Botaników polskich zainteresuje niezawodnie słowniczek czeskich ludowych nazw roślin, zebrany przez F. L. Sala i O. J. Nowotnego. Czeskie ludowe nazwy roślin autorowie słownika zestawiają z polskiemi i innemi słowiańskiemi nazwami, co oczywiście, jeszcze bardziej podnosi wartość ich pracy. Badacze baśni i pieśni ludowych odczytają z zajęciem studjum porównawcze B. Swobody o wątkach Lenorowych w Czechach. Pytania, gdzie powstały te wątki, autor nie rozwiązuje ostatecznie, poprzestając jedynie na oznaczeniu kierunku, w jakim się w Czechach rozpowszechniały. Dużo głębokich myśli i trafnych spostrzeżeń wypowiada Jan Oliwa w studjum swym o pobożności włościan czeskich. Byłoby do życzenia, aby, wzorując się na pracy O., zajął się kto tym pytaniem i u nas. Wspomnieliśmy tu zaledwo o najważniejszych pracach, mieszczących się w czternastym tomie „Czeskiego Ludu“. O reszcie artykułów, które się nań składają, powiemy tylko tyle, że niema pomiędzy niemi ani jednego, któryby nie posiadał istotnej, naukowej wartości. — Bardzo porządnie przedstawia się też dział sprawozdań. Dopełnia go zaś wyczerpująca bibljografja etnograficzna czeska za r. 1903 i 1904, ułożona przez F. Patka. Zazdrość prawdziwą budzi w nas strona ilustracyjna 14-go t. „Czeskiego Ludu“, zarówno co do ilości, jak i co do jakości zamieszczonych w nim ilustracji. Gdybyż to „Wisła“ nasza mogła pozwolić sobie choć na połowę tego!

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt:*

Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v »Babičce« a v slovenských pohádkách.

(Dokončení.)

Božena Němcová ráda psávala i v dopisech obsahu prosebného, žalostného*) o své tvorbě, o své sběratelské činnosti a zvláště o »Babičce«. Dojímá čtoucího, že třeba mezi řádky a bezděky libovala si ve výkladu, jak »Babička« vznikla, na jakém podkladě a co chtěla v »Babičce« zachytiti z lidového podání, z upomínek dětských. Vysvítá to z dopisů, již uveřejněných v čísle 1., a vysvitne to i z dopisu jiného A. V. Šemberovi, který dodatkem tu otiskuji k dopisům předchozím z r. 1855: Velectěný příteli! Velice mi divno bylo, když jsem tuty dni od pana Vrťátko slyšela, jako byste si stěžoval byl, že jsem Vám nepsala, zdali ty poslední peníze dostala jsem, čili nic. — Hned jak mi je pan Vrťátko odevzdal, psala jsem Vám, a děkovala se Vám i panu Doležálkovi; o pravém dárci jsem pomlčela z jistých příčin. Ono se zhusta stává, že listy naše čtány bývají i od lidí, kterým nepatří, tím vědomím člověk také psává, ale je to nehezky od těch lidí, když listy oni po přečtení na místo neodevzdají. Můj Bože, jestli i oni v nich ničehož nenajdou, co by je zajímat mohlo, ten, komu list patří, přece něco najde, není-li pravda? — Odpuste tedy, moje vinna není, jako bych nevděčná byla; — však jsem už nejednou z hore uvedené příčiny do podezření nezdvořilosti padla. — Srdečné, vroucí díky za všecka, Vaším přičiněním mi prokázaná dobrodiní! Nemusím zajistě Vám se omlouvat, zdali jich hodna, či nehodna jsem. — Ráda bych Vám psala něco potěšitelnějšího o našich okolnostech, bohužel ale, že nemohu. Vše v starých kolejích; Bůh milý ví, kdy se ta věc rozhodne a skončí! Můj muž dostal dovolení, odebrat se do Prahy, a zde ukončení procesu očekávat; předešlý měsíc přijel. Myslila jsem, že bude pro nás lépe, ale naopak. Pro nás nemám víc od něho, než jsem měla dříve, příspěvky však leckteré, jež mi známé na stravu poskytly, odpadly. — On, nejen že zde pro svoji osobu víc spotřebuje než tam, ale nemá ani za ten peníz tu stravu, co v Uhřích, nepočítaje hostinnost, které tam účasten byl. Co nejhoršího ale, že tam alespoň nějaké zaměstnání měl, a zde pražádné nemá.

*) Zíbrt, Z dopisů Boženy Němcové. Květy XX. 1898, II. díl, str. 54–69.

Digitized by Google

Celý den sedí tedy doma, čte a kouří, zlobí se na celý svět, laje a žere se. Tím ovšem překáží mně v práci, an nemám byt tak pohodlný, bych se oddělit mohla. Přátelé, to znáte, že se člověka v takovém postavení, jako je on, vzdalují, a to ho též bolí. V Uhřích necítil to. On je ctižádostivý, hrdý, ale tu hrdost nemá, nad podobnými nesnázemi, předsudky nad slabostí lidskou se povznést a mít shovívavost. — Jsem dílem vinna sama, že sem přijel, protože jsem ani o polovici svých nesnází duševních i tělesních vědomost mu nedala, aby se více netrápil. Když psal, že přijede, nebylo již kdy, bych mu to vymluvila. — Je to z mnoha, mnoha ohledů nedobře, že přijel sem. — Vyšetřování je ale zcela ukončeno, a jen se má rozsoudit; an to přes pět měsíců (pomyslete), co ukončení ústního vyšetřování z Ďarmot odeslali, mohlo by se již bylo čerta ... rozsoudit — abych z hruba mluvila. — Věru, kdyby andělská trpělivost byla, konečně se zvrhne. Prosím Vás, buďte tak laskav, poptejte se trochu, zdali se něčeho dovíte. Snad by pan Vosláček byl tak dobrotiv a poptal se? Byly prý ty akta i u justičního ministerstva; proč to asi? — Doufáme, že se to nyní přece již ukončit musí, buď si již tak nebo tak. Jestli se to nedobře proň skončí, mohl by se po privatní službě ohlídnout, byly by nyní u Kleina nejspíše jaké k dosažení, ale dokud neví, jak s ním ti pánové naloží, nemůže ovšem ničehož podniknout. Ještě Vás prosím o jednu raddu a spolu prosbu. — Jak mne znáte, mám poněkud schopnosti k literárním prácím, mnohem ale více dobré vůle a přičinlivosti. Když k obojí přibude ještě více zkušenost, rozsáhlejší názor světa, doufám, že prospěju ještě mnohými prácemi národu mému. Alespoň je to moje touha jediná, a cíl můj! Síly cítím v sobě dost, co mně ale mnohdy ochabuje, jsou jisté poměry — (jež se psáti nedají) — a materielní prostředky. Kdyby poslední lepší byly, první bych též tak trpce nenesla, jako je nesu. Ráda bych cestovala — a sice letos do některých krajů Slovenska. Trenčín, Liptov—Turčany, Oravu, Zvoleň—Hont—Novohradský kraj, to by byly první, které bych si přála seznat. Cíl můj je, poznat co možná život slovanského národu a vylíčit ho věrně, pravdivě, jak je. V Perlích, v Babičce (jak vyjde, osmělím se exemplar Vám odeslat) poznáte, seč jsem. Já se přeceňovat nechci, ale to vím, co se týče poznání národního života, národní poesie a řeči, že by žádný muž tak ji nevyčerpal — nechci říci snad nepoznal — jako já. Jsou jisté věci, které jen oko ženské poznat může, do všech tajností domácího života nedá se cizinci nahlídnout, ba vím, že ani domácím mužským ne. A na Slovensku, jak i Vám dobře známo, leží ohromné poklady, o jichž dobývání se nikdo nestará, alespoň ne v té míře, jak by se mělo a mohlo starat, a to ne na pravých místech. — Menší děti bych si zaopatřila, aby mne na těch několik měsíců nepohřešily, a Karel bez toho celý den v práci, a nyní ani doma spát nebude. S mužem se to ten měsíc snad přece rozhodne, aneb zprávu nějakú dostanem, jak to bude. — Vše bych si spořádala, bych mohla tři, čtyry měsíce být z domů. — Jedná se mi jen o prostředky na cestu. Vrťátko můj úmysl velice schvaloval, a každý;

Digitized by Google

Palacký sám řekl, že by mi dal na cesty, kdyby nyní tolik měl — ale co mi je to platné, chtít a chtít, když není skutek. Kdyby tu byl Hanuš Kolovrat, šla bych k němu s Vrťátkem, on je s ním dobře, a když se mu prý rozumně věc vysvětlí a přednese, rád udělá, co může — ale je ve Vídni a písemně není s ním nic, když osobu nezná. — Něco by se dalo zde stlouci, ale to by nedostačilo. — Já pro svoji osobu jsem zvyklá skromně žít, tedy bych nepotřebovala mnoho, ale přece bych některé potřeby na cestu musela mít a povozy tam mnoho peněz stojí, myslím, že bych 300 fl. musela mít. Snad ale by zatím jen polovička být mohla, a polovic se mi v některém městě později vykázat. — Kdybych dostala peníze k vypůjčení bez ouroků, troufala bych si za dvě leta je splatit, až bych práce svoje vydala. — V Němcích by se už našel byl takový člověk, který by podobný výtečný úmysl podporoval, ale u nás není pro nic energie. Jedná se mi jen o první cestu, na ostatní si vydělám; neboť je to můj pevný úmysl každý rok na čas cestovat. Ach, kdybych co muž jít mohla, nikoho bych neprosila o podporu, ale to nejde, já bez toho dost zkusím, ale to vše mne neodstraší. Já ovšem mluvím, jako bych měla contrakt se smrtí, že si pro mně nepříjde, nuž ale, na to nesmí člověk ustavičně myslet, dost času, když popadne za chřtán. Já vím, že ste přítel můj, že mne znáte, a úmysl můj za přepiatý držet nebudete, proto se obracím k Vám; poraďte mi, kam se obrátit a víte-li takového šlechetného podporovatele našich národních snah, který by mi ruku podal k tomu cíli, nuž tedy Vás snažně prosím, promluvte za mne slovo. Vy znáte, co nám třeba, znáte stav Slovenska a Slováky; snad by moje cesta i mnohých jiných prospěchů měla, a mnohý kámen odvalila, který překáží sblížení. Skrze pas, myslím, že by se mi překážky nedělaly, udala bych příčinu dílem zdraví, dílem studie, a ucházela se oň u samého místodržicího. — Kdyby možná bylo, ráda bych na počátku června jela. — Abyste o tom nemluvil, jen kde by potřeba kázala, to myslím, že i bez mé žádosti byste učinil byl! — O Klácelovi ani muk; před velikonoci jel skrz Brno známý, poprosila jsem ho, by se zastavil u něho, doufala jsem, že takovou cestou se nebude bát, psát mi, ale on neměl ani tenkráte upřímného pozdravu. Jen můj obraz mu ukázal. — Podivný to přítel! — Když mi rozpadnutí našeho přátelství napadne, skoro ho nenávidím — ale on je přece k politování. — Nyní dává prý hodiny, jež mu bohatě platí — stává se skoupým i pro svoje potřeby, by naschromáždil 20,000 — když loterie klame, — co pak, nevím, kdo ví jaké ideii mu zase hlavou brousí. — Literárních novin mohla bych Vám psát dost a dost, ale ještě více klepů. — Zdejší literati jsou odděleny ve více stran, než bývají parlamenty, a jako někdy ve francouzském conventu, tak ostře jedna proti druhé stojí, ba někdy se jako v maďarském sněmu perou a pohlavkujou. Někdy přilítne také pohlavek až z Vídně. — Jen kdyby z těch bojů pošlo jaké vítězství. Moje rodina je tak dalece zdráva a doufám, že i u Vás tak bude. Vyřiďte od nás všech srdečný pozdrav milé choti, dítky líbám. — Pište, prosím Vás, záhy. S úctou Vaše upřímná přítelkyně Božena N. — Od mého muže Vám i dobrým známým uctivý pozdrav! — 18⁴/₅55.

Digitized by Google

Srovnáváme-li snahy topisů B. Němcové prozrazuje nápadná shoda nejen, jak spisovatelka sama dosvědčuje svým literárním dílem svoje zvláštní postavení, odlišuje hrdinu a hrdinky svého vlastního života a zároveň svého dosavadního opakuje, co se týče jména Barunčina a to nás zde zajímá jak postupuje vznik »Babičky«. Slečny A. V. Semjerovi, uvedeným na str. 13. a 20. v č. 1. Č. Lidu snažíje se sama Němcová, co nejvíce sousedské půdě svému příteli Janu Helceletovi o »Babičce«*), »Dovolená po poště »Babičce«, dva sešity mimo. Přispěl, bojí se, že bude kniha v celku drahá, vydá ji ve třech sešitech ... i nu, mně je to jedno, jen že mrzuté to zdlouhavé vydávání. — Fadu se podivám, jakou mi ty knížky o té lidské poezii Hynek můj posmrtně řekl, v čem jsem chybila, a já sama též dnes o mnoh chyb vím, ale k opravení již pozdě. Babičce snad práce moje domácnější; je to první větší práce a neměla jsem vždy ani pokojné mysli ku psaní. Po Hynkově smrti, když na mne všechny těžkosti, choroba, zármutek, bída, kam v ... dech, jež jsem za přátely držela — vše to když na mne doráželo a mysl moji tížilo, našla jsem ve spisech svých lístek, na němž poznamenán byl plán k »Babičce« již od tří let! Čtu s větším a větším zalíbením, a jako nějaká fata morgana začne tu přede mnou vystupovat bezký obraz malého údolíčka do nejmenších podrobností a v něm tichá domácnost Proškovic rodiny, v níž babička hlavní osobou. Nemohu to ani povědit, jak mne tenkráte vzpomínka ta, unášejíc mne z trudu života do veselejších dob mládí, mírnila, těšila. S chutí pustila jsem se do práce; libost moje na osobě babičky je vinna, že jsem na ostatní osoby méně se ohlížela a tak je nelíčila, jak by se patřilo. Také panuje v Babičce přílišná leckdes rozvláčnost a mnohé, mnohé ještě chyby má, ale jak jsem již řekla, po druhé a něčím lepším se vytasím.«

•

Studiem lidového podání československého lákalo B. Němcovou k srovnávání s lidovým podáním slovanským vůbec, zvláště s ruským. Tato stránka literární činnosti B. Němcové není s dostatek oceněna, ponévadž stopy její jsou roztroušeny zatím jen po rukopisech (poznámkách, náčrtcích ku pracím a pod.). Podávám tu doklady z literární pozůstalosti Fr. Lad. Čelakovského a Mart. Hattaly v bibliothece Musea král. Českého. Vysvitne, že oběma Němcová dodávala výpisky, záznamy písní slovenských, obdobné varianty z ruských sbírek a pod. A opět se tu opakuje týž zjev, totiž, že podávala oběma záznamy a výpisky stejné, obdobné i totožné.

Mezi lístky nalezenými v Sacharově sbírce ruských písní Пѣсни русскаго народа, darované od p. prof. Dra. Jar. Čelakovského z majetku F. L. Čelakovského, jsou tyto poznámky:

*) Viz Vincenc Vávra, Nové dopisy Bož. Němcové. Čas. Č. Mus 1896, str. 554.

Digitized by Google

»Rusk. písně sv. 1. str. 94. písně koladní. Píseň 2. srovnej s pověstí slovenskou ve sbírce B. Němc.: Král času a Dvanáct měsíčků, — či to nepoukazuje na slavnost, která se snad někdy i na Slovensku konala a posud v pověsti pamatuje?

*

Sv. I. Rusk. písně naro. Str. 33.—34. Pěsni obradnija. I. Srovnej se slovenskou:

Viem já jednu boričku velmi vysokú
a v té horičce viem já tri hrobe,
v jednom hrobe Panna Maria leží,
v druhom hrobe svatý Jan leží,
a v treťom hrobe Pán Krystus leží,
pred Pannú Mariu svieca horia,
pred svatým Jánom orgóny hraja,
pred Pánom Krystom růže vykvetá.

Takto se zpieva v Liptavsku a v Gömöru v Muráni jsem ji slyšela. V Trenčínsku přidává se:

Z tej ružičky klášter vystaveny,
a z toho kláštera ftáček vyletěl,
nebol to ftáček, ale Syn Boží.«

*

Sv. 5. ruské písně, str. 312. Roman. Srovnej s balladou ve Slovenských písních Kollarových, Krásná Katerina. V ruské bratr sestru prodá Tatarům, v slov. otec dceru Turkovi dá za svoje osvobození.

*

Pojníky vyrabovali Turci r. 1678, jak to protokol městečka dosvědčuje. Tehdá či jiný čas odnesli i jedno dítě, jehož jméno bylo Albert. Matka dítěte po letech, nevědomo, či volně, či nevolně, dostala se do služby důstojníka tureckého v Sečanech, jež Turci v držení měli, za chůvu. Kolísajíc nemluvně pána svého, které se velice na ztracené její dítě ponášalo, počala sobě s žalem zpívati:

Hajaj, buvaj, mladuo Turča,
ažďaj si ty moja vnuča,
ked Pojníky rabovali,
Alberta mi sebou vzali,
Albert, Albert, miluo dieťa,
či ešte někdy vidim ťa,
mal na čielci kalinuočku,
a na buočku malinočku.

Pán její, mladý Turek, slyšel tu píseň, schytil se ze sedadla, a ukázal jí nadzmíněné znaky. Jiné okolnosti dosvědčily, že to její oplakaný syn. Sv. 4. rusk. písní str. 40C.«

V pozůstalosti Mart. Hattaly jsou tyto lístky, jen zběžně načrtané a naznačené, šíře rozvedeny:

1. Sirotky (ze Šáriše).

A pri kostole na sivym kamenu
sedza tam dva holúbky,
neboli to dva holúbky,
ale ubohé sirotky,
jedno budze ve knižočce čítac,
druhé budze Pána Boha pytac.

Digitized by Google

2. Bílená košile.

Podla nás, podla nás, podla našich dverí
preletělo ptáča v samom bílom perí:
Nebolo to ptáča v samom bílom perí,
lež to bou Janíčko v bílenej košeli.

3. Pod obločkom pri mesiačku
sedí holub s holubičkou,
nie to holub s holubičkou,
je to frajer s frajerečkou.

(Z Trenčína, z mých sebran.)

*

Vyšla hvězda na kraj neba,
zasvítila do pou světa,
nebola to hvězda jasná,
ale bola pani krásná.
Postretla se tam s anjeli:
‚Čo ste smutni, neveseli?‘ —
‚My sme smutni, neveselí,
čo jsme Krysta neviděli.
Neviděli, neviděli,
ak ve čtvrtek pri večeri,
kad chlieb lámau
a nám dávau,
i svatú krv nám píť davau.
Tot chlieb jeste a krv pitě
a na Krysta pamatujte.‘ —
Kod to Židé zaslyšeli,
Pána Krysta utopili.
Robili mu ťažke muke.
Privedli ho kroz tri ruke,
svatú krv mu vycezali
a na kríž ho pribíjali.
‚Něboj ty se, matko, ďábla škaredého,
a já tebe pošlem anděla svatého,
dvanáct apoštoluov, já budem trinácty,
budeš mezi námi
ako ten mesiačok
mezi hvezdičkami?‘

Píseň tuto slyšela jsem od jedné ženy, rodičky z Dobšiny, v Gemeru a doslova jsem si jí opsala. Nezdá se být celá? Zdá se mi, že jí Kollár nemá ve sbírce. Bude-li Vám s ní posloužíno, nevím, jinou nemohu nalézti.

*

Následující píseň slyšela jsem od téže Gemerčanky. Zpívala ji monotoním hlasem velmi zvolna, jako by ji odříkávala:

‚Viem já jednu horičku*) velmi vysokú
a v tej horičce, jsú tam tri hrobe.
V jednom hrobe Panna Maria leží,
v druhom hrobe svatý Jan leží,
a v treťom hrobe Krystus Pán leží.
Pred Pannou Mariú sviece horia,
pred svatým Jánom orkony hraja,
pred Pánom Krystom růža vykvétá.
Z tej růžičky klášter vystavený,
a z toho kláštera ťáček vyletuje —
něje to ťáček, je to Syn Boží.‘

Zcela tak zpíval mně ji i jeden Trenčan, jinde jsem ji neslyšela a Kollár jí také nemá. Podobnou ale našla jsem v rus. nár. pís. Sacharova, díl I. str. 33 34, mezi obrjadnými je následující píseň Maloruská:

‚A u pana Ivana — da na ego dvore,
stojalo drevo tonke — vysoke,
tonke vysoke — listom široke.
Iz togo dreva — cerkovka rublena,
a v toj cerkovcě, stojať tri prestoli:
na pervom prestolě — sviateje Rozdvo,
na drugom prestolě — sviatogo Vasilija,
na treťom prestolě — Ivan krestitel.
Sviateje Rozdvo — nám radost prineslo,
sviateji Vasil — nový god prines —
Ivan krestitel — vodu prekerstiv.‘

*) Vyrozumívá se les.

Digitized by Google

Pojníky. Vyrabovali Turci r. 1678, jak to protokol městečka dosvědčuje. Tehda či jiný čas odnesli i jedno dítě. Matka dítěte po letech, nevědomo, či volně či nevolně, dostala se do služby důstojníka tureckého v Séčanech, jež Turci v držení měli, za chůvu. Kolísajíc nemluvně pána svého, které se velice na ztracené její dítě ponášelo, počala mu takto žalostně zpívati:

‚Hajaj, buvaj, mladuo Turča,
ažďaj si ty, moja vnouča,
keď Pojníky rabovali,
moje dieťa s sebou vzali.

Albert, Albert, miluo dieťa,
či eště kdy uvidím ťa.
mal na čielci kalinuočku,
a na buočku malinoučku.‘

Pán její, mladý Turek, slyše tu píseň, schytil se ze sedadla a ukázal jí nadzmíněné znaky. Jiné okolnosti dosvědčily, že to její oplakávaný syn. Mezi rus. nár. pís. od Sachar. v dílk. 4. str. 390 až 401 v písních kolibelních se jedna zcela s touto slovenskou pověstí srovnává, s tím jedině rozdílem, že v ruské písni dcera matce unešena byla:

Po goram, goram,
po vysokym,
po razdolicam,
po širokym,
tut ogin goriat',
negasinuje,
zli Tatarové
tut polon dělat.
Dostavalsja
tešca ziatiu v pleň;
on otveze jeje
k molodej ženě.
‚Ach i vot tebě
moloda žena,
Polonianočka
z Rusi Ruskaja!
Ty zastav jeje
tri děla delať:
čto i pervoje
to ditia kačať,
a drugoje — to
tonkij kůžel priast,
čto i tretie
to cipliat pasti?‘
‚Ty baju, baju,
moje ditiatko!

Ty po bařuškě
zloj Tatarčenok,
ty po mařuške
mil vnučenoček:
Běd tvoja — to mať,
mně rodnoja doč;
sami lět ona
vo polon vziata.
Na pravoj rukě,
nět miziučika.
Ty báju, báju,
moje ditiatko!‘
Kak uslyšala
tut Tataročka,
ona kynulas,
ona brosilas
na běli ruky
k svojej matuškě:
‚Ach rodimoja
moja matuška!
Vybiraj sebě
koňa lúščago:
my běžim s toboj
na svjatuju Rus,
na svjatuju Rus,
našu rodinu!‘

*

Ballada ‚o Krásné Katarině‘ v Kollarových písních a tatáž pověst ve sbírce pověstí od B. N., z Gemeru, srovnává se s ruskou balladou ve sbírce Sacharově díl 5. str. 312—314, v oddělení písní Bylinich, pode jménem Roman, s tím jedině rozdílem, že v slovanské balladě otec dceru Turkům prodá, aby se z vězení vysvobodil, a v ruské bratr sestru.

Digitized by Google

Na zelenym carinočku
pili Turci gorěločku,
pili, pili, podpívali,
a Romana podmavljali:
‚Oj Romane, Romanočku!
Prodej sestru Olenočku,
za koníky voronyi,
i za sědla serebnyi,
za uzděla šovkovyi,
i za stoudli zolotyi,
za tolery nesměreny.'
Prišov Roman do domočku,
skloniv na stol golovočku,*)
daj gadaje si dumočku,
či prodati Olenočku . . .
‚Oj Oleňo, sestro moja!
Pomoj dvori mostovyi,
zastel stoli kedrovyi,
pomoj misky serebnyi,
i ložočky zolotyi.'
Vyšla ona na poddvore,
i divitsja v čisté pole:
‚Oj Romane, Romanočku,
ščo to v polě za dymove,
či to vorli kryljomi sia bijať,
či ovčari s turmy gonjať? —'
‚Oj Oleno, sestro moja!
Ni to vorli kryljami sia bijať,
ni ovčari z turmy gonjat:
lež to Turky i Tatari,
a vsi tvoji sut bojari.' —
Do světlice chutko vpala,
meč uchopila, šuju stiala. —
‚Oj Olenko, sestro moja!
Na ščo ty sia urodila,
na ščo sobě šuju stiala?
‚Lušče tutka pogibati,
než s Tatarmi probuvati.' —

*

5. V ruských nár. pěs. od Sacharova oddělení Pěsni udalya, str. 147 až 48, sv. 4., je píseň o děvici, jedoucí na loďce po řece Volze s bratrem Esaulem, atamanem svým poljubcem a dobrými molodci. Sen její podobá se snu děvice v písni ‚Růže' v Královdvorském rukopisu:

Po sredi loďki krasna děvica,
Esaulova rodnaja sestrica,
atamanova poljubovnica;
ona plačeť kak reka ljetsa,
u rozrydani slovo molvila:
‚Ne choroš-to mně, son prividělsja,
už kak by si menia, krasnoj děvici,
na pravoj rukě, na miziučekě,
razpajalsja můj zolot prsteň,
vykatilsja dorogoj kameň' . . .

*

V rus. nár. pís. Sacharova sv. I. str. 129 a 30, mezi koledními, jedna je, která poukazuje na pověsti slovenské ‚Král času' a ‚O dvanácti měsíčkách' ve sbírce B. N. Zní následovně:

Za rěkoju, za bistroju, oj kaljudka!
Lěsa stojať dzemučiě,
vo těch lěsach ogin gorjať,
ogin gorjať velikije,
vokrug ogně skamy stojať,
skamy stojať dubovyja.
Na těch skramnjach dobry molodci,
dobry molodci, krasny děvici
pojuť pěsni kaljuduške;
v sredině ich staryk sidiť,
on točiť svoj bulatnoj nož;
vozlě ego kozel stojťt. —

To je celá a poukazuje na nějakou slavnost. Srovnejte ji s těmi svrchu podotknutými pověstmi.**)

*) Doslovně jako v slovenské.
**) Pozn. red. Zápisy B. Němcové otištěny jsou doslova, bez opravení chyb v přepisech textů ruských.

Digitized by Google

J. F. Hruška:

Kostelíště na Hůrce u Chodova.

Pověst z Chodska. (S vyobr.)

Mik. Aleš, Psohlavci. Titulní list knihy Al. Jiráska.

Vesnice chodské schovávají se každá na stranu do Němec pod některým vrškem. Jedna z nejzápadnějších, Chodov, či, jak lid říká, Kodovo tlačí se k patě příkré Hůrky. Ano, v poslední době roztáhla se na tu stranu ves, chaloupky jednotlivé povylezly už vysoko nad bok vrchu a tam jsouce přilepeny jako vlaštovčí hnízda, mají veselou podívanou daleko do kraje: přes malebný Trhanov s Hrádkem, Kozinou v pozadí daleko za Domažlice, trochu v levo, pod Klenčím, do dlouhé lučinaté nížiny se třpytícími se hladinami rybníků, v pravo zas k velikánům šumavským a jejich chloubě — širým černým lesům. A kdo za touto lákavou podívanou vystoupí výš, až na samé témě Hůrky, spatří před sebou hromádky kamení, na nichž do nedávna bylo dobře pozorovati, že jsou zbytky zdiva. Kdo tu asi stavěl, kdy a co? ptá se bezděky mysl.

Vzpomínka na starou historii chodskou nabízí snadnou odpověď, že tu asi stanice chodská, skrývající se pod vrškem, mívala nějakou svou strážnici, jako mívaly jistě pro svůj strážný úkol obce chodské všecky, jak svědčí podnes názvy míst a poloh, na př. Hrádek, jméno podobného vrchu nad Oujezdem, na jehož temeni jest dnes na stráži kamenný Kozina, mistrovské dílo nadaného a pilného, bohužel tak záhy zemřelého sochaře, dnes na celém Chodsku populárního, Frant. Hoška, Stráže, jméno výšiny nad Klenčím, atd. Srv. vyobrazení na str. 73. Ale básnivá mysl lidu starou tradicí posílená hledá a nalézá v těch kamenech jinou minulost. Staří Kodováci vypravují: »Byjvávalo, že náši předkové tunatý straně nemíli jedinýho kostelíčka. Na mši sv. v něděli a ve svátek chvátávalo tuvocajt šecko do mňesta, se svarbama, se křtinama, s tustim se všim mušívalo pryj se až do Loučima, tám byjvávali náši přifařeni. — No, takuvou dálku kostel a fara eště dál, toceví, lidi nemohli se dostát ko-

Digitized by Google

likrat v neděli hani na mši svatou, ha bez kostela ve svátek — to není žádnyj svátek! Ha co pa děti, chasa — neslyšet slovo Boží hani v patřičnyj čas! Mušelo to šechno poustnout a poustnout, až si náši stustý strany řekli; povídali: »Co pryj, cák burem bez kostela ha chodit pro to slovo boží někam až dovíkam? Postavíme my si kostel sami! Nu ha řekli si ha dorozumíli se, jak se patří a šichni byli za jedno, haby stál kostel na Hůrce nad Korovem. Myslili si, bure na něu se všech strán pěkně vidět a bure pěkně vidět vod něho, hnedle každyj huvidí tám vocajt teky domů.« — Bylo dobře. Šichni šudýš souhlásili a kostel na Hůrce se začel stavět. Každyj se činil, nekeryj rukama, nekeryj s dobytkem, ha kopec nekopec, než se vohlíd navozili a nanosili matriálu ha s Pánem Bohem začeli. — Jo, hale co pryj se stálo! Zedníci začeli zdit a milí lidi zdili marně. Přišli druhyj den ráno, a haby byli začínali znova. Co do večera postavili, ráno po tom nikdeš ani stopy. — Toseví, nastálo hned hecho. lid se sbíhal, přišli teký z Klenčí a Klencký přišli zase s jinou: v Klenčí na návsi — Klenčí tenkrat nemohlo byjt teký než ves jako jiná ves — v Klenčí přes noc, hde se vzelo, tu se vzelo — šecko zdivo z Hůrky vod Korova. — Tuto slyšet, lid se zděsil a povidají někerý, povídají: »Té znamení! Nemáme my kostel stavět jen tak ze vzdůry!« Povídají jiný ha starý, moudrý lidi. Povídají: »Ne tak! Pro slovo Boží jaký pak vzdůry! Znamení je Boží, že my máme stavět hale máme mít my kostel v Klenčí!« — Tuto slyšet, šichni souhlásili. S radostí zas chytili se práci lid i rěmesníci, kostel postavili, dostáli i faru. Tuto ještě náši říkávali, jak slyjchali vod svyjch předků, Kozina sám že byl ještě v Klenčí křtěnyj. — Ha tutu první pomátku má klenckyj kostel. Na Hůrce vostály jen kousky kruntů ha proto se tomu místu začelo říkat a říká se podnes Kostelíště.«

Dr. *Č. Zíbrt*:

Praktické použití lidového ornamentu československého při výzdobě květinové

(S 5 vyobrazeními.)

Od počátku Českého Lidu otiskujeme theoretické pokyny i praktické návrhy, jak možná s výhodou těžiti ze studia lidového umění československého. Řada vážených spolupracovníků (zvláště upozorňujeme na články pí. Renáty Tyršové) i redaktor uveřejnili články, kde slovem i obrazem bylo dokazováno, jak praktické toto těžení ze studia lidového vzniká jako přirozený výsledek studia starých vzorů rázovitých, přizpůsobených látce a účelu novějších ozdob, okras, upravovaných takto předlohami, vhodně vybíranými z bohaté pestrosti ornamentiky lidové. Po krojích, výšivkách, nábytku, výzdobě domácnosti, po lidovém stavitelství dochází na řadu také výzdoba květinová.

Zásluhu má o zdařilé pokusy v tomto směru p. řed. František Thomayer a M. Fulín, redaktor »České Flory,« jenž vydal zvláštní pozoru-

Digitized by Google

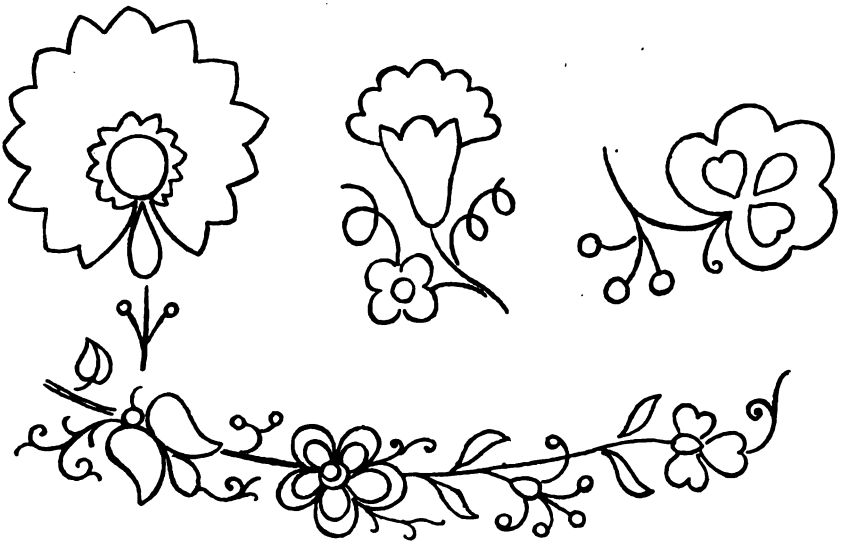

Jednoduché základní tvary ornamentiky československé pro květinové skupiny.

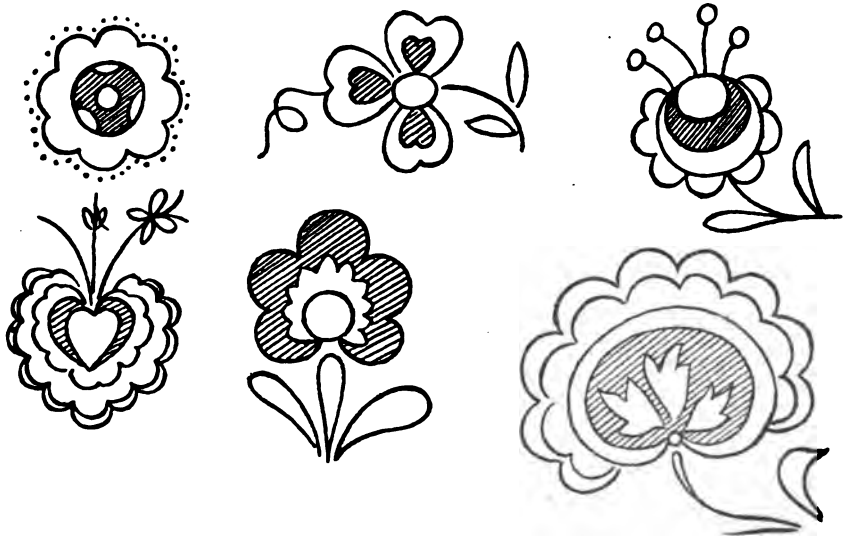

Složitější základní tvary ornamentiky československé pro květinové skupiny.

Digitized by Google

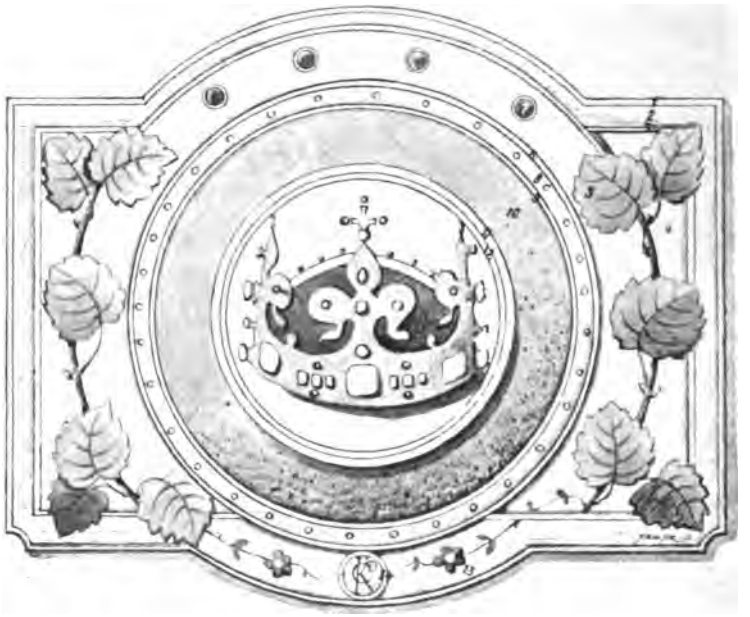

Osázení koruny české z Národopisné Výstavy r. 1895.

hodnou a zajímavou studii »Československé vzory květinových skupin (ornamentů) a jich užití v našem zahradnictví, v Praze, nákladem A. Reinwarta.« Tam dovolávaje se návrhů a zkušeností p. řed. Thomayera, podává pěkný návod i kresby ku provedení vzorů lidových při květinové výzdobě. Se svolením p. red. Fulína vybíráme pro praktické čtenáře, co souvisí s programem Českého Lidu, jak již bylo naznačeno, s praktickým těžením ze studia ornamentiky lidové.

Až dosud převládaly v našich zahradách, v malých soukromých i velkých veřejných sadech vesměs vzory cizí, slýchali jsme mluviti o parku francouzském a anglickém a o kobercových skupinách, po většině dle vzorů německých pořádaných. Teprve v posledních letech, kdy studium lidové, domácí naší ornamentiky vzkvétá, učinil pokus ředitel městských sadů v Praze p. Fr. Thomayer a zaváděl do svých původních vzorů skupin mosaikových, nákresy podle vzoru lidové ornamentiky československé. Napsal o tom v časopise Česká Flora zvláštní článek. Sestavil skupinu základních motivů, snůšku základních tvarů, které jsouce přizpůsobeny, mohou býti použity při sestavování květinových skupin, ba i celých květnic.

Veškeré ornamenty tyto představují předměty, s kterými lid se stýkal: květ jabloňový, růžový, karafiát, chrpa, slunečnice, tulipán, jablíčko, srdéčko

Digitized by Google

atd. Viz vyobrazení str. 75. Při provádění zmíněných ornamentů a pro zvýšení dojmu navrhuje p. řed. Thomayer zvýšení (plasticky) každého jednotlivého tvaru. Často postačí, posází-li se půda některou nízkou rostlinou, jako na př. Antenaria, Herniaria, Sedum atd. Pokud se osázení týče, volí se barvy z přírody: kalíšek květu zelený, vnitřek květu žlutý, plátky pak červené, úponky žlutozelené a pod. Přidržíme-li se těchto původních barev, docílíme dojmu, který bude působiti i na laika velice mile. Výzdoba tohoto druhu byla provedena na př. na Jubilejní Výstavě v r. 1891 a r. 1895 na Národopisné Výstavě. Praktické provedení podobně znázorňuje obrázek na str. 76 a klíč k němu podává tento návod ze spisu Fulínova: 1. Antenaria dioica. 2. Alternanthera amoena. 3. Echeveria rosacea. 4. Herniaria glabra. 5. Alternanthera aurea compacta. 6. Sempervivum. 7. Alternanthera paronychioides. 8. Sempervivum. 9. Alternanthera grandiosa.

Vyobrazení na str. 77 znázorňuje provedení elipsy s českým ornamentem. Návod k osazení: 1. Střed vysoká Dracaena indivisa. 2. Santolina chamaecy paroides; ze středu odtud pnou se pletence ke kmenu Dracaeny. 3. Coleus Verschaffeltii. 4. Gnaphalium lanatum. 5. Alternanthera (peron) paronychioides. 6. Antennaria candidissima. 7. Sedum carneum variegatum. 8. Echeveria metallica glauca, střídavě s koulemi Coleus.

Elipsa květinová s lilovým ornamentem československým.

Digitized by Google

Jemnostpána oberschulkomissara palírovati nechtějí, které jim zanechal, jakž toho svědectví dát může vzácný pan důchodní, poněvadž přítomný byl. Což nyní doufám, že mně za zlé pokládáno nebude, a jakž spředu nadepsané pokoře své za odpuštění žádám. S tím se do milosti nakloněné Jemnostpána a pana vrchního, spolu řiditele, vrchhlavy panství Litomyského poníženě poroučím a na vinšovaný oučinek v poudělující milostivé resoluci radostně očekávajíc a na nehodných modlitbách vstávaje líhaje pamnětníkem se zavazujíc nejoddanější ze služebníkův Franc Zítek, učitel školní. — V Mladočově dne 10. února 792. Rest vysazený v onych obcí následouně: v Chotěnově sobotalesu od velkonoce 9 zl. 36 kr. a numerních krošů Nového roku 18 kr. za prošlý rok 791; v Horno-Ouchvězdě sobotalesu od vakac 5 zl. 24½ kr., v Poříčí a Zrnětíně 12 zl. 32½ kr.; vynáší v sumě 27 zl. 51 kr. Před Jemnostpána a pana vrchního, spolu řiditeli panství Litomyského žádost pokorná a ponížená od zvnitř psaného.

30. 1792. d. 25 února v Cerekvici. Učitel M. Časek oznamuje vrchnímu, od koho teprv dlužný desátek obdržel, a žádá za přispění. Urozený pane vrchní! Jak mně před 14ti dnima od Jejich Urozenosti nařízeno bylo, abych z strany onoho desátkového 10tiletního restu známost k Jejich Urozenosti donesl, nyní přicházím a poníženě k vědomosti slouží, že sem až dosavad od žádného nic nedostal jen od 4 sedláků z Bučiny totiž: od Václava Burše, Jakuba Valenty, Mikuláše Huryty a Václava Valenty a z Javorník od Jana Kalaše, kteřížto svůj rest náležitě odvedli. Nejponíženěji žádám Vaší Urozenosti, aby v té věci dle možnosti dále pokračovat sobě neobtížili. Zůstávám za mého urozeného pana dobrodince na modlitbách pilný Matěj Časek, školní učitel v Cerekvici. — Praes. d. 25 Febr. 792.

Vrchní ještě téhož dne nařídil s vyhrůžkou exekuce při úředním jednání přítomným obyvatelům z Bučiny a Javorník, aby učiteli Cerekvickému desátek za běžící a jeden minulý rok bez prodlení zapravili.

A. Frinta:

Příspěvek k lidové korrespondenci a její ornamentice z r. 1807.

S vyobrazením.

Zajímavou ukázkou jazyka a slohu českého z počátku XIX. stol. jest milostný dopis, který jsem nalezl v rodinných papírech. Nemohl jsem, bohužel, nic více zjistiti, než že jeho pisatelem byl pekařský pomocník z Hořic. Pozoruhodna jest již vnější umělecká úprava listu. Jsou to čtyři stránky formátu 4^0; jehlou jest propíchána ornamentová výzdoba, tvořící široký rámec (viz snímek na str. 81.). Psaní vtěsnáno jest v kruhovitém středním prostoru. Jak vkusná a pracná jest tato

Digitized by Google

výzdoba, tak pečlivé a pěkné jest i písmo. Pravopis hemží se mnohými změnami pisatelovými a chybami. Upozorniti dlužno zejména, že užívá důsledně značky: ow za naše nynější ou (místo au!). Délka samohlásek se neoznačuje. Také stránka čistě jazyková jest zajímava pro filologa: ačkoli snažil se autor psáti knižním jazykem, proklouzlo mu dosti dia-

Milostný dopis ozdobný z r. 1807. Kreslil A. Frinta.

lektismů — výsledek jest půvabná směs češtiny spisovné a obecné. Konečně sloh zamilovaného vzdychálka jest vysoký a květnatý, jako by to byl psal písmák. Poněkud popletená zmínka o »ptactvu nebeském a rybách mořských« jest zřejmě ohlasem biblické četby. Nevyhnul se autor jako pravý odchovanec doby tehdejší též několika germanismům.

Digitized by Google

Negdrassi Klenote Srdce meho.

K wgedomosty gim slowžim gak gsem sstastnė a wesele kmimu Panog z Hořic přissel, gak sem posledné unich bil, nebo me Srdce laskow ranine tak gakby w mede položeno bilo, a neb w samich ružich, tak radosty plesa. že ty dwge upřimne Srdce radostnė se sessly, že nadnima ptactwo Nebeske, a riby Morske prospgewowaty a poskakowaty musy. Ale teď welice zarmowceny gsem, kdiž mow zewssech negmilegssy, a negkrasnegssy Ružičku přisobge nemam, owssem prawdu řict musim že gegich sličnost pořad před Očima mam. Neb semne pořad zda že gich držim zaručičku a tlačim kmemu Srdečku. tak se gen pořad misslenim tessim. Ge prawda ten zarmutek wssechen Strpget mužu, ale kdiž sy roznimam ty wgecy gesly ga mow zewssech znegmilegssy zamow negmilegssy Chot, aneb patronku Srdce meho nedostanu, potom teprwa Srdce me kwilety, a nařikaty wic, a wic bude. Nebo gak bich ga moch nanich mug negkrasnegssy Kwitečku zapomenowt, nebot gich hmisslinkach pořad před očima mam, kde chodim, neb sedim, wssudy na nich patřim, a gegich upřimne Srdečko gako na Diamantowim ssalečku zaten negdrassy Present mam, a dowfam že mit budu Neb pokad ga žiw budu tak gich milowat žadam, a diby telo me w hrobge položeno bilo tak nanich nezapomene, nibrž Prach a popel s tela meho gich gmilowat bude. Zatim ſteg přileżitosty za odpussteny žadam, a gegich Ručičky, a Cukrowe twařičky uctiwge libam, a zustavam gegich wgernv a upřimny Gmilownik až dome Smrty.

J : E : F : R : M : u : R :
Psano w K : 25. Ledna

807.

Emil Horský:

V. Šlapáka Mělnického rýmování o lásce r. 1617.

Na oslavu rektora školy v Mělníku, Jana Sidiria s Annou Smažíkovou, vydali přátelé snoubenců sbírečku básní s latinským názvem, *) kdež vedle latinských skladeb podle tehdejšího zvyku připojil na konec báseň, zajímavou obsahem i formou, «Vinca Šlapák, český literát

*) Vota politiore doctrina et virtute spectatissimo Dn Joanni Sidirio Piscenæ, scholae Melnicensis rectori industrio, faedus matrimoniale cum lectissima pudicissimaque Dna. Anna ab obitu Dn. Joannis Smažik Melniceni, primatis ibidem clari, relicta vidua feliciter 29. Augusti, anni 1617, ferienti, honoris moris, amoris imo contestandae gratitudinis nomine, ipsa nuptiarum die ab amicis et discipulis, oblata, Pragae, 1617, 4°. Latinské básně

Digitized by Google

v městě Mělníce nad Labem.« Otiskujeme báseň tu jakožto vzácnou v této době památku literární, ukázku příležitostných milostných písní:

Milost a láska, to dvoje,
těžké má na světě boje;
rozmnožujíc se v rychlosti,
trpíc i nesnází dosti:
Jak ta jen bere začátek,
však tak, když nejde nazpátek,
srdce velmi tůze víže,
až i do hrobu pomůže.
Evryála kdo čítával,
bolest jeho rozjímával,
srdéčko mu se pohybne,
kteréž v těle nepochybně,
jako oheň prudký hoří,
div tak, že se nevoboří,
ono jsouc zajisté v smutku,
rozmnožuje se, vím, v skutku,
ohněm Venušiným jaté,
toužením velkým podňaté,
a to pro svou nejmilejší,
srdéčku nejpříjemnější,
o kteréž ve dne i v noci
bere myšlení žádoucí,
chtějíc mít, co žádá sobě,
a znaje to v každé době,
jak ono, tak ona zase,
čeká toho v jistém čase,
řkouc: Byť k tomu přišlo, Bože,
svou pomoc dej, v víře množe:
čehož i vy pane Jene,
žádali jste sobě bene:
abyste mohli užíti,
manželku pobožnou míti?
Což i jest se v skutku stalo,
vám z vůle Boží dostalo,
on sám rač dát, ať jest gůt, gůt,
nechť jiným jde třebas nechut.

psali: Georgius Moravetius, civis et syndicus Melnicii, Joannes Burjanus, Venceslaus Ssud, M. Nicolaus Spissius ab Harttenfelso, Johannes Kruschwic, Johannes Hoffman, Josephus Wohanecius, Daniel Claudianus Beronaeus, Joannes Vallensis Horenus, Sixtus Sixtides de Zwirzetina, Samuel Hoffmanius Trzebicenus, Joannes Hanner Pragenus, Casparus Basilides Trischinensis, Daniel Placzek ab Hradek, Daniel Pamphagus, Bartol. Boronus Beronaeus, Joan. Jacobides Pragenus.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587.

Ruská jména.

Doroha, my říkáme dráha, cesta; u Rusů se jmenuje každá, u nás pak toliko mezi ploty.

Sobaka, pes. Sobačice, tísta, hodka, suka.

Batěk, otec, bátko otče.

Dočka dcera.

Bis čert. Rusové lají jeden druhému: bisi v tvojí matery = čerti v tvé máteři.

Jebák; toto slovo jest ohyzdné u Rusů . . . . Protož velmi špinavě a zle se říká . . . .

Balamut, lhář. Što ty balamutíš: co ty lžeš? V Bílé Rusi poddaný svému knížeti řekne: Spodaru kněže nelži, pane kněže neklamaj.

Harázt, herež, hýře, dobře: čiharázt, dobřeli.

Petoch slepice, od slepoty česky.

Posoch berla. Protož u nich přísloví jest. Dvořanju sloužit, posoch u lese rostět, to jest: dvořanju slouži a za tím pro něho v lese berla roste, aby s ní chodě v starosti žebral.

Suda sem. Chudý suda poď sem; chodi do mene, poď ke mně.

Hoduj se, jez; hoduj se spodaru, jez pane! Za try hody, za tři léta.

Mužík, sedlák poddaný.

Brašno, slovanský pokrm, u nás brašna. Mošna však má slouti nošna od nošení.

Vrah. Řeče hospod hospodovi mojemu, sedi v desnují moju dondeže položu hospodovi vrahy tvoja podnože nohami.

Šíbal od šíbání to jest klácení; šíbati se, klátiti se jest nařčlivé slovo, verbero verberonis.

Šibenice od šíbaní jako i šíbal crux patibulum.

Tajn, plot, tajniti, krajti, odtud tajný, tajemství; tayn přikrytý plot.

Smak polsky, drak. Drak jest latinské slovo draco.

Skála, kámen v jeden rozum se pojímá. Ona řeč: »tu es petra et supra hanc petram aedificabo ecclesiam meam«, má česky býti takto: »Ty si skála a na té skále vzdělám církev mou.« O toto písmo tahají se bludní velmi divně. Někteří praví, že syn Boží sebe rozumí, jiní víru. Ale jest to oboje proti smyslu syna Božího; nebo ačkoliv syn Boží je skálou pevnou, však toho jména uděluje i učedlníku svému. Nebo židovsky jest ho pojmenoval cephas, kteréžto slovo dobře Řekové vyslovili

Digitized by Google

svým jazykem petros. Česky pak překladač nehledě smyslu vyložil ledajaks. A protož ani víra se tu nerozumí než důstojenství najvyššího kněžství a vladyctví. Vzdělati pak církev na tom důstojenství nic jiného není, než člowěku křesťanskému poručiti outočiště své míti k důstojenství kněžskému, nebo tu syn Boží složil pokladnici učení svého, jakož pak v pravdě kdož zření mají k té stolici apoštolské, nikda se při víře nebudu vrtkati; žádný v pravdě nemůže bez poslušenství jejího spasen býti. Protož syn Boží těžkou pokutu ukládá, kdo by duchovní takové vrchnosti nebyl poslušen; nebo není málo býti jemu za pohana a zjevného nebo najhoršího hříšníka.

Církev svatou svatý Pavel nazýval sloupem víry a pevností pravdy. Čeho kdyby nováčkové v pravdě považili, snažili by se i v církvi býti a jí se neprotiviti. Ku poznání církve svaté jest toho potřebí: že totiž má býti jediná, veřejná a po všem světě. Nebo ač pohané jsou na světě, však i mezi těmi nacházejí se křesťané najvyššímu biskupu římskému poddaní. Žádná pak secta nebyla jest po všem světě a nikda se celé jedné země nemohla zmocniti, nebo čeho otec nebeský neštípil, nemůže trvati, ale z kořene vyvráceno bude.

Střída, successio, pořádek najvyšších kněží římských. Tato střída jest jako nějaký potůček nebo strouha od té studnice živé a poskakující k životu věčnému syna Božího pána a spasitele našeho; kdo se té strhne střídy, nebude oučasten studnice té živé. Po té střídě kněžství svaté, učení pravé a víra neomylná se táhne a až k nám jde.

Catholicus řecké toto slovo česky veřejný slove nebo všeobecný. Fides catholica: víra veřejný a všem obecný, a protož ten, který sobě dal Silvius Uberinus zdali jest s svými obnovenými, jakž on jmenuje, církvemi catholicus, považíme. Vyslovení katolika od onoho Vincentia Lirynenského Uberinovi nemůže býti ku pomoci, nebo Uberinus těla Kristova nemiluje. Tělo Kristovo jest předně jeho vlastní a přirozené z panny Marie vzaté, a druhé všichni oudové jeho, jenž jest církev svatá. Toho jednoho ani druhého těla nemiluje Uberinus, nebo nevěří, aby mělo býti tělo Kristovo v velebné svátosti, poněvadž v svém přídavku jedovatým jmenuje chléb večeře Páně. Druhého těla Kristova nemiluje, jenž jest církev svatá, nebo proti dobrým a svatým lidem jedovatým svým spisem bojuje, haní a je potupuje.

Chléb od chuti líbý. Chléb se rozumí v písních svatých někdy slovo Boží, někdy sám syn Boží a tělo jeho svaté, božství syna Božího, ano i lidé, jakž svatý Pavel praví, skrze chléb se rozumějí.

Calvinistae a Pikhardi nemohou býti pod obojí, než jsou pod žádnou; než jiní Čechové, kteří přijímají od řádných kněží, jsou právě pod obojí způsobou, nebo kalvinistae praví, že v velebné svátosti není než pouhý chléb a víno a tak ne spůsoby nebo rozdíl jest veliký mezi chlebem jakožto podstatou a mezi spůsobem jeho jakožto přídavkem. V té samé jediné svátosti velebné sunt accidentiae sine subiecto. Jak pak to může býti, ten sám ví, který tu svátost nařídil. My jsme povinni věřiti; sama víra to zastaň, co rozum neumí.

Digitized by Google

Ráj, starožitné slovo, místo něhož nyní užíváme toho slova rozkoš; že pak ráj je rozkoš. z jakési písně starý se nachází, kdež se spívá: všecky páni s pannami ráj vodí, to jest rozkoš provodí.

Rozkoš, Rusové jmenují, říkají koš polnímu vojska položení nebo ležení připravenému, které latině castra slove. Potom říkají rozkošiti se, to jest, položiti se vojsku. A tak se na rozum dává, od čeho rozkoš slove.

Noha od nahoty slove. V písmě svatým rozumí se skrze nohy vášně. Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi gressus mei, jakoby řekl: skoro sem pochtěl učiniti a skoro bych byl ukvapil.

Nohsledi, pedisequae že následuje paní své, za ní jdouce. V staré řeči české se nachází to slovo.

Nádhernost, triumphus, od nad a hra, že jest nad každou hru, to jest divadlo, nebo hra, jinak divadlo u předků se jmenovalo.

Příběhy, historiae, že se přihazují lidem a ty potom bývají poznamenáni. A tak skutkové zběhlí slovou příběhové.

Prut, že se vzhůru proucí. Virgam virtutis tuae emittit Dominus ex Sion v české biblí položeno prut síly tvé. Síly tvé etc. má býti: berla, nebo tu rozumí berlu království syna Božího na místě Davidova, z jehožto rodu jsouce, na jeho stolici kraloval a kraluje.

Bukva velmi starožitné slovo slovanské od buku, nebo předkové starožitní na korách psávali, jakž Virgilius píše: Carmina descripsi modulans in cortice fagi, písně sem sepsal, prospěvuje, na kůře bukové. Tohoto slova bukova užívají po dnes dalmatský náš národ. Jest pak bukova biblia řecky.

Veřejnost od veřejí neb skrze veřeje všickni vůbec jdou. Protož veřejnost všecku obecnost znamená, veřejné vůbec in genere, genealiter, universaliter.

Plzkost, mollities neque molles, ani plzcí etc.

Dřevo, Rusové říkají derevo, že se dře.

Střevo, Rusové říkají serevo.

Třevíce, že se trou chozením ustavičným.

Čert od cizí a rta, že má cizí od pravdy rta.

Věd, daemon. Čechové ještě říkají vědi letí, daemones volant.

Ostrovid, že ostře vidí. Linx.

Hrana, terminus, hrany zvoní, konec života vyzvánějí.

Hranice, pomezí, hranice dříví, na hraně, na konci.

Hraničné právo, konečné právo.

Krušec od kružec, že se krouží, to jest krájí. Ještě Čechové říkají ukruch chleba, to jest krajíc chleba.

Krušec, vlastně sůl, tak jsou Čechové jmenovali někdy sůl.

Nevod, má býti navod, že na vodě bývá. Sagena.

Vrše od vrže, že se uvrhuje do vody.

Vrstva od vržení. V Bílé Rusi tím slovem vrstva míli jmenují, lépeji nežli my, nebo oni slovansky, my pak latinsky mille passus.

Báseň, bájí, to jest rozprávějí báseň, babský sen.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

Vysejpací rakve z doby Josefa II.

Se 3 vyobrazeními.

V Českém Lidu IV. uveřejnil již Ant. Šolta zprávu o vysejpacích umrlčích truhlách. Zachovaly se posud v některých obcích v okolí Chrudimě, zejména v Kočím a v Kostelci v kostnicích. Mají zvláštní úpravu. Jsou to rakve, jichž bylo užíváno k odnesení mrtvoly ke hrobu, též k uložení do hrobu, ale nikoli ku pohřbení, k zakopání do země. Dno rakví se otevíralo na způsob dveří u skříně, zavíralo se na háčky před pohřbem. Po spuštění rakve do hrobu háčky byly vypjaty, rakev za kruhy ve víku vyzdvižena, dno se otevřelo, a mrtvola zabalená do plátna vypadla, »vysypala se« na dno hrobu.

Vysejpací rakev z Komárova zavřená. V museu Dašickém.

Rakve toho druhu byly pořizovány za Josefa II., kdy bylo zakázáno pohřbívati mrtvoly v nádherných rakvích. Také za doby morové rány, za cholery, kdy truhlář nestačil dělati rakve, pohřbívalo se tímto způsobem, rozumí se zkázonosným, šířícím morovou nákazu.

V museu chrudimském mají podobnou rakev z Kostelce (viz str. 89. vyobr.), pěkně vyzdobenou, malovanou, s výzdobou, jež upomíná na ornamenty na okřídlí lomenic východočeských.

Podobná rakev s pohyblivým dnem, jež z hrobu po uložení mrtvoly byla vytažena, aby mohla býti zase jindy použita, zachovala se v Komárově, odkudž dostala se v čase Národopisné Výstavy Československé do musea v Dašicích. Pro dílo Pardubicko, Holicko a Přeloučsko, o němž jsme již po zásluze podali pochvalný referát a o jehož dalších, vyšlých sešitech zprávu podáme, fotografoval ji K. Stoklas a popis její v témž díle uveřejnil redaktor slovní části Pardubicka Frant. K. Rosůlek, s jehož laskavým svolením uveřejňujeme pohled na rakev celkový i rakev »otevřenou, na str. 87, 88.

Digitized by Google

Adolf Daněk.

Krutí noha.

Z vodníkovy říše pod Katovickou horou.

Sekáč Velíšek, kterému říkali »Krutí noha«, poněvadž za každým slovem řekl oblíbenou průpověď »A krutí noha«, najal si od obce u řeky palouk. Bylo tam málo trávy, hodně ostřice, a skoro každý rok mu prudká řeka nadělala škody, že ani pro kozičku a králíky neměl dosti sena na zimu.

»Poslechni, muži,« povídá mu jednou žena, »teď nemáš na pilno. Což abys tu ostřici na palouce vytrhal a navezl tam trochu země? Já bych si řekla u Havelků o trochu sennych trusek, ty bychom tam naseli, aby bylo více trávy. Co tomu říkáš?« —»A krutí noha, to máš pravdu!« řekl muž.

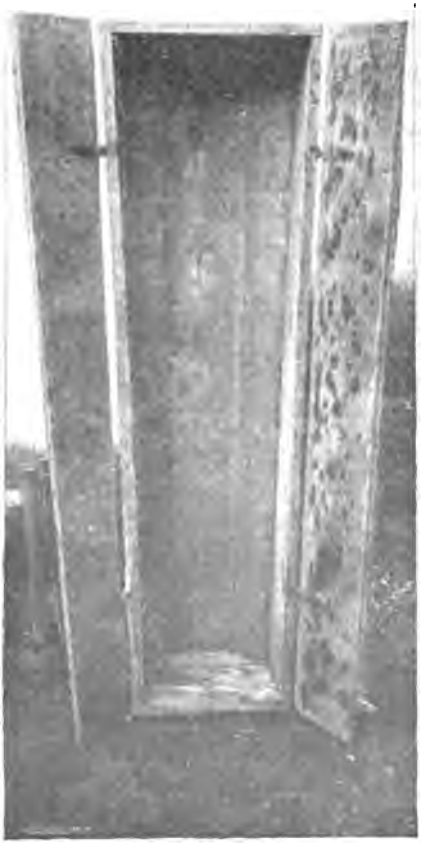

Vysejpací rakev z Komárova otevřená. V museu Dašickém.

Na podzim se lopotil Velíšek na palouce, námaha jeho nebyla nadarmo. Druhého roku byla na palouce tráva bujná jako obilí a hebká jako samet. Velíšek zašel si skoro každý večer na louku a těšil se, co bude sena, až louku poseče. Dlouho se neradoval.

Jednou přišel na palouk a spráskl ruce žalostí a hněvem: tráva byla zdupána, jako by se byl kůň po ní prohánět. — »A krutí noha! Kdo mně tohle udělal? Taková pěkná tráva a takhle mně ji zničit!« bědoval. Ani nešel žalostí domů. Skryl se do vrboví a číhal. Nehlídal dlouho a z vody vylezl — vodník. Rozhlídl se a nevida nikoho, běhal po louce a skákal a válel se po hebké trávě. Velíšek se v prvním okamžiku lekl. Uvažoval, co má dělati. S vodníkem nejsou žerty, to věděl. Když si však připomenul, že vodníkovi nikdy neublížil, a že jemu — chudému člověku — takhle kazí radost a dělá škodu, vzbouřila se v něm rázem krev, vyskočil a zlobil se: »Tak ty tak? Mně ubohému žebráku takovou škodu? A krutí noha; to bych

Digitized by Google

se na to podíval!« Vodník přestal skákati a v rozpacích povídá dobrácky: »No, odpusť mně to, odpusť — já ti škodu nahradím! Za týden je ve Strakonicích výroční trh; přijď tam, a já ti koupím kosu, jakou neměl's jaktěživ!« Velíšek se rázem udobřil a povídá: »No, nic ve zlé, nic ve zlé — ale na tu kosu nezapomeň!«

Vysejpací rakev z Kostelce. V museu chrudimském. Kreslil Ant. Šolta.

Týden uběhl jako voda a Velíšek se vydal na výroční trh. Vykračoval si vesele. »Ale jak pak já vodníka najdu?« projelo mu hlavou. Až se zastavil. Dlouho nepřemýšlel. »Krutí noha, vždyť mu přece kape voda z levého šosu!« vzpomněl si a chutě kráčel dále. Přijde do Strakonic, tam lidí plno. Velíšek kouká po lidech, div mu oči z důlků nevylezou, projde mezi krámy dvakrát, třikrát — vodník nikde. Zašel i do krámu, kde prodávají kosy. »Snad bude tady,« bručí si. Vskutku vodník prohlíží tam kosy znalecky a hned na Velíška zakýval. Vybral mu kosu, zaplatil a nečekaje na díky, ztratil se mezi lidmi. Velíšek koupil pro děti rohlík a perníkového koníka a klusal vesele domů. Cestou prohlíží si kosu; doufal, že bude zlatá nebo stříbrná; ale nic zvláštního na ní nevidí: kosa, jako všecky jiné kosy na světě. »Jakáž pomoc! Zaplať Pán Bůh za ni!« děkoval Velíšek v duchu vodníkovi.

Když přišel domů, sňal starou kosu s kosiště, nasadil novou a hned druhého dne časně z rána — dokud neobejde rosa — pospíchal na svou louku, aby kosu zkusil. Na palouku všechna udupaná tráva po dešti byla vstala, a Velíšek s chutí začal sekati. Posekal jednu řadu, kosa byla jako břitva; posekal druhou, třetí — kosu nebylo třeba brousiti, byla pořád tak ostrá, jako když začal. »Krutí noha, na tuhle kosu nebude třeba nikdy brousku!« povídá si vesele. »Škoda, že tu není vodník, abych mu poděkoval za tak vzácný dar!« Velíšek nevěděl, že vodník sedí na vrbě, poslouchá ho a jen se usmívá.

Digitized by Google

Gustav Toužil:

Očarovaná hájovna v Třídvorech.*)

Příspěvek k souvěké lidové tradici o zjevech strašidelných.

(S vyobraz.)

Zírné roviny labské východně od Kolína k Veletovu, lesy a porosty malebně krášlené, probíhá na pravém břehu Labe silnice ke Konárovicům, jejichž štíhlá vížka chrámová a zámek z tmavé zeleně jasně se odrážejí. V levo od silnice k Labi, jež se tu náhle zatáčí, leží vesnička Tři Dvory a níže v lučinách, pod ohromnými starými lípami, je hájovna.

Budou tomu záhy tři roky, když třídvorská hájovna v revíru kolínského statkáře, p. Formánka, stala se předmětem hovoru na Kolínsku i na Polabí a ve svém okolí vzbudila podiv, ba i příšernou pověst. Rozkřikla se strašidelná pověst o hájovně a vzbudila v málu dnech neslýchaný a nevídaný rozruch a rozčilující zvědavost z té míry, že prostomilá chaloupka z jezer a polabských luk, potud osamělá, nevšímaná a jakoby pod lípy v luky zastrčená, stala se předmětem návštěv sta a sta zvědavých lidí, pověst o ní ocitla se i v novinách, ba donikla i k sluchu zeměpanských úřadů v Kolíně.

»Co je to? Co je to?« znělo všude, ale odpověděti neuměl nikdo. Hádání, domněnek, ba i podezřívání rostlo jako hub po dešti, ale více nic. Největší zájem na tajemné události v hájovně mělo ovšem občanstvo tamní, v němž shledal jsem několik rolníků uvědomělých, ba rozšafných, tolikéž i lidí nakvašených a prudkých, žen rozčertěných, tak že v jednu chvíli dav lidu třídvorského, ozbrojen motykami, sekerami a jinou zbraní pádnou, táhl na hájovnu k lípám, chtěje ji se zemi srovnati. Na zakročení c. k. okresního hejtmanství kolínského byla hájovna hlídána četnictvem, obstupována a v noci vně i zevně vartována patrolami. Avšak nic platno. Neznámé »to« neznalo strachu ni házně a prchal-li kdo vyděšením a ze strachu přes prahy okouzlené hájovny Třídvorské, tajemné »to« věru to nebylo. Marná byla usilovná snaha samosprávných i zeměpanských úřadů v Kolíně přímo epochálně vzrušující pověsti o hájovně ve Třídvorech tlumiti, dusiti a utajovati, ba trvám, že právě toto počínání sensaci jenom dovršovalo a přiostřovalo. Konečně přiváželi vlaky celé společnosti lidí z blízka i daleka. Z okolí Králové Dvora, Roketnice, Skalice a Náchoda viděl jsem sám putovati procesí odborníků a odbornic, členů to společností spiritistů čili duchařů, kteréž ať již ve skupinách nebo jednotlivě tíhlo na zvědy do Třídvor. Přijížděli lidé z Vídně, z Uher, z Pruska a Bůh ví odkud a postačilo jim hájovnu jen uviděti a spokojeni se vraceli a tak tlupy i jednotlivci přijeli, přišli, viděli, případně i slyšeli, ale odjeli, odešli s nepořízenou. »Co je to, co je to?« tázal se ten onoho a všichni věděli jen tolik, že nevědí nic.

V zásadě trvali odborníci jednosvorně na tom, že je tu co činiti — se spiritismem.

Tolik předesílám všeobecně i přes to, že jsem se tajemství spiritismu neoddával a je nesledoval. Tím nijak ne-

*) Pozn. redakce. Otiskujeme zajímavý článek p. red. G. Toužila jakožto »lidový dokument« k souvěkým moderním tradicím o strašidlech, zjevech z říše zásvětné. O hájovně mnoho se psalo, povídalo, kritisovalo. Doufáme, že přijdeme vhod, zachytíme-li do budoucna věrný obraz místa i osob zúčastněných. Zvláštní důležitosti dodává této zprávě líčení dojmů, jež zažil autor, jak píše a tvrdí, sám, přesvědčiv se, jak podivně shodovaly se mu tajné projevy se skutečností. Pro studium lidové tradice v době přítomné a zvláště pro studium pověstí o zjevech strašidelných bude jistě článek p. red. G. Toužila vítaným pramenem.

Digitized by Google

vyvracím, že i v tom oboru nebylo páchano dosti nepravd, klamů a podvodů medianských.

* * *

Jel jsem z Hory Kutné odpoledním vlakem ke Kolínu, kde jsem sestoupil a hajdy k Třídvorům. Brodil jsem se rozmoklými lučinami a místy zrcadly labské vody ve shrnovačkách, s fotografickým aparátem z kolínského Zálabí až na dostřel k očarované hájovně Formánkově, avšak jednak v rozvodněných lukách, jednak pro chladný liják a časné šero — odtáhl jsem tehdy s nepořízenou.

Povídání, ovšem, toho jsem si přinesl, jak vidět, plnou hlavu. »Co je to, co je to?« probíhalo mně mozkem po celou cestu z Kolína do Prahy, ale při tom již zůstalo. Na sv. Barboru r. 1903 za lehkého mrazíku podnikl jsem výlet do Třídvor podruhé, a již v Kolíně jsem poznal, že čas, všehojivý ten lékař, před nedávnem tolik rozrušené živy z hájovny třídvorské valně již zaceloval a vyrovnával. Jediné, co mne překvapilo, byla zvěst, že obyvatelé hájovny mají zakázáno o »tom« mluviti. »O čem nesmí mluviti?« táži se starého přítele p. Rudy Živného v Kolíně. »Inu, o »tom«, o »tom«, co tam klepe,« dal mi v odvět. »Nu, a nevíš, co je to?« táži se přítele Rudolfa, o němž mně přes 30 let dobře povědomo, že ví vše, co se děje v Kolíně a na míli cesty kolem, rychle a za tepla. »Holenku, nevím. Neví to nikdo, ani četníci. Byli tam, vytrhali podlahy, dali kopat motykami, byla tam policie, komisse, ale nevědí nic.« — »Hm, hm, co je to, co je to?« dovozuji. »Jdu tam, buď jak buď,« rozhodl jsem a chystám se ven. — »Hajných nesmí mluvit, aby se lid marně neděsil a spíš to utuchlo,« navazoval přítel Živný. — »Ale k čerchmantu, co má utuchat? Když nikdo neví, co je to,« odpovídám. — »Inu, to je to,« poučil mne Ruda mudrcky.

Šel jsem. Ochotný výrostek, jmenoval se Venca Drdů, ujal se mé řádně opatřené brašny již na náměstí před hotelem. Z toho, zdali hajný mluviti smí či nesmí, malou starost jsem si připustil. Měl jsem s sebou v brašně dvě láhve vína, salámový nářez se sýrem a vím, jako starý Nimrod, že ještě ani jediný hajný takovémuto semenci nedal košem. Krásná cesta je tam do luk . . .

Mlčení přerušil čilý Venca, jemuž účel mé cesty byl znám. »Pane, já vím, co u Formánků v hájovně mlátí.« — »Tak? Nu, co by to bylo?« — »Je to ten pulbír, co byl u Hečlů a co se otrávil. Namlouval si holku hajných, Růženu. Hajný ho honil prutem a on si to tak vzal.« — »Vy jste ho znal?« — »Jak ne? Dobře. Jmenoval se Jaroslav Borek. Byl hodný hoch. Je ho škoda.« — »Kdy se otrávil?« — »To bylo před sv. Václavem. A potom to začlo v hájovně strašit a bouchat.« — »Vy jste taky slyšel bouchání?« — »O je, nás sem chodilo procesí z Kolína. Ty rány byly jako z hmoždířů. Jakoby střílelí. Moc lidí tam chodilo poslouchat.« — »Nebál jste se?« — »Ne. Chvíli jsme se tomu smáli, ale dlouho ne. Bylo to tak divné. Co jsme znali Borka, řekli jsme hned, že chodí strašit hajných, že ho honili pro Růženu. V Kolíně to říkal každý.« — »Což vy znáte tu dívku, tu Růženu?« — »Znám, chodila do kostela a lidi se na ni chodili koukat. Jednou prej v kostele to u ní bouchalo.« — »V Kolíně v kostele?« — »Ju.« — »A kdo vám říkal, že v kostele to bouchalo?« — »Toho bylo plné město. Ty paničky, co seděly v tej lavici, vyšly ven a nechtěly tam ani sedět.« — »Poslyšte, Václave, není snad nemocná ta Růžena?« — »Ba ne, ta je zdravá a vyhlíží dobře.« — »Jak byl asi starý ten pulbír, co se otrávil?« — »Asi osmnáct, jako já. Čekal na odvod.« — »A kde se otrávil?« — »Tady v lukách, ale funus měl v Kolíně. Růžena se sestrou přišly mu na funus.« — »Je sestra Růženina mladší nebo starší nežli Růžena?« — »Starší.« — »A bydlí také v hájovně?« — »Bydlí. Jsou tam hajných Formánků a dvě dcery.« — »Poslyšte, Václave, řekněte mně, proč se domníváte, že u hajných Formánků straší ten Jaroslav Borek?« — »Proč? Protože to říkají lidi.« — »Věřím. Nedá se ale tak honem říci něco, o čem nejsme aspoň přibližně přesvědčeni. Přece měli lidé příčinu jakous k tomu domnění.« — »Že měl rád Růženu.« — »Ale, Vašíku, právě že měl Růženu rád, tak by ji v noci nestrašil. Či vy taky myslíte, že jsou strašidla?« — »A tak

Digitized by Google

co by bylo jiného u Formánků, nežli strašidla? Bouřilo, bouchalo tam a nic vidět nebylo. I páni četníci se tam báli a jedna ženská ze Třídvor z toho tam omdlela.« — »Vašíku, chodil jste do školy?« — »Chodil, do třinácti let a pak jsem se učil ševcem.« — »Ve škole učil vás pan katecheta, že není strašidel ani duchů, ale zlé svědomí že děsívá lidi. Ne?« — »Inu jo, ale tam prý jsou s Borkem zas jiní duchové. Náš kočí tam ondyno vezl s kočárem cizí pány, byli tam do večera, a kočí povídal, že poznali, že to tam dělá Borek a jiní nebožtíci. Já to slyšel i v nádraží povídat.«

Tímto obsažným a pestrým materialem potížen, činil jsem si poznámky, na hodnou chvíli ustal v hovoru. Mně blížili jsme se k můstku a v dáli ukázala se již třídvorská hájovna. — »Učil jste se jakému řemeslu?« nastavoval jsem hovor s čiperným průvodčím. — »Učil jsem se ševcem a teď dělám ficího.« — »Nevíte, na kterém místě se otrávil tehdy ten Borek?« — »Já tu nebyl, ale tady na lukách to bylo. Lidi se sem potom báli chodit.« — »Hned tenkráte se báli, když se Borek otrávil, nebo až potom, když to začlo šramotit v hájovně.« — »To já nevím.«

Spouštěl se sypký deštík. Po konárovické silnici na levo vozili cukrovku, od Třídvor spoře se trousili chodci lukami ke Kolínu a z komína tajemné hájovny valil se do hustých lip bílý kouř. Uvažoval jsem, s jakou tam přijdu, zosnoval jsem plán: »Vašíčku, poslyšte, kolik let je asi té Růženě hajných?« — »Nevím, abych řekl akorát, ale asi sedmnáct má.«

Již jsem rozeznával, že domácí v hájovně chodí po dvorku, a chutě stoupali jsme ku předu. Konečně stanuli jsme před chaloupkou, jak ji vidí čtenář na mém obrázku na str. 97. Pes hlídal a sanil se, u okna objevily se nějaké ženské hlavy a na nápraží letitá již matka, patrně hajná, volala na Reka, aby neštěkal. »Dej Pán Bůh dobré poledne!« volám u planěk, v nichž široký prostor vedl do dvorku. — »I dejž tak Pán Bůh!« dává v odvětí stařenka. »Kam pak se to vydali v dešti?« — »Inu, ráno nepršelo, když jsem vyjel z Prahy a až teď v lukách mne to chytlo.« — »A to sem taky jedou z Prahy? I ty můj milý Bože!«

Vyslovené »taky« mne přivádělo na rozum, že již z Prahy zde někdo byl a odpovídám: »Přicházím fotografovat vaši myslivnu. Tolik se toho povídá, v novinách to bylo, a jelikož jsem taky od novin, tak jsem vám přivezl flaši vína a kousek něčeho — tuhle — — —« »Ale ráčej dál, ráčej dál, i ty můj milý Bože, snad by tu nestáli na okapě,« omlouvá dobrá starucha. V tom klapla na levo od vrátek petlice v sínci, tmavém jako sklípek, a bylo viděti dvé ženských postav. Řeknu hned, že byly to sestry a dcery hajného Formánka Růžena a starší Karolina. Požádal jsem Vašíka, aby zůstal v síňci, a vstoupil jsem do sednice. Abych řekl, že jsem byl prost všeho dojmu v sednici té, to říci nemohu. Jisté pohnutí cítil jsem v napnutých nervech, ohlížel jsem se zvolna kolkolem, ač nejsem snad zajíc, kterého by překvapil prvý sníh. Netrvalo ani půli času, co toto píši, máti hajná přistavila židli od stolku se zrcadlem, obě dcery prostřely stůl, nedaleko ohromných hliněných kamen, téměř do třetiny prostory bytu vystrčených, Růžena přinesla chléb a prohodila: »Tak si krájej'.« Neměl jsem ani pomyšlení na jídlo. Sňal jsem s jarmárky dva koflíčky, obě dívky je vytřely a nalil jsem vína. Růžena přinesla hned na to sklínku a jako pro třetí osobu postavila přede mne. — »Tak dej nám Bůh zdraví, i v neznámosti,« pravím a napil jsem se spíše pro to, abych zahájil řeč.

Slovo dalo slovo. V koutě za kamny ozvalo se cosi a já ihned se otočil, ale byl jsem poučen, že je tam holčička trochu churavá. Bylo to dítko starší dcery hajného. Než má pozornost v tu stranu dala mi podnět, že jsem pronesl: »Odpusťte, domníval jsem se, že »to« klepe.« A tak jsem zabočil do hovoru o »tom«.

Nechci se vléci podrobnostmi, ale Růžena jest vtělený zpravodaj. Mezi tím, co sestra obcházela plotnu a babička šukala sem tam, snášela kolem okna s půdky do chléva kravičce, dala se Růžena do vypravování, jak následuje: »Bylo na Všecky Svaté, když v 11 hodin v noci to zde počalo

Digitized by Google

bouřit a chrčet. Myslila jsem, že dal tatínek ježka sem do svednice a chtěla jsem rozsvítit lampu. Ono ale bác tuhle do kufru a bác, bác do postele. Já jsem myslila, že je tu zloděj, nechala jsem lampu lampou, křičela jsem a když to bouchalo a chrčelo pořád, vyskočila jsem oknem a volám na tatínka, aby šel s půdky dolů, že máme někoho v sednici. Tatínek se probudil hned, vylezl ze sena, slezl po žebříku dolů a ptá se, co se děje. Maminka v sednici rozsvítila a taky volala se sestrou na tatínka, že u kamen něco bouchá.

Dítě plakalo. Já povídám: Tatínku, vy jste nám dal do sednice ježka. — »Nedal.« — »Ale vždyť tam chrčí a bouchá. Snad je v kufru.« — »Inu, nedal.« — »Já ho slyšela.« — »Na mou duši, nedal.« A tak přišel tatínek do sednice, šel k mé posteli a ono bác a u kufru zas bác, bác a tuhle u kamen bác, v kufru zase bác, bác, bác, až nám všem hrůza byla. Tatínek chytil sekeru a do podlahy bác, ono ale zas bác, bác, jako palicí. Tatínek to chtěl zahnat a bouřil rukama do kufru, ono ale tady ve zdi a nad kamny zase, bác, bác, bác. Tatínek praštil sekerou ke kamnům a byl celý pryč. Až se třásl a my plakaly. I to dítě bylo celé vyjevené. Tatínek vyběhl ven, vzal flintu a šel kolem stavení se psem. Nikde se nic ani nehnulo, ani nešustlo, pes šel si lehnout, ale my přece slyšely, jak to kolem postele chodí a fuká. Modlily jsme se nahlas. Pomalu to přestávalo. Tatínek snesl si houni a pytel stlaní s půdky, hovořil nějaké náboženské průpovědě z bible, řekl, abychom již nic nemluvily a lehl si na zemi. Já dala hořet lampu na plotnu a ulehla jsem. Sotva bylo tak, zase u stropu: Klap, klap, klap . . .« Dovolte, Růženko, proč říkáte nyní klap, klap? Dříve jste mluvila o klepání, nebo bác, bác že to dělalo. »Inu, to měli tak: Bylo to všecko pohromadě a my byli jako omámeni. Bouchání, hekání, fukání a jakoby se někdo škrtil a . . « — »Musíš říci, že to bylo po celé vesnici. Tam, i tam, tuhle, pod námi, nad námi, vedle nás, inu, Pane Ježíši Kriste, to si nemohou ani pomyslit, co jsme zkusili ten čas. To bylo Boží dopuštění!« Těmi slovy pokračovala starší sestra Karolina, sedíc na osudném kufru při kamnech u postele. — Podíval jsem se na dítko (říkají mu Márinka), podal jsem mu vína a zákusek, ale holčička byla, či se mně pozdála býti chorobného vzezření, mdlého zraku, teninké pleti a ke všemu jakoby nevšímavá. Cítil jsem, že mladá matka pozorování dítka nerada vidí, a proto jsem zase usedl.

Růžena chystala otci ranec s jídlem. Měla nésti kamsi do lesa. Déšť se hustě sypal. Znamenal jsem sobě to i ono a jal jsem se prohlížeti opravdu osudnou jizbu. Má dvé oken malých a je o hliněných zdech s doškami. Sklepu nemá. O vodách je tu mokra nad kotníky, ba i po kolena. Na jaře pamatují se ledy a tříště dlouho a dlouho a východně za chaloupkou pod lipami je tůň, kde voda někdy ani nevyschne. Mezi sednicí a protějším chlévem je sínec, zavírá se jednoduchými dveřmi na vyndavací kliku, na půdku s ouhrabkami, senem a stlaním, vede ze dvorka žebřík. Na západní straně jest skupina olšin, jež se táhnou i dále do luk, jsouce promíšeny rákosím, vrbinami i roštím. To vše přehlídneme snadno okny. Sednice sama s černým očazeným stropem trámovým jest cele oprchalá, nevzhledná, nad vystlanou postelí v pravém koutě od vchodu visí nějaký svatý obraz. Truhla jakás jest pod oknem, vedle stolku se zrcadlem. Celkem čisto a pořádek, jen podlaha jest vetchá, snad pro ta bláta neustálá, tmavá, pokrytá a tak to všecko vidí člověk zde snad příšerněji, nežli bylo by tomu za jiných poměrů . . .

Vešla hajná Formánková, zavdala si a já mani prohodil: — »To zde máte, matko, pěkné nadělení!« — »Ale, hříšno již o tom mluviti. Již abychme ani nebyli. Těch lidí co tu bylo! Zástupy, pane, povídám, zástupy a koukali, ba podnes koukají na nás jako... Nesmíme vystrčit ani hlavy ze stavení. Ani v tom Božím kostele nechtějí lidé vedle nás stát nebo sedět, štítějí se nás jako prašivých, jako vrahů. Ach, Matičko Svatohorská, co jsme zkusili za těch pár neděl!« — »Ale přeci máte jakés domnění, či jakés podezření, co to bylo.« — »Hm, ono se toho

Digitized by Google

namluvilo. Můj ty milý Bože, neví nikdo nic. Co jsme se již naplakaly!« — »A což, nedělal vám kdosi naschvál, aby vás odtud dostal pryč?« — »To ne, drahý panáčku. Tolik let již tu jsme, já se sem vdala, jakživi neměli jsme zle s lidmi, nikomu jsme nic zlého neučinili, neublížili, ani ševerem na nikoho nekoukali a teď takové Boží dopuštění na nás. A pak, kdo by sem lezl ve dne v noci, kde by se schoval? Pes je jako čert a nedá nikomu do stavení, pokud z nás někdo nevyjde na dvorek. To již tu byl pan vochmistr s pány četníky, pak ti páni z kolínského hejtmanství a od města, pak páni policajti z Kolína, a všecko nic platno.« — »Kouknou se, tadyhle píchali flintama do zdi četníci a tuhle do stropu píchali šavlemi,« doplňovala Karolina, a skutečně shledal jsem bodné stopy po bajonetu i po šavli. — »Inu, podlahu vytrhali a dívali se, nejsou-li pod prkny díry nebo dráty, ale kde by se tu vzaly dráty? Kdo by tam kladl dráty? Trápilo nás to přes 14 dní a ještě teď se to ozve, ale my si toho nevšímáme.« — »To je věru ku podivu, a co jste lidičky přeci myslili, čemu jste to přičítali? Co vás napadá, když to slyšíte v sednici ťukat nebo bouchat?« — »Hm, co bychom mohli? Nemůžem si pomoci, když to na nás Pan Bůh poslal,« odvětila babička. »Modlíme se a ono to přejde.«

»Tedy na modlitby to ustává, umlká?« — »Ano. Tenkráte, když jsme tu byli sami a ono to bouřilo, tak jak jsme se modlili podle vůle, tak to umlkalo.« — »Kterak myslíte, podle vůle? Dle čí vůle?« — »Inu, ptali jsme se kolik otčenášků se pomodlit máme a ono dalo klepáním vědět kolik jich chce.« — »A byl tu pan manžel váš taky přítomen, když to klepalo?« — »Byl, tuhle sedává, co oni seději, na tej samej sesli.« — »Tedy ono vám odpovídalo na otázky?« tázal jsem se ne bez rostoucího podivu a ustrnutí. — »Ano, ano,« odpovídaly obě přítomné, matka i dcera.

Přiznávám, že mně nebylo právě volno v tom okamžiku. Karolina vyšla s děvčátkem ven ze sednice a hajná poněkud stlumeně dokládá: »Jeden čas to mělo spadýno tuhle na tu vnučku, nebo jak to bouřilo, dítě se kroutilo a bylo vyjevené.« — »Snad se lekala ta holčička toho hluku, to je přirozené.« — »Ba ne, pane drahý, vždyť to bouchalo kolem holky, v posteli, na zemi, do stolu, u okna, u kamen, tuhle u dveří...« Dcera vešla a ohlašovala, Růžena že běží domů. Déšť neustával a větrné přeháňky nebraly konce. Abych se spíše pozdržel, poslal jsem Vašíka do Třídvor do hospody, aby si tam sehnal cos na zub, koupil doutníky a k jídlu co míti budou, když tu vchází Růžena s pytlem přes hlavu na místě deštníku. »Tatínek za chvíli přijde.«

Hovorné děvče vypravovalo, že zde již byli páni z úřadu a z Prahy, ale že nikdo tomu nerozuměl. Říkali, že to dělají vydry pod podlahou, ale vydry že nemají rozum, namítala Růžena. — »Což bylo sledovati jakýs rozum či jakýs smysl při tom klepání?« — »Jak pak ne? Vždyť to ťuká kolik je hodin, kolik otčenášků se máme za to pomodlit, kolik toho tu je a kolik jich je.« — »Růženko, neukazoval vám zde nikdo telefon? To je stroj s bubínky na držadlech, do těch se mluví nebo se jimi poslouchá a dá se zde slyšeti, co se mluví třeba v Kolíně nebo v Praze.« — »Ba ne, to znám, ale kdepak tady by se nám s tím někdo dělal?« — »Viděla nebo slyšela jste někdy gramofon, fonograf nebo mikrofon? To jest jiný stroj, který mluví, zpívá, křičí a dělá různý hluk, když se natáhne.« — »To jsme viděly i poslouchaly o jarmarce v Kolíně, víš, s Mári Brantovou, tenkráte...« obracela se Růžena ku Karolině, která přitakovala. — »A nemělo to chrčení zdejší a to hekání podobnost s těmi zvuky onoho strojku tehdy tam na jarmarce?« — »O ne, o ne, o ne! Kdepak, co jim napadá! Tohle je zcela něco jiného,« vpadly v moji otázku snad celé tři přítomné osoby. — »Tohle zde vzdychalo někdy, jakoby ležel na živém člověku mlýnský kámen, tak z hluboka, až nás obcházela hrůza,« dokládala Růžena. — »A vždyť nám to odpovídalo,« dodala hajná, »drát přece nebude odpovídat. To již tu prohlíželi páni, dali rozebrati nábytek, kladivem ťukali všady a páni četníci vytrhali podlahu a dali vyhrabat mazaninu na půdě. Ono kde

Digitized by Google

nic tu nic.« — »No, a tenkráte, jak to tolik mlátilo do pelesti, tamhle u kufru do tej postele, bylo po devátej hodině a já povídám: Dušičky dobry, kolik to máme hodin, a ono to devětkrát bacilo.« — »Prosím vás, lidičky, jak jste přišly na to jmenovati to neznámé dušičkami?« — »Tak nás napadlo, a můj povídal, že když to o Dušičkách počalo, že to jiné nebude, nežli dušičky zemřelých,« zcela přesně tvrdila hajná. — »Maminka se ptala na nebožku tetičku a povídá: Paní švakrová, jste tady? a ono — ťuk! Já povídám: Dušičky dobrý, kolik je vás tady? a ono že třinácť, pak když tu byli páni sousedi ze Třídvor, tak se ptal tatínek a ono že dvaatřicet, a pak to ťukalo skoro čtvrt hodiny,« sdělovala Růžena. — »Tehdy se ti páni sousedi smáli a říkali, že jsou to lufty ze šachet, pan Kraus povídal, že je tu nějaký magnet, ale jak to začalo bác, bác, bác . . . jako kladivem do podlahy, u stropu a u kamen, tak umlkli a ještě pěkně se s námi modlili, až to přestalo. Pak šli honem pryč,« vypravěla máti a jako obyčejně končila: »Můj ty milý Bože. co jsme zkusili za trápení, nespali, nejedli, nad lidi jsme se báli, ach, to bylo soužení, milý panáčku . . .« — »Vy jste tedy, jak sleduji neznámý ten život, pouze slyšeli, ale ničeho jste neviděli. Je tomu tak?« tázal jsem se přímo. — »Ne, my zde nikdy ničeho neviděli,« odvětila Růžena, k čemuž Karolina i matka hlavami pokrucovaly odpovídajíce: »Ne, nikdy nic, nic.«

Cítil jsem únavou píchání v hlavě a vyšel jsem na dvorek. Řeknu upřímně že jsem i přes citelný déšť chtěl se dáti do Kolína bez veškerých poznámek, neb překvapující a nelíčená svědectví zcela hodnověrných osob o věci tak záhadné a na místě samém v některé chvíli až děsně na mne působilo. Ale přešlo to a já se navrátil do sednice. Nastalo pomlčení. Domníval jsem se, že ženské již nechtí o tom mluvit a já posud celkem málo věděl. Odhodlaně jsem pravil přímo k Růženě: »Slyšel jsem, Růženko, že jste měla milence a ten prý nedávno zemřel. Je tomu tak?« — »Ano, byl to Jaroslav Borek. Zastřelil se.« — »Slyšel jsem, že se otrávil, což by ovšem na neštěstí ničeho nezměnilo.« — »On se vlastně otrávil a zastřelil,« doplňovala máti hajná. — »A tomu Jaroslavovi se přičítá, že vás tu nyní straší. Co o tom soudíte vy?« — »Že sem chodil, to je pravda,« pravila Růžena. — »Ten Jaroslav že sem chodit po smrti? Co vám připadá?« zvolám ustrnut. — »Inu, je to pravda,« dí Karolina. »Když to o Všech Svatých zase tak hekalo a sténalo, my se modlili a přišlo nám myšlení na umrlé z rodiny i na Jaroslava. A tu jsem se tázala: Milé dušičky, je mezi vámi Jaroslav Borek? a ono ťuk, ťuk, ťuk . . .« — »A já povídám,« dokládá Růžena, »Máme se za vás, Jaroslave, pomodlit? a ono ťuk, ťuk, zrovna tuhle u zrcadla. A já se ptala: Kolik otčenášků chcete, Jaroslave? a ono ťuk, ťuk, ťuk, ťuk, ťuk — pět. Tak jsme se pomodlili nahlas pět otčenášků.« — »Dovolte, byl zde přítomen pan otec?« — »Inu byl, pořád tu byl,« odpovídaly ženské. — »A ťukalo to po vaší modlitbě dále?« — »To již ne, až zase později,« pravila Růžena. — »Jak to, později, kdy? Kdy to vlastně počínalo u vás?« — »Trousilo se to někdy po cely den i celou noc,« odpovídá hajná. — »Hlavně ale v šest hodin, v osm a k půl desáté večer tuze silné to bylo,« pravila určitě Růžena. — »A nevídali jste nikdy ničeho, žádný zjev nebo světlo?« — »Nic. My neviděli nic, ale přece jsme věděli, že je to zde,« potvrzuje Růžena. — »Dovedla byste mně vysvětlit způsob pocitu, který vám to dával na jevo?« dotíral jsem na Růženu. — »My to tak poznávali, že se to blíží a počali jsme se modlit. Tatínek se za to modlil tamhle z biblí svaté,« ukázala Růžena na jarmárku, kde jsem postřehl silnou biblí s kalichem na černém hřbetě. — »Promiňte, Růženko, mluvila jste tady o kostele a o otčenáších. Vidím, že tam ta biblí má znak náboženství evangelického. Jak to?« — »On je můj evangelik,« odpovídá stará paní, »ale modlil se také s námi, až na Zdrávas Maria . . . Vědí, to oni se nemodlí,« končila.

V tom slyším odupy a Vašík přinesl džbán piva a cosi v papíru. Pravil, že v hospodě již věděli, že přišel zase nějaký cizí pán do hájovny. Jelikož Vašík čpěl retkami, poslal jsem ho čouditi do sínce. Na fotografování neměl jsem jednak ani pomyšlení, jednak pro

Digitized by Google

déšť nebylo možno a již se stmívalo. — »Víno necháme tatínkovi,« připomínám a nabízím džbán s pivem. V tom se ozval venku hovor a Rek vesele zaštěkal. Tatík hajný se navracel z lesa. Ani nechci říci, že mne rád viděl. Přivítal sice, dvojku otíral a pověsil ven do sínce. Nevím, zouval-li se nebo co kutil, ale přišel za chvíli. Hajný Formánek je stařík snědý, kostnatý, má šedý vlas a podnosky s malou bradou, modrošedé oči, není vysoký, dobráckého vzhledu a bezmála sedmdesátník. Neusedl a mlčky postavil se ke kamnům. Zval jsem ho ke stolu, pravím, že již je čas domů, honem s ním sděluji, proč jsem přijel a přišel, ale děda nic. Popondával krátkou dýmku z ruky do ruky, ale nekouřil. Nabídl jsem mu doutník a spouštím znova, že jsem rád, že pana hajného mohu poznati, ale děda pořád nic. Vzpomenul jsem si, že má zápověď o tom mluviti a přímo jsem na to narazil, prohlásiv zápověď tu za nemístnou a zbytečnou, když tolik lidí a celé davy svědků počínání a řádění neznámého něčeho byly zde i venku slyšely a v novinách o tom psáno bylo. Hajný namítl: V Kolíně o tom nebylo nic v novinách, jen v Praze. V Kolíně o tom nechtějí slyšet. — »Pane Formánku, směl bych se vás optati, co vy o tom všem soudíte?« dím a pokročil jsem k místu, kde hajný stál. — »Hm, darmo povídat. Přes čtyřicet let jsme tady, jak živo nic a najednou tohle Boží dopuštění na nás. Darmo mluvit!« — »Je prý to nějaký had z Labe, či vydra nějaká . . .« namítám. — »Nevěřte tomu, pane, kdepak by zvíře či plaz takový rozum brali? Darmo mluvit!« — »Nemyslete, pane hajný, že věřím tomu, jakoby to zde byli tropili živočichové. Tolik poznávám, že děje se cos nepřirozeného.« — »Inu, víme, ono tu bylo dost lidí učených lidí a ty říkali tak a tak, to je něco, čemu každý nerozumí, já ale myslím, že nesmí ani rozumět. Nejvíce zkusí támhle vnučka malá. To dítě se celé spadlo z toho. Vlastně my všickni mohli jsme se pominout rozumem a lítostí. Víte-li pak, pane, že ta pakáž tady, že jí nedám krást dříví nebo kupy, nadělala, že jsem Valeš, že tu mám zakopané mrtvoly oloupených a zabitých a věříte, že tomu lidi věřili? Vyhýbali se mně po cestě, a když jsem poctivě pozdravil, tak to koukalo jinam. A podnes ještě dívají se na mne jako na psance. Co Bůh poslal, není více k snesení. A k tomu mám ještě mlčet. Jakobych já to byl roztrajdal. Zatím mohou vám zde říci žena i dcery pod Bohem, že jak to o Dušičkách počalo a já se tady s tím láteřil, hned jsem poručil o tom nikomu ani slovem se nezmiňovati a nic nepovídat. Ale což, tajili jsme to 6 dní, až konečně si toho bouření lidé všimli sami a bylo zle. Hrnuly se sem zástupy lidu a my zkusili jako psi. Hanba povídat.« — »Skutečně vás musí každý politovati neb je vidět, čemu všemu vysazeni jste byli,« odtušim hajnému. — »Ani tamhle moji bibli nenechali s pokojem, říkali, že mám velkou, černou knihu a z té citiruji duše z očistce. Pak zas, že to dělají kněži a jesuité. A vidíte, pane, v tom prvém týdenku po Všech Svatých byl tu četník a vyslýchal nás, jakobychom zde chtěli udělat takové švindly jako ta Ringlová u Police a zrovna ji jmenoval. Ale moje žena mu to řekla dobře, panu četníkovi. My že jsme poctiví lidé, dobří křesťané a že si hledíme Pánaboha a práce a nikoliv zázraků. Tohle, to že jsme nezavinili, že za to nemůžeme, ale trpíme.« — »A co říkal četník?« — »Co říkal? Tuhle stál u zrcátka, točil si vousky, kvér měl tadyhle u stolku a najednou počal hubovat, že pro toho sakramenta mají takové štrapáce a alterace mít, než sotva dořekl, už bác u něho ve stolku a bác za seslí, bác, bác vedle něho a nad ním. Nu a vidíte: Pan četník umlkl a rychle opustil nás i stavení. Málem bychom byli všichni ze stavení utekli . . .«

Lampa svítila již chvíli na stole, ženské, mluvila-li hlava domu, chovaly se zcela tiše, jenom Márinka jakoby mrňkala a ňukala mamince na klíně. Byl čas domů. — »A ještě se to dává slyšet, lidičky?« tázal jsem se dosti dychtivě. — »Inu, dává, nedává, jak to vezmeme,« odpovídal hajný. — »Minulý měsíc bylo to slyšet stále až do osmnáctého, pak to umlkalo. A teď jen tak,« dokládala paní hajná. — »Co, tak, tak? My tomu dáme pokoj a ono to dává pokoj. A tak to nechme. Líp o tom ani nemluvit,« končil výstražně

Digitized by Google

pan Formánek. Snad ani tak nemyslil, ale já vycítil, že již jsem v hájovně dlouho.

Po krátkém rozloučení se a se slibem, že pošlu psaní a zase přijedu, provázen tatíkem hajným až k můstku lukami, rázně stoupali jsme s Václavem ke Kolínu. Hajný cestou téměř ani nepromluvil a mně nebylo tolikéž do řeči. V Kolíně bylo se mnou sděleno, že páni by se mnou rádi promluvili. Co nejsnažněji žádali mne, abych o strašidle třídvorském nic nepsal do novin, že to městu škodí. Učiniv si z poznámek svých hotovou stať, podložil jsem vše stranou, až čirá náhoda vyvolala papíry na světlo.

* * *

Měl jsem v Hoře Kutné práci. Cestou přes Kolín ku Praze dozvěděl jsem se v nádražní restauraci, že hajný Formánek s rodinou ve staré hájovně již nebydlí, že mu milostpán loni vystavěti dal hájovnu novou, kamennou, blíže k Třídvorům, ale v nové hájovně že — straší zase. Jak jsem zaslechl, že neznámá moc i do nové hájovny vnikla, umínil jsem sobě místa ta pro další čas konečně zvěčniti. Z Kolína s malou a mladou společností vydal jsem se dne 28. srpna k Třídvorům. Již v dáli viděl jsem v lukách nové, žlutobílé staveníčko, novou hájovnu a asi dva kilometry dolů k Labi, zasmušile shlížela pod lípami opuštěná hájovna, stará známá. Cestou k novému domku s letopočtem 1905, setkali jsme se s hajným p. Formánkem a dcerou Růženkou. Šli z brambor. Dal jsem se hned do řeči, ale starouch neodpovídal. Potom sobě přece rozpomenul a pozval nás do nové své residence dosti vlídně a přátelsky.

Očarovaná hájovna Třídvorská. Fotogr. G. Toužil.

Sotva jsme tam vešli, tu máti hajná počala lamentovati: »Ach, milý panáčku, co to na nás Bůh poslal? Od té chvíle, co se to tam u nás objevilo, jsme samé neštěstí. Pamatuju tu kravičku ve staré hájovně, naši plosku

Digitized by Google

drahou? Ta nám pošla, akorát jsme se měli sem stěhovat, přišli jsme o ni, a tak nás to pořád pronásleduje a pořád souží.« — »Už ani nic neříkám, darmo mluvit!« nevrle odvětil hajný.

Požádal jsem, aby Růženka směla doprovoditi nás do staré hájovny, což se splnilo. Děvče povídalo cestou o všem, co dálo se po ten čas ve staré i nové hájovně, nebylo sice nic zvláštního a přece vše poznovu podivné a báječné. Chaloupka zůstala jak byla, jenže jaksi zpustla, osiřela. Vnějšek její, až na starou postel se slamou v sednici, byl prázdný, tabulky v oknech vytlučeny a vše ladem. Sotva jsem zamířil strojem fotografickým na učarovanou chaloupku, byl tu tatík hajný. Lál, že mu kluci chtěli onehdy chaloupku zapáliti a zničiti tak kousek toho steliva a senka, jež má tam na půdce. Dále, že lidé roznesli, že je pod hájovnou stará studeň, do níž prý kdysi polabští zbujníci vmetávali své oběti, majíce v těchto místech jakousi noční krčmu. Dvě babky ze Třídvor nedávno v noci že vyšly si paběrovati brambory a jdouce kolem hájovny, že viděly sednici docela jasně osvětlenou, že přiběhly všecek řičné k němu do nové hájovny o tom s vyřízenou, ale když hajný přikvapil k místu, již nezastihl světla žádného. »Ale, darmo mluvit!« končil.

Požádal jsem tatíka s Růženkou, aby si sedli na lávku u planěk a ofotografoval jsem pohled na temnou chaloupku, která co nevidět zmizí s povrchu zemského — aby dala již pokoj. Rozloučili jsme se s p. Formánkem, který šel obhlédnouti otavy. Růžena měla ale ještě co povídat a tvrdila, že to odstěhovalo se za rodinou do nové hájovny, že to posud řukáním odpovídá, ale že již tolik nebouchá a nestraší. Kameníkovi p. Oberherrovi z Kolína, že uhodlo to, že za jeden rok mu zemře otec, co se skutečně splnilo. — Naléhal jsem zvěděti o tom cos bližšího a Růženka hajných nelenila. Vyprávěla, že mnozí páni, ale jmenovitě p. Oberherr, sochař a kameník z Kolína, přes tři měsíce do hájovny docházel, všemožnou práci sobě dal, aby té věci a tomu tajemnému živlu přišel na stopu, ale marně že se snažil.

Zřejmě uvádím, že jsem všemu z vypravování hajných věřil na slovo neb ondy i nyní jsem se přesvědčil o plné pravdivosti jejich řečí. A tak došli jsme k nové hájovně. Moji mladí průvodci ale báli se vstoupiti, já vešel a sedl — abych nevynesl spaní. Byl mně podán hrneček mléka a chléb. S vděkem jsem přijal. Máti hajná sestárla o šest let a bylo viděti, že je stísněna. Růžena byla čiperná a hovořivá jako ondy. Měli tam jakéhos školáka z přízně na návštěvu prázdninovou. Tázal jsem se, kde je Márinka, nebyla doma. Pí. Formánková hned naříkala na stěhování, jak těžce to šlo, jak musili v nedostatku plosky sem nositi nábytek a ostatní a na to že si již tak zvykli, že jim ani nepřipadá za obtíž.

»A což vám posud z okolí nezmizelo, lidičky?« táži se s udivením. — Na místě odpovědi zcela klidně promlouvá Růžena: »Dušičky dobrý, přišel sem jeden pán z Prahy vás navštívit, je to taky dobrá duše, kolik jich naň venku čeká?« V tom uslyším zvuk, jakoby kdosi pěstí do otevřené dlaně udeřil »klap, klap, klap!« Tedy třikráte, a skutečně venku očekávaly mne tři osoby.

Byl jsem velice rozčilen a chtěl jsem vstáti, odejíti, ale nežli jsem tak učinil, Růžena se táže: »Dušičky dobrý, je ten pán svobodný?« Ono nic. »Je ženatý?« — »Klap!« (Přímo nade mnou.) — »Kolik má dítek?« — »Klap!« (Po mé levé straně.) — »Bude dnes v Praze?« — »Klap!« (U dveří.) — »Růženko, otažte se, mám-li sester nebo bratrů,« dím k řečené dívce. Otázala se, ale žádná odpověď se neozvala. A skutečné nemám sester ni bratří více. — »Dušičky dobré, zdali pak je vám povědomo, před kolika lety mně zemřela matka?« osmělil jsem se k otázce. A nade mnou daly se slyšeti 32 zvuky. Zcela správně počítáno. A tak, věděly-li dušičky dobré o mé matce vůbec, napadla mne otázka: »Dušičky milé, řekněte, zemřela mně matka moje smrtí obyčejnou?« Nic se neozvalo. — »Zemřela náhle?« — »Klap,« ozvalo se to v prostoru světnice. — »A víte, dobré duše, kolik dnů moje matička byla ve svém pokoji mrtva, nežli se o ní vědělo, nežli ji našli?« Mezi tím, co máti hajná i Rů-

Digitized by Google

žena s údivem na mne se dívaly, dalo se slyšeti třináct e úderů. Ano, třináct e dnů, a sice od 23. máje po 5. červen r. 1874 tomu bylo v Hoře Kutné. Vysvětluji, že matka moje chtějíc odjeti ke mně do N. Bydžova, ten večer překvapena byla ve svém domě a pokoji náhlou smrtí, a domácí, domnívajíce se, že odejela, ovšem nevěnovali tomu žádnou pozornost, až na mé písemné naléhání — 13. den.

Nemoha rozčilením více snésti ni mluviti, vzal jsem rychle klobouk, deštník a vyrazil jsem ze sednice a z domku. Neuprchl jsem snad pro bázeň jakous- ale pro nesmírné překvapení a pronikající dojem, jež zvuky neznámého původu na mne působily.

Naprosto vylučuji a za nemožné prohlašuji, že by působením čtvrté osoby odpovědi byly řízeny. Jednak pro technické nemožnosti v domku, jednak že jich z obou přítomných ženštin, ani z mých průvodců do staré hájovny, nikdo neznal, a tito poslednější vůbec otázky ani slyšeti nemohli. »Ale darmo mluvit,« říkává rád starý hajný Formánek. Souhlasím.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

»Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.« (Rýmovaná skladba ze XVII. stol.)

Kožišníci. Čím se nemáme honosit, na trhy, jarmarky nosit, když penězi založiti nejsme, v základ co vložiti není, abychom koupiti mohli i hnedky platiti, nýbrž nás předcházejících, od židův připlácejících s jejich vejdělkem kupovat, jak můžeme co vydělat? Pro skoupení vlkův, lišek, kun na nějaký kožíšek, takovou summu nemáme, dosti kdy jen víru máme, že žid neb řezník uvěří, avšak se dosti natrží, nacejnkuje, nežli sleví šesták, krejcar; však dobře ví, zač neb kůži má sám, byť byl nám, jak dobře chce, znám, nicméně to si nadvejší znaje potřebu nynější naši, že to musíme mít, nesleví, by ho čert měl vzít, nýbrž, jestli že houňatá, dobře jest kůže srstnatá, povytrhá, ji vyškube, na stokrát bude mít v hubě těžké, hrozné přísahání a Boha za svědka braní, co podáváme, že za to sám má míň. Nevěřme, by to tržení třebas hrom zabil, a někde kupec byl pobyl v pekle, než když tak kupovat, má se bláznovsky cejnkovat, my z potřeby dát musíme, co chtějí, škodu neseme, neb halšpán, sůl a otruby, jiné do kvasu potřeby, překládání, v zimě praní, mizdření a krumplování velké jistě činí práce, že mohou odpadat ruce. Když pak sedlák kožich nový, ač starému dlouho hoví, kupuje, ten na dvacetkrát převrátí, mačká třicetkrát, zda-li jsou kůže srstný, dost jadrný, dlouhý jejich zrost. Když pár zlatých kožich stojí nás, on takto jej ustojí: navede tři, jiný čtyry z té šelmovské sedlské míry, aby šli jej kupovati, nechtíc víc za něj dávati než pět ortův, jak on podal, neb méněj, na nejvýš přidal šesták, groš, neb krejcarův pět, na nejvejš nic víc, nežli šest. My, bychom pučinek měli, darmo v mrazu neseděli, mohli mít aspoň od místa, nebyla darební cesta, po mnohých nám vystavených nedostatcích, vyčítaných, zač chtěl sedlák, dát musíme a škodu při tom snášíme. Přijde-li pak mistr polní, co bříze s zadenku kolny, ten otvírá, co kožichu schází, křičí, ne po tichu, div jest, kdy polojci podá, hodinu i víc se hádá

Digitized by Google

nežli strží a zaplatí, ještě nad to bude láti, že taky bude prodávat umět, i v kožích handlovat. Dá-li co podšívat měšťan, rytíř, man neb svobodný pán, tu vočí, co děr v řešatě, na poslední kus hledí ti, co kam má přijít, poroučí, by se heštovalo raději, když pak přijde na placení, ač v mzdě bude dost stenčený, jídlo, trunk piva ti vyčte, co by přišlo na den, sečte tak subtilně, že poznati za práce naší, seznati nemůžem' mzdy zasloužile, tak počítají rozmile. Napřed nás trunkem podkouřit poručí, roušem rozpařit, zmotají nám naše smysly a topí, co v díře sysly, potom za tu dobročinnost v platu se činí ta mírnost, že když se vyspíme z rouše, škoda, měšec, hlad nás kouše. Pro dluhy kožišník žádný arrestu nebyl závadný.

Sprosták. Taky jsem já koupil kožich, při koupi dobrej měl jsem čich, tak byla v díle přísada, že při něm nebyla vada, jen když jsem do krčmy přišel, spolu rovné sobě našel, a něco tam teplo bylo, tak se to dílo líbilo kožicha a jeho vůně, že jsou rochali co svině, mně lítou pravili mrchú i mně chtěli bíti. Když chtějí penze vydělat, musí v létě, v zimě dělat, a nevyčítat své práce, div neupadají ruce, však zase umí vyčítat a při podšití počítat, ještě ovčáka napojí, dost málem slovy ukojí, ustraší Žida, sedláka, krčmáře, také řezníka. Když oni peněz co nejvíc potřebují, málo, než nic oni za kůže dávají, nedostatky vymlouvají: nejsou srstný, v nich jsou moli, více nežli poloholý, také měly neštovice, jsou padlý i motolice, měl jest ten skot proleželý, poloshnilý jsou slizelý, kolik jich musí zahodit, nežli jednu, by se hodit mohla, najde, ty takový vždycky jsou v díle škodlivý, kornatý, potom lapají, nechť se lépej vydělají, vlnu ztratí, když se z díla berou, berou, aby byla celá, málo která bude, když se mizdří, co jí zbude, by nepřišla k roztrhání na kusy aneb k zmrhání. Potom jednu proti druhé, že nemohou bejti drahé, kupují, židovsky trží, řezníka, ovčáka mrzí, když pětkrát, šestkrát odchází, troník, krejcar když přihází, že jest penze těžko dostat, bez kožichu že může stát jaro, léto i podzimek, berou na duši, na zámek. Potom za šesták placený spratek beze všechný ceny po sedmi, osmi, devíti dají krejcařích, desíti, kůže nejdražší na dvanáct krejcarův neb na čtrnáct, ze tříchkožich za dvě kopy, sedlák, až se směje, platí. Pakli že kožich podšitý, ocasem liščím obšitý, trojnásobně si nadvejší, buď sedlka sebe nuznější, platit musí. Pakli komu podšívají něco v domu, on dá futrem dílem starým a dílem podšívat novým, on kusů mnoho vyhází, tuto, tamto kus nám schází, trpí nový, starý kůže, futro, co podstačit může, nešije, jen přirovnává, kus k kusu křidou srovnává, nic netáhne, dobře krčí, na který kus k zisku vrčí, ocas liščí, že tlustý jest, a není při něm žádná čest, pojme, však ho nepřišije, než na kousky jen vyšije, neb sedlákům na čepice, na kolikerý rukavice. Vocásek kuní, nožičky, jim jsou vzácný podbradečky, kdo je dá, má-li jich částky, nalezne jako provázky, potom předky sobolový má-li na mantlíku holý, ty musí platit, co sluší, berouce to sám na duši, že od Žida drážejic bral sám, nežli aby je tu dal, vol, nevol, musí mu platit, až se bude v břiše batit. Z čeho futra nožičkový sešívají, kožichový, těch kusy nikdá nekoupí, neb nejsou ani tak hloupí,

Digitized by Google

nežli, co zbytkův zůstalo, když se přes příliš dostalo u rytíře a u pána, u zemana aneb manna, kdež k stravě kolik dní šijí, co do boty v sebe lijí, moha míti dílo hodný, na místo konec v týhodni dvě neděle jim nestačí a učedlník nepostačí, když domů pro nitky běží, vysejpat, až ho břich mrzí. Potom dílo nadšacují, podlé dnův nadvejšují, a tak když se jim zaplatí, ještě budou na to láti, darmo mají vychování a za ten čas stravování, když jest draho, co jim škodí, jako páni v čubách chodí, skupují grunty, stodoly i penze mají v toboli. S podšíváním žádnou práci, sedě jako páni rádci, vše konají jako krejčí, polo knížat bejti rádci, a proto jsou ty cechové dela brato bratříčkové. Kadoltův žádných nemají, proto se tučněji mají, po jarmarcích nesou lehce, žena, dcera, děvka, kdy chce, sešívati napomáhají, tak se nejsnázej zmáhají. Nad mustry neštu dírují, sami se neturbírují, do rukou musí dát krejčí, jak kdo mít chce radši. Při čepicech a při štyclích, fraucimorských rukavicích, když je olemují kousky, od kun tenkých ocásky, oni to nejlépe vědí, na to dobře pijí, jedí. Mlčím, co dlouhý uherský kožichy, široký polský, kamizoly jim přináší, že se co pávové snáší. Jiný jim řemeslník rovný nemůž bejt podobný. Ti mohou dát kontribuci i za jiné execuci.

Malomluv. Jestli dobře stojí ovce, každý je rozmáhati chce, tím dražší bývají kůže, méněj se jich dostat může. Tím řemeslo špatněj vedou a se obírají s bídou peněz hotových nemajíc, na dluh nesvěří žádnej nic, překoupí Žid, kdo penze má, dříve nežli přijde zima. V čem se opozdí kožišník, zůstane židovi dlužník, kundtšt jest ošidit ovčáka na dluh, dokona řezníka, o to vejš na dluh ti dají, co za práci oni mají. Podšívají-li co pánům, rytířům aneb zemanům, ti jsou z skouposti chytráci i při nich jiní sprostáci, jen ať jest kus na prst kůže, křičí, že se hodit může, k svazku poslední přiváží, div že na loty neváží. Tak všeho bedlivě šetří, kam čím hodí, ostře patří, zda-li jest potřeba toho, kožišník sahá do čeho, musí kus k kusu připojit, musí-li bejt, neb jej pojít, myslí, tu hned berou zpátkem, na čem sedí, co za zadkem, nic nevěří, ve všem chytří, nechť jsou dva, kožišníci tři, ve všem chytří, učiní dost, že o nich se nemůž hrdost mluvit, by z řemesla měli ji neb možnost, jakou chtěli, od něho se mít, dosáhli a že jsou k cizímu sáhli, oni dí, za jedinký chlup neberem, který by nám lup v kapse anebo pod námi, mimo co jich nesem s námi, že se šatu přichytají, co ptáci lepu chytají. A tak kdyby po rodičích neměli statku, po předcích, nemohli by s kus chleba byt, ani jaké pohodlé mít, nebo nepilní mrzáci nejsou než polo žebráci. A tak co ti, sprostáku, ctí mluv, nechej každého při cti, i též sám pomluvy ujdeš a lepší vážnosti dojdeš. Časem žena kožišníka živí skrz ujce řezníka, že mu svěří, čeká dělej, jakožto přítel svůj milej, tak že execuci na něj nedopustí, jako jinej, nýbrž kožišník svou prácí, kdy můž, pomalu oplácí. Jeden nehubí druhého, jsouce živi z chlupatého oba rouna, když si přejí, nikdá sebe nemrzejí, nýbrž skrz rounaté kůže živí dítky, sebe, muže.

Koželuzi. Jestliže páni řezníci, neb kadolti, korábníci, krčmáři jsou chudí sami, valchávají jiný mámy a nám nemohou uvěřit, z většího

Digitized by Google

dobytka svěřit kůže, buďto z jalovice, telete anebo skopce, již naše všechno řemeslo nestojí za jedno meslo, nebo ševci s hotovými nepřicházejí stříbrnými, nýbrž až do zpeněžení, zvláště jestli hověziny půl anebo něco vezmou víc, musíme čekat, jináč nic. Tak jak jsou vypsali sebe, že chudoba jejich tebe čtenáře tajna být nemůž, jak tehdy nám spomůž? Nemožnost. K tomu co víc jest, skrz co škoda lehčí se čest, při tvrzech i při vesničkách, při zámcích, i též městečkách nic na císařská nadání, majestáty, vrchnost, páni nehledí, každý to svědčí, čím je možnonější a větší vrchnost, ta se tím vynáší, co předkové byli naší. Svý svobodný grunty měli, co se líbilo a chtěli, činili, i též svobody patří nám, půda i vody, můžeme trpět koho chcem, pudíme, koho mít nechcem. Tudy kadolti fedrují, řemeslo na se hindrují, sám švec šije, sám též slouží, ó by dávno ležel v louži! Nad to židi skrz oulisnost, skrz svou chytrost a falešnost, všudy praeoccupirují náš průchod, co nejhůř kují o nás, zvláště, co z padlého dobytka jest, kůže z toho vydělají a laciněji dají. Tím stojí hojněji než my v trzích a v jarmarcích, z jara, v létě, o vánocích. K tomu pět, šestero dítek okolo stolu, co kvítek, hladem, nouzí jenom břeští, div že rodiče netřeští. Z apprehensí, nedostatkův, nemajíce zboží, statkův, cotribucí přemoženi, daněmi k zemi sníženi, nevíme, kde hlava stojí, trváme hůře než v loji, s nouzí, bídou potýkání, k tomu na cti dotýkání máme při našem prodaji, že nám sotva půl podají, co nás stojí časem více, zvlášť přes pole, při jarmarce. Když jest cesta v dešti, v slotě, jarmark, trh drží se v blátě, v parnu, v horku musíš snésti, nevíš, jaké potká štěstí, zdaliž nevyzejskáš sám víc, nestrháš šatův a střevíc. Jestliže málo utržíš, náklad z toho nevytěžíš, víc žena s dětmi protráví, v čas drahoty špatně stráví, z cesty přijda, nevíš komu platiti máš dříve v domu, věřitel chce za kůže mít, jestli nemáš, nevíš, kde vzít, zhaní tě, k tomu obsílá, rychtář arrest ti posílá, by jsi měl šaty, sebe prodat, žebrat jít, musíš přece dát. Mlčím daně, contribuci, do pořádku expedici, a tak jedna druhou honí nouze nouzi, to den do dni. Babice dobře pravila, když jest se schodů letěla: »Ach můj milý, věčný Bože, čím dálejic, vždycky hůře!«

Sprostá k. Kdyby tak bylo bez vady, řeč, jak píší, plna pravdy, jistě byli by hodnější, k politování přednější nežli jiní, však že skutek dávno jest od pravdy utek, tím se jim věřit nemůže, nebo nejsou drahý kůže, když po tajně jak z padlého, tak i dobytka bitého pro nouzi prodat se nutí a nedá se oddechnouti sedláku, leč contribuci zaplatí i s execucí. Když za hotový peníze kupují, o mnoho níže dostávají a když víru drží, při všem všudy míru mají spravedlivou v skutku, v mnohém a slušném užitku, zvláště, když flus, tric neznají neb do placu zřídka hrají, obstát mohou, neb kalfasu když nechají nočních časů, nestydí se za svý nechty, po užitku v Bohu dychtí, bez klatby a hromování, všeho sobě proklínání zisku v poctivosti hledí, svůj chléb z práce bez lsti jedí, Pán Bůh všeho požehnává a svatý požehnání dává. Než, když v městách míru malou, kůži v tržiště nevystálou, položivou prodávají a bez duše nedávají, bez přísahy nic neměří a bez fortele nevěří, nelze, aby měli štěstí a mohli ujít neštěstí. Nebo vlna jim skopovic přichází, vejdělek z bahnic, že ji

Digitized by Google

darmo všechnu mají, k čemu se oni neznají. Když na tucty prodávají kůže, jistě poznávají, že malá s velkou jest v jedné v všelikém prodaji ceně. Z Nidrlant každý nemůž být a na pruský střevíce mít, sedlák děvečka, pacholek, pastucha, slouha, pohůnek to v okamžení strhají, pro hnůj dlouho netrvají, tím lépej nad jiný stojí, svou kůží těšíc se, kojí, že jsou víc nežli jiní, tak sami o sobě míní, a se nad jiné vynáší, jako pávi vzhůru snáší.

Malomluv. Nic není ošklivějšího, člověku protivnějšího, jako slyšet pomlouvání a nevinných utrhání, zvlášt tvý, že ti není žádný, by moh být tvé huby prázdný, i koželuzi nebohý, snad že ti telecí nohy nedají, tížej dotýkáš a jich vejstupky vytýkáš, ježto ten, který prodává kůže, darmo jich nedává, nýbrž zisk vypočte, škodu, i nejposlednější vadu. Tak kdyby mu co chybilo, při své koupi nelíbilo, zas to na kůžích postihá, co chybuje, na nich stihá, jim lépej, než ty, vyčítá, když se s nima o dluh sčítá, na nich postihá vejdělek, že jim to častěj není vděk, že svá díla nerozumí, aneb že k nim mdlý rozumy mají. Nezdržení víry vyčítá co řešat díry, ježto ne mistři jsou vinni, nedostatky ač povinni, hynout musí, když tovaryš záhřevem chybí, ty nevíš, kalkusem neb častou děrou, přeloužením, třislem, berou velkou škodu, nyní možní všechni obchodové nuzní téměř nezaplatí práce; jak vejdělek můž' být lehce. Jestliž někdy strašáček pozve v kuželky jonáček, některý krejcar prohrají i zase časem vyhrají, to jest jen pro vyražení, a ne, by šli na zkažení. Jsouce v každodenní práci a ne, jak ty smejšlíš, hráči, obveseleni musí mít, nechtějí-li do hrobu jít. Však to řeholníci mají, že rekreací své znají, i ctnost mívá odpočinutí, též i vojna oddechnutí, vůl, kůň, mezek i též osel, i v poště jedoucí posel, neb nemůže státi stále, co jest v běhu neustále. Oni mají dost žalosti hledíc na nechty s žalostí, že jsou vůbec všechněm známi, dosti ošklivi mezi námi.

Jircháří. Leč učedlníkovo otec byl jistý, skutečný Nemec, k učení, přijít nemůže, když se z učení vymůže, tři pořáde léta celý — jinak proti cechu čelí — vandrovat bez protržení, jedné hodiny ztracení, musí. Než pak se ožení, co sběhá světa koření! Jestliže vdovu nepojme neb nemá substansí hojné sám svý, ne tak k osazení snadno přijde, spomožení leč má od přátel, jinak nic, musí běhat po světě víc. Když pak za mistra se přijme, veršat dát stavět, neb ujme měšťanství a svatbu k tomu, mnoho stojí, co víc v domu potřebí; k tomu rozdílná přichází na něj břemena, která nebo musí nésti aneb měšec mu vyčistí. Potom, jestli kůže drahý — ač prodá vlnu i nohy — tak dražší k tomu zkušenost, valchy nemá snažnou pilnost, za zlatých třidcet, padesát škodu vezme, za šedesát. Když trefí jednou, po dvakrát, po třetí nechá všeho tak, pod tím ať se všechno zdaří ve valše všechno jirchářı, co trhův, jarmarkův cesty, co zase vezme neštěstí, když na něj trefí vojáci neb v hluku lidu sedláci, o jarmarce když se derou, víc než zaplatí, poberou. Nyní jsou tak vyučení ovčáci, polozmučení, sedláci též mezi nimi, s kramáři připojenými, že ví, zač jest kůže byla, nežli jest přišla do díla, vypočte, co

Digitized by Google

nás kde stojí, bys ho podved, se nebojí. Časem, když mistrův víc přijde a jich se na jarmark sejde, co za stravu dá, od místa, co ho stojí celá cesta, častěj toho nevyzejská, přijda domů sobě stejská, když přichází věřitelé, kteří půjčili, přátelé, na kůže, aby oplatil, starý, nový dluh zaplatil. Ženě co nechal za stravu neb do domu na opravu, mimo kontribuci, daní, nových, vymyšlených berní, když počet dělá, není nic, mimo přibylo dluhův víc, dluh k dluhu častěj přikročí, den ode dne zroste větší, tak až jircháři naposled mají na místě medu jed. Více co čeládka stojí, která v domě vždycky dvojí, tovaryš, při něm služebná, vachlon, strava a potřebná materialia k tomu, co děti, manželka v domu, šacení a stravování, v čas drahoty spravování, darmo jest to připomínat, zvlášť, když máme upomínat, když se pánům tucty svěří kozlových pro čeleď koží, vystrkají dluh po kousku, že není chlupu, ocásku, vejdělku v práci takové, není než škody hotové. Zvlášt když handl mají s židy, ti buď je v kožích ošidí, aneb kůže vydělaný, když na kopy k handlování berou, základu nedajíc, odvandrují, nedají nic.

Sprosták. Čím který zvandrovanější, tím jest mistr zkušenější, tím též míň pokazí koží, roste jemu v rukou zboží, že nepřichází do škody skrz nemnělosti vady. Jestliže se přiženují, v nově se neosazují, přichází do pola všeho nabytku spořádaného, mistrovství žena zaplatí, když se k ní umí chovati, kůži vydělá, co sluší, nezhaní, schválí do uší. Na všechna musí pomůže, že má pěkný, měkký lůže, po vandru sobě odpočine, až i lenochovat začne, a bude mu loučit těžko, s vápnem zacháseti hořko, ne již mu víc v rukou koší, nýbrž on se k mladší kosi, do valchy sanedbá chodit, sebou na stolici hodit, aby se škoda nestala, jeho skáza nepovstala, opomine, dá jiného, nedobře povědomého tovaryše, sám k musice, k mladej sedna se tužíce, bude tancovat, frejovat, celou noc v strašáčka hrávat, za tím, jak se v valše daří, v hospodě mistru jircháři škoda uteče obojí, že zisk potratil na dvojí, kůže spálil, penze prohrál, pozná, kudy kam kozy hnal. Z toho není žádný důvod, že zloděj přišel neb podvod, skrz něž sebe souženého praví býti, svedeného, obrali jsou ho vojáci, panfilek, tři dámy zrádci, jarmark se mu nepodařil, když ho flus dobře opařil, musel dáti kontribuci, tolar líp na exekuci, buď pro tři postranní dámy neb šantaly, touše, pány. Ačkoliv jest se čenkoval, do posledního frejnkoval, a vždycky chtěl přitáhnout víc, dal, až nezůstalo mu nic. Tuť jsou ho upomínali, sázej, drž, napomínali, aby nezůstával v restu, že mu půjčejí na cestu, on nechtíc si hanby dělat, myslil, mohu zas vydělat. Vydělal, sadil poslední, šel domů v polotýhodni, tu jaké jest měl neštěstí, od třích hodin až do šesti, bude ženě vypovídat, že na ten jarmark chodívat nebude víc pro tu škodu, kterou vzal skrz tu hospodu, neb bude se smutným dělat, sem, tam chodit, křičet a lát, žena, když se ptá příčinu, že prohrál, nepoví vinu, smutně, lahodně propoví, řečí svou líbezně hoví, že žid, co jest byl šedesát zlatých dlužen, devadesát, buď umřel, sedí neb utek, proto že má ten zármutek. Podvodem svou škodu vylže a častějic pěkně selže, tak co vejmluv předstírají, čím svou zkázu zastírají, nic se s pravdou nesrovnává, chvála, lest

Digitized by Google

v jich ústech hrává, nad to řemeslo není pán, než žena, karhan a muž džbán bije a ona frejuje, jaký trocht na kom spatřuje, všechno chce mít před jinými v městě předními, vzácnými matronami, a jak místa přední hledá, tak i ústa, ať jídla mají vzácnější, vína, konfekci skvostnější, na tolar, dva loket krajky, prsteny, perle a šperky, takový že jich vzácnější nenesou stokrát hodnější, pod tím dětí ošacení, co ty nejbohatší ženy v městě nesou, a při svatbách, při tancích, hodech a hudbách chasu mladou zamilují, štědře dary špendírují, tak že co měli vlastního, připojíc k tomu i svýho, obý sem kus, tam kus plyne, řemeslo se dělá líně. Skrze takové kontribucí, nezřízené reparticí, přichází v zkázu. Když jirchářku jirchář vezme na procházku, dva, tři zlatý proutratí, zvlášť když umí pít a hráti, žena muže nepobídne, když to dvakrát do týhodne. Čeleď dělá, co sama chce, z rukou jdou prostředky lehce, v čem čeládky vina není, než jak může, taky ženy, když sobě tak povolují, co ty chceš, já též, svolují. Tak sobě hoví a volí, až jdou z domu oba s holí, pročež nežli jsou časové, než jich hanební skutkové, neb kdo nenásleduje těch, stojí dobře ve všech letech.

Malomluv. Říkají staré přísloví těmito krátkými slovy: »Blahoslavená sprostnosti, plná's chvály pro tvé ctnosti!« Co pak jsi ty ten takový, že máš na nohách podkovy, abys nekles? Než, co pravíš, nejináč jest, sám ty to víš. Měl bysi divné zjevení, věcí tajné vyjevení, kdyby všem slovům bylo tak, jako ty je víš mluvit jak. Ještě vím, že jsou jircháři ti nejlepší hospodáři, jak oni jsou, a že Němci, zvláště když jsou cizozemci, opravdu nejsou pijáci ani nějací čtveráci. Manželky jsou též Němkyně, ty bejvají hospodyně, že jich brzy není rovných a v hospodářství podobných. Žádné řemeslo bez škody není, bez poklizku, vady, však není, které by větší škodu mohlo nésti, těžší, jako jirchářův nejsnázej mnohdykrát, když jest nevážnej tovaryš, neb podvodnej, není v řemesle učenej, aneb když louhy přeloží, kůže škodlivě přelouží, neb v tuku se nevyleží neb přes čas potřebný leží, aneb nejsou odbytové, jako všechni obchodové nyní své trpí zkrácení a jak největší ztenčení. Těmi příčinami hynou, jejich štěstí, statky minou, že se nemohou napravit, jak se komu vidí, spravit. Jestli žena kratochvilná, její substancí omylná není, nemůž marnotratnou slouti, štědrou, při tom nectnou, aneb manžel pro svou starost vydá-li se v ňákou radost, proto čtverák být nemůže, ani své poctivé lůže tratí, nebo kratochvíle všem přirozeným jsou milé, aniž, když on aneb ona, manžel, manželka, matrona místo své, svou hledají čest, jeden neb druhý škodný jest svému měšci, nýbrž toho, jakožto pokladu svého sobě nejvejš vážit mají, jestliže co jest čest, znají, nebo ta s životem v jedné kráčí všem v nejdražší ceně. Děti jest-li ošaceny nejsou a vedou k cvičení, to sluší, nebo z mladosti cvičeny, přijdou k radosti rodičům. Na to vzpomenou a někdy se rozpomenou, kterak jsou byli chováni, ctně, poctivě vychováni, zase když budou v starosti, jich rodiče v žalosti, jim se vším dobrým odplatí, do motyky, do lopaty neopustí ve dne, v noci, vždycky přispějí pomocí. Protož nejsi svatá sprostnost, než pod kloboučkem chytrá ctnost, dej pozor na slov

Digitized by Google

tvých konec, jaký vezmeš skrz mě věnec, aby ti nesloul nadhrdnou korunou, ctnosti podvodnou.

Tesař. My nic na prodej dělati, pro trh jarmark udělati nemůžem, než doma sedět a na jiný všechny kolem řemeslníky musíme, hubu na slunci sušíme, až když kdo náš potřebuje, v domu hledá, následuje, smlaví. Dílo postavíme, jak zaplatí, nic nevíme. Když zavdají, co ostatní, ač jsou dost páni podstatní, na termíny platit chtějí a potom nejvíce dychtějí, bychom celá, potrava — ač přitom jen chléb za stravu máme — hrnu za tím stojí dosytmi slavy nás kdy potom to nuzně vystrčí, dím, kdy dvma dvma pak mocní, mělí dostanem plat pod tím domovství se o lif nám o škodě, že mocí jak mlsem stavěný, vypočtou kterak poslední, pakliže jest práce dosti to nejmenší zastavení, oběd, svačina, slabá, že jest slabý, vyjdejí zdáli až zněvy sáhají, když plati mají, třesí, kmoty perou a prasí. Pak že větší stavení bylo od koho smlouvaný, to k jedné s jejmou ujec, pana, švagra, kmotra, sousedu, toho kdo, toho dítěte, což ani za schodní nouze, není to šik dobrého, ale všecko jest jeho potřeba to dítě, jemu je v dítě na něj bedlivý, kdyby potřeb se nemohl zas nevrátiti, ni na vás, činí stavení, dosáhnu, ať mají mnoho stavy, že jedné, jak dítě, ať zaprou a ať dítě, že dítěte vezmi, ve zdi vezmu se hlasu opasti. Pakliže schody jednotlivé stavbu dobrý dostojení, ti mně jemu, když se dítěte mého, k jednotlivé vrátí a dítě, ale jen klasným za sta [illegible] se jiné mi, mě se jiné mi, mě je všem dítě dítě, že s dítě mnoho nemůžem, ale mě, mě, za nové se mi. Těžká spolu mnoho to chodí [illegible] stavy se mi se mi [illegible] dítě, dítě, dítěm, dítě, dítě, dítě

tahují, o přídavky usilují, proti pánu se spuntují, že něco nového smyslí, křtlu a šejnu vymyslí, namluví rytíře uši, až ho ošidí, co sluší. Pakli že na den smlouvají, v tom trojí vejdělek mají, že s dílem nepospíchají, jak chtí čeleď, tak nechají dělat, pod tím zdění práce, mistr jakžto jejich rádce od každého svůj groš béře, nechť sková neb nechá ve hře, to jest prej accident jeho od tovaryše každého. Při jich díle vždycky býti nemůž hospodář jich míti tak na očích jako jiní, tím škodí víc nežli oni.

Malomluv. Nevím, koho bych oblíbil, aby se tvým očím líbil, každému nacházíš vady, plnej jsi natury hadí, nehledíš, jak svůj nejdražší pro peníz nejmizernější v šanc sází, pro ohlídnutí, nešťastné nohy pohnutí, pro latě nepřiražení, pro krokve nedoražení, pro spukřelou puzednici — tak jsou tesaři bídníci — neb se na kusy roztluče, neb se v kostech, v hnátích stluče, že neb na smrt neb jest nuzák, do smrti žebrák, mizerák. Chybí-li v mírách stavení, že krov bude pokažený, z vlastního zas vynahradit musí, pozdě jest se radit, přičítat komu jinému škodu než sobě samému. Kdyby z ohledu neštěstí, které jest mu téměř jistý, neměl něco žádat více než by byl obyčej sice vzít, tehdy by nebezpečnost, na níž záleží jeho ctnost, nemusel stále šetřiti a na neštěstí patřiti, čím se těžce omeškává a rychlost svou zameškává, že proto méněj udělá tak nebezpečného díla. Co potratí přemilého zdraví, domácím milého, když celý jest na slunci den, pro samou žízeň jest hoden přídavku, ne utrhání, jakž tvá ústa jeho honí, že by nemusel jíst a pít, kdybys ty mu měl rádce být.

Truhláři. Prkna drahý tím jsou dražší, štalcovný fošny nejdražší, buď jedlový aneb smrkový, lípový neb javorový, dubový, čím jsou vzácnější neb bez suku podstatnější, tím od nás se vejše platit musí, čím nás páni nutit umí. Když dílo smluvené máme, v kusích vyslovené, zapsané, že z takového dříví, z žádného jiného kusu podstrčit nesmíme, než v slovích stát se nutíme. Podtím, když přijde placení, dílo naše skoncování, tu se termíny nedrží, valchuje se, až vše mrzí, že není v čas udělané, jak náleží vykonané, lišty nejsou flamovány jak náleží, pačovány, nejsou z javoru, jak sluší, natírají, táhnou uši, cirklem kouty vyměřují, šířku, dílku rozměřují, že dí: Srnatě hoblováno, příliš špatně klihováno, není dobře spojováno, tím méněj fermežováno. Sto vad sem, tam ukazují, nedostatky vykazují, že jsou kusy flastrovány a jako vylepovány, jak náleží, zcela nejsou kusy, než nastaveny jsou. Tu odtrhují od smlouvy, co slina dá v hubu, mluví, my s dítkami nouzi majíc, vědouc, kde nás hněte střevíc, bychom našim věřitelům lháři nebyli, přátelům, musíme slevit od smlouvy, chtějíce ujít pomluvy škodu nešem, podtím všeho nezaplatí nám celého, zasloužilé mzdy peníze, a tak nás posadí níže, že my slova nezdržíce na potom nemáme více víry, tudy hynem těžce a plaší se v rukou měšce, že odkad do cechu platit, dluh, kontribuci zaplatit nemáme, tím šatit méněj prostředek máme zjištěnej, neb na stavení naložit, sebe, druhého založit. Na jarmarky bychom chtěli, časem dílo ňáké měli, forman, cesta stojí mnoho, snad neutržíme toho, co by nás stála outrata, ve všem velká nejistota. Sedlák nás nepotřebuje,

Digitized by Google

mlynář jak on chce, sformuje dílo hlupáku, že má dost na něm i z něho svou radost. Malý kusy když děláme, časem i s řezbou lámáme, barvíme a napouštíme, předkův našich nespouštíme se taxy pro tu nynější drahotu nejplačtivější, jinač doslejchat musíme, sotva polovici nosíme, čeho častěj zasluhujem a v čem lidem posluhujem, že zavra oči mzdu berem, o práci vesměs se derem, nebo kadolti přespolní honí nás jako zvěř polní. Nedáš-li ty, já sám dám tak, hned zůstává na lepu ptak, tak že pod barvou rozličnou častěji opravdu nectnou inspectores oklamáni bejvají, vrchnosti s námi. My pak prkna syrový, jsou přivežený sukový, co nádoby pokazíme neb se sami namůžeme. To nepovažuje žádný, od polo jsme mzdy své prázdni. Pro dost maličkou lištičku, nemáš-li prkna zbytečku, celý řezati musíme, tím kouskem škodu nosíme, truhlici jednu dost sprostou chceme mít odbytnou, čistou, sotva ji tovaryš v třech dnech, nechť jest Němec, anebo Čech, postaví. Za ní když nám pán dá tolar, rytíř neb man, musí bejt fermežovaná, dvojí barvou malovaná. Co strava, plat tovaryši? Co prkna, klih, barva dražší budou hospodaře státi, jak se můžem k zisku znáti? Tak ve všem jiném nádobí nejsme bez škody, pochyby, zvlášť v platu, jak nám ten sází, židličkou po síni hází. Skrze to v nouzi sedíme, že sotva z kůže hledíme, když onino pro nouzi svou div že s sebe vlasy nervou, nic díla dávat nemohou, dají-li co, nespomohou nám nic, než s platem den ode dne choď ti na ně každodenně, až v nový jim Bůh pomůže, a od nich odstoupí nouze, tu se platit zakazují neb na jiných vykazují, že se upomínat stejská, přísloví však babky vejská: »Ach můj milý, věčný Bože, čím dálejí, vždycky hůře.«

Sprosták. Málo dotknu, v pravdě povím, čemu tak vskutku jest, já vím. Co odseknou, odhoblují, odřezají, odštusují, všechno jim k užitku zůstane. Pakli že se nedostane kus k kusu, ten přišikují, přivrtají, přiklinují, žádné prkno neodhodí, nechť má suky, nezahodí, spukřelé umí flekovat, zaklížit a zamalovat, nejmenší kus pojmou k kousku, když jich mají větší částku, buď že s nimi vykládají nebo z nich klínky dávají. Když k nim kdo o dílo přijde, věda, že již ho neujde, smluví, natáhnou svou slovy práci co uši oslovy. V tom darmo svým papárnám jíst nedávají, když umí číst, obzvláštní regule mají, tu je sem tam natahují, co k čemu, jak to musí být, by se mohlo dílo líbit. Budou mluvit, až to, co chtí a po čem jich žádost dychtí, vypresují. Trefí-li se rakev dělat v zimním čase, kopu od dosti malého praskne těla umrého. Z prkna tři, čtyry židličky, falcovního dost špatničký, jen že je hlinou pobarví, jak oni svý fortele ví, na zlatej prkno přivedou, jednodenní práci svedou jednoho ruce truhláře, k čemu neužívám lháře, o stolích aneb stolicech mlčím, o díle v truhlicech, v tom mají svou obzvláštní stříž, kdos dal dělat, jenom ty drž. Pakli jaké táflování, v pokojích tabulování strobův mají z prken panských, ne ze svých nějakých seldských, ty doma dělat smlouvají, pány k tomu přemlouvají, že v tvrzech místa nemají aneb se zdi otřásají, dláždění tlučou sekáním, turbírují hoblováním pána, až k tomu přivolí, že doma činí po vůli. Když půl díla rozdělají, forotu prken ať mají, poroučí vozit jak nejvíc ku potřebě, že sice víc

Digitized by Google

nemohou díla postavit, k kterému času chce pán mít. Zatím darmo mají třísky, kusy drahých prken, zřízky, netoliko polovice, ano na celý lavice. Když futra z fošen dělají, na suky jako čest lají, na rámy kusy vypočtou, kolik, kde, kam, pořad vyčtou, na lišty, na falc do dveří sem kus, tam kus měří, řeží, že když na čtyry dělají, pátý futro zisku mají. Činí-li co sprostějšímu, méněj rozumnějšímu, toho z prken velmi lehce vypočtou co nejsnáz brzce, že třetí díl zisku mají, když cizích z prken dělají. Protož oni lépej stojí, než nemustrovaní v boji, v kolářích jako jonáci, co kaprálové vojáci. Chodí, šatní, výmluvní jsou, pyšně ženy, děti nesou, odkad jejich všechno stejskání jest jistě co psa kulhání.

Chodské ženy a děvčata při slavnosti odhalení školy v Kyčově.
Fotogr. řid. uč. J. Veselý.

M a l o m l u v. Nevím, co ty za oči máš, zda-li nevidíš neb neznáš, co za práci jest truhlářův, jich jsem já neslyšel lhářův nazvaných, nežli poctiví že jsou lidé, své cti chtiví, víru drží, čest milují, z druhého se neradují škody, pro kus malé třísky, pro nějaké špatné zřízky, aby měli škůdcové být, sobě přivlastnit, jiným vzít. Za groš mnoho dříví koupí, k tomu jsi ty sprosták hloupí, když smluví dílo vzácnější, v kusích velkých podstatnější, poví, co musí prken být, vypočte, nač, kde, co chce mít. Pán se o to radit může povolajíc zběhlý muže, v tom k čemu sám pán přistoupí a co mu dříví postoupí, on jemu dřívkem neškodí, leč který do ohně vhodí, ten též musí k klihování míti neb fermežování. Kdyby vejdělku mít neměl, prkna zvelebit neuměl, k čemu by řemeslo bylo aneb komu by se zlíbilo. Musel by při něm mřít hladem co s polem ležícím ladem. Co pak jeho čas učení, vandrování a cvičení nemá po-

Digitized by Google

sledku mít zisku, jen to, co z ptačího pysku, každý, kdo co ví, kupuje, rozumí, co se šacuje. Nemůže-li při tom obstát, může nechat díla tak stát, oni, jestli chybí punktem, coulem, dvoumi neb půlloktem, škodu sami nésti musí, nechť jsou díla který kusy. Pročež rozum jest dar Boží, nemá se tak lehce zboží jeho vážit aneb tupit, můž nechat, kdo nechce, koupit.

SMĚS.

* ***Typy a kroje žen chodských.*** Při svěcení nové školy v Novém Kyčově u Domažlic zachytil říd. učitel p. J. Veselý skupinu děvčat i žen chodských, znamenitých typů, oděných věrným krojem chodským, na zdařilém obrázku, který na str. 109 s laskavým svolením p. K. Hipmana, red. čas. Český Svět, otiskujeme.

Sedláci na besedě.
Kroje lidové na sklonku věku XVIII.
Kreslil Zdeněk Laštovka.

* ***Mužské kroje selské s konce věku XVIII.*** Rytinka neumělá z titulního listu jarmarečních písní znázorňuje kroj mužský na venkově českém na sklonku věku XVIII. Sešli se sedláci na besedu. Pokuřují, poslouchají výklad rychtáře (?), čtoucího v knize. Židle, na nichž se posadili, v pozadí chalupa, plot za chalupou, všecko jest znázorněno pečlivě a shoduje se s jinými obrázky souvěkými. Č. Zíbrt.

Z listin cechu ovčáckého.
Kreslil Zdeněk Laštovka.

* ***Cech ovčácký.*** Známy jsou skladby bratří Volných o cechu poctivém ovčáckém. Listiny, jimiž mistr ovčácký přijímal do cechu, opatřeny byly rytinkou, jak ovčák, maje na pomoc psíka, pase stádo ovcí. Srovnej vyobrazení na str. 110. Č. Zíbrt.

* ***Rvačka pro svatební podvazek.*** V obci Dolní Kamenici zachovávají o veselkách starý zvyk, že dostane se hochům od nevěsty podvazek,

Digitized by Google

který se rozřeže na drobné kousky a jako stužka připevní na kabát. Roku 1903 mělo zámožnější děvče ze statku svatbu; po návratu z kostela k svatební hostině dala nevěsta pestře vyšívaný podvazek mládenci, aby ho rozřezal a rozdal mezi hochy a děvčata pro štěstí. Mezi podarovanými strhla se před statkem o kousky podvazku z prvu žertovná hádka, ale později po nějakém důkladnějším šťouchnutí i rvačka, tak že ve chvíli uděšení svatebčané vyběhli ven ze statku, podívat se, kdo to ruší svatební veselí. Venku byla hotová šarvátka mezi hochy. Asi na tři se nedostalo a ti se porvali s bohatšími; když konečně starší je od sebe dostali, shledáno, že selský synek Fišera má přeraženou ruku

Nosový tanec. Rytina N. Meldemanna, XVI. stol.
Kreslil Zdeněk Laštovka.

a na zádech ze tří míst krvácí. Po lékařské pomoci byl ponechán v domácím ošetřování a po pachatelích se pátralo. Ale Fišerovi zůstane na boj o nevěstin podvazek trochu drahá upomínka. J. Hojsák.

* *Žižkův dub.* (Pověst kutnohorská.) Když obléhal Žižka Kutnou Horu, kázal zasaditi dub na stráni (nad nynějšími Novými mlýny pod »královskou haldou«.) Dub se ujal a po celý ten čas trvá, roste a mohutní. Lid vypravuje o něm, že vždy před nějakou válkou, neb před nějakým neštěstím po slunce západu mívá krvavé listí. Před velkým ohněm prý byl týden vždy na večer jedna krev. Dub tento jest zajisté staletý a poslední odlesk červánků bude asi pověsti té příčinou. (Karel Kašík.) A. Ptáček.

Digitized by Google

* *Povídka i písnička o „Arnoštovi a Bělince“* má původ v okolí Žiželic nad Cidlinou. »U hluboké strůhy« si ukazují lidé místo, kde Bělinka s Arnoštem sedávala a jeho přísahu přijala, »aby do něj Boží posel uhodil«, bude-li jí nevěren. A byl. Bělinka přetrhla šátek, polovic ho poslala jemu a druhou polovici pověsila na strom nad místem přísahy. Nalezaly se na něm tři kapky krve. Pak se v »hluboké struze« utopila. Arnošt si vzal jinou, ale když jednou kolem toho místa šel, byl hromem zabit. Nyní se prý každé poledne strhne zde vítr a vír a jest tam vůbec velmi smutno, i lesníci to tvrdí. Hajná jednou dokonce Bělinku v poledne tam viděla. Julie Vlasáková.

* *Spravedlivý čert.* (Z Moravy.) Čtyři si řekli, že se budou modliti k čertu o peníze. Tak se modlili. Čert se jim objevil a povídá, že peníze dostanou, ale jeden z nich že musí být jeho; ať se tedy umluví, koho mu dají. Tři z nich se umluvili, že mu dají čtvrtého, který se jmenoval Kajetán. Potom modlili se dále; už slyšeli hrčeti peníze, an v tom přišel zase čert. I ptá se, koho mu tedy dají. »Tuhle Kajetána,« povídají ti tři a ukazují na čtvrtého. Jak to řekli, čert ty tři zfackoval a zbil, čtvrtému pak nic neudělal. Peněz, toť se ví, nedostali žádných. J. Tykač.

* *Husitské zvonění v Písku.* V XVII. stol. zvonívalo se v Písku »po husitsku«, t. j. kladivem do zvonu tlouklo. Roku 1675 hleděl místní děkan tento zvyk zameziti, ale magistrát opřel se žádosti této. Dne 17. ledna t. r. psal děkan magistrátu, »že když se magistrátu líbí, aby zvoniti předešlým způsobem dali, však aby erby Husovy z brány sundali.« Magistrát poručil, aby předešlým způsobem se zvonilo a zda-li jaké erby jsou, spatřili. (Z archivu města Písku.) V kostele sv. Václava na předměstí píseckém zvonívalo se ještě v XVIII. století po husitsku. (Matzner, Písek, 180). Jan Hille.

OTÁZKY A ODPOVĚDI.

* »*Nosový*« *tanec.* (Beseda B. v T.) Je-li název »nosový« tanec správný, nevím a nic jiného v poznámkách svých nemám, než odkaz na obrázek, jehož reprodukci podávám na str. 111. Šlo tu patrně o zábavu, o žertovný tanec (každý tanečník a tanečnice nasadili si škrabošku neb aspoň pitvorný nos) kolem tyčky, na níž upevněn jako odznak nos, věneček a pod. Skupinu při podobné zábavě posvícenské znázornil rytec Meldemann, zároveň s jinými radovánkami lidu venkovského (hodokvas, tanec kotek kolem kohouta na tyči, šerm, hra kuželková). Rytina, původu německého, byla přejímána také do českých letáků. Č. Zíbrt.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt*

Frant. Bartoš o studiu lidu moravského.

Hrstka dopisů a vzpomínek.

I.

Zpráva o smrti zasloužilého zakladatele a předního pěstitele soustavného studia o lidu moravském zarmoutila jistě každého, kdo se osobně seznámil se šlechetným, roztomilým mistrem. Hned po jeho smrti psali a vydali jeho ctitelé vzpomínky na něho, životopisné náčrtky, přednášky se pořádají o jeho zásluhách, chystá se zvláštní spis o něm, odborné listy domácí i cizí oceňují jeho význam.

Frant. Bartoš.

Když jsem tak všecko pročítal, přednášky vyposlechl, pokládal jsem za svou povinnost přispěti rovněž k obrazu Frant. Bartoše z pramenů, jichž nikdo nepoužil a použiti nemohl, ježto jsou uloženy jako drahocenný klenot v korrespondenci mojí. Bartoš byl upřímný poctivec a svěřil mi ústně i v listech jako mladšímu druhu a začátečníkovi v stejné práci ledaco, o čem s jiným nebovoru a neuvažoval. Seznam jsem se v dopisech blíž a blíže s mistrem, jehož jsem od let studentských [illegible] v posvátné takořka úctě a jehož [illegible] i vlastně pobádal k rozhodnutí [illegible] studium lidu československého. Laskavost [illegible] v Praze Bartošova [illegible] a od té doby navazovaly se [illegible] mají naše dopisy raz [illegible] důvěry, jako k Bartošovi, jemuž jsem se [illegible]

Digitized by Google

s uznáním i zklamáním. Bartoš pak jako by s otcovskou starostí pečoval nejen o moje literární snahy, o postup vědeckých prací. Provázel bedlivě také postup na dráze, jaká mne čekala v Museu i též na kathedře universitní, i dychtivě očekával, kam dráha ta dospěje. Všecko pozoroval, o všem musil jsem podávati zevrubné zprávy, radoval se se mnou i zase žaloval, vytýkal, co bylo proti mysli šlechetnému poctivci »ze staré školy«. S osobními věcmi nepůjdu na veřejnost. Mám však právo jako dlouholetý přítel Bartošův také se přihlásiti nyní ke slovu a odhaliti ledaco z našich styků, co bude míti jednak literární cenu, jednak bude vždy důležité jako projevy nejlepšího znalce lidu moravského po theoretické i praktické stránce o studiu lidovědném. Jména žijících osob tuto úplně vypouštím. Až budou otištěny tyto ukázky z korrespondence, připojím na konec několik vzpomínek, jež, doufám, také podají zajímavé doplňky k životopisu a významu Fr. Bartoše.

*

V Brně, 5. června 1891. Dověděv se z posledního čísla Lit. Listů Vaší adressy, posílám slibený příspěvek. Mohl-li by všecek vytištěn býti v 1. čísle, bylo by mně milo, mám již zase tři nové práce podobné dokončeny. Korrekturu račte mi laskavě poslati, aby nezbylo nějakých rušivých chyb. Opisu této práce nemám, proto prosím, aby se něco neztratilo. K Vašemu »Zaslánu« dovoluji si poznamenati, že z Moravy a ze Slezska mám zvyky, pověry a pod. důkladně a zevrubně posbírány. Sbíral jsem dvě celá léta (maje dovolenou) sám a měl jsem také hojně (na mnoze placených) pracovníků. Více nasbírati cestou Vámi zvolenou sotva se Vám podaří. Budou Vás tedy asi tytéž příspěvky docházeti a nastane tak zbytečná konkurrence. Z výročních obyčejův uveřejnil jsem obšírnou stať »Doba vánoční« v Obzoru, ostatek mám právě rozepsáno. Myslím tedy, že by bylo lépe práci rozděliti. Vy sbírejte v Čechách, mně ponechte Moravu a Slezsko, sice bychom si na vzájem leda překáželi . . .

V Brně, 10. června 1891. Chtěl jsem Vám už dávno dopsati s strany svého příspěvku, ale založil jsem kamsi Váš list s adressou, a ve Svém posledním listě ji bohužel neopakujete. Posílám tedy list na tiskárnu p. Vilímkova, snad Vám bude dodán. Mám napsánu stať »Pověry a zvyky [illegible] mor. při hospodářství«, jež vydá asi $1^1/_2$ archu. Nevím, jakým směrem se ponese Váš časopis a hodí-li se má rozprava do Vašeho programu. Ja totiž, mám-li času prázdného velmi při skrovnu, nemohu se oddati studiem srovnávacím, nem. tedy v mé rozpravě nic než jaké také spracování látky mnou samým mezi lidem nasbírané. Hodí-li se Vám to tedy, mohu poslati, kdy lze, jen mi napište laskavě Svou adressu.

V Brně, 16. června 1891. . . . Posílám Vám 1. sešit »Rukověti«. Očekávám, že s ní v krátkosti ještě bude [illegible] s písněmi »zřetanými« v Moravě. Doufám však přece, že se z mého dítěte všelico sejde. To se tak stává, že »prvorozené dítě« jak praví soudce v »[illegible]«. Mně jde hlavně o to, abych nemusil

Digitized by Google

z prací, již hotových, na něž jsem látky potřebné dosti pracně nasbíral, vyškrtovati všelico, co by snad, ač jsouc později sebráno, přece dříve bylo uveřejněno. Dostane-li se Vám příspěvků jiných, tím líp, budou zajisté vítány — na doplněnou mých prací. Mně jich netřeba zasílati, já mám zatím dobré látky dost. Dopřejete-li mi v časopise místa, poslal bych častěji příspěvek, rád bych totiž spracoval všecky zvyky a pověry, abych z nich pak mohl učiniti přiměřený výběr pro »Oesterreich-Ungarn in Wort und Bild«, jehož jsem se stal spolupracovníkem pro Moravu . . .

V Brně, 17. července 1891 . . . Posílám Vám své první a doufám, že i poslední, německé opus, nástin mé rozpravy pro »Oest.-Ung. Monarchie«. Otisky zprávy o písních zdejšího Františkova Musea dostanu též, a rozumí se samo sebou, že Vám též pošlu. Hanáckou operu dal jsem opsati jednomu žáku zdejší varhanické školy. Je s tím dost práce, musíť se starý hudební klíč transformovati atd., což dovede leč zběhlejší hudebník. Maje ke konci běhu na starosti zkoušky, nedopsal toho, stane se tak až po prázdninách. Dnes odjíždím asi na 14 dní — 3 neděle do Luhačovic, propláchnout a osvěžit staré útroby. Snad si také dopřejete nějakých prázdnin . . .

V Brně, 14. října 1891 . . . Posílám asi polovici rukopisu. Druhou polovici dokončím brzy a pošlu svým časem; v této bude více písní. Byl bych tomu velmi povděčen, kdyby se svatba brzy do tisku dostala a tak asi do vánoc dotištěna byla. První korrekturu obstará ovšem tiskárna, druhá pak ať se mi přímo z tiskárny posílá. Chtěl jsem si od Vás vyžádati exemplář francouzských referátů, jež posíláte do ciziny. Máte-li jaký při ruce, pošlete mi laskavě.

V Brně? V prázdniny Hlasu Národa jsem nečítal, dovídám se teprv nyní od Vás, že Jste opět mé práci tolik drahého času věnoval. Rozumí se samo sebou, že mne zasláním onoho čísla velmi potěšíte, začež Vás snažně prosím. Divím se, milý příteli, Vaší bezpříkladné pilnosti. Jakou haldu spisů Jste to přečetl, o nichž podáváte referát v Osvětě! A k tomu redakce Českého Lidu, tak obtížna, příprava na docenturu atd. atd. Dopřejte si trochu oddechu, ať si neuškodíte na zdraví. Jste ještě mlád, co toho můžete ještě podělati, rozdělíte-li si práci náležitě. Zdravý duch v zdravém těle, proto: festina lente! — Práce mám nyní jak úřední, tak i školní plné ruce, potom se musím konečně spravedlivě dáti do článku pro Oest.-Ungar. Monarchie, čas kvapí! — Přeju Vám, milý příteli, nejen té očekávané docentury, nýbrž i ze srdce upřímného brzké, řádné professury i dobré věci naší vzešel by z toho prospěch nemalý . . . Že se až »v Paříži« o mně stala zmínka, potěšilo mne nemálo.

V Brně, 24. listopadu 1891. Příští korrekturu mého článku v Českém Lidu račte mi laskavě poslati, zbývá sem tam něco, čeho cizí oko nepostřehne. Svatby dostal jsem posud jenom 1. arch, bude tomu 14 dní! Vývody p. Dra. H. mne nikterak nezviklaly v mých názorech o písních

Digitized by Google

lidových. Lze proti mnoho podstatného namítati, jsem dychtiv na konec. Dovolil-li byste, ozval bych se v Českém Lidu, ať se názory tříbí. Vyprosil jsem si z tiskárny vývěsek mé práce, ale z 2. čísla Č. L. mi ho neposlali. Připomeňte jim to laskavě, potřebuju toho, kdybych to měl někdy o sobě vydati.

V Brně, 20. února 1892... Mám za úlohu napsati stať o moravském lidu do díla »Oest. Ungar. Monarchie«. Posud jsem toho málo napsal, je to velmi obtížno proto, že mám na tolik materialu vyměřeno jen asi 20 stránek. Třeba tedy vybírati, škrtati atd.; štěstí, že mám látku skoro všecku česky spracovánu, jinak bych do Veliké noci nebyl hotov. Ale i tak třeba nyní asi měsíc všecek volný čas na to vynakládati. Ostatně jsem na rozpacích, mám-li se po kritice Českého Lidu p. P. v Athenaeu uveřejněné odvážiti ještě s něčím do Prahy. Já bohužel nic jiného nemám, než »sbírky, pouhé sbírky,« filosofovati o Božím dobytku, hastrmanech a p. neumím. Následkem oné se mnou tak nespokojené kritiky, co jsem měl hotového, dal jsem do Obzoru a Čas. Mat. Mor., tam si toho aspoň nikdo nevšímne a já budu míti svatý pokoj. Tu řezbu, která mne v Praze ještě čeká pro Moravskou svatbu, nějak snesu.

V Brně(?). Za oba přátelské lístky vzdávám srdečné díky. Pokládám si to za zvláštní důkaz Vaší přátelské přízně, že jsa tak zaměstnán pracemi předůležitými, přece tolik času a pozornosti mé osobě věnujete. Zároveň s Vaším druhým listem dodán mi 1. sešit »Moravského Lidu«, kterýž Vám pod křížovou páskou posílám. Očekáváte asi něco jiného, než tam najdete, a také jsem původně něco jiného zamýšlel. Věc se má takto: Kdysi po vánocích nabídl se mi telecký Šolc, že by rád vydával mé rozpravy lidovědné, roztroušené sem tam po časopisech. Odpověděl jsem mu, že hodlám svůj material napřed po částech spracovati a později někdy sloučiti všechno v organický celek. Ale on naléhal, abych to nyní zatím vydal, jak to jest, že jest k tomu příhodná doba atd. A tak to tedy vydávám, jak stádo běží. Přiměla mne k tomu hlavně ta okolnost, že ti páni ve svých provoláních dělají, jako by se bylo na Moravě posud ani nesbíralo a nic nevykonalo. Račte laskavě v Českém Lidu k tomu poukázati, aby sip áni sběratelé laskavě povšimnouti ráčili mých sbírek a sbírali k nim doplňky — mnoho toho asi nenaberou! — a nezapisovali týchž věcí 10 a 100krát. Do moravské dialektologie pražští páni by se vůbec neměli plésti; k tomu se jim nedostává maličkosti — vytříbeného sluchu! Materialu, který já mám, neseberou ani za léta a co seberou cizími lidmi, bude nespolehlivo. Už z jejich provolání znamenati, jak věci rozumějí!... Zprávy... jsou zajímavým dokladem naší národní povahy. Zajíti si do žurnálu německého a tam říci: »Pozor, Němci, našel se u nás človíček, který se opovážil vyhlásiti něco svého za lepší Vašeho. Ale já jsem člověk »objektivní«, ne takový český chauvin. Vždyť mne už znáte ze svých časopisů. Když něco vybádám, co by stálo za otisknutí, zanesu si to do Vaší světové literatury, těm Čecháčkům některé té odrobinky dopřeju, aby se neřeklo.« — Tak to dělají ti naši »vědatoři« staří mladí! A slavné

Digitized by Google

publikum naše tleská takovým pánům, neboť oni šíří slávu českého jména za hranicemi. A co pan ... naklebetil na mne? Z poznámky L. soudím, že dle jeho mínění horuju po dobách robotních! Kdybyste někdy měl zbytečnou prázdnou chvílečku, prosil bych Vás, abyste mi laskavě, třebas jen pouhými hesly (česky) označil hlavní věci, odpověděl bych na ně mimochodem v rozpravě, kterou hodlám zakončiti »Moravský Lid«, totiž psychologickou statí »Lid a národ«, v níž hodlám na všelico posvítiti. V »Mor. Lidu« budou také věci nové, po šesti rozpravách oznámených na obálce bude další nová »Lidé vědomci« (čarodějnice, bohyně, zaklínači mračen, katovští, hotaři a p.). — Těším se upřímně, že se dostane na stolici universitní ve Vaší osobě muž pro naši dobrou věc nadšený ... Mohl byste p. Šimáčka také upozorniti, aby si hleděl trochu více reklamy, málo platno, svět toho žádá. Ani na obálkách Osvěty a Květů jsem jí (oznámení Knihovny Českého Lidu) nečetl ... Referát p. Pátkův ve Vlasti jsem četl, vzkazuju mu svůj dík za přízeň mi prokázanou ...

V Brně, 7. března 1892 ... Když jsem v sobotu večer přišel do čtenářského spolku, gratulováno mi se všech stran: »Tak pěkně a srdečně ještě nikdo o Vás nepsal, jako dnešní Národní Listy,« bylo mínění všech. Přečet N. L. přesvědčil jsem se o pravdivosti toho výroku a tušil jsem hned, že nikdo jiný není původcem té chvály, než Vy, milý příteli! Za tento srdečný projev upřímného přátelství jsem Vám zvláštními díky zavázán. Lituji jenom, že jste tolik drahého času vynaložil na variaci Svých přátelských referátův! Zaslaný článek nechte pro jistotu do nového ročníku, dejte ho pak raději celý do jednoho čísla; zatím ať se také jiní dostanou ke slovu.

V Brně, 2. června 1892. Slečna E. M. přinesla mi z Prahy zprávu, že ve středu po svátcích hodláte zavítati do Brna. Těším se upřímně. Kdybych věděl, kterým vlakem, přišel bych naproti. Kdykoli přijedete, račte přímou cestou do Besedního domu, II. patro na levo. Prázdný pokojík bude Vám k disposici. Ať mi nezabloudíte někam do hotelu = nepřátelství!

V Brně, 14. října 1892. Děkuji Vám srdečně za vlídný a přátelský posudek Moravského Lidu. Že je psán z upřímné lásky, viděti z každého slova. P. nakladateli jsem hned dopsal, aby Vám co nejdříve poslal ostatní sešity, sám jich ještě nemám. O ... posudku psáti nebudu — je to můj přítel! Ale konečně — kmotr nekmotr, jen s hrušky dolů! Vám tedy bez obalu povím, co soudím: Je to nešikovný plagiát mého spisu, jakých by se z něho dle různých krajin na tucty nadělati mohlo. Nejen celou osnovu vybral si z mého spisu, nýbrž i text hodně plundroval ... A tohle pan ... vyhlásil za práci »vědeckou«, která prý daleko předčí nad moji ledajakou »mosaiku«. Myslím, že tímto posudkem ne mně, nýbrž sobě trochu ublížil. Výbor Matice Moravské mne požádal, abych napsal II. díl Dialektologie moravské. Práce ta zabere na delší čas všecku mou skrovnou prázdeň, že mi nebude lze vedle toho ničeho podnikati.

Digitized by Google

V Brně, 24. listopadu 1892. Dne 2. prosince hodlám dojeti do Prahy. Těším se upřímně na shledanou s Vámi . . .

V Brně, 27. listopadu 1892. Ve svém referátě o národopisné výstavě na Vsetíně . . . dotkl se mé sběratelské a spisovatelské činnosti způsobem nešetrným. Podotýká na jednom místě (ve Zlaté Praze), že prý mu znalci na Vsetíně, kterým prý více musí věřiti nežli mně, povídali, že má dialektologie je nespolehlivá a nesprávná, i pozývá všecky takové znalce k opravám a vykládá dále, jak by se celá dialektologie moravská (o které právě pracuji!) pořídíti mohla. Psal jsem na Vsetín a dostal odtud zprávu, že s p. doktorem o té věci nikdo ani slova nemluvil, že je to nadutý panáček, který vůbec nikoho za hodna neměl, aby se s ním dal do nějaké rozprávky, že pobyl na Vsetíně všeho všady tři dni a jinde nikde nebyl. A přece mluví vzácný ten muž o povaze Valachů, jako by byl mezi nimi vyrostl, a o jiných věcech, jako z vlastního názoru, kteréž opsal z »Průvodce« a odjinud. Nehodlám takové pomluvy nechati na sobě, i myslím, že byste mi mohl prokázati tu službu a přijati nějaké Zasláno do příštího čísla Českého Lidu. Jste-li s . . . v nějakém styku osobním nebo přátelském, dle toho bych volil formu mírnější nebo ostřejší . . . Mně . . . příliš neimponuje, pokládám ho za vědeckého komedianta!...

V Brně, 30. listopadu 1892. Do Prahy přijedu v pátek 2. prosince o třech hod. odpoledne. V sobotu ráno bych Vás navštívil, račte se laskavě pozdržeti doma.

V Brně, 3. ledna 1893. Ale že tak málo snesete, mělo by Vám býti pobídkou důtklivou, abyste se příliš duševní prací nenamáhal, potřebného klidu a oddechu si hleděl a denní procházkou neb i jiným přiměřeným způsobem sesláblé tělo otužoval a sílil. Že tu přednášku máte již s krku, rád jsem uslyšel, ubylo Vám aspoň zbytečných starostí. Doufám najisto, že to povede k cíli. — Nevím ani, myslíte-li to do opravdy s tím skromničkým referátkem v Čas. Mat. Mor.? Zbývala naň jen ta stránka a tak bylo mi přestati jen na takové stručné zmínce. Prof. Šťastný napsal už několik takových do Obzoru a poukazuje všude k tomu, že náš život literární měl by více vyrůstati z půdy národní, že se v duši našeho lidu všelico zrodilo, čeho bychom neměli pohazovati. — Ku přiložené odpovědi . . . . nelze mi a netřeba ničeho podotýkati; není slaná ani mastná, ut aliquid dixisse videatur. Škoda, že nezůstalo při té dřívější. — Včera mi psal pan... Kdo jest vlastně ten pán? Svěří-li se Vám s mou odpovědí, zajímalo by mne zvěděti od Vás, co a jak o ní soudí. Sám se však na to netažte! Upřímně řečeno, já pokládám pana... za jednoho z pražské kohorty svých dobrých »přátel«, jakými jsou pp. . . . . et consortes. Ať referuje o mém spise, jako nedávno v N. L., ať o cizím jako ve Vlasti..., nemůže si dobrý ten muž odpustiti, aby mi nedal několik kopanců pro nevědecké spracování materialu, práci mosaikovou atd. Napsal jsem mu o tom své mínění, zavdal mi k tomu svým listem vhodnou příležitost.

Digitized by Google

V Brně, 8. ledna 1894. Těšil jsem se upřímně na milou mi vždy shledanou s Vámi, ale právě týž den, kdy jsem se chystal do Prahy, zdrobila mne zima s následující chřipkou. Svou podobiznou jste mne velice potěšil; koupil jsem si na vánoční tržnici velké album a vřadil jsem Vás do něho mezi své milé přátely. Svou podobiznu, zdá se mi, že jsem Vám dal, když Jste tu byl v Brně, nestalo-li se tak, račte mi laskavě oznámiti, poslal bych hned. — Návštěva přednášek Vašich na první začátek je slušná, přál bych Vám srdečně co nejdříve řádné professury. — Já se nyní hmožděm a lopotím II. dílem Dialektologie. Je to práce náramně piplavá a šoukavá, rád bych ji měl brzy s krku, abych se mohl dáti do věcí i mně samému i jiným zajímavějších. Pořádaje material, shledávám zde onde mezerky. Jak se trochu jaro otevře, bude mi ještě vyjížděti do kraje a paběrkovati.

V Brně, 16. července 1894. Ke konci školního roku bylo kancelářské práce plné ruce, že mi lze teprv nyní odpověděti na ctěný Váš dopis ze dne 6. VII. Na »Indiculus« se velice těším ... Nyní musím bohužel všechen čas věnovati Dialektologii. Nejprve třeba podniknouti několik výletů do různých končin Moravy, abych si doplnil některé mezery naskytlé při pořádání materialu. Potom bude mi velmi na pilno, abych dokončil dílo, jež má po prázdninách přijíti do tisku. Až tu práci budu míti s krku, teprv budu moci pomýšleti na spracování zbývající ještě látky národopisné, z níž se snad něco také pro Váš časopis vhodí. — Pobuďte na venkově nejen »krátkou dobu,« jak píšete, nýbrž co možná nejdéle, abyste se náležitě zotavil k další blahodárné činnosti.

V Brně, 2. ledna 1895. Velikou radost způsobil Jste mi opětným důkazem Svého přátelského smýšlení ke mně. Těším se upřímně z nového, překrásného díla Vašeho, jež jest pravým obohacením naší vědecké literatury, v oboru kulturně-historickém Vámi nejplatněji pěstované. K onomu čestnému a velmi lichotivému názvu, jímž jste mne laskavě poctil, ovšem nemohu a nesmím se hlásiti. Já, a Vaším mistrem! Vyť jste se, milý příteli, hned prvními spisy Svými postavil na vlastní nohy a kráčíte samostatně stále vpřed. Velice mile však dojímá staršího, třeba již překonaného spolupracovníka Vaše blahovolná skromnost... Přeji Vám, rozmilý příteli, pro příští rok a dalekou ještě budoucnost dobrého a stálého zdraví, abyste pohodlně spracovati mohl celé ty zásoby nastřádaného materialu a pak i dále sbírati a pracovati mohl ku cti a slávě naší vědecké literatury. Těším se upřímně ze zpráv, jež mi přátelé a známí ob čas podávají o dobrém zdraví Vašem. — Druhý díl Dialektologie, až na některé nepatrné doplňky, jest už v listopadu dokončen, jen zvláštních liter, jež jsem si na označování zvláštních hlásek hanáckých vymyslil, nemůže se tiskárna z Vídně dočkati. Asi za týden doufám, že začneme tisknouti, pak to poženu parou.

V Brně, 16. prosince 1895. Dokončiv Dialektologii, dal jsem se do svých českých čítanek. Hodlám je všecky na základech zcela nových

Digitized by Google

úplně přepracovati. Za tím účelem jest mi přečítati celé haldy knih, vybírati příhodné články, tyto zas upravovati atd. Zabírá mi to všecku skrovnou prázdeň, a musí to býti, má-li býti naše mládež náležitě opatřena. Mimo to musím nějakou maličkostí přispěti sem tam do našich časopisů moravských a tak, milý příteli, bude mi lze vyhověti Vašemu mně tak milému a lichotivému přání až někdy později. Je mi to tím více líto, že mně samému jest se nyní utéci k Vám se snažnou prosbou. Rád bych také z Vašich převzácných prací měl několik kousků v čítance III. a IV. Nelze mi nyní znovu všecko pročítati, i prosím Vás snažně, určete mi laskavě sám několik příhodných kousků. Zavděčíte se tím velice nejen mně, nýbrž i naší mládeži, které se ze spisů Vašich dostane vítaného poučení o důležitých věcech národních ve formě dokonalé...

V Brně, 11. března 1896. Mám sbírku přísloví a pořekadel přichystanou k tisku. Líbo-li, pošlu Vám ji do Českého Lidu, mohl byste ji po troškách uveřejňovati. Račte mi laskavě oznámiti, hodilo-li by se Vám to.

V Brně, 18. března 1896. Není toho, jak se domníváte, nějaká velká sbírka; jenom sbírečka. Ale jsou to věci celkem obsažné a jadrné, po kousku snad dobře vyplní prázdné místečko. Ponechal jsem nářečí krajiny, v níž jsem které přísloví našel. Potřebné litery snad má tiskárna? Jsou to hlavně: ł (tvrdé), ľ (měkké), polské ć, ś, ź, pak některé měkké retnice ṕ, ḿ, atd. Není-li těchto, dejte sázeti pj atd.: pjata. Psal jsem to rychle, sazeč by se v těch věcech silně neznámých mohl snadno zmýliti, bylo by tedy snad záhodno, kdybyste mi poslal korrekturu. O mé žádosti, abyste mi laskavě poznamenal některé kousky ze Svých spisů pro čítanky, ani jste se nezmínil. Zavděčil byste se mi velice!

V Brně, 27. března 1896. Stárnu, stárnu! Pozoruji to mimo jiné z ubývání paměti. Ptal jste se mne minule, jak se mi líbí Váš »Přehled českých písní národních,« a já ve svém lístku zapomněl jsem se Vám zmíniti o této Vaší publikaci předůležité. Oznamuji Vám tedy dodatečně, že se mi tato Vaše důkladná a velmi zajímavá práce líbí velice a že z ní mám upřímnou radost. Žasnu nad Vaší pilností, která za kratičký poměrně čas už tolik cenných spisů naší literatuře podala. Viděti, že Vám ten »hypernationalismus,« našim novověkým »vlastencům« tak hrozný, nikterak nevadí v práci důkladné a svědomité .... bude asi něco jiného na závadu vědecké neplodnosti a nedolužnosti, než ten ... hypernationalismus, do kterého si tuším .., ani český národ, ani konečně Němci nemohou stěžovati. Posud nebylo nic slyšeti o tom, že by se byl nějak ukázal alespoň »nationálním«? Že si ti pánové nevšímají trochu vědecké literatury německé, aby poznali, co odtud vane nejen vroucí lásky vlastenecké, nýbrž i »hypernationalismu«. »Vřet každému srdce po jazyku svému,« jenom nám Čechům pokládá se to za zlé od nových proroků. — Společnost zdejšího Františkova Musea hodlá vydati něm.-český sborník o svých sbírkách rukopisných. Byl jsem požádán, abych napsal něco o sbírkách písní lidových, tam rukopisně chovaných, o nichž se v Pře-

Digitized by Google

hledu na str. 15. zmiňujete. Již mi to poslali, je toho hodný balík. Snad z toho něco vytěžím.

V Brně, 9. dubna 1896. Děkuji srdečně za vzácnou ochotu a těším se velice na slíbené příspěvky. Času je na to dosti, třebas až někdy do července, ač já ovšem čím dříve to míti budu, tím budu radši, abych si mohl učiniti náležité rozdělení veškery látky. Vy však dělejte zcela dle Svého pohodlí.

V Brně, 11. června 1896. Těšil jsem se velice na shledanou s Vámi a litoval jsem upřímně, že jsem Vás doma nezastihl. Kromě přítele Bílého, Dra. Metelky a Vás nevyhledávám v Praze obyčejně nikoho; rád si pohovořím od srdce k srdci, bez obalu a bez ostychu, a to nelze s každým, zvláště v Praze. Tak jsme zbyli s Bílým sami. Byl bych Vám také hned psal, ale byl jsem roztržit nemocí svého nejstaršího a nejmilejšího přítele, našeho faráře, jehož jsem navštívil i s lékařem odsud, zprávy o jeho nemoci zprostředkoval a bohužel i na jeho pohřeb zajel. — Polemiku Vaši úplně schvaluji. Pěkně se to těm pánům pracuje bez práce a zdobiti se cizím peřím, když není vlastního, stačí jim také, ale jiný o tom nemá věděti. Kdybych nebyl vydal II. dílu Dialektologie a jiných spisů o moravské lidovědě, byl bych jistě také pozván býval na hody; ale čerpati z hotového dovede leckdo .... Zdejší Museum Františkovo vydá jakýsi sborník německočeský, což lze také pokládati za kousek vymožeností, poněvadž správa jeho je čistě německá. Napsal jsem do něho zprávu o rukopisných sbírkách národních písní z r. 1819. Ve sbírkách těch je také »hanácká opera« z doby války sedmileté. Je psána hanáckým nářečím, ne bez vtipu a zajímavosti. Zmiňuji se tam o ní stručně, bylo-li by Vám milo, poslal bych Vám ji celou, mohla by se tuším otisknouti, jako příklad prostonárodní hry dramatické. Hudba (recitativy, arie, kvarteta) nemá důležitosti, libreto samo by stačilo. — Přijeďte také do Brna; budou dva svátky po sobě, nic nezameškáte a oddechnete si trochu. Pohovořili bychom si o všeličem a potěšil byste mne i jiné velice Svou přítomností! Tedy na shledanou!

V Brně, 30. září 1896. V návalu všelijakých škrabaček pozapomněl jsem zaslati Vám výtisk zprávy o písních rukopisných, račte laskavě prominouti a přijati opožděný. Máte-li nějakou chvilečku prázdnou, prosil bych velice, abyste mi laskavě vytknul několik článečků ze Svých spisů hodících se do čítanek, právě chystám nové vydání IV. čítanky.

V Brně, 6. října 1896. U nás všude Fojtík, obecní sluha, obcházeje dědinu, ťukával na okno, říkaje: »Kdo je tady doma, zítra (dnes) večer do hromady!« Paličky, kluky a p. u nás nebylo.

V Brně, 1. listopadu 1896. Děkuji srdečně za přátelskou službu. Probíraje se Vaší krásnou knížkou, připadl jsem na něco, jak se domnívám, přiměřenějšího, je to pěkná a zevrubnější stať o svatojanských ohních.

Digitized by Google

Vezmu si tuto do IV. čítanky a k ní, ukáže-li se potřeba, přiberu jednu nebo druhou Vámi navržených, nebo snad »Zimu«, v níž je pěkný příspěvek k dějinám literatury lidové.

V Brně, 4. února 1897. Vaši říznou a zároveň věcnou a důstojnou obranu četl jsem s opravdovým potěšením . . . Z Vašeho spisu bude míti každý Čech... upřímnou radost. Není pouze obranou, nýbrž i znamenitým příspěvkem k dějinám naší literatury. Kterak by nebyl potěšen upřímný vlastenec, vida, jak si všímá cizina poctivé práce české a s jakým uznáním mluví o poctivém pracovníku českém. — Ruské ceny dostalo se mi jen za dialektologii. Ucházel jsem se o ni na výslovné vyzvání prof. † Miklosiče a Jagice. Úřední posudek o ní přikládám. — Žádáte mne za nějaký příspěvek a nezmiňujete se o hanácké »opeře«, které jste si kdysi přál. Trvalo dlouho, než jsem dostal její opis. Kollega Janáček dal ji opisovati před prázdninami žáku varhanické školy, ten ji vzal s sebou domů, onemocněl a již se nevrátil; teprv po dlouhém dopisování byl mi rukopis vrácen. Dal jsem noty opsati jinému, připsal text a krátký úvod a tak Vám to nyní posílám, »je-li ještě vůle Vaše«. Skladba není nezajímavá po stránce textové i hudební. Přijal-li byste ji do Českého Lidu, byl bych tomu velmi potěšen, pakli by se Vám z jakýchkoli příčin nehodila, račte mi laskavě vrátiti, pojal bych ji v chystanou sbírku moravských písní.

V Brně, 11. února 1897. Myšlenka Vaše vydati celou operu navrhnu o sobě, velmi se mi líbí; byl bych sám navrhl. Knihovnu Českého Lidu, ale myslím, jsem, že už nevyhárám. Doufám, že pan Šimáček návrh Váš přijme. Skladba je mnohem vtipnější, než většina naších nynějších skladeb symfonických. Mrduňk při městku a polnice celovány.

V Brně, 20. března 1897. Vy mne zcela zasypáváte důkazy Své přátelské lásky a přízně, a já tu stojím bezradný, kterak se Vám aspoň z části odměniti. Zatím nezbývá mi, než vyslovit Vám slovy prostými, ale od srdce plynoucími své nejvroucnější díky. — Zachovej Vás, milý příteli, Bůh ve zdraví dlouhá ještě léta, abych ku práci jisté nepozbudete, a ta spěla zcela jiná dílo než jsou moje rozmarné paličky. Já jsem, milý příteli, jenom umravňoval trochu s mne při takové podnikavý, jako jste Vy jeden z prvních. Až Vy budete starý, Svou šedesátku, bude to zcela jiný rozhled po šesté výkladně. Jejž Vám Pán Bůh dlouhý se tiho v dlouhém zdraví, k radostnému rozvoji naší vědecké literatury, jejž přední ozdobou jste Vy již nyní. Mně přes, přísný, zachovejte i nadále Svou vřelou přízeň.

V Brně, 7. října 1897. Posílám Vám stručný popis prací mých, jak se dělaly na mém nejmenším pánství, v Jiřicích, blízkém potřeby [illegible] se Vám to dlouho a [illegible] rád mi laskavě svým úsudkem posoudí. Jsou [illegible] staré [illegible] se to nestrádá [illegible]. Pak [illegible] prosím Vás [illegible] mi to

Digitized by Google

laskavě vrátiti, nikterak se nepohorším. Stručný úvod nepovídá znalcům nic nového a bude se snad zdáti zbytečným, ale mladším čtenářům, kteří těch věcí z vlastní zkušenosti už neznají, nebude snad nevhod. — V prázdniny byl jsem s prof. Bílým a Metelkou ve Švédsku. Překvapily mne haleny švédských sedláků, jedny střihu valaského, jiné banáckého nebo domažlického, a národní vyšívání v musejích vzorků velmi podobných moravským. — Právě jsem dostal od Akademie 6. sešit Lidu s věnováním celého ročníku mé maličkosti. Kterak jsem si takové cti na Vás a vůbec zasloužil! Přijměte mé srdečné a upřímné díky za toto skutečně veliké vyznamenání, které jest mi novým důkazem Vašeho mi velice milého přátelství, přijměte též ujištění mého nezměrného a srdečného přátelství k Vám, jehož sobě od prvního vystoupení na kolbišti literárním vážím nad celé zástupy našich vědců.

V Brně, 8. ledna 1898. Děkuji Vám srdečně za Vaše laskavé blahopřání a přeji na vzájem všeho dobrého, zvláště dobrého zdraví, jehož se Vám nedostává měrou úplnou, jak z Vašeho listu ke své veliké a upřímné lítosti vyrozumívám. Ukládáte příliš mnoho, milý příteli, na Svá slabá bedra; na dlouho to nesnesete. Dejte si říci! Rozdělte si práci i nezbytnou prázdeň k odpočinku, sic bude zle! I společnosti jest Vám nezbytně potřebí, v ní člověk pookřeje a vzpruží síly k nové práci. Doporučuji Vám své dva věrné druhy, prof. Bílého a Metelku. Jsou to lidé upřímní, bez falše a stejných s Vámi názorů. Přidružte se k nim, vyjděte si s nimi častěji na procházku, rozeberete se a osvěžíte na duchu i na těle. — Já letos dosluhuji. Koncem roku školního odeberu se na trvalý odpočinek. Vystavil jsem si ve svém rodišti dvě světničky, kde doufám žíti spokojeně, dokud Bůh ještě života dopřeje, se svou sestrou a švakrem. Zvu Vás již nyní na nějaký výletek k nám, třebas na některé letnice. Krajina je u nás pěkná, rozsáhlé lesy na blízku. V zimě snad na nějaký čas zavítal bych do Prahy a to bych Vás častěji odloudil od stolku psacího. Tedy ještě jednou a důrazně: Dejte si říci, nepřepínejte svých slabých sil tělesných, raději pracujte pomalu a budete pracovati dlouho. Hleďte se zachovati nejen sobě, nýbrž i národu, který už má proč se Vámi honositi!

V Brně, 15. ledna 1898. Slovač je kollektivum, jak dobře podotýkáte, a nic jiného! Ubohá Slovač = ubozí Slováci, jako žebrač, chrobač. Říkati »na moravské Slovači« atd. je čirý, ovšem od nějakého času moderní nesmysl. Slovák, adj. slovenský, pak: Slovenka, Slovensko, tak mluví Slováci nejen uherští, nýbrž i moravští, tedy správně: na moravském nebo uherském Slovensku; u nás říkají také »na Slovákoch« = Slovácích.

Na Mlatcově, 29. března 1899. Přihodí-li se Vám někdy, že Vám vybude zde onde kousek prázdné stránky, jehož nemáte čím vyplniti, toť Vám posílám na takové potřeby přiložené dva příspěvky. — S upřímnou radostí četl jsem v přehledu literatury velice příznivé a pochvalné hlasy cizích časopisů o Vaší vynikající činnosti literární. Teď Vás snad také doma budou dle zásluhy ceniti. U nás už to jinačí nebude: napřed musí našinec dojíti uznání za hranicemi, pak ho také doma uznávají.

Digitized by Google

Vezmu si tuto do IV
nebo druhou Vámi
spěvek k dějinám li

V Brně, 4. ú
stojnou obranu četl
bude míti každý Če
i znamenitým přispě
těšen upřímný vlast
s jakým uznáním n
dostalo se mi jen z
zvání prof. † Miklo
Žádáte mne za něj
které jste si kdysi
Janáček dal ji opis
vzal s sebou domů,
sování byl mi ruko
a krátký úvod a t
není nezajímavá p
Lidu, byl bych t
příčin nehodila, ra
moravských písní.

V Brně, 11.
jednou o sobě, ve
Lidu, ale myslel j
Váš přijme. Sklad
skladeb sylvestrov

V Brně, 20.
přátelské lásky a
z části odsloužiti!
ale od srdce jdo
příteli, Bůh ve z
a ta splodí zcela
milý příteli, jeno
Vy jeden z prvn
jiný rozhled po
v dobrém zdraví
ozdobou jste Vy
vzácnou přízeň.

V Brně, 7.
jak se konávaly
dle hodnověrnýc
a otisknete-li to,
v tom slova i t
by se to do pr

edna 1901. Děkuji srdečně za laskavou vzpomínku
navzájem dobrého a stálého zdraví na dlouhá
m století. Čekám věru netrpělivě, kdy Vám budu
re zaslouženému povýšení za mimořádného —
n časem zprávu kollega... — a toto pořád nic!
politický, jak už to u nás bývá. Co a jak Vy
adém věku, toho u nás není příkladu a mělo již
zásluze odměněno! — Mám nyní také práce až
hu výběru, vyhledám něco pro »Lid«.

ubna 1901. Zítra je sv. Vincence. Nevím, je-li
patronem, čili ten, jehož svátek se slaví dne
, že tento. Tedy se uchyluji pod jeho mocnou
gratuloval ad captandam benevolentiam. Přeju Vám
eho jen sám sobě přejete, měrou plnou, nasutou,
ého a stálého zdraví. Mám totiž jakési neblahé
chu mrzíte, a tož bych Vás rád tímto vinšem
řelá zásilka honoráře, sotva snad kousek té ne-
ázen. Pro Bůh snad jste si nemyslil, že tak har-
norář. Bylo mi skutečně jen o tu operu, aby se
a na divadlo. Možná však, že má obava je bez-
— Od některé doby, milý příteli, jsem hodně
oval jsem nové vydání Rukověti od grumfeštů
-3 archy týdně. Dovolím si zaslati Vám výtisk,
bych se rád dal do zpracování zbývající ještě
a dostavím se pak s nějakým příspěvečkem.

tna 1901. Pan... je z těch kritiků, kteří hledí
že věci daleko lépe rozumějí, než ubohý
kteří zároveň rádi udávají, co kdy kde viděli,
věci hodí nebo ne. Našinec musí býti rád, když
aspoň tak dopadl. O Vás ovšem sice stručně,
ložené zavadil. — Posílám hru o sv. Dorotě.
odnákud známa, odložte. Já bohužel nemám
někde bylo otištěno.*) — Před lety zabýval
poesie kramářské. Při tom jsem si také
ické i zajímavé ukázky této poesie. Němci
avně z těchto »letáků« (Flugblätter) tiště-
nás neškodilo seznámiti aspoň s některými
ch těch rodinných na mnoze už ani nepa-
bych Vám jich několik na vybranou.

se mi nehoda velmi nemilá. Hr
vytištěna v
vím, en by

Digitized by Google

K některým zapamatoval jsem si i nápěv ještě z dětských let, přičinil bych ho.

Na Mlatcově, 3. června 1901. Ne tak hned četl jsem s takovou upřímnou radostí nějakou novinu, jako zprávu ve včerejší Nár. Politice, že Jeho Veličenstvo ráčilo Vás jmenovati mimořádným professorem české university. Dobře jste si toho věru zasloužil. Neznám věru muže, který by ve Vašem věku tolik a tak znamenité práce vykonal. Přijměte mé nejupřímnější a nejsrdečnější blahopřání! K tomu přeju Vám dobrého a stálého zdraví na dlouhá ještě léta a stálé chuti k další záslužné práci. Jenom festina lente, nepřepínejte Svých sil! — Novější fotografie teď právě nemám. Ale hodlám brzy do Brna, dám se fotografovati a pošlu Vám rád svůj nejnovější contrefait!

Na Mlatcově, 23. listopadu 1901. Hrabaje se ve svých starých papírech, našel jsem všelico, co by snad stálo za uveřejnění. Posílám Vám toho částku a budu vybírati dále. Je s tím ovšem dosti práce, než se něco kloudného najde v celé spoustě všelikého braku a pak nezbytno upraviti to slohově i mluvnicky, protože zasílatelé psali příliš »moderně«. Některé věci budou též psány nářečím, a tu bylo by potřebí, aby si tiskárna pořídila několik zvláštních typů... Nebude-li těch typů, račte mi laskavě oznámiti, přepisoval bych to jinak... Za jedno bych Vás snažně prosil, dejte mi zasílati korrekturu, a to ve dvojím otisku; jeden bych ponechával sobě pro strýce Příhodu. Došla-li Vás nedávná zásilka a hodí-li se z ní co? — O Holubových písních svatebních, otištěných v 2. sešitě platí, co praví píseň moravská: Co je po pěsničce, dyž k ní noty nění!

Na Mlatcově, 11. července 1903. Posílám Vám dáreček z lásky, Sto písní československých, doufaje, že se jím takovému znalci a milovníku našich lidových písní poněkud zavděčím. — Minulý měsíc byl jsem v Luhačovicích na léčení. Dařilo se mi tam dobře, jenom čas byl stále ošklivý; pršelo a bylo zima jako nyní kolikátý den už zase. A jak Vám se daří? Už dávno nedostal jsem od Vás žádné zprávy.

Na Mlatcově, 6. května 1906. Teprv tyto dni dostal jsem z Akademie Českého Lidu roč. XV. seš. 4.—7. A hned 1. (4.) sešit přinesl s Vašeho péra posudek mého Dial. Slovníku tak příznivý a laskavý, že nemohu nevysloviti Vám za tolik lásky své upřímné a srdečné díky. Náležím také k těm, o kterých už starý Cicero povídá, že trahimur omnes laudis studio a že bene est laudari a viro laudato. A kdo u nás zasluhuje větší chvály, než Vy, milý příteli, kterýž s takovou pílí a s takovým úspěchem pracujete? Vím ovšem, kolik z této chvály připsati mám na vrub Vaší osobní přízně a neobyčejné Vaší skromnosti a kolik své vlastní zásluhy. — Slovník ten jsem, pravda, dlouho chystal, ale nemínil jsem ho nyní ještě vydati, neboť věděl jsem dobře, že je pořád ještě neúplný, ale před čtyrmi lety jsem povážlivě onemocněl vleklou nervosou, i bál jsem se, kdybych [redacted] odumřel, aby nebyla všecka nadarmo, protože by mým zápiskům [redacted] neporozuměl. A tak dal jsem se už v nemoci do práce,

Digitized by Google

aby aspoň nasbíraný materiál nepřišel na zmar. Bohužel, nemoc se horšila tak, že jsem ani korektury sám obstarávati nemohl. Odtud všeliké ty nedostatky a vady mého díla. Třeba tedy té chvály z plna nezasluhuje, jakou mu laskavě vydáváte Vy, milý příteli, přece zas tak bez ceny není, jak soudí jiní přísnější posuzovatelé . . . Slovník obsahuje také slova, která nejsou výhradně moravská, nýbrž najdou se také v češtině! Jakoby moravská nářečí nebyla částí řeči české! Zcela jinak soudí muž, který sám něco pracuje, jako Vy, milý příteli. I přijměte za svůj shovívavý a laskavý posudek srdečné a laskavé (přetrženo) upřímné díky (už se pletu v písmě!) Mnohokráte Vás pozdravuje Váš upřímný přítel F. Bartoš.

Zjevení duchů na Novém Městě Pražském r. 1906.

Další doklad k moderní víře lidové o zjevech strašidelných.*)

Na pražských nárožích octly se manifesty, upozorňující kolemjdoucí na existenci myšlenky života záhrobního a protestující proti zlehčování této myšlenky. Těmto badatelům dojista se nikdo nebude plésti do řemesla, a jestli to činila 43letá Rozalie Seibertová způsobem proti všem záhrobním regulím směřujícím, pak bylo by dobře, kdyby uvedené manifesty byly vydány na adresu paní Seibertové. Tato vynikající žena bydlila na hoř. Novém městě a dovedla kolem sebe shromážditi mnoho žen, které přísahaly na to, že Seibertová dovede duchy provtělovat, a mnoho obětí jí za to snesly.

Včera se konalo u přestupkového soudu na Ovocném trhu líčení v jisté záležitosti a při té vystupovala jedna z důvěřivých žen. Vypravovala o Seibertové: Ta žena má zvláštní dar, že dovede citovati duchy a umí se »provtěliti«. Když se pořoří Seibertová do lenošky, odlétne její vlastní duše na chvíli z jejího těla a místo ní zaujme duše volaného zemřelého, který jejími ústy mluví. Mimo to provtěloval se do ní anděl strážný, zvaný »Jurko«, který pronášel samá veselá sdělení. Ve třetím stupni vtělil prý se sám Bůh . . . . Jeho vtělení poznají tím, že se v pravém oku Seibertové zaleskne slza. A vším tím byla důvěřivá žena tak nadšena, že šla a rozmnožila řadu žen, příbytek Seibertové navštěvujících.

O »sezení« vypravovala žena: »Sešlo se nás jednoho dne asi 15, usedly jsme a vzaly se za ruce. Za chvíli ta neb ona sebou vrtěla a v nejbližší chvíli se Seibertová »provtělila«. Každé z přítomných žen vyprávěl duch, s kterým si přála mluviti. Žena, která všechno nyní prozradila, dověděla se od ducha svého nebožtíka prvého muže, že se mu v nebi dobře vede. Pak se ujal slova strážný duch »Jurka« a dotvrdil to několika jadrnými

*) Viz Nár. Listy 1906, č. 323. 23. listopadu 1906.

Digitized by Google

vtipy. Konečně se také tatíček ohlásil a napomínal přítomné, aby řádně žili a jeden druhému pomáhali v nouzi a v neštěstí. Sezení bývala zajímavá, neboť přítomní »bratří« a »sestry« dovídali se mnohé podrobnosti ze »života« zemřelých. Jedna žena, které se zastřelil syn, na př. se dověděla, že její syn má na onom světě krutý trest: musí odlučovati děti od rodičů a rodiče od malých dětí. A tato žena skálopevně tomu věří!

Dlouho důvěřovaly ženy Seibertové, která provtělováním dokonce i nemoci léčila. Nemocný musil kleknouti, a Seibertová jezdila mu rukama od obličeje až k nohám, namazala jej mastí, která chladila, a to byli »duchové«, obletující nemocného. Některé ženy byly prozíravější a napadlo jim, že to vše je asi švindl. Ale ani nemukly ze strachu — před pomstou duchů, neboť »tatíček« v několika sezeních sliboval, že přijde strašlivá pohroma na zemi, na které potekou potoky krve. Nejprvé prý zahubeni budou všichni nevěřící, a provtělená věštkyně doporučovala všem přítomným, aby byli připraveni na to nejhorší. Radila jim, aby prodali svůj majetek a měli pohotově peníze. Potom je »tatíček« odvede někam, kde budou žíti v samých radostech a slastech.

Takovým neslýchaným směšnostem ženy věřily — nikoli v zastrčené vesnici, kam kultura nepronikla, ale na Novém městě pražském! Věštkyně chodila k jisté domovnici do bytu, kde se jí »mezi čtyřma očima« provtělovala a dosáhla toho, že jí domovnice slepě dávala ze své domácnosti vše, co jí duch přikázal: šaty, nábytek, slamník, visací hodiny atd. Za to se dovídala, že její rodiče na onom světě mají se zcela dobře a že ani nezatoužili po tom, aby se vrátili do tohoto pozemského slzavého údolí. Za to první muž domovnice byl nějak nespokojen, poněvadž stále musil chodit v černém plášti, což mu v nebi nemalé působilo mrzutosti. Když však každá návštěva u domovnice končila výzvou, aby půjčila věštkyni pětku, tu se domovnice rozpomenula, že to bude švindl. Jednou domovnice prohlásila, že peněz nemá, a poněvadž se věštkyně vzdálila, napadlo domovnici, že duch byl přece neopatrný a snad nějak ospalý, neboť v kapse měla skutečně 30 korun. Ze samého strachu, aby se jí duch nepomstil, domovnice celou noc nespala. K ránu po probdělé noci uchlácholila se domovnice tím, že věštkyni přes 30 korun půjčila. Druhého dne šla domovnice věštkyni upomínat a s pěknou se potázala. Na domovnici bylo podáno trestní oznámení pro krádež. Řízením soudním byla její nevina prokázána, za to však věštkyně se přestěhovala. Kam?

Digitized by Google

aby aspoň nasbíraný materiál nepřišel na zmar. Bohužel, nemoc se horšila tak, že jsem ani korektury sám obstarávati nemohl. Odtud všeliké ty nedostatky a vady mého díla. Třeba tedy té chvály z plna nezasluhuje, jakou mu laskavě vydáváte Vy, milý příteli, přece zas tak bez ceny není, jak soudí jiní přísnější posuzovatelé . . . Slovník obsahuje také slova, která nejsou výhradně moravská, nýbrž najdou se také v češtině! Jakoby moravská nářečí nebyla částí řeči české! Zcela jinak soudí muž, který sám něco pracuje, jako Vy, milý příteli. I přijměte za svůj shovívavý a laskavý posudek srdečné a laskavé (přetrženo) upřímné díky (už se pletu v písmě!) Mnohokráte Vás pozdravuje Váš upřímný přítel F. Bartoš.

Zjevení duchů na Novém Městě Pražském r. 1906.

Další doklad k moderní víře lidové o zjevech strašidelných.*)

Na pražských nárožích octly se manifesty, upozorňující kolemjdoucí na existenci myšlenky života záhrobního a protestující proti zlehčování této myšlenky. Těmto badatelům dojista se nikdo nebude plésti do řemesla, a jestli to činila 43letá Rozalie Seibertová způsobem proti všem záhrobním regulím směřujícím, pak bylo by dobře, kdyby uvedené manifesty byly vydány na adresu paní Seibertové. Tato vynikající žena bydlila na hoř. Novém městě a dovedla kolem sebe shromážditi mnoho žen, které přísahaly na to, že Seibertová dovede duchy provtělovat, a mnoho obětí jí za to snesly.

Včera se konalo u přestupkového soudu na Ovocném trhu líčení v jisté záležitosti a při té vystupovala jedna z důvěřivých žen. Vypravovala o Seibertové: Ta žena má zvláštní dar, že dovede citovati duchy a umí se »provtěliti«. Když se pořoří Seibertová do lenošky, odlétne jej vlastní duše na chvíli z jejího těla a místo ní zaujme duše volaného ze mřelého, který jejími ústy mluví. Mimo to provtěloval se do ní anděl strážný, zvaný »Jurko«, který pronášel samá veselá sdělení. Ve třetím stupni vtělil prý se sám Bůh . . . . Jeho vtělení poznají tím, že s v pravém oku Seibertové zaleskne slza. A vším tím byla důvěřivá žena tak nadšena, že šla a rozmnožila řadu žen, příbytek Seibertové navštěvujících.

O »sezení« vypravovala žena: »Sešlo se nás jednoho dne asi 1[illegible] usedly jsme a vzaly se za ruce. Za chvíli ta neb ona sebou vrtěla a v nejbližší chvíli se Seibertová »provtělila«. Každé z přítomných žen vyprávěl duch, kterým si přála mluviti. Žena, která všechno nyní prozradila, dověděla se od ducha svého nebožtíka prvého muže, že se mu v nebi dobře vede. Pak se ujal slova strážný duch »Jurka« a dotvrdil to několika jadrnými

*) Viz Nár. Listy 1906, č. 323. 23. listopadu 1906.

Digitized by Google

a napomínal přítomné, aby řádně
a v neštěstí. Sezení bývala zaji
dovídali se mnohé podrobnosti
se zastřelil syn, na př. se do
musí odlučovati děti
žena skálopevně tomu věří

Digitized by Google

V. Krotký:

Kříže v Kozárovicích na Písecku.

(S 8 vyobrazeními.)

Nejjednodušší a nejobvyklejší památníky v krajinách s obyvatelstvem katolickým jsou kříže, »mučidla« neb »muka Boží«.

Požívají obecné ochrany, mohou je provésti z jednoduchých látek stavebních (ze dřeva, kamene neb kovu) řemeslníci, v každé takořka osadě usazení, a k zřízení jejich postačuje obyčejně skrovný náklad. Truhlář, tesař, kameník, kovář, zámečník provede bez nesnází kříž pomníkový nebo památníkový jako na znamení zbožnosti katolíků a jako symbol vyznání. — V našich vískách nacházíme kříž, někdy jako jediný veřejný památník. Osadní kříže bývají umísťovány buď uprostřed osady, buď na pokraji, buď na křižovatkách, buď poblíž obydlí jich zřizovatele aneb tam, kde se udály nějaké neblahé skutky, neštěstí, pohromy.

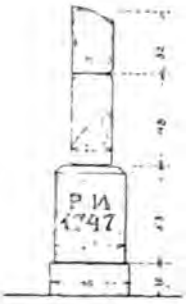

Č. 1. Zlomky Božích muk „Pod závní" u Kozárovic.

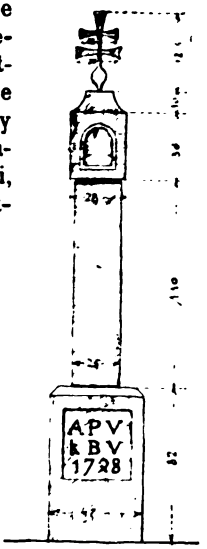

Č. 2. Boží muka u Zádušního lesa blíže Řeče.

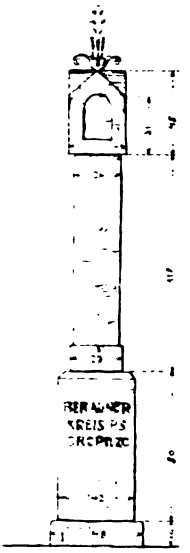

Č. 3. Krajský mezník nad Milínem.

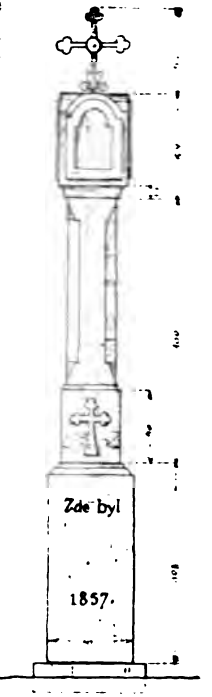

Č. 4. Kříž „na Hůrkách" u Kozárovic.

Jako výrobky vůbec, tak i zvláště kříže osadní té které krajiny neb osady vyznačují se svým karakterem, podmíněným místní látkou, dovedností a důmyslností provaditelů a místními obvyklými jako děděnými (tvary. Někde nápadně vyskytují se kříže dřevěné; jinde kamenné (celé

Digitized by Google

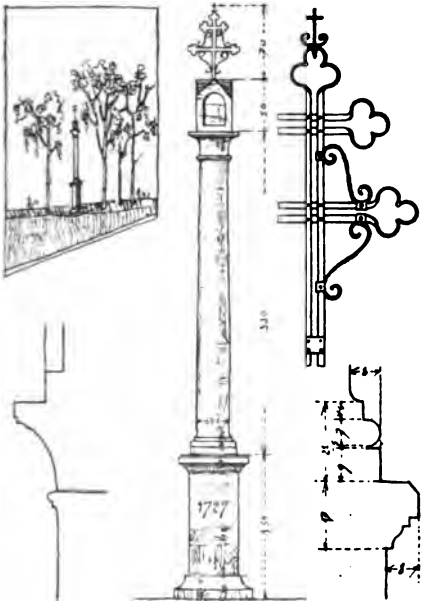

Č. 5. „Na čižové“, Boží muka u Brodu blíže Březnice.

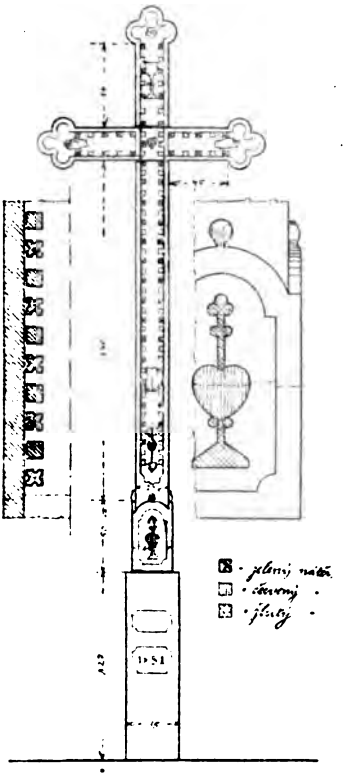

Č. 7. Klimentojc kříž „v ouvaře“ u Kozárovic.

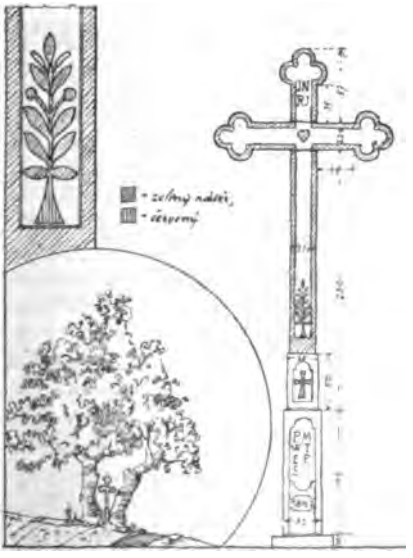

Č. 6. Kříž „u lip“ nebo Fabjánojc „na březině“ nad Kozárovicemi.

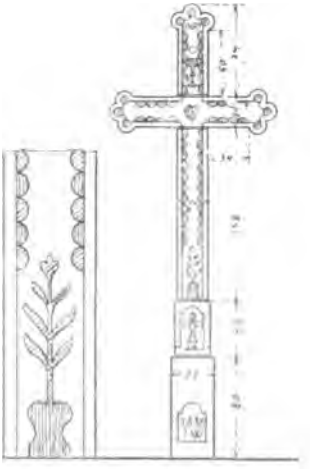

Č. 8. Holánojc kříž „na hlíně“ u Kozárovic.

Digitized by Google

a onde železné o podstavcích kamenných. Klekátka, lampičky, stromky, košaté lípy nejčastěji družívají se ke křížům někdy s ohrádkou.

U Kozárovic na Písecku, kde právě příznivě vystupují známé mohutné skály (vrstvy, útvary) žulové, známé pode jménem žuly Orlické, stojí neméně než 10 křížů na různých místech vesměs ze žuly či žmoly. Nejsou to kříže po stránce tvarové obyčejného rázu, jako vidíváme vůbec na hrobech hřbitovních (křížový, litinový, tovární odlitek, vsazený do kamenného podstavce aneb výrobky dle běžných německých vzorníků), nýbrž mají zřejmě ráz domácí lidové tvorby.

Slohově možná je zahrnouti do dvou skupin. Kříže jedné skupiny jsou tak zvaná Boží muka, t. j. pilířovité pomníky kamenné, ukončené malým železným křížem. Na pilířovitém pomníku patrna »trojdělba«; sestává pilíř totiž ze tří dílů: podstavce či únoží, dříku či těla a zakončení či hlavice; únoží je nejmohutnější, tělo nejdelší a hlavice nejpropracovanější. Únoží i tělo mají tvar čtyřbokých, přímých hranolů, hlavice podobá se čtyřboké křížové kapličce se střešením hřebenovým (jako v obr. 3.) neb obloukovým (jako v obr. 4.) anebo je horem zakončen skomoleným hrotem (jako v obr. 2.). Nápis (obyčejně počáteční písmeny jmen a letopočet) vtesává se do únoží. U starších Božích muk pojí se jednotlivé díly k sobě prostě či ostrohranně a nanejvýš s hranou rovinně otupenou (sříznutou), až teprv u Božích muk novějšího letopočtu sprostředkují sloučení jednotlivých dílů články římsovací.

Příklady Božích muk: zlomky Božích muk »Pod závní« u Kozárovic obr. 1.,[1]) Boží muka u Zádušního lesa blíže Řeče obr. 2.,[2]) kříž »Na hůrkách« u Kozárovic obr. 4. a Boží muka »Na čížové« u Brodu blíž Březnice obr. 5. Tato Boží muka poukazují na sloh u nás uměle vypěstovaný, naštěpovaný. Místo pilíře původce použil sloupu Korintského. Hlavice zjednodušena tak, že listoví vynecháno a zroben toliko kalich, a patka článkována dle jednoduchého sloupu Toskánského. Teprv na hlavici sloupovou usazena je běžná naše Boží-muková kaplička, zakončená slušným kovaným křížkem železným. Původcem těchto Božích muk (obr. 5.) jest nepochybně některý stavitel slohově cvičený hrabat Kolovratů-Krakovských na Březnicku.

Obr. 3. na první pohled vyhlíží sice také jako Boží muka, však ve skutečnosti představuje krajský mezník na návrší jižně nad Milínem, jak při bližším ohledání se okázalo. Nic nevadilo některému královskému inženýru, že po roce 1714 skoro posvátné formy našich Božích muk použil na mezníku mezi krajem Prácheňským a Berounským, nasadiv nahoru jako vrcholici (místo křížku) železnou kovanou kytici. Zbožný lid náš nestará se o význam vztyčeného pilíře s podobou Božích muk a mnohdy vzdává před ním poctu jako Božím mukám s křížem. Snad druhdy

[1]) Vykazuje jen sporé odnože.
[2]) Tato jsou také valně pochroumaná; otlučená hlavice s křížkem sedí přímo na podstavci a nový již dřík uložen na zemi vedle podstavce.

Digitized by Google

ani sám jsem nečinil tu výjimku a smekal čepici s dětmi a křížovali jsme se.

Kříže druhé skupiny jsou veskrz z kamene žulového a tak slohovány, že zpodobují sestrojení křížů z tesaného dříví trámového. Dřevěné kříže osadní nejsou žádnou řídkostí a setkáváme se s nimi nejčastěji. Nevzdorují povětrnosti a nemohou se vykázati starším datem, proto je žádoucí časté obnovování, nemají-li zajíti. Tam, kde z příznivých poměrů vyvinul se průmysl kamenický, nahrazuje se dříví v mnohých případech kamenem. Tak také pozměněna úprava »dřevěných« křížů z kamene, při čemž kámen béře na se útvar dříví všady, pokud to možno, hlavně s tou modifikací, že průřez jednotlivých součástí se sesiluje.

Příklady takových křížů osadních podávají: obr. 6 kříž Fabjánojc »U lip« či »Na březině«, obr. 7. Klimentojc kříž »V ouvaře« a obr. 8. Holánojc kříž »Na hlíně«, všecky ve vsi Kozárovicích. Jsou tam ještě asi čtyři podobné, které se vesměs v rozměrech a podrobné výzdobě různí od sebe. Charakteristické jest, že u všech jsou konce ramen utvářeny v podobě trojlístku jetelového a že stěny jejich jsou vyzdobeny kvítky a obrazci, obvyklými v lidovém umění jihočeském.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587.

O b r od toho, že se na lidi obořuje, to jest strach pouští. Jispolin slovansky starožitně.

P á s, rusky pojás od pojetí. V písmě svatým rozumí se skrze pás zdrželivost těla.

Z d í l n o s t, společnost, obcování. Credo sanctorum communionem, věřím svatých zdílnost, nebo se s námi, nebo jedni s druhými zdělují v zásluhách v dobrém a v lásce.

S v í z e l, že svazuje srdce člověka zármutkem a teskností.

K l o p o t a jest polské slovo obyčejné za starost a bídu.

J í c h a od jídla nebo jedení, polívka jinak, nyní porušeným slovem německým zufeň od zupu.

Č t e n i c e, grammatica, gramma řecké slovo, latině litera.

R o z h o d n i c e, dialectica nebo povinnost její jest rozhodnouti pravdu od nepravdy.

P l o v i ř e č, že plove řeč, rhetorica nebo retorica od rheo, to jest plynu, jest vzata.

Z v u č i c e, od zvuku, spěvu, od hudby. Musica.

H v ě z d o s l o v i c e, astrologia. H v ě z d o p r a v a, astronomia.

Z e m ě m ě ř i c e, že zemi vyměřuje; geometria.

Digitized by Google

Slovice od slova.

Libomudřec, philosophus, že sobě v moudrosti oblibuje. Mudřec, sophos.

Posel od toho, že pošel, to jest odešel; poselství říditi, fungi legatione pro Christo, svatý Pavel dí o kněžích: říditi poselství na místě Kristovým.

Plesání, ples, plesati, lípejí nežli německy tancovati, tanec a tancování.

Pomazaný, Christus; non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini, že nespatří smrti, leč prve uzří pomazaného Páně.

Troup, racha, od trouple, tělo mrtvé a bezdušné. Kdo by řekl bližnímu svému troupe, bude hoden etc.

Ploto, slovansky tělo; odtud plát, hrubý plát, hrubá zpousta těla.

Hmotnost od hmatání, Materia. Ex materia et forma fit res, z hmotnosti a z spůsoby bývá učiněna věc.

Tvářnost, species, od tvoru a tváři. Pod jedním plemenem mnoho jest tvářnosti. Jako živočich jest plémě. Pod tím plemenem jsou tvářnosti rozličné, jako kůň, osel, vůl, pes a jiné mnohé věci.

Osada od osazení se při kostele, ecclesia. Ecclesiae Ephesinae dic, o osadě efezské pověz, dí svatý Jan v zjevení.

Zřetva, slovanské slovo od zření, že má Bůh na ní své zření. My česky jmenujem oběť, od oběd. Jest pak nejčistší žertva a oběť syn Boží, který se obětuje na oltáři každodenně podle oné řeči: Ty si knězem podle ouřadu Melchisedechova až na věky.

Spása. Jesus, tys spása všeho míra, ty si spasitel všeho lidu, nebo v slovanském jazyku mír znamená svět i lid i pokoj.

Porok, poškvrna, protož říkáme opovídaje se: bez poroka, to jest bez poškvrny, totiž abych se oplzlým slovem neposkvrnil. Hle, jaký při mluvení předkův na se pozor.

Troba, střeva, vnitřnost; odtud naďstí trobu, to jest nalí střevo; vejtka ranního pití před jídlem.

Doubrava, les slovansky, odtud doubravice.

Žehrati, horliti, vše od horkosti a zapálčivosti srdce. Noli aemulari in malignantibus neque zelaveris super facientes iniquitatem, nežehři na zlobivé ani horli nad činícími nepravost.

Báze ň, bojásen, od boje, bojácný, bázlivý člověk.

Strach, jakoby řekl starach, to jest starost, od starání. Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis, praví svatý Pavel o kněžích. Nedal nám Bůh ouřadu duchovního, abychom se měli koho v něm báti než abychom moc nad jinými měli a od nich milováni byli. Ten jest smysl těch slov latinských.

Pakostnice; pakostiti jest škoditi v slovanském jazyku.

Líva od lití, že když ten vítr věje, bývá déšť. Africus venter.

Jih, když tento vítr věje, bývá rozjícení. Slove jih od toho, že sníh jí a zžírá. Auster ventus.

Digitized by Google

Sever od svírání, že svírá zimou člověka. Aquilo. Teď máš tři větry českými slovy vyslovené.

Odra, po slovansku lůže se jmenuje.

Oškrda, ascia, mlajnského nástroje jméno ještě v užívání.

Chobot, ocas slovansky; chobot rybníka, ocas rybníka.

Číslo, počet bez čísla, bez počtu, nesčíslný.

Ličba, po polsku počet; odtud naše rozličný, to jest rozdílným počtem.

Nevražiti, nevřiti, od vrah, v slovanském jazyku nepřítel se jmenuje od vření, že hněvem vře a hoří v sobě.

Šum, po polsku i po česku zvuk; šumí, zvučí, hlučí.

Hučenica, slovansky kobylka, že hučí zvukem letu.

Holomudec, odtud město v Moravě:

Holomouce. Mladého věku člověk, v starých právích českých měst nachází se, že holomudec nemůže dáti svědomí ku právu.

Nabedrní, že bývá na bedrách, lumbare. Toho slova v zákoně Páně lumbare divně do češtiny překládali a nikda na to slovo nábedrní trefiti nemohli.

Druh druha; staří říkali alter alterum.

Kanec, že mu z oust kane, to jest slina teče. Vepř, že se vopře člověku, když se chce brániti, zvláště divoký.

Měhoděk, mně vděk, mně k libosti jest, co činíš.

Bohpomozi, tak říkali staří, nyní porušeně bozomozi.

Potvora, lepší české slovo než německé šelma, nebo co by šelma bylo, žádný neví. Ale potvora pochází od po tvoru, to jest věc jako mimo tvor, to jest stvoření všecko.

Léno nyní píší, má býti lehno, od lehnutí, poklona hluboká a snížení až na zem.

Jména řek českých. Úpa u Jaroměře. Loučná pod Pardubici. Metuje pod Jaroměří. Chrudimka pod Pardubici. Vorlice u Králové Hradce. Cidlina u Libice. Mrlina u Nymburka. Jizera u Toušína. Vltava u Mělníka. Pšovka u Mělnického kláštera. Ohře nad Litoměřici. Bílina u Oustí.

Jména zbraní českých a odění jiného. Lučiště, střely, pavézy, oštípy, pukléře, sápě, řemdíhy, meče, háva, pošívanice, přilbice, smolník.

Jména vlastní mužů. Čech, Lech, Kleň, Krok, Manuch, Robus, Host, Černouš, Hledov, Supan, Turek, Chajnov, Bořislav, Svoj, Maraz, Jehoň, Bleh, Chýř, Mon, Boták, Svatoboj, Besislav, Junák, Kaman, Rád, Lub, Činkruh, Dřevoslav, Bohslav, Jícha, Domaslav, Hatouš, Domaboj, Haldán, Sudiroh, Hrub, Druhoň, Chobol, Boryslav, Charouš, Prostislav, Drahoň, Bivoj, Ladivoj, Svach, Horš, Lajch, Žák, Hlasislav, Holák, Lapák, Borák, Vojen, Rohoň, Milovec, Kál, Přeslav, Přemysl, Zdesměl, Hrab, Děd, Kolán, Nezamysl, Siteň, Polk, Rodislav, Vrš, Okrs, Slavoš, Rymboš, Haď, Motol, Pomnikvas, Milouš, Hrůza, Kojík, Smělouš, Proš, Dobrovoj, Šťasoň, Rozhoň, Radoš, Halol, Mňata, Kolboj, Věslav, Hrubín, Krasomil*), Byd,

*) Rp. II. za Krasomil má dále jména: Přibral, Tumák, Tuchoď, Slavimil.

Digitized by Google

Žensk. Hořeslav. Běl. Cudo. Kolesty. Krcino. Hostislav. Pavsta. Ledvost. Sláva. Chára. Rydř. Lesa. Smilpray. Rozmyslav.

Železná jména. Bořena. Tesla. Ivara. Častava. Lička. Bořena. Kaša. Vasilka. Kunkoyna. Pohyba. Chrysara. Ludiše. Stanavna. Zdoslava. Šarčna. Nova. Smyka. Zvrtka. Bohdana. Ludmila. Vaska.

Z tohoto žalmu Davidu svatého poznati může každý, kterak náš zlostný ďábel někdy mluví, a jak jsme my daleko odstoupili od předků svých. Z kterýž žalmů pokorami se odtrhnouc jsem nalezl vždycky slov těchto.

První žalm. Blažen muž jenž nechodí na radu nepřátelských i na cestu hříšných nestojí, a na sedališti hanebném nesedí, ale v zákoně Hospodinově vůle jeho jest a v zákoně jeho pomýšlí na den i v noci. I bude jako strom štěpem při vodách odstojný, jenž ovoce své dá v čas svůj, a list jeho nepadne, a všecko, což činí, zdařilé bude. Ale ne tak bezbožní, ale jako prach, kterýž vichřice vzdělá od tváře země. Proto nevstanou bezbožní na soud, ani hříšní v sboru spravedlivých. Neboť ví Hospod cestu spravedlivých, a cesta bezbožných zahyne.

Druhý žalm. Proč se rozhněvávají pohané a lidé pomýšlejí věci prázdné? Postavují se králové země a knížata sejdou se v kupě na Hospoda a na Krista jeho. Roztrhněme jich pouta a odvrzme od nás jho jejich. Ten, jenž bydlí na nebesích, posmívá se jim, a Hospod potupuje se jim. Tehdy vzhlaholí k nim v hněvu svém a v prchlivosti své zkormoutí je. Ale já jsem ustanovil krále svého od Sijón hory svaté jeho, abych zvěstoval jeho zvěst Hospodinovu. Hospod řekl mi: Syn můj jsi ty, já dnes zrodil tě. Proś mne a dám ti pohany za dědictví tvé a odvrchek tvůj konce země. Upasess je prutem železným jako nádobu hrnčířskou skrouhneš je. A nyní pochopte, králové, a naučte se všichni soudcové země. Hospodovi strachem služte a radujte se jemu s třepetem. Přijměte kázaně, aby se nerozhněval Hospod a nezahynete od cesty spravedlivého tehdy, vzplane-li v krátce hněv jeho. Blažení všichni, kteří naději mají v Hospodu.

Třetí žalm. Hospodyno, proč se umnožují soužitelé moji? Mnozí povstávají proti mně. Mnozí pravějí duši mojí: Nenít spasení jemu o Bohu jeho. Ty pak, Hospody, zastupník můj jsi, sláva moje a vznášející hlavu moji. Hlasem mým k Hospodu wozwach a uslyssa mě ot hory svaté své. Já jsem usnul a spal jsem, vstal jsem, neboť Hospod zastupí mě. Nebudu se báti tisíců lidu, kteří kolem se stavějí proti mně. Vstaň, Hospodine, spasiž mě, Bože můj, neboť ty porazíš všecky nepřátely mé bez příčiny, zuby hříšníkům zkřísíš. Hospodinovo jest spasení, a na lidech tvých požehnání tvé.

Čtvrtý žalm. Wonehdá rozwach, uslyssa mia Bůh pravdy mogega wskorbi rozprostran, ma gesy. Usstědry mia y uslyssy modlitwu mogi. Synové zajatí, dokud tížko srdcí. Weskugi ljbte sugetnaga y gisstěte lžia. Nawědjte jako udiwj Hospod prawednaho swogeho. Hospod uslyssjt mia. Wenehdá wozowu k němu hněwajta sa y neshresslite ya že hlaholjte w srdcých wassich, na ložích wassich umjlite sa, pożryte žertwu

Digitized by Google

prawdě y upowoljte na hospoda*). Dal ge sy weselie w srdcy mogem od plodě pssenica, wjna y gelega swogeho umnožjssa sia. W wjře w kupě usnu y počigi. Gako ty hospody gedinaho weselil mia gesy.

Pátý žalm. Hlaholy moga wnussy hospody. Razuměg zwáně moge, wozmi hlas molitwy mogega, cáry mog y Boże mog, yako k tebě pomoljsa hospody, zautra uslyssy hlas můg, zautra předstanu ty y uzryssy mia. Gako Bůh nechotia bezakoně ty gesy. Neprygjdet k tobě lukawnugagj, ni prebuduť že zákona predstupujcy pred očima twogjma, wzenáwiděl gesy wsa tworasstiaga bezákoně, pohubissy wsa hlaholisstiaga lžu. Mužia krowi y lostiwa hnussaget sa Hospod. Až že množežestwom milosti twogega wujdu w dom twogi. Poklonj sa v Cyrkwi swategj twogegj w strase twogj. Hospody nastawj mia prawdogj twogegj. Wrah mogjch rádi gisprawi pred seboji pút mogi. Gako niest w ustech gjch gistiny, srdce gjch sugetno, hrob otworst hortano gjch, gazyky swogj milosstiachu sudi gjm Bože. Daodpaduť od mysle gjch swogjch pomnožestwu nečestia gjch. Gizrim ga gako prohniewassa tia hospody, y wzweselat sa wsy upowagesstěgj na tia w wěky wzradugjt sa y weselissy sa w njch y pochwalat sa o tebe wsy libasstěgj gima twoge. Gako ty blahoslawjši prawednjka, Hospody, gako orużem blahowolenia wienca ge sy nás.

Šestý žalm. Hospody dane Jarostegi twogegi obličjssy mene, níže hněwom twogjm pokassěsy mene. Pomilug mia Hospody, gako nemosstěn gesmo gisceli mia, Hospody, gako swatossa sa kosti moia y dussi moya smutj sa zélo y ty hospody dokole. Obrati hospody y gizmi dussu mogi spasy mia radi milosti twogea niest w směrti pomunagagj tebe w adie že kto gispowěst ti sa. Utrudich sa wzdychaněm mogjm y zmygi na wsaku nosst lože moge. Slezami mogemi posteli mogi smoči smutj sa ot jarosti oko moge obětšach w wsech wrazech mogjch, otstupjte ot mene wsy tworasstěgi bez zakoně gako uslyssa Hospod hlas pláča mogeho, uslyssa Hospod wolenie moge, Hospod molitwu mogi prygat. Da postydát sa, y smatuť gsa wsy mrazy mogi wizratia sa y postydat gsa čelo w skore.

Sedmý žalm. Hospody Bože mog na tia upowach spasy mia ot wsech hoňasstjch mia y gizbawj mia, danekohda pochytit gako lew dussu mogi ne susstia gizbawlagisstia njžic spasagesstin. Hospody Bože mog asstě stworych se asstě gest nepravda v ruku mogegi asstě wzdąch wzdagisstjch mi zla da ot padu ubo ot wrah mogich tosst da požene ubo wrah dussu mogi w perst wseljt w skresni hospody hnewom twogjm wznesy sa w koncych wrah twogjch y wstani Hospody.

*) Rkp. II. má tu větu: Mnozí hlaholie kto gawiet nám blahaya: znamená sa na nás swět lieca twogeho Hospody.

Digitized by Google

Digitized by Google

...a Lucky (Lucie) v Jihočesku. Kreslil prof. Karel Rozum.

Obchůzka Barborek v Roudnici. Kreslil prof. Karel Rozum.

Digitized by Google

Prof. *Karel Rozum:*

Chození sv. Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici.

S 2 kresbami prof. K. Rozuma.

Pamatuji se zcela dobře, jak za mého mládí v Budějovicích (roh ul. Široké a tř. Linecké) večer před sv. Lucií chodila některá žena, jsouc zvlášť přistrojena, děti strašit. Bílým prostěradlem si přikryla obličej, tělo, obě ruce a na hlavu si posadila dřevěnou palici (model hlavy ze dřeva nebo hlíny na upravování čepců), k níž na babku bylo toto prostěradlo zavázáno. Ruce zakryté držely poprsí nadložené palice. Lucie, takto upravena, se jen pouze ukloňuje vstoupivši do světnice. Mám za to, že tento zvyk ještě doposud se udržel.

Ještě do nedávna udržoval se u nás a ve vůkolí*) obyčej, že na den před sv. Lucií chodívalo šest děvčat, tak 14letých, od stavení ke stavení, provádějíce němě dosti podivnou hru. Umyvši se, fouklo každé děvče do mouky, by svůj obličej k nepoznání zabílilo; dále se přistrojilo do bílých šatů a na hlavu si upravilo buď bílý šátek neb čepec. První chovalo v klůcku zabalené dítě; druhé mělo hadr a rýžový kartáč; třetí metlu; čtvrté košíček s ovocem a cukrovím; páté štětku k bílení. Šesté děvče bylo přistrojeno za kněze; mělo totiž přes sebe ještě tmavou plachtu a na hlavě kněžský kvadrátek. Takto přistrojené dívky přišly večer do světnice a pozdravily. První děvčátko usedlo na stoličku a hejčkalo to dítě; druhé kleklo na zem a napodobilo mytí podlahy aneb přikleklo ke kamnám a jalo se rozdělávati oheň; třetí vyhledávalo děti a nutilo je k modlení; které dítě se neumělo modliti, bylo metlou potrestáno. Čtvrtá dívka rozdávala ovoce modlícím se dětem. Přistrojený kněz vstoupil do prostřed světnice, vykropil ji a modlil se nesrozumitelně z nějaké knihy. Dívka se štětkou přistoupla ke zdi a napodobovala bílení. Pak děvčata se odebrala do vedlejšího stavení.

V Roudnici chodívají »Barbory«, nosíce dárek pro poslušné děti, pro neposlušné mají metly a vyzývají je k modlení: Modli se, muli se! Oblek mají bílé barvy, obličej je zastřen tenkou, průhlednou látkou (mulem), v ruce metly.

Fr. J. Andrlik:

Poličtí proti usazování židů.

Dle Pamětní knihy.

Roku 1798 dne 24. máje prodával se veřejnou dražbou v Poličce v Limberecké ulici dům čís. 6. po »prohřešilém a potom condemnovaném« Tomáši Polívkovi. Tento dům koupil Löb David Kchur, tabáčník. Měšťané ohradili se proti té koupi protestací k magistrátu, nechtíce žida

*) V Citově a okolí, vypravuje Bětuška Trnková.

Digitized by Google

vůbec za spoluměšťana a souseda. Jejich protest ze dne 28 máje obsahoval deset obšírných důvodův i byl opatřen 108 podpisy. Pojednav o této věci, odvětil 6. června r. 1798 magistrát: »Žádost a vyjádření obyvatelův téhož města, by ta dne 24. máje 1798 na várečný dům čis. 6. předsevzatá licitace zrušena a místo ní jiná nově nařízena, k ní pak jenom každá schopná a právo mající osoba připuštěna býti mohla — — — se vynáší, že když oni ospravedlněni nejsou slavnému magistrátu něco předpisovat, oni ampliciter s jejich žádostí odmrštěni jsou.«

Poličtí tehdy měli ještě v dobré paměti případ z r. 1726 a proto prý stavěli se na odpor trvalému usazování se židův. Udalať se téhož roku z úterý na středu po sv. Václavě po jedné hodině s půlnoci následující příhoda: Lidé zlí odnesli dva žebříky na Horním předměstí od stavení Andresa Fajmana a Bartoloměje Nebudy, a přistavivše je ku městské zdi, na ni se dostali, potom spustivše jeden žebřík do zahrady Jana Nespěšného proti oknům, dolů sestoupili, ze zahrádky do dvora, pak do světnice vnikli, svíčky voskové rozsvíceny měli, starou prodavačku Dorotu a dvě děvečky ihned svázali a jim přikázali, aby mlčely, nechtějí-li zabity býti. Jiní zatím jarmárku ve světnici zazděnou vyloupali a co v ní bylo: šály stříbrné i pozlacené, stříbrné lžíce a peníze pobrali. Ty tři ženy svázané zavlekli do pivnice neb sklepu, potom pecí vlezli do malé světnice, sbořili kamna a vešli do komory, kde Nespěšný spal se synem, a tu je též někteří bili a svázali. Ostatní pak truhly prohlíželi a pobrali vše, co v nich bylo v úhrnné částce 3685 zlatých. Nespěšný při výslechu složil o tom tělesnou přísahu a se synem i služkami tvrdil, že pachateli loupeže byli židé. Lupiči unikli touže cestou, kterou vplížili se do domu. Sotva rozneslo se to po městě, vydalo se několik měšťanů za nimi do Moravy a ohlásilo se v Brně při právě. Zločin byl odtud rozhlášen oběžníkem po vší zemi a v něm nařízeno, aby zadrženi byli židé, kdekoli by s takovými penězi dopadeni byli. Za čtyři neděle přišla do Poličky zpráva, že někteří jsou postiženi ve Slavkově a zde uvězněni. Pro ně vypraveni jsou konšel Kaplánek, městský rychtář Kastner s poslem právním a popravním, a konečně i vesničtí »myslivci«. Tito poslové přejali zatčené a dobře svázané do Poličky přivezli, arestem dobře opatřili a potom úřadu krajskému zprávu učinili.

Odtud jest nařízeno, aby čtyři z Poličky odvedeni byli a to: první ku právu do Lanškrouna, druhý do Bystrého, třetí do Vysokého Mýta a čtvrtý do Litomyšle. Potom zase další tři z poličského vězení do Prahy zaveženi jsou a dne 3. ledna 1729 poslední vyzdvižen a taktéž do Prahy dodán byl. Tam v arestu přijali katolickou víru. Po vykonaném křtu byli na místě popravním sťati a měli katolický pohřeb dne 18. ledna 1729. Přes to však Jan Nespěšný pohořel: dostal se mu z ukradených peněz toliko 501 zlatý.

Digitized by Google

Frant. Tischer:

Dorota Jinová Pacovská.

Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černinové z Chudenic.

30. Dorota Pacovská paní Zuzaně Černinové z Chudenic o stříhání ovcí a skopců a o výtěžku vlny, že jim Charváti pobrali 5 strychů žita v Táboře a Táborští že je do města pustiti nechtěli, dále o řádění nepřítele a o hospodářství. Psáno v Táboře 30. máje 1645. V. Mti urozená paní, paní mně milostivá. Vaši Mti oznamuji, byla jsem v Radeníně a v Chustnici (a v Bělý). Skopycích v pátek sme stříhali v Chustnici skopce . . . Skopytecký vyčetl Bělskej vovčák skopců starých (tři sta padesáte) druhech skopců vyčetl šedesáte, beranů patnácte, potom se pouštěl vovčáku lauf, co V. Mti přišlo na mistra laufem skopců, musel vysaditi V. Mti k ruce, s vlnou V. Mti třiceti a tři skopce, ač nehrubě rád, pravil, že by měla to nyní jeho vlna býti s pravem pamatovala sem, co je o podzimní střiži na Bělý doved, nezapoměla sem, mušel odvésti, jak se to spravilo, ihned jsem při skopcích šla a stříhali. U Skopyteckéch sem nebyla skopců, byl Lánskej a Senickej. Senickej stonal, ale přece se vláčel. Moc Bělskej na vojáky skládal, že pojedli skopců. V. Mti m. p. znamenitou vlnu ti skopci měli, nastříhali sme jí 4 žoky. Na ráno sem s ní pospíšila, byly sme u Tábora, dal ještě k tomu Senickej žita sto strychů. Lánskej sto strychů a něco víceji. V. Mti m. p. měli sme neštěstí, když sme jeli pod Měšicí, byli Charváti na předměstí, vartovali se tu pod Měšicí a my tu přijeli asi hodinu na den; vzali nám tu pět strychů žita, na předměstí pět, páni Táborčani nás nechtěli pustit do města, obzvláštně ten Řezbář a Pes, pěkně sem jich prosila i Jiřík, nic sme dostati nemohli, tenkráte žádnech vojáků v městě nebylo a nechtěli nás pustiti, šla sem sama do města, co sem vezla, všeho sem jim nechala. U brány tito páni se rozmyslili, poslali za mnou Pavla mýho, abych jim dala tolar. Já jim skázala, že nic dokonce nedám, že tu tak mnoho ráčíte míti jako oni: zatím pošli k Jiříkovi, aby šel za mnou a došel k komendantovi. Jiřík tak učinil, pan komendant ihned poručil fůry pustiti, oni troupové vostaly s dlouhejma nosy. Když se pak spátkem domů fůry vypravovaly a jely, vypřáhli jim pár volů, chtěli míti vejplat z vozu, nic přece nedostali, sami jen měšťani byli, navyčítali se, proč nejsme doma, nač jim to tu vozíme, divy činili. Já sem V. Mti zjednala dvě sýpky na slady u pana Třebického, nevím, jak ráčíte poručiti, máli se předce sladu . . . mi nejisto z obojí strany, naší z Tábora vypadají . . . v Chejnově pobrali žita, ječmene do tří set strychů a . . . všech stran. V pátek, když sem byla na Chustnici dostal . . . na předměstí šesti nepřátelskech, tak se smějí hluboko pustiti. Velice ti nepřátelští vojáci překážejí, toť sme předce mohly domů dohlédnouti. V. Mti m. p. Nyní snad z domu nebude možné hlavy vystrčiti, ač nám to dosti těžce ta chůze přichází. Bože popatř na soužení svejch věrnejch. V. Mti m. p. ouředníci se na tom snesli v pátek Chustnici, aby přece pivovárskej

Digitized by Google

vařil, však ten náš sládek nic dobrýho nečiní, jen dva sudy vypil piva (se) svejmi pomocníky. Den po dni s Vondrou opilý a s jinšíma V. Mti, Vondra již nic nechce dbáti na nic. V. Mti m. p. byvši v Radeníně, dala sem Zuzaně sud bílého piva, domlouvali se, do Tábora též sem sud bílého piva vzala a ještě zůstávají dva sudy, ty se vystavějí do hospod. V. Mti oznamuji, byly štyry jalovice březí, jedna z nich zmetala, všecky štyry vzala sem do Radenína do dojníka, jen jich kost a kůže. V. Mti m. p. což ta šafářka zle dobytek chová, sotva hladem chodí. V. Mti já sem prodala od mlynářky pivovarský krávu do Tábora za třinácte zlatech, ještě i ta od sládka by se mohla a od vovčáka prodati, již jsou starý. V. Mti m. p. to nejlépeji prodati v tyto časy. Co voják neveme, sami to domácí snědí a zandají. V. Mti m. p. velmi lidé neposlušní sama na oči vidím, dosti sama jako vočenáš je učím, že do smrti žádnýho jinšího míti nemohou než V. Mti za paní i se na ně zlobím, tuším jim hůřeji lahoditi, toho sem sama povědoma, dal Lánský do vězení Tomše Chrbonského a Daňka kuchaře vymyšleným spůsobem, nechtěli na šance. Milá Tomšova žena přivede se s vojákem švejdským na něho, mušel je pustiti, on Lánský se toho vojáka poděsil, již si myslil, že ho tu vemou. V. Mti m. p. co je sedlák, my tam dem, víceji přes dvě noci se zdržeti nesmíme, sami sedláci nás dodržejí. Senickej má toho faktora zahradníka, ten ho dobře vartuje, soudím, že toho nemá škody. V. Mti m. pí. opět se pobereme domů ve středu, budeme u Chustnice stříhati ve štvrtek dá pánbu, Bože pomoziž nám tý práce vykonati, kterou před sebe vememe; v pátek dá pánbu vostříháme v Radeníně, v sobotu dá pánbu do Tábora se s tím poberu. Což v tom Táboře ráčíte míti velikou nepřízeň všeho milosrdenství bože. V. Mti m. p. oznamuji věrnost V. Milostiných správců, jako Senického, Stříteského šafáře ... dali vola krmného v Zarybnici snad ... lostin paní morní prodali ho k velkonoci ... u šenkýřů propil ve Skopytcích, Střítěžích to mu sporazili, loje měl do tří kamenů, do Tábora jech prodali, to ráčíte uznávati věrnost od vojáků, ještě ho krmili až do velkonoci, proto ho nechali. že tak byl tlustej a nemohl jíti, nepomyslil Senickej, že je kolikráte minulo za kolik volů, a přece smí to učiniti a ukrásti ho ze dvora V. Mtiného a prodati. V. Mti m. p. já jim mé nesmlčím, Ondráčkovi sem dosti mluvila, že je kůže pobral, aby je dobře skoval; on pravil, že má jen jednu, aby mu co řek, ještě byl při něm. V. Mti m. p. po napsání tohoto všeho přišel lokaj, dodal mi psaní od V. Mti, V. Mti m. p. do konce na nic já žádný cedulky na vydání obilí sem neviděla, kromě na vosum strychů ječmene Senickýmu, a to na měsíc pro čeleď. Lánský praví, že jí něco odvedl z vejmelného a že by mu měl dáti ouředník Radenínský na to cedulky, nebo když sem nejprvejí se dostala na Radenín, tu sem ihned Zuzaně zapověděla, aby do konce od žádnýho nic nepřijímala ani z vejmelného, až mi to mlynář sám oznámí, a já když tu budu sama, že mouku přijmu, aby Zuzana budoucně věděla, z čeho odpovídati. Tu mouku, sem jí pravila, aby vypekla, však pomalu a kdy náleží a čas toho ok[illegible] přišla Podhorská že taky odvede, já sem řekla, že dob[illegible] já

Digitized by Google

Slovice od slova.

Libomudřec, philosophus, že sobě v moudrosti oblibuje. Mudřec, sophos.

Posel od toho, že pošel, to jest odešel; poselství říditi, fungi legatione pro Christo, svatý Pavel dí o kněžích: říditi poselství na místě Kristovým.

Plesání, ples, plesati, lípejí nežli německy tancovati, tanec a tancování.

Pomazaný, Christus; non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini, že nespatří smrti, leč prve uzří pomazaného Páně.

Troup, racha, od trouple, tělo mrtvé a bezdušné. Kdo by řekl bližnímu svému troupe, bude hoden etc.

Ploto, slovansky tělo; odtud plát, hrubý plát, hrubá zpousta těla.

Hmotnost od hmatání, Materia. Ex materia et forma fit res, z hmotnosti a z způsoby bývá učiněna věc.

Tvářnost, species, od tvoru a tváři. Pod jedním plemenem mnoho jest tvářnosti. Jako živočich jest plémě. Pod tím plemenem jsou tvářnosti rozličné, jako kůň, osel, vůl, pes a jiné mnohé věci.

Osada od osazení se při kostele, ecclesia. Ecclesiae Ephesinae dic, o osadě efezské pověz, dí svatý Jan v zjevení.

Žřetva, slovanské slovo od zření, že má Bůh na ní své zření. My česky jmenujem oběť, od oběd. Jest pak nejčistší žertva a oběť syn Boží, který se obětuje na oltáři každodenně podle oné řeči: Ty si knězem podle ouřadu Melchisedechova až na věky.

Spása. Jesus, tys spása všeho míra, ty si spasitel všeho lidu, nebo v slovanském jazyku mír znamená svět i lid i pokoj.

Porok, poškvrna, protož říkáme opovídaje se: bez poroka, to jest bez poškvrny, totiž abych se oplzlým slovem neposkvrnil. Hle, jaký při mluvení předkův na se pozor.

Troba, střeva, vnitřnost; odtud nadští trobu, to jest nalí střevo; vejtka ranního pití před jídlem.

Doubrava, les slovansky, odtud doubravice.

Žehrati, horliti, vše od horkosti a zapálčivosti srdce. Noli aemulari in malignantibus neque zelaveris super facientes iniquitatem, nežehři na zlobivé ani horli nad činícími nepravost.

Bázeň, bojásen, od boje, bojácný, bázlivý člověk.

Strach, jakoby řekl starach, to jest starost, od starání. Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis, praví svatý Pavel o kněžích. Nedal nám Bůh ouřadu duchovního, abychom se měli koho v něm báti než abychom moc nad jinými měli a od nich milováni byli. Ten jest smysl těch slov latinských.

Pakostnice; pakostiti jest škoditi v slovanském jazyku.

Líva od lití, že když ten vítr věje, bývá déšť. Africus venter.

Jih, když tento vítr věje, bývá rozjícení. Slove jih od toho, že sníh jí a zžírá. Auster ventus.

Digitized by Google

Sever od svírání, že svírá zimou člověka. Aquilo. Teď máš tři větry českými slovy vyslovené.

Odra, po slovansku lůže se jmenuje.

Oškrda, ascia, mlajnského nástroje jméno ještě v užívání.

Chobot, ocas slovansky; chobot rybníka, ocas rybníka.

Číslo, počet bez čísla, bez počtu, nesčíslný.

Ličba, po polsku počet; odtud naše rozličný, to jest rozdílným počtem.

Nevražiti, nevříti, od vrah, v slovanském jazyku nepřítel se jmenuje od vření, že hněvem vře a hoří v sobě.

Šum, po polsku i po česku zvuk; šumí, zvučí, hlučí.

Hučenica, slovansky kobylka, že hučí zvukem letu.

Holomudec, odtud město v Moravě:

Holomouce. Mladého věku člověk, v starých právích českých měst nachází se, že holomudec nemůže dáti svědomí ku právu.

Nabedrní, že bývá na bedrách, lumbare. Toho slova v zákoně Páně lumbare divně do češtiny překládali a nikda na to slovo nábedrní trefiti nemohli.

Druh druha; staří říkali alter alterum.

Kanec, že mu z oust kane, to jest slina teče. Vepř, že se vopře člověku, když se chce brániti, zvláště divoký.

Měhoděk, mně vděk, mně k libosti jest, co činíš.

Bohpomozi, tak říkali staří, nyní porušeně bozomozi.

Potvora, lepší české slovo než německé šelma, nebo co by šelma bylo, žádný neví. Ale potvora pochází od po tvoru, to jest věc jako mimo tvor, to jest stvoření všecko.

Léno nyní píší, má býti lehno, od lehnutí, poklona hluboká a snížení až na zem.

Jména řek českých. Úpa u Jaroměře. Loučná pod Pardubici. Metuje pod Jaroměří. Chrudimka pod Pardubici. Vorlice u Králové Hradce. Cidlina u Libice. Mrlina u Nymburka. Jizera u Toušína. Vltava u Mělníka. Pšovka u Mělnického kláštera. Ohře nad Litoměřici. Bílina u Oustí.

Jména zbraní českých a odění jiného. Lučiště, střely, pavézy, oštípy, pukléře, sápě, řemdíhy, meče, háva, pošívanice, přilbice, smolník.

Jména vlastní mužů. Čech, Lech, Kleň, Krok, Manuch, Robus, Host, Černouš, Hledov, Supan, Turek, Chajnov, Bořislav, Svoj, Maraz, Jehoň, Bleh, Chýř, Mon, Boták, Svatoboj, Besislav, Junák, Kaman, Rád, Lub, Čiňkruh, Dřevoslav, Bohslav, Jícha, Domaslav, Hatouš, Domaboj, Haldán, Sudiroh, Hrub, Druhoň, Chobol, Boryslav, Charouš, Prostislav, Drahoň, Bivoj, Ladivoj, Svach, Horš, Lajch, Žák, Hlasislav, Holák, Lapák, Borák, Vojen, Rohoň, Milovec, Kál, Přeslav, Přemysl, Zdesměl, Hrab, Děd, Kolán, Nezamysl, Siteň, Polk, Rodislav, Vrš, Okrs, Slavoš, Rymboš, Haď, Motol, Pomnikvas, Milouš, Hrůza, Kojík, Smělouš, Proš, Dobrovoj, Šťasoň, Rozhoň, Radoš, Halol, Mňata, Kolboj, Věslav, Hrubín, Krasomil*), Byd,

*) Rp. II. za Krasomil má dále jména: Příbral, Tumák, Tuchoď, Slavimil.

Digitized by Google

Rodmil, Hořeslav, Beš, Ctiboj, Kolostůj, Krotboj, Hostislav, Pachta, Libohost, Sličko, Chára, Rytíř, Leša, Sudiprav, Rozmyslav.

Ženská jména. Božena, Tetka, Dubra, Častava, Libka, Bořena, Kaša, Vlastimila, Klimbojna, Pohojka, Činyslava, Libuše, Slastavila, Zdoběna, Slavěna, Níva, Smilka, Zvratka, Budeslava, Lidmila, Vlasta.

Z těchto *žalmů Davida* svatého poznati může každý, kterak náš národ český někdy mluvil, a jak jsme my daleko odstoupili od předků svých. Z tejchž žalmů porozumí se, odkud jsem nabyl vajkladu slov českých.

První žalm. Blažen muž gižie negjde na sově nečistivých i na puti hřyssných nesta, y na sedalissti hubitel nesedě, ano v zákoně Hospodiny wolá geho y w zákoně geho poučj sa den y nosst, y budeť gako dřewo saženo pry gisch odisstjch wod, gjže plod swogi dast w wréma swoge, y list geho neopadeť y wsagelika gasstě tworýt uspěgeť. Netako nečistiwy netako. Ano gako prach gehože wzmětageť větr od ljca žemli. Sehoradi newskresnuť nečistivj na sud, ni hřjssnjcy w soběť pravedných. Gako swěst Hospod pút pravedných, y pút nečistiwých pohynet.

Druhý žalm. Weskugj ssalaša sa gazycy y lidie ponějssa sa tssenjm predstassa carie zemsstj y kniažj sebrassa sa w kupě na Hospoda y na Christa geho. Rastrehnem už gich y otweržem ot nás gi ho gjch. Ziwigj na nebesech posměget sá gim, y Hospod poruhaget sa gjm. Tohda wzhlaholet k njm hněwom swogjm y garostigj swogegj, smutjt ga. Až že postawlen gesmo cár od něho na Syoně horu swatogj geho zwěsstiaga poweleně Hospodine. Hospod řeče k mně syn moji gesy ty, až dnes rodjch tia prosy ot mene y dám ti gazyky dostoganě twoge y odrezaně twoge konca žemli. Upasessi ga palicegj železnogj gako sesudj skudelnica skrussy ssyga. Y nyně carie razuměgjta nakažjte se wsy suda sstegj žemli rabotljte. Hospodowi strachom y radugjte sa gemu s trepetom y prygjměti nakazaně. Danekohda prohněwlět sa Hospod y pohybnet ot puti pravednaho tehda wzhoryt sa w skorže yarost geho, blaženi wsy nadegi sstěgi sa naň.

Třetij žalm. Hospody čto sa umnožjš sa sturiagi sstěgj mi mnozý wstagjt na mia mnozý hlaholjt dussy mogegj měst spasenia gemu o Bože geho. Ty že Hospody zastupnjk mog gesy slawa moga y wznosa hlawu mogi hlasom mogjm k Hospodu wozwach y uslyssa, má ot hory swaty a swogea. Az že usnuch y spách wstách. Yako Hospod zastupi mia, neubogj sa od tem lidigj o křest napadagisstjch na mia wskřesni Hospody spasy mia. Bože můg, gako ty porazý wsa wražďugisstia ga mi wesuge. Zuby hřissnjkom skrussil ge sy. Hospodine gest spaseně y na lidech y twogjch blahoslaweně twog.

Čtvrtý žalm. Wonehda rozwach, uslyssa mia Bůh pravdy mogega wskorbi rozprostranil mia gesy. Usstědry mia y uslyssy molitwu mogi. Synové yazyctjgi dokoli tiažko serdj. Weskugi ljbjte sugetnaga y gisstěte lžia. Nawědjte yako udiwj Hospod prawednaho swogeho. Hospod uslyssjt mia. Wenehda wozowu k němu hněwagjta sa y neshressljte ya že hlaholjte w srdcych wassich, na ložjch wassjch umjljte sa, požryte žertwu

Digitized by Google

prawdě y upowoljte na hospoda*). Dal ge sy weselie w srdcy mogem od plodě pssenica, wjna y gelega swogeho umnožjssa sia. W wjře w kupě usnu y počigi. Gako ty hospody gedinaho weselil mia gesy.

Pátý žalm. Hlaholy moga wnussy hospody. Razuměg zwáně moge, wozmi hlas molitwy mogega, cáry mog y Bože mog, yako k tobě pomoljsa hospody, zautra uslyssy hlas můg, zautra předstanu ty y uzryssy mia. Gako Bůh nechotia bezakoně ty gesy. Neprygjdet k tobě lukawnugagj, ni prebuduť že zákona predstupujcy pred očima twogjma, wzenáwiděl gesy wsa tworasstiaga bezákoně, pohubissy wsa hlaholisstiaga lžu. Mužia krowi y lostiwa hnussaget sa Hospod. Až že množežestwom milosti twogega wujdu w dom twogi. Poklonj sa v Cyrkwi swategj twogegj w strase twogj. Hospody nastawj mia prawdogj twogegj. Wrah mogjch ráði gisprawi pred seboji pút mogi. Gako niest w ustech gjch gistiny, srdce gjch sugetno, hrob otworst hortano gjch, gazyky swogj milosstiachu sudi gjm Bože. Daodpaduť od mysle gjch swogjch pomnožestwu nečestia gjch. Gizrim ga gako prohniewassa tia hospody, y wzweselat sa wsy upowagesstěgj na tia w wěky wzradugjt sa y weselissy sa w njch y pochwalat sa o tebe wsy libasstěgj gima twoge. Gako ty blahoslawjši prawednjka, Hospody, gako oružem blahowolenia wienca ge sy nás.

Šestý žalm. Hospody dane Jarostegi twogegi obličjssy mene, níže hněwom twogjm pokassěsy mene. Pomilug mia Hospody, gako nemosstěn gesmo gisceli mia, Hospody, gako swatossa sa kosti moia y dussi moya smutj sa zélo y ty hospody dokole. Obrati hospody y gizmi dussu mogi spasy mia radi milosti twogea niest w směrti pomunagagj tebe w adie že kto gispowěst ti sa. Utrudich sa wzdychaněm mogjm y zmygi na wsaku nosst lože moge. Slezami mogemi posteli mogi smoči smutj sa ot jarosti oko moge obětšach w wsech wrazech mogjch, otstupjte ot mene wsy tworasstěgi bez zakoně gako uslyssa Hospod hlas pláča mogeho, uslyssa Hospod wolenie moge, Hospod molitwu mogi prygat. Da postydát sa, y smatuť gsa wsy mrazy mogi wizratia sa y postydat gsa čelo w skore.

Sedmý žalm. Hospody Bože mog na tia upowach spasy mia ot wsech hoňasstjch mia y gizbawj mia, danekohda pochytit gako lew dussu mogi ne susstia gizbawlagisstia njžic spasagesstin. Hospody Bože mog asstě stworych se asstě gest nepravda v ruku mogegi asstě wzdach wzdagisstjch mi zla da ot padu ubo ot wrah mogich tosst da požene ubo wrah dussu mogi w perst wseljt w skresni hospody hnewom twogjm wznesy sa w koncych wrah twogjch y wstani Hospody.

*) Rkp. II. má tu větu: Mnozí hlaholie kto gawiet nám blahaya: znamená sa na nás swět lieca twogeho Hospody.

Digitized by Google

Digitized by Google

Obchůzka Lucky (Lucie) v Jihoče-ku. Kreslil prof. Karel Rozum.

Obchůzka Barborek v Roudnici. Kreslil prof. Karel Rozum.

Digitized by Google

Digitized by Google

Obchůzka Lucky (Lucie) v Jihočesku. Kreslil prof. Karel Rozum.

Obchůzka Barborek v Roudnici. Kreslil prof. Karel Rozum.

Digitized by Google

Prof. *Karel Rozum:*

Chození sv. Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici.

S 2 kresbami prof. K. Rozuma.

Pamatuji se zcela dobře, jak za mého mládí v Budějovicích (roh ul. Široké a tř. Linecké) večer před sv. Lucií chodila některá žena, jsouc zvlášť přistrojena, děti strašit. Bílým prostěradlem si přikryla obličej, tělo, obě ruce a na hlavu si posadila dřevěnou palici (model hlavy ze dřeva nebo hlíny na upravování čepců), k níž na babku bylo toto prostěradlo zavázáno. Ruce zakryté držely poprsí nadložené palice. Lucie, takto upravena, se jen pouze ukloňuje vstoupivši do světnice. Mám za to, že tento zvyk ještě doposud se udržel.

Ještě do nedávna udržoval se u nás a ve vůkolí*) obyčej, že na den před sv. Lucií chodívalo šest děvčat, tak 14letých, od stavení ke stavení, provádějíce němě dosti podivnou hru. Umyvši se, fouklo každé děvče do mouky, by svůj obličej k nepoznání zabílilo; dále se přistrojilo do bílých šatů a na hlavu si upravilo buď bílý šátek neb čepec. První chovalo v klůcku zabalené dítě; druhé mělo hadr a rýžový kartáč; třetí metlu; čtvrté košíček s ovocem a cukrovím; páté štětku k bílení. Šesté děvče bylo přistrojeno za kněze; mělo totiž přes sebe ještě tmavou plachtu a na hlavě kněžský kvadrátek. Takto přistrojené dívky přišly večer do světnice a pozdravily. První děvčátko usedlo na stolička a hejčkalo to dítě; druhé kleklo na zem a napodobilo mytí podlahy aneb přikleklo ke kamnám a jalo se rozdělávati oheň; třetí vyhledávalo děti a nutilo je k modlení; které dítě se neumělo modliti, bylo metlou potrestáno. Čtvrtá dívka rozdávala ovoce modlícím se dětem. Přistrojený kněz vstoupil do prostřed světnice, vykropil ji a modlil se nesrozumitelně z nějaké knihy. Dívka se štětkou přistoupla ke zdi a napodobovala bílení. Pak děvčata se odebrala do vedlejšího stavení.

V Roudnici chodívají »Barbory«, nosíce dárek pro poslušné děti, pro neposlušné mají metly a vyzývají je k modlení: Modli se, muli se! Oblek mají bílé barvy, obličej je zastřen tenkou, průhlednou látkou (mulem), v ruce metly.

Fr. J. Andrlik:

Poličtí proti usazování židů.

Dle Pamětní knihy.

Roku 1798 dne 24. máje prodával se veřejnou dražbou v Poličce v Limberecké ulici dům čís. 6. po »prohřešilém a potom condemnovaném« Tomáši Polívkovi. Tento dům koupil Löb David Kchur, tabáčník. Měšťané ohradili se proti té koupi protestací k magistrátu, nechtíce žida

*) V Citově a okolí, vypravuje Bětuška Trnková

Digitized by Google

vůbec za spoluměšťana a souseda. Jejich protest ze dne 28 máje obsahoval deset obšírných důvodův i byl opatřen 108 podpisy. Pojednav o této věci, odvětil 6. června r. 1798 magistrát: »Žádost a vyjádření obyvatelův téhož města, by ta dne 24. máje 1798 na várečný dům čis. 6. předsevzatá licitace zrušena a místo ní jiná nově nařízena, k ní pak jenom každá schopná a právo mající osoba připuštěna býti mohla — — — se vynáší, že když oni ospravedlněni nejsou slavnému magistrátu něco předpisovat, oni ampliciter s jejich žádostí odmrštěni jsou.«

Poličtí tehdy měli ještě v dobré paměti případ z r. 1726 a proto prý stavěli se na odpor trvalému usazování se židův. Událať se téhož roku z úterý na středu po sv. Václavě po jedné hodině s půlnoci následující příhoda: Lidé zlí odnesli dva žebříky na Horním předměstí od stavení Andresa Fajmana a Bartoloměje Nebudy, a přistavivše je ku městské zdi, na ni se dostali, potom spustivše jeden žebřík do zahrady Jana Nespěšného proti oknům, dolů sestoupili, ze zahrádky do dvora, pak do světnice vnikli, svíčky voskové rozsvíceny měli, starou prodavačku Dorotu a dvě děvečky ihned svázali a jim přikázali, aby mlčely, nechtějí-li zabity býti. Jiní zatím jarmárku ve světnici zazděnou vyloupali a co v ní bylo: šály stříbrné i pozlacené, stříbrné lžíce a peníze pobrali. Ty tři ženy svázané zavlekli do pivnice neb sklepu, potom pecí vlezli do malé světnice, sbořili kamna a vešli do komory, kde Nespěšný spal se synem, a tu je též někteří bili a svázali. Ostatní pak truhly prohlíželi a pobrali vše, co v nich bylo v úhrnné částce 3685 zlatých. Nespěšný při výslechu složil o tom tělesnou přísahu a se synem i služkami tvrdil, že pachateli loupeže byli židé. Lupiči unikli touže cestou, kterou vplížili se do domu. Sotva rozneslo se to po městě, vydalo se několik měšťanů za nimi do Moravy a ohlásilo se v Brně při právě. Zločin byl odtud rozhlášen oběžníkem po vší zemi a v něm nařízeno, aby zadrženi byli židé, kdekoli by s takovými penězi dopadeni byli. Za čtyři neděle přišla do Poličky zpráva, že někteří jsou postiženi ve Slavkově a zde uvězněni. Pro ně vypraveni jsou konšel Kaplánek, městský rychtář Kastner s poslem právním a popravním, a konečně i vesničtí »myslivci«. Tito poslové přejali zatčené a dobře svázané do Poličky přivezli, arestem dobře opatřili a potom úřadu krajskému zprávu učinili.

Odtud jest nařízeno, aby čtyři z Poličky odvedeni byli a to: první ku právu do Lanškrouna, druhý do Bystrého, třetí do Vysokého Mýta a čtvrtý do Litomyšle. Potom zase další tři z poličského vězení do Prahy zaveženi jsou a dne 3. ledna 1729 poslední vyzdvižen a taktéž do Prahy dodán byl. Tam v arestu přijali katolickou víru. Po vykonaném křtu byli na místě popravním sťati a měli katolický pohřeb dne 18. ledna 1729. Přes to však Jan Nespěšný pohořel: dostal se mu z ukradených peněz toliko 501 zlatý.

Digitized by Google

Prof. *Karel Rozum:*

Chození sv. Lucie v jižních Čechách a Barborek v Roudnici.

S 2 kresbami prof. K. Rozuma.

Pamatuji se zcela dobře, jak za mého mládí v Budějovicích (roh ul. Široké a tř. Linecké) večer před sv. Lucií chodila některá žena, jsouc zvlášť přistrojena, děti strašit. Bílým prostěradlem si přikryla obličej, tělo, obě ruce a na hlavu si posadila dřevěnou palici (model hlavy ze dřeva nebo hlíny na upravování čepců), k níž na babku bylo toto prostěradlo zavázáno. Ruce zakryté držely poprsí nadložené palice. Lucie, takto upravena, se jen pouze ukloňuje vstoupivši do světnice. Mám za to, že tento zvyk ještě doposud se udržel.

Ještě do nedávna udržoval se u nás a ve vůkolí*) obyčej, že na den před sv. Lucií chodívalo šest děvčat, tak 14letých, od stavení ke stavení, provádějíce němě dosti podivnou hru. Umyvši se, fouklo každé děvče do mouky, by svůj obličej k nepoznání zabílilo; dále se přistrojilo do bílých šatů a na hlavu si upravilo buď bílý šátek neb čepec. První chovalo v klůcku zabalené dítě; druhé mělo hadr a rýžový kartáč; třetí metlu; čtvrté košíček s ovocem a cukrovím; páté štětku k bílení. Šesté děvče bylo přistrojeno za kněze; mělo totiž přes sebe ještě tmavou plachýtku a na hlavě kněžský kvadrátek. Takto přistrojené dívky přišly večer do světnice a pozdravily. První děvčátko usedlo na stoličku a hejčkalo to dítě; druhé kleklo na zem a napodobilo mytí podlahy aneb přikleklo ke kamnám a jalo se rozdělávati oheň; třetí vyhledávalo děti a nutilo je k modlení; které dítě se neumělo modliti, bylo metlou potrestáno. Čtvrtá dívka rozdávala ovoce modlícím se dětem. Přistrojený kněz vstoupil do prostřed světnice, vykropil ji a modlil se nesrozumitelně z nějaké knihy. Dívka se štětkou přistoupla ke zdi a napodobovala bílení. Pak děvčata se odebrala do vedlejšího stavení.

V Roudnici chodívají »Barbory«, nosíce dárek pro poslušné děti, pro neposlušné mají metly a vyzývají je k modlení: Modli se, muli se! Oblek mají bílé barvy, obličej je zastřen tenkou, průhlednou látkou (mulem), v ruce metly.

Fr. J. Andrlík:

Poličtí proti usazování židů.

Dle Pamětní knihy.

Roku 1798 dne 24. máje prodával se veřejnou dražbou v Poličce v Limberecké ulici dům čís. 6. po »prohřešilém a potom condemnovaném« Tomáši Polívkovi. Tento dům koupil Löb David Kchur, tabáčník. Měšťané ohradili se proti té koupi protestací k magistrátu, nechtíce žida

*) V Citově a okolí, vypravuje Bětuška Trnková.

Digitized by Google

vůbec za spoluměšťana a souseda. Jejich protest ze dne 28 máje obsahoval deset obšírných důvodův i byl opatřen 108 podpisy. Pojednav o této věci, odvětil 6. června r. 1798 magistrát: »Žádost a vyjádření obyvatelův téhož města, by ta dne 24. máje 1798 na várečný dům čis. 6. předsevzatá licitace zrušena a místo ní jiná nově nařízena, k ní pak jenom každá schopná a právo mající osoba připuštěna býti mohla — — — se vynáší, že když oni ospravedlněni nejsou slavnému magistrátu něco předpisovat, oni ampliciter s jejich žádostí odmrštěni jsou.«

Poličtí tehdy měli ještě v dobré paměti případ z r. 1726 a proto prý stavěli se na odpor trvalému usazování se židův. Událať se téhož roku z úterý na středu po sv. Václavě po jedné hodině s půlnoci následující příhoda: Lidé zlí odnesli dva žebříky na Horním předměstí od stavení Andresa Fajmana a Bartoloměje Nebudy, a přistavivše je ku městské zdi, na ni se dostali, potom spustivše jeden žebřík do zahrady Jana Nespěšného proti oknům, dolů sestoupili, ze zahrádky do dvora, pak do světnice vnikli, svíčky voskové rozsvíceny měli, starou prodavačku Dorotu a dvě děvečky ihned svázali a jim přikázali, aby mlčely, nechtějí-li zabity býti. Jiní zatím jarmárku ve světnici zazděnou vyloupali a co v ní bylo: šály stříbrné i pozlacené, stříbrné lžíce a peníze pobrali. Ty tři ženy svázané zavlekli do pivnice neb sklepu, potom pecí vlezli do malé světnice, sbořili kamna a vešli do komory, kde Nespěšný spal se synem, a tu je též někteří bili a svázali. Ostatní pak truhly prohlíželi a pobrali vše, co v nich bylo v úhrnné částce 3685 zlatých. Nespěšný při výslechu složil o tom tělesnou přísahu a se synem i služkami tvrdil, že pachateli loupeže byli židé. Lupiči unikli touže cestou, kterou vplížili se do domu. Sotva rozneslo se to po městě, vydalo se několik měšťanů za nimi do Moravy a ohlásilo se v Brně při právě. Zločin byl odtud rozhlášen oběžníkem po vší zemi a v něm nařízeno, aby zadrženi byli židé, kdekoli by s takovými penězi dopadeni byli. Za čtyři neděle přišla do Poličky zpráva, že někteří jsou postiženi ve Slavkově a zde uvězněni. Pro ně vypraveni jsou konšel Kaplánek, městský rychtář Kastner s poslem právním a popravním, a konečně i vesničtí »myslivci«. Tito poslové přejali zatčené a dobře svázané do Poličky přivezli, arestem dobře opatřili a potom úřadu krajskému zprávu učinili.

Odtud jest nařízeno, aby čtyři z Poličky odvedeni byli a to: první ku právu do Lanškrouna, druhý do Bystrého, třetí do Vysokého Mýta a čtvrtý do Litomyšle. Potom zase další tři z poličského vězení do Prahy zaveženi jsou a dne 3. ledna 1729 poslední vyzdvižen a taktéž do Prahy dodán byl. Tam v arestu přijali katolickou víru. Po vykonaném křtu byli na místě popravním sťati a měli katolický pohřeb dne 18. ledna 1729. Přes to však Jan Nespěšný pohořel: dostal se mu z ukradených peněz toliko 501 zlatý.

Digitized by Google

Frant. Tischer:

Dorota Jinová Pacovská.

Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černinové z Chudenic.

30. Dorota Pacovská paní Zuzaně Černinové z Chuděnic o střihání ovcí a skopců a o výtěžku vlny, že jim Charváti pobrali 5 strychů žita v Táboře a Táborští že je do města pustiti nechtěli, dále o řádění nepřítele a o hospodářství. Psáno v Táboře 30. máje 1645.

V. Mti urozená paní, paní (mně milostivá, Vaši) Mti oznamuji, byla jsem v Radeníně a v Chustnici (a v Bělý). Skopycích v pátek sme střihali v Chustnici skopce . . . Skopytecký vyčetl Bělskej vovčák skopců starých (tři sta padesáte) druhech skopců vyčetl šedesáte, beranů patnácte, potom se pouštěl vovčáku lauf, co V. Mti přišlo na mistra laufem skopců, musel vysaditi V. Mti k ruce, s vlnou V. Mti třiceti a tři skopce, ač nehrubě rád, pravil, že by měla to nyní jeho vlna býti s pravem pamatovala sem, co je o podzimní střiži na Bělý doved, nezapoměla sem, mušel odvésti, jak se to spravilo, ihned jsem při skopcích šla a střihali. U Skopyteckéch sem nebyla skopců, byl Lánskej a Senickej. Senickej stonal, ale přece se vláčel. Moc Bělskej na vojáky skládal, že pojedli skopců. V. Mti m. p. znamenitou vlnu ti skopci měli, nastříhali sme jí 4 žoky. Na ráno sem s ní pospíšila, byly sme u Tábora, dal ještě k tomu Senickej žita sto strychů, Lánskej sto strychů a něco víceji. V. Mti m. p. měli sme neštěstí, když sme jeli pod Měšicí, byli Charváti na předměstí, vartovali se tu pod Měšicí a my tu přijeli asi hodinu na den; vzali nám tu pět strychů žita, na předměstí pět, páni Táborčani nás nechtěli pustit do města, obzvláštně ten Řezbář a Pes, pěkně sem jich prosila i Jiřík, nic sme dostati nemohli, tenkráte žádnech vojáků v městě nebylo a nechtěli nás pustiti, šla sem sama do města, co sem vezla, všeho sem jim nechala. U brány tito páni se rozmyslili, poslali za mnou Pavla mýho, abych jim dala tolar. Já jim skázala, že nic dokonce nedám, že tu tak mnoho ráčíte míti jako oni; zatím pošli k Jiříkovi, aby šel za mnou a došel k komendantovi. Jiřík tak učinil, pan komendant ihned poručil fůry pustiti, oni troupové vostaly s dlouhejma nosy. Když se pak spátkem domů fůry vypravovaly a jely, vypřáhli jim pár volů, chtěli míti vejplat z vozu, nic přece nedostali, sami jen měšťani byli, navyčítali se, proč nejsme doma, nač jim to tu vozíme, divy činili. Já sem V. Mti zjednala dvě sýpky na slady u pana Třebickýho, nevím, jak ráčíte poručiti, máli se předce sladu . . . mi nejisto z obojí strany, naší z Tábora vypadají . . . v Chejnově pobrali žita, ječmene do tří set strychů a . . . všech stran. V pátek, když sem byla na Chustnici dostal . . . na předměstí šesti nepřátelskech, tak se smějí hluboko pustiti. Velice ti nepřátelští vojáci překážejí, toť sme předce mohly domů dohlédnouti. V. Mti m. p. Nyní snad z domu nebude možné hlavy vystrčiti, ač nám to dosti těžce ta chůze přichází. Bože popatř na soužení svejch věrnejch. V. Mti m. p. ouředníci se na tom snesli v pátek Chustnici, aby přece pivovárskej

Digitized by Google

vařil, však ten náš sládek nic dobrýho nečiní, jen dva sudy vypil piva (se) svejmi pomocníky. Den po dni s Vondrou opilý a s jinšíma V. Mti, Vondra již nic nechce dbáti na nic. V. Mti m. p. byvši v Radeníně, dala sem Zuzaně sud bílého piva, domlouvali se, do Tábora též sem sud bílého piva vzala a ještě zůstávají dva sudy, ty se vystavějí do hospod. V. Mti oznamuji, byly štyry jalovice březí, jedna z nich zmetala, všecky štyry vzala sem do Radenína do dojníka, jen jich kost a kůže. V. Mti m. p. což ta šafářka zle dobytek chová, sotva hladem chodí. V. Mti já sem prodala od mlynářky pivovarský krávu do Tábora za třináste zlatech, ještě i ta od sládka by se mohla a od vovčáka prodati, již jsou starý. V. Mti m. p. to nejlépeji prodati v tyto časy. Co voják neveme, sami to domácí snědí a zandají. V. Mti m. p. velmi lidé neposlušní sama na oči vidím, dosti sama jako vočenáš je učím, že do smrti žádnýho jinšího míti nemohou než V. Mti za paní i se na ně zlobím, tuším jim hůřeji lahoditi, toho sem sama povědoma, dal Lánský do vězení Tomše Chrbonského a Daňka kuchaře vymyšleným spůsobem, nechtěli na šance. Milá Tomšova žena přivede se s vojákem švejdským na něho, mušel je pustiti, on Lánský se toho vojáka poděsil, již si myslil, že ho tu vemou. V. Mti m. p. co je sedlák, my tam dem, víceji přes dvě noci se zdržeti nesmíme, sami sedláci nás dodržejí. Senickej má toho faktora zahradníka, ten ho dobře vartuje, soudím, že toho nemá škody. V. Mti m. pí. opět se pobereme domů ve středu, budeme u Chustnice stříhati ve štvrtek dá pánbu, Bože pomoziž nám tý práce vykonati, kterou před sebe vememe; v pátek dá pánbu vostříháme v Radeníně, v sobotu dá pánbu do Tábora se s tím poberu. Což v tom Táboře ráčíte míti velikou nepřízeň všeho milosrdenství bože. V. Mti m. p. oznamuji věrnost V. Milostiných správců, jako Senického, Stříteského šafáře . . . dali vola krmného v Zarybnici snad . . . lostin paní morní prodali ho k velkonoci . . . u šenkýřů propil ve Skopytcích, Střítěžích to mu sporazili, loje měl do tří kamenů, do Tábora jech prodali, to ráčíte uznávati věrnost od vojáků, ještě ho krmili až do velkonoci, proto ho nechali. že tak byl tlustej a nemohl jíti, nepomyslil Senickej, že je kolikráte minulo za kolik volů, a přece smí to učiniti a ukrásti ho ze dvora V. Mtiného a prodati. V. Mti m. p. já jim mé nesmlčím, Ondráčkovi sem dosti mluvila, že je kůže pobral, aby je dobře skoval; on pravil, že má jen jednu, aby mu co řek, ještě byl při něm. V. Mti m. p. po napsání tohoto všeho přišel lokaj, dodal mi psaní od V. Mti, V. Mti m. p. do konce na nic já žádný cedulky na vydání obilí sem neviděla, kromě na vosum strychů ječmene Senickýmu, a to na měsíc pro čeleď. Lánský praví, že jí něco odvedl z vejmelného a že by mu měl dáti ouředník Radenínský na to cedulky, nebo když sem nejprveji se dostala na Radenín, tu sem ihned Zuzaně zapověděla, aby do konce od žádnýho nic nepřijímala ani z vejmelného, až mi to mlynář sám oznámí, a já když tu budu sama, že mouku přijmu, aby Zuzana budoucně věděla, z čeho odpovídati. Tu mouku, sem jí pravila, aby vypekla, však pomalu a kdy náleží a čas toho ukazovati bude, přišla Podhorská že taky odvede, já sem řekla, že dobře, však dokud sem já

Digitized by Google

tu sama, že ji chci přijíti. Tři dni sem tu byla, nic neodvedla, že ji Zuzaně odvede, já sem nedala, aby jí mně odvedla, kdy já tu přidu, že ji přijmu, jináčejc nic; nebo mě nikdy zcela zouplna neodvedly. Podhorská, Pivovarskej a Zuzaně se trefuje a mě až posavád dlužni odvésti. Podhorská tři věrtele, Pivovarskej půl štvrta věrtele a když Zuzana přijímá jí ještě přebyde půl věrtele a něco míň. V. Mti m. p. na mou duši já nic ublížiti nedám, jen co mohu věděti. Dosti sem já Zuzaně domluvila i ulála, aby se vším opatrně zacházela, já toho tak jádrně nemohu V. Mti vypsati, jak bych měla. V. Mti. . . . jsem nyní velmi na svém zdraví nestatečná . . . . odchází paměť, sluch a zrak, na tom zraku . . . . se mžitky dělají v očích, neklamám to V. Mti (milostivá) paní; mouky a krupice i krup dáme V. Mti nadělati co nejdříveji a poručím sama mlynářům, ve středu se domů dostanu. Strany toho ovotce vše jesti to opatřeno, při druhém poselství víceji V. Mti oznámím i co z Hradce přinese. Strany kněze jest v Táboře ode štvrtka, chtěl míti svý dobrý vychování i lože, sama sem mu nesměla V. Mti nic říci, prosila sem ouřednice, aby mu pozdaleka něco řekla, ne tolik, co mi ráčíte navrhovati, jen desátý slovo . . . . musejí ho tu hledati, bezděk chce míti obrok, zdá se dobrej, někdy si všickni s jeho dobrotou stejskati musíme; tuším by tu líhal, kde já líhám. Tak je V. Mti stydlivej. Naskazoval mi kacířek a že mne přednese, kde náleží, že je on víceji nežli já, že on má tu věčí moc míti nežli já. V. Mti m. p. víceji nepíši jeho dobroty, nechť činí, jak se mu dobře líbí, třebas mne ven ze země vypověděl, hotova sem i na smrt jíti. Kristus pán mnohem víceji ráčil pro mne trpěti. Takyť já na tom světě musím něco snášeti pro jméno jeho, sama sem mu říkala, než se dal do Tábora, že toho učiniti bez vůle V. Mti nesmím, aby se V. Mti dříveji opověděl . . . . že je on přední služebník V. Mti. Já sem se ho co hada vystříhala, dosti pěkný slova sem mu dávala a jemu dosti navrhovala, že nic dokonce nesmím činiti bez V. Mti vůle, o všecko že se musím opovídati a V. Mti správu činiti, proto že ráčíte bejti moje paní a já V. Mtina služebnice. V. Mti pánu Bohu poroučím. Psáno v Táboře 30. máje L. 1645. Dorota Pacovská. Její Milosti paní, paní mé milostivé cedulka do Prahy.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Z památností města Ivančic na Moravě.

(Se 13 vyobrazeními.)

Za krátkou poměrně dobu upoutal pozornost přátel a pěstitelů historie české mladý, snaživý kněz, Augustin Kratochvíl, kaplan v Popovicích na Moravě. Kdo by tvrdil, že doba idealistů, nadšenců nezištných pominula, ať považí, co všechno již vykonal v horlivosti z čiré lásky ku vlastivědě moravské ve své zapadlé kaplance skromný kněz,

Digitized by Google

rozumějme, vedle namáhavého svého povolání duchovního i učitelského, svědomitě plněného, při hmotných prostředcích chudých . . . Není to chvalozpěv a lichocení, co tuto píšeme podle pravdy z plného přesvědčení, že by mohl býti moravský tento »panáček« příkladem těm, kdož v přebytku a pohodlí tráví své dni a ob čas oblaží literaturu českou buď několikařádkovým referátem o těch, kdož zatím pilně pracují, nebo několikaarchovým »spisem« a ještě běda, kdo by se opovážil míniti, že každá řádka, kterou po delší přestávce zase napsali, nepřekypuje ryzí, nedostižnou vědeckostí. Proto předesílám tato slova, aby záslužná práce Kratochvílova tím více vynikla, když se uváží, za jaký ch životních poměrů byla podnikána, když na př. jediný čtvrtek v týdnu zbývá ubohému nadšenci, aby pospíchal do Brna i jinam do archivů studovat.

Posavadní práce Kratochvílovy nejsou všecky ani v kruzích odborných známy. Spisovatel nehledá si styků s chvalořečníky a s reklamou, patrně se domnívaje, že dobré práce samy vyšlapou si stezku

Alfons Mucha, rodák ivančický:

1. Vzpominka na rodné město Ivančice.

Digitized by Google

2. † B. M. Kulda, spolupracovník „Českého Lidu“, sběratel pohádek, rodák ivančický.

Digitized by Google

3. Rodný dům B. M. Kuldy.

4. Bývalá bratrská šlechtická škola (gymnasium) v Ivančicích.

Digitized by Google

a přístup, kde bude třeba. Práce tyto mu vzrůstaly přirozeně a tak je v postupu vydával. Nejdříve seznamoval se s prameny v archivech a uveřejnil výsledky tohoto archivního badání ve zvláštních studiích o archivech Mohelna, Měřína, zámku Černé, Pavlova a Prostoměřic. Sebrav látku z archivů i z tištěných již pomůcek, odvážil se spisovatel na dílo větší. Redakce Moravské Vlastivědy, uznávajíc jeho vlohy a vědění, svěřila mu zpracování jednoho z nejdůležitějších okresů, historicky památného okresu Ivančického, kteréžto dílo provedl se vzornou svědomitostí. Byla uvítána tato kniha jednomyslně s uznáním od kritiky.

5. Pečeti cechů v Ivančicích: 1. pekařského; 2. zednického, tesařského, kovářského a kolářského; 3. obuvnického.

Neuplynula dlouhá doba a již překvapuje A Kratochvíl historickým spisem novým, důkladnou monografií »Ivančice. bývalé král. město na Moravě, popis dějepisný, místopisný a statistický«. V Ivančicích, v. 8°, str. (8), 432, hojná vyobrazení. Knihu vydal v nádherné úpravě Musejní Spolek Ivančický a budiž mu za to čest, že tímto způsobem představuje si i provádí úkol musejních spolků krajinských, za účinné podpory uvědomělého občanstva ivančického, za přispění zemského výboru a sněmu markrabství moravského.

Kniha, opatřená úvodní básní měšťana ivančického prof. Frant. J. Rypáčka a věnováním »obyvatelům bývalého král. města Ivančic a lepší jich budoucnosti«, zahájena jest vhodně výkladem o poloze a rozloze

Digitized by Google

města. Zajímá tu půdorys, jenž poučuje o ohrazení původním a pak o dalším vzrůstu. Jméno města vykládá lidová etymologie: První dům byla myslivna, na místě nynější radnice, v níž bydlel za dávných časů lesník Ivan, neb Ivánek se svými dcerami Rénou a Evou. Potomci sluli

6. Kalich z býv. sboru bratrského v Ivančicích. (Chová se v Mor. museu zem-kém.)

Ivančici a dali název městu. Jiná pověst vykládá: Před dávnými časy prostíral se tu les. Myslivna i s okolními lesy náležela zemanovi, jenž měl dvě dcery: Rénu a Evu. Réna obdržela od otce horu (Rénu), na níž vystavěla hrad toho jména, kteréž jméno později se přeneslo i na zůstalé hradiště. Eva pak založila kolem myslivny město Evančice. Němci chtějí svůj název z českého zkomolený (Eibenschitz, Eibenschütz) vy-

Digitized by Google

voditi takto: V tisových (Eiben) lesích zdejších žil prý lesník Schütz. Na dvě míle daleko rostly prý tisové (Eiben = tis), lesy, jež dal vykáceti sv. Václav a založil na místě vymýceném Tisov, Eibenschitz, Takopolis. Ná památku prý ponechali tři tisové stromy, jež pak byly zničeny požárem.

Dějiny města spisovatel takto roztřídil: Ivančice od nejstarších dob až do r. 1288 (doba předhistorická, první zprávy, Rudolf Habsburský táborem na Lánech, král Václav II. odměňuje věrnost měšťanův, Ivančice král. městem). Ivančice král. městem (1288 asi do r. 1461). Ivančice částí panství krumlovského (1461 — 1848). Ivančice svobodným městem od r. 1848. Šlechtická jména v pamětních knihách ivančických. Náboženské poměry. Tu si vážíme zejména výsledků důkladného studia o Českých Bratřích v Ivančicích. Školství (zvláště bratrské). Vnitřní městské poměry.

Džbán z r. 1849. Konev z r. 1543. Pokladnice. Džbán z r. 1855.

Sklenice tovaryšů. „Vilkum“ (1749.) Listina z r. 1573.

„Laufer“ z r. 1818.

Listina z r. 1707. Kalich.

7. Zachované památky hrnčířského cechu v Ivančicích.

Digitized by Google

Živnosti (polní hospodářství, řemesla, obchod, průmysl). Soupis úřadů, škol a veřejných ústavů. Ivančice, obec židovská (ghetto).

Vysvitne již z tohoto suchého výčtu obsahu, jak zajímavá a poučná jest kniha Kratochvílova. Podává tu výsledky pracného původního studia dlouholetého, jež místy opravují posavadní názory a ustálené výklady, zvláště v oboru dějin českobratrských. Není to pouhá monografie města Ivančic; zcela oprávněně mohlo by se napsati pod název: Příspěvek k dějinám Českých Bratří na Moravě. Rovněž hledí si spisovatel zasaditi obraz minulosti Ivančic do rámce všeobecných dějin moravských, navazuje jednotlivé místní události na příslušný vývoj událostí moravských vůbec.

Tyto řádky nemají jiného účelu, než upozorniti čtenářstvo Českého Lidu na důležitý spis A. Kratochvíla a podati zároveň ukázky vyobrazení, jimiž text bohatě jest vyzdoben.

Spisovatel zakončuje dílo vzletným doslovem nynějším Ivančicům: »Měšťané, Vy Jste a buďte naší hradbou na jihu naší vlasti, drahé Moravy! Máte znakem 3 korbele. Kéž z jednoho pijete lásku k našemu jazyku a milé vlasti, z druhého vděčnost k minulosti a vytrvalost v budoucnosti, z třetího úctu k předkům a vzájemnou lásku k sobě!«

Kajetán Turek:

Novější nařízení o sanytrnících z r. 1850-2.

1. Jeho c. k. Veličenství ráčil k návrhu ministerií vnitra, vojenství, financí, zeměvzdělání a hornictví nejvyšším rozhodnutím od 7. června 1850 nejmilostivěji schváliti, že má přestati dosavadní právo oprávněných sanytrníků, dle něhož mohli i proti vůli vlastníka pozemnosti nebo stavení (budovy) kopati zemi sanytrovou. Dobývání země sanytrové (gajové) z cizí pozemnosti nebo z cizího stavení zůstavuje se tedy budoucně dorozumění se oprávněných sanytrníků s vlastníkem pozemnosti nebo stavení. Bach m. p. — Toto nařízení ministra záležitostí vnitřních bylo platné ode dne 14. června 1850 ve všech zemích korunních, vyjímajíc »Pozemí vojenské«.

2. Jeho Veličenstvo Císař Pán ráčil k návrhu ministerií záležitostí vnitřních a vojenských nejvyšším rozhodnutím od 22. ledna 1851 schváliti, že se ustanovení, v §§. 4. a 19. nejvyššího patentu o prachu od roku 1807 obsažená, dle kterýchž Israelitům nebylo dovoleno, dělati prach a sanytr a vésti s věcmi těmito obchod, zrušují. V následku tohoto nejvyššího ustanovení nařizuje ministerium vojenství, aby se budoucně v listinách, ježto úřadové dělostřelectí budou v příčině povolení k prodeji prachu a sanytru vydávati, doložka, že se Israelité z tohoto vylučují, vynechala, listiny pak, v nichž doložka tato jest, aby se od prodavačů nynějších nazpět požádaly a za jiné vyměnily. Csorich m. p. — Nařízení toto vydané od ministerium vojenství dne 12. března 1851 bylo platné ve všech zemích korunních.

Digitized by Google

3. Dne 13. února 1852 byla vydána vyhláška č. 2491 c. kr. místodržícího českého o tom, jak nakládati jest s vojenskými a civilními dělníky, u prachařů, sanytrářů, ve fabrikách na palnou zbraň atd. Tuto vyhlášku uvádím zde potud, pokud týká se jen prachařů a sanytrářů. Vysoké c. k. ministerium vnitřních záležitostí sdělilo mně vynešením vydaným, dne 28. ledna b. r. č. 1277 následující nařízení, od vysokého c. k. ministerium vojenství dne 31. prosince 1851 K. daně, aby těm kterým úřadům podřízeným dále v známost uvedeno bylo. V následku nového zřízení veškerého c. k. dělostřelectva vidí se ministerium vojenství strany toho, jak se budoucně bude měti nakládati s dělníky vojenskými i civilními, u prachařů, sanytrářů, ve fabrikách na palnou zbraň a jiných fabrikách armaturních, pak železárnách a v ústavech k dělání raket a zápalníků pracujícími, naříditi, jak tuto položeno jest: *a)* Všichni dělníci, kteří v dotčených odvětvích prací rozkazem čili komandem odpuštěni jsou, rozdělují se od nynějška ohledem na to, k čemu jich potřebovati lze, na 4 kategorie, a zahrnuje v sobě: 1. kategorie ty muže, kteří u oprávněných prachařů a sanytrářů pracují. Tyto osoby, ježto dle dosavadních předpisů jenom v stavu bývalých posádkových distriktů dělostřeleckých jakožto nadpočetné vesti se měly, musejí se nyní do těch kterých branší dělostřeleckých, a sice, osoby 1. kategorie k tomu dělostřeleckému zbrojnímu distriktu správnímu, v jehožto okresu se nyní zdržují, přiděliti, a při nich ve výkazech stavu v rubrice, ježto se sumou jich vlastního mužstva vloží, pod jménem »dělníci po komandu odpuštění« — co nadpočetné vyjmenovati. *b)* Přikazování dělníků komandem odpuštěných zůstane i budoucně obmezeno jen na ty pády, když si dotčená odvětví prací dostatečný počet dělníků potřebnými vědomostmi opatřených ze stavu civilního aneb ze stavu obyčejných odpuštěnců opatřiti nemohou. *c)* Shledá-li se, že jednoho nebo více dělníků komandem odpuštěných v dotčených fabrikách a robicích ústavech není potřeba, mají se nazpět povolati, a mají-li vlastnosti náležité i jest-li tu při té branši důstojnické nějaký zchodek na stav dovolený, z rubriky osob komandem odpuštěných vyloučiti, a při zbrojních distriktech správních a zbrojním dělostřelectvu co sprostí pomahači, u ústavů k dělání raket a zápalníků ale co tovaryši do stavu mužstva vlastního přijmouti. Nejsou-li však takoví komandem odpuštění dělníci k přesazení do vlastního stavu branší dělostřeleckých spůsobni, mají k pěšímu pluku verbovního svého okresu přesazeni a kdyby jich snad později zase potřeba bylo, k předešlé branši dělostřelecké v někdejší své vlastnosti zase nazpět přeloženi býti. *d)* Všeliké osoby ze stavu civilního, ježto ve výše dotčených fabrikách a robicích ústavech jsou v díle, mají se v tom případu, když k vojenské povinnosti služební losem povolány budou a k vojenské službě polní za spůsobné se shledají, hned k té dělostřelecké branši, ježto jejich dosavadnímu zaměstnání svědčí, odvésti, a má se s nimi podle ustanovení výše položených naložiti. Z vykonání tohoto zvláštního nařízení odpovídají velitelstva okresů verbovních. *e)* Přikazovati dělníky komandem odpuštěné k naznačeným pracím a vésti je ve vlastním stavu, není kromě dotčených

Digitized by Google

branší dělostřeleckých žádnému jinému sboru vojenskému dovoleno. Není však ničehož tomu na překážku, aby mužové odpuštění jiných vojenských sborů u jakéhokoliv odvětví prací do díla vstupovali, v kterémžto případu, když je vojenští jejich sborové nazpět povolají, k nim přiraziti musejí a za obyčejné odpuštěnce pokládati se mají. *f)* Důkladné a ustavičné chování v patrnosti dělníků komandem odpuštěných ukládá se co nejpřísněji dělostřeleckým zbrojním distriktům správním, c. k. fabrice na palnou zbraň atd., a sice každé jedné branši strany osob k ní patřících, a přihlížení k tomuto předpisu vznáší se na c. kr. generální dělostřelecké ředitelství. Mecséry, m. p.

Václav Schulz:

K dějinám učitelských poměrů na sklonku věku XVIII.

31. 1792 d. 10 března v Cerekvici. Učitel Matěj Časek žádá vrchního, aby sousedé donuceni byli dlužný desátek mu splatiti. — Urozený pane vrchní! Poněvadž již opět 14 dní jest, co sem zde písebnou povědomost Jejich Urozenosti do ruky podal, že totižto mně zadržený desátek v předešlých 14ti dnech od pěti sedláků zcela odveden jest, jmenovitě z Bučiny od Václava Burše, Mikuláše Huryty, Jakuba Valenty a Václava Valenty, z Javorník od Jana Kalaše, nyní zase poníženě s povědomostí sloužím, že mi v těchto 14ti dnech odvedeno zase jest totiž z Javorník od Jakuba Petráně ovsa 1 čtvrtce, lnu $^1/_2$ oblace, od Jozefa Morávka ovsa 2 čtvrtce, lnu 1 oblace, od Jakuba Abrahama ovsa $1^1/_2$ čtvrtce, lnu 1 oblace, od Václava Kazdy ovsa 1 čtvrtce, lnu $^1/_2$ oblace. Z těch zde jmenovaných Jakub Petráň a Václav Kazda zůstávají ještě dlužni každý 9 čtvrtec ovsa a $4^1/_2$ oblace lnu. Ostatně žádný až dosavad nic neodvedl. Pročež zase mou poníženou prosbu Jejich Urozenosti vzkládám, aby ta věc dle jejich prozřetedlnosti vynucována byla. Jestliže ti lidé před Jejich Urozenosti nějaké terminy k odvádění téhož sobě dělají, s ponížeností žádám za povědomost. Zůstávám za mého urozeného pana dobrodince stálý pamětník. Sig. v Cerekvici dne 10 března 792. — Matěj Časek, školní učitel alda.

Ještě téhož dne nařídil vrchní rychtáři v Bučině, aby čtyry sousedy: Matěje Kazdu, Mikuláše Anderle, Josefa a Jakuba Paďoura, kteří učiteli desátek posud neodvedli, na kancelář předvedl.

32. 1792 d. 6 dubna v Cerekvici. Učitel M. Časek žádá, aby příslušný mu desátek vymáhán byl v Bučině exekucí. — Urozený pane vrchní! Dnes 14 dní, to jest dne 24. března, jsem dal celou specifikaci na slavný vrchnoředitelský ouřad mých zadržených (Jejich Urozenosti již dobře známých) desátků; ta ale až dosavad nezměněna zůstává, poněvadž od té doby mně žádný nic neodvedl jak z Javorník, tak z Bučiny, tím méně z Bohňovic. Též před 14 dnima jsem podotknul, že do

Digitized by Google

Bučiny jsem byl skrze rychtáře volaný, že mně budou v pátek (to jest dne 16. března) jmenovaný desátek sypat; a když se někteří z nich sešli, odloženo mi od nich bylo do druhého pátku (totiž do 23. března). A když sem tam opět přišel, tak mne odbyli, že mně nic nemyslejí dát. Já ale sem pokojně od nich odešel; a od té doby mně nevzkazují. Žádám s ponížeností za dálejší exekuci. Zůstávám na modlitbách stálý pamětník. Sig. v Cerekvici d. 6 dubna 792. — Matěj Časek, školní učitel v Cerekvici.

Vrchní nařídil d. 7. dubna, aby zámecký mušketýr d. 10. dubna do Bučiny byl vyslán na exekuci, a odtud neodcházel, dokud učiteli dlužný desátek obilí a lnu nebude zapraven.

33. 1792 d. 10 dubna v Bučině. Obec ohražuje se proti tomu, že by byla povinna učiteli Cerekvickému desátek na obilí a lnu dávati. — My níže psaní z obce Bučinské s velikou ponížeností přicházejíce k Jejich Milosti strany toho jmenovaného desátku, o kterýmž my sme nikdy nevěděli ani neslyšeli, že by jsme desátek jaký měli, poněvadž naši otcové vyznávaj, že se to někdy z lásky na jeho prozbu a žádost dálo a dávalo, a nyní tak na to velice upomínáni jsme. Protož odsílajíce my tyto osoby k našemu a nám mnoho vzácnému pánu a panu vrchnímu prosíce jich a spolu žádáme, by jich ráčili milostivě vyslyšeti a nad nimi se ani nad námi nezhoršiti. Nebo my to dobře víme a vidíme, že on bez toho poctivě živ býti může, a nám pak to přeci škodu činí, poněvadž se toho a všeho těšce dodělati a na boží požehnání očekávati musíme. Tak soudíme, že by od nás nepravou mzdu žádal. Při tom v dobré povědomosti jest to jemu jakož i naší milostivé vrchnosti, jakým břemenem v našem náboženství stíženi jsouce, když tak malá částka lidu dům modlitební a faru, kdež oboje pro nemožnost nedodělané jest, stavěti sme museli a k tomu správce církevního vychovávati musjme. Ale to však nám tak těžko nejní, jako tomu kantorovi to dáti, poněvadž to z víry a pro víru činíme. Tak doufáme, že to od nás žádáno nebude. V Bučině leta Páně 1792 dne 10 Aprilis. Ponížená poddanoposlušná žádost od nás vnitř napsaných.

Vrchní však žádosti této nevyhověl a zprostil je exekuce teprve, když učiteli Cerekvickému desátek na obilí a lnu za běžící a jeden minulý rok zaplatili a zároveň se zavázali, že i v následujících letech vedle příslušného ročního desátku vždy i jeden jednoroční dlužný desátek zapraví.

34. 1792 d. 21 dubna v Cerekvici. Učitel M. Časek stěžuje si na Javornické, že desátek mu neodvádějí. — Urozený pane vrchní! Poněvadž mně níže podepsanému včera tejden, to jest dne 13 dubna, od Jejich Urozenosti praveno bylo, že z milostivého kanceláře písemně nařízeno buďe Javornickým sousedům strany zadrženého desátku, aby oni takový dle příkladu obce Bučinské odsypat hleděli, pročež já ne opovážlivě nýbrž důvěrně to (kdyby snad pro množství jiných řízení v zapomenutí bylo přišlo) připomenouti se osměluji s ponížeností žádaje, aby tu věc opět před sebe vzíti a ji exequirovati ráčili. Zůstávám Jejich Urozenosti poslušným a za Jejich dobré k Bohu častým prosebníkem.

Digitized by Google

Specifikace snad zde potřebna není, neb doufám, že na sl. kancalaři až dosavad stracena není. Sig. v škole Cerekvický d. 21 dubna 792. — Ponížený klient Matěj Časek, školní učitel v Cerekvici.

Vrchní zaslal ještě téhož dne do Javorník rozkaz, aby dlužný učiteli desátek v obili a lnu do týdnu byl zapraven, jinak že k tomu exekucí donuceni budou.

35. 1792 d. 19 prosince v Morašicích. Obec žádá vrchnost za dříví pro školu. — Slavný ouřade vrchnořiditelský! My níže podepsaní v ponížensti žádají [sic], by slavný ouřad vrchnořiditelský pro oné chudobné a velmi potřebné dítky školní ze vsi Morašic jakož i z Lažan, z Malých Sedlištěk, z Trsku, z Nových Sídel, z Malýho Oujesdce ty, jenž času zimního žádné dříví do školy dávati v stavu nejsou, v pilnosti se cvičiti vzdy vynasnažují, z ohledu jejich nemožnosti, poněvadž při onich všech vejš podotknutých vesnic žádných obecních lesů nemají, následovně do oné školy také žádné vzdy dychtivé pomocti v stavu nejsou, ze strany milostivý vrchnosti žádaje, by také k nějaké částce dříví topení času zimního dobrotivě dopomocti ráčila. Dáno v Morašicích dne 19 prasince 1792. — Jan Šejnocha, rychtář Morašickej. — Jakub Zajdl, končel. — Jiřík Pachta, končel. — Matěj Tobek, ryktář Lažanské [sic]. — Jozef Keprt, rychtář Tržecký. Před slavný ouřad vrchnořiditelský z obce Morašické a jiných obcí patřících ke kolatuře Morašický žádají dobrotivě o nejakou částku dříví ze strany milostivé vrchnosti pro chudobné a potřebné dítky školní ve vsi Morašické.

Povoleny ve smyslu cís. nařízení dva sáhy měkkého dříví (Klippeln), když sami si ho odvezou a od poražení jeho zaplatí.

Franl. Viktorin:

Čarodějnice na Slovácku.

Ze Šardic u Kyjova.

Hospodyni Majdaleně přestávaly krávy dojiti. Když jednou před 12. hodinou polední šla krmit krávy do chléva, uviděla v něm sousedku. Seděla na malé stoličce, měla popelku (travnici) přehozenu přes trám, po každé straně visely dva »trháčky« a z nich teklo mléko do »latušky«. Ihned poznala, kolik uhodilo. Řekla to svému muži, který sousedce vynadal; sama pak žalovala u p. faráře na sousedku. Ten si tuto dal předvolati a řekl jí jen: »Vy jste nešťastná žena!«

Čarodějnice se scházejí na křižovatkách a tam mají své sněmy. Běda tomu, kdo by se odvážil mezi ně. Jindy prý proměňují se v divé kočky, jež pak strašně řvou (někdy zdá se, jakoby malé dítě plakalo). Kdo by se opovážil je pronásledovati, toho poškrabou. Kněz u oltáře pozná čarodějnice, když žehná velebnou svátostí. Jsou prý zády obráceny k oltáři, místo knihy modlitební mají pod paždí cihlu, v ruce brotek a sedí na malé stoličce.

Digitized by Google

V. Hájek:

Taxa štoly arciděkana Kutnohorského a jeho kaplanův ze stol. XVII.

Taxa všelijakých accidencí p. arciděkanův Kutnohorských spolu s kaplany jeho, co tak od lidí, sousedův a obyvatelův Kutnohorských od křtův, oddavkův a funusův žádati a od štoly přijímati a dle ní pokračovati povinni jsou a býti mají.

	Bohatí sousedé a obyvatelé	Prostřední možnost mající	Chudí lidé a sousedé
Od křtův dítek malých obojího pohlaví	Od jednoho tolaru až do 1 f. rejns.	Od 45 kr. až do 30 kr.	Od 24 až do 15 kr.
Od oddavkův aneb kopulací	od 3 zl. až do 2 zl.	od 1 zl. 30 kr. až 1 zl.	od 45 kr. až do 30 kr.
Od funusův s conductem, requiem a kázáním . .	od tříchříšs. tolarů až do 3 zl.	od 2½ zl. až do 1 zl. 30 kr.	od 1 zl. 30 kr. až do 1 zl.
Od funusův, když byl nad mrtvým tílem jeden nocturn zpíván neb říkán byl bez requiem a kázání . .	od 1 zl. 30 kr. až do 1 zl.	od 1 zl. až do 40 kr.	od 30 kr. až do 15 kr.
Item když by tří nocturny cum laudibus totis celý officium defunctorum říkáno bylo	od 1 zl. 45 kr. až do 1 zl. 10 kr.	od 1 zl. až do 30 kr.	od 30 kr. až do 15 kr.
Od prostého funusu s průvodem sice obyčejného hrobu	od 1 zl. až do 30 kr.	od 45 kr. až do 24 kr.	od 20 kr. až do 14 kr.
Od nejsprostšího průvodu bez osoby duchovní . .			15 kr.

Od nejchudšího a žádné možnosti nemajícího souseda, obyvatele neb některého žebráka v špitále zůstávajícího notandum nic žádáno býti nemá, nýbrž z milosrdenství darmo vykonati má. (Dle písma ze 17. stol. Arch. arcib. Pražs. Parochialia L. Orig.)

Digitized by Google

Dr. *K. V. Adámek*:

Tance východočeské.

Valčík.

Mírně. Z Vitanova.

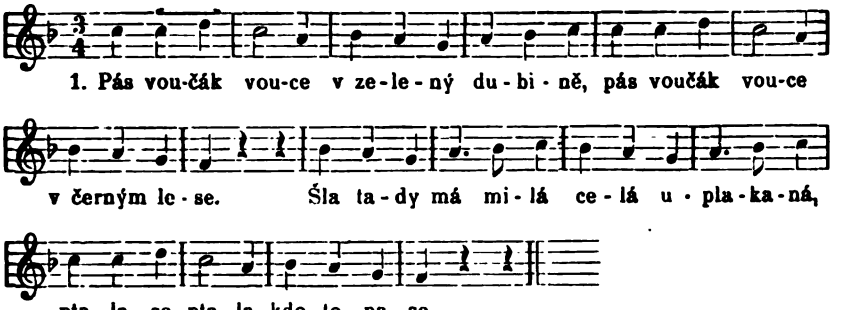

2. Pasou to hoši
s modrejma vočima,
pasou to hoši
neženatí;
maj bílý punčošky
a černý střevíčky,
na rukou žlutý
rukavičky.

Valčík.

Ze Svratoucha.

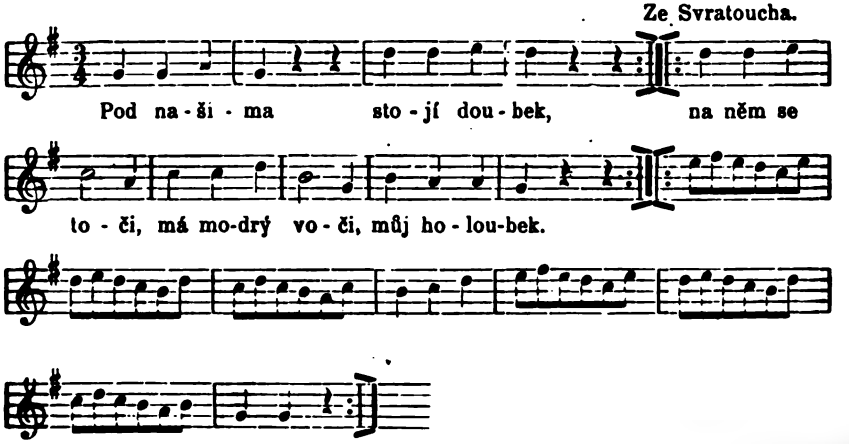

Točí, točí, točit bude,
dá-li mně Pámbu,
já ho dostanu,
ten můj bude.

Digitized by Google

J. L. Holuby:

Slovenské piesne z Bošackej doliny.

Nechce ísť za vdovca.

Variant: Kol'ár I. str. 273. č 1.

Ej od konca do konca, nepôjdem za vdovca,
Radšej budem čakať tri roky mládenca,
Duša má!
Ej lepší a mládencova jedna nohavica,
Jako je vdovcova celá kopanica,
Duša má!
Ej vdovec, milý vdovec, len mi pravdu povedz:
Koľkero detí máš? Či ma neoklamáš,
Duša má!
Ej v jednom kúte štvero, a v druhom patero:
Tu ich máš, duša má, všetkých devatero.
Hojája!

Sirota.

Bože môj, otče môj, však mi je hrubé zle!
Chto ma nevychoval, ten mi rozkazuje.
A chto ma vychoval, v čiernej zemi leží:
Mamička, tatíčko, moje potešení!

Vzdialená od mamičky.

Mamičenko moja, za tú druhú horú!
Spomeneteli si na dcerečku svoju?
Spomenem, spomenem, nejeden, nedvakrát,
Taká chvíľa príjde, že mosím zaplakať.
Spomenem, spomenem, dva — tri razy v roku.
A já vás, mamičko, na kdejakém kroku!

Sirota a vdova.

Sirota nevolná,
Ale sebevolná;
Kam sirota zajde:
Všade krivdu najde.
Jak vdova vykročí,
Hneď sú po nej reči.
Vdovy, milé vdovy,
Nemáte opory;
Tam vaša opora
U milého Boha!

Výstroj do hrobu.

Keď já umrem, čo mi dáte?
Košelenku, biele gate,
Kúsek dreva jedlového,
Čo budem mať truhlu z neho.

Blúdenie svetom.

Čo som sa nachodil
Po širokém svete!
A včil musím umrieť
Fikom teremtette!
Čo som sa nachodil,
Po svete nablúdil:
Ešte som tam nebol,
Kde mi Bôh odsúdil.

Spevavé dievča.

Spievala som piesňu
Včera pod čerešnu;
Naspievala som jej
Plnú plachtu nošnú!
Veru bych jej bola
Druhú naspievala;
Ale ma mamička
Domom zavolala

Červená košeľa.

Červená košile
Sluší roztomile
Starému, mladému
Sokolu švárnemu.

Chudobný.

Trebárs som chudobný,
Ale som chlap hodný;
Keď nemám vínečka,
Napijem sa vody.

Čarovná zelinka.

Na Bielej hore
Šuhajko ore,
Vyoráva zelinečku:
Daj mi ju, Bože!
Zelinka malá!
Kebych ťa mala:
Veru bych s ňú švárnym chlapcom
Čaruvať dala!
Nic tak jednomu,
Jako druhému:
Veru bych si čaruvala
Ze sta jednomu.
Zelinko v hati!
Daj sa mi znati;

Digitized by Google

Sľúbila mi moja milá
Perenko dati.
Kde je tá pani,
Čo to čaruje;
Čo to ona tým mládencom
Hlavy turbuje?

Oklamaný milenec.

Bože veľký na vysosti!
Vyhodils ma z tvéj milosti;
Čože som ťa tak rozhneval,
Žes mú milú druhému dal?
Ranil si ma skrz cez srdce,
To sa nevyhoji více!
Nestvoril si tej zelinky,
Ani páru méj milenky.
Darmo, čo som k tebe chodil,
Dlhé noci s tebú trávil;
Ty si bola vždy falešná:
Nech ťa za to pánbo' ztrestá!
Nebola som, môj premilý!
Robila sem po tvéj vôli;
Nichto nevie, len já sama,
Jako som ťa ráda mala!
Šuhaj, šuhaj černooký!
Nemôžem ťa zabudnúti.
Ani ťa já nezabudem,
Dokaľkoľvek živá budem.

A keď ma ty nezabudeš,
Dozaista vedeť môžeš:
Nedá ti Bôh panovanie,
Za falešné milovanie!

Oklamaná.

Janíčko v maštali kone vrané češe,
Vždycky sa ozieva, čo mu milá nese?
„Nesem ti já, nesem, to tvoje pachoľa,
Čo som vynosila za tebú do poľa.
Vždyckys mi sľubuval, že ma ty len vezmeš,
Keď za naším humnom jaré žítko žežneš.
Jaré žítkos žežal, ale mňa si nevzal:
Bodaj ťa, šahajko, pánbo' nepožehnal!
Pánbo nepožehnal na tvojem statečku:
Prečos ma oklamal, chudobnú dievečku?!
Chudobná dievečka keď iného nemá,
Len svoju poctivosť, kerú si zachová:
Keď si hu zachová, do ručníčka sváže,
Keď prijde pred oltár, tam ju preukáže."
Keby sa sloboda ve vode rodila,
Nejedna panenka by na ňu chodila;
Keby tú slobodu v sklepe predávali:
Veru by ju chlapci dievkám kupovali.
Ale keď ju oni v sklepě nepredajú!
Lebo ju sklepníci sami potrebujú.

OTÁZKY A ODPOVĚDI.

* ***Pověsti o pokladech.*** (J. Fleischmann). Nejlépe: Böhmische Schatzgeschichten. Bohemia, 1862, č. 12, 18, 20, 27. Podepsán jest: »Von B.« Tam naleznete pověst, kterou hledáte. *Č. Zíbrt.*

* ***Flusárny v Čechách.*** Při cestě z Rataj u Bechyně k Srlínu a odtud dále k Milévsku stojí dvě stavení, kterým se posud říká »Flusárna«. Jedno slouží za obydlí, druhé bývala dílna, v níž se vyráběla z dřevného popela sůl, sůl lesní. Mezi obydlím a flusárnou teče potůček od knížecího, Paarovského dvora, na jehož místě někdy tvrz pánů z Rataj se nalézala. Flusárna je majetkem knížecím.

Vedle flusárny stávaly ještě za mých mladých let 1840—55 milíře, v nichž občas pálívalo se dříví z knížecích lesů na popel, z něhož se pak sůl lesní upravovala. Jakým způsobem se to dělo, pověděti neumím, ale jelikož soudím, že tato ratajská flusárna nebyla v Čechách ojedinělá, lze se nadíti, že někde jinde dochovala se nám vzpomínka na flusárny a jich výrobu této lesní soli. Je tudíž velice žádoucno, aby přátelé starých a již zašlých takovýchto průmyslových výrobků českých popis této výroby s námi sdělili. *J. K. Hraše.*

Digitized by Google

* ***Göthe a české lidové podání.*** (F. Hora.) Bylo o tom psáno několikráte. Pro Vaši práci vhodný bude článek: F. X. J. Linka, Kde čerpal Göthe látku ku své balladě »Tanec mrtvých«? (Z pověsti okolí soboteckého.) Pokrok, 1884, č. 289. Srv. tamtéž, č. 265. (O téže látce z pověstí lidu českého) *Č. Zíbrt.*

* ***Koleda, koleda Štěpáně.*** (K. Vorovka.) »Koleda, koleda Štěpáně« říká se ve Vodňanech a slyšel jsem tak říkati tuto koledu i od dětí v Kunraticích u Prahy. Myslím, že *ě* ve slově »Štěpáně« vzniklo vlivem slova džbáně (co to neseš ve džbáně?) k docílení přesného rýmu. Nejspíše slovo »Štěpáně« má býti vokativ, a to proto, že se skutečně namnoze říká jen »Štěpáně« a že tam, kde se říká »Štěpáně,« říká se i »Koleda, Štěpánku! (vokativ). Co to neseš ve džbánku?« (na př. v Kunraticích). Ostatně možným jest i náhled, že slovo »Štěpáně« jest lokál slova Štěpán podobně jako latině (viz Gebauerovu »Mluvnici českou« II. § 470.), náhled to méně platný, jako náhled v »Č. L.« uvedený. *V. Rataj.*

* ***Dějiny lékařství se zřetelem k lidovědnému studiu, dryák.*** (MUDr. K—r.) Vedle starších spisů: Max Neuburger, Geschichte der Medizin, Stuttgart, 1906; Pagel Julius, Geschichte der Medizin und der Krankheiten (spolupracovníci: Györy, Strunz, Fonahn, Bloch, Diergart, Leist, Mamlock, Nickel, Preuss, Lachs). Virchow's Jahresbericht der gesamten Medizin, B. I. 1905, str. 408—80 (přehled veškeré novější literatury); E. Schwalbe, Vorlesungen über Geschichte der Medizin, Jena, 1905; Jul. Pagel, Grundriss eines Systems der medizinischen Kulturgeschichte, Berlin, 1905. — Srv. též: B. Reber, Histoire de la médecine, de la pharmacie et des sciences naturelles, Journal des Collectionneurs, Genève, Juni, 1905, č. 11. — O dryáku, všeobecném léku, nejlépe poučí věcně psaná studie R. Rebera, La Thèriaque. Journal des Collectionneurs, Genève, 1906, No. 20. Č. Zíbrt.

* ***Oheň a kouř proti moru.*** (MUDr. K—r.) Zprávy podrobné podal jsem v knize svojí Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku v stati o živém ohni, rozněcovaném třením dřeva o dřevo. V Českém Lidu V. ročníku jsou o témž podrobnosti a snad v každém ročníku (viz rejstřík) zmínky a literatura nová udávána. Nejnověji sestavil všecky historické zprávy A. Trillat, Etude historique sur l'utilisation des feux et des fumées comme moyen de défense contre la peste. Annales de l'Inst. Pasteur, Paris, 1905, Nov., str. 734. Č. Zíbrt.

* ***Listy kmotrovské.*** (V. S. v P.) Český Lid již uveřejnil několik staročeských formulářů, jimiž zvali kmotry na křtiny. Podle obsahu snadno se vyhledá. Z literatury na srovnanou viz: Boesch, Kinderleben in der deutschen Vergangenheit, 1900, str. 29; John, Sitte im deutschen Westböhmen, 1905, str. 111: Gevatterbrief, Tuadazettl; Drechsler, Sitte in Schlesien, I. 193, 215; Wuttke, Sächsische Volkskunde, str. 362, 537; Tetzner, Die Slaven in Deutschland, str. 325; Meyer, Badisches Volksleben, 1900, str. 25, 35, 117, 385: Göttelbrief; Zeitschrift für öst. Volkskunde, VI. 34; Fr. Branky, Ein Patenbrief aus dem Jahre 1839, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, red. Joh. Bolte, XVI., Berlin, 1906, str. 427—9. Č. Zíbrt.

Digitized by Google

SMĚS.

* *Vtipy na ženskou modu roku 1844* zapsány jsou v známém sborníčku »Paleček, milovník žertu a pravdy, na světlo posílán od Fr. Rubeše a V. Filípka, XV.«. Otiskujeme obrázek, provázený tímto výkladem: Kluk: Hej! vzadu někdo sedí. Zametač ulic: Já jsem bankrot.

Moda ženská r. 1844 Kreslil Zd. Laštovka.

* *Koledy z Dublovic.* 1. V Betlémě v chlévečku je děťátko, leží tam překrásné nemluvňátko. Já tam půjdu na koledu, ponesu Ježíšku kousek medu. Jozífek, stařeček ušlechtilý, kolíbá Ježíška bez přestání, jak kolíbá, tak mu zpívá; Ježíš a Maria odpočívá. (Zpíval 9letý Hes František z Chramost.) — 2. To maličké děťátko, to krásné pacholátko; ó líbejte dětičky, váš jest to pán maličký; od Otce s nebe vyšel, k vůli vám sem přišel, a chce všecky dětičky míti za své bratříčky. Když kyne tam nahoře, poslouchá ho zem i moře, kde chce býti každý den matky lidské poslušen. On lučiny odívá a ptactvo vždy krmívá, zde ale on, předrahý, hlad trpí a je nahý. Pro koho to vše snáší Ježíšek, host nejdražší? Aj, pro vás, dítky drahé, trpí pachole malé; řekněte duše čisté: Přemilý Jezu Kriste, líbáme tvé nožičky, líbáme tvé ručičky, ty náš, my jsme tvoji, zjev nám jednou tvář svoji, povolej nás do nebe, ať oslavujem tebe.
(Zpívala 9letá Bílková Anna z Chramost.) Frant. Hrachovec.

* *Může-li si vzíti kmotr kmotru.* Lidová rozprávka, zapsaná r. 1825. Jistý pan farář nechtěl dovoliti kmotrovi, by si kmotru vzal za ženu, protože prý kmotrovství převáží přátelství, t. j. vyšší jest příbuzenství čili pokrevenství. Kostelník dal kmotře radu, by co má tolarů a dukátů, na oltář obětovala a tam za vyslyšení prosby své Pána Boha prosila. Uposlechla a sebrala vše, co kde měla. Před oltář přijde, obětuje všechny peníze, při čemž rozpředla se rozmluva mezi ní a kostelníkem, jenž byl za oltářem schován: Ach Bože! — Cože? — Může-li pak si vzít kmotr kmotru? — Může! — Ach, dej mně to, nebeský Bože! — Chytrák kostelník sebral peníze a koupil si 5 korců pole. Kmotra si vzala kmotra a šťastně žila. *Č. Zibrt.*

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt.*

Literatura kulturně-historická a ethnografická 1906—1907.

* Dr. Josef Salaba, ***Kubata dal hlavu za Blata***, otisk z Naši Doby, v Třeboni, 1906, 8°, str. 34, 27. — Týž, ***Kubata dal hlavu za Blata*** (***Kubata Kosinou***?), otisk z Naší Doby XIII, v Praze, 1906, 8°, str. 16. Přehled literatury posavadní, rozbor základních otázek s úvahami o věrohodnosti jednotlivých dokladů, svědectví. „Lidové rčení, ‚Kubata dal hlavu za Blata', podepřené oněmi monumentálními svědky, je tedy i historickou tradicí s historickým zajímavým jádrem, však během doby valně pozměněným."

* Antonin Blažek, ***Pověsti z Chrudimska***, sešit 1., Chrudim, 1906, 16°. Obsah: Úvod. Ze staré Chrudimě. Samota „Tři buhny." Kočí a zaniklá ves Kočice. Obraz Panny Marie na Skalce u Slatiňan. O založení kostela v Podlažicích a zřízeninách klášterních. Tvrz v okolí Tuněchod, ves Habrov a starotuněchodský dvůr. Silák Beran. Pěkná sbírka zkušeného pracovníka, jehož prací všech vysoce si vážíme.

* Jos. Šimek, ***Kutnohorští jesuité***. Podvysocké Listy, XVII. 1906. č. 43. Spisovatel podává zajímavý příspěvek k literární a kulturní historii české vůbec a k dějinám staroslavné Kutné Hory zvláště. Líčen pobyt v městě spisovatelů a známějších osobností: J. Barner, B. Bridel, V. Scholz, V. Kraus, Jiří Plachý (na chodbě Vlašského dvora visí obraz jeho), B. Balbín, J. Kořínek, Janovkové.

* Theod. Zoural, ***Jak alchymisté zlato dělali***. Hradecký Kraj, III. 1906, str. 33—34. Všeobecný výklad o pokusech alchymických. Škoda, že spisovatel neuvedl ze spisů a článků Otakara Zachara (viz jejich výčet Zibrt, Bibliografie České Historie, III. sv. 3.), jak pokusy ty děly se u nás. Byl by se tam dočetl i zajímavého názvoslovi staročeského.

* Dr. Karel V. Adámek, ***Bibliografie kraje chrudimského*** (okresů hlinéckého, holického, chrudimského, lanškrounského, litomyšlského, nasavrčského, pardubického, poličského, přeloučského, skutečského a vysokomýtského). Záslužná práce (kterou otiskuje neúnavně činný autor při Zprávách kuratoria Průmyslového musea pro východní Čechy v Chrudimi. Řada I. (str. I.—XVI.) jest při Zprávě za rok 1899; dodatek k I. řadě a řada II. str. XVII.—XXIV.) při Zprávě za rok 1900; řada III. (str. XXV.—XXXXIV.) při Zprávě za rok 1901; řada IV. (str. XXXXV.—LXII.) při Zprávě za rok 1902; řada V. (str. LXIII.—LXXVIII) při Zprávě za rok 1905. Práce důkladná, svědomitá, podle všech modernich bibliografických požadavků.

* Dr. Joh. Bolte, ***Neuere Märchenlitteratur***, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, red. J. Bolte, XVI. Berlin, 1906, str. 445 a d. Pěkný, důkladný přehled, na který upozorňujeme všecky pracovníky v témž oboru. Spisovatel všímá si též prací českých.

* ***Mittheilungen des Vereins für Sächsische Volkskunde***, IV. 1906. 3. Pro studium lidovědy české důležitá zpráva o sjezdu pro lidovědu a lidové umění, důležitá tím, že odtud možná nabyti poučení, jak se nyni horlivě v Německu ujímají tohoto studia a jak vlastně postupují praktickým směrem, který si vytknul hned před 18 lety Český Lid při svém založení. Viz Versammlung für Volkskunde und Volkskunst s přednáškami: v. Friesen, Die praktischen Aufgaben der Volkskunde; K. J. Fuchs, Die volkswirtschaftliche Bedeutung der Volkskunst; O. Seyffert, Die Volkskunst auf der 3. deutschen Kunstgewerbe-Ausstellung Dresden 1906; Volksliederabend.

* Seweryn Udziela, ***Hafty ludu krakowskiego***, Kraków, 1906, 2 l., 24 tab. Výšivky lidové z okolí Krakova jsou tu znázorněny řadou pěkných vyobrazení, s úvahou o bývalém rozkvětu, o nynějším úpadku tohoto umění lidového. Pro srovnání s českými příbuznými okrasami podává spis zajímavý material. Celá ves Tyniec pod Krakovem ještě do nedávna obírala se vyšíváním.

Digitized by Google

Dr. *Otakar Hostinský*:

Lidová píseň v Rakousku.

C. k. ministerstvo kultu a vyučování chystá sbírku, jež má v jednotlivých svazcích, podle národů a zemí rozdělených, obsahovati veškeru lidovou hudbu, zejména pak lidovou píseň národů a kmenů v Rakousku žijících. Hlavní úlohou jest vypátrati a sebrati ty písně, tance a jiné projevy hudební, které v širokých středních neb nižších vrstvách lidu vznikly neb aspoň tam se rozšířily, které však až podnes nebyly zaznamenány. Za druhé sebrati nutno i ony lidové plody hudební a básnické, které sice byly jakýmkoliv způsobem již zapsány a snad i tištěny, nebyly však dosud kriticky spracovány. Vydání, pořízená touto sběratelskou prací, mají míti přísně vědecký ráz. Proto nutno užíti v nich kriticky i ceké příslušné literatury a spracovati ji. Nejnalehavější prací však jest a bude zaznamenati z úst lidu to, co dosud nebylo objeveno neb aspoň ne uveřejněno. V posledních desítiletích sice mnoho úspěšné práce bylo v oboru tom právě u nás vykonáno, ale věru neméně jí ještě zbývá. Kvapem zajisté upadá v zapomenutí vzácný poklad lidu. Čím dřív, tím líp!

Má-li býti v mezích možnosti dosaženo hlavního úkolu takového díla, vědecky založeného, t. j. úplnosti, nutno podepsanému předsedovi výboru, jenž pověřen byl úkolem organisačním a redakčním, pokud běží o českou lidovou píseň a hudbu v Čechách, obrátiti se s touto žádostí o spolupracovnictví k široké veřejnosti, zvláště k učitelstvu, duchovenstvu, úřednictvu, lékařstvu, studentstvu a vůbec ke všem, kdokoli mají s lidem přímý styk.

Hlavní zásady této sběratelské práce jsou asi tyto: především má se sbírati to, co z lidu samého vyšlo, tedy vlastní lidová píseň a vlastní lidová hudba, dále všechny plody umělé (píseň i hudba), jež lid přijal, po svém způsobu nazpamět (nikoli z not) zpíval, měnil a dále šířil (tak zv. znárodnělá píseň), se všemi variantami v textu i v nápěvech. Zkrátka má se sebrati všechno, co ještě nyní v lidu a od lidu se zpívá a o čem lze prokázati, že se před časy tak zpívalo.

Chystaná sbírka bude tedy obsahovati nejen světské písně lyrické a epické, nýbrž i takové duchovní, které nejsou v kostelních zpěvnících nyní užívaných vytištěny (zejména poutnické a obřadné); dále pak i lidové skladby dramatické, koledy, říkadla, rhythmická říkání a popěvky při pracích, zvycích, obřadech a hrách všeho druhu. Dále zahrnuty budou vše-

Digitized by Google

liké nástrojové skladby lidové, hrané při tanci, zpěvu, obřadech a slavnostech (doprovody, mezihry, dohrávky, vyhrávání, fanfáry atd.), prováděné na jakékoliv lidové nástroje. Ze sbírky té pak nebudou vyloučeny ani umělé písně a skladby znárodnělé, pokud totiž přispívají k poznání povahy a vkusu lidu.

Co však i nad to ještě při příležitosti se namane a jinak nebylo by snad dosti přístupno, jako zprávy o hudebních nástrojích lidu, o tanci a kroji, o zvycích a mravech, o mluvě lidu, nebudiž pomíjeno, pokud to jakkoliv souvisí s lidovým zpěvem a s hudbou lidu. Všechny příspěvky toho druhu, byť jich i nebylo užito v tomto díle o písni a hudbě lidové samotném, přece budou podle možnosti odevzdány k vědeckému spracování jinakému.

Z této velké, co možná úplné, vědecky spracované sbírky pořídí se časem menší vydání, které by obsahovalo výběr nejlepších a nejcennějších zpěvů lidových, tak aby platně posloužiti mohlo obrození lidové písně ve škole, v rodině a ve společnosti.

Sběratelé mají při své práci především toho dbáti, aby zápisy odpovídaly slyšenému slovu i nápěvu s naprostou věrností, tedy bez jakékoliv změny nebo opravy. Vědecké prozkoumání a kritické spracování ve smyslu hlavních obrysů ústředním výborem stanovených zůstaveno bude redakční činnosti podepsaného výboru.

Nápěvy nutno zapsati docela tak, jak je lid zpívá, se všemi těmi odchylkami od pravidel umělé hudby v rhythmu, taktu, melodii i harmonii, s nimiž lid sám je zpívá. Zpívá-li lid píseň jednohlasně, má se zapsati jednohlasně. Žije-li však píseň v lidu dvojhlasně neb i vícehlasně, třeba zaznamenati věrně i tyto další hlasy. Také průvod nástrojový zapíše se jen tenkráte, jestliže lid sám s průvodem tím zpívá, a sice zapsati jest, jako též u ostatní, samostatné instrumentalní hudby, jednotlivé hlasy nástrojové nebo partituru. Klavírní a jakékoliv jiné umělé úpravy jsou ze sběratelské práce naprosto vyloučeny.

Texty písní zapisovati jest úplně podle výslovnosti lidu a nevylučovati ani hrubých, třeba i neslušných textů a výrazů. Při tom zapisovati jest každé slovo v písni a říkání, jak se slyší, a zdá-li se sběrateli chybné, uvésti to v poznámce. Text zapíše se obvyklými literami, při čemž opatrně pozorovati jest výslovnost každého slova a zaznamenati odchylky, pokud zřetelně dají se rozeznati. Snadno dá se poznati:

1. dloužení a krácení uprostřed i na konci slova: bjéži, *lé*žet — vašího, chlapic*í*, chodíl, volála, zapřažéno a j. — sv*u*j, st*a*j, ftá*k*um, ryb*a*ch, mus*í*m a p.; odchylky tyto dlužno zaznamenati ovšem jen tenkráte, dlouží-li se nebo krátí hláska, o niž jde, v kraji zápisu také v slově mluveném, netoliko při zpěvu následkem delšího nebo kratšího trvání příslušné noty;

2. změny samohlásek: d*ě*jí mu chl*í*b, v*č*aly, zmiz*a*ly, tř*í*s se z*e*jmou, dobr*ý* pívo a p.;

3. změny souhlásek: d*ě*rek šíl na pout; *h*de je pra*u*da; uče*j* se (učeš); jiné odchylky: za*j*s je v *h*arestě; *j*okřín (okřín), tříbro;

Digitized by Google

4. změny v slabikách: Bo*u*slav (Bohuslav), zedník*oj*c, chlapc*oj*(ovi);
5. zvláštní tvary: *hnízdě,-ěte; nusál*-nosík; *sebě*-sobě, Januš*kec* dum; uli*cej* tre*fjít* ne*muh* a p.
6. Obzvláštní pozornosti hoden rozdíl mezi *i* a *y* (b*i*dlo b*y*lo) a pak mezi *l* a *ł* (ony my*ł*y důle), rovněž i vokalisované *l, r*: p*e*lný z*e*rno — plné zrno a p.
7. Ke slovům místně užívaným a v spisovné řeči neobvyklým jest připsati v poznámce význam, na př. šarapatka (lopatka).
8. Ve všech ostatních odchylkách nalezne odborný sběratel nejlepšího rádce v Gebauerově mluvnici a ve vědeckých pojednáních dialektologických.

Při zpěvech nutno zapsati i text i nápěv. Jen v případě, že není sběrateli možno z jakýchkoliv důvodů oboje zapsati, buď zapsáno jen jedno, aspoň však sběratelem podle možnosti i vědomí poznamenáno, jak bylo by lze druhého dosíci. Důrazně buď připomenuto, aby sběratel neodmítal ani sebe známějšího textu, aniž se dříve nepřesvědčil, jakým jest zpíván nápěvem, neboť veliká rozmanitost nápěvů na týž text a naopak zase textů na týž nápěv jest typickým znakem naší písně lidové.

Jednotlivá čísla (noty i slova) mají se zapisovati každé o sobě na jedné čtvrtce (podle potřeby i na více čtvrtkách) formátu kancelářského a vše jen po jedné straně listu. Nápěvu budiž podložen vždy text první sloky. Jsou-li při dalších slokách odchylky melodické nebo rhythmické, dlužno je zvláště poznamenati. Běžnými hudebními názvy budiž označeno tempo, a pokud zapotřebí, i způsob přednesu. Jestli trvání korun u lidových zpěváků ustálené, sluší poznamenati, jak dlouho koruna se vydržuje. Při každém čísle budiž zapsáno jméno sběratelovo, jméno i stáří zpěvákovo neb hudebníkovo, místo a datum zápisu, a pokud lze i domněnky o stáří a původu písně; v textu obsažená jména a narážky místní nebo osobní buďtež dle potřeby vysvětleny. Rovněž budiž vytčeno, při jaké příležitosti, za jakých zvyků a způsobů a zdali často se píseň zpívá a zejména tančí-li se při ní a jaký tanec. Méně známé tance buďtež popisovány.

Vítány budou zprávy o osobách, které mají staré notové zápisy buď lidové hudby, zejména taneční, nebo i písní, a možno-li jich snad a za jakých podmínek získati. Při nových písních nebo nových variantech budou v připravovaném díle otištěna jména jak sběratelovo tak zpěvákovo nebo hudcovo. Také fotografie lidových zpěváků a hudců s povděkem budou přijímány.

Úplně nové příspěvky (také důležitější varianty), které v díle se uveřejní, budou přiměřeně honorovány. Skutečné výlohy sběratelů na požádání budou nahrazeny, jestliže tato činnost sběratelská byla podniknuta s vědomím a za souhlasu podepsaného výboru. Za tímto účelem po případě může býti poskytnuta i záloha.

Přihlášky sběratelů, zápisy písní a jakákoliv jiná sdělení nebo dotazy buďtež adressovány: prof. dr. O. Hostinský, Praha II. [redacted] třída 356.

Digitized by Google

V českém pracovním výboru pro lidovou píseň v Čechách*) zasedají Dr. Otakar Hostinský, univ. professor v Praze, předseda; Dr. Eduard Kastner, c. k. zemský školní inspektor v Praze; Vavř. J. Dušek, gymn. professor; Dr. Zdeněk Nejedlý, univ. docent; Jan Malát, ředitel dívčí školy v. v.; Dr. Jan Jakubec, univ. docent; Dr. Otakar Zich, gymn. professor.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Dopisy Boženy Němcové J. E. Purkyňovi.

Některé dopisy, tuto v celistvosti uveřejňované, známy jsou z úryvků již otištěných. V pozůstalosti Purkyňově v bibliothece Musea království Českého uložen balíček opisů všech nejdůležitějších listů, jež byly J. Purkyňovi zaslány. Mezi nimi jsou některé, jichž v originálech marně hledáme v pozůstalosti Purkyňově. Proto pokládá podepsaný za vhodné, když Český Lid soustavně korrespondenci Bož. Němcové otiskuje, vydati korrespondenci k Purkyňovi nyní celou a bez umenšení.

1.

Velectěný pane! Přicházím s snažnou prosbou, kterou bych ráno byla projevila, kdybych se byla před tím cizím pánem nebyla ostýchala. Potřebuju na kvap 100 zl. stří a stal se mi veliký vděk, kdyby Vašnosti možno bylo mi je zapůjčit. Není to denní má potřeba, ale jeden dobrý známý, který je mému muži půjčil, když jel do Uher (poněvadž od aeraru málo dostal), je nyní nevyhnutelně potřebuje, a nerada bych, aby skrze nás škodu utrpěl. Můj muž doufal, že dostane cestovní útraty, které přes 300 stř. obnášejí záhy když se do Uher dostane, zatím ale slavný aerar posud mu je nevyplatil, což je věru hanba, jakoby již peněz neměli, ouředníka vyplatit. Nevím tedy ani na koho se právě obrátit, a doufám,

---

*) Pozn. řed. Vítáme podnik prof. Dra. Ot. Hostinského s upřímnou radostí. Redaktor Českého Lidu jakožto autor „Bibliografie českých národních písní", vydané nákladem sl. III. třídy České Akademie, obsahující, pokud možná, úplný abecedně sestavený přehled (podle začátků a slok samostatných) všech písní v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, těší se tomu, že dojde splnění dávná jeho tužba, aby všecky písně české byly v důstojné a vědecky, slovně i hudebně správné úpravě vydány tiskem. Žádá tedy podepsaný všecky přátele a spolupracovníky Českého Lidu, aby prof. Dra. Ot. Hostinského podporovali, řídíce se pokyny, jimiž označil, jak si přeje postup a způsob práce sběratelské. Zároveň prosím za dovolení a souhlas, když jde o tak velikou soubornou knihu, abych směl material písní českých, pokud bych ho sám nepoužil v Českém Lidu, odevzdati prof. Drovi Ot. Hostinskému pro chystané nákladné vydání, aby česká píseň v podniku vídeňském byla důstojně repraesentována.

Digitized by Google

že mi nezazlíte, když se obracím k Vám. Jak je dostane muž, s poděkováním je odevzdám; není-li to ale Vašnosti možno, račte jen vzkázat.

S úctou a láskou zůstávám Vašnostina služebnice

$18^{6}/_{6}51.$ Božena Němcová.

Ta kniha je od Klácela, neráčíteli ji již míti?

Jeho Blahorodí Pánu panu Purkyně zde.

2.

Vašnosti! Byla jsem požádaná od p. Hausmanna, redaktora Moravského Listu v Brně, bych mu zde v Praze, knihy ruské, na přiloženém lístku poznamenané vypůjčila, že by se rád v ruské řeči zdokonalil, a v Brně k tomu příležitost nemá, kněh jakých si zapůjčit. Jak mi známo, nezapůjčuje knihovna musejní knihy nikomu, mimo údům, a nevím kdo jiný by tyto knihy míti mohl mimo Vašnosti a snad mlady pan Čelakovský. — Prosím tedy velmi, byste Vašnosti tak laskav byl, a nad vědochtivostí toho pána se slitoval; že by se Vašnosti na nich žádná poskvrna nestala, za to stojím, začaste s nim knihy vyměňuju. Musím však přidat, že by si je žádal as na šest týhodnů. Sama bych k Vašnosti přišla, ale posud nebyla jsem z pokoje, an mně den co den křeče moří, že jsem už promrzela nad sebou.

$18^{17}|_{2}54.$ S hlubokou úctou Vašnostina služebnice
Božena Němcová.

Jeho Blahorodí Pánu panu Janu Purkyňovi professoru Zde.

3.

Velectěný pane! Prosím Vás nehněvejte se, že Vás s takovou mrzutou žádostí obtěžuju; ale já věru nevím už co si počít, nemám groše peněz, a bez těch přece není živobytí možné. Dnes nemohu ani psát, protože nemám tolik peněz, abych si koupila papír. Kdybych sama byla, tak bych si z toho študentského života nic nedělala, jen když si trochu hlad zaženu, ale když se mám starat o tolik krku, to je smutná věc. Já vím že si pomyslíte: copak já ti mám pomoct, já toho mám sám dost. — Já také nezapoměla, že jsem posud Vašnostina dlužnice za mnoho — a také bych nikdy Vás neobtěžovala — ale jak si pomoct? — Ten týden dohotovím práci jednu — a nevím jestli mi ji kdo vytiskne, a co za ni dá — a jak jinak vydělávat? Jak budu hotova, osmělím se, Vašnosti ji ukázat a o Vaší raddu a úsudek prosit. Paní Čermákové jsem kousek četla než odjela, a líbilo se jí to velmi — nevím jak budete Vašnosti Vy spokojen. Jen se nehněvejte na mně, a můžeteli, tak mi zatím nějaký zlatý zapůjčte.

S největší úctou Vaše služebnice

$18^{22}|_{5}54.$ Božena Němcová v. r.

Digitized by Google

4.

Vašnosti! Včera a dnes byla jsem u Vašnosti, ale nenatrefila jsem Vás doma. — Prosila bych, jestli byste Vašnosti tak laskavi byli — o zapůjčení mi »Naturstudien« od Masinse; — na krátký čas jen. — S díkem ji Vašnosti pak přinesu, i s dvěma ostatními co zde ještě mám.

S nejhlubší úctou Vašnostina služebnice
$18^{16}/_{3}55$. Božena Němcová v. r.

(Jeho Blahorodí Pánu panu Janu Purkyňovi professoru zde.)

5.

Vašnosti! Vyste mne již tolik dobrodiní prokázal, že si ani netroufám o více Vás požádat, a proto abych se upřímně vyznala — nemám tolik smělosti ústně Vašnosti to povědít. Vašnosti ráčíte znát moje okolnosti nemusím tedy povídat, jak se mi vede, a že mám nedostatek. — Zkrátka nyní je činže a já ji nemám — ani činžovní groš. — Řeklo se mi, že paní hraběnka za dedikací babičky mi nějaký dar na penězích pošle — ale posud se nestalo. — Udělala jsem smlouvu s Jeřábkovou, jen k vůli tomu, aby mi něco napřed dali, ale dle jejich zásad nemohu to učinit, a dříve mi nedají, dokud rukopis nemají v ruce. Já ale nemohu práci z rukou dát, dokuď není pořádně spracovaná, abych dobrým svědomím světu podat ji mohla. — Činži ale musím mít, domácí paní nečeká. Prosila bych tedy snažně Vašnosti, kdybyste mi ty peníze 40 fl M. ráčil zapůjčit, co jistotu dám Vašnosti dlužní úpis nebo poukázku, a mohli byste si je třebas u paní Jeřábkové jak ji rukopis odevzdám, sám vyzdvihnout, kdybyste mne nevěřil. — Jestli tomu tak, že mi paní hraběnka něco dá, splatím ten dluh dříve. Já ovšem nezasluhuju u Vašnosti mnoho víry, an jsem první dluh nesplatila, ale ne já, ale okolnosti nepříznivé vinny jsou, a dá bůh, že i to budu moci splatit. Není mi dáno, o citech svých mnoho řeči nadělat ale najistě Vašnosti, kdybyste i mnoho jiných chyb u mne našli, nevděčnost nenajdete; ačkoliv by se to mnohdy zdálo, že bych na dobrodiní zapomínala, není tomu tak, vřele cítím každé mi prokázané dobrodiní, a zůstanu povždy vděčnou. Nehněvejte se Vašnosti, že píšu a nepřicházím sama — ale já bych v skutku říci Vám to nebyla s to. Ještě bych snažně prosila o zapůjčení knihy Wawerley. oder so war es vor sechzig Jahren« — od Valtera Scotta. Prosím snažně, možno-li byste žádost moji neodepřel.

S nejhlubší úctou Vaše oddaná služebnice

V Praze 4ho srpna 1855. Božena Němcová v. r.

Digitized by Google

Fr. V. Bouchal:

Pověry o můře.

Ke článku Dra Jana Zítka v Č. L. XV. dovoluji si dodati: Na Hlubocku lid jest přesvědčen, že můrou stane se dítko, jehož matka v době šestinedělí vyšla při zvonění poledne ze světnice ven. (Zliv.) — Proti můře výborným prostředkem jest muří noha, plavuň obecná. Tato ve velikém množství natrhaná dává se před stavení, kam můra chodí a ta se do ní zamotá tak, že podruhé domu takovému se vyhne. (Zliv, Můra chodí také na zvířata. V Černici u Krumlova hospodáři chodila můra na koně. Byli vždy ráno spocení, nežrali a měli hřívu zapletenou. Když hřívu prohlédli, nalezli v ní plevu. To byla můra, jak zkušený dědoušek vysvětlil. Poradil hospodáři, aby koně dobře pozoroval, a až se začne potiti, aby mu přehodil sekeru přes hlavu, že se můry zbaví. Opravdu od té doby měl hospodář pokoj. — Ve Zlivi chodila hospodáři můra na koně. Také tito byli vždy velmi spocení a měli hřívu zapletenou. Tu poradil kdosi hospodáři, aby dobrý pozor dával ve stáji, připravil si ke dveřím špalek a sekeru a co o půl noci poleze dírou ve dveřích, aby přeťal. Hospodář poslechl a tu viděl, že o půl noci souká se dveřmi stéblo slámy. Rychle popadl sekeru a ťal. Zůstal však ve stáji do rána a ráno, když se rozednilo, nalezl přeťatou ženu-můru, jejíž jedna polovice byla ve stáji a druhá přede dveřmi na dvoře. Od té doby měl od můry pokoj.

Dr. *Čeněk Zibrt:*

Lidová kuchyně a kuchařství staročeské.

Upozorňujeme a pro paměť budoucí zaznamenáváme zdařilý pokus pí. Józy Krátké, znázorniti v sálech Žofínského ostrova moderní zařízení kuchyně a k tomu připojiti obraz kuchyně lidové i kuchařství staročeského. Výstava kuchařství a hostinství velkorestaurace Žofínské přilákala hojné obecenstvo a pobavila i poučila, ve dnech 18. až 22. prosince 1906. Programu Českého Lidu netýká se referát o vkusných podnosech, o postupu úpravy jídel, ukázky ozdobných mis, jídelních lístků, dodavatelů velkorestaurace Žofínské atd. Za to zajímaly jednak obrazy, jednak znázornění lidové i měšťanské kuchyně ze XVI. stol., měšťanské kuchyně ze XVII. a XVIII. stol., kuchyně vojenského tábora ze XVI. stol., znázornění hodokvasů panských i měšťanských věrně podle starých originálů. Neméně poutalo názvosloví jídel a pečiva u lidu československého při výročních slavnostech a zábavách i při rodinných svátcích.

Podle pravdy, jak přiznává úhledně vypravená knížka »Katalog výstavy . . .« tato část výstavy byla založena na mate[illegible]ném a zpracovaném v »Českém Lidu« a přísluší zásluha je[illegible]lerovi, akad. malíři K. Štapfrovi a V. Zářeckému, ža[illegible]ro-

Digitized by Google

spěch tohoto oddělení výstavy těžiti ze zásob Českého Lidu a že se jim podařilo, jednak obrazy, jednak skupinami, napodobeninami, jednak tabulkami přehlednými sestaviti úplný obraz starodávné kuchyně a hodokvasu

Č. 1. Titulní list kuchařství Pavla Severina z Kapí Hory r. 1535.

u pánů, u měšťanů, u lidu. Výstava byla hned před vánočními hody rozebrána a obraz celkový i podrobnosti zmizely, ale pěknou památku podařené výstavy zachoval uvedený již katalog. Pí. J. Krátké přísluší zásluha, že bez dlouhých schůzí, bez výborů a debat i bez finančního odboru odhodlala se jen z nadšení pro umění kuchařské obnoviti pokus F. B.

Digitized by Google

Mikovce a uchystala na podívanou slovem i obrazem představu panského i prostého stolu u našich předků.

Václav Zářecký v článku »Pečivo jindy a nyní« dobře

Č. 2. Titulní list kuchařství Jana Kantora r. 1553.

zachytil rozdíl (Katalog str. 22—28) mezi tvarem, formou i obsahem českých lidových výrobků starších i novějších na rozdíl od pečiva městského, panského.

Podepsaný upozornil v článku »Kuchařské knihy [illegible] knihy kuchařské věku XVI., upozorňuje zejména na [illegible]

Digitized by Google

v bibliothece Musea království Českého, jež vedle známého exempláře Severinova Kuchařství u šk. rady Al. Jiráska (píše o něm Dr. Zik. Winter, viz dále) řadí se ku vzácným unikátům staročeským.

Kdo se chce poučiti, jaký ráz měla česká kuchyně za starých dob, jaké mívali naši předkové knihy kuchařské, jak soudili lékaři o jídlech a pití a jak se pletli do kuchařství, jaké nádobí stávalo na stole staročeském, co se jídalo obyčejně a co při hodokvasech, jak si vedly staročeské kuchařky — o tom všem dočteš se ve výborné knize školního rady prof. Dra Zikmunda Wintra, »Kuchyně a stůl našich předků, líčení dějepisné ze XVI. století«, v Praze, 1902, nákladem Dra Frant. Bačkovského.

Koho by zajímalo, jak se chovali naši předkové u stolu a při pití, jaké měli mravy i nemravy, jaké stolní řády a návody ke slušnosti, o tom sebral podepsaný zprávy a sestavil mosaikové obrázky v knize »Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití po rozumu starých Čechův«, v Praze, 1890, nákladem J. R. Vilímka.

Dr. Winter tedy poučí o kuchařských knihách staročeských. Jeho popis slovný doplní se v této knížce třemi obrázky titulních listů těchto knih kuchařských. Obrázky mají dvojí zajímavost: předně pěkně znázorňují, jakou měly podobu knihy ty, a po druhé vlastně zachovaly nejsprávnější představu, jak si staří zařizovali krby, rošty, jak a kde pekli, vařili, kuchařili, jakých nástrojů a jakého nádobí při tom užívali. Kdo by chtěl snad podrobněji obírati se obsahem knih těchto, přijme za vděk, že v závorce přidávám signatury bibliotheky Musea království Českého.

Vyobrazení na str. 168. znázorňuje práci v kuchyni staročeské, jak ji vyobrazil Pavel Severín z Kapí Hory na titulním listě »Kuchařství«, knihy vytištěné v Starém Městě Pražském, tu sobotu před první nedělí postní, Léta Páně 1535 (signatura mus. 28. G. 33.). Kniha byla pak r. 1540 znovu vydána. Tu sluší srovnati, co píše Dr. Z. Winter o exemplári Al. Jiráska.

Severinovy knihy použil Jan Kantor, vydávaje r. 1553 ve slavném Starém Městě Pražském nově »Kuchařství«, jehož titulní list s vyobrazením kuchyně v první polovici věku XVI. spatřuje se na str. 169 (signatura mus. 28. G. 9.). Knihu Kantorovu celou přetiskl podepsaný ve věrném napodobení úpravy tisku staročeského nákladem F. Šimáčka r. 1891.

Slavný alchymista staročeský, známý z důkladných studií odborných od Otakara Zachara Bavor Rodovský z Hustiřan, vydal r. 1591 znova recepty Severinovy i Kantorovy knihy kuchařské a věnoval toto »Kuchařství« (viz vyobrazení na str. 171) paní Kateřině, rozené Přepické z Lichumburku, pozůstalé vdově po Vilémovi starším Malovcovi z Malovic, na Valečově a Kolodějích (signatura mus. 28. G. 8.). Snad přijde vhod i vyobrazení staročeského pána, který si na svém kuchařském umění nemálo zakládal, ale pilně návody ze Severina i z vydání Kantorova opisoval (viz na str. 173.).

Pokrok kuchařského umění ve stol. XVII. jeví se již na vyobrazení kuchyňského zařízení a kuchařské práce, jak podle pokynů Jana Amosa

Digitized by Google

Komenského znázornil to vše umělec na obrázku v Orbis pictus (viz str. 175).

Vyměřené místo nedovoluje šířiti se o podrobnostech kuchařské literatury staročeské. Jméno Magdaleny Rettigové tvoří přechod k nové době.

Kuchařstwij/
To gest:
Knijžka o rozlič-
ných Krmijch/ kterak se vži-
tečně s chutij strogiti magij: Nakož-
to Zwěřina/ Ptácy/ Ryby/ a giné mnohé
Krmě. Každému Kuchaři/ aneb
Hospodáři/ Knijžka tato potře-
bná y vžitečná.

M. D. XCI.

Č. 3. Titulní list kuchařské knihy Bavora Rodovského z Hustiřan r. 1591.

Věnovala V. Hankovi vyobrazení, jehož reprodukce připojena na str. 176. Zakladatelka umění kuchařského novodobého zobrazena tu ještě v mladistvém věku, věrně podle mody přistrojená. Kdo by tu nevzpomínal na rozkošný obrázek, vylíčený od Al. Jiráska ve známé a oblíbené hře di-

Digitized by Google

delní, která předvádí na jeviště Rettigovou s celým ovzduším doby jako by v roztomilé selance! Památky po Rettigové pilně sbírá p. Józa Nováček, jenž také ochotně zapůjčil na výstavu ze své sbírky řadu pěkných a charakteristických upomínek a památek.

Ohřívám na konec vzpomínku, jak r. 1863 F. B. Mikovec obstaral pro pozvané hosty v Saském dvoře v Praze staročeskou večeři, upravenou věrně podle receptů kuchařek staročeských. Podle jedněch večeře chutnala a opakovali za týden zase, podle druhých vzpíral se jazýček podivným zvláštnostem kuchyně staročeské. Rozmarně to vylíčil Dr. Z. Winter v uvedené knize. Po Mikovcovi obnovuje pí. J. Krátká pokus, podati obraz kuchyně staročeské na výstavě, kterou svědomitě připravila a kterou vzbudila zájem pro studium lidové kuchyně československé. Proto jsme pokládali za povinnost v Českém Lidu věnovati pozornost zdařilému tomuto pokusu na Žofíně.

Jan Albin Fritz:

Slavnost »Ondřeje« v Nuzicích na Bechyňsku.

Přistěhovav se do N. jako novopečený »pan správce« školy, shledal jsem ji jako každé novorozeňátko — holou a chudičkou. Dozvěděl jsem se, že o »sejpce« bývá »přesejpka,« z které by mohlo něco pro školu »kápnouti«.

Tak zvaní rustikalisti (starousedlí) dohodnou se s pastýřem a kovářem o úmluvách (pravidelně na rok) za vzájemných podmínek. Plat oběma mimo trochu obecních polí větším dílem záleží z obilí, a to žita a ovsa, jež se jim »vyplácí« obyčejně v sobotu před nebo po sv. Ondřeji. Za to však musí slouha hospodáře vyčastovati vepřovou pečení a kovář pivem. Velikost krmníka jest smluvena, drob zůstane slouhovi na jitrničky. Z těch všech, jeho děti sotva po jedné dostanou, vše jde hospodyním celé obce na »košt«.

O »sejpce« mají u slouhů vydrhnuto a vybíleno, vůně pečeně láká kluky, kteří od rána pobíhají i s děvčaty okolo pastoušky. Za stolem starosta s celým výborem »přijímají«. Trousí se k pastoušce hospodáři, svátečně oblečení s pytli obilí, podle velikosti statků. Starosta s výbory vážně přeměřují jednotlivé dávky, a co přebývá, jest »přesejpka« a a uschová se. Mezi měřením častuje slouha hospodáře kořalkou. Pak se dražbou »přesejpka« prodá a za strženy peníz nakupují kávy, cukru, rumu, tabáku, sirek a karet, aby si na konec udělali »dobrou hodinku.«

Na »přesejpku« jsem nasadil páku: Přesejpka musí letos na knihovnu školní! A všecka jim čest, výbor hned za sebe svolil, že věc sousedům doporučí. Po večeři sedím u stolu a v duchu s radostí počítám, kolik asi dnes přesejpka škole vynese. V tom na zápraží zašramotí dřevěnky, do školy vrazí celý výbor, abych si neobtěžoval mezi sousedy vejíti a vyložiti jim, jak se letošního přebytku má použiti. U slouhy byla

Digitized by Google

již celá obec, totiž hlavy domácností; ženy a děti obléhaly pastoušku z venčí. Na stolech bílé ubrusy a plno talířů. Vůně vepřové pečeně přímo dusila. Byv přivítán, chtěl jsem zahájiti řeč, ale starosta ji přetrhl žádostí, abych je poctil a pobesedoval, zůstal jsem. Zasedli jsme. Předstoupí

Č. 4. Bavor Rodovský z Hustiřan, český alchymista a spisovatel. (Podle vyobrazení v bibliothece Musea král. českého.)

slouha, sejme čepici, starosvětskou řečí děkuje starostovi a pánům sousedům za dobrou vůli i za živobytí, přeje jim požehnání na všem statku a konečně i dobré chuti. Předstoupí kovář, člověk z novější doby, a krátce »děkuje za všecko.« Slouhová přinese pečeni — celé čtvrtky, nebo menších vepřů půlky pečené v peci na ohromných pekáčích. Jen co je pravda,

Digitized by Google

pěkně voněla, velmi chutně! A když se všickni uvelebili, vyvstal starosta (starý námořník) a pohnutým hlasem přál »obci svornost, lásku, Boží požehnání,« vybízel přítomné »k opravdovému sousedskému přátelství.« Pak chopiv se pořádného nože, počal pečeni děliti. Porce byly obrovské, i myslil jsem si, to že budou míti as 2 neb 3 dohromady. Představte si tedy můj úžas, když největší porce nesena — mně! Překvapilo mě to tak, že jsem se nezdržel úsměvu, což sousedy skoro do rozpaků přivedlo. Z toho vytrhl mne starosta, že jsem již po večeři a že to pošlou paní řídící, aby také zejtra mohla ochutnati »selskou večeři.« Hned ochotné ruce odnesly »košt« s velkým džbánem piva do školy, a mně tak nechána volnost pozorovati okolí. Všecko se pustilo do jídla s chutí upřímnou. Povolily se pásky, otevřela okna a talíře s důkladnými zbytky i sklenice s pivem podávány okny klukům, kteří s vříškotem nosili mámám »taky koštovat.« Pak starosta odevzdal mi přes 17 zl. z »přesejpky« na školní knihovnu. Teď jsem měl teprvé příležitost promluviti. Vyslechli mne s pozorností a slíbili, že vždy něčím budou na školu pamatovati, což také skutečně činili, buď jim za to čest!

Po večeři slouhová uklidila stoly a nyní se tvořily kroužky a skupiny, vytáhly se dýmky a karty, mezi tím slouhová »postavila na kafe.« Jen dva neb tři opositčníci sedli do kouta a mračíce se jako noc, v myslích vyhledávali cesty a prostředky, jak by nejlépe šťouchli do výboru, buď »s tou strouhankou nebo blátem z rybníka.« Než přítomnost hosta, který přece právě jim svornost doporučoval a takovou sousedskou družnost jim pochválil, zamezila úplně »vyrovnání celoročních účtů.«

Tak sedávají, pokuřují, černou kávu s rumem pijí a v karty malou hru hrají do bílého rána. Toho dne mají všickni od svých paňmaminek »přes čas«. Proto si to dají také na sobotu, aby za to se mohli v neděli vyspati. Manželky již za ně v kostele nějaký otčenášek přidají, aby jim to Pán Bůh odpustil, že si za celý rok jednou v dobré vůli z kopejtka vyhodili.

Dr. *Čeněk Zibrt*:

Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jest jejich rozum 1587.

Německá slova pro nedbánlivost a zpozdilost rozumu Čechův v češtinu uvedená. Rychtář a to od latinského rector, správce česky. Vandr a to od latinského vians, viare, česky pout, poutník, putovati. Purgmistr od latinského urbis magister měšťanosta, města hospodář. Rathouz od českého radda a latinského casa. Patoch od českého pot a německého tuch, čechlík česky. — Fěrtoch, mazhaus, šuldpryf, rytíř, hans, šelma, žold, cejch, krchof, šíf, halže, helíř, hauskukl, glajt, glajch, kacíř, purgrecht, kruntfest, lusthaus. Tato slova všecka mohou česky povědína býti.

Digitized by Google

Tato slova latinská v češtinu uvedená zbytečně. Míle, kaplan, prelát, faleš, kardinal, doctor, mistr, bakalář, probošt, konšel, minucí, voplatek, kart, cedule.

Tato slova řecká v češtinu darmo uvedená: Kanovník, biskup, apoštol, vůle, pranostika, biblí, nyní, tyran, trůn.

Písma svatá některá zle v češtinu vyložená. Ad Galatas I. capite. Nepovolil sem tělu a krvi, má býti nebyl jsem v potazu s tělem a krví; to jest, nevzal jsem naučení od lidí tělesných. Víra tvá tebe spasenu učinila, má býti: víra tvá tebe k zdraví přivedla, nebo spasení jest v nebi jisté.

Ad Corint. 2. epist. 3. cap. A poněvadž posluhování smrti, má býti ouřad smrti. Který nás i hodné učinil služebníky nového zákona ne

Č. 5. V kuchyni staročeské za věku XVII.
Rytina podle návodu Jana Amosa Komenského.

literou ale duchem, má býti, který nás učinil hodné, abychom byli ouředníci nového zákona ne litery jinak čteny, to jest ne starého zákona než ducha, to jest duchovního zákona, který jest nový proti zákonu starému, právě duchovní Anathema. Toto slovo jest řecké od ana a tithimi odděluji, odkládám. A proto ona řeč anathema Jesu nedobře jest položena. Žádný prý mluvě v duchu svatém nezlořečí pánu Ježíši; má býti: žádný mluvě v duchu svatém nemluví k odloučení od Ježíše. Fungentes legatione pro Christo, řídíce poselství na místě Kristově. Sic nos aestimet homo ut ministros Christi et dispensatores misteriorum Dei, tak sobě nás važ člověk jakožto ouředníkův Kristových a vladařů svátostí Božích. Aemulari, noli aemulari in malignantibus etc. má býti, nežehři proti zlobivým. Neque zelaveris super facientes iniquitatem, ani horli nad činícíma nepravost.

Ani principatové, ani potestates, ani dominatores. Kdo této češtině z prostých Čechů rozumí? Jakoby nemohlo položeno býti: ani knížata, ani

Digitized by Google

mocnosti, ani panovníci, tak aby bylo porozumíno snáže, že v nebi jsou také jedni druhých slavnější.

Pobudu v Efezu až do Letnic, není dobře, má býti, pobudu v Efezu za padesáte dní.

Procíte spravedliví, není dobře, má býti: procíte opravdově. Potom ti, kteříž činí divy, není dobře, ale má býti: potom mocnosti. Smrt jemu

Č. 6. Magdalena Dobromila Rettigová,
spisovatelka a zakladatelka novodobého umění kuchařského.
(Podle rytiny, kterou věnovala V. Hankovi.)

nebude více panovati, neobyčejná čeština, má býti: smrt nad ním nebude více panovati. Bůh pak pokoje dajž vám jednosmyslně smysliti jedni o druhých, nemá býti jedni o druhých, než má býti zespolka. Otcem mnohých národův postavil sem tě před Bohem, zle jest, nemá býti před Bohem, než na příklad Boha. Poněvadž jste slyšeli o posluhování milosti Boží, která jest mi dána k vám, nemá tak býti, než takto: poněvadž jste slyšeli o povinnosti a ouřadu, který jest mi dán nad vámi. Nebo která

Digitized by Google

žena jest za mužem, dokudž jest muž její živ, přivázána jest mu zákonem, ničemné a nesmyslné vyložení; má býti: nebo která žena jest za mužem, dokud jest muž její živ, přivázána jest mu právem manželským.

Super quo percutiam vos ultra. Kdo vás mám bíti více. Nec quisque sibi sumit honorem, aniž kdo sobě přijímá poctivost, zle zní; má býti: aniž kdo sobě osobuje ouřadu. Nebo jestliže sem co odpustil komu pro vás sem odpustil před obličejem Kristovým, má býti: na místě Kristovým. Jestliže mrtví z mrtvých nevstávají, proč se křtí za mrtvé? Má býti: proč se trudí, nebo křest nemůže se opětovati po druhé.

Snášíte ty, kteříž vás podrobují v službu, má býti, v chlapství. Prut pravosti tvé, prut království tvého, má býti místo prutu berla.

Juxta fidem mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissionem, sed procul eos vidissent et credidissent salutassentque, podle víry zemřeli jsou tito všickni, ježto nedostali zaslíbení. Ale zdaleka k nim zření měli a uvěří-li a jim záklonu učinili, nebo jiná řeč to vykládá.

K lepšímu smyslu list svatého Pavla k Římanům v češtině v některým místě má takto položen býti.

Pavel apoštol; tato obě slova vzali Čechové od Řeků, ač Paulus jest slovo latinské. Pavel se vykládá maličký, apoštol se vykládá posel, slovansky poslaník. Vocatus apostolus, zřízený posel podle řeckého jazyka. Ex fide in fidem, z přípovědi k víře. Habentem formam cognitionis. Toto slovo forma vyloženo v češtinu způsob, ale nemá býti; má býti pravidlo, jakoby řekl: Chlubíš se, že máš pravidlo k poznání, to jest, že můžeš jinému ukázati pravé poznání, nebo hned následuje: a protož ty, který jiného učíš a sám sebe neučíš.

V třetím rozdílu. Ut iustificeris in sermonibus tuis et vincas cum iudicaris. Černovlásek položil v své bukvě tuto řeč takto: Aby spravedliv nebo ospravedlněn byl v řečech svých a aby přemohl když budeš souditi, chtíce tuto řeč v jiný rozum obléci nežli jest. Nebo to judicaris nebere se místo toho iudicaveris active než passive iudicor, iudicaris, jakž pak řecky jest in passivo také. A protož takto má býti česky: aby ospravedlněn byl v řečech svých a přemohl, když býváš posuzován nebo pomluván.

Ex secundo capite. Quid redditurus est unicuique iuxta facta sua: his quidem qui perseverantes in beneficiendo gloriam et honorem et imortalitatem querunt vitam aeternam, který odplatí jednomu každému podle skutkův jeho, těm zajisté, kteří trvajíce v dobrých činech slávy a poctivosti i nesmrtelnosti vyhledávají život věčný. V staré biblí není tak vyloženo.

Sicut blasphemamur, jakž nás v zlou pověst dávají. Arbitramur enim v řeckém jazyku k věčímu smyslu aneb jakž Theophilactus rozumí: nebo důvodem to tvrdíme. Který ospravedlňuje, qui iustificat, v řeckém jazyku jest: který ospravedlní.

4. Caput. Quid igitur dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem. V staré české biblí jest, což pak díme o Abrahamovi otci našem, kudy jest spravedlnosti došel, skrze-li skutky tělesné, což pak může býti: Co pak díme, že jest našel neb došel Abraham, otec náš podle těla, to jest že Abraham jest otcem Židův podle těla. A pak-li budeme

Digitized by Google

čísti, co jest našel podle těla, bude rozum, podle obřízky, která se dála na tělích jejich.

Habet gloriam v řeckém jest glorationem to jest chloubu, jakoby řekl: může se chlubiti. Credidit Abraham. Origines praví, že má býti Abram, ne Abraham. Sedmdesáte překladačů také tak položili Abram. Nebo když sloul ještě Abram, tehdáž uvěřil. A potom dal mu Bůh jméno Abraham. Abraham česky Rodslav, to jest i rodič slavný a zvejšený.

Abraham Rodmnoh to jest rodič mnohých národův; tak ho Bůh pojmenoval. In promissione etiam Dei k zaslibování také božímu.

Non haesitavit v řeckém jest netoliko nepochyboval, ale také nezpytoval a nesoudil, totiž může-li to býti, co mu Bůh zaslibuje.

Plenissime sciens v řeckém jest: jsouce ujištěn tím, totiž od Boha, kterému uvěřil.

In quintum caput. Usquam ad legem peccatum erat in mundo, až do zákona zajisté byl jest hřích na světě. Tehdy když přišel zákon na svět, přestal hřích? Nikoliv, nebo při konci tohoto rozdílu dí: Ceterum lex obiter subiit ut abundaret delictum; přes to vloudil se zákon, aby se zmohl hřích; tehdy hřích ještě větší byl nežli před zákonem, když přišel zákon.

Který byl příkladem Adama budoucího, typus řecky, forma latině, že první člověk byl znamením a ukázáním budoucího člověka Krista. In similitudine praevaricationis Adae qui forma fuit futuri Adae, v podoben ství, přistoupení člověka toho, který byl dobou neb ukázáním budoucího člověka. In similitudinem aut in similitudine aut in assimilatione, řecky stojí: homiomati non autem homiosi, jako česky méně povím tím slovem, nežli podobenstvím, nebo dobou nebo homiosis jest plně podobenství, ale homioma podobizna, to jest malé připodobnění. Jako jsme zhřešili k podobenství Adamovu, jest říci: Jak mnoho jsme zhřešili v podobizně Adamově, to jest, nápodobně jako Adam, však ne tak velmi jako Adam, tím totiž jeho v ráji hříchem. Chce také říci svatý Pavel. Jako Adam zhřešil, tak i my, to jest, jsme účastníci jeho pokuty za hřích. Et non sicut per unum peccatum, a ne jako skrze jeden hřích. V řeckém jest: A ne, jako skrze jednoho, toho který zhřešil.

In sextum. Qui enim mortui sumus peccato, nebo, kteří jsme umřeli hříchu. Co jest to umříti hříchu? Jest jakoby řekl: Hřích mne umořil, ale Kristus mne obživil, protož dám-li se opět v hříchy, opět umírati nebo mříti budu, aneb jakoby řekl: Tebe sem hříchu zbyl, abych Kristu živ byl. An ignoratis, quod quicumque baptisati sumus in Christu Jesu, in morte baptisati sumus, zda-li nevíte, že kteříkoliv jsme pokřtěni v Kristu Ježiši, v smrti jeho sme pokřtěni. To jest zasloužením jeho odíni a oblečeni, to jest, abychom i my hříchům mřeli, to jest jich se varovati a zásluh Kristových také sobě zasluhujíce, následovali.

Mors illi ultra non dominabitur, smrt jemu více nebude panovati. Zlá čeština, ale má býti: smrt nad ním více nebude panovati, ač v řecké řeči se nachází nepanuje in praesenti.

Servi facti estis iustitiae, učiněni jste poddaní spravedlnosti. Servire immunditiae, sloužiti nečistotě, není slovo mocné sloužiti v tomto místě než chlapem býti nečistoty.

Digitized by Google

Barbora Hoblová:

Jídla na Železnobrodsku.

Vodouka: voda vařená s kmínem, do ní se dá rozdrceného chleba a »brambor přikousnout«. Nebo: »Dá se příčina (kvas) do vařící vody povařiť, vomastí se škvařeným máslem, zakverlá vajíčkem a mlíkem, nebo, to je ještě lepší, zapečou se dvě vejce, dají se pod poliuku a taky brambory k ní.«

Poliuka houbová: vařené houby se zalijí mlékem, v němž zamícháno mouky, k tomu se přidá octa. Vaří se knedlíky ze žitné mouky, zadělané bez vajec; voda s nich sleje se na drcený chléb, je »poliuka« a s těmi knedlíky celý oběd.

Knedlíky švestkové: syrové oloupané brambory se rozstrouhají, do scezených zamíchá se mouky, v rukou se uhnětou malé bochánky, do nich vtlačí se švestka a knedlík se zakulatí.

Knedlíky frncouchaté neboli chlupaté: do bramborů, také za syrova oloupaných a rozstrouhaných, dá se vejce a mouky, ale méně, a lžicí se zavářejí do vody malé knedlíky.

Bandorák, bandorník: syrové brambory se rozstrouhají, voda se s nich sleje, smíchají se s vejci, moukou a trochou mléka, na pekáč dá se máslo a na tom se to v troubě upeče. (»Dřiu sme dali mlatcům drcenou poliuku a bandorník a bylo dobře; teď maso a vdolky, kořalku, na chleba máslo a tvaroh a to se, pane, vymastíl a ještě pomlouvají.«)

Halušky: jídlo z bramborů, strojí se takto: Brambory syrové rozstrouhati, s vody sceditи, zamíchati do toho na míse jedno vejce a málo mouky, aby těsto bylo řídké, osoliti a lžicí »pleskať těsto na plotnu«. Kousky na plotně se zarovnají do kulata, nožem se obrátí a pekou se po obou stranách, »až sou červený jako strnadi«, mastí se a hned teplé se to jí.

Trhané brambory se upravují jako bandorník, ale na pekáči, už když se to peče, musí se to lžicí »trhať«.

Kucmouch: brambory oloupané uvařené rozmíchati s mlékem, omastiti máslem s cibulkou.

Jahelník: ve vodě vařené jáhly mlékem se zalijí a zapekou. (»Někde se vaří jáhly v mlíce; dyž se přidá kousek másla navrch, to už je moc.«)

Jáhlové mlíko: do sbíraného mléka zavaří se trochu jahel, dá se do sklepa vystydnouti, je dobré k večeři.

Skládanec: velký koláč se rozloží na plech, doprostřed dá se mazání, oba konce se přehrnou přes mazání. Skládanec se peče, když se někam jde, také se dělá o svátcích.

Digitized by Google

Hynek Gross:

Zakládání ohňů na panství Krumlovském a nařízení Petra z Rožmberka z r. 1540 o stíhání paličů.

Službu svú vzkazuji Vaší mti urozený pane, pane muoj milostivý! Pán Buoh rač dáti Vaší milosti dlouhé zdraví, v něm šťastné panování. Toho bych Vaší mti věrně rád přál. Milostivý pane psaní dvuoje, kteréž Jste mi učiniti ráčili, v něm poručení Vaší mti vyrozuměl sem. I podle téhož Vaší mti poručení dal jsem písaři všudy po panstvie Krumlovském o těch paličích, komuž sem vídal, rozepsati, jim přikazuje jménem Vaší mti, aby taková psaní v tejnosti své pod skutečným trestáním zachovali a žádnému aby o tom nerozprávěli, než na to svá zření pilná aby měli, bedlivi toho souce, když by po těch znameních kterého z nich dosáhli aneb doptati se mohli, hned je zjímali a vězením dobře opatřili, aby nikam ujíti nemohli, toho neobmeškávajíce hned o takovém oznámili oc.

Při tom teď Vaší mti posielám soudek zvěřiny nové letošní, kus vína v hrozních, XI ptáků a čtvero chrťat z Kvítkova dvoru vše po tomto formanu. S tím dejž Pán Buoh Vaší mti ve zdraví šťastné zase navrácení. Datum na Krumlově v pátek před sv. Havlem leta Páně 1540. Petr Sudek z Dlúhé. Urozenému pánu, panu Petrovi z Rozmberka oc, pánu mému milostivému.

Pane rychtáři, příteli milý. Věz, že Jeho mt pán psaní z Třeboně učiniti mi jest ráčil, poroučejíc mi, abych jednak všudy po tomto panstviem rozepsati dal, aby se před vohni lidé opatrovali, neb jest paličuov drahně zjímáno i utraceno. A ti to vyznávají, že jich jest přes čtyři sta, kteří páliti mají všady, k čemu přijíti mohú, a taková znamení kde ohni položeni jsú*) a kde ještě oheň nepoložili, tu opět mají jako toto znamení**) takové bez koleček. A na tom jich mnoho zemřelo a zautraceno. A ta znamení píší někde na Božích mukách a jinde na dvořích nebo na vratech. Protož já Tobě jménem Jeho mti pána přísně přikazuji pod hrdlem, aby o tom lidem k úřadu Tvému slušícím oznámil, aby se před ohněm opatrovali. A Ty toto psaní v tejnosti své zachovaj, nerozprávěje žádnému, jáký znamení mají ti paličové. Než sám na to zření měj, kde by kterého dosáhnouti aneb o něm přezvěděti mohl, zjímaje je, vězením dobře opatř a bez meškání hned o takových oznam. Pakli by se viděl o tom oznámiti, aby též na to zření měl, to učiniti můžeš, než aby toho žádnému jinému nepronášel, ale u sebe zanechal. Tím se spravíš. Datum etc. Poznámka Březanova: Okolo 16. Octobris, o paliče. Excerptum. Koncept na papíře v kníž. arch. Kruml. I 4 K 105 b.

*) Nakreslena šipka se čtyřmi závěsky, zakončenými kolečkem, jako se píše nota.

**) Podobná šipka se čtyřmi čárkami dolů.

Digitized by Google

Č. 1. Vánoční píseň: Nesem vám noviny . . .

Digitized by Google

Mikuláš Aleš, Špalíček jednoho sta národních písní a říkadel.

S 12 kresbami.

Než otevře čtoucí sešit Českého Lidu, hned na uvítanou, od založení časopisu, setká se na obálce s kresbou mistra M. Alše. Ke komu jinému měli se vydavatelé obrátiti za vystižení svéráznosti lidové tradice při založení sborníku, věnovaného lidu českému, než k mistrovi Alšovi... A od té doby často přispěl Aleš svými obrázky do Českého Lidu, provázeje výklad A. Jiráska o formanech, red. Zíbrta výklad o vynášení smrti, o klibně atd. Český Lid mistr Aleš pročte od konce do konce a má rád náš časopis. V tomto čísle bude překvapen, že jsme se svolením p. cís. rady J. Otty uchystali sbírečku jeho kreseb o národních písních a říkadlech, chtíce upozorniti na Alšův Špalíček.

V záplavě zpráv a inserátů o knižných novinkách vánočních zanikla stopa nejpěknější obrázkové knihy letošní, která svým obsahem týká se v první řadě Českého Lidu a jeho čtenářstva. Nákladem Jana Otty vydal prof. K. B. Mádl sbírku kreseb mistra Mikuláše Alše, vysvětlujících a provázejících lidová říkadla česká a písně lidové. Napřed sestaven jakýsi kalendář podle měsíců a pak řada vybraných písní. V předmluvě vydavatel znamenitě vystihuje význam a ráz kreseb Alšových, i odůvodňuje, proč sebral tento »špalíček« k vydání.

Nejdříve si všimneme obsahu, napřed kreseb k jednotlivým měsícům, potom písní, které Aleš provází obrázky.

Skvostné vydání Alšova Špalíčku řadí se svou úpravou i obsahem, naším, ryzím, českým, mezi nejvzácnější publikace novější doby a zasluhuje plným právem pozornosti a, řekneme přímo, odbytu — při vřískavém víření bubnu reklamy až odporné, při vynášení knih obrazových, které vedle dráždivosti domnělé jsou buď napodobeninou cizího zboží, zanášeného vkusem doby a osob, nebo prostě jsou otiskem cizích štočků obrázkových s podloženým, násilně přizpůsobeným textem českým. Kresby Alšovy, čerpané z lidového života nedávného i již zaniklého, vyplněné podrobnostmi z kraje i z lidu českého, rázem u každého, kdo ještě nenasákl nadobro škrobeností a ztrnulostí přepodivných zkroucenin modního vkusu, vzbudí dojem milý, těšivý, vyvolá hejno vzpomínek na domov, na mládí, na drahé, kteří v domově za mládí žili, a od listu prvního do posledního neochabne, kdo písně a říkadla zná, hlavou i srdcem zachvěje půvab slova i melodie písní, které mu drahá hlava zpívala a zpívati naučila... Nic — žádné úsměvy nad sentimentalismem! Vezměte listy, jimiž kalendář znázorněn — neproběhne vzpomínkami celý život za rok ve svém živlu pokaždé, s radostí i s lopotou příslušnou... Vezměte písně milostné, svatební, rodinné, rozmarné až do zádumčivé Mirotické, s kostelíčkem mirotickým a hřbitůvkem i se sloupkem »za dušičky« z rodného kraje Alšova — neubráníte se dojmu mocnému, tklivému a chtěj nechtěj přesvědčíte

Digitized by Google

Koleda.

Č. 2. Koleda z Domažlicka.

Digitized by Google

Za dveřma stojím,
Boha se bojím;
pes na mě vrčí,
že mi paňmáma
nebo pantáta
kus housky do kapsy
strčí:
ať je měká neb tvrdá,
však ona se předce schrupá.

Č. 3. Koleda z Prácheňska.

Digitized by Google

Č. 4. Koleda z Klatovska.

Digitized by Google

se [illegible] proto Aleš [illegible] za poslední dobu [illegible] Aleše. Spatřuje [illegible] Aleše [illegible] pak [illegible] s [illegible]

Spatřuje [illegible] s plným přesvědčením a [illegible] Aleše [illegible] Jindy [illegible] s [illegible] jako [illegible] s [illegible] Aleše [illegible] Mistra Mikuláše Aleše [illegible] pojmenovaného [illegible]

Mikuláš Aleš [illegible] od svých nejbližších [illegible] Aleše [illegible] Aleše [illegible] Aleše [illegible] Aleše [illegible] Aleš [illegible] Aleš [illegible] Aleš

Č. 5. Koleda jihočeská z Písecka.

Digitized by Google

z různých, hlavně majetkových příčin ukázalo nemožným, ač v jedno shrnuto, dalo by to zároveň obraz uměleckého vývoje mistrova po stránce vniterné i formálné. Vyrostlť nám M. Aleš ve zjev tak vzácný a vysoký, že takměř každičký list z jeho ruky vyšlý bude jednou shledáván jako lupen jeho krásného a čistého ducha, jako relikvie jeho uměleckého tvoření a třeba i jen jako stopa jeho průchodu naším světem uměleckým. »Byl bych tyto lístky ukládal na sebe a sešíval k sobě, jako kdysi naše matky a babičky činily, až narostly v obhroublý »špaliček«, z něhož nám zpívávaly písničky,« píše prof Mádl.

Mladý akademik Mik. Aleš měl vzorem Mánesa. Byl to hlas krve příbuzenské, který je v životě duševním silnější nežli v tělesném. Cit Alšův se rozpaloval už na fragmentech díla Mánesova a nedovedl ztichnouti, když nový čekatel umělecké slávy kdesi venku zhlédl štíhle vysokou, distingovanou a nápadnou postavu mistrovu. Jeho už trnoucí zrak zdál se mu vyzírat visionářsky, a v bojácné úctě sledovával povzdálí Mánesa ulicemi, zastavuje se, kde on se zastavil, a sleduje jej, skrývaje se, kamkoli kráčel. Každé hnutí jeho viděl posvátné. A tento tajený ctitel a zbožňovatel, venkovský hoch, vržený do velkého města, jehož divem byl Josef Mánes, vyrostl v pokračovatele tohoto velmistra českého umění, bez napodobení a přece v nejužším a nejvřelejším spojení. Jemný duch Mánesův, jeho chvějivě ušlechtilé umění zachyceno bylo samorostlým venkovanem, synkem z malého městyse, vyrostlým v nízkém domku a hlavně venku na pastviskách, v lesích a polích, kam Mánes jen jako host nahlížel a z hluku města se utíkal. Co pro tohoto bylo vzácnou poesií, jejíž dojemnost zvyšovala vzdálenost, jež ležela mezi kulturou městského žití a širou přírodou, bylo pro onoho od malička životem, jejž nedovedl a nechtěl odloučiti od svého. Zůstal v něm pro vždy a žádná moc na světě, žádný nový dojem nedocílily toho, aby M. Aleš, třeba jen ve vzpomínkách, uhladil jeho drsnost, zmírnil jeho strohost, upravil jeho výraz a zjevy pro zchoulostivělé nervy měšťácké kultury. Co bylo Mánesovi drahou pochoutkou, zůstalo Alešovi přírodní a přirozenou krmí.

Pro národní písně byl Josef Mánes předchůdcem Alešovi a jiným. První vytušil a rozpoznal mnoholi z povahy a nálad lidu v nich vězí, takových, jež mohou býti odtud vyzdviženy a přeneseny do mluvy výtvarné, vlastnosti etické i morálné, jimiž lid ukazuje cesty svým kulturním uměleckým. Objevil v nich látky, které jsou s to sjednotiti tyto oba členy národa. Pěvecký ruch let šedesátých, nové vydání Erbenových »Písní a říkadel« (1862—4 dal jeho staré záliby určité dráhy a mety. První úkol, jejž dal Mánes novému tehda sdružení výtvarníků v Umělecké Besedě, byly illustrace k vybraným národním písním. Vyšly jako první premie spolku. Co však v ní A. König, C. Hrbek, C. Menka a E. z Friedbergů podali, nešlo o mnoho dále, než kde byly illustrace K. Wiesnerem do mědi ryté, které popudem Chr. Rubena A. Lhota, G. Vaček, K. Svoboda i Mánes sám 1845 kreslili. Nikdo z nich hlavně netrefil na strunu, kterou J. Mánes teď, jako umělec výtvarný, v lidové písni slyšel zníti. A tak v době, kdy pracoval na Orloji, na díle, v němž uložil obraz práce a radosti českého

Digitized by Google

Digitized by Google

Č. 6. Koleda tříkrálová.

Digitized by Google

obsahu. Tyto kresby jsou ideové, ne ve filosofickém a ne v novellistickém smyslu, než ideové v duchovosti a výtvarnosti. Nic z toho, co obsahují, líčí, aneb o čem vypravují, není tu na plano, a tak upoutávají zájem silněji a trvaleji nežli mnohý rozlehlý obraz.

Č. 7. Sanice veselá.

Bude-li kdo jednou zkoumati obsažnost, povahu a náladovost české písně lidové, najde v Alšovi předchůdce a v jeho Písních přípravu, jichž bystrost a trefnost vzbudí dojista jeho úctu i vděčnost, neboť M. Aleš není sběratel a illustrator písní, nýbrž jejich analytik vzácného ostrovtipu. Právě že žije s písní od malička, zná ji lépe nežli cizí, chladný zkoumatel.

Digitized by Google

Č. 8. Tanec „madèra".

Digitized by Google

edlák, sedlák, sedlák, ještě jednou sedlák,
je velkej pán. Von má pas na břiše
a na svým kožiše
tuli-, tuli-, tuli-, tu-lipán!

(Z. Klabovska.)

Č. 10. Sedlák-furiant.

Digitized by Google

2. *Vo divyženkách.*

V Boudalci u Staňku měli pec na sušení lenu; votamtaď byla naša prachová bábička (prachbába). Tam prej byli divyženky a přídli na vřetínkách moc fajnovo, pěkně. Tak ta bábička dávala jím buchník chleba, kroupek, mouky a len a říkávala: tudyto spřaťte, a za tejden že si pro to příde a dala to na pec. A že prej to bylo pěkně spřadený, moc prej pěkná příza to byla. Vo tem přídle musí na tem neco bejt pravda, byla by to nelhala. — U Kociánu f Podolí hrabali na louce seno. A jedna matka, co pomahala, měla dítě f konoušce. Hrabali až pod Mičkovým kopcem kus a dítě měli f konoušce u studýnky a nepodívali se. Divoženka přišla z horních lesů z Maňkov, to dítě vzala a svý tam dala. Dyž dítě začalo plakat, ta matka se podívala, a divoženka byla uš z dítětem tý matky na Vopatový hrázi. A dyš pořád plakalo, teprv ta matka běží k němu k tý konoušce; viděla, že je tam dítě tý divoženky; tak ho nechala plakat. A divoženka dyš uš to nemohla slyšet, přiběhla, cizí dítě tý matky tam hodila a svý si vzala a teprv utíkala. — Potom prej si matky dávaly pozor.

3. *Vo světýlkách.*

U Mičku f Podolí měli pazderňu. Má bábička, rodilá Kateřina Mičkova, viděla nad Valama u Vobrový světýlka. Přišla do pazderně a povídá to skotákom, keří tam byli. Ti vyšli a křikli na světýlka, a tu najednou strhl se dupot vokolo pazderně, po střeše, a hrozně bylo dupotu; v pazderni žádnej ani nedejchal. — To prej voni ty světýlka sklepaly každýho.

(Od Fr. Málkové z D. Bobrové): Rozkládala sem len za Křibem na poli u Vobrový, a byly sme tam do jedenácti hodin v noci. Podívala sem se g Bukovímu, bylo tam světýlko. Tak sem se vohlídla ješče jednou a vono to bylo na volešenskejch polech, půdách. Pomyslila jsem si: e, nechám to bejt, doví, co je to! A na to sme šly dom. A dyš sme přišly do Šibínka na ty bahínka, tak sem se vobrátila, a po mezi běžel chlap z vohnivým věchtem. Já sem běžela napřed a hrkla sem mezi ženský, abych byla napřed, že sem se bála. Povídaly si, co pak se kovárnici*) stalo, co běží napřed? A panimáma, stará Drdlofka, povídala: »inu viděla jít chlapa z věchtem po mezi. Ale já sem viděla inší, mělo to hlavu velkou a hubu jako měsíc, a já sem se vám to bála říct.« Potom na bahínkách sem se vobrátila, a už nebylo nic. — Klimšu syn ze dvorů chodil dom a pantáta muj ho vyváděl ke Klimšovýmu křížu. A dyš to přešli (Klimšu kříž), tak mu povídal Klimšu syn: Franc, tak dite dom, já už se nebojím! A von šel a dal si takle ruce dozadu, a chytlo se ho světlo. Tak to světlo šlo s ním furt až k vobrofskýmu rybníku k Sáce pod tu vrbu a pak se ztratilo. A pak padla na něj hrůza, pustilo to na něj hrůzu, a utíkal, co

*) Kovárnica: jméno vypravovatelčino „po domě“ dle kovárny, po muži kováři.

Digitized by Google

Č. 11. Koně panský.

Digitized by Google

moch pryč dom. — To je skutečná pravda, starej dřív nevěřil a vod tý doby uvěřil. — Jak bylo po klekání f Šibínku nad Vobrovou, houpaly se světýlka. Hnet bylo pět, hnet šest nebo štyry; lidi potom na to zvykli a tak uš se nebáli. — Hastrmani teť uš nejsou žádný, ale dřív to bejvalo. Teť už na to žádnej nevěří! Ty světýlka, to byla tučnost země, to hnet ty lidi povídali. Vono tech voblud bylo moc, teť nejni nic, teť se lidi nic neleknou.

Jaromír Maděra:

Rýmování o jídle na Jistebnicku.

V okolí Jistebnice i v městě pečeme: O masopustě Boží milostě, na tučný čtvrtek, ač není svátek, na sádle šišky a chutné kobližky. Do jitrnic párovky. O jmeninách bábovky. V postě mrkvance tenké lívance a na pátek velký jidáše máme sladký. Na velkonoce dobré mazance, neboť mazanec bez koření, bez vajec by nám málo chutnal. O svatém Duchu kosmatice, točenice. Na posvícení všecko to voní: koláče, buchty, hnětynky pečou naše matinky. Martinské rohlíky, dušičky, v adveňtě topinky, vánočky. Po celý rok pak dle potřeby pečeme též různé chleby: karasy, placky, rohlíčky, měchury, šišky, bochníčky.

Náš celotýdenní lístek jídelní. Pondělí: Hovězí polévka se strouhankou, omáčka s majoránkou, neb polévka s fličky a k masu knedlíčky v koprové. Někdy skopové a chudance a není-li zbytku k lepšímu požitku, pražená zelnice k večeři. — Úterý: Polévka s kroupami, omáčka s houbami k masu. Pro všecku chasu dobrý pokrm jistě najdu, uvařím-li též kulajdu, svítek, nákyp, roštěnku, hrách s uzeným, okurku a pro každou kuchtu pěknou, dobrou, velkou buchtu neb koláč. — Středa: Polévka z chleba, jen někdy časem s nudlemi, masem v česnekové, sardelové, též cezené nudle, kaši nebo štrudle. Večer: guilaš, cacardu v míře, někdy též chudé rytíře. — Čtvrtek: Řízek a polévka z krupek, ale až k večeři. V poledne polévka s rýží, jež žaludku nic netíží. Maso s rajskou, vinnou, řípou, bosáky se zelím a vepřovým pečeným, neb emundu. — Pátek: Napeku lívanců a vdolků beze všech okolků. Uvařím bramborovou neb polévku dršťkovou, ammolety, apoštoly, lepenici neb cokoli: šustky, ryby, vemínko, chutnává nám všecinko. Večer: Sýr, rozhudu neb černého kubu, jinak z mléka kyselo, aby v kádi neshnilo. — Sobota: Polévku kapanou, maso s cibulkou praženou a řípu. Švestkové knedlíky, drůbky, též ledvinky, jaternice, pajšl, haše neb prostě nastavovaná kaše. Večer: tak jak bude, holoubě anebo co zbude. — Neděle: Zachovali jsme si: husu, kachnu, zajíce, ale jen do konce prosince. Potom šunku s knedlíkem neb uzeným jazykem, telecí a salát i český karbonát. Polévka z knedlíčků, dršťek.

Digitized by Google

Č. 12. Velikonoce.

Digitized by Google

Franz Kutzer:

Popěvky a říkání z okolí opavského.

Popěvky na děti a jmena.

1. Hanyš[1]
strnad[2] na myš,
jak je chytá,
tak je zabíjí
[illegible]
na [illegible]
[illegible]
na pivečka.

2. Janku, kaj maš gatinka?
Štyry mne za Prudnikem!

3. Janku, chceš kyjec?[3]
Nemám, že mi jej!
Najdi sem se řehtačky
od tej veš. děvčinky!

4. Apolena, dobra žena,
vzala kosu do střemena,
zaječela na [illegible],
[illegible]
a volala: „Rety!
tu sa pečene kretyt![4]

5. Karlíčku čapaty,
nevlez mi na pjaty!

6. Kareł
do pekła zajeł,
na vranym koňu
djabeł go hońa.

7. Maryka Marie)
spadła s pecá[5] na byka,
a byk se zvylekał
a od peca utékał.

8. Dyž sem šeł z hub,
ztratił sem zub.
Šla za mnum Maryjana
s dlutyma nohama,
našła ten zub.[6])

Popěvky na občany Kylešovské.

1. U Radečka[7]) na rohu
visí mišek tvarohu,
kdo do něho grabně.[8])
N. N.[9]) za nohu vytahně.

2. Jak se kuří, tak se kuří
z Jurymyny[11] komina,
zapýlila Jurymyna,
sedla si pečina.

3. A z Blažka nova dlažka,[12])
skače Světlík jako raška.[13])

4. Honza Kapka
sežral jahka!

5. Mařík,
vyplaz jazyk!

Koledě.

Děti, chodí-li se:)

1. Šla kuřička na jarmak,
nakoupil ju tam chrobak.
Šla do fojta žalovat,
co ma na to přikládat.
„Trochu krachu, trochu žuru.[15])
to je dobre na tu duru.[16])

2. Šel chlapeček na jarmaček,
nakoupil ho tam chrobaček.
Šel do fojta žalovat,
co ma na to přikládat.
„Česnek s cebulum,
to je dobre na duru!"[16])

3. Naš kocurek lysy
v noci chytal myši.
Skočil na poličku.[17])
zlámal se nožičku.
Skočil z poličky dolu,
zlámal se druhu nohu
na dva, na tři kusy,
jak ho to bolet muší!

(Děti se straší:)

4. Kozeł, kozeł varty,[18])
mam osolene špaky,
kdo tu přidě, teho žim.[19])

(Při „pučení" píšťalek:)

5. Puč se, puč se píšťalečko,
dam ti patak na pivečko,
ešli se mi nepučíš,

Digitized by Google

zahodim tě pod płot,
poďube[20]) tě černa kura[21])
jařabaty kokot.[22])

(Při škytání:)

6. Kdo mě zpoměł,
aby se dobře měł,
(nebo: aby ochroměł,)
a fojtem został
a mě dostał.

(Na pastvě:)

7. Škubajtě kravičky po kopečku,
až datě mleka po hrotečku;[23])
škubajtě kravičky po dolině,
až vam ta travička nězahyně!

(Po jídle na poli:)

8. Ptačkove s neba
posbirajtě otrušinečky[24]) z chleba,
z chleba a masła,
aby to čarodenica něnašła.

Dr. *Josef Volf*:

Přísaha zběhlých poddaných.

Z klatovské knihy pamětné z r. 1722.

Podobných formulí přísah, jaká následuje, jest celá řada. Z nich patrno, jak těžce zběhlý poddaný musil přísahati, když ani »všemohoucí Bůh« jej v případu nedodržení přísahy nemohl z muk pekelných vysvoboditi. Zároveň je zajímavo, že porušením přísahy se vlastně zapisuje ďáblu a jeho pekelné moci, odříkaje se zároveň výslovně země, vody, ohně a povětří.

Já N. stojím zde s vyzdviženými dvěma prsty, z dobrého svědomí a vůle mé, tak jakož jsem já jednou beze vší příčiny od vrchnosti mé Milostivé N. N. dom. zoumyslně pryč utekl, že pak zase dostižen jsouce a do vězení dán, a z něho dřívěji vyjíti nemoha, jedině na hodnověrné rukojmí, proto že mně vrchnost moje milostivá jakožto jednou již zpronevěřilému a bezbožnému víceji věřiti nechtíce a slovem nemoha, vedle rukojemství za mně učiněného N. N. takto vrchnosti mé milostivé přísahám: Předně, jest-li že bych se skrze svou starou navyklost toho zase dopustil a pryč z gruntův Jeho M. Pána utekl, tehdy nepamatujíc na mou duši a víru, zapírám jako pohan Boha všemohoucího, velebnou Trojici svatou jako i ještě pravím Boha Otce, Syna i Ducha svat., všech an-

---

[1]) Hanuš, Jan. [2]) číhal. [3]) břečka. [4]) Název poli severně od Kylešovic. [5]) Pomoc! (Jíti na „rety“ = jíti ku pomoci.) [6]) kret = krtek. [7]) pec v nář. slezském jest mužského rodu. [8]) Popěvky 1—7 jsou z Kylešovic, 8 z Malých Hoštic v Pruském Slezsku. [9]) Měl obchod tvarohem a máslem. [10]) sáhne. [11]) jméno toho, jehož chceme pozlobiti. [12]) Jurymyna jest přezdívka, pravé jméno Matlášek. Kterýsi mladický předek prý naříkal kdysi, že „všeci byli na jarmaku, ene my ni, my ni.“ Ježto se jmenoval Jura, přezdíváno mu „Jurymyna“. [13]) podlaha. [14]) čermáček. [15]) kyslá polévka z ovsa. [16]) Podobná: Prasek: Vlastivěda Slezská I. [17]) skříň na nádobí kuch. [18]) uvařený [19]) sním (žím, žiš, ží; žímy, žítě, žú). [20]) pozobe, [21]) slepice. [22]) kohout. [23]) hrot, hrotek, hroteček = škopek, škopíček. [24]) otrušinka, otrušinečka = drobeček.

Digitized by Google

jeho, svatých božích a vyvolených jeho a království nebeského spatřiti a brány slávy boží dojíti nemohl, se odpírám, též se odříkám slova svatého, jest-li že bych nad (snad?) vrchností mou milostivou zradil, nechtíc poslouchati, činíce proti této přísaze, mé tělo i duši i všecko, co bych měl, a kdy míti mohl, šerednému ďáblu v ruce a moc odevzdávám a odevzdávati připovídám: z kteréchžto muk pekelných mně žádný svatý Boží i sám Bůh všemohoucí vymocti nebude a té moci míti nemá, nýbrž se ještě jednou (jest-li že přípověď mou nezdržím) ne toliko luciperovi, ale všem tovaryšům jeho pekelným, duši i tělo mé v moc poddávám a žádné pomoci, abych z takových muk pekelných vyjíti mohl, nežádám, buďto od svatých v nebi aneb od živých na zemi ano i také (což sice nemožno jest) byl by Pán Bůh všemohoucí zase poznovu a pro vykoupení mé samoten z nebes zstoupil a umříti měl, a já že bych sobě pro tak velikou nedověrnou mou tudy spomoženo jmíti mohl, toho se všeho odpovídám, a pravím, jest-li že mých vejš psaných slov a přípovědi mé milostivé vrchnosti nezachovám, a pryč bych zase utekl, tehdy odříkám se všech čtyř elementův, totiž země, vody, ohně, a povětří požívati, též i slunce, měsíce, hvězd viděti, nýbrž až do mé smrti, abych očí mých na odpuštění hříchův mých, žádné moci užívati neměl, ale docela, jest-li svých slov nezachovám, duši mou i tělo všem duchům pekelným v moc dávám a poroučím; však abych toho ujíti a své přípovědi za dosti učiniti mohl, za pomocníky sobě beru, předně Boha všemohoucího atd.

Josef Košťál.

Dvojitý klas.

Dvojče v přírodě má zvláštní význam. Také o klasu dvojitém, který vyrostl na jednom stéble, bájí lid, že přináší štěstí. Kdo nalezne takový klas, najde prý poklad. Místy věří, že bude hodně platiti obilí, v němž se objevilo stéblo s dvojitým klasem. (Nedělíště.) Kdyby se protáhl dvojitý klas prsty u ruky novorozenému dítěti, přinese mu štěstí a bohatství pro celý život. (Skřivany.) Pověrčiví lidé radí tomu, kdo najde dvojitý klas při sečení nebo vázání obilí, aby ho zašil soudruhovi do šatu (ale aby o tom nevěděl), bude ho provázeti zdar ve všem, co podnikne. Nějaká Jandová v N. Bydžově našla při sbírání dvojitý klas pšeničný. Když přišla ze sběru, zašila klas mužovi do kabátu. Od té doby počalo štěstí přáti chudým těm lidem, výdělky byly dobré a znenadání zdědili několik set po vzdálené příbuzné, která se k nim před tím nikdy nehlásila. V několika letech zmohli se tak, že si koupili domek a kousek pole. Věřili, že jim vše přičaroval dvojitý klas.

Digitized by Google

SMĚS.

* *Moderní pověra při hádání ženicha.* K služce Johanně Kohoutové přišla vykladačka karet a věštila jí, že dostane ženicha a že bude míti vůbec veliké štěstí. Za toto proroctví chtěla maličkost 8 korun, ale služka nedala nic na to. Dne 18. dubna přišla »Štěstěna« po druhé a namluvila jí, že umí čarovati a že jí ženicha přikouzlí. Potřebuje prý jen zakopati na hřbitově o půlnoci na hrobě sebevraha peníze a ženich přijde jako na zavolání. Služka, která šla na lep, dala podvodnici i stříbrné hodinky v ceně 26 kor. a na hotovosti 4 kor. Za dva dny přišla vykladačka opět a sdělila služce, že už hodinky a peníze zakopala a že jí teď ukáže podobu jejího milence. Nalila do hrnce vodu, mumlala nad ním nějaké říkání a pak slavnostně oznámila, že se voda promění v krev a v té že se okáže hlava ženichova. Služka sice ničeho neviděla, ale podvodnice si ihned pomohla výmluvou, že se tedy musí na hřbitově zakopati věcí víc, a žádala 20 korun a tři různé předměty, aby se mohly čáry zdařiti. Služka jí dala ubrus, 18 metrů plátna, povlak na postel, sukni, noční kabátek a košili v úhrnné ceně 57 korun, s čímž vykladačka odešla Druhý den psala, že se čáry dobře daří, ale že se nesmí služka nikomu zmíniti ani slovem, jinak by se všecko rozplynulo v niveč. Dne 23. dubna prý přijde a všecky věci přinese zpátky, protože ženich už najisto bude chycen. Služka tedy mlčela a čekala, ale když vykladačka nepřišla, šla si postěžovati na vinohradské komisařství. A v tomhle podvodnice hádala dobře. Sotva se služka o věci zmínila, už se všecko rozplynulo a ženich nepřišel. Ráno obdržela jenom dopis, v němž jí vykladačka poslala 3 zástavní lístky. Stalo se v Praze r. 1904!

* *Umělý mrzák.* (Dne 30. srpna 1525). Item Peša, Kugaluov syn z města Knína, má postaven býti před knížete Jeho Milost (Karla, knížete Minstrberského, nejvyššího hejtmana království českého) od Knínských proto, že jsa zdráv oči sobě zavazoval a nohy flastry obaloval. (Stanná práva z let 1523-6 v archivu Musea kr. č. sig. IX. A. 24.)

V. Schulz.

* *Umí s čerty.* Mezi Danielem Tatousem z Vraného s jedné a Václavem Smetanou jinak Ksantem, měšťěnínem Starého města Pražského, strany druhé (dne 9. ledna 1542). Jiřík, maršťaléř toho času u Daniele Tatousa, učiniv přísahu na kříž svědčil takto: Ten pátek po světým Ondřeji (dne 2. prosince 1541) přijeli sme *do Ounhoště* asi hodinu na noc. Pán muoj kázal večeři sobě připraviti. A když jest se navečeřel, tehdy u kamen jest ležel, chtěje odpočinouti. I v tom jest usnul. Tehdy byl tam jeden, který je lištoval. Tehdy tam rozličně *lál, že umí s čerty.* Tehdy sem já ho z toho trestal. Potvorníče! Daj pánuom pokoj! Páni leží, neb sou ustáli. Tehdy on pověděl tak: Co ty mi, prej, jeb svou mátr, rozkazuješ. Tehdy pán uslyševši to řekl mu: Potvorníče! Co nám nemůžeš

Digitized by Google

pokoje dáti? I popad jakýs skřípek na stole s barvou, i dal mu v čelo. (Registra svědomí soudu komorního z let 1538—46 fol. Q. 8 v archivu Musea kr. č.) Václav Schulz.

* *Zač bylo koření v Čechách r. 1490.* V účetních registrech úředníka mince v Hoře Kutné z r. 1490, nyní v archivu Musea kr. č. chovaných, nalézá se následující seznam koření, které bylo zakoupeno pro pana Beneše z Weitmille, nejvyššího mincmistra království českého: »Kúpil jsem panu Benešovi mincmaistru: Item 2 libře šefránu, libru za sto groš. alb. — Item 8 libr pepře, libru za 10 gr. — Item 4 libry zázvoru, libru za 14 gr. — Item 2 libře hřebíčku, libru za 14 gr. — Item 1 libru muškatového květu za 2 a za 30 gr. — Item 1 libru skořice za 22 gr. — Item 20 liber rýže, libra po 3 gr. míšenských. — Item 10 liber cukru, libru za 5 gr. alb. — Item 10 liber mandlu, libru po 3 gr. alb. — Item 10 liber řeckého vína, libra po 3 gr. alb. — Summa toho všeho 9 kop 18 gr.« Václav Schulz.

* *Latinská skladba o huse martinské* byla věnována Martinovi Bacháčkovi z Nauměřic a Mart. Lipskému z Něm. Brodu k jmeninám od Sim. Beniovského (Glattovinus), Victima anseris in biographia D. Martini comprehensa, Pragae, 1608, 4°, 4 l. *Zbt.*

* *Zvonění na povětří a zvony.* »Poznamenání některých pamětihodných věcí, dílem chrámu Páně našeho sv. Václava, dílem městyse zdejšího Velešína, dílem všelijakých neštěstí atd. se týkajících, ode mne Jána Papíra, toho času kantora zdejšího« zapsáno: V roku 1748 zvonilo se na povětří, kdežto se velký zvon na věži rozpuknul tak že hned více se s ním nemohlo zvonit. Kdežto nadmenovaný P. Theofil Hostounský ten zvon v Budějovicích přelít dal, a šťastně se povedl a váží nyní 26 centnýřů a koštoval 700 f.« Dr. J. Zítek.

* *Hledání utopeného bochníkem chleba a hořící svící.* Roku (datum jest vynecháno, ale bylo to před r. 1824) pronajmul hospůdku v chalupě blíž mlýna (půl hod. od Velešína zvanou: »Hospůdka u Kozáků«) zdejší sousedský synek Vincenc Harar mladý muž . . . Jsa milovník rybářství, obíraje se tím, spadnul do vody a utopil se. Na pokřik téhož nešťastného pádce, jsem též běžel dolů a vida jak jej jeho kamarádi pohnutí lítostí ve vodě nad stavem hledali. Poněvadž vše hledání na zmar bylo, vzali bochník chleba a postavili hromici do něho v oumyslu, že se zastaví, kde mrtvola leží. Poněvadž i to nadarmo bylo, připravil sobě pan Kamarýt (Kváčovský) otec nínějšího, na dlouhé tyči a sotva že několikráte v hlubině pod stavem se okusil, zastihl jej za výložek u kabátu. Dr. J. Zítek.

* *Dětská tajná řeč.* Jako žáci již obecné školy mluvili jsme, nechtíce, aby nám kdo jiný rozuměl, tak, že jsme před každé slovo jednoslabičné předráželi slabiku -ju- a na konec připínali slabiku ně. U slov několikaslabičných posunovali jsme slabiku první až za slovo, předrážejíce -ju- a připínajíce -ně-. Na př. Já půjdu taky s tebou. Jujáně judupůjně jukytaně jubousteně. Co děláš? Juconě julášděně? (V Libšicích n. Vlt.)

G. Dobravský.

Digitized by Google

Ferd. Pátek:

Česká literatura lidovědná za rok 1906.

Adámek K. V: Tance východočeské. Č. L. XV. 1906. 245. 295.

Ambrož Vl.: Moravičany vykoupily se z roboty již l. 1812. S. A. V. 1906. 26.

— Poručenství Janka Krchnického, fojta Moravičanského z r. 1565. ib. 36.

—b— Národopisné studie našich umělců. Č. L. XV. 1906. 288.

B—y A.: Niektore vianočné povery a obyčaje. Čas. Mus. Spoloč. IX. 1906. 19.

Bačovský J.: Ochrana před zloději a vyzrazením. Č. L. XV. 1906. 394.

Baďura J.: Bednovaná cesta. S. A. 1906. 195.

— Bednovaný stav. ib. 195.

— Dědinské řády. ib. 225.

— List l. 1485, kterým Jan Mukař z Kosoř a z Čekyně lidem v Prosinicích, Lejskách a třem purkrechtům v Radvanicích pouští odmrť. Listinář S. A. CCCVII.

— List l. 1628, kterým František kardinál a kníže z Ditrichštejna lidem z Bezměrova, Hradiska a Zlobic vyměřuje roboty i platy. ib. CCCX.

— List l. 1506, kterým Vilém z Pernštejna 5 vsem (Podolší, Dolnímu Újezdu, Oseky, Kloučce a Hlinsku u Lipnika) hlásku na zámku Helfenštejně proměňuje v plat. ib. CCCXII.

— List l. 1558, kterým Půta z Ludanic lidem Lhotským pouští „končiny" pod roční plat 4 R. ibid. CCCXV.

— List l. 1503, kterým Vilém z Pernštejna lidem ze vsi Loučky roboty poráží na roční plat 2 kop. ib. CCCXVII.

— List l. 1506, kterým týž Mikuláše Kvasa z Horních Něčic propouští z fojtování v obojích Něčicích. ib. CCCXVIII.

— List l. 1452, kterým Vok ze Sovince 17 dědinám zhynulý list Lacka z Kravař na odmrť obnovuje. ib. CCLXXVI.

— List l. 1466, kterým Kateřina z Žerotína prodává rychtu svou v Příkazích. ib. CCLXXXI.

— List l. 1555, kterým Půta z Ludanic s poddaných ze vsi Oujezdu Vysokého některé roboty snímá. ib. CCLXXX.

— List l. 1555, kterým týž s poddaných svých z Byškovic snímá některé roboty. ib. CCLXXXI.

Baďura J.: List l. 1555, kterým týž s poddaných ze vsi Vitonic snímá některé roboty. ib. CCLXXXI.

— Naše hospodyně vařily i pivo. S. A. V. 1906. 108.

— Olejníci. ib. 60.

— „Pamětihodné příhody". ib. 100.

— Páni co mohli a směli. ib. 152.

— Selské roky moravské. ib. 76.

Banik J.: Príslovia a porekadlá, výrazy. Čas. Mus. spoloč. IX. 1906. 25.

Bartocha J.: Kup z Lovčic u Přerova nářečím psaný. S. A. V. 1906. 107.

Bartoš Fr.: Dialektický slovník moravský. Díl I.—II. V Praze 1906. Nákladem České Akademie.

Bartošek Fr.: Svatební smlouvy z Duban u Prostějova. S. A. V. 1906. 108.

Bartoška Fr.: Svatební říkadla z Bosonoh u Brna. ib. 183.

Bayer J. V.: Výloha stavby dřevěné chalupy v 18. věku. Č. L. XV. 1906. 351.

Beblavý P.: Pověsti a báje z Vrboviec. Čas. Mus. spoloč VIII. 1905. 86; IX. 1906. 8. 17. 36. 51.

Bíbová R.: Slovanské pletarstvo. Č. M. Ol. XXXIII. 1906. 69.

Bílý Fr.: Rozbor lidové ballady „Osiřelo dítě". Věstník českých professorů XIII. 1906. 381.

Blažek A.: Pecivalové. Č. L. XV. 1906. 471.

— Vlk a vlkodlaci na Chrudimsku. ib. 236.

Blažek J.: Paměti staré. S. A. V. 1906. 29.

Bodnár J.: Verše svadobné z Uderinej. Čas. Mus. spoloč. IX. 1906. 22.

Branický M.: Krásnohôrka v Oravě. Čas. Mus. spoloč. IX. 1906. 5.

Brány našich dědin na Holešovsku. S. A. V. 1906. 194.

Březnický M. M.: Blažeja a Gregora. Školské zvyky v Tpelskej Breznici v Hornom Novohrade. Čas. Mus. Slov. spoloč. IX. 1906. 1.

Cílek V.: Konopická. Č. L. XV. 1906. 324.

Czambel S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. I. Východnoslovenské nárečie. Turčanský

Digitized by Google

pokoje dáti? I popad jakýs skřípek na stole s barvou, i dal mu v čelo. (Registra svědomí soudu komorního z let 1538—46 fol. Q. 8 v archivu Musea kr. č.) Václav Schulz.

* *Zač bylo koření v Čechách r. 1490.* V účetních registrech úředníka mince v Hoře Kutné z r. 1490, nyní v archivu Musea kr. č. chovaných, nalézá se následující seznam koření, které bylo zakoupeno pro pana Beneše z Weitmille, nejvyššího mincmistra království českého: »Kúpil jsem panu Benešovi mincmaistru: Item 2 libře šefránu, librú za sto groš. alb. — Item 8 libr pepře, libru za 10 gr. — Item 4 libry zázvoru, libru za 14 gr. — Item 2 libře hřebíčku, libru za 14 gr. — Item 1 libru muškatového květu za 2 a za 30 gr. — Item 1 libru skořice za 22 gr. — Item 20 liber rýže, libra po 3 gr. míšenských. — Item 10 liber cukru, libru za 5 gr. alb. — Item 10 liber mandlu, libru po 3 gr. alb. — Item 10 liber řecského vína, libra po 3 gr. alb. — Summa toho všeho 9 kop 18 gr.« Václav Schulz.

* *Latinská skladba o huse martinské* byla věnována Martinovi Bacháčkovi z Nauměřic a Mart. Lipskému z Něm. Brodu k jmeninám od Sim. Beniovského (Glattovinus), Victima anseris in biographia D. Martini comprehensa, Pragae, 1608, 4°, 4 l. *Zbt.*

* *Zvonění na povětří a zvony.* »Poznamenání některých pamětihodných věcí, dílem chrámu Páně našeho sv. Václava, dílem městyse zdejšího Velešína, dílem všelijakých neštěstí atd. se týkajících, ode mne Jána Papíra, toho času kantora zdejšího« zapsáno: V roku 1748 zvonilo se na povětří, kdežto se velký zvon na věži rozpuknul tak že hned více se s ním nemohlo zvonit. Kdežto nadmenovaný P. Theofil Hostounský ten zvon v Budějovicích přelít dal, a šťastně se povedl a váží nyní 26 centnýřů a koštoval 700 f.« Dr. J. Zítek.

* *Hledání utopeného bochníkem chleba a hořící svící.* Roku (datum jest vynecháno, ale bylo to před r. 1824) pronajmul hospůdku v chalupě blíž mlýna (půl hod. od Velešína zvanou: »Hospůdka u Kozáků«) zdejší sousedský synek Vincenc Harar mladý muž . . . Jsa milovník rybářství, obíraje se tím, spadnul do vody a utopil se. Na pokřik téhož nešťastného pádce, jsem též běžel dolů a vida jak jej jeho kamarádi pohnutí lítosti ve vodě nad stavem hledali. Poněvadž vše hledání na zmar bylo, vzali bochník chleba a postavili hromici do něho v oumyslu, že se zastaví, kde mrtvola leží. Poněvadž i to nadarmo bylo, připravil sobě pan Kamarýt (Kváčovský) otec nínějšího, na dlouhé tyči a sotva že několikráte v hlubině pod stavem se okusil, zastihl jej za výložek u kabátu. Dr. J. Zítek.

* *Dětská tajná řeč.* Jako žáci již obecné školy mluvili jsme, nechtíce, aby nám kdo jiný rozuměl, tak, že jsme před každé slovo jednoslabičné předráželi slabiku -ju- a na konec připínali slabiku ně. U slov několikaslabičných posunovali jsme slabiku první až za slovo, předrážejíce -ju- a připínajíce -ně-. Na př. Já půjdu taky s tebou. Jujáně judupůjně jukytaně jubousteně. Co děláš? Juconě julášděně? (V Libšicích n. Vlt.)

G. Dobravský.

Digitized by Google

Ferd. Pátek:

Česká literatura lidovědná za rok 1906.

Adámek K. V: Tance východočeské. Č. L. XV. 1906. 245. 295.

Ambrož Vl.: Moravičany vykoupily se z roboty již l. 1812. S. A. V. 1906. 26.

— Poručenství Janka Krchnického, fojta Moravičanského z r. 1565. ib. 36.

—b— Národopisné studie našich umělců. Č. L. XV. 1906. 288.

B—y A.: Niektore vianočné povery a obyčaje. Čas. Mus. Spoloč. IX. 1906. 19.

Bačovský J.: Ochrana před zloději a vyzrazením. Č. L. XV. 1906. 394.

Baďura J.: Bednovaná cesta. S. A. 1906. 195.

— Bednovaný stav. ib. 195.

— Dědinské řády. ib. 225.

— List l. 1485, kterým Jan Mukař z Kosoř a z Čekyně lidem v Prosinicích, Lejskách a třem purkrechtům v Radvanicích pouští odmrť. Listinář S. A. CCCVII.

— List l. 1628, kterým František kardinál a kníže z Ditrichštejna lidem z Bezměrova, Hradiska a Zlobic vyměřuje roboty i platy. ib. CCCX.

— List l. 1506, kterým Vilém z Pernštejna 5 vsem (Podolší, Dolnímu Újezdu, Oseky, Kloucce a Hlinsku u Lipnika) hlásku na zámku Helfenštejně proměňuje v plat. ib. CCCXII.

— List l. 1558, kterým Půta z Ludanic lidem Lhotským pouští „končiny" pod roční plat 4 R. ibid. CCCXV.

— List l. 1503, kterým Vilém z Pernštejna lidem ze vsi Loučky roboty poráží na roční plat 2 kop. ib. CCCXVII.

— List l. 1506, kterým týž Mikuláše Kvasa z Horních Něčic propouští z fojtování v obojích Něčicích. ib. CCCXVIII.

— List l. 1452, kterým Vok ze Sovince 17 dědinám zhynulý list Lacka z Kravař na odmrť obnovuje. ib. CCLXXVI.

— List l. 1466, kterým Kateřina z Žerotína prodává rychtu svou v Příkazích. ib. CCLXXXI.

— List l 1555, kterým Půta z Ludanic s poddaných ze vsi Oujezdu Vysokého některé roboty snímá. ib. CCLXXX.

— List l. 1555, kterým týž s poddaných svých z Byškovic snímá některé roboty. ib. CCLXXXI.

Baďura J.: List l. 1555, kterým týž s poddaných ze vsi Vitonic snímá některé roboty. ib. CCLXXXI.

— Naše hospodyně vařily i pivo. S. A. V. 1906. 108.

— Olejníci. ib. 60.

— „Pamětihodné příhody". ib. 100.

— Páni co mohli a směli. ib. 152.

— Selské roky moravské. ib. 76.

Banik J.: Príslovia a porekadlá, výrazy. Čas. Mus. spoloč. IX. 1906. 25.

Bartocha J.: Kup z Lovčic u Přerova nářečím psaný. S. A. V. 1906. 107.

Bartoš Fr.: Dialektický slovník moravský. Díl I.—II. V Praze 1906. Nákladem České Akademie.

Bartošek Fr.: Svatební smlouvy z Duban u Prostějova. S. A. V. 1906. 108.

Bartoška Fr.: Svatební říkadla z Bosonoh u Brna. ib. 183.

Bayer J. V.: Výloha stavby dřevěné chalupy v 18. věku. Č. L. XV. 1906. 351.

Beblavý P.: Povesti a báje z Vrboviec. Čas. Mus. spoloč VIII. 1905. 86; IX. 1906. 8. 17. 36. 51.

Bibová R.: Slovanské pletarstvo. Č. M. Ol. XXXIII. 1906. 69.

Bílý Fr.: Rozbor lidové ballady „Osiřelo dítě". Věstník českých professorů XIII. 1906. 381.

Blažek A.: Pecivalové. Č. L. XV. 1906. 471.

— Vlk a vlkodlaci na Chrudimsku. ib. 236.

Blažek J.: Paměti staré. S. A. V. 1906. 29.

Bodnár J.: Verše svadobné z Uderinej. Čas. Mus. spoloč. IX. 1906. 22.

Branický M.: Krásnohorka v Oravě. Čas. Mus. spoloč. IX. 1906. 5.

Brány našich dědin na Holešovsku. S. A. V. 1906. 194.

Březnický M. M.: Blažeja a Gregora. Školské zvyky v Tpelskej Breznici v Hornom Novohrade. Čas. Mus. Slov. spoloč. IX. 1906. 1.

Cílek V.: Konopická. Č. L. XV. 1906. 324.

Czambel S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. I. Východnoslovenské nárečie. Turčanský

Digitized by Google

Sv. Martin 1906. Nákladem vlastním. Str. 624.
Čečetka F. J.: Robotnici na Dymokursku. — Věstník Poděbr. IX. 1906. 6. 23. 37.
— Sedlák-básník. ib VIII. 1905. 184.
Červený F. J.: Příspěvek k poddanským poměrům na Konicku za první polovici století XIX. Č. M. M. XXIX. 1905, 351.
Daněk A.: Krutínoha. Z vodníkovy říše pod Katovickou horou. Č. L. XVI. 1907. 88
Dolenský A.: Písně a letáky o defenestraci r. 1618. Č. L. XVI. 1907. 34.
Doležilík J.: Kolomazná pec. S. A. V. 1906. 156
Dominikalisté. S. A. V. 1906. 59.
Drachovský A.: Kulturní obrázky ze Zbirovska. V Rokycanech.
Drnek J.: O zlém šafáři. Č. L. XV. 1906 300.
Dušek V. J.: † František Bartoš. Národop. Věstník I. 1906. 182.
Dvořák R.: Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. Časop. mor. musea zem. VI 1906. 80.
Edgar E.: Lidové umění a domácí průmysl u nás. Revue mor.-slezská II. 1906. 167.
Engel P.: Dětská závist při hře. Č. L. XV. 1906. 396.
— Divoké čili zpáteční dítě na Domažlicku ib. 396.
— Groš v trní (svatební říkadlo) ib. 300.
— Jak se šatili v Srbicích na Domažlicku. ib. 341.
— „Krvavé koleno," strašidlo po klekání na Domažlicku. ib. 301.
— Mužský kroj v Lohovčicích (asi před r. 1840). ib. 342.
— O morách ib. XVI. 1907. 61.
Fabian V.: Třísky „hromové" (pověra pražská). ib. 251.
Feigar A.: Kolomazná pec S. A. V. 1906. 154.
Flajšhans V.: M. Jan Hus o skřítkovi. Č. L. XV 1906. 194.
Folprecht J.: Příspěvky k mluvě lidu slováckého na moravském Podluží. Výr. zpráva c. k. české reálky v Plzni na rok 1905—1906.
Fotografické studie J. Klvaní o krojích a typech hanáckých děvčat. Č. L. XV. 1906 193.
Francev Vl. A.: A. F. Kucharski o Slamníku a Fidlovačce r. 1826. Č. L. XV. 1906. 386.
Frinta A.: Příspěvek k lidové korrespondenci a její ornamentice z r. 1807. ib. XVI. 1907. 80.
Fritz J. A.: Bechyňské písně z Nuzic. ib. 46.
Gebauer B.: Východočeské otrokářství. V Praze 1906 Str. 84.
Gottweiss J.: Kup zahrady (zahradnické usedlosti z Hrabové u Zábřeha). S. A. V. 1906. 107.
Gregor J.: Z porekadiel M. Ivankovej. Čas. mus. spoloč. IX. 1906. 44.
Grmela J.: Zaklínání na Pačlavsku v okresu Kroměřížském na Moravě. Č. L XV. 1906. 379, 426.
Gross H.: Odsouzení dvou kouzelníků v Českém Krumlově 19. a 20. října r 1615. Č. L. XV. 1906. 299.
H. F. Lékaři. Besedy Času XI. 1906 363
Halaša A.: Porekadlá a príslovia. Čas. mus. spoloč. IX. 1906. 53.
Hatlák V.: Domácí průmysl na Moravě. Revue morav.-slezská II. 1906. 158.
Havelková Vl.: Fr. Kretzova sbírka výšivek — Národop. Věstník I. 1906. 103.
— Výstava lidového umění a průmyslu ve Vídni. ib. 59.
Heidenreich Fr.: Kolomazná pec S. A. V. 1906. 155.
— Lidový průmysl na Prostějovsku. ib. 231.
— List l. p. 1577, jímž Vratislav z Pernštejna propůjčuje obci Čechovicím erb a znamení na pečeť. Listinář S. A. V. 1906. CCLXVII.
Hellich J.: Boží muka za vsí Zboží u Poděbrad. Věstník Poděbrad. IX. 1905. 36.
— Lidové stavby na Poděbradsku. ib 87.
— Posvícení na Poděbradsku. Dle Vavákových Pamětí. ib. VIII. 1905. 149. 165. 180.
Hille J.: Husitské zvonění v Písku. Č. L. XVI. 1907. 112.
— „Zavrtaná v máji". ib. XV. 1906. 397.
Hlaváč M.: Príslovia, porekadlá a úslovia. Sbor. Mus. spoloč. XI. 1906. 50.
Hoblová B.: Kroje a výšivky lidové na Poděbradsku. (Zvl. otisk z knihy Poděbradsko.) V Ml. Boleslavi.
Hojsák J.: Rvačka pro svatební podvazek. Č. L. XVI. 1907. 110.
Holuby J. L.: Piesne vojenské z Bošackej doliny. Č. L. XV. 1906 343.
Homolka Fr.: České lidové písně. Č. L. XV. 1906. 385.
— Výklad slova Mulišák. ib. 396.

Digitized by Google

Homolka Fr.: Tajná řeč dětská. ib. 251.
Horský E. (= Č. Zíbrt): Duchovní lékárna domácí. ib. 344.
— Hostinský O.: Česká světská píseň lidová. V Praze 1906. Nákl. Fr. Šimáčka. (Knihovny Českého Lidu č. 4.)
Hraše J. K.: Oslava zrušení roboty v Ohnišově r. 1849. Č. L. XV. 1906. 190.
Hrubý Fr.: Kominářská taxa zvýšena po vesnicích S. A. V. 1906. 263.
— Selské archivy. ib. 191.
Hruška J. F.: Kostelíště na Hůrce u Chodova. Č. L. XVI 1907. 73.
Chotek K.: Cerevo. Národopisná studie. Národop. Věstník I. 1906. 65. 97. 129. 161. 200. 225.
Chytil M.: Koledné. S. A. V. 1906. 195.
— Komín-kuchyň. ib. 95.
— Kuřata dávali Nákelskému faráři darem za processí ib. 60.
— Píseň kratochvilná o svatebním veselí pana vlka s ušlechtilou pannou kozou. ib. 125.
— Pšenici na hostie pro Nákelský chrám Páně. ib. 60.
— Zápisné. ib. 60.
Iremský: Janošíkovská Čas. mus. spoloč. VIII 1905 90.
— Príslovia zo Spiša. ib. 76.
Jacimirskij A. J.: Původ umění podle starých a nových theorií. Věstník Národop. I. 1906, 33.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Literatura kulturně-historická a ethnografická 1906—1907.

* Herman Sökeland, ***Noch einmal die Wünschelrute.*** Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde, red. Joh. Bolte, XVI, 1906, str. 418—22. Proti pokusům, jež hlavně Franzius podnikal v Kielu s čarovnou domnělou mocí kouzelné virgule, ohradil se autor závažnými důvody, Zentralblatt der Bauverwaltung, XXV. 1905, č 74. Znova sebral historický i technologický a fysický materiál a potírá theorii, která v poslední době jinde i u nás tolik hluku natropila. Dovolává se vývodů odborných geologa Haase v článku Weberově, Wider die Wünschelrute, Journal für Gasbeleuchtung 1906; v. Bülow, Übersinnliche Welt, 1905, Dez. No. 2., str. 405; Vogel, Tägliche Rundschau, 1906, 9. Jan., Unterhaltungsbeilage, No 7., str. 26; Heim, Journal für Gasbeleuchtung und Wasserversorgung, 48. sv., 1905, č 50; týž, Vierteljahrschrift der Naturforschenden Gesellschaft in Zürich, 1903, sv. 48, str. 287—306. Podle slibu podám o téže věci přehledný článek v Českém Lidu.

* Theodor Siebs, ***Schlesiens volkstümliche Überlieferungen.*** Sammlungen und Studien der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde. Band II. Sitte, Brauch und Volksglaube. 2 Teil. Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien, von Paul Drechsler. II. Mit Buchschmuck von Ellen Siebs, Leipzig, B. Teubner, 1906, 8°, str. XII, 348.

* Albert Hellwig, ***Himmelsbrief in einem modernen Betrugsprozess*** Zeitschrift des Vereins für Volkskunde red. Joh. Bolte, Berlin, 1906, str. 4-22 Na základě spisu H. Walcha, Himmelsbriefe, Der neue Pitaval der Gegenwart, Leipzig, I 1903, str 59—92 pojednává autor o soudním řízení podvodném s domnělými dopisy nebeskými. „Unter Himmelsbriefen versteht der Volkskundige bekanntlich Briefe, in denen dem Besitzer Schutz vor Dieben, Beistand in Prozessen, Glück in Geschäften und alles sonstige Gute gewünscht sind, und die angeblich aus dem Himmel stammem und diesem himmlischen Ursprung auch ihre magische Kraft verdanken." K literatuře, kterou podepsaný již v Českém Lidu uvedl o této látce, dodávám: Al John, Sitte, Brauch und Volksglauben im deutschen Westböhmen, Prag, 1905, str. 302; Branky, Archiv für Religionswissenschaft V.; Caviezel, Schweizer. Archiv für Volkskunde, III. 1899, 3; Pelz, Blätter für pommersche Volkskunde, 1. 44; Redlin, ibid., II. 172; Pelz, ibid., I. str. 167; Haas, ibid., I. str. 24; Dieterich, Blätter für hessische Volkskunde 1901, str. 11; Köhler, ibid., I. str. 143; Dieterich, ibid., I. str. 19, 25; Strack, ibid., I. str. 155; Bartsch, Sagen aus Mecklenburg II. str. 341.

* Reber B., ***Zwei neue Dokumente über Leonhard Thurneysser zum Thurn.***

Digitized by Google

Sv. Martin 1906. Nákladem vlastním. Str. 624.
Čečetka F. J.: Robotnici na Dymokursku. — Věstník Poděbr. IX. 1906. 6. 23. 37.
— Sedlák-básník. ib VIII. 1905. 184.
Červený F. J.: Příspěvek k poddanským poměrům na Konicku za první polovici století XIX. Č. M. M. XXIX. 1905, 351.
Daněk A.: Krutinoha. Z vodníkovy říše pod Katovickou horou. Č. L. XVI. 1907. 83
Dolenský A.: Písně a letáky o defenestraci r. 1618. Č. L. XVI. 1907. 34.
Doležilík J.: Kolomazná pec. S. A. V. 1906. 156.
Dominikalisté. S. A. V. 1906. 59.
Drachovský A.: Kulturní obrázky ze Zbirovska. V Rokycanech.
Drnek J.: O zlém šafáři. Č. L. XV. 1906. 300.
Dušek V. J.: † František Bartoš. Národop. Věstník I. 1906. 182.
Dvořák R.: Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z roku 1821. Časop. mor. musea zem. VI 1906. 80.
Edgar E.: Lidové umění a domácí průmysl u nás. Revue mor.-slezská II. 1906. 167.
Engel P.: Dětská závist při hře. Č. L. XV. 1906. 396.
— Divoké čili zpáteční dítě na Domažlicku ib. 396.
— Groš v trní (svatební říkadlo) ib. 300.
— Jak se šatili v Srbicích na Domažlicku. ib. 341.
— „Krvavé koleno," strašidlo po klekání na Domažlicku. ib. 301.
— Mužský kroj v Lohovčicích (asi před r. 1840). ib. 342.
— O morách ib. XVI. 1907. 61.
Fabian V.: Třísky „hromové" (pověra pražská). ib. 251.
Feigar A.: Kolomazná pec S. A. V. 1906. 154.
Flajšhans V.: M. Jan Hus o skřítkovi. Č. L. XV 1906. 194.
Folprecht J.: Příspěvky k mluvě lidu slováckého na moravském Podluží. Výr. zpráva c. k. české reálky v Plzni na rok 1905—1906.
Fotografické studie J. Klvaní o krojích a typech hanáckých děvčat. Č. L. XV. 1906 193.
Francev Vl. A: A. F. Kucharski o Slamníku a Fidlovačce r. 1826. Č. L. XV. 1906. 386.
Frinta A.: Příspěvek k lidové korrespondenci a její ornamentice z r. 1807. ib. XVI. 1907. 80.
Fritz J. A.: Bechyňské písně z Nuzic. ib. 46.
Gebauer B.: Východočeské otrokářství. V Praze 1906 Str. 84.
Gottweiss J.: Kup zahrady (zahradnické usedlosti z Hrabové u Zábřeha). S. A. V. 1906. 107.
Gregor J.: Z porekadiel M. Ivankovej. Čas. mus. spoloč. IX. 1906. 44.
Grmela J.: Zaklínání na Pačlavsku v okresu Kroměřížském na Moravě. Č. L. XV. 1906. 379, 426.
Gross H.: Odsouzení dvou kouzelníků v Českém Krumlově 19. a 20. října r 1615. Č. L. XV. 1906. 299.
H. F. Lékaři. Besedy Času XI. 1906 363
Halaša A.: Porekadlá a príslovia. Čas. mus. spoloč. IX. 1906. 53.
Hatlák V.: Domácí průmysl na Moravě. Revue morav.-slezská II. 1906. 158.
Havelková Vl.: Fr. Kretzova sbírka výšivek — Národop. Věstník I. 1906. 103.
— Výstava lidového umění a průmyslu ve Vídni. ib. 59.
Heidenreich Fr.: Kolomazná pec S. A. V. 1906. 155.
— Lidový průmysl na Prostějovsku. ib. 231.
— List l. p. 1577, jímž Vratislav z Pernštejna propůjčuje obci Čechovicím erb a znamení na pečeť. Listinář S. A. V. 1906. CCLXVII.
Hellich J.: Boží muka za vsí Zboží u Poděbrad. Věstník Poděbrad. IX. 1905. 36.
— Lidové stavby na Poděbradsku. ib 87.
— Posvícení na Poděbradsku. Dle Vavákových Pamětí. ib. VIII. 1905. 149. 165. 180.
Hille J.: Husitské zvonění v Písku. Č. L. XVI. 1907. 112.
— „Zavrtaná v máji". ib. XV. 1906. 397.
Hlaváč M.: Príslovia, porekadlá a úslovia. Sbor. Mus. spoloč. XI. 1906. 50.
Hoblová B.: Kroje a výšivky lidové na Poděbradsku. (Zvl. otisk z knihy Poděbradsko.) V Ml. Boleslavi.
Hojsák J.: Rvačka pro svatební podvazek. Č. L. XVI. 1907. 110.
Holuby J. L.: Piesne vojenské z Bošackej doliny. Č. L. XV. 1906 343.
Homolka Fr.: České lidové písně. Č. L. XV. 1906. 385.
— Výklad slova Mulišák. ib. 396.

Digitized by Google

Homolka Fr.: Tajná řeč dětská. ib. 251.
Horský E. (= Č. Zíbrt): Duchovní lékárna domácí. ib. 344.
— Hostinský O.: Česká světská píseň lidová. V Praze 1906. Nákl. Fr. Šimáčka. (Knihovny Českého Lidu č. 4.)
Hraše J. K.: Oslava zrušení roboty v Ohnišově r. 1849. Č. L. XV. 1906. 190.
Hrubý Fr.: Kominářská taxa zvýšena po vesnicích S. A. V. 1906. 263.
— Selské archivy. ib. 191.
Hruška J. F.: Kostelíště na Hůrce u Chodova. Č. L. XVI 1907. 73.
Chotek K.: Cerevo. Národopisná studie. Národop. Věstník I. 1906. 65. 97. 129. 161. 200. 225.
Chytil M.: Koledné. S. A. V. 1906. 195.
— Komín-kuchyň. ib. 95.
— Kuřata dávali Nákelskému faráři darem za processí ib. 60.
— Píseň kratochvilná o svatebním veselí pana vlka s ušlechtilou pannou kozou. ib. 125.
— Pšenici na hostie pro Nákelský chrám Páně. ib. 60.
— Zápisné. ib. 60.
Iremský: Janošíkovská Čas. mus. společ. VIII 1905 90.
— Prislovia zo Spiša. ib. 76.
Jacimirskij A. J.: Původ umění podle starých a nových theorií. Věstník Národop. I. 1906, 33.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Literatura kulturně-historická a ethnografická. 1906—1907.

* Herman Sökeland, *Noch einmal die Wünschelrute.* Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde, red. Joh. Bolte, XVI, 1906, str. 418—22. Proti pokusům, jež hlavně Franzius podnikal v Kielu s čarovnou domnělou mocí kouzelné virgule, ohradil se autor závažnými důvody, Zentralblatt der Bauverwaltung, XXV. 1905, č 74. Znova sebral historický i technologický a fysický materiál a potírá theorii, která v poslední době jinde i u nás tolik hluku natropila. Dovolává se vývodů odborných geologa Haase v článku Weberově, Wider die Wünschelrute, Journal für Gasbeleuchtung 1906; v. Bülow, Übersinnliche Welt, 1905, Dez. No. 2., str. 405; Vogel, Tägliche Rundschau, 1906, 9. Jan., Unterhaltungsbeilage, No. 7., str. 26; Heim, Journal für Gasbeleuchtung und Wasserversorgung, 48. sv., 1905, č 50; týž, Vierteljahrschrift der Naturforschenden Gesellschaft in Zürich, 1903, sv. 48, str. 287—306. Podle slibu podám o téže věci přehledný článek v Českém Lidu.

* Theodor Siebs, *Schlesiens volkstümliche Überlieferungen.* Sammlungen und Studien der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde. Band II. Sitte, Brauch und Volksglaube. 2 Teil. Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien, von Paul Drechsler, II. Mit Buchschmuck von Ellen Siebs, Leipzig, B. Teubner, 1906, 8°, str. XII, 348.

* Albert Hellwig, *Himmelsbrief in einem modernen Betrugsprozess* Zeitschrift des Vereins für Volkskunde red. Joh. Bolte, Berlin, 1906, str. 422 Na základě spisu H. Walcha, Himmelsbriefe, Der neue Pitaval der Gegenwart, Leipzig, I 1903, str 59—92 pojednává autor o soudním řízení podvodném s domnělými dopisy nebeskými. „Unter Himmelsbriefen versteht der Volkskundige bekanntlich Briefe, in denen dem Besitzer Schutz vor Dieben, Beistand in Prozessen, Glück in Geschäften und alles sonstige Gute gewünscht sind, und die angeblich aus dem Himmel stammem und diesem himmlischen Ursprung auch ihre magische Kraft verdanken.“ K literatuře, kterou podepsaný již v Českém Lidu uvedl o této látce, dodávám: Al. John, Sitte, Brauch und Volksglauben im deutschen Westböhmen, Prag, 1905, str. 302; Branky, Archiv für Religionswissenschaft V.; Caviezel, Schweizer. Archiv für Volkskunde, III. 1899, 3; Pelz, Blätter für pommersche Volkskunde, 1. 44; Redlin, ibid., II. 172; Pelz, ibid., I. str. 167; Haas, ibid., I. str. 24; Dieterich, Blätter für hessische Volkskunde 1901, str. 11; Köhler, ibid, I. str. 143; Dieterich, ibid., I. str. 19, 25; Strack, ibid, I. str. 155; Bartsch, Sagen aus Mecklenburg II. str. 341.

* Reber B., *Zwei neue Dokumente über Leonhard Thurneysser zum Thurn.*

Digitized by Google

Mitteilungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften. V. 19 6. č. 3, str. 431—9. O činnosti proslulého alchymisty, jenž působil mimo jiné také ve Frankfurtě nad Odrou. Srv H Roedel. Zur Geschichte der Naturforschung in Frankfurt a. d. O., Frankfurt, 1906.

* C. J. Steiner, *Die Tierwelt nach ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben, in Sitte und Sage, in Geschichte und Litteratur, im Sprichwort und Volksfest.* Kulturgeschichtliche Streifzüge, Gotha, 1906, 8°, str. XII., 323. Slovanské a románské látky nevšímá si spisovatel skoro vůbec, materiál z pramenů a tradic německých sebrán pečlivě a sestaven v poučnou i zábavnou četbu. Na knihu upozorňujeme jako na vzor, jak by se u nás mohla vydati kniha tohoto obsahu. Roztřídění její mohlo by tu býti vodítkem.

* Vogeler. *Das Sieb auf der Schafschere.* Zeitschrift des Vereins für die Geschichte von Soest und der Börde. Soest, 1906, XXVII., str. 87. Hádání z řičice (řešeta) na nůžkách bylo oblíbeno u starých Čechů a provozuje se posud mezi lidem. Je to obyčej prastarý, všeobecně rozšířený. Pěkný příspěvek a doklady sebral Vogeler v uvedené studii.

* Max Jacobi, *Naturwissenschaft und Kulturgeschichte.* Natur und Kultur. Zeitschrift für Schule und Leben, München, II. 2 H., str. 53—5.

* Fr. Strunz. *Über antiken Dämonenglauben.* Ein Beitrag zur Geschichte des Naturgefühls, Sammlung gemeinnütziger Vorträge, herausgeg. vom Deutschen Verein zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse in Prag. 1905, No. 319.

* Böhmländer J., *Die Bekämpfung des Heidentums durch die Karolinger nach den Kapitularien.* Altbayerische Monatschrift, J. V. H 3, str. 61—76. Zápovědi přežitků pohanských v bavorských kapitulariích, v nichž nalezneme mnoho obdobného se zprávami nejstarších českých kronikářů a záznamů o pověrách, obřadech pohanských a pod. u starých Čechů.

* Karl Schattenberg, *Till Eulenspiegel und der Eulenspiegelhof in Kneitlingen*, zumeist nach ungedruckten Akten dargestellt. Braunschweig, 1906, 8°, str. 71.

* Elisabeth Lemke (mit Beiträgen von Joh. Bolte), *Das Fangsteinchenspiel.* Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, red. Joh. Bolte, XVI., Berlin, 1906, str. 46 a d. O hře s kaménky, srovnávací studie. Na str. 64-65 o české hře: Böhmisch: Drábky. Budou nám vítány zprávy o této hře od laskavých čtoucích: způsob hry, počítání, překážky při hře a podobné. O.iskneme.

* Eliška Řeháková, *Obrázky z krajů blízkých a vzdálených*, příspěvek k zeměpisnému vyučování (Poučná knihovna Máje, pořádá Dr. D. Panýrek, sv. IV.). v Praze, 1906, m. 8°, str. 160 (2. Z obsahu: Hradčany. Na Šumavě. Prachatice. Na Třeboňsku. Kutná Hora. Sedlec. Karlovy Vary. Brno.

* Zd. Bátky, *Blaue Sgrafitto-Geschirre.* Anzeiger der ethnografischen Abtheilung des Ungarischen National-Museums, red. Vilibald Semayer, Budapest, III 1., 1906, str. 48-50, s vyobrazením. Dovolává se též sbírek majoliky v pražských museích. Odborníci naši asi posoudí, pokud je správné mínění autorovo o domněle maďarském původu tohoto umění lidového, o němž „Český Lid" od začátku přinášel zprávy, úvahy i vyobrazení.

* Em. Hauner, *Stručný nástin některých tajných společností* (Knihovna Spolku pro filosofii, mystiku a okkultismus, svazek 1). V Praze, 1905 (1906), 12°, str. 64. Výborná studie kulturně-historická. Obsah: Úvod. Krata Repoa. Růže a kříž (Rosenkreuzer, o jejichž příbuznosti s alchymií a se svobodným zednářstvím píše studii Otakar Zachar) Svobodné zednářství. Řád illuminátův německých. H. B. F. L.

* F. Stolz, *Das Totenbrett, ein Ueberrest des bajuvarischen Heidentums.* Zeitschrift für österreichische Volkskunde, red. Dr. Michael Haberlandt, XII. 1906, str. 113-9. Důvody (ač nikterak nepřesvědčují) o zvyku pohřebních prken v tradici lidu německého. Týká se téhož zvyku mezi lidem šumavským v Čechách.

* Franz Wilhelm, *Ruhsteine Dorfsteine, Gerichtssteine*, tamtéž, str. 128-38. Též material z Čech.

Digitized by Google

Antonín Truhlář:

O selské bouři ve východních Čechách r. 1612.

O selských bouřích,*) které počátkem XVII. století v Čechách vznikaly, dovídáme se některých nových podrobností ze skládání Jana Matějky o smrti pana Fridricha staršího z Oppršťorfu, uveřejněném za širokým titulem: »Píseň nová Jich Milostem Urozeným pánu panu Ottovi, pánu panu Fridrichovi, vlastním bratřím z Oppršťorfu, svobodným pánům z Dubu a Fridšteina, na Častalovicích, Tyništi, Přestavlcích a Ledské, J. M. arciknížete Karla rakouského etc. komorníka, kteříž pro odjití časné prostředkem smrti z světa tohoto do dobré a slavné paměti Jeho Milosti urozeného pána pana Fridricha staršího z Oppršťorfu, svobodného pána z Dubu a Fridšteina, na Častalovicích, Tyništi, Přestavlcích a Ledské, J. M. císařské raddy, pana otce Jich Milostí nejmilejšího, velice zarmouceni jsau, ku potěšení a dotčenému Jeho Milosti pánu panu, kterýž jest v létu tomto 1615 v sobotu den sv. Valentina, jinak 14. dne měsíce února okolo první hodiny na noc běh života svého dokonati v Pánu Bohu pokojně a pobožně usnauti ráčil a v pondělí po neděli smrtedlné, jináč 6. dne měsíce dubna spůsobem pobožným křesťanským v kostele větším Častolovským pochován. Ode mne Jana Matějkova Častolovského, při témž Jeho Milosti již nebožtíku dobré a slavné paměti pánu panu bez mála 35 let pořád v službě, pro písařské a nyní auřednické zůstávajícího, na památku složená v sobotu den památný sv. Benedykta. Léta 1615. Vytištěna v Starém Městě Pražském u dědicův Kašpara Kargezia.« Celkem 10 listů ve 4°. S notami na třech prvních listech. Má 118 sloh čtyřveršových, tištěných vždy nepřetržitě Začátek:

Ach, o smrti přeukrutná, Pročs tak velmi neústupná,
A v svém každém předsevzetí Nedáš se žádnému svésti.

Napřed položeny jsou údaje životopisné o nebožtíkovi. Narodil se r. 1547 v pondělí po sv. Markétě; v jedenácti letech věku dán byl ke dvoru cís. Maximiliana za panoše. R. 1566 účastnil se tažení proti Turku. Za manželku pojal dceru Kašpara Piklera, ovdovělou po Mikul. Varnštorfovi; byl s ní $2^1/_2$ roku, synáček z manželství toho pošlý zemřel s matkou r. 1575. Druhou manželku (od r. 1579) měl Magdalenu, dceru Bořivoje z Donína, s níž žil 24 leta, zplodiv tři dcery a dva syny. Po

*) Viz Rezek, Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách (1887) str. 19 a násl.

Digitized by Google

třetí oženil se r. 1606 s Kateřinou, dcerou Ladislava z Lobkovic na Chlumci, Neustadtlu a Jistebnici, s níž žil 8 let. Dítek neměli.*)

V Častalovicích dal chrám zvětšiti, o táře upraviti a zvon slíti, též hrobku v kostele zříditi.

40. Druhý též kostel postaven. Z gruntu nový jest založen,
Nejpříz ke cti chvále Božské Svaté Maři Magdalenské.
41. Také i zámek nákladný Při městečku postavený,
Což vše českému království Může býti k ozdobenství.
R. 1600 zřekl se »auřadu raudy dvorské a komorní« a pouze titul podržel. Jinak byl často činný v kommissích.
54. An i léta tisícího Šestistého a pátého
Zde v tomto kraji Hradeckým Byl hejtmanem nařízeným.
55. Potomně po letech sedmi V té pokojné české zemi
Ňáká chasa se sebrali Černěkovice**) vydrali
56. Kterýmž když tak sedlo dobře, An na tvrzi i ve dvoře
Uchmátli hojnost nábytkův I všelijakých dobytkův.
57. Chuť další měli k loupeži, Přitáhli na Páně zboží
V hauffu velkém s ručnicemi, Též i s jinými zbraněmi.
58. A do dvoru Libelského***
Chtěl nejeden nad druhého
Nedbajíc nic na prošení I jaké napomínání.
59. O čemž když Jeho Milosti Znát bylo dáno v rychlosti,
Poručil tam vypraviti, Svého vlastního hájiti.
60. Tu ihned z vyslaných Páně Přišel veliký strach na ně,
Malý odpor učinili, Na utíkání se dali.
61. A jsauce tak proplášeni, Na mnoho stran rozehnáni,
Ti kteříž byli zjímáni Do Hradce k ztrestání dáni.
62. Tau příčinau stal se pokoj, Přestal od té chasy rozbroj,
Nad čímž sausedé okolní Měli slušné zalíbení — atd.

Doplněk ku zprávě tuto podané obsažen jest ve Švendově Železném obraze města Král. Hradce, Rozdíl V. k l. 1612 na str. 176—177:

»V kraji pak Hradeckém rozbroje mezi poddanými a vrchnostmi povstaly a mnozí takoví zbůjníci v Králové Hradci vězením trestáni byli.« Připojen zápis vězněných:

»My Jiří Chládek, Jiřík Kadrna, Vít Zahradník, Václav Novotný, Bartoloměj Marků, Václav z Javornice, Jan Nosálů, Jiřík Nováků, Václav Vařek a Mikuláš, synové nebožtíka Rebeky z Lukavice, Jan Sláma z Dlauhé Vsi, Jan Jonášů z Habrové, Daniel Trojan z Dobřenova, Ondřej Růžička, tovaryš řemesla kožešnického a Jakub Pyce přiznáváme se tímto zápisem našim, jakož jest to J. M. Cís. skrze rezolucí atd. v Praze 9. srpna roku

*) Sr. Jos. Vávry Z rodinné kroniky panu z Oppersdorfu ve Sborníku Historického kroužku Vlasti 1897 seš. 6. str. 73.
**) Ves blíže Rychnova n. Kn., na panství hrab. z Kolovrat-Krakovských.
***) Libel ves u Častalovic.

Digitized by Google

1612 na ponížené toho vyhledávání J. M. uroz. pana Eustachia Bettengel z Najenperku, vrchnosti naší dědičné, abychom z toho prodlauženého vězení šatlavního, obvinění z pádu a autěku na grunty J. M. urozeného pana Fridricha staršího z Oppersdorfu propuštěni býti mohli. Zavazujeme se nemstiti a nijak neškoditi, vždy se dostaviti pod hrdlem ztracení Actum feria 5. die 6. Septembris.«

Jan Soukup:

Masopustní skok v tanci pro vzrůst lnu.*)

Často dočítáme se mnohých zajímavostí, drobností, narážek a přípisků v rozmanitých spisech tištěných i v rukopisech, jak otištěných, tak i neotištěných, jež z pravidla ujdou pozornosti, ač obsahují zhusta velmi mnoho, co jest srozumitelno arci právě jen odborníku. Mají-li však nabýti pravého významu v literatuře odborné, jest třeba ukázati jej a neotiskovati jich bez poznámek a vysvětlivek, neboť jinak klesají na pouhou snůšku výpisků; takové byť i byly uveřejněny, zapadají obyčejně po druhé mezi drobnostmi nebo ve směsi, kde si jich nikdo nevšimne. Proto jsem se odhodlal shrnouti je, oceniti a podati veřejnosti, aby jich mohlo býti užíváno při dalším studiu našeho zvykosloví. Zajímavo jest, že dosavadní poznatky naše značně se posunují do minulosti většinou těchto příspěvků.

Jan Soukup.

Přibík, mnich řádu cisterciensského v klášteře vyšebrodském, současník Husův a pilný pracovník literární, měl zvyk přičiňovati všelijaké přípisky do rukopisů, jež přepisoval; nejzajímavější jest tento: »Nehněvaj sě, ať sě konopie urodie!« Že věta ona nehodila se patrným smyslem světským do knihy náboženské, jest jisto, avšak též omluvitelno u Přibíka, který se nerozpakoval vepsati hanlivé písně na Wiklifovce a píseň čistě

*) Pozn. red. Otiskujíce pěkný tento článek z péra váženého spolupracovníka a přítele, upozorňujeme na stať o jeho činnosti posavadní v Hlasu Národa 1907, 15. února, příloha.

Digitized by Google

světskou: »Otep mirrhy . . .« do rukopisu č. 42 (Cantus liturgici z roku 1410).*) Ať se v ní tají vzpomínka na veselé mládí v rodné osadě, nebo ať jest zachycena z pozorování života vesničanů v okolí kláštera, vždy stejně jest významna a zajímava. Hořejší slova: »Nehněvaj sě, ať sě konopie urodie!« nejsou nic jiného po našem zdání, než smiřovačka na konci masopustu, vyzvání k tanci, vyslovené patrně milencem, aby dívka zbožňovaná zanechala hněvu a dala se s ním v rej taneční. Slova ona mohla vytrysknouti jen z obyčeje prastarého a hluboko zakořeněného, který trvá podnes, jak ukážeme dále.

Téhož obyčeje týká se i narážka v rozprávce ze stol. XV. o mladičké, urozené paní Saloméně a starším i nehodném muži jejím. V čas masopustních kratochvílí přihodilo se »té pěkné paní, když měla najveselejší býti a tu chvíli ten potvorník mluviti s ní nechtěl a tomu jest nerozuměti jinak, nežli z té příčiny jediné, aby ji na ten čas prázden byl, aby se jí odhněval a toho nečinil, což lidé lidem činí o masopustě mladí i staří, neb tehdáž lidé rádi k konopiem podvorávají. Tu jest ten potvorný padúch, jiného jí nemoha k žalosti učiniti, s jinými tancoval a vesel byl a s ní nemluvil.«**) Nehodný muž onen úmyslně nevšímal si ženy, aby se jí vymstil a hněvaje se na ni, vysmekl se tou záminkou z obvyklé a všeobecné povinnosti taneční, jíž byl vázán manželce; ale s jinými se radoval a tancoval.

Zmínka, že mladí i staří o masopustě »rádi k konopiem podvorávají«, jest ovšem již nyní srozumitelnější; znamená, že lidé v ten čas tančíce, rádi vyskakují pro vyšší vzrůst lnu.***) Přípisek Přibíkův váže se s ní ve vnitřní shodě tak překvapující, že věru nedovedli bychom si pomysliti, že by paní Salomena byla usilovala obměkčiti manžela jinak než slovy: »Nehněvaj sě, ať sě konopie urodie!«

V obou cítíme patrný ohlas téhož pověrečného obyčeje, což uznává i Zíbrt v poznámce na str. 457, otiskuje onu rozprávku masopustní: Narážka na zábavu masopustní: Konopičky, Konopickou. Skok v tanci — jak vysoko, tak vysoko len a konopě poroste, když se v ten čas pole orá.

Obsah onoho obyčeje pověrečného nalezli jsme v Kalendáři Partliciově z r. 1617 při únoru; »toho měsíce sedláci mají své pranostiky a naučení tato: 2. Jestli slunce svítí na den Hromnic, sníh bude ještě větší nežli prvé, a len se obrodí; ženy vejše skákati budou.«†)

Podobně usuzuje i Pranostika selská přetištěná r. 1710 ze skladby starší: »Len a konopě pěkně se obrodí, ženy skákat vejš budou, to staří praví, v outerý ten právě masopustní . . .«††)

---

*) Čas. Č. Mus. 1882. Truhlář Jos.: Milostná píseň česká z počátku XV. stol. Str. 44—53. Onu větu čteme na str. 47.

**) Český Lid XIV, 457. Zíbrt Č.: Staročeská rozprávka o masopustních mumrajích a hodokvasu v XV. stol.

***) Rozhodně však nepřípustný jest výklad v Česko-německém slovníku Kottově I. 742.

†) Partliciův Kalendář každoroční hospodářský. V Praze r. 1617, str. 69.

††) Zíbrt Č: Staročeské výroční obyčeje atd. str. 44.

Digitized by Google

Stejně prorokuje Sedlská pranostika vytištěná počátkem stol. XIX. v Jindřichově Hradci: »Svítí-li slunce na den hromnic jasně, sněhové větší budou, věz neomylně. Leň a konopě pěkně se urodí. Ženy skákat vejš budou, to staří praví. V outerý tu právě masopustní, všech anjelů slavnost tu činí.«*)

Táž pověra udržuje se po celé století XVIII. a trvá i potom až na naši dobu, jak dokazuje literatura zvykoslovná, z níž podáme ukázky aspoň některé. Hanuš poznamenává, že na konci masopustu v Čechách scházejí se vesničané večer v hospodě, kde při tanci co možná nejvýš vyskakují . . . a domnívají se, že se jim len, obilí a zelí toho roku uvedou, čím více a výše skáčí na ten den.**) Zajímavá jest i zmínka jeho o voračkách na Klatovsku. Přistrojí muže v medvěda, obalivše jej dlouhou slamou žitnou a pšeničnou; na hlavě má vysokou čepici kuželovitou. Hospodyně tancujíce s ním, přejí si, aby tráva a obilí vyrostly nad výšku tohoto muže.

B. Němcová píše podobně při počátku voraček ve Stráži na Domažlicku. Barta potkav Markytku u hospody v neděli masopustní, hned spustil: »No — — tentononc — kmotra, musíme si také zatančit spolu. Ty abys měla dlouhý len, a mně aby se žíly pod koleny nezkrátily.«***) »Třetí den ráno chlapci chodili po vesnici; přestrojovali se všelijak, škádlili kde koho, a každá stará babka, kterou napadli, musila s nimi skákat. »Hodně vysoko, ať je dluhé konopí!« volali, vyhoupnuvše každou do výše.«†) Táž sběratelka vypravuje jinde o chození chlapců s rožněm na Domažlicku. Vešedše do světnice, stanuli u dveří a točíce rožněm opakovali: »Dejte šišku na špičku . . .« až hospodyně jim vetkla dlouhou šišku usmaženou na rožeň. Chlapci chytali v ty dni i baby do kola a skákajíce s nimi a pozdvihujíce je do vysoka volali: aby vysoké konopí bylo.††)

To se tak říká v Čechách, »jak dívky o masopustní dni skáčou, tak vysoký jim vzroste len,«†††) nebo »jak vysoko holka o masopustě skáče, tak vysoký bude mít len.«†*) Na Hořicku vztahují to na obé pohlaví, tvrdíce, že na konec masopustu »jak vysoko děvče, mladík skáče v tyto dni, tak vysoko vyroste len.«††*) Dle Krolmusa koncem masopustu na Kralohradecku »matky též tančejí, čím vejš vyskočí, tím prý větší len vyroste, místem ječmen a j. plodiny.«†††*) Vůbec leckde lze pozorovati, že i pověra mění

*) Str. 17. Vydání toto jest již chatrnější přetisk, pokud jde o slova i interpunkci.

**) Hanuš I. J.: Bájeslovný kalendář. Str. 80. Výklad jeho, že skokem v tanci napodobují „povýšení běhu slunečného na jaře“, prostě uvádíme, nepřikládajíce mu váhy.

***) Němcové B. Sebrané spisy. Sv. II. 255. Karla. (Vyd. Koberovo.)

†) Tamže, str. 258.

††) Vřadil jsem tuto obchůzku s rožněm, kterou B. Němcová přidává na srovnanou se slovenskou, protože chci ji vybaviti ze zapomenutí a pohnouti sběratele, aby po ní pátrali. Čas. Č. Musea 1859 Obrazy ze života Slovenského. Str. 517, pozn. 1.

†††) Čas Č. Mus. 1853. Houška J. V.: Pověry národní v Čechách. Str. 492.

†*) Erben K. J.: Prostonárodní české písně a říkadla. Vyd. II. 55.

††*) Národopisný sborník okresu hořického. V Hořicích 1895, str. 197.

†††*) Český Lid XIII. 414. Zíbrt Č.: V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého.

Digitized by Google

se poměry národohospodářskými; tato právě zanikla namnoze, když tam přestali pěstovati len a konopí, nebo byla přenesena na jiné rostliny užitkové, jako na př. na Smíchovsku a Zbraslavsku, kdež v úterý masopustní nikde se nepracuje, nýbrž v hostinci při hudbě tančí, aby byl dlouhý ječmen a hojně zemčat. Tančí se prostě, nečiní se již zmínky o skoku v tanci.*)

Pověra tato bývala a dosud jest též na Moravě. Na Rožnovsku říkají: »Jak vysoko děvče v končiny (t. j. v poslední dni masopustní) skáče, tak vysoko len uroste.«**) »Jak vysoko chasa v končiny skáče, tak vysoko urostou konopí a len.«***)

Na Přerovsku a Prostějovsku chodí chasa v úterý masopustní ráno s hudbou po dědině, vybírá vejce, slaninu, koblihy a j. i příspěvky peněžité na večerní společnou hostinu. Hudba je provází, v každém domě zahraje kousek a chasníci zatančí s hospodyněmi a dcerami domácími »na len a na konopě.«

Na Valaších a na Brodsku, kde se chodívá s medvědem, když tento přijde do stavení, zatančí s domácí dcerou dvakráte do kola »na konopě a na len.« Kde by nezatančili s medvědem, těm by se konopě ani len neurodily.†) Mladíci na Vsacku při chození s medvědem tancovali: »Toto bude na konopě, toto bude na len, toto bude na cibulu, toto bude na křen!«††) Skok v tanci masopustním a domnělý vliv jeho na výši konopí zná i lid slovenský.†††) B. Němcová vypravuje, že každá stará babička byť i vyschlá byla jak krkoška (vinný pařez), poskočí o fašantkách, t. j. o hodech masopustních, aby měla vysoké konopí. A což teprv veselostí rozháraná mládež, té nohy od tance ani neustávají. V masopustní pondělí a úterý chodí mladí chlapci s rožněm (buď celým železným nebo dřevěným s železným hrotem). Vešedše do izby, vbodnou rožeň do stropu a točíce se pod ním do kola, zpívají píseň, končící: »Hopsa chlapci do povaly, abyste vysoké konope mali.«†*) Dodatkem přidáváme obyčej slovenský pro totéž ale v jiný čas. Gazdiny přišedše o Boží hod z kostela vezmou každá vresko (pytlíček) se lněným nebo konopným semenem a pobíhajíce s ním s místa na místo, potřásají jím, aby dlouhé bylo konopí a dlouhý len.††*)

---

*) Smíchovsko a Zbraslavsko. Na Smíchově 1899, str. 480.

**) Kulda B. M.: Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry. Sv. III, 323

***) Bartoš F.: Moravský Lid. Telč 1892, str. 87. — Václavek M.: Moravské Valašsko. I 162

†) Tamže, str. 29, 31.

††) Václavek M. Moravské Valašsko. I. 75.

†††) Příklady v Zibrtových Staročeských výročních obyčejích, 1889. Str. 44. Sobotka P.: Rostlinstvo a význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských. Praha 1879. Str. 267. České a slovenské divky a hospodyně vynasnažují se o masopustě, aby co nejvýše vyskakovaly, neboť jak vysoko skáčou, tak vysoký urodí se jim len.

†*) Čas. Č. Mus. 1859. Němcová B.: Obrazy ze života Slovenského. Str. 516.

††*) Tamže str. 513.

Digitized by Google

Když jsme přehlédli všechny doklady o tomto obyčeji pověrečném, poznáváme, že se týká žen, jimž pěstování lnu a konopí náleží u Slovanův od pradávna. Sobotka dokládá, že konopě značí obrazně ženu, dívku a různé osudy jejich. I jinak rozmanité pověry víží se ke lnu a konopí a báječné bytosti dozírají na spracování jejich. Pověrečný obyčej, skákání žen a dívek československých v tanci masopustním, jest vzácný zbytek symbolického obřadu, jak Sobotka P. prohlásil správně již před 25 lety a jak dotvrzují podobné zvyklosti i jinde, na př. v Krajině; tam hospodyně zasevši len, vezme na ruce nejmladšího synka a drží jej vysoko, řkouc: »Tak vysoko ať roste len!«*) Vesničanka leckde v Polsku, jak uslyší skřehot žab před sv. Vojtěchem, hned běží k oknu chaty své nebo sousedovy a začne s ním rozhovor krátký, ale takřka obřadný: »Gospodarzu, gdzie będziemy len siać?« Týž odpoví: »Na przypiecku na grzędzie, tam len duży rość będzie.« A ona dodá: »Hopsasa, hopsasa, będzie en do pasa.«**)

U Rusů prostírají . . . kus plátna na lavici a postaví na ně obrazy přinesené z kostela; po obyčejné modlitbě hospodyně požádá kněze, aby vyhodil ono plátno na střechu, aby se urodil dlouhý (vysoký) len; nespadne-li plátno se střechy, naroste pěkný len.***)

Litvané mívali zajímavý obřad; dívky třetího dne po svátku . . . začátkem listopadu vzývaly boha Vaižganta, ochránce lnu a konopí. Nejvyšší dívka nabravši si koláčů za ňadra a stojíc na jedné noze na stolici, levicí zvedajíc dlouhé lýko lipové nebo jilmové se džbánem piva v pravici zvolala: »Vaižgante, urod nám tak vysoký len, jako já nyní jsem vysoká a nedej nám choditi nahými!« Vypivši pivo a naplnivši znova, džbán znovu, vylila na zemi a vyhazovala koláče ze záňadří k snědku služkám Vaižgantovým. Když stála pevně, bylo to znamením, že len se urodí budoucího roku, pakli kácejíc se nastoupila na druhou nohu, znamenalo neúrodu.†)

Třeba, že potřásání semenem lněným a konopným na Slovensku, zvedání v Krajině, onen krátký rozhovor v Polsku, vyhazování na Rusi a vystupování na Litvě nedálo se v týž čas jako u nás, přece jen vykonáváno jsouc ženami a dívkami a majíc týž účel, jeví se totožným se skokem žen a dívek československých v tanci masopustním a svědčí o jednom a témže starodávném obřadu v době pradávné.

Tím proveden byl důkaz o starobylosti obyčeje: skákati v tanci masopustním pro vyšší vzrůst lnu Vedle toho jsou ještě některé pranostyky, jako na př.: Jsou-li v masopustě dlouhé rampouchy, je úrodný rok na mouchy a je dlouhý len. Nebo: Na ostatky teče-li voda kolejí, je dlouhý len.††)

*) Sobotka: Rostlinstvo str. 266—267.
**) Wisła III., 486. Piatkowska Ignacja: Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej.
***) Sobotka, Rostlinstvo, str. 267.
†) Tamže.
††) Národopisný sborník okresu Hořického. Str. 202.

Digitized by Google

Studie F. K. Rosůlka o lidu na Pardubicku.

Se 7 vyobrazeními.

V nákladném díle, »Pardubicko, Holicko, Přeloučsko«, o němž jsme již podali v Českém Lidu referát, po zásluze pochvalný, pokračuje v 2. oddělení »Lid, jeho kulturní život a práce«, neúnavně činný redaktor této publikace, spolupracovník Českého Lidu, v líčení života minulého i přítomného ve městech. Použil archivních pramenů, posud netištěných,

1. Dřevěná radnice v Dašicích do r. 1830.
Dle náčrtu řid. učitele Josefa Horyny nakreslil učitel J. Rejfek.

stavěl na základech položených od Dra. Zikmunda Wintra a přidával z XVIII. stol. a z první polovice XIX. dobře uváženou tradici.

Vědecká cena důkladné studie Rosůlkovy spočívá především v její soustavnosti a pak v jejím výběru. Vždy celá skupina památek, údajů sestavena jest ze všech osad, měst v zaokrouhlený, ladný obrázek a sice výběrem líčených rázovitých zjevů, provázených vhodnými kresbami a fotografiemi. Proto všichni, kdož se obírají studiem kulturních poměrů českých, uvítají rádi tuto práci Rosůlkovu jako zdroj a podklad k svým pracím ve směrech rozmanitých. Jako jiné Rosůlkovy studie, tak i tato jest plodem pilného, svědomitého studia. Budí podiv ohromná sečtělost spisovatelova, bystrý soud o památkách. Považme, že spisovatel píše, jsa vzdálen od středisek bibliothečního bohatství, s jakými nesnázemi si opatřuje prameny a pomůcky — a přece výsledek jeho práce zahanbuje

Digitized by Google

ty, kdož tyjí pohodlně z povrchní, ledabylé práce, nikterak se nesnaží dosíci úplnosti, jakou se honosí studie Rosůlkovy, na které znova tímto a důtklivě upozorňujeme a zároveň dílo »Pardubicko« čtenářům Českého Lidu opětně doporučujeme.

Spisovatel vykládá nejdříve o založení měst a o právech, o městském opevnění, dále o vnitřních stavbách, o radnici a věžích, o náměstích, ulicích, o městském hospodářství, důchodech, platech, o vydáních a povinnostech, o povinnosti vojenské, o péči o chudé, o zdraví a duchovní

2. Dřevěná kaplička Sedmibolestné P. Marie v Dašicích. Fot. K. Stoklas.

potřeby, o správě, o soudech. Líčí obrázky z domácnosti a z ulice. Ukázkou, jak jest pěkně dílo vypraveno přidáváme v tomto čísle některá vyobrazení. Ukázku, jak možná čerpati z článku Rosůlkova, vybíráme z popisu úřadů »sousedských«.

V starém zřízení města Pardubského z r. 1515 poučují verše, kolik bylo sousedských »úředníků«, volených z obce:

»Úředníka, jemuž rychtář říkají,
též při tom času ihned proměňují,
výběrčího nákladů vyvolují,
pušku (pokladnici) dávají,
řemesla všecka v obci postav[illegible]

Digitized by Google

cechmistry tehdáž dvěma ozdobená,
z řemesel zvolená, úřadem stvrzená,
jest věc potřebná.
I dohledači k chlebům, také k pivům,
k měrám vinným, pivným, volí se ke sladům;
a již na předměstí oba hejtmané
jmenují se pro opatření ohně,
aby dohlédali každého téhodne,
neb jest potřebné.«

Zajímavé ukázky dřevěného stavitelství z Dašic podávají vyobrazení dřevěné radnice (str. 216.) a dřevěné kapličky Sedmibolestné Panny Marie (str. 217.). Radnice zanikla 1830 a jest tady její zachovaný obrázek, tím vzácnější. Jak byly podobné starožitné stavby nahrazovány novými, zděnými budovami, ukazuje vyobrazení radnice v Sezemicích na str. 219.

V Bohdanči chová listárna dvě stříbrné pečeti, menší s českým nápisem z r. 1555 a větší s latinským nápisem a stříbrným řetízkem z r. 1586. Viz vyobrazení na str. 221.

Bohdaneč měla za starodávna 4 brány. Obraz Hradecké brány, jež byla sbořena r. 1889 (viz na str. 223), jest jedinou ukázkou někdejšího opevnění.

Ukázku proslulých »pernštýnských cihel« podává vyobrazení na str. 224. podle originálu, chovaného ve školním museu v Bohdanči.

Jak byla vystrojena očepená nevěsta, poučuje obraz paní doktorové Hromádkové (str. 225.), jejíž otec, starý Horský, nosíval ještě cop. Jak se chodívalo v Pardubicích na počátku 19. století, v době francouzských válek, napovídají úryvky písně, zapamatované Marií Rosůlkovou (naroz. r. 1799): »Vy pardubské panenky, ztratily jste milovníky, císař pán vám je na vojnu pobral, nemáte se s kým těšiti. Kde mládenec, tu je panna, jsou jako blázni přistrojeni, on má z devíti kusů kabát, život dlouhý, šosy krátky, na hlavě maličký klobouk, vyhlíží v tom jako chomout, kalhoty má jak hansbuřt dlouhý, bodejž tu modu pes zatlouk. Ona má šaty před sebou tak jako . . . nádherně si v tom vykračuje, vigáno se táhne za ní; hlavu nese jak Turkyně, na uších velké oringle, někdo by myslel, že je od stavu, ona patoky šenkuje.«

J. L. Holuby:

Pokonanie dedičov Ondreja Kozíka v Bohuslavicach na Považí, z r. 1692 14. Junia.

Anno Dni 1692 die 14. Meus, Junij, W dome Geho Osvícenosti Pana P. Jakussith Imricha, w Dedine Bohuslawyczých, w pritomnosty Uradnych Osob, a Richtara Mesta Beczkowa Steffana Stalmacha, Jana Lonskeho, Pawla Lovanja, z Dediny Szrnyeho Richtara Dedinskeho Martina Gerža, Martyna Lorincza, Miklassa Fabianowých Uradnych, z Dediny pak

Digitized by Google

3. Radnice v Sezemicich.

Bohuszlawycz Dedinskeho Rychtara Gyura Holych, z Uradu pak Jana Bjelych, Andrassa Bosso, Jana Machačza. Stalo se dobrowolne dokonany mezy Annu, Manželku neboheho Andrása Kozíka a Sinom gey Martinom Kozíkom z strany gedney, druheg pak Andrásom Kozík Siny tohože predloženeho nebossčžíka Andrása Kozík, od Manželky prwsseg splozeneho, kdežto obe stranky ku rozdeleny Statku prywolycze, rozdjel mezy nimy učzinily sme spuosobem tymto:

Neyprwe z Lichwy Junecz geden Mladenczowy Martinowy, a Ewe panne pridawa se k Swadebnymu wesely. Item: Z Hospodarskeho společzneho zbožia tímže Martinowy a Eve, powinny budu na predek wymerat sstwrtnikow ssestnast a sstiry Okowy Wyna, to gest: Martinowy Ossem sstwrtnikow zbožia a dwa Okowy Wyna, a Ewe ossem sstwrtnykow zbožia.

Digitized by Google

a dwa okowy Wyna k Swadbe. Item: Eve Jalowičzka Čžerna se podle rozdielu dostala. Andrassovy Krawa Čžerwena, a Jalowycza Seykawa se dala. Martinovy Kozíkowy Jalowčža čžerwene, a gedno Tela tohoročzne. Druhe pak Tella tohoročzne Anne Maczose Andrása Kozíka se djelom dostalo. Item: Ze Zápražney Lichwy podle Losu Andrásowy Kozíkowy Par wolow zmenssim žrebatom se dostalo. Martinowy pak Kozíkowy dwe Koboli zwatssim žrebatom se podle Losu widaly. Item: Andrásowy Kozíkowy gedna Čžernohlawa Owcza z Jahnatjom se pridala, Ostatne pak Owcze nechawagu se Anne Maczose geho. Item, z wozu prednja Os, z gednim Kolesom prednim, a druhym zadnym Martinowy, zadnya pak Os, z gednim Kolesom prednym a druhym zadnym, Andrášowy se pridaly. Motika gedna Anne Maczosze Andrasoweg a Matery Martinoweg se dala, Item, Andrásowy Kozík Motika Klčžowa, geden ril, Senna Kosza, a pasowa retaz se pridala. Martinowy pak Kozíkowy, Motika Klčžowa, Koszyer Secžkowy, dwa držáky na kone, a gedna Hamowa retjaz, Wahy okowane se pridaly. Item, Hornya Stodola Andrásowy y z polessenim se pridala. Dolnya pak Stodola Martinowy y z plewinczy se pridawa. Piwnyčzku pod Stodolu, aby tito Bratie spolu užiwaly, Mlatowen tym spuosobem společzne. Item Andrásowy z Čgel wrchny Klat geden a druhy spodny zhorney strany, z dolney pak strany geden Klat a druhy stogaczy Klat Martinowy. András pak powjnen bude geden rog z Čzel Anne Maczosze swogey dat. Nemohucze na tolko spuosobu nagiti, pro tesnost mysta, kdeby se mohla Izba druha postawity, tehda do společznosty tímto dwúm Bratrom, Andrásowy a Martinowy Kozíkowy se nechala, ale aby (w) swornosty bidlely, gestliżeby pak kterakolwek stranka zlost počžala. tehda takowa powynna bude pokuty położity na Pana Oswíczeneho fl. 6. a to tolikrat, kolikratby se zlost počžala zktereho. Komora pak hornya nad Mlinyczu Andrásowy, spodnya pak Komora Martinowy z Materu se pridawa. Znadobuteho Statku z Kopanícz, pridawa se Anne Maczosze Andrása a Matery Martina Kozika, w Czapalowkach recžena se pridawa, y z owčžirnu, aby do Smrty swogey užiwala, po Smrty pak gey, András a Martin magi se na na poly rozdeliti, zostatnimy pak kopaniczamy András a Martin magy se na dwoge rozdelity. Ze Statkom pak Dedownim a Otnym, András a Martin Kozík budtože z Kopaniczamy, Wynohrady, Lukamy, i spolusstwrtju magy se na dwoge rozdelity. Dluch pak ktery w Praetensij mela Anna Maczocha Andrása Kozíka, totyžto fl. 19. den 75., ktere penyze bila do Hospodarstwy dala, za to pridalo se gey Krawa in fl. 9. a hotowych se gey dalo penez fl. 10. d. 75. zostatnimy pak penezmy, totiž fl. 9. d. 25. rozdelily sme gich na troge. Ze zbožjm yak v Jamach gsuczim, tak też co Pan Bůh toho roku požehnaty račży, na troge se budu delity. Slaniny, Sadla, strowa wsseligakowa, ma se na troge rozdelity. y Slepky rownym spuosobem na troge. Kteraby pak kolwek stranka toto dokonany zrussiti se opowažila, techda bezewsseho Milosrdenstwy na Jeho Oswicenost Pana swcho posudzuge se fl. 20. pokuty położiti, a to, tolikrat, kolikratby zrussily, anebo zrussiti by chtely. Pro lepssy toho pewnost a stalost, toto dokonany anebo rozdjel, aby tím

Digitized by Google

stalegssy a pewneyssy bil, pod Meszku Pečžety Mesta Beczkowa sme potwrdily a widaly. Datum in Oppido Beczkó, In domo primarii Judicis Steph. Stalmach, praesent, Juratis ejusdem Oppidi, die 15. Meus, Junij Ao. 1692.

(L. S.) Extradatum perme Stephan. Uliczky, Notar. ejusd. Oppidi. m. p.

Poznámky k tomuto dielnemu listu. Hneď na prvý pohľad musí napadnúť, že na záhlaví tohoto dielného listu stojí, že sa to rozdelenie majetku stalo v Jakušíčovskom pánskom dome v Bohuslavicach, v prítomnosti tam zejmena uvedených osôb, a na konci listiny stojí, že sa to pokonanie stalo v Beckove, v dome richtárskom. Jako sa to dá srovnať? Jednoducho tak, že dňa 14. Junia v Bohuslavícach ústne sa pokonali v prítomnosti na záhlaví menovaných osôb, medzi ktorými boli aj richtári a úradní nielen bohuslavickí, ale aj beckovskí a srňanskí, snád preto, že dáktoré parcelly rolí, lúk a vinic, ležaly aj vchotároch beckovskom a srňanskom, nielen na území bohuslavickom. A keď sa toto ústne pokonanie tu na mieste v Bohuslavicach spísalo, na druhý deň sa v dome primátora beckovského, t. j. v dome richtárskom »potvrdilo a vydalo«, aby medzi stránkami nepovstaly spory a rôznice. Tak sa dá záhlavie so zavierkou listiny srovnať.

Opravdu Šalamúnske bolo rozdelenie jednoho vozu medzí dvoch bratov! Každému sa ušla jedna os a jedno predné a druhé zadné koleso. Že si s tým podielom ani jeden nevedel poradiť, nezbývalo iného, než

4. Stříbrna peče[illegible]

Digitized by Google

6. Pernštýnská cihla v Bohdanči. Kreslil J. Moravec.

Pohřebiště poh. v Blevicích (u Slaného), na poloze Libuši nazvané, 9 mohyl homolovitých, v dubovém háji se nalézá nad Blevicemi východojižně ležící v poloze v Moučinách u Babího penízu jest kamenitá mohyla, 100 kroků má v objemu (periferie) ovinutá příkopem, jako na Litensku obehnaný Parkan na Korně vsi.

Poklad zlatý na Podmoklech. R. 1771 v senoseči v Kamenej voda potoční, kotel u Lidyna konci Brantův podemlela a překotila, zlatých knoflíčků trojího druhu přes korec, semo tamo se vodou dostaly a od lidu roznesly po domích, polích, dvořích, vesnicích okolních atd. R. 1809 přinesl jeden obyvatel dominikalista z Podmokel dvě husy panu Hetzendorfowi, direktorowi do Krusovic, aby mu k něčemu dopomohl, daroval je paní, aby se přimluvila u pana manžela, která je nechala zabiti jednu po druhé a kuchařka v žaludku nalezla dva kousky podmokelského zlata, nevěděvši, co by to bylo, okázala to paní a paní opět pánu svému poznal, že je to podmokelské zlato, jenž za 20 fl. stříbra stálo, někde na dvoře Somra neb Brychty či Albrechta ta husa ty dva kousky musela do žaludku dostati. Husy byly krmené, aneb někde pitím. Toho času písařem byl p. Staněk v Krusovicích, potom byl zámeckým zprávcem na Lánech r. 1834, když to V. Kolmusovi vypravoval.

Pohřebiště poh. v Podleštině u Slaného. Ant. Hoch, hospodář starý, srovnával pole podle průhonu do Slanýho, na němž pahrbky byly, pod jedným kamenem nalezl popelnici bronzovou a rozličné šperky, meč, nůž, řetízek bronz. a j. v. Dlouho to doma měl, potom se tím pohodilo a se ztratilo okolo r. 1830.

Pohřebiště poh. v Želenicích u Slaného na poli Želím, kopáči když dělali okolo silnici k Slanému, tu nejkrásnější okrasu, šperk bronzový vykopali a p. Jos. Pachlovi ho prodali. Nyní v Museum českém.

Vepřík. Pohřebiště ve Vokovicích nalezl jsem 1844. Zde vykopali na pohřebišti poh. kopáči moji bronzového vepříka, kterého p. měřič p. Pachl odkoupil 1849 a posud ho ve své sbírce chová starožitnin; on ale prodal za 6000 zl. svou sbírku národn. Museum českému, tedy i tam se bronzový vepřík můj nalézá!

Smrk. Na českých hranicích k Bavorům na Prachensku, Loketsku,

Digitized by Google

Švarzenberg - Klatovsku o pohřbu zvláště Štubenbachu na panství na smrk černé prkénko přibijou v lese a na to jméno umrlce napíšou,

7. Očepená nevěsta. (Narozena r. 1802 malována 1829.)
Olejomalba, fot. J. Chmelík.

takových prkének p. Fr. Pachl, cís. král. zeměměřič hojně nalezl. Na žádný jiný strom, kterých se tu mezi smrky hojně nalézá, bukový, du-

Digitized by Google

bový, borový, břízový atd., jen na smrkový se zavěsi a tak dlouho ponechá na smrku, až sama spadne.

Rakev dřevěná a v ní měděná. V Benešově na panství Chotkovském na Litoměřicku byla truhla umrlčí dubová, na ní pěkná vkusná řezba a v té dubové rakvi byla měděná, z krypty ji vyvrhli kostelníci, do zvonice vložili, děti na ni tloukli, tedy ji prodali knoflíkáři tu měděnou a dubovou truhláři. Svědek Pachl Fr. inginieur.

Pes hlídal dítě ztracené. R. 1832 v zimě jistý Pivoňka ze Slavětína sedlák, jel na saních se svými kmotry, s bábou a nekřtěnátkem, při chumelenici (a pes z domova běžel za vozem, sedlák ho domu honil), ke sv. křtu do Načeradě ke kostelu a zrovna p. kaplan Fr. Novotný jde křtít, tu pohřešili, že dítě nemají, že je ztratili, bába byla hubována, otec běží zpět s kmotry, kudy jeli, šťastně nalezli dítě na cestě v lese, pes při něm, který dítě zahříval a hlídal, ač zima bylo, ale dítě bylo zdrávo a od psa zahřité teplé, teprv sedlák měl psa rád. — Též před lety Čitověští ztratili dítě v zimě neb v létě, když jeli od křtu neb ke křtu do Šopky, byli kmotři tak napiti, s babou, že neviděli, kde jsou. To dítě nalezl vandrovní v batličce, když dítě kmotři pohřešili, že je ztratili, peníze všecky propili, jen dva grešle měli, které zaň vandrovnímu dali. Odtud ono pořekadlo »V Žitově se prodávají děti za 2 grešle i s batličkou«. Kdo se jich ptá, je bit atd. a pravějí: takového nezbedu, jako on jest, dáváme tu darmo.

Pramen živý na pohoří Štýrském, uprostřed kaple neb církvičky sv. Erasma, o tomto pramenu lidé tamní vypravujou, kdo prý před slunce východem nejprvnější k tomuto pramenu přijde, že ve vodě toho pramenu vnitřnosti sv. Erasma plouti spatří. Vypravoval farnej Francl (Franič) Slovinec.

Pohřebiště u Bůžovic (Baušovic) dle prastarých listin Bohušovice od poh. bohů, čtvrt hod. od Terezína a 1 hod. od Lutoměřic vzdálené, na poli Bohušovickém vedle dráhy mezi Bůšovicemi a Terezínem nádeníci z Bružovic, z Brňan, Hrdlí, Dolánek atd. kopali a dělali král. dráhu kamennou z dráhy železné 50 kroků za Bružovicemi, přímou do Litoměřic cestu k mostu, kterou zvejšiti museli r. 1849 na podzim zde na tomto poli. Z Boušovic vykopali množství popelnic v jednom pořadí 9 sestavíno vedle sebe. První byla největší, nápotom menší následovaly, jakoby to popel z mrtvol jedné rodiny byl býval. Otce, matky, bratří a sester, jak jeden po druhém zemřel, první byla největší a poslední nejmenší, popelem a pískem byly naplněny. Kopáči, když v nich ničehož nenalezli, hněvem je roztřískali. Na jiném místě v onom položení hrnce opět mnohé rozličné podoby porůznu vykopali. Mnohé z nich uchránil p. farář Boužovický Hugo Sykora řádu premonstratského, které poslal svému p. opatu Hieron. Zeilerovi do Prahy, jež sobě uložil na Strahově. Mezi těmito karhanci nalezl se v popeli pískem promíchaném hliněný bůžek jako panák, jako dítě čili mumie v plenách zavinuté, jenž i ruce v plátnách zavinuté mělo, přes čtvrt lokte vejšky této podoby (kresba v rukopise!) z hlíny hrubě roběna figura. V peci vypalena dala se dětem,

Digitized by Google

hrajíce sobě s ní a posledně ji troskotaly děti. Dělníci mně vypravujíce též i mému synovci Josefu Nedělovi, pěstounu od času 1850 ledna v Brňanech sídlicímu, že se zde rozličné věci bronzové vykopali, žákům Litoměřickým rozdali, ale nejvíce se jich do zvejšené cesty zavezlo a zaházelo popelnic. Z těchto věcí něco inžinýři dostali, kteří je p. Pachlovi prodali. Z těchto popelnic jsem též 4 obdržel přičiněním Nedělovým, jemuž jsem psal, aby dělníky poučil.

Pohřebiště u Hrdlí r. 1847, když se dráha železná tudy nakopávala a navážela a r. 1850 sám osobně jsem zde hned za Hrdlemi na panském poli při železnici a j. v. Okolo Hrdlí pohřebišťata poh. nalezl popelnicemi naplněná, zvláště okolo stražné budky při železnici hned u Hrdlí za humny neb dvorem na Křižové cestě s Jos. Nedělou, pěstounem.

Pohřebiště ve Mšeně (Boleslavsku) na Šmerhově u stodoly pana Štolce měšťana a Fr. Kozlíka na zahradách, u stodol a na dvořích a pohřebiště vod Debří k Romanovu co se jde pěšinkou z Debře k Romanovu na polích na levo i pravo vedle pěšiny od Debře k ouvozové cestě běžící na Romanov.

Přísloví čes.: Na velkou hlavu velká čepice. Kdo lení, tomu se nezelení. Jaký pán, takový krám. Kdo hnojí, tomu se rodí.

Pořekadlo. Chržím, hrst soli držím. Zdeť Chrám na kopečku stojí sv. Klimenta, na kterém se někdy za pohanství obětovalo, pozůstatky zde nalezneš, okolo dráhy železné, tak shledal roku 1847—1854 V. Krolmus.

Dr. *Čenčk Zibrt:*

Netištěný dopis B. Němcové V. Hankovi z r. 1854.

K dopisům Boženy Němcové, již uveřejněným v Českém Lidu, přidáváme další z pozůstalosti V. Hanky. Neobsahuje sice nic zvláště důležitého, ale pro celek není bez zajímavosti, podávaje svědectví jednak o četbě a studiu B. Němcové, jednak o chorobě její, velice vážné. B. Němcová adressuje dopis »Jeho Blahorodí, Vysocectěnému Pánu panu Václavu Hankovi« a píše:

»Vašnosti! Prosila bych velice, kdybyste mi tu službu prokázať mohl, zapůjčiť mi na krátký čas »Bohyně Slávy« a Zpěvánky od Kollára a první čtvrtletí Včely od r. 1848. Je mi toho třeba, a nemohu se nikde obejíť; byla bych osobně k Vašnosti zašla, ať si přeju o lecčems promluviť, ale choroba nedovoluje mi celého čtvrt leta již, ze světnice vycházeť, musím čekať na stálé, pěknější počasí. S hlubokou úctou Vašnostina služebnice Božena Němcová. V Praze $18^{7}/_{2}54$.« — Rukou Hankovou připsáno: Zpěvánky I. (přetrženo pak). Bohyně slávy. Jinou rukou: Gogola Mrtvé duše.

Digitized by Google

Jan Soukup:

Na hromnice.

I. Stará pranostika selská našich venkovanů praví: »Na Hromice půl krajíce, půl píce;«[1]) upozorňuje tak hospodáře na ubývání píce Krolmus zaznamenal totéž v denníku r. 1852, navázav na znění pranostiky vysvětlení: »Na Hromice půl krajíce a půl píce musí mít sedlák do žní.«[2]) Podobně nabádá k šetrnosti též moravského Valacha: »Na Hromice kopalinky (kopno, sucho po sněhu), uschovávejte obědinky« (píci).[3]) Slezský venkovan věří, že »na Hromnice půl zimnice, půl kravnice, půl krajice, půl sanice.«[4]) Rusové však kladou to dle starého kalendáře do ledna, nazývajíce sv. Timothea (22. led.) poluzimníkem a sv. Ksenii (24 led.) poluchlebnicí.[5]) Všeobecně rozšířená víra tato u Slovanů severních jest nejlepší zárukou starobylosti její. Zdali se vyskytuje i jinde po Slovanstvu, nebo též v zemích německých, nemohli jsme právě zjistiti, nemajíce pomůcek. Oporou pro české znění podařilo se nám shledati dva staré doklady. Partlicius uvádí r. 1617 v kalendáři mezi pranostikami a naučeními, jež mají sedláci na měsíc únor: »O Hromnicích počítají polovici píce aneb potravy, z níž teprv částku jednu svému dobytku přes zimu vydali.« O něco dále píše Partlicius: »O Hromnicích anebo okolo Hromnic jistá zima bývá; odkudž mnozí chtějí, že jest tohoto času polovice zimy; ale to nemůže býti, poněvadž in Martio slunce zase vzchází na znamení skopce, kteréž jest suché a horké.«[6]) V pranostice selské, tištěné asi koncem XVIII. věku čteme toto: »Na Hromnice počítají sedláci, že zimní píce pro dobytek již jen polovice jest ne proto, že by snad zima ještě jednou tak dlouho trvala, jako již přešla, aneb že slunce v březnu nejbližší do horkého znamení skopce vstupuje, noc a den rovné činí, a potom očekávající jaro přivádí; nýbrž proto, že mnohokráte studené a nepříjemné povětří přimíší, proto starostlivý hospodář pro takovou příhodu také se zaopatřuje.«[7])

II. »Jak dlouho skřivánek před Hromnicemi zpívá, tak dlouho a tolik dní po Hromnicích nebude zpívati.«[8]) Tuto pranostiku zapsal Partlicius doplňuje se tím podání lidu o Hromnicích.

---

[1]) Čelakovský F. L.: Mudrosloví. Vyd. II. 448. Erben K. J: Prostonárodní české písně a říkadla Vyd II. 54. — Smichovsko a Zbraslavsko. Praha 1899, str. 479. [2]) Český Lid V. 523. Zíbrt Č. Dr: Z netištených zápisů Krolmusových I. [3]) Václavek M. Moravské Valašsko Str. 161. [4]) Prasek V.: Vlastivěda Slezská I. 212 [5]) Čelakovský. Mudrosloví str 448. [6]) Partliciův Kalendář každoroční hospodářský. V Praze r. 1617, str. 69. Exemplář v mé knihovně. [7]) Výtisk necelý, bez začátku i konce, nestránkový, jistě přetisk ze staršího. [8]) Partlicius, str. 69.

Digitized by Google

Franl. Tischer:

Dorota Jinová Pacovská.

Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic.

31. Dorota Jinová (Pacovská) těší paní Zuzanu Černínovou z Chuděnic nad utrpenou škodou od nepřítele, sděluje jí o hospodářství a čeládce, že máslo do Tábora přivezla a pro čeleď jedno slepé tele zabiti dala a krupici a kroupy dělati nechala, pak že pivo a sůl vydala, konečně oznamuje, že pan Doupovec zemřel a paní Ježovská že psaní posílá. Psáno v Táboře, 1. června 1645. V. Mti urozená paní, paní mně milostivá, V. Mti m. p. milej všemohoucí pánbu račiž sám V. Mti pozdraviti, já vím, že to všecko V. Mti z velikýho hoře přichazí. V. Mti m. p. nic si tak neračte v hoře bráti, milej pánbu ráčí tu škodu všecku bohatě vynahraditi v času svýho božskýho požehnání. V. Mti m. p. račte se tak uhořekovati a utrápiti! V. Mti m. p. pro pána Boha neračte si tak toho všeho v hoře bráti. V. Mti m. p. já taky každičkej tejden domů dohlídám, nerada bych, aby V. Mti nejmenší věc minula, ráda všecko opatřím podle svý možnosti nejvyšší. V. Mti má pí. aby mi bylo možný, srdečně bych ráda doma byla, než by mi dal velikou věc, nebo je to bídná moje pouť, je pravda, nejdu pěšky jen do Měšic, odtud nás sedlák až domů veze, nemohu choditi, k tomu sem zadušlivá nad míru a k tomu na cestě div strachy neumru. Dokud se domů nedopravím, nic bídnějšího nad ženský pohlaví na světě není; sice z milosti boží abych to šťastně říci mohla, milej pánbu mě sem i tam šťastně provázeti ráčí, budeli se milému pánu Bohu líbiti, taky v tento tejden se domů vypravím. Všudy sem jim poručila, aby zelí sázeli, máme chvála milýmu pánu Bohu čistý hlavatice nebo čistý vláhy připadají, asi polovic u každýho dvora budem zelíčka sázeti, potom dáleji ostatek po svaty Trojici učinily holičky přece škodu na zahradě u nás a na konopích i leních; vůle boží ve všem se stala. Vobilíčko jinší jest všecko přemilý, u Chustnice Markyta povídá, že je čistý vaření lení konopě sázení všelijaký — milej panbu žádnýho hladem umořiti neráčil, svy přemocný ruky i takyť nás všecky živiti ráčí podle svý všemohoucnosti. V. Mti má pí. v sobotu přivezla sem sebou do Tábora dvě tuny másla, obě z Radenína a ještě dvě hroudy vcele též sem je složila, vzala sem od nich másla tři libry na čeleď a na nás všecky již mám sedum tun pluejch v Táboře másla, vusmý tuně za půlštvrté hroudy, v Radeníně v sobotu též sem jednu hroudu do prázný tuny založila. Chustnická šafářka v pátek na pátej sejr tloukla, máslo skládá v Chustnici, tento tejden nahlédnu do Chustnice. V. Mti má pí. jedno tele bylo v Chustnici slepý, tři neděle, žádnej ho nechtěl koupiti, dala sem je zabiti a čeledi sem je totiž na Chustnici a v Radeníně na ty svátky dala; též V. Mti oznamuji, ve dvoře Lhotě jeden mladej volek zlámal nohu na trý v lesích, musila sem ho dáti dobiti, maso sem rozsekala do dvorů na čeleď, nebo na jinší se

Digitized by Google

nehodil, poněvač nic tlustej nebyl, kdyby se byl mohl hoditi, byla bych ho dala zuditi, sama taky před svátky dala sem do Tábora zabiti vola z Radenína z krmníku ale v pravé pravdě, nic obzvláštního nebyl, stále kašlal. Též tele z Radenínskýho dojníka dala sem zabiti. Do Tábora s tím volem. V. Mti m. pí. z Chustnickýho pivovaru na svádtky vzala sem sud piva, V. Mti m. pí. sama sem toho lánskýho u sebe měla, když ty kroupy a krupici měl dělati jemu slovem V. Mti poroučela, aby to obje pěkný bylo, aby toho jako nám nemočil i taky ouředníku sem říkala, máli dobrej ječmen, aby se pro Prahu na kroupy a krupici hodil, divně sliboval, že je ječmen pěknej. V. Mti m. p. nevím, co to dal za ječmen, dosti sem to nerada uslyšela, že to tak zle udělal, ten lanskej. V. Mti má pí. . . . . (nečitelno) povolil na zedníka a což o jiním umí vona kordy činiti s vojáky, že se mu dají za dva za tři dni toho prostředku nenajde kde je veme, odkud ten užitek má přijíti toť ledakdos umí senickej ten mech tak učinil, dal Brochynovi dvoje polousudy do hospod vytáhnouti jedno do Skopitec druhý Matějkovi do Krtova a tu ještě bylo veselí, byl by sud piva V. Mtiho vydal. V. Mti má pí. bylo by nyní vděčno V. Mti za sud piva peníze hotové vzíti jako jinda za tři a tento vidí že tak těžko a ještě jakoby to V. Mti ukrádal činí. Vovčáku též polousudy chustnickýmu prodal. Brocinovo to taky by nemělo bejti, ještě má tam na pivováře dvě polousudí, nevím co dáleji s nimi bude obmejšleti. Já sem V. Mti jen něco o tom naslechla a když sládek k vroubení přišel, totiž syn sládků, všecko sem to na něm pěkně vyzvěděla, ten to na Senickýho všecko vykázal, pánbu tě toho povědom; předešle byla sem něco toho přezvěděla žeby prve toho něco Senickej činil, do vočí sem mu pravila aby toho nečinil, jemu v tom nepovoloval, ten se V. Mti uchoval, já mu opět zase nyní skázala proč on to činí, duchody V. Mti zmenšuje, to mi Vondráček dal za odpověď, že toho víceji neučiní. V. Mti m. pí. každý V. Mtiným chce býti živ nezasloužíc jako Brocině nepoznávám ani za vlas. Když těm vojákům dávali sme piva, on tehdaž dostal sud od vojáků za tři kopy a laciněji a pan ouředník mu dal jeho vyšenkovati. V. Mti m. pí. abych já věděla že je od Brocine za vlas jaký zastání, myslila bych si nu v tyto časy toho zasloužil, způsobil nám mnoho dobrého, věru čistě spusobuje, chvala panu Bohu aby se dalo, že voják žádá míti a že se mu musí dáti . . . Hetman chodívá na mne žalovati paní Kačence Vítkový já nic nedbám, nyní já slouzím V. Mti ne Brocinovi, V. Mti m. pí. dobře se to stalo, že sme tu vlnu V. Mti poslali, nebo nyní divně žid i křesťani pletichují, vovčáku já dám sůl když bude potřeba prostici a věrtel. Do Tejna mušejí na sůl poslati, do Mitrovic sem V. Mti dala 2 prostice soli. V. Mti m. p. dám já peníze děvečkám i pasákům, V. Mti děkuji, že ani na mne neráčíte zapomínati, když čeleď spořádám, jak mi ostane, sobě též vemu, nebo na těch padesát zlatech od Jiříka až posavad nemám jen pět dvaceti zlatech, praví že nemá co mi dáti, již to tak muší vostati. Zahradník Pavel chustnickej V. Mti prosí o plátno na košile byť by bylo nabílený, že nemá v čem chodíti. V. Mti m. p. V. Mti oznamuji pan Doupovec běh

Digitized by Google

života svýho doběhl a leta věku jeho se vyplnila, umřel v outerý v noci na středu, panbu rač býti milostiv jeho milý duši, pozná sirá vdova žalost v tato leta. V. Mti paní Ježovský chůvu sem sebou do Tábora vzala, její .... sama nevím, čí je, vyptala sem se jí, dává správu čí je, ráčila míti v lejstříku poznamenáno čí je. V. Mti dvoje psaní posílá pl. Ježovská V. Mti panu Bohu poroučím. V Táboře 1. Juni L. 1645. Dorota Jinová Pacovská. Její Mti paní, pí. mé milostivé cedulka do Prahy.

Jan Tenora:

Vpád Perštýnských do zboží bystřického r. 1672.

Dne 8. února 1691 stěžovali si listem (sbírka Bočkova č. 7587 v moravském archivě zemském) Bystřičtí, že Perštýnští z panství Krištofa Filipa hraběte Liechtenštejna-Kastelkorna vpadli na grunty bystřické a pobrali tam kládí před 19 lety. Průběh toho osvětluje nedatovaná listina v mor. zem. archivě, která protokolárně vypravuje:

1. Kde se kládí dělalo, jest grunt špitálský, na kterýž obdarování od slavné a vzácné paměti p. p. Vratislava z Perštejna jest. 2. Kde kládí svezeno bylo, a takové Perštejnští qualtovné vzali, náleží k obci Bystřické. 3. Začátek kládí brání od Perštejnských dobrou hodinu přede dnem s mocka lucernami, až déle než hodinu na den. 4. Při nakládání téhož kládí dle uznání rejtharův 24 s mušety, přes 40 s pazderni, jinak Morgnštern přes 40 jest bylo. 5. Dostatečné úřad zprávy, že by [illegible] pro dotčené kládí tak qualtovné vypravil, k zhodnocení s větším počtem osob se v by místa na [illegible] což již kládí, jsou takových mimo 30 kusů větším dílem pocrano bylo, [illegible] jedné 7 kůl na místě jeho, že však i ty vraty jsou, a to dochází, že již [illegible] sousedů od rejtharův uned do konce [illegible] a jeden každý svou vůlí vzíti presentovou a tudíž [illegible] jaká protestaci jménem a na místě [illegible] naší [illegible] při tom se dal. [illegible] Mikuláš Kaňor pro [illegible] s ním jeden zprávu dal, mezi sebe 6. Při pěším byli 2 mušetýři a rejtharích jeden trubač, kteří posledně kládí [illegible] a s takovou [illegible] a se na [illegible] [illegible] a trubač před nám mají [illegible] za nima jak pěchota [illegible] se z místa vydali, [illegible] na [illegible] nám [illegible] a na [illegible] [illegible] 7. Páně se [illegible] z [illegible] proč on takový kládí nenáležeje, a proč s tak [illegible] [illegible] již mnoho [illegible] s jiné Perštejnském [illegible] [illegible] [illegible] kládí a nevím s jiné [illegible] [illegible] s [illegible] [illegible] [illegible]

vystřelili, zajížděje pak za tu dědinu přes všecko žito, jenž konšel jménem Marek na zimu sety jmá, hrubou škodu s tím kládím i také rejtharstvo udělali; pravíc on jako i druhý soused k tým lidem, aby jim takové škody nedělali, že oni to trpěti nechtí, ti pak Pernštejnští pravíc, že oni vůli mají jet a jít, kudy se jim líbí; vidouc pak ti Dvořiští, že se jim

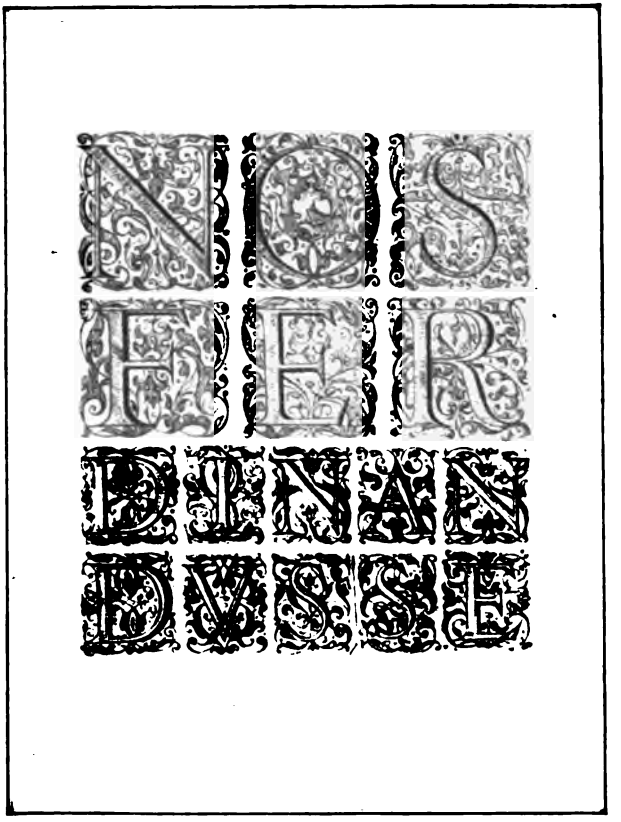

1. Titulní list opisu ivančických privilejí.
(Kreslil Bernard Froschauer, rodák Ivančický, v Řezně r. 1630.)

na témž setí hrubá škoda děje, pravil, že on jim tady více jeti nedá, jeden pak z týchž pěších pravil, okažte mně toho, který jet zbraňuje, hned mu sacramentu kulkou dám; zajížděje za tu dědinu Dvořiště až k potoku Říčkám, jenž grunth k špitáli přináleží, zvučně stříleli, zajedouc pak na druhou stranu, jenž cesta nad Věchňové vede a grunth JM vrchnosti naší přináleží, velkou střelbu konali, až se na grunty Perštejnsky dostali.

Digitized by Google

Z dějin města Ivančic.

Další řada vyobrazení.

Dodatkem ke článku o záslužné práci A. Kratochvíla o dějinách města Ivančic připojujeme ještě další řadu zdařilých vyobrazení, pokud se týkají programu Českého Lidu.

2. Portál bývalý z r. 1598 domu pánů z Lipého v Ivančicích.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

»Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.« (Rýmovaná skladba ze XVII. stol.)

Zámečníci, hodináři, ručnikáři. Když nouze a bída v světě, soužení, pláč nejvíc kvete, nový daně, kontribucí, pro nemožnost exekucí, khopštayr, verbuňkové k tomu, chleba skýva není v domu, na trocht nové mustry páni, na kokrhele zemani, na kabáty dlouhý do pat, městský stav vede naopak, štěstí jde, až posledního pro šperky každodenního mistru z krejcaru vydání přichází, důchodův braní pro slotu časův jest žádný, jsou truhlice, měšce prázdní. K čemu má býti řemeslník, tak jmenovaný zámečník? Šrajbtišův a truhel vzácných, šuplatův almar důkladných více dělat nedávají, vše do sprostých zavírají, velcí páni sklepy mají, na truhlice nic nedbají. Když při něm jeden silnější mají zámek podstatnější, více jich nepotřebují, starý, kde mohou, skupují. Měšťan když má dvě truhlice, nepotřebuje jich více, sedlák z houžve aneb z žíly panty vzdělá, a jich zsílí zámek s dřevěnou orbičkú, řemen užívá za kličku. Dá-li kdo co sobě dělat, tak si poručí udělat, že to trvá na let dvacet, ano třidcet i čtyrycet. Ztratí-li kdo od truhlice klíček, aneb od pinvice, umějí otvírat hřebem, nožem, ocelovým zubem. Odkad my se vyživiti, manželku, patero dětí, můžem? Na trhy, jarmarky, s nádobím svým na frejmarky jít nemůžem, dokad kdo práce nepotřebuje naší mít a sám jí nežádá užit, čakat musíme, co klasu čeká hus letního času. Potad z čeho sebe šatit? Dluhy, kontribuci platit? Kde jaký kus šatův máme, vol nevol to rozprodáme, když pak ani to nestačí, ve den po dni větší krádí bída, nouze, my zapsání a naše cti zavázání nemůžeme zaplatiti, nás právo arrestem nutí, že dluh odsedět musíme, sotva že kůži nosíme. My též rovně ručnikáři zakoušíme, hodináři, té nouze co zámečníci, jen jsme vůbec nájemníci, hodiny mnoho let stojí, zbraň dobře činěná k boji ne tak se snadno pokazí, jedno neb druhé zkazí. Zřídka zbraň si koupí měšťák, dokona hodiny sedlák, a tak naše nuzná živnost, byť byla sebe větší ctnost, průchodu nemá, leč v hlavních městech bohatých, bojovných, tam dokad vojna, myslivost trvá, máme ňákou živnost. Jinde nač vyprat košili, neb abychom ji zašili, nemůžem na lázňu mít, musíme co kováři jít, a protož dobře baba pravila, když jest se schodů letěla: »Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře!«

Sprosták. Čím dražší věci, bohatší, mají zámky silný radši, tím víc na ně nakládají, kde svý poklady skládají, k jedné truhle jich dají pět, k železné osm i deset, nevěří nic, ujištěno leč jest, jak nejvejš zjištěno. Kolik šuplatův v šrajbtiši, tolik má — a to nejtěžší — zámkův, riglův, každé dvéře, jak lev svých zubův zvíře, neb jako srdce poklady milují, v truhlách své sklady. Čím chudší kdo kdekoliv jest, ten, co má, chová jako čest, bezpečné a jisté mít chce, by o to nepřišel lehce, uzamyká, neb kdyby to ztratil, byť nebylo zlato, šat špatný za nejvzácnější váží, za nejpodstatnější. A tak zámek dobrý chce mít, zvlášť volí, by

Digitized by Google

mu nemoh vzít, uzamyká svý bahnice, husy, svině, kozly, skopce. Tulik též činí měšťané, čeleď, řemeslník i manné, čím to více mít musejí, silnější zámky chtějí, tím vejš musejí platit, ani si umějí spravit. Když okna okovávají, pocinované žádají mít panty, dvéře v pokojích, skobky, obrtlíky v okních. Tu si čin umí nasadit, když se páni stydí vadit, co zámečníci žádají — mimo zbytky — za to mají, neb za zámek zapaditý, kdy jest rejsovaný, krytý, tři, čtyry zlatý, též i pět, s dobrým ziskem berou i šest. Ručníkáři za štuc svinty, na modro kalené flinty, který za tejden udělá a ani tulik má díla, deset tolarů i dvanáct umějí brát za něj, patnáct, s kterým když paňátka rádi zacházejí a v tom rady nemají, zas v okamžení pokazí a tak zkažený profrejmarčí zas za jiný, mnohem nuznější než míní, přídavek k tomu učiní, ručníkář jsouc vyučený fortely, štuc si opraví, dvoumi českými jej spraví, prodá, má jej zisku zase v kratičkém dvouch hodin čase. Hodinář způsobem rovným, ručníkáři nápodobným, dílo okrášlí, ošlechtí, po čemž dámy nejvíc dychtí, odbude a prohandluje, mnohokráte vyhandluje lepší třikrát, než své dal, mimo co přídavku mu dal, že dvacet má i třidcet vejdělku zlatých čtyrycet. Pakli něco opravuje, cizí dílo potupuje, vidí, že druhý to chce mít, a nechce od něho odjít leč spraviti mu přislíbí, tu ho táhne bez pochyby, jak chce, musí mu zaplatit, tak může jíst i dobře pít, odkad chodí jako páni z rytířstva, mani, zemani, aniž jich jest co litovat, umí se na ostro kovat.

M a l o m l u v. Dobře ty, sprostáku, činíš, všechny z nedostatkův viníš nepřítomný a krom očí. Kdyby jsi mluvil do očí, bojím se, že bys recompens odnes, zasloužilej epropens, zámek na hubě, co jiným učinili napodobným, neb když z železa starého chtějí dělat co nového, co uhlí spáliti musí, než okují dva, tři kusy, aneb než sletují klíček, kolik do očí jiskřiček, kolik do šatu upadne, popálí košile hodné. Za práci potomně šesták dostane, groš jako dukát, sprostý zámek dá za dvacet krejcarův, větší za třicet, kolik dní na něm usedí, co se do ohně nahledí, oči pokazí k starosti, chodcem jest v chudé žalosti, tolik mají ručníkáři i jich bratří hodináři, že bez brýlí žádný není, v zraku naskrz pokaženi. Ať i něco vyzejskají, zřídka sobě zavejskají, nezvědí-li jakou pomoc, z řemesla neschovají moc, neb sotva ním hubu živit mohou, košili novou mít. Politování jsou hodni jako kusu chleba žádni.

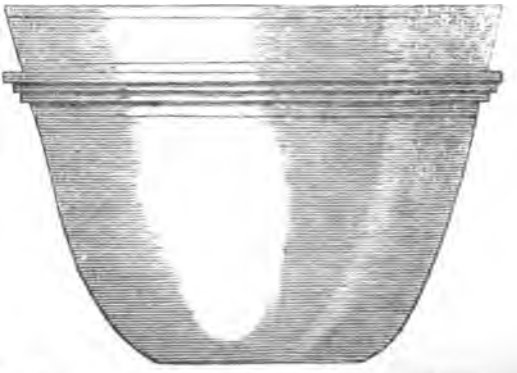

3. Kotlík z býv. sboru bratrského v Ivančicích. (Chová se v Mor. museu zemském.)

T k a l c i. Nejvíce řemesla chtivý, my jsme jen

Digitized by Google

4. Farní kostel P. Marie v Ivančicích r. 1731.

z milosti živi, když Bůh dá, že len se zdaří a konopě se podaří, tepřiv se od jiných známe a nějaké dílo máme, však jak dlouho a jak stále, rovná se ledové skále. Jedenáct trvá neb dvanáct neděl, při největším patnáct; kde se sije lněné símě, ourodná konopí země, všudy tkalců, co by je sil, netřeba, by se jich prosil, sami se díla domluví, nestydí se nic pomluvy, zvláště, kteří bez pořádku mají kalhoty, čeládku. Nejtenčího loket za den plátna, čtyry ať dá jeden, ať od lokte má půl čtvrta, nejvejš krejcarův půl páta, osmnáct krejcarů vydělá, kdy tolik postaví díla. Na to šat, ženu, děti stravuj, spravuj, jest hleděti, jest čtvero, patero dítek, z kolik vajec dát jim svítek, neb jakou chleba skyvičku, když vezmeš sedum krajíčků a něco pod polívčičku, co zůstane po grošíčku? Dva, tři za den nepostačí, co pak na máslo vystačí anebo na mouky mírku, kolik z ní bude knedlíků? Když jest za groš libra masa, co se ní podělí chasa, kus nedostane za vrabce, slabě po něm tkadlec řehce. K tomu všelijaké daně, anticipací nazvaní, khopštejstr, kde onera městská, kde k pokladnici tkalcovská, aneb když dokročí nemoc, z čeho můž mít jeden pomoc? Tkalci jsou nejmizernější, z jiných všech nejhubenější, neb celé jaro zahálet, mimo poselství se tak válet až hanba, buď to po lajici aneb za kamny po peci. Jestli pak příze tlustá jest neb se trhá, tu nemáš čest tkalce, ani sobě na chléb vyděláš, kassuj, jak chceš, lep, ještě jak od díla jistej jest plat, jazyk přenečistej, odkad se tkalci hubení vyhlašujem co v troubení, že nad

Digitized by Google

nás churavějšího, pořádku mizernějšího není, tak že před ženami jdem i oni mezi námi.

Sprosták. Nevím, když otec osnuje, synáček otci pasnuje, a dcera k tomu cífky souká a bratr na kaši fouká, pátý článkem co lev hází, proč se peníze nesází? Chleba její darmo žádný, nebo není práce prázdný, málo stoje, všechno sedě konají semo tam hledě dílo, neb nic lehčího není v světě, ženštějšího, anobrž ženy za stavem sedí co paní za stolem, místo hry a místo tance konají tkalcovské práce. Když muž sám v hospodě pije aneb jakkoliveč hraje, žena zas tolik vydělá, co muž v hospodě prodělá, co pak děti vydělají, neb ve všem napomáhají, z toho se snadno obživí i co schovají, dobře ví; i se pletou mezi přední cechy, nechtějí bejt zadní, což jich působí peníze, že se stydí sedat níže. Ano vlastní ženy k stavu nepřipouští, co od stavu byly by, za to se stydí a jich proto nenávidí, nýbrž aby nedělaly a za stavem nesedaly, o to se s jinými soudí a praví, že v tom nebloudí. Tak tehdy nejsou hubení, nýbrž dobře zásobeni, když ženám zapovídají práci a dělat nedají, ježto Pán Bůh Adamovi pomocnici manželovi dal, i jiní řemeslníci, kundšťři a obchodníci, když ženy jejich pracují, za to s nimi potancují, tito pro své velké rohy neví, jak zdvihati nohy, neb kaše jich mnoho stojí, kterou zadní mouky strojí, ji na váhu prodávají ani častějic koštují, k tomu, co kusův přistrčí, aby byla váha větší, kominikův podobné příze, že jim projde vše při váze. Odtad jim vysoká mysl leze vzhůru jako sysl.

5. Pomník Pavla Dvořáka, obročního písaře († 1585) v Ivančicích.

Malomluv. Lépej jest ňákou škodu mít, drobet kaše na váze vzít, nežli o přízi přijíti, dvojnásobní škodu míti. Kaše když vyschne,

Digitized by Google

v prach vyjde a tak na váhu nepřijde, co v klubkách kořápek bylo vnitř, aneb co se libilo, každej zná, doma si zváží, nežli vije, dřív odváží, tu zas je insuriruješ, křivě haníš a plundruješ. Samo svaté písmo učí, kdo nepracuje, tak cvičí, aby nejed, jsou povinni děti, manželka i jiní živiti se napomáhat a ne v zahálce se chovat. Že manželé jsou někteří, kteří prej na to nevraží, aby za stavem sedaly manželky jejich dělaly, činí to moudře velice a prozřetedlně vysoce, by spanilý, krásný, jsouce, těžký životy nesouce, tím sobě neublížily a v svém zdraví nestížily. Moha příst neb cívky soukat, kaši vařit, na ni foukat, odkad ta jejich upřímnost má se jim vážiti za cnost než za pejchu, jsou z žebra jich, toť mají pro se hodnej štich, skrz tu lásku jsou hodnější, by chodili nejpřednější před ženami, neb dílo jich manželky perou v rukouch svých.

Svíčníkáři. Než se v řemeslo vpravíme, co peněz vynaložíme, jestli z počátku řemesla dluh není, jsme co bez vesla, zřídka jest jeden nalezen, aby nebyl s dluhem vězen. Když není medu dostatek, naše zboží a náš statek který jest, neb hynou včaly buď že se rojit začaly, že na ně přišly dešťové, přeháňky aneb větrové, aneb tuhé zimy byly, aneb pastvy suché měly, aneb na zimu opatřeny nebyly stravou, šetřeny, že jsou se vyjedly z všeho, vyšly z užitku našeho, tu my sedíme na suchu, spíme, co na jednom uchu, neb vosk poplatcí vejšejíc, sedáme jistě tížejíc, že díla mít nemůžeme, kterak sobě spomůžeme. K tomu když chleba drahota a potrav není lačnota, přichází rozličný daně, khopštejr, contribucí, berně. Děti nejsou přioditi, pro nahotu ven choditi nesmí, žena oškubaná, jako lípa otrhaná, nouze doma a dvě v poli, když pak s tebou všichni stolí, málo jim dáš, chtějí mít víc, otec by jed, omoč si, matka na místě omáčky pouští jako hrách slzičky. K tomu tvojí věřitelé, kteří jsou byli přátelé, místo truňku upomínat budou, přísně napomínat, nebudou-li zaplaceni, že právo své má vězení, vše jídlo v jed se obrátí, přistupuje lítost k srdci, to div nepukne bolestí, nesnesitedlnou žalostí. Jestli pak jest vosk lacnější, též také dílo hojnější, svěří se na velké kusy jako letívají husy za houserem pěkně řadou, tak se jistě neseberou, nýbrž tak se nuzně platí, že můžem nad tím splakati. Leccos vystrčí v penězích, časem obvyknem na sejřích, na másle, pivě, obilí, abychme jen odbiti byli. Časem trhy a jarmarky chybí i vosku frejmarky, časem dílo se nezdaří, časem i člověk pohoří, jindy čeleď je pokazí, tak přicházíme do zkázy. Zatím věřitel dokročí, termin placení vykročí, my vosk projedíc, propijíc, díl na šatech protrhajíc, do jiného handlu v drobích, ňáký grunt za to spůsobíc, naděje s užitkem chybí, lapáme v povětří ryby. Na exekuci nechce přestat, nýbrž věřitel bude stát na svém by podle zapsání byl ctně kontentirovaný. Jestliže se tak nestane a on peněz nedostane, vězení tvůj byt jistej jest, aniž bude ohled na čest, dá tě právně obesílati, s křikem bude plundrovati a to důtklivými slovy, že již on dávný čas hoví, že pěkně lžem, když nám věří však od nás že se nedrží slovo, k tomu daná víra, že jest v ní tak díra, že by skrz ni velbloud prošel, přáli bychom, aby ušel. On od svého neupustí práva,

Digitized by Google

procesu nepustí, vol neb nevol do arrestu svícníkáři dí do trestu. Skrz ten příklad všichni jiní, jsouce k tomu posilněni, každý svůj dluh upomíná a prošlý čas připomíná, jednostejné vezme střejce, jako onen kráčejíce. My chceme-li si spomoci, z arestu téhož pomoci, poslední kus, kde co máme, za polovici peněz dáme, tak si světlí posloužíme a skrze ně zasloužíme, že ve tmách sedět musíme, více se nehonosíme, že každému prodáváme světlo, nebo ho nemáme, rekviem po tmě zpívají, nám se k tomu vysmívají.

Sprosták. Pravda, že nic tak stálého v světě není, tak jistého, aby to nemělo změny trpět, nějaké proměny, a když kyne malé štěstí, nešlo ouhrnkem neštěstí. Může se stát, jak se píše, nad to též odpověď tiše dát, kdyby tak všemu diskursu přednesenému, byli by politování hodni svého litování. Než když co jiní voskaři nechodějí co sloupkaři, než jako handlíři, kupci, aneb kavalíři, skvostnost v jídle, též i v pití a lahůdky chtějí míti, marně proutratit více, nežli vyzejskají ruce. K tomu se drži traktací náčiní, ty mnoho brzy stanou, v jiném sebe vidět domě a na sebe hledět, že jako v tisících jeden neskrovně mažeme medem, ikarovským vozem jedem, až na zem padnouc dojedem, že vostanem čtvrmo ležet, nemůžem jít, méněj běžet. Ježto o tom dobře vím, i to samé vůbec povím, ty příčiny přednesené s dobrým rozumem smíšené nejsou, by příčinou byly jich zkazy a je hubily, neb na liberce jedné vosku vejdělku mají tu částku, že tolik co za ni dají, tolik zisku zase mají. Jestli chybí polovicí, jistou mají i s třeticí, lacná příze jim pomáhá, terpentin, ten dopomáhá, voharky k tomu jak nejvíc, že si nemohou stejskat nic. Však pro dotknuté příčiny jejich můž býti skončení drobet smutné, ale ne tak, jak jest je zpíval onen pták, který jináč zpívá ústy avšak má vejdělek čistý, že ho není co litovat, kdy chce vejdělek pracovat. Netřeba mu po tmě sedět, když nepije že můž hledět; pročež nad ním outrpnosti nemám pro řeč prázdnou cností.

Malomluv. Obojetná, lstivá sprostnost, v převrácených slovích máš cnost, na díle slovy lituješ, na díle pícháš, ale kuješ, máš outrpnost co krokodil lítosti, vejdělku podíl. Bez terpentýnu přísady, aby sloupky ušly vady i svíce, nějakej se díl musí dát, ale jest omyl, aby se ho tulik dalo v jedno špatné, nuzné dílo, že by vynes za vosk váhu, mluv k čtvrt loktu a ne k sáhu. Ani z jedné libry vosku možná jest takovou částku díla vzdělat, jako ze dvouch, hlomečským prachem hodnés bouch. Nejsou tak lidé sprostáci, buď sedláci, zvlášť měšťáci, aby toho neseznali, na váhy světla nebrali. Kdyby neměli vejdělku a nějakého přídělku, proč by chtěli řemeslo vést, kdyby neměli s ziskem čest? Že do škod často přichází, někdy i v arresty vchází, to života roztopášnost nečiní, panketův skvostnost, nýbrž, že jim jak jarmarky, tak jiné chybí frejmarky, nepodaří se osení, na něž náklady vedeny byly z řemesla. Chmelnice chybí-li jim, nejsouc vinice, aby jim vynahradily. co jsou zkázou potratili, sedí bez světla neznámi jiným, sobě nejlíp známi, co jsou byli, že nejsou víc, co měli, že nemají nic.

Digitized by Google

M y d l á ř i. Když ourod obilných není, schazí dobytka krmení, aneb když dobytek hyne, tu loj i řemeslo mine. Když vojna jest, tučný jde ven, tím my pak nejtíž hynem, když řezník sám nic být nemůž, ani nám jak spomoci může, když Němcův nejdou handlové, nepřivážejí loj landtové, neb my nejsme založeni, vlastní ani vydluženi, penze nejsou, credit při nás není, přes pole smutný čas jest jít a tepřiv ho hledat, na dluh nechce nic žádný dát. Tu jsme mydláři ubozí, ani své, ani též cizí nemaje, rovní mlynáři, bez vody, veřejní lháři, neodpouští se nám brně, starý gesty, nový daně, sousedská jha přece snášet musíme, nechcem-li slyšet: užitku ten nemá míti, kdo nechce jhem rovný býti. Než se v řemeslo vpravíme, jestli se nepřiženíme, mnoho kotly, kádě, stoky stojí, verštat, kusy taky, mistrovský příjem, svačina, várka první jest příčina, jestli že se nepodaří, vandruj spátkem, hospodáři. Tu již do dluhů vlezeme,

6. Část „bratrského sboru" (nyní palírna) v Ivančicích.

Digitized by Google

brzy sobě vyloužíme, ať trh, jarmark se nezdaří, neb komu se dílo svěří, on nám nezdrží paroli, chodíme brzy o holi. Přijde-li k tomu drahota, anebo neštěstí, slota trefí, že k obrání přijdem, neb skrz oheň zkázy dojdem, když jest dítek půl mandele a v maštali není tele, zakládáme se z cizího, sami nic nemáme svýho. K tomu v podružství bydlíme, na hoho nejprv haníme, nevíme, trefí se nemoc, k ničemuž nemáme pomoc, pod uši v dluzích vězíme, potom v arrestu sedíme. Pro těžkost železných časův polonazí děti klasův za ženci v polích hledají, ať dost málo co shledají. Co vymlátíme, prodáme, tak v potu práci hledáme chléb vezdejší; zpívající chválíme babu mluvící: »Ach můj milý věčný Bože, čím dáleji vždycky hůře!«

Sprosták, Aj, ti se exkusirují a zlým časům připisují nynějším svý nedostatky, že přichází i o statky skrz ně, ježto živnost mají, že se jim nevyrovnají jiní. Kdyby pozor dali, lépej na řemeslo dbali vědouc, že kadoltův žádných, postranních a nepořádných nemohou na sebe míti, nýbrž jejich mejdlo míti musí bohatý i chudý po městech, městečkách všudy. Jim se nikdá nešacuje, po čem se má dát, tapuje, nechť draze, nechť lacno koupí, jak učení, tak i hloupí chtějí-li bílé šaty mít, musí dle jich vůle koupit. Čím kdo chodí čistotnější, zvláště velkých dvořích ctnější, tím ho více mít musejí, za ně sedláci prosejí, bez něho srazit fousy, lázeň mít a loj mít, vlasy nemohou, též být bez svíček pán, měšťan, též i sedláček o trzích a o jarmarcích, zvláště kteří jsou při svátcích, tolik díla nepřivezou, by truhlu nevezli prázdnou. Ne suchý nežli syrový za penze dají hotový, nic nepočkají žádnému přespolnímu neb známému s penězi na okamžení bez mnohých outrat, soužení, svíčky co škrkavky mají, víc knotu nežli loje dají, z libry loje za dvě strží buď v městě, do zámku, tvrzi, vše jim jde od ruky co květ, ještě naříkají na svět, který jim to nejpěknější dává štěstí, nejvzácnější, však že oni s ním plejt znají, všudy se viděti dají v šatech, v jídlech též i v pití co mohou lepšího míti, vše před jinými pokoupí při hrách, muzikách za sloupy nestojí, pěkné rybičky kde jen se vyskytnou, ptáčky, lahůdky, vzácné ovoce, jich manželek plné ruce plné kapsy jsou mandličkův, skořice i též perničkův, nad jiné vystrojenější, v nových modách šňořenější, po pangetích a po svatbách, po ženských hodech, všudy chtějí býti první, do tance jim nohy brní. Šátek za dukát, za tolar má mládenec, když má kollár. Skrz svou zacházejí hubu, to jím činí ve všem chybu.

Malomluv. Jistě vinšoval bych tobě, abysi vymluvil sobě jedenkrát, co na tě sluší, by ti namydlili uši tak, až bysi pamatoval, koho jsi jak, proč pomlouval. Prodej, začkolivěc můžeš, ať si v živnosti spomůžeš, jen dej spravedlivou míru, nečiň ve svém svědomí díru, zač kdo koupí, by zas za to prodal, bylo stříbro, zlato, to žádný práva neučí, než mít vejdělek poroučí. Jináčej by comercia nemohly stat negotia. Když se na várku mydlářskou, zvlášť když chce mít mistrovskou, mejdlo, sůl, popel považí, dříví, šteloviny svážíš, potřeby a všechna práce — zvlášť když potřebují rádce — že se všechna várka zkazí, trh, jarmark se nepodaří, kdo na dluh vzal, nezaplatí, on nesmějíc naláti, dlouho musí upomínat.

Digitized by Google

prosit, pěkně napomínat, nemůže-li peněz shledat a sám termín nucen dáti, kde má co, musí prodati, poslední v zástavu dáti, aby jenom víru zdržel, handl pořádný obdržel. Když v čas nevyplatí zástav, jeho poctivý městský stav hyne, i on že parolu tratí na jedenkrát spolu. Skrz to se potom nezmůže, chudý přítel nespomůže, každej hledí jenom svého, nedbá jeden na druhého. A proto darmo vyčítáš, jídla a pití přičítáš manželek. Když těhotné jsou a nový plod těžce nesou, pro ňáké jich krmičky, dvě kuřátka aneb ptáčky, truňk vína aneb mandlíček, piškot anebo perníček by měla o plod přijíti, kdo moudrej může raditi? Byť by na pangetích, hodách, na vejlezškách byly, svatbách, i také vešly v taneček, protoliž by facalíček měly ihned dát za dukát — moha míti za to kabát — to k víře podobné není, takové tvoje mluvení. Jestliže jedna možnější, v statku po předcích hojnější, proč by nemohla štědrá být, moha od jiných více mít. Není taková lacnota, u žen plasková štědrota, aby darmo něco daly, dříve více neodňaly. Dá, aby on jí dal zase, provodil jí v tom tmavém čase. A protož nevíš, sprostáku, chytrou ženskou politiku, podruhý raději pomlč, nekousej, raději povrč.

Jan Tykač:

O virgulích.

Rok 1906 rozčeřil zprávy o virgulích. K těm stůjž zde ještě tato. V roce 1905 byl do jedné obce blíže České Třebové povolán p. Josef Marek (jinak Žalman) z Petrovic (okr. Lanškr.), aby pomocí virgulí označil místo, kde by se měla u nového domku kopati studna. Odhalil mi tajemství. Virgule měl čtyry. Jsou to lískové pruty zdéli téměř metru, opatřené na konci vidlicí. Vidlice na způsob latinského Y jest uříznuta na štědrý den z mladého smrčku a má délky as 8 cm. Dřeň se vyvrtá a vidlice svislou nožkou nasadí se na prut. Do obou vyčnívajících ramen nalije se rtuti, načež se celá vidlice obalí pečetním voskem, tak že dřevo její ani spojení s proutkem není znáti.

Ke hledání vody třeba dvou lidí. Každý si vezme dvě virgule a na vyhlédnutém místě postaví proti sobě tak, že držíce paže k tělu, lokte tlačí k bokům; předloktí v kliku ohnuté, trčí vpřed. Oba spolníci zasadí vidlice do vidlic proti sobě napřažených a jmou se mírně vpřed tlačiti. Jestliže se virgule zdvihají (ohýbají) do výše, není na tom místě vody. Pakli se kloní k zemi, jest tam voda stojatá. Uhýbají-li se stranou, jest dole voda tekoucí.

Byl jsem svědkem zkoušky venku prováděné. Zkoušku doprovázel p. Marek slovy (na př. »Zde jest voda« — nebo »není voda«, nebo »teče prudce se strany« a p.). Výsledek činil na mne i přítomného syna mého dojem suggesce. Virgule, jakoby živé směřovaly hned v tu stranu, kde dle udání by asi voda byla nebo nebyla. Na moji otázku, zdali se při provádění něco říká, odpověděl p. Marek, že nikoli. Na další otázku, zná-li ve zdejší krajině ještě jiného »hledače«, pravil, že ho osobně sice nezná, ale že jeden jest v Mostku u Chocně.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Obrazové písmo.

V Českém Lidu VIII. podal jsem již zprávu o zábavě, jak se namalují jednotlivé předměty a pak se ukazuje, co to vše znamená. Uvedl jsem česká říkadla tohoto druhu, jak mi je diktoval Jan Kašpar a jak je provázela kresbami Marie Soulková v Kostelci n. Vlt. Doplnil jsem tyto zprávy příspěvky řed. Lega a jiných, moravskými a slovenskými příklady i zároveň jsem se zmínil, jak fantasticky někteří vykládali tyto obrázky za zbytky písmen starodávných, prý staroslovanských a pod.

V pozůstalosti K. J. Erbena nalezl jsem další příklad těchto říkadel, jejž tuto otiskuji. Ze všech ukázek posavadních jest Erbenův doklad nejdelší.

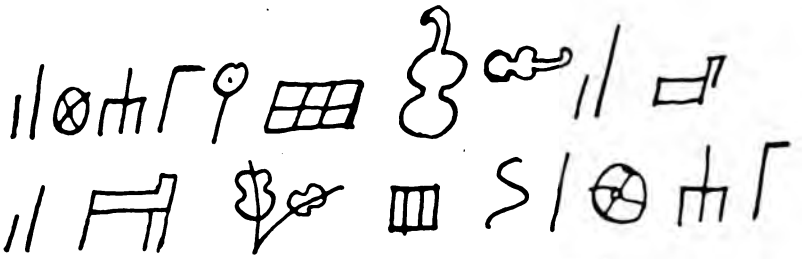

Obrazové písmo. Kreslila Marie Soulková.

Kukátko.

Tu je krátky, tu je dlouhy,
tu stolice řezací.
Tu je basa, tu jsou housle,
tu posada slepičí:
posada slepiči,
basa, housle,
krátky, dlouhy,
i stolice řezací.
Tu je hřeblo, tu je terč,
tu jsou dlouhy vidlice:
hřeblo, terč,
dlouhy vidlice,
posada slepičí,
basa, housle atd.
Tu je křivy, tu je rovny,
tu je taky kolo vozní:
křivy, dlouhy,
kolo vozní,
hřeblo, terč,
dlouhy vidlice atd.
Tu je klika, tu je hák,
tu taky utahovák:
klika, hák,
utahovák,
křivy, rovny,
kolo vozní atd.
Tu je dýmka, tu kus drátu,
tu je taky kus tabáku:
dýmka, drátu,
kus tabáku,
klika, hák,
utahovák atd.
Tu je kámen, tu je hubka,
tu je taky ocilka:
kámen, hubka,
ocilka,
dýmka, drát,
kus tabáku atd.
Tu je dláto, tu je pilka,
tu je taky sekyrka:
dláto, pilka,
sekyrka,
kámen, hubka,
ocilka atd.
Tu je paní, tu je pán,
tu je taky piva džbán:
paní, pán,
piva džbán,
dláto, pilka,
sekyrka atd.
Tu je bříza, tu je říza atd.

Digitized by Google

Miroslav Hýsek:

K pověstem o mrtvém milenci, jenž přichází k milé.*)

Moravské varianty z Boskovicka.

Bürgerova »Lenora«, jejímž podkladem je dle básníkova svědectví v korrespodenci s gottingskými přáteli stará německá píseň, byla záhy přeložena do slovanských jazyků, v nichž vyvolala také několik ohlasů (Žukovskij, Mickiewicz, Erben). Její uznaná cena, jakož i její působení daly podnět literárním historikům ke hledání rozmanitých variantů jejího obsahu; K. Wollner uveřejnil r. 1882 v »Archiv für slavische Philologie« studii o variantech v lidové poesii slovanské, jichž zde shrnul značný počet, a Erich Schmidt uvádí jeho důsledky v souvislost i s literaturou německou v »Charakteristiken« I. Doplňků k tomu se brzo vyskytlo několik (na př. Hauffenovy v »Euforion«), až A. Sauer v úvodě svého vydání Bürgerových básní (D. N. L., S. LVI.) projevil nedůvěru k jejich naprosté lidovosti, mysle na rozšířenost »Lenory,« jež jistě zde zanechala určité stopy. Wollner shrnuje výsledky svého srovnávání, prohlašuje za společné charakteristikon různých těchto variantů, hlavně nepřátelství mrtvých k živým a slzy milenčiny, jejichž moc láká milence ze hrobu.

Na Boskovicku na Moravě jsem slyšel dva jiné varianty, které ukazují na rozšíření základní myšlenky této látky i v jiné podobě: Bylo děvče, které mělo milého. Milý odešel do ciziny. Dlouho se nevracel, zemřel, ale děvče o tom nevědělo. Proklínalo ho, poněvadž myslelo, že ji zradil. A tu jednou na podzim byla jasná noc; děvče večer zase milého proklínalo, a když lehla, bylo jí, jakoby přišel její milý k ní, naklonil se k ní nad postel a povídá: Maryšo, nehřeš na mne, já jsem mrtev! Ji přeběhla zima, celá se začala třást, honem se shovala pod peřinu. Ráno pak vykládal hlídač, který seděl před domem v boudě na zahradě a hlídal ovoce: Když byla půlnoc, stalo se něco hrozného. Nevím, co to bylo, ale něco letělo zahradou a bylo to neobyčejné. Druhá pověst jest mnohem nepřirozenější: Milý svedl chudé děvče a začal choditi za jinou, kterou si vzal. Brzy však zemřel. Svedené děvče již se nevdalo a proto jej proklínalo, že jí zkazil život. Jedenkráte, — už po letech — večer na přástce mluvili o hřbitově, jak se kdo bojí mimo jít. Jediné to děvce že se nebojí. A tu pravila hrobníkova žena, že jí slepice zanášejí do kostnice, aby odtud na důkaz statečnosti donesla vejce. Milé děvče šlo a uvidělo v koutku hromádku kostí a mezi nimi v dálku vejce. Zohne se a vezme je, ale tu jí ten kostlivec skočí na záda — byl to právě vykopaný její milý. Nepustil se jí, až ho zanesla do světnice, kde předli. Všichni utekli a když se zase za chvíli vrátili, viděli, jak jí mrtvý neustále podává ruku, aby mu odpustila. Začali ji také přemlouvati, a tu ona poslechla. Sotva však mu dívka podala ruku, mrtvý se rozpadl v prach.

*) Srv. B. Svoboda, Český Lid XIV.

Digitized by Google

Václav Schulz:

Co stála poprava žháře na počátku století XVIII. na Litomyšlsku.

Bastl Kobáček z Opatova na panství Litomyšlském založil dne 8. května 1722 ve stavení souseda Jiřího Lukše, tak že tomuto celé hospodářství až do základů vyhořelo. Ačkoliv čin ten na jiné svaliti se snažil, byl ze zločinu toho na právu města Litomyšle usvědčen a k smrti odsouzen. Nejprve měl býti oběšen a potom tělo jeho spáleno. Poprava byla vykonána dne 3. prosince 1722, když byl odsouzenec dříve půl pinty sladkého vína na posilněnou obdržel. V registratuře panství Litomyšlského jsou doklady o tom, co panství v této věci právu města zaplatiti muselo. Celkem 62 zl. 19 kr., z nichž syndikus Pavel Antonín Rosendorfský a vicesyndikus Martin Nepraš obdrželi za všecky úřední spisy 19 zl., na stravu vězně ode dne 7. srpna do 2. prosince 1722 denně po 4 kr. dáno celkem 7 zl. 56 kr a za popravu účtovali městští rychtářové Samuel Cvetler a Karel Hurych 35 zl. 23. Účet těchto rychtářů jest český a zní doslovně takto:

Poznamenání, co tak při konané exekucí Bastla Kobáčka za příčinou vypálení jednoho gruntu sedlského dne 3 Decembris leta 1722 při městě Litomyšli outrat vzešlo, jak následuje: rychtářům městským dvoum od přijatí do vězení po 36 kr. 1 zl. 12 kr., od vyprovázení až na místo popravní po 1 zl. 12 kr. 2 zl. 24 kr., od dostavení na rathouz k examenu dvanáctekrát vždy po 14 kr. 2 zl. 48 kr., od dvouch koní pro dva rychtáře po 15 kr. 30 kr., písaři práva rychtárského od vepsání exekuce do knih smolních 1 zl. 10 kr. Summa 8 zl. 4 kr. — Kovářům, kolářům od díla k té exekucí potřebného dle od nich dané konsignací 2 zl. 50 kr., provazníkům za dlouhej provaz, k vedení šňůru, špagat k svázání a prostranek 1 zl. 20 kr. Summa kovářům, kolářům a provazníkům činí 4 zl. 10 kr. — Mistru ostrého meče od uškrcení a spálení na hranici 7 zl., pacholkoj od hlídání delinqventa za tři dni po 36 kr. 1 zl. 48 kr., od vedení delinqventa na místo popravní pacholkoj 36 kr. Summa mistroj 9 zl. 24 kr. — Poslu práva rychtárského za 217 totiž od 11. Maji až do 3. Decembris za den a za noc po 3 kr. 10 zl. 51 kr., od vyvolávání na třech místech po 36 kr. 1 zl. 48 kr., od zvonění před popravou 36 kr., při hlídání delinqventa 2 ℔ svíček 20 kr., za půl pinty sladkého vína pro delinqventa k popravě 10 kr. Summa posloj 13 zl. 45 kr. Summa summarum všeho vydání facit 35 zl. 23 kr. Stalo se při právě rychtárském města Litomyšle dne 4. Decembris a. 1722. Samoël Czvetler, Karel Hurych, rychtářové městí.

Digitized by Google

OTÁZKY A ODPOVĚDI.

* »*Kocanda*« *a* »*flusárna*« se říká v Kardašové Řečici stodole, postavené na nejdolním místě u výtoku potoka Kardašového z města. Nyní slouží tato stodola za lednici k jatkám vedle zbudovaným. Domácí obyvatelé neznali již v polovici minulého století ani významu, tím méně původu slova »flusárna«. Jedině nejstarší pamětníci dovedli povědětí, že to bývalo stavení, kde místní vinopal (jako všudy israel. nájemce knížecí vinopalny, adaptované po zřízení lihovaru v hostinec) pálíval »flus« (= draslo) z popelu, zkupovaného po domech. Ani nevěděli hrubě, co to bylo vlastně. Tenkrát neváželi si lidé popelu k užitku hospodářskému, a tak při ohledech na vrchnost, při hojnosti dříví a za nedostatku průmyslu chemického mohlo se pálení drasla podnikati a vypláceti v téže primitivnosti jako dělo se pálení kořalky. Po dobu svého působení v K. Řečici hleděl jsem tam rozšiřovati správnou vědomost o významu místa toho i jeho jména, a zajisté že ona více nezanikne; neboť měšťanská škola poskytuje mládeži pěkné poznatky chemické, a s těmi udrží se paměť »o flusárně« jako výrobně drasla hlavně v 18. století. Nedaleko »flusárny« stávala na konci ulice při živé cestě »kocanda«, druhdy hospoda, vítaná zejména lidu z nedalekých vesnic a při hojné frekvenci blízkých lesů. Od let již zrušena slouží za hospodářský dům. I o tomto pojmenování nebylo v lidu žádného výkladu a také ne touhy, dopídíti se ho; mnozí ve světě ohledlí připomínávali, že kdesi tam a tam jest též u města hospoda »Na kocandě«. Znenáhla uváděn význam starobylého toho slova v oběh, a to nejvíce školou, když v kulturních dějinách vykládá se o pražském »týnu« a přilehlých kotcích. V Klatovsku (a jinde snad) zná lid »kotec« alespoň jako pohodlný dolík v zemi nebo ve slámě pro drůbež, má-li ona seděti nebo nésti. Jiná stodola v K. Řečici na opačném konci města jmenuje se »klihárna«, která — jak zřejmo — sloužívala původně k výrobě klihu z odpadků zvířecích. Bylo to asi před 50 lety a nemělo dlouhého trvání. Václav Kursa, ředitel měšť. šk. v. v.

* *Sanejstrnictví v Ratajích u Bechyně.* Pamatuji se ještě velmi dobře na vyrábění sanýtru ve své rodné, milé obci v polovici 19. věku, tedy po roce 1840 a 185C. Mezi obecní cestou a mezi schody k farnímu starobylému kostelu sv. Trojice vídal jsem jako hošík 6—10letý, někdy tři až čtyři hromady země, o nichž se vypravovalo, že se v nich dělá sanýtr. Hromady ty byly asi 2 m. vysoké a měřily v obvodu přízemním asi 6—8 m. Jak sanýtr se dělal, toho jsem si tenkrát ovšem nevšímal. Vím však, že občas hromady ty se rozházely a že země odvážela se do jakési dílny, při stavení, patřícím jistému občanu, Frant Bukačovi, muži na tehdejší dobu velmi vzdělanému. Bukačovi neříkalo se v Ratajích také jinak než Sanejstrník. V dílně byly různé nádoby, jako i konve, škopky a káděa vyrobený sanýtr, který se odvážel a prodával do Bechyně nebo do Tábora. Dnes není po sanýstrnictví v Ratajích ani památky. I dílna jest odstraněna a chalupa novou nahrazena. J. Hraše.

Digitized by Google

ČASOVÉ ZPRÁVY.

* *Pí. Renata Tyršová*, vážená spolupracovnice Českého Lidu od prvního ročníku, jejíž studie o vyšívání, o krajkách, o praktickém použití lidové ornamentiky atd., tvoří právem chloubu našeho časopisu a zároveň základ všech studií dalších, byla právě jmenována od ministerstva vyučování vedle několika vrchních inspektorů průmyslového školství českého vrchní inspektorkou ženských škol průmyslových (pokračovacích, průmyslových, odborných, krajkářských a pod.) s vyučovacím jazykem českým. Je to druhá dáma v Rakousku (první jmenována pro německé školy dívčí), které úředně svěřen byl vrchní dohled nad vyučováním v dívčích školách odborných. Jistě za souhlasu všech ctitelů gratulujeme srdečně k tomuto vyznamenání vzácné ušlechtilé ženy české, která vyšinula se na tak vysoký, důležitý, zodpovědný úřad vlastním přičiněním, vzornou pílí, důkladnými vědomostmi a vynikající věcnou znalostí, které nabyla dlouholetým soustavným studiem doma i v cizině, majíc ovšem základ a vlohy k tomu všemu z ovzduší svého života rodinného.

Renata Tyršová.

* *Školní rada, prof. Dr. Zikmund Winter* slavil dne 27. prosince 1906 šedesáté narozeniny. Vyžádal si na všech stranách, aby ho zbytečně gratulanti nerušili z práce a z klidu ku práci potřebné. Řídíce se přáním skromného mistra, jehož knihy (pomalu již celá knihovna) budou vždy tvořiti bezpečný základ kulturní historie české, zvláště pro století XIV.—XVII., jak jsme o nich o všech pravidelně v Českém Lidu zprávy podávali, přejeme neúnavnému pracovníku, aby mohl ve stálém zdraví dále se stejnou svěžestí a se stejnými utěšenými výsledky pracovati na poli, jemuž celý svůj život zasvětil.

* *Musikant Pelár zemřel.* V Jarcové u Valašsk. Meziříčí zemřel známý kapelník »valašské muziky« Jar. Pelár, dosáhnuv vysokého věku 74 let. Málokterý lidový hudebník byl tak populární jako »starý Pelár«. Znali ho nejen na celé Moravě, ale také v Praze, kde při Národopisné výstavě hrál se svou kapelou — klarinet, cimbál, basu, housle. Mnohý si vzpomene ještě dobře na roztomilého stařík, jemuž přes těch šest a půl křížku malá očka vesele plála jako jinochovi, a na tu věčnou »Všici sa ptajú, komu to hrajú . . . .« Humor starého Pelára byl nevy-

Digitized by Google

čerpatelný a kam přišel, všude se rozjasňovaly tváře. Jeho anekdoty a episody z vlastního života naplnily by malou knihu. Sám říkal o sobě,

Všici se ptají, komu to hrají? — † Pelárovi!
Pelár s valaškou muzikou na Národopisné Výstavě roku 1895.

že už má »takovú muzikantskú náturu« a skutečně, oči byste na něm byli nechali. Hrál celým tělem, každou žilkou. Byl neodolatelný. Chvilku jste ho poslouchali, pak vám vjelo do nohou takové divné trhání, zano-

Digitized by Google

tovali jste písničku, zavýskli a už jste byli »v tom«. S Pelárem umírá málem poslední »starosvětský« lidový muzikant. Víc než půl století hrával druhým svoji »Váici sa ptajú . . .« a nyní ji osud dokončil: » . . a to brajú Pelárovi«. (Noviny zpod Radhoště IX. 1907, č. 4.)

Rudolf Janovský.

SMĚS.

* ***Virgule.*** Když nedávno jeden německý vladař dal hledat vodu podzemními čarovnými proutky čili virgulemi, obřáta ve všech listech literatura o virgulích, které se skloní v rukou media, jež právě vstoupilo na místo, pod nímž voda hledaná nebo poklad. R. 1590 slíbil pražskému měšťanu Volfu Štechrovi jakýs Vlach, že mu najde a »vyzdvihne« poklad. I přišel v noci do jeho domu, prošel sklepy a pokoje; žena nesla před ním virgule. V tom náhle zhasla svíce Vlachovi. I poslal honem Volfa, aby ji rozsvítil. Než se Volf vrátil s křesadlem, ukradl Vlach z pokoje, v němž se ocitl, některé klenoty a jmenovitě sedm prstenů. Výprava za pokladem virgulemi skončila se žalářem a bezpochyby katem. (Kn. archiv. pražs. č. 1284, Zvon r. VII, č. 11.) Dr. Zikmund Winter.

* ***Pastuší řeč.*** V městečku Křivsoudově u Dolních Královic ještě asi před 60—65 lety byl obecní pastýř, který před vyháněním stáda zpíval tuto píseň: »Slouha troubí na podloubí, vyhánějte krávy dlouhý, krávy do rolí, voli do dolí, ovce do jalovce, kozy do trní, ovce do jalovce, kozy do trní.« Tam také ovčáci pletli na 4 drátech vlněné punčochy, ale od špiček. (Vyprávěl můj otec, 75 let starý.)

Julie Vlasáková.

* ***Konopičky o masopustě.*** (Srv. článek J. Soukupa v tomto čísle str. 211.) Na ostatek o maškaře hrávala u nás máteřovská hudba (Máteřov u Pardubic) kapela písniček, když přišli do stavení, každý rok:

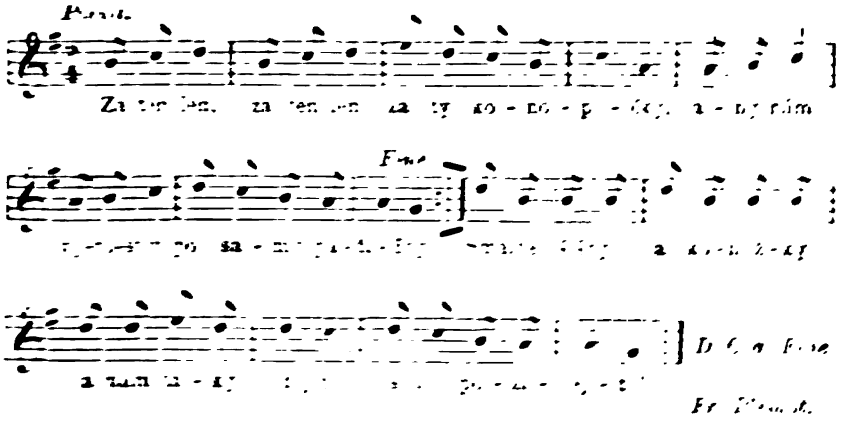

Digitized by Google

* *O hadu »hospodáři« a žábě »hospodyni«.* V každém »stáji« (stavení) je had »hospodář« a pod práhem žába »hospodyně«. Kdyby někdo hada zabil, umře do roka hospodář. Zabije-li někdo žábu, umře do roka hospodyně. (Hory Matky Boží u Sušice.) »U Kuthanů pozorovali dlouhou dobu, že se krávě ztrácí mlíko. Tak hult po dvě noci číhali, a nemohli nic vyčíhat. Až třetí noc, dyž byli v maštali, vylezl had se zlatou korunkou, korunku si sundal a šel krávu cucat. V tom jeden z nich skočil a holí toho hada zabil. Scháněli se po tej korunce, ale ta zmizela. Taky hult do roka hospodář umřel.“ (Lešišov u Sušice.)

V. Rataj.

* *Svatební pověra.* Roku 1882 slavila se v Dymokurech svatba. Před kostelem očekávala novomanžely zhrzená milenka s křiklavým dokladem své bývalé známosti se ženichem, házela přes novomanžele, když vyšli z kostela, hroudy z hrobu šestinedělky. To má v zápětí, že novomanželé jsou po celý život svůj nešťastni, že v manželství jsou různice a sváry na denním pořádku. Při tom přihodila se zhrzené milence nehoda, že jednou hroudou uhodila svého bývalého miláčka a umazala mu bělostně vyžehlený límec u košile. Zdaž tato svatební pověra se osvědčila, o tom historie nic dalšího nepovídá. J. Hojsák.

* *Svatební říkání z Podřipska.* (Lidský dokument.) Tak jako jako dyž sem byl mladej, tak sem si jako jako vyvolil, že budu zahradníkem. No, a jako jako pěstoval sem bylinu a ta měla sedum kvítku. Jako jako ty dva první kvítky, to byli jako jako dva hoši; jako jako uschly, uvadly, umřely. Jako jako ten třetí kvítek, to je jako jako Šulcka; ta je provdaná, a jako a jako už vadne, vadne. Jako jako ten štvrtej kvítek, to je jako jako nevěsta, květe, květe, je vobrácenej ke sluníčku. Ten pátej kvítek, ten se jako jako nevydařil, to je jako jako Nanka ve Velký Vsi za vošlapek, za vošlapek. Ten šestej kvítek, to je jako jako Rezka, povad, uschnul. Ten sedmej kvítek je jako jako Mařena, družička; to eště nevím co bude; má jako jako mládence, je jako jako chytrej, předchází si mě, chce bejt zetěm. (Říkal Alojs Svoboda ze Dřínova, jediný pamětník našich svateb.) Fr. Homolka.

* *Kočky krále Šalamouna.* (Lidová vyprávěnka ze Slovácka.) Byl jsem na pohřbu svého strýce ve Stavěšicích. Při hostině po pohřbu mluvilo se o všeličems. Jeden stařík dal shromážděným hádanku: »Co myslíte, že je mocnější učenost lebo (nebo) přirozenost?« Jedni byli pro učenost, jiní pro přirozenost. Dědek sám tvrdil, že přirozenost jest mocnější nežli učenost a dokládal to tímto příkladem: »Toť poslúchejte!... Král Šalamún měl tři kočky. Ty byly tak vycvičený, že mu dycky při večeři držely svíčky. Šalamún chtěl taky vědět, co je mocnější, esli přirozenost lebo učenost. Proto poručil svýmu sluhovi, aby, až kočky při večeři opět budú držet svíčky, púsčal kočkám před očima myši: jednu za druhú. A když první myš pustil, kočky enom mžikly, když druhú pustil, tož sebú trhly a jak třetí myš pustil, tož už to nemohly vydržet, ale pleskly se svíčkama a utékaly za myšama. Vidíte teda, že přirozenost jest mocnější než učenost.« Posluchači všichni mu přisvědčili.

František Viktorin.

Digitized by Google

* ***Proti blechám*** radí staročeský rukopis bibliotheky Musea král. Č. sign. III. F. 53, l. 47 b: Vezmi koření, ježto slove lupinus, totiž vlašský hrách, bedrník a routu, vař ve vodě, nasyp soli a polévej tu, kde jsou blechy. — Na l. 48 a: — Vezmi kořen vlčího lýka, peluněk a routu, a to vař ve vodě nasypa soli, a polévej pokoj tu kde jsou blechy, a zemrou a zhynou hořkostí. — Na l. 48 b: Vezmi nový hrnec a zmaž jej liščím sádlem a s kozlovou žlučí, postaviž jej na zemi, a všechny se blechy slezou v ten hrnec. Item: nebo pomaž prutku od vlaského ořechu třemi věcmi, a ať nedoléhá prstu země. To jest jisté. Emil Horský.

* ***Kdy bude konec světa?*** Pověst o poutnickém kostele ve Vambericích odpovídá: Na střeše vamberického kostela jest prý rybník. V rybníku tom plují kousky ryb. Až tyto kousky se spojí, srostou a ryby obživnou, pak bude konec světa. Z Králové-Hradecka. Jos. Zikl.

* ***Kuře hospodáříček.*** Jednou strejček vedl tele přes luka z Volouky k Šestovicům. Na lukách našel na stezce černý, máchaný kuře. Zdvihl ho a vezl ho domu. Dal ho na pec, a jak ho tam dal, kuře vrhlo pšenici — zrouna hromádky. Jeho tatínek hned poudal, že je to hospodáříček, a chtěl, aby ho strejc zase vodnes zpátky, že ho v domě mít nechce. Strejc šel na luka, ale nedal to kuře tam, kde ho vzal — a kuře bylo dříve doma než von. Ale na konec se mu to přece podařilo. (Vypravovala babička Kosařová z Veselí u N. M. n. M.)

Oldra J. Novotný.

* ***Pověry hornické roku 1549.*** U příležitosti hrozného neštěstí v Courrièresu ve Francii vynořily se na povrch všechny a dosti zajímavé pověry horníků francouzských. Také staří Čechové měli své pověry hornické. Píše M. Dačický ve svých Pamětech: L. 1549. Čerti, zlí duchové, hnali na Kaňku trejbem v dolu Šmytně; a to bylo praesagium (předzvěstí), nebo brzo potom někteří havéři v témž dole se zdusili.

J. Hojsák.

* ***Mravenčí víno — dětská pochoutka.*** Prazvláštní pochoutku poskytují kopence (mraveniště) dětem na Slovači v okolí Uherského Brodu. Kopenec obskakují radostně, volajíce: »Mravenci — kopenci — dajte nám vína — dáme vám piva,« načež kolem mraveniště na bobečku usedají a stébla, přichystaná na tuto kopencovou výpravu, do mraveniště strkají. Po chvíli si pochutnávají na mravenčím vínečku, labužnicky olizujíce stébla vytažená z kopence. A staří? Pokyvují hlavou a tvrdí, to prý dětem slouží ku zdraví, zažili to jako děti na sobě.

Fr. Hlasivec.

* ***Zlodějská pověra.*** Pověstný lupič Karel Štégr, jenž byl r. 1904 dopaden, byl v bezpečnostním oddělení pražském podroben obsáhlému výslechu. Na otázku, proč od některých šatů a peřin kousek látky vystřihl, dal Štégr vysvětlení, že z pověry vždy kousek z odcizených věcí zahrabal, aby tak stopu po sobě zahladil a policejní zřízence oklamal.

J. Hojsák.

Digitized by Google

Kulturní poměry za Rudolfa II.

V pokračování (III. 3.) Bibliografie České Historie, vydávané nákladem I. třídy České Akademie, sestavil Dr. Č. Zíbrt přehled všeho, co bylo tištěno o době Rudolfa II., jakož i uvedl prameny a celkovou literaturu o 30leté válce. Kniha byla opětně uvítána příznivě od kritik, z nichž aspoň některé ukázky na budoucí paměť tu otiskujeme. 1. *Wiener Zeitung*, 1907, č. 14. — Eine Bibliographie der böhmischen Geschichte.*) Das vorliegende Buch ist eine der hervorragendsten Erscheinungen auf dem Gebiete des wissenschaftlichen Schrifttums sowohl dem Umfange als auch dem Inhalte nach, ja ein wahrhaftig monumentales Werk, in welchem durch die Munifizenz der Böhmischen Akademie ein zuverlässliches Hilfsmittel allen jenen geboten wird, welche nach Quellen und Literatur suchen, die sich auf die böhmische Geschichte und alle mit derselben zusammenhängenden Fragen historischer und kulturgeschichtlicher Art beziehen. Ein unermesslicher Schatz ist da gesammelt worden von einem der hervorragendsten Kenner der böhmischen Vergangenheit, welchem nicht nur seine ausserordentliche Begabung, sondern auch sein bewunderungswürdiger Fleiss die beste Stütze bei seinem Riesenwerke gewährten. Die Fülle des gesammelten Materials ist wirklich erstaunlich, und man kann da wahrhaftig von einer idealen Vollkommenheit sprechen, so weit als menschliche Kräfte eine solche überhaupt zu erreichen vermögen. Es stellt sich würdig an die Seite des hochberühmten Werkes von Dahlmann - Waitz (»Quellenkunde der deutschen Geschichte«). Schon aus dieser Übersicht wird man entnehmen, dass der Autor sich nicht damit begnügt hat, nur das Material zur politischen Geschichte, sondern auch zur Kulturgeschichte im weitesten Sinne des Wortes zu sammeln, und darin sehen wir einen unschätzbaren Vorteil. Selbstverständlich ist hier nicht nur die böhmische, deutsche und lateinische Literatur, sondern auch die französische, holländische, slavische, überhaupt die ganze Weltliteratur gesammelt. Aus allen den in die Tausende reichenden Seiten weht uns die Liebe und Begeisterung entgegen, mit welcher der Autor an diesem wahrhaft epochalen Werke gearbeitet hat, und zeigt uns, wie die Liebe und Begeisterung wirklich Wunder tun, denn was da der Fleiss eines, wenn auch hochbegabten und emsigen Historikers geschaffen hat, kann man nicht anders als ein Wunder nennen. Das werden wohl alle jene anerkennen, welche auf dem Gebiete der böhmischen Historie oder Kulturgeschichte tätig sein werden und welche nicht nur dem Autor für seine Bemühung, sondern auch der Akademie für ihre Opferwilligkeit zu grossem Danke verbunden sein werden. — 2. *Přehled* V. 1906, č. 13. Tento již s počátku široce založený podnik rozrůstá každým svazkem více. Považíme-li, že dosavadními třemi svazky vyčerpána jen asi pětina látky, strachujeme se o dokončení díla. Nechybí ovšem hlasů, jež radí od počátku již k restrinkci ne látky, ale její kvality a tím k zmenšení objemu, ale autor sotva již bude se moci k tomu odhodlati, přes to, že jisté ústupky v úvodě připouští. Třetí svazek zabírá zpracování politických dějin od r. 1419 až do r. 1600. Na to — shledávaje příčiny války již v této době — přeskakuje Zíbrt přímo na dobu třicetileté války a věnuje jí 2132 čísel. Více než čísla podává přesný obraz bohatosti obsahu výčet hesel. Proto aspoň letmo projděme jich seznamem. Lví podíl má tu bibliografické zpracování husitství a českobratrství, ačkoliv počátky byly již zahrnuty v druhém dílu.

*) »Bibliographie der böhmischen Historie« (»Bibliografie České historie«), zusammengestellt von Dr. Čeněk Zíbrt, Professor der Kulturgeschichte an der böhmischen Universität und Bibliothekar des Museums des Königreiches Böhmen. Prag. herausgegeben von der Böhmischen Akademie des Kaisers Franz Joseph für Wissenschaft, Literatur und Kunst. Bisher 6 Bände, 1900 bis 1906.

Digitized by Google

Obě otázky tu pojaty v celém kulturním obsahu; nejen vztahy politické, ale i náboženská otázka, styky s literaturou a uměním hudebním a výtvarným tu vyplňují rámec hesla. Pro studium speciálních otázek, na př. umění u bratří českých nebo vlivu zpěvu kostelního na lidový, leží tu sebrán materiál na dlani. Pásmo bojů náboženských a později politických přerváno je často exkursemi, které rozvádějí otázku do všech záhybů, kde jen tušiti lze přímý vliv anebo aspoň analogický odraz poměrů domácích Při tom plně jsou respektovány i význačné osobnosti, jich život a všechny vztahy k současnému i pozdějšímu životu. Jak ovládl Zíbrt myšlenkově celou látku a jak ji zná do dna i tam, kde jej vede bibliografie na pole jinak mu cizí, vidíme z hojné literatury o učení jednotlivých církví, bratrstev nebo o uměleckých poměrech v té oné době. Poměr husitů, protestantů a bratří má tu snesenu obrovskou zásobu studijních pomůcek cizích právě tak jako Šmalkaldská válka nebo počátky Jesuitů v Čechách. Proti dřívějším dobám přibývá tu také stav městský a všechny jeho složité poměry. Doba Rudolfa II. jest zase neobyčejně pestrá, třeba krátká. Válka třicetiletá není — přes ohromnou zásobu hesel — v tomto svazku ukončena. Jsou tu odbyty jen prameny, zpracování celkové, politika a vojenství a přidán přehled dějů měst, jež utrpěla za války, zbytečně podrobný, ale nahrazující aspoň trochu starší topografii. Že je Bibliografie Zíbrtova přehledná, dozná každý kdo se jí zabývá. Jak bude však, až naroste na 10—12 svazků, a jak bude upraven její rejstřík, je předmět považlivé obavy. Dahlmann-Waitz je přece stále vzorem příručnosti a pohodlného užívání, ačkoliv roste každým novým vydáním. — 8. *Národní Listy* 1906, č. 318. Ve zpracování historie od roku 1591 – 1600, jež kromě třicetileté války tento svazek obsahuje, je třeba v seznamu této rubriky zvláště upozorniti na oddíl, týkající se umění za Rudolfa II., jeho sbírek a umělců. Literatura článková a knihová o tomto předmětu je zvláště bohatá a pečlivě do mnohých podrobností snesena. Zavírá v sobě sto čtyřicet čísel a přece ještě ne všechno. Jako v oddílu věnovaném uměleckému ruchu za Ferdinanda I. v předchozím svazku, je také zde sneseno nejdůležitější, co bude mít ještě své dodatky a doplňky k úplnosti ve zvláštním odstavci bibliografie dějin umění v Čechách. Už teď ale je mravenčí práce Zíbrtova nezbytnou a neocenitelnou příručkou pro každého, kdo se zabývá kteroukoli otázkou umělecko-historickou z našeho středověku a naší renesance. — 4. *Národní Listy* 1906, č. 335 Bibliografie České Historie.*) Tajemství této knihy, ne vždy dosti uznané, leží v ideové povaze díla, a v staré pravdě, kterou Brunetiére formuloval takto: Nous voulons faire autrement que ceux qui nous ont précédés V tom faktu, že Zíbrtova kniha je jinak sestavena než se na některých stranách čekalo, leží často pak i jistá předurčená nechuť; nezamlouvá se, že kniha Zíbrtova je zcela individuelní. I objemnost svazků, pravé »cihly« zaráží a zastrašuje rychlého čtenáře. Metoda Zíbrtova snaží se uvésti v bibliografii veškeren život v Čechách, osvětlený ze všech stran. Není tu jen »politická« historie v zastaralém slova smyslu, jak se historie často tradovala ale celá plnost a mnohostrannost života ve své pestrosti a různosti je zde stopována; rozvoj politický, sociální, hospodářský, kulturní, umělecký, církevní, agrární nalézají zde svého ocenění, jelikož Zíbrt se snaží zachytiti vše v jednom celku, nelpě úzkostlivě na jednotlivých politických episodkách; kde politický rozmach činí vyčnívající článek a jest hlavní osou, je přejímán, ale opět v souvislosti s celým vývojem. A každá ta jednotlivá stránka životní je zas semknuta v pevný, železnými rámci přirozené nutnosti sevřený obraz a v tom opět všechny detaily provedeny. Tím bývá ovšem často zaviněna výtka »záliby pro detail«; ale zůstane přec vždy otevřenou otázkou, co tento detail »petit fait« vlastně jest...

Práci samotnou předchází krátký

*) Bibliografie České Historie. Sestavil dr Čeněk Zíbrt. Díl III. V Praze, 1906. I, str VI., 737. — Přinášíme další zprávu o monumentálním díle našeho prvního bibliografa z péra mladého historika — nával politiky ji poněkud zdržel. Pozn. red.

Digitized by Google

úvod, datovaný ne snad neúmyslně na den sv. Václava. Autor snaží se tu vyložiti krátce ještě jednou své stanovisko, jak je obšírně formuloval v úvodě k druhému dílu. Ideálem jeho jest dosíci co možná největší úplnosti bibliografické při každé otázce, bez kritického výběru, což mu bylo tam vytýkáno, kde pojem »bibliografie« není dobře ujasněn.*) Autor ukazuje skromně i na některé bolesti, kterých se při vydávání svého díla dožil. Celý svůj volný čas věnuje, jak praví, podceňované práci bibliografické. A kdo prostuduje obsah knihy, postřehne hned, že to není jen pouhé seřazování tisíce a tisíce názvů, ale že se vše vyvinuje organicky; není to pouhá kostra dějin českých, ale živý tvor, kost i maso; jen odíti vše ve slova a jsou to úplné české dějiny, psané plasticky a reliefně. A tu právě zmíněný »petit fait« přichází ku platnosti, poněvadž vše oživuje, aniž však celku škodí; naopak, celým tím mořem táhne se přímočárně široký proud, který důsledně a bezohledně vše k sobě při vhodné příležitosti připojuje. Tu právě bylo třeba samostatnosti úsudku, systematického propracování a prostudování každého období ve všech jeho projevech, vlastní tvořivosti a polyhistorického ducha. A proto také není Bibliografie pracována s úzkého hlediska jen české historie, nýbrž snaží se všade vymeziti dějinné místo Čech; není tu ani přísahání na slova uznaných mistrů ani zatuchlý vzduch uzavřených místností; širokým proudem vane dech světových dějin do rámce českého a ukazuje na druhé straně, kam zas vír života jej zanese. A právě v tomto vhodném spojení leží veliký význam Bibliografie. Vydanými až doposud třemi svazky vynesl autor tak mnohou, zcela zapadlou knihu nebo stať na světlo. A to možno dokonce i v literární produkci doby poslední pozorovati. Autor sám s potěšením uvádí, jak u nás tak zvláště i v cizině nevychází skoro žádná kniha, jednající o českých dějinách, aby neuváděla ve svých pomůckách »Bibliografii České Historie«. A že i tam, kde se o knize mluví jen jaksi »s prvního patra«, se knihy užívá, jest pro zasvěcence snadno poznati. Jsou dokonce i práce, kde autor z Bibliografie vydatně čerpal a přec ji neudádí; tu leží pak často v záloze osudná zrada. Tu a tam se vloudila v text tisková neb jiná nepatrná vada — a hle! slavný autor opisuje věrně i s chybami tiskovými. A naopak. Kniha může se státi nebezpečnou ještě v jiném smyslu. Kdo pozorně čte, často narazí na nepatrné slůvko srv. = srovnej. Teprve při důkladné znalosti té neb oné otázky pozná, odkud vítr vane; značí totiž často nic více a méně než že autor článku vyšel přímo z toho onoho spisu a že často by se mohlo užiti slůvka »vyps.« = vypsáno. Mohlo by snad zarážeti, že autor navazuje přímo na r. 1600, a ne na rok 1618. Jest to však zcela přirozené. Počátky války 30leté leží daleko zpět a proto as se autor rozhodl pro 1600, ač mohl ještě níže. Prameny tyto podávají opět skvělý doklad, co Zíbrt dovede. Jsou tu sebrány jako snad nikde jinde veškeré publikace pramenné, souvisící s českými dějinami ať již vnitřně nebo zevně; zvláště literatura polemická, traktátová a pamfletická je zde vzorně zpracována, a kritik se může snadno přesvědčiti, jak neúplnou je dnes ještě před krátkou dobou nejlepší kniha Gebaurova o publicistice českého povstání. Závěr tvoří pak: Pomůcky pro řešení anonymův a pseudonymů v pramenech 30leté války. Po celkovém zpracování následuje politika ve válce 30leté a pak vojenství. Již v době husitské všímal si autor bedlivě celého vývoje vojenství jak po stránce technické, tak i historické, zde věci doplňuje. Svazek jest ukončen dějinami měst ve válce 30leté. Je přirozeno, že tu uvedena při městech jen ta díla, která se přímo týkají 30leté války, jelikož ostatní literatura bude, jak autor praví, uvedena v Topografii. Prozatím bude, přes tuto omezenost látky, přec jen as vítanou pomůckou. Uvedl jsem jen krátce obsah Bibliografie, bez odporu nejvážnější publikace poslední doby, která se může směle po bok postaviti nejlepším pracím ciziny a jest si jen přáti, aby autor mohl dovésti dílo k šťastnému konci, aby nezůstalo torsem jako Dě-

*) Že tu a tam se nalezne mezera, je přirozeno a každému soudnému pochopitelno, kdo zná naše poměry v Praze.

Digitized by Google

jiny Palackého a Dějepis Tomkův. — 5. *Nár. Politika* 1906, č. 290. Přátelům české historie oznamujeme, že byl vydán právě nákladem České Akademie 3. svazek III. dílu Bibliografie České Historie, kterou sepsal univ. prof. dr. Čeněk Zíbrt, bibliothekář Musea král. Českého. Obsahuje dobu nejzajímavější z české historie, dobu Rudolfa II., konec XVI století a prameny i spisy o válce třicetileté. Spisovatel nepřestává na událostech, jichž si historie obyčejně všímá. Otvírá široký v knize rozhled na celý život v dobách uvedených, na poměry kulturní, umělecké snažení, sociální a hospodářské poměry, na dějiny církevní, zkrátka s úplností jak jen možná dosažitelnou předvádí úplný obraz celé doby po všech stránkách jejího vývoje dějinného. V tom bude míti Zíbrtova Bibliografie České Historie vždy zásluhu, že tento moderní způsob nazírání na účel historického studia prakticky a skutečně spisovatel u nás provedl ve své knize pro studium historie české. Stačí běžně třeba prohlédnouti pro příklad dobu Rudolfa II.: Osobnost Rudolfa II., dvůr se všemi podrobnostmi, s líčením dobrodruhů tehdejších i vynikajících, literárně činných osobností, přehled sbírek Rudolfových a osudů jejich, přehled umělců, alchymie a hledačů zlata v horách českých, tajuplné pověsti o mandragoře, astrologie s Tychonem Brahem a J. Keplerem v čele, jakož i s vynálezcem logarithmů Joostem Bürgim, dále líčení Prahy a zemí českých za Rudolfa II., poměrů židovského obyvatelstva atd. atd. Doufáme, že nový svazek bude přijat se stejnou účastí a radostí od pracovníků na poli historie české, jako vydané díly posavadní.

Ferd. Pátek:

Česká literatura lidovědná za rok 1906.

Janáček L.: Sbíráme Českou národní píseň na Moravě. Dalibor XXIX. 1907. 13.

Janovský R.: Vizovské právo medařské. S. A. V. 1906 218.

Januštiková J.: Medovina na staročeský způsob. ib. 224.

Jelínek J.: Duchovní domovní požehnání. ib. 126.

— Kolomazná pec. ib. 156.

— Kterak duchovenstvo horlilo proti pověrám ib. 59.

— List l. 1598, kterým Zdeněk Žampach z Pottenštejna vsi Nevšově potvrzuje roboty a 15 věder vína na obec vyšenkovati dovoluje. Listinář S. A. V. 1906. CCLXXXV

— List l 1601, kterým Jan Jetřich z Kunovic lidem některá místa k dědičnému užívání pouští pod roboty vyměřené. ib. CCLXXXII.

— List l. 1523, kterým Frydrych Tetour z Tetova dědině Pytínu pouští pustou ves Mitínsko, aby z ní ročně 100 měřic ovsa sypali a některé roboty konali. ib. CCCXIV.

— Manifest císařovny Marie Terezie daný ve Vídni dne 28. května l. 1742. S. A. V. 1906 127.

Jelínek J.: Na Bojkovsku kterak přijímali robotní patent l. 1775. ib. 13.

— Pátý a šestý nebeský list. ib 111.

— Píseň nová o přepodivném nynějších časů cizozemském kroji a velmi pyšným nástroji. (V Brně l. 1770.) ib. 123.

— Selské roky moravské. ib. 77.

— Vrchnostenské úřadování s rychtáři. ib. 56.

— Zběhlík, který z Moravy utekl do Uher, l. 1747 prosí Světlovského bejtmana o přijetí na milost. ib. 106.

Jelínek-Bojkovský J.: Selská korrespondence soukromá. ib. 182.

Jireček ryt. ze Samokova H.: Skazka o dívčí válce v Čechách. Praha-Brno. 1905. 8°. str. (4.) 36. „Volných rozprav" č. 2.

— Zvyky v právě staročeském. Č. L. XVI. 1907. 29.

Jurkovič D.: Práce lidu našeho. Vídeň 1906.

Kadlec K.: Jos Heřmana Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském. Č. L. XV. 1906. 161. 209. 257.

Kitzberger Iv.: Přísaha domažlických podruhů z r. 1613. ib. 185.

Digitized by Google

Klaus A.: Pověsti z východních Čech. V Nymburce 1906. Nákladem Dětského Máje.
Klíma B.: Z hier dětí v Lipovskom Jamníku. Čas. Mus. spoloč. III. 1905. 72.
Klvaňa A.: Loupežníci Ondráš a Jurás. S. A. V. 1906. 189.
— Mlynářský cech pro Příborsko. ib. 83.
Klvaňa J.: Kroj lidu slovenského na Moravě. Čas. mor. musea zem. VI. 1906. 292.
— Vyšívání šátků na moravském Slovácku. Č. L. XVI. 1907. 39.
— Kočiš M.: Viničné artikule. Sbor. Mus. spoloč. XI. 1906. 44.
Koncer F.: Kolomazná pec. S. A. V. 1906. 153.
— Posvětami dosud se svítí. ib. 194.
Kostka K.: Lipenské „právo" medařské. ib. 19.
— List l. 1453, kterým Vok ze Sovince Lipenským pouští Závrbek až po kouty fojta Tejnského. Listinář S. A. V. 1906. č. CCLXXII.
— Požehnání domovní a zaklínadla na povětří, na požár a na zloděje. S. A. V. 1906. 43.
— Svědomí l. 1530 od Viléma z Vickova Týnským vydané o pastvisko. Listinář S. A. V. 1906. č. CCLXIII.
Král J. F.: Svatební zvyky z okolí Vamberka. Č. L. XV. 1906. 314.
Kretz Fr.: O podstatě lidového ornamentu. Moravsko-slezská Revue II. 1906. č. 4.
Kubis A.: Jazyk a lid na Ostravsku. ib. č. 1.
Kverka K.: Výroba skleněných perel v severovýchodních Čechách. Příspěvek k poznání domácího průmyslu českého. V Praze 1906. Zvl. otisk z „Naší Doby".
Lego J.: Pohřební zpěv zvonů. Č. L. XV. 1906. 242.
Lipka Fr.: Žundry v Dolním Smržově u Letovic. S. A. V 1906. 251.
Lochmann J.: Jak obce hájily svou samostatnou správu. ib. 80
— Pořekadla z poddanských dob ib. 195.
— Revers l. 1532, kterým se Haškové bratří z Vrchlabě zavazují za své lidi Kurovské a Zahlinické. Listinář. S. A. V. 1906. č. CCLXIV.
Lolek J.: Rok v naší chalupě v minulem století. Č. M. Ol. XXXII. 1905. 28. 119; XXXIII. 1906. 87.
Lustig O.: Jak byla založena Soběslav a Chonstník. Č. L. XV. 1906. 286.
M. Š.: Slová spišsko magurské. Čas. mus. spoloč. IX. 1906. 60.
Mandát o panování žen. S. A. V. 1906. 259.
Mach B.: Lidové názvy polí, luk a lesů v české pahorkatině. Č. L. XV. 1906 278.
Markus A.: O pavouku. ib. 252.
Medvedecký K. A.: Detva. Monografia, V Detve 1906. Str. 330, XV.
Melský J.: Lidová studie. Čáslavský Kraj. I 1905. 56.
— Lidové zvyky a obyčeje z Čáslavska. ibid. I. 1905. 40.
Mikšík Št.: Dačo z ľudového herbára na Hnilci. Čas. mus. spoloč. VIII. 1905. 90.
— Prispevky k dialektickému slovníku. Slov. Pohľady. XXVI. 1906. 360.
Nosek Fr.: Císařská silnice. S. A. V. 1906. 196.
— Doba pustých gruntů od l. 1619-1717. ib. 133.
— Drobné obchody vrchnosti. ib. 196.
— List l. 1612, kterým Kateřina Palfyová z Erdődu obci Kurdějovu „cyntheryn" (hřbitov) od platu osvobozuje. Listinář S. A. V. 1906. č CCLXXXIV.
— Na právě horenském. S. A. V. 1906. 93.
— Obecní šenk vinný v Hrušovanech. ib. 52
— Paměti selské. ib. 98.
— Předkové naši jak pečovali o sirotky. ib 166.
— Rybníkářství a břemena selská. ib. 178. Šafrán. ib 196.
— Šakvická kontribuce l. 1751 a 1765. ib. 48.
— Taksa na maso pro Šakvice. ib. 196.
— Vinné fury. ib 110.
— Vrchnostenské úřadování s rychtáři. ib. 56. 158.
— Železné krávy a jiný dobytek věčný v diecési Brněnské a Olomoucké. ib. 243.
Novotný O J.: Kdy se sbírá koření. Č L. XV. 1906. 471.
— „Zavinšovaná penize". ib. 301.
Novotný V. J.: Řečické písně. ib. XVI. 1907. 54.
O české světské písni lidové. Dalibor XXVIII. 1906. 60. 84. 93.

Digitized by Google

Jan Kabelík:

Národopisná mapa Hané z počátku století 19.

(S 3 vyobrazeními).

Pan MUDr. Leopold Riedl, praktický lékař v Přerově, horlivý sběratel starožitností, mezi četnými pozoruhodnými předměty svých soukromých sbírek měl také mapu Hané, kterou získal koupí z Kojetska. Jako leckterou jinou věc, která by budila zájem širšího obecenstva, zapůjčil též mapu městskému museu v Přerově (na zámku kdysi Žerotínském), kde je vystavena, v pravo dole nad obrazem Kojetína, jsouc opatřena podpisem majitelovým. Tam jsem ji uviděl o prázdninách a umínil si podati o ní tuto zprávu, ke které p. majitel s obvyklou ochotou dovolil mi pořídíti fotografický snímek, reprodukovaný na str. 265.; vzdávám mu tuto za jeho laskavost srdečný dík. Podobizna byla provedena fotografem p. Janovským v Přerově.

Mapka je ruční prací původu neznámého. Deska celá je 55 cm. zdéli a 40 cm. zšíři; odečteme-li úzký okraj prázdný, jest vlastní mapa tedy asi třikrát větší nežli fotografická její reprodukce, jež je velikosti 16×12. Na obdélníkovém orámení mapy*), za nímž v obyčejném pořádku pojmenovány jsou světové strany, jsou označeny: jediný poledník 37. vých. od ostrova Ferra (nesprávný), rovnoběžka opět jediná (49.) a minuty při každé desáté určeny číslicí. Ale po způsobu všech starších map Moravy, zejména J. A. Komenského, Müllerovy Tabula generalis Marchionatus Moraviae z r. 1716 a Venutovy Das Markgraftum Mähren v r. 1784 zmíněné čáry tyto nejsou protaženy uvnitř mapou, jak to nyní jest pravidlem. Také správnosti tohoto zeměpisného zarámování bychom se marně při mapě dohledávali. V pravo při hořením okraji jest měřítko,**) a to místo obvyklého na starších mapách Moravy

*) Nejsa odborníkem v kartografii, řídil jsem se při popisu mapy naší postupem práce zajisté veskrze vzorné, totiž Dra J. Metelky O Komenského mapě Moravy (Čas. Č. Mus. 1892, str. 196), ale nepouštěl jsem se do podrobností, které by při mapě naší neměly valného smyslu, jak snad vysvitne z pojednání samého. P. školní rada Dr. *J. Metelka* byl mi kromě toho také radou i skutkem nápomocen při popise mapy, čehož tuto vděčně budiž vzpomenuto.

**) Podle rozdělení stupňového a minutového na okraji mapy bylo by měřítko 1:250.000; ale měříme-li měřítkem tímto vzdálenosti mezi jednotlivými městy a vesnicemi, objeví se nám ohromné chyby, jakých ostatně na starých mapách vesměs bývá hojnost.

Digitized by Google

na míle moravské s označením Scala Hannatica. V levém koutě nahoře jest tento nápis: Mappa geographica specialis terre promissae vulgo sacrae Hannae cum adiacentibus Regionibus, t. j. Podrobná zeměpisná mapa země zaslíbené, vůbec svaté Hané s přilehlými krajinami.

Ježto původci šlo hlavně o Hanou a okolní krajiny měly význam jen podružný, kraje nejvzdálenější, jichž vůbec k účelu svému nepotřeboval, zakryl po vzoru starých map obrázky, jimiž svou mapku velic pěkně ozdobil a oživil. Nejpěknější a nejcennější obrázek jest kolem nápisu. Autor velmi vhodně umístil tam obraz obyvatelů žírné roviny, jíž jeho mapa znázorňuje, a podal nám takto cenný příspěvek ku poznání kroje své doby, totiž století 18. a začátku 19., tím cennější, ježto obrazů starých krojů národních máme velmi pořídku. Pokud jsou zachovány, (v Hankeho z Hankenštejna: Bibliothek der mährischen Staatskunde z r. 1786,*) odkud otištěny v Čes. Lidu ročn. VII., viz také: V. Houdek, Příspěvek k dějinám kroje lidového na Moravě v Čas. Muz. sp. olom. IX. 1892 str. 19 nn. o mapě náměšťské, týž časop. ročn. VIII. str. 162 a Český Lid ročn. I. str. 182.) ,souhlasí s nimi; zejména nápadná je shoda mužského kroje na naší mapě s obrázkem Hankeho (viz Čes. Lid VII. str. 163).

U vědomí síly, která prýští z rodné půdy, stojí tu hanácký hospodář, opřen o švancaru sekyrku na způsob chodského čakanu, jakoby připraven hájit své štědré živitelky. Hlavu má pokrytu vysokou měchatou čepicí černou, která se tíží svou značně sklání. Oděn je v bílý kožich, který sešit jsa ze dvou ovčích koží, byl oblékán přes hlavu. Rukávy, k tomuto měchatému kožichu přišité, jsou na rameně značně zrýhované, čehož na vyobrazení u Hankeho neshledáváme. Na dolením okraji kožichu kůže zůstávala v přirozené podobě; protože pak kůžky z ocasu (někdy i z nohou) visely s kožichu dolů, nazýván kožich ocasnatým. Také kreslíři našemu jako jiným (dle Hankeho a Houdka) zdála se »ozdoba« tato málo malebná a proto jí nedokreslil. Za to vyšívání jest na obrázku našem patrnější nežli u Hankeho. Mimo charakteristické srdce na prsou, jež také u Hankeho pěkně viděti, patrno jest ještě vyšívání na konci rukávů. Koženky krátké, velice baňaté, ozdobené vyšíváním, hlásí se původem na Kojetsko, kde se hluboko do 19. století udržely na rozdíl od úzkých koženic, kterými se vyznačovali Hanáci na levém břehu Moravy. Mezi koženkami a vysokýma botama, jimiž je náš Hanák obut, viděti bílá podléčka.**)

*) Viz podrobně Zíbrt, Bibliografie České Historie I. 1900, č. 1699.

**) J. Kužník (Muza Moravská str. 419) popisuje kroj hanácký téže doby takto:

Hanák se takto poznává: šeroké gatě má. Bote nad kotike nic víc —
A kožošek veševané s dvoma ocaskama, Pás na břocho decke,
Klobok jak na plně měsíc, Snad misto hobročke.

A na konci téže skladby, znova vzpomínaje ocásků na kožiše, dí:

„Dež se mo jož bochte přeji,
Pomálo se k smrti stroji.“

Digitized by Google

U nohou hospodářových hoch kleče podává mu půl pecna chleba a dlouhý křivák, by si jím ukrojil nejvzácnějšího daru Božího, za který denně v modlitbě prosívají.

Naproti hospodáři stojí hospodyně. Hlavu její pokrývá zvláštní vysoký čepec bílý, s něhož splývají větrem zvlněné bílé šatky, na koncích zdobené vyšíváním, i úzké pentličky. Dále oděna je žena rukávci bílými, jejichž prsní část, bohatě zvrapovaná, u krku zakončena jest úzkým límcem; široké rukávy, až k loktům volně splývající, ukončeny jsou opět širokou výšivkou. Žlutavý lajdíček ozdoben jest prýmkami. Černá sukně, shrnutá v husté záhyby, sahá jí až do polovice lýtek; na nohou má červené punčochy a střevíce s cvikem. V zástěře velmi dlouhé nese slepici, zajisté jako symbol plodnosti rodného kraje, v ruce dva hrnečky.

Za nápisem vyčnívá kmen, leckterá silná jeho haluz pohromou živelní již zlomena; ale přece se ještě bujně zelená a roste — obraz houževnatého kmene hanáckého. Andílek nad ním drží štít se dvěma květy jako znamením erbovním, nad nímž zastupuje klénot erbů šlechtických velmi vhodně cep, jímž pilný rolník zrní z klasů dobývá, a potom nejspíš cep válečný s koulí bez ostnů, z nejoblíbenějších to domácích zbraní od dob Žižkových, opět na znamení, že si obyvatelstvo dovede též uhájiti toho, čeho pilnou prací získalo. Jiný andílek ukazuje veliký vdolek, oblíbené to lidové jídlo na Hané.

V levém koutě dolejším je obraz města V y š k o v a (pohled od jihu). Viděti tu za branou Kroměřížskou farní chrám, v levo mohutnou věž radnice a vedle ní malou vížku zámeckou; nejzáze v levo prostý kostel kapucínský. Obraz úplně souhlasí s dvěma obrazy Vyškova, z nichž jeden náleží do počátku století 18. (po roce 1721) a druhý datován jest r. 1791*).

V dolením koutě pravém je vyobrazen K o j e t í n. Tu nebylo lze zjistiti, v které asi době ještě Kojetín takto vypadal. Dvě věže farního chrámu měly totiž tvar zde vykreslený až do r. 1885, kdy nahrazeny věžemi cibulovitými; věž v levo je radniční.**) Domy v obou městech mají střechy červené.

Při dolejším okraji na pravo od pohledu na Vyškov jsou vysvětlivky značek pro města, menší města, městečka, zámky a dědiny. Města a vesnice vyznačeny jsou barvou červenou. V levo od pohledu na Kojetín je větrná růže.

Na mapě z fysických stránek země upoutá nás především označení h o r. Tyto opět po způsobu starých map až do počátku století 19. vyznačeny jsou v profile vrcholky jednotlivými, nejčastěji trojitými, tmavými, jež osvětleny od severozápadu. Jest jich celkem málo, pouze Českomoravská vrchovina a Sudety, aby mapa nebyla přeplněna, a chybí i pohoří tak význačné, jako jsou Chřiby. Výška správně vyznačena není. Jmen hor rovněž není, protože byla pro původce věcí vedlejší.

*) Za zprávu tuto vděčím p. J. Sponarovi, obchodníku ve Vyškově.

**) Zprávu o tom, jakož i o Kulově a o Kužníkovi, o nichž bude zmínka později, mám od p. O. Pische, učitele měšťan. škol v Kojetíně, jemuž vzdávám tuto povinný dík.

Digitized by Google

Ani vodopis není v podrobnostech správný, třeba při něm patrna větší než při horopisu snaha po pravdivosti a správnosti; nejvíce na Hané samé, jejíž tok označen jako tok Moravy do podrobností a pruhem tak širokým, jako by říčka ta rovnala se Moravě. Při ní také nejvíce přítoků. Pojmenování viděti toliko při řekách nejvýznačnějších (mimo Moravu) a jest latinské: Fluvius Hanna, Becžva Fluvius, Fluvius Zvittava, Fluvius Schvarzava. Při Bečvě, Svratce a Svitavě šipkou naznačen jest také směr jejich toku. Z rybníků velmi primitivně jsou nakresleny čtyři, které nyní jsou vesměs zrušeny: dva pod Tovačovem, potom u Měnína a Začan. Nepojmenovány zůstaly tyto řeky a potoky do mapy vkreslené: Jihlava s Oslavou a Rokytnou, Cézava, Malá Haná, potoky u Švábenic a Tištína, Otaslavka, Romža, Blatná, Bystřice, potok Velkotýnecký, Olešnice a Moštěnka.

Největší péči původce věnoval místopisu, ačkoli při malém formátu své mapy nemohl vepsati do mapy všech jmen míst ani na Hané, o kterou mu přece v první řadě šlo. A nevyhnul se ani tu četným chybám velice značným, které jsou odborníku ovšem patrny na první pohled. Uvádím z nich aspoň namátkou umístění Letovic daleko na východ od řeky Svitavy, nad níž vskutku leží, zcela nesprávnou polohu Bučovic atd. atd. Tím méně ovšem lze očekávati, že by byly správně odměřeny vzájemné vzdálenosti jednotlivých osad. Z některých pojmenování, na př. Placžov místo Blážov a pod., zdá se, že autor znal mapu Müllerovu, ale neřídil se při svém nákrese podle ní; Venutova mapa pak mu nedostačovala, ježto neuvádí celé řady drobnějších osad, které kreslíř náš k svému účelu chtěl míti zakresleny.

Krajní body, označené na mapě, tvoří tato místa: Jíbavá, Dolany, Slavětín, Rovno, Jevíčko, Benešov, Lipůvka, Kuřim, Zhoř, Ivančice, Židlochovice, Střílky, Otrokovice, Rymice a Osek.

Především šlo původci o Hanou samu. Hranice její však proti obyčejným v zeměpise jsou u něho značně zúženy. Kdežto Hanke zcela správně k Hanákům počítá též Blaťáky a Zábečáky, podle mapy naší tito za vlastní Hanáky se nepokládají a ostře vymezen jest kraj, který autor považuje za Hanou, ode všech sousedních dvojitou vytečkovanou čarou. Podle něho tedy jenom úvodí řeky Hané jest »zemí zaslíbenou«, tedy Vyškovsko, Kojetsko a Tovačovsko. Pojmenovány jsou osady vesměs nářečím hanáckým bez označení kvantity; uvádíme je tuto věrně podle mapy, přičiňujíce v závorkách správná pojmenování nynější, kde by mohla povstati nějaká nejistota, a to podle Srpovy Podrobné mapy zemí koruny české.

Terra promissa vulgo sacra Hanna (Země zaslíbená, svatá Haná) obsahuje osady tyto: Podél toku Hané následují za sebou: Nabschtech (Novosady), Diedice, Weschkov, Topolani, Herotice, Weivanovice, Drževnovice, Nezameslece, Moržece, Niemczece, Vrchoslavice, Stržebrnice, Dlohaves (Dlouhá ves), Krženovice, Popuvke (Popůvky), Bečzmierov (Bezměrov), Hradischtiek (Hradisko), Postopke (Postoupky), Miniavke (Miňůvky).

Na pravém břehu: Roschtiane (Rozstání), Krassensko, Stodnica

Digitized by Google

(Studnice), Roprecht (Ruprechtov), Rechtařzov, Lolcže (Lulč), Habrovane, Kročzek (Kroužek), Rossenov (Rousínov), Podbržeržece (Podbřežice), Dražovice, Lessovice (Letonice), Hlobočzane, Kočzerov, Orlovice, Schvabenice, Pačzlavice, Kovalovice, Tischtien, Morkovice, Ohržece (Uhřice), Pavlovice, Drženov (Dřínov), Kovaloviczke.

Na levém břehu: Podovice (Podivice), Postimierž (Pustiměř), Dressece (Drysice), Hostice, Brodek, Račzane (Hradčany), Dobromielece, Doloplaze, Wiczomierzece, Dietkovice, Weschovice (Vejšovice). Březessovice, Pivin, Tvorovice, Hroška (Hruška), Polopvice (Polkovice), Obietkovice, Klenovice, Tovačzov, Lobodice, Kulov, Ochřzeczece (Uhřičice), Kojetin.

Na západ od Hané je krajina, kde bydlí podle mapy Slamienkarži až po tok řeky Svitavy. Osady tamní jsou tyto: Letovice, Kržtine Bokovina, Kanica (Kanice), Ochoz, Raczece (Račice), Mokra, Pczoržice Tvarožna.

Za tokem Svitavy, doleji spojené se Svratkou, označil kreslič na své mapě Zhorž a Trobsko, mezi nimiž podle něho sídlí Niemczi, dále Bossonohe, Woržechovitz (Ořechov), Pirschice (Prštice), Ticovice (Tikovice), Medlanki (omylem asi místo Medlova, Mödlau, kdežto Medlanky jsou sz. od Brna), Kuržim, Bestríz (Bystrc), Lipuwka, Lelkovice (Lelekovice), Wranov, Weiwanovice, Rżeczkovice, Brno, Schpimberg (Špilberk), Morbes (Moravany), Modržece, Rehrad.

V cípu jihozápadním sídlí Hrnczirzi; hraniční jejich města jsou: Oslovane, Wanczece (Ivančice), Kanice (Kounice).

Jižně od Hané sídlí Kopačzi. Osady jejich: Toržane, Chirlice, Telnice, Blučžin, Zelevice (Židlochovice, něm. Seelowitz), Mienin, Začzan, Augest (Oujezd), Sokolnice, Schlapanice, Weleschovice, Slavkov, Ostiradki (Hostěhrádky), Scheratice (Šaratice), Mischkovice (Nížkovice), Zbegschov (Zbejšov), Otnice, Boczovice (Bučovice), Bochdalece (Bohdalice), Hvězlece (N. Hvězdlice), Novizamke (Nové Zámky).

Sousedy jejich na východ jsou Metlarži, u nichž vyznačeny tyto osady: Kromieržiž, Travnik, Kvassece, Roschtien, Letenczece (Litenčice), Żeschlavice (Zdislavice), Zdonke, Rataje, Veschke, Zlobice.

Na jih od této krajiny jest Pars Zahorakuw, kde jediné hrad Stržilke.

Jižně od toku řeky Bečvy od Hané vlastní na západě odděleni řekou Moravou jsou sídlem Zabeczaci. Tam Pržerov, Trobke, Wlkosch, Chropin, Brżest, Remice, Hulen, Otrokovice.

V cípu severozápadním, ohraničeném tokem Moravy a Bečvy, jsou tyto osady: Dolane, Sacer Mons (Sv. Kopeček), Gibava (Jívová), Hombok (něm.; Hluboček), Dagskabat (Daskabát), Bestrżeca, Holeca (Holice), Tenec, Trschece, Ossek, Roketnica, Czetov. V hornaté krajině mezi Hlubočkem a Daskabátem sídlí Tragaczniczi.

Od řeky Blaty, podél níž sídlí, mají jméno Blatiaczi. Na naší mapě jsou naznačeny tyto osady jejich území: Horka, Brżechotin (Břuchotín), Namiescht, Holomoc s věncem hradeb, Nemilane, Kožoschane, Tažane (Tážaly), Charvate, Čzertoreja (Čertoryje), Boleloc, Točzape, Dob, Nena-

Digitized by Google

Hanák r. 1786.
(Hanke z Hankensteina, Bibliothek der mährischen Staatskunde.)

konice, Wierovane, Biskopice, Kralece, Drahlov, Blatec, Dolane (patrně přepisem za Dubany), Bestročzice, Olschane, Kostelec, Prostiegov.

Severozápadně od Blaťáků je Pars Schleifiřzuw; osady Rovno (Roveň), Plačzov (Bláž̌ov), Slavietin, Krakovec.

Mezi nimi a vlastní Hanou v pahorkatině sídlí Lopatařzi. V krajině té vyznačeno jest Geviczko, Lhota, Konica, Lepova, Protivanov, Beneschov, Slop.

Úzký pruh země posléze mezi Blaťáky a Lopatáři, který zabíhá dosti hluboko do Hané vlastní, jest označen nápisem Kolomažnici; osady tamější jsou Plin (nyní obyčejně Ptení), Plomlov a Ottaslavice.

Celkem je tedy na mapě naší nakresleno 186 různých osad, z nichž na Hanou vlastní připadá 66.

Jednotlivé krajiny byly původně položeny různými barvami, jež však časem zchátraly, tak že je půda mapy nyní většinou světlešedé barvy; Kopáči a Blaťáci mají půdu žlutou, Hrnčíři světle žlutou.*)

Dále jsou na mapě naší vyznačeny pošty trubičkami poštovními; jest jich právě tolik, co na mapě Venutově v témže území, totiž čtvero: Brno, Vyškov, Prostějov a Olomouc. Jsou vesměs při silnicích »císařských«, jež na mapě také nakresleny. Je to jednak stará císařská silnice z Olomouce do Brna a odtud dále na jih do Vídně, pozdější silnice z Brna do Prahy z r. 1752 a posléze silnice z Olomouce do Opavy. Tato r. 1800 přeložena, aby vedla Šternberkem, i minula Jíbavu (Jívovou) a vede odtud na Dolany, které tím velice se povznesly na ujmu Jíbavé. (Archiv sel. III. str. 141.) Tak zakreslena na mapě naší, i je tudíž rozhodná pro její vročení. Lze ji tuším právem klásti do počátku stol. 19.

Původem se hlásí mapa na Kojetsko, odkud také nynějším p. majitelem získána. Tam je místopisných údajů vyznačeno nejvíce, třeba ani tam není osad všech; čím dál od Kojetska, tím je počet zakreslených

*) Za mé nepřítomnosti v Přerově laskavě srovnal všecky barvy mapy na originále p. učitel Jos. Kojecký.

Digitized by Google

osad menší, tím hojnější a hrubší chyby. Pro tento původ svědčí zvláštní podrobnost. Mezi osady familiantské, založené na Moravě v první polovici století 18., náleží také Chrbov. Tam jest dosud hostinec Kulov a toto jméno kreslič mapy, znaje asi hostinec z cest svých do Olomouce, zaznamenal do své mapy místo nepatrného tehdy Chrbova. A nechybíme asi, pokládáme-li mapu naši za práci některého učitele z Kojetska, který nám podal cenný příspěvek k hanáckému názvosloví místopisnému i k poznání hanáckého kroje ze století 18. a začátku 19. Nad to zachoval nám tu zajímavé údaje, týkající se původu různých produktů domáckého průmyslu lidového, potřebných do selského hospodářství. Hanke z Hankenštejna, který zmíněným spisem svým chtěl podati příspěvek ke statistice markrabství moravského, pro tyto drobnosti ovšem neměl místa, i připomíná jenom na str. 183 hrnčířství ivančické, obecně prý proslulé. Podle naší mapy trakaře robeny od »tragačníků« v horách Oderských, »šlejfíři« přicházeli na Hanou z pahorkatiny severně od Konice, z Plumlovska dodávána »kolomazníky« kolomaz, u Protivanova vyráběli »lopatáři« lopaty, »slaměnkáři« v pahorkatině Krásenské slaměné okřínky na chléb, »metlaři« od Litenčic metly, hrnce pak »hrnčíři« v Ivančicku. »Kopáči« rozuměti jest majitele vinic, jináče »horníky« (podle Práv horenských na Strážnicku z r. 1611; laskavá zpráva p. šk. rady F. A. Slavíka) ve vínorodé krajině u Židlochovic, Blučině, na Bučovsku a j. Nelze nyní zjistiti, jsou-li tyto údaje veskrze správny, ale podle známých nynějších skutečností jsou, tušíme, pravděpodobny, tak že není, proč bychom jim nedůvěřovali, třeba mapa naše ani v pojmenováních ethnografických, která se přidružují k údajům o lidovém průmysle domáckém, neobešla se bez patrné chyby. Původce mapy totiž příliš daleko na východ až ke Zhoři a Troubsku posunul sídla Němců, maje asi ve skutečnosti na mysli jazykový ostrov jejich jihlavský. Tak tedy mapa naše po stránce kartografické nijak nevyhoví.

Ale za to odškodní nás jinak, když ji pozorujeme, majíce na mysli tehdejší veršové produkty, jež z kraje autorova vycházely. Tu pak jeví se mapa našeho neznámého původce, ať tak díme, illustrací těch názorů které byly tehdy po celé Hané obecné. Stalo se tak za vlivu veršovaných skladeb jeho krajanů a kollegů, jež se potkaly s neobyčejnou oblibou na Hané nejen u vrstevníků, nýbrž i dlouhá desítiletí pozdější a otiskují se jako pozoruhodné dokumenty dobové až dosud. Míníme tím jednak hanácké operety převora Mauricia na Sv. Kopečku (Muza Morav. str. 431 a nn.) a jim příbuznou (Český Lid X. str. 316 a nn.), kterou vydavatel Fr. Bartoš připisuje také některému venkovskému rektorovi, ale hlavně satirická a hrubě komická skládání učitele Jana Kužníka z Kojetína*) (Muza Moravská str. 408 nn. a Selský archiv I. 1902 str. 186).

*) Kužníkovy hanácké písničky Za horama svitá, bode brzo den a Jak so živ nezapomeno až dosud jsou známy tak jako Doneste mně včel vojanské mondore, z druhé operety P. Mauricia. O autoru samém však nebylo lze dopídíti se podrobnějších zpráv. Podle Fryčajovy předmluvy Muza Mor. 400 žil v 2. pol. stol. 18. v Kojetíně; ale ve farních matrikách, ani ve farní kronice ani v aktech školních, kde po něm p. učitel O. Pisch na mou žádost pátral, není o Kužníkovi zmínky.

Digitized by Google

Kužník nenazíral na život lidu vesnického s tím naivním optimismem, který nás zaráží při skladbách Gessnerových a jeho nástupců, na Moravě,

Hanák v starodávném kožichu. Fotogr. řed. Jos. Klvaňa.

také u Heřmana Agap. Gallaše. Neskládal svých písní pro knižní obecenstvo městské, nýbrž pro lid, namnoze písma neznalý, proto opatřoval je

Digitized by Google

Mapa „zaslibenė zemė svatė“, Hanė (zač. stol. XIX.)

Digitized by Google

sám nápěvy, aby snáze zdomácněly, a napsal je z téže příčiny dialektem. Tendence mravokárná, kterou při něm vidí Fryčaj, byla asi Kužníka vzdálena; šlo mu asi jen o to, aby »skrz mnohé ostrovtipné nápady k rozveselení mysle . . . obyvatelů moravských posloužily« (Muza Mor. str. 401). Odtud také snaží se zalíbiti zhrublému vkusu venkovanů, když vyličuje jejich život i rozličné vlastnosti.

Z těchto na prvním místě byla jejich láska k rodnému kraji, na který Hanáci nemálo byli hrdi. Z písma sv. znali Zaslíbenou zemi, jež oplývala mlékem a medem. Ale což nebyla jejich Haná také zemí takovou a nemohli se právem pokládati za vyvolený lid Boží, když jim Prozřetelnosti tak vzácná krajina dána údělem? Nehlásili se ani k soukmenovcům svým jako k sobě rovným, pokud obývali půdu méně úrodnou nežli úval Hané. Kdež pak teprve zůstávali proti nim kmeny a národové cizí!

Poznali jich dosti v letech válečných, kdy tím více vzplála jejich láska vlastenecká. Bylo to ve válkách pruských r. 1741, 1742 a 1758. Tehdy zakusili mnoha příkoří od hrabivých Prušáků a tím vzbuzen v nich mocný odpor proti nepřátelům. I na Moravě s úspěchem sbírány sbory dobrovolnické a také Hanáci, jakkoli celkem jsou povahy mírné, se rozehřáli a potom statečně si vedli. Ovšem robotní sedláčkové jednotliví vždy zůstávali bezmocní proti řádění surové soldatesky a mnoho od ní vytrpěli. A Kužník, jako bral si na mušku hanáckou váhavost, náklonnost k dobrému jídlu a pití, tak neváhal ani vysmáti se jim v různých situacích smutných, v nichž octli se jednotlivci za vpádu pruského, třeba jinak také on doznal (Muza Mor. 420):

„Z Hanáka je hodné voják, on je nehostopné,
Ale nerád na vojno jde, radč sobě prst otne,
Kdež ho na vojno chetajo,
Velke rante s něm mivajo,
Žebrem ho přetiskno,
Pak svážo v provisło.“

Dvě zvláště význačné písně Kužníkovy jsou tyto, vytištěné v Muze Mor. str. 421 a 428, s nadpisy patrně přičiněnými Fryčajem.

Písně soužených Hanáků v první prajské vojně roku 1741 a 1758.

1. Dotkla se nás roka Páně skrze
prajské vojáke —
Dopuštění vůle Boží přešlo na nás
Hanáke!
Že jsme trpěl, mnoho snášeť od
těch šelem mosele —
Ve dne v noce bez přestání
Hrozné šraficirování
Ba i biti sme bele.

2. Není města ani místa, kde be
Brandebork nebel —
Krom slavného Brna města a
Špimberka všode bel;
Věděl on dobře, že je tam hodatne
Hrdina Roth,
Zdaleka město vyhebal,
Okolo se palečkoval —
Řka: der do ist švere Not.

Digitized by Google

3. Nikde se mo nelíbilo jak na té
naše Haně
Okolo města Veškova a k Prostějovo
dále,
Pravil: že je to dobře beť, stanke
sobě to dělať —
V Kroměřižo, na Plumlově,
Ve Veškově, Prostějově
Plondrovať a rabovať.

4. Po městečkách a dědinách sem a
tam se rozkládal,
V každém domě a chalopkách
Quartyre sobě dělal —
Falařů nikda neminul, tam moselo
beť hojnosť
Piva, vina, také ptactvá,
Zvěřine, ryb a pernactva,
Všode mosele dať dost.

5. Na tom ještě dost nebelo, mosele
dať penize,
Lebo šelma dobře věděl skrze
Židé špěhéře,
Kdo jak je možné, bohaté — jak
Falář, Pán tak sedlák,
Hned Kontrebuce rozepsal
Sekocyo (exekuci) na ně poslal —
Co chtěl, mosel mu dať tak.

6. Které nechtěl lebo neměl penize
jemo složiť,
Toho hned vzal do arešto, mosel
s nim cesto měřiť,
Do Slezka neb do Berlina do té
země proklaté —
Nech bel Probošt nebo Plerát,
Falář, Hejtman nebo sedlák,
Mosel mu beť povolné.

7. Koně pobral, ledi zajal, raboval,
kde co belo,
Žitečko, rež, ječmen, voves že (!)
sépek se minulo,
Maso požhral, pivo vepil, kořalko,
také víno;
Bodež bel v tom čerta vepil
Aby ho z Hane pochetil —
Všece vinšojeme mo.

8. Tak on hodatně bojoval v naší
slavné Moravě,
Neprv se přítelem dělal — tak se
vlodil do kraje,
Pravil: že prej jde k pomoce nám
a naší Královně;
Čert je po takovem Strejco,
Dež on pobere, kde je co,
Šelma a nepřítel je.

9. Po tom slavném bojování obíral se
z Morave,
Měl vlčí mhlu meze hoče, zdálo se
mo tma večer —
Rozžel se místo poledne ve
Veškově Magacín,
Neb mo toze zaslonele
Rakošaní, Ohří smělé
Mašírovali za něm.

10. Chtěls beť drohém Alexandrem,
bode z tebe černý čert,
S Loceperem někde v pekle bodeš
mívat pěkné žert.
Za tvoje lopežnictvo a voken
vetřeskání —
Přende na tě pomsta, brzo!
Vlezeš sám do těsna, hluzo,
I tvojí Holání.

11. Sleboje ti náš Jozífek, maličké
Panáček,
Neznáš-le ho, povím já ti, Tereštin
Synáček,
Velko-Královné Oherské, české a
i hanácké,
Ten ti smeje z krko špino —
Ten tobě zaspívá jino,
Te Holoto prajské.

12. Mé mo na pomoc pudeme do
jednoho Hanáce,
Vezmeme sebo švancare, koso,
vidle, kopáče,
Šak sme mé švarní Jonáce, bodeme
stát hodatně —
Bodem sekať, bodem pichať
A s cepem tě do hlave praf.
Šak to zkosíš, obratně.

13. Než do té vojne pujdeme, bodem
činit pokání —
Bodem Pana Boha proset a Svato-
Horsko Pani,
Abe náš zbroj poselnila a nás
mocně obhájila —
Spolo také svatá Anno,
Abe tě na našo Hano
Přejit víc zbránila. Konec.

Digitized by Google

Vzdychání lidu hanáckého v tétež prajské vojně, kdežto Hanak v sve zprostnosti nad všecky jiné Národy se pejchá a nové příští Mesiáše k obraně své ourodné Hany si žádá.

Melodie v Moravě známá.

Recitativo.

1. Slešte! meredeano clarios ostendam sole,
Že jsem v Kroměřižo veštoderoval tře škole —
K větši ctě a slávě naše svaté Haně
Začno teda ve jméno Páně.

2. Hana nová Palestena, Morava je Jordan,
Kroměřiž je Jerozalem, Veškov Selo, Dub Dan.

3. Pravé sme Hezraelete mé všece Hanáce —
Všecke všode cizozemce so jen Špiteráce.

4. Slezké led od Brandeborka toze béva sožen —
Přilodil se co pes k maso, bel ho tam čert dložen.

5. Čech, ten jde na hospodářstvo, nose hozké gatě —
Šest a třicet kop má faldo v zeleném kabátě.

6. Němec chodí v Pantaloře, mesli, že je cose —
Nám Hanákom be rád brejle hověsel na nose.

7. Francos Mrzák peciválek chtěl i Hano vládnot —
Dež jich dost do Pisku*) padlo, mosel serke táhnot.

8. Špaňhel nosí taško v zado, mesli, že mo svědčí —
Já bech mo jo na nos přešil, bel be blázen větší.

9. Vlach, ten mece po komině jako Čert vyhléží**) —
Šelma člověk opatrně schová, kde co leží.

10. Lenoch Rakošan se práce co čert kříže boji —
Dež mo řekneš, von der Veškov, No! wos est denn, stojí.

11. Ohří chránio Moravo hodatné vojáce —
V jizbách směle bajte bero, so švarní Jonáce.

12. Poláce so jen Toláce, s nedvědama chodí —
Vehnala je z domo noze, troník z kapce lodí.

13. Moškvani pak kořolenko jako vodo pijo —
Nažera se jako svině, hodatně se bijo.

14. Ale mé sme mé, Hanácé! ževíme se švarně —
Což pravé Hezraeleté slojeme nemárně.

15. Přejd teda a jož nemeškej, cukrové Panáčko!
Jakobovi přeslebené ve snách Mesiaško.

16. Me sme tvoj led vevolené, kerej máš vekopit —
Nenechej od Brandeborka Palesteno lopit.

17. Ve Veškově na Rathoso bode tvoje bedlo —
Kaša s cokrem, bochte s medem bode tvoje jedlo.

18. Dva koně tobě zjednáme čerstvé jako laně —
Abes mohl cvalo, cvalo trmáceť po Haně. Konec.

K tomu pak připojen budiž ještě kratičký přívěsek k závěrečnému chóru druhé hanácké opery P. Mauricia složený prý »od Marka Skládače«. Zní:

*) Narážka na porážku Francouzův u Pisku 1742.
**) Kominíky bývali u nás namnoze Vlaši.

Digitized by Google

Ve Veškově, v Prostějově, také v Kroměřížo
Podhoráce a Hanáce med a mléko lížo:
Neb je Hana požehnaná, celá Palestýna —
Nechte křeke, schno jazeke, naléte nám vína.

Podíváme-li se nyní na přiloženou mapu naši, vidíme tu v duchu těchto skladeb výslovně ji označenu jako obraz Zaslíbené země. Z četných osad na ní význačně zobrazen předně Vyškov i se svou radnicí, která byla uznána důstojným sídlem Vykupitele, jenž by vysvobodil Hanou od nátisku nepřátelského, jako kdysi Silo bylo místem stánku Hospodinova v Palaestině. Stejně význačné místo věnováno obrazu Kojetína jako střediska kraje, kde autoři domovem. Dále je tu Sacer Mons — Svatý Kopeček, k jehož Matce Boží se utíkali Hanáci s prosbou za ochranu, když ještě Velehrad byl zapomenut a kostel hostýnský zpustlý. Zde také Dub, jehož bílý chrám jako labuť se vznáší nad mořem zlatoklasých niv hanáckých; jest jako Dan, severní pohraniční město zaslíbené země i důležitým místem bohoslužebným. Při Brně zvláště vyznačen Špilberk týmž lidovým tvarem »Špimberk« jako u Kužníka, jemuž tak imponovala hrdinská obrana hlavního města a jeho hradu.

Hanáci jsou zde svým zástupcem zobrazeni se zbraní v ruce, nikoli při svém obvyklém zaměstnání zemědělském, a válečné emblemy nad znakem hrozí nepřátelským vetřelcům.

Nejdůrazněji však znázorněna povýšenost Hanáků nade všecky jejich sousedy. Ani Blatáci a Zábečáci nejsou podle soudu autorova »praví« Hanáci; ale kmenová jejich příbuznost jest nesporná; ti nemohou býti označeni za méně cenné. Záhoráci, s nimiž nemají Hanáci valných styků, jsou jim lhostejni, rovněž jako Němci, sídlící kdesi kraj světa na západě Moravy, tak že bydliště jejich ani nelze zcela jistě určiti. Ale ve všech ostatních okolních krajinách, jako u Kužníka cizí národové a kmeny, jsou jen »špiteráci«. Chudší jejich obyvatelé za výživou výrobky svými opatřují Hanáky a ocitají se takto v jejich očích jaksi v postavení služebném; to se potom přenáší na veškeré obyvatelstvo té které krajiny a odtud jaksi příhanlivé jejich označení: tragačníci atd. A také »kopáči«. Třeba vínorodá krajina jejich jest též úrodná, práce na vinicích jest jistě namáhavější než rolnictví. Vždyť i na Hané pěstováno víno ve století 17. hojnou měrou (Viz F. A. Slavík: Morava a její obvody ve Slezsku po třicítileté válce), ale vymizelo odtamtud téměř docela. Kdo by se tak s ním plahočil? To ať obstarají »kopáči« svými motykami!

Snad tím s dostatek prokázán jest ideový vliv znárodnělých tehdy a dílem dosud skladeb veršových na autora mapy Hané a přilehlých krajin; podán tu nový doklad veliké kdysi obliby těchto veršů. A dívajíce se pod tímto zorným úhlem na mapu naši, pochopíme, že autorovi nešlo tak valně o kartografickou přesnost její, a promineme mu četné jeho chyby tím ochotněji, ježto jiné mapy toho rázu zatím neznáme*).

*) Mapa Náměšťska, o níž častěji byla učiněna zmínka v Čes. Lidě i Čas. Muz. spol. olom., dosud nebyla uveřejněna.

Digitized by Google

Vzdychání lidu hanáckého v tétež prajské vojně, kdežto Hanak v sve zprostnosti nad všecky jiné Národy se pejchá a nové příští Mesiáše k obraně své ourodné Hany si žádá.

Melodie v Moravě známá.

Recitativo.

1. Slešte! meredeano clarios ostendam sole,
Že jsem v Kroměřižo veštoderoval tře škole —
K větší ctě a slávě naše svaté Haně
Začno teda ve jméno Páně.

2. Hana nová Palestena, Morava je Jordan,
Kroměřiž je Jerozalem, Veškov Selo, Dub Dan.

3. Pravé sme Hezraelete mé všece Hanáce —
Všecke všode cizozemce so jen Špiteráce.

4. Slezké led od Brandeborka toze bévá sožen —
Přilodil se co pes k maso, bel ho tam čert dložen.

5. Čech, ten jde na hospodářstvo, nose hozké gatě —
Šest a třicet kop má faldo v zeleném kabátě.

6. Němec chodí v Pantaloře, mesli, že je cose —
Nám Hanákom be rád brejle hověsel na nose.

7. Francos Mrzák peciválek chtěl i Hano vládnot —
Dež jich dost do Písku*) padlo, mosel serke táhnot.

8. Špaňhel nosí taško v zado, mesli, že mo svědčí —
Já bech mo jo na nos přešil, bel be blázen větší.

9. Vlach, ten mece po komině jako Čert vyhléží**) — Šelma člověk opatrně schová, kde co leží.

10. Lenoch Rakošan se práce co čert kříže bojí —
Dež mo řekneš, von der Veškov, No! wos est denn, stojí.

11. Ohří chránio Moravo hodatné vojáce —
V jizbách směle bajte bero, so švarní Jonáce.

12. Poláce so jen Toláce, s nedvědama chodí —
Vehnala je z domo noze, troník z kapce lodí.

13. Moškvani pak kořolenko jako vodo pijo —
Nažera se jako svině, hodatně se bijo.

14. Ale mé sme mé, Hanácé! ževíme se švarně —
Což pravé Hezraeleté slojeme nemárně.

15. Přejd teda a jož nemeškej, cukrové Panáčko!
Jakobovi přeslebené ve snách Mesiaško.

16. Me sme tvoj led vevolené, kerej máš vekopit —
Nenechej od Brandeborka Palesteno lopit.

17. Ve Veškově na Rathoso bode tvoje bedlo —
Kaša s cokrem, bochte s medem bode tvoje jedlo.

18. Dva koně tobě zjednáme čerstvé jako laně —
Abes mohl cvalo, cvalo trmáceť po Haně. Konec.

K tomu pak připojen budiž ještě kratičký přívěsek k závěrečnému chóru druhé hanácké opery P. Mauricia složený prý »od Marka Skládače«. Zní:

*) Narážka na porážku Francouzův u Písku 1742.
**) Kominíky bývali u nás namnoze Vlaši.

Digitized by Google

Ve Veškově, v Prostějově, také v Kroměřižo
Podhoráce a Hanáce med a mléko lížo:
Neb je Hana požehnaná, celá Palestýna —
Nechte křeke, schno jazeke, naléte nám vína.

Podíváme-li se nyní na přiloženou mapu naši, vidíme tu v duchu těchto skladeb výslovně ji označenu jako obraz Zaslíbené země. Z četných osad na ní význačně zobrazen předně Vyškov i se svou radnicí, která byla uznána důstojným sídlem Vykupitele, jenž by vysvobodil Hanou od nátisku nepřátelského, jako kdysi Silo bylo místem stánku Hospodinova v Palaestině. Stejně význačné místo věnováno obrazu Kojetína jako střediska kraje, kde autoři domovem. Dále je tu Sacer Mons — Svatý Kopeček, k jehož Matce Boží se utíkali Hanáci s prosbou za ochranu, když ještě Velehrad byl zapomenut a kostel hostýnský zpustlý. Zde také Dub, jehož bílý chrám jako labuť se vznáší nad mořem zlatoklasých niv hanáckých; jest jako Dan, severní pohraniční město zaslíbené země i důležitým místem bohoslužebným. Při Brně zvláště vyznačen Špilberk týmž lidovým tvarem »Špimberk« jako u Kužníka, jemuž tak imponovala hrdinská obrana hlavního města a jeho hradu.

Hanáci jsou zde svým zástupcem zobrazeni se zbraní v ruce, nikoli při svém obvyklém zaměstnání zemědělském, a válečné emblemy nad znakem hrozí nepřátelským vetřelcům.

Nejdůrazněji však znázorněna povýšenost Hanáků nade všecky jejich sousedy. Ani Blatáci a Zábečáci nejsou podle soudu autorova »praví« Hanáci; ale kmenová jejich příbuznost jest nesporná; ti nemohou býti označeni za méně cenné. Záhoráci, s nimiž nemají Hanáci valných styků, jsou jim lhostejni, rovněž jako Němci, sídlící kdesi kraj světa na západě Moravy, tak že bydliště jejich ani nelze zcela jistě určiti. Ale ve všech ostatních okolních krajinách, jako u Kužníka cizí národové a kmeny, jsou jen »špiteráci«. Chudší jejich obyvatelé za výživou výrobky svými opatřují Hanáky a ocitají se takto v jejich očích jaksi v postavení služebném; to se potom přenáší na veškeré obyvatelstvo té které krajiny a odtud jaksi příhanlivé jejich označení: tragačníci atd. A také »kopáči«. Třeba vínorodá krajina jejich jest též úrodná, práce na vinicích jest jistě namáhavější než rolnictví. Vždyť i na Hané pěstováno víno ve století 17. hojnou měrou (Viz F. A. Slavík: Morava a její obvody ve Slezsku po třicítileté válce), ale vymizelo odtamtud téměř docela. Kdo by se tak s ním plahočil? To ať obstarají »kopáči« svými motykami!

Snad tím s dostatek prokázán jest ideový vliv znárodnělých tehdy a dílem dosud skladeb veršových na autora mapy Hané a přilehlých krajin; podán tu nový doklad veliké kdysi obliby těchto veršů. A dívajíce se pod tímto zorným úhlem na mapu naši, pochopíme, že autorovi nešlo tak valně o kartografickou přesnost její, a promineme mu četné jeho chyby tím ochotněji, ježto jiné mapy toho rázu zatím neznáme*).

*) Mapa Náměšťska, o níž častěji byla učiněna zmínka v Čes. Lidě i Čas. Muz. spol. olom., dosud nebyla uveřejněna.

Digitized by Google

Vzdychání lidu hanáckého v ... zprostnosti nad všecky jin... k obr...

1. Slešte! ...
   Že jsem v kr...
   K větší ctě a slavě ...
   Začno teda ve jméno Pa...
2. Hana nová Palestena, Morava ... Jordán,
   Kroměříž je Jerozalem, Veškov ...
   Selo, Dub Dan.
3. Pravé sme Hezraelete mé všece
   Hanáce —
   Všecke všode cizozemce so jen
   Špiteráce.
4. Slezké led od Brandeborka toze
   béwá sožen —
   Přilodil se co pes k maso, bel ho
   tam čert dložen.
5. Čech, ten jde na hospodářstvo,
   nose hozké gatě —
   Šest a tříset kop má faldo
   v zeleném kabátě.
6. Němec chodí v Pantaloře, mesli,
   že je cose —
   Nám Hanákom be rád brejle
   hověsel na nose.
7. Francos Mrzák peciválek chtěl
   i Hano vládnot —
   Dež jich dost do Pisku*) padlo,
   mosel serke táhnot.
8. Špaňhel nosí taško v zadu, mesli,
   že mo svědčí —
   Já bech mo jo na nos přešil, bel
   be blázen větší.
9. Vlach, ten mece po komině jako
   Čert vyhléží**) —
13. Mos...
    Nažera se ...
14. Ale mé sme mé, H...
    Což pravé Hezraelete ...
15. Přejd teda a jož nemeškej ...
    Jakobovi přeslebené ve snác...
16. Me sme tvoj led vevolené, ...
    máš vekopit —
    Nenechej od Brandeborka
    Palesteno lopit.
17. Ve Veškově na Rathoso bode
    tvoje hedlo —
    Kaša s cokrem, bochte s medem
    bode tvoje jedlo.
18. Dva koně tobě zjednáme čerstvé
    jako laně —
    Abes mohl cvalo, cvalo trmáceť po
    Haně. Konec.

K tomu pak připojen budiž ještě kratičký přívěsek k závěrečnému chóru druhé hanácké opery P. Mauricia složený prý »od Marka Skládače«. Zní:

*) Narážka na porážku Francouzův u Písku 1742.
**) Kominíky bývali u nás namnoze Vlaši.

Digitized by Google

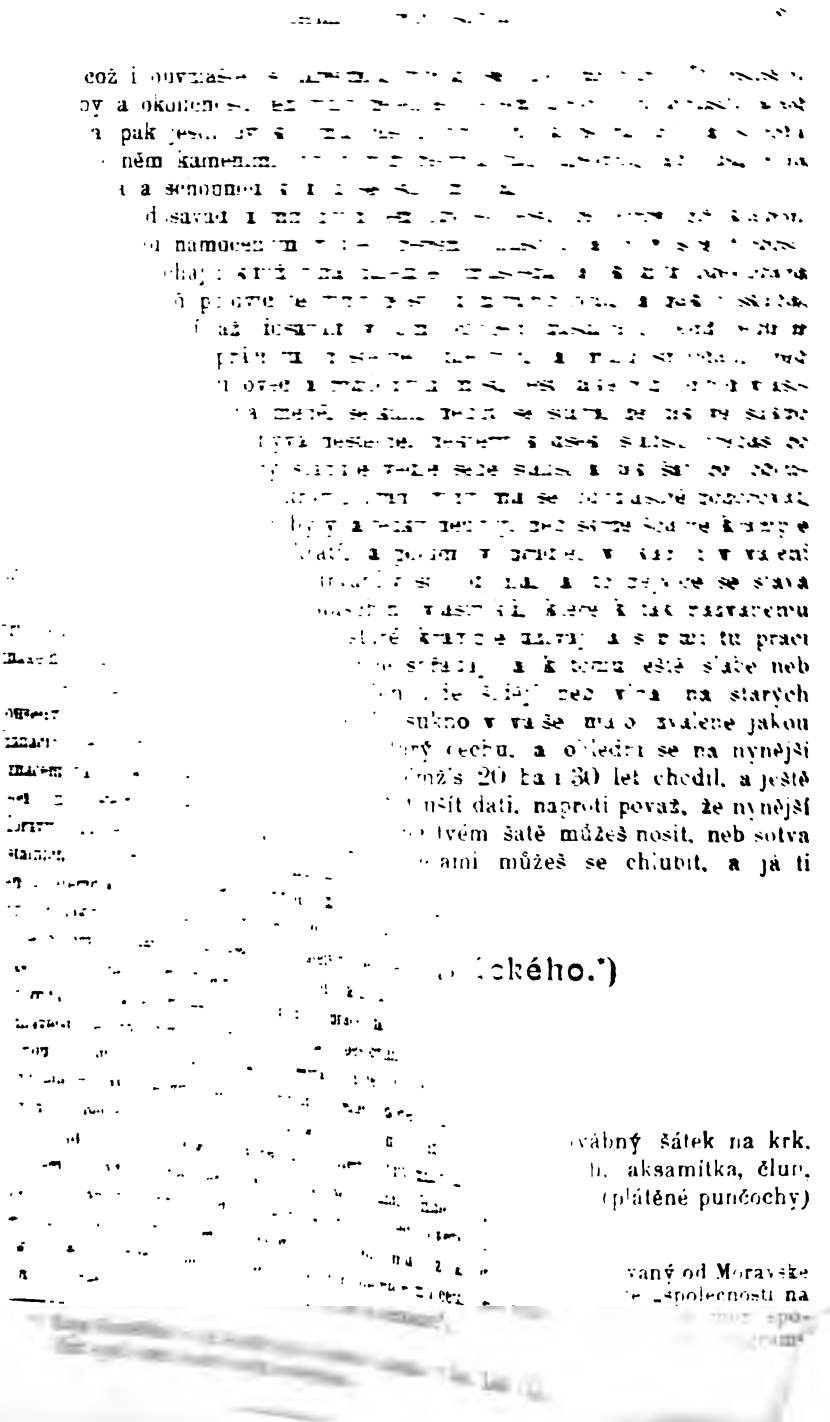

Digitized by Google

Martin Stříbřík:*)

O dělání dobrého sukna.

Každý řemeslník, který čest a dobré svědomí zachovat chce, musí o to pečovat, aby své dílo dobré, dokonalé a trvanlivé vyhotovil. Soukeník když vlnu kupuje, musí na to pozorný býti, aby vlna zdravá a nezkažená byla, neb vlna mnohonásobným způsobem může se zkazit, což z následujícího vypravování ukáži. Když vlna na ovcích vypraná a ještě nesušená se ostříhá a tak vlhká do žoků se natlačí, a ještě do vlhkého místa se uloží, taková hnije a puchří, neb cestou vežená a od deště namoklá a do skrejše vlhké uložena též se kazí. Taky jakž se často stává, že následuje pád ovčího dobytka, i kterých vlastník těch ovec vlnu buď sám ostříhá neb oškube, aneb jinému takovou práci odevzdá, z takových již řečených ovcí jak kůže též i vlna jest zkažená. Aby všechnou takovou vlnou každý se mohl přesvědčit a že je na sukno neschopná dokázat, ať vezme kousek, as co půl prstu tlustý, vlny, jeden konec do jedné ruky palcem k prstu přitlačí, a druhý konec v druhé ruce tak učiní, a pak přes prsty vedle palec táhne, jestliže zpuchřelá neb zkažená, lehce se přetrhne, a na sukno už více jest neschopna. Již vlna koupená zdravá a nezkažená může se mnoho násobným způsobem zkazit. Když soukeník již měkkší (hustší) od hrubší oddělí a takovou k práci odhodlá, musí nejprv ve vlně na kotly vypařovat (schaufovat), protože v nynějších dobách vlna tak na ovcích od mnohého nesvědomitého málo vypraná jest, z které třebas třetí díl neb polovic se vypere, protož takové praní v moku tak smíšeném, polovic moče, ostatně vodou kotel se naplní, kterýžto mok tak se i hřeje, co by v něm ruky vydržet mohl, do téhož se vlna uloží, a asi 10 minut. zanechá. Při čemž se vyjímají fabrikanti, i též mnozí mistři, kteří v zvařeném mejdlu vlnu vypařují neb schaufují, však ale k takovému praní nemá býti žádný luh aniž mydlářský ani doma dělaný potřebován, neb s luhem vypařovaná vlna jest již křehčí, a sukno nejni pevné.

Mnohý také vlnu koupí hned jak se ostříhá, a takovou rychle k práci odhodlá, která ještě nevyčištěna a nevypařena jest, pak takovou ani dostatečně ani vyprat ani v valše vyčistit nelze. To jest tím následek, že ani vyčištěna a vypařená nebyla; ať tehdy dřív takovou syrovou vlnu rozloží na místo, kde dobře slunce svítí, a ji tak dlouho obrací až ona dobře uschne a špínu (Schwas) ovec pot od vlasů odejme, pak takové nechce se lehce vyprat; když již vlna zhřitá z kotla ven se dobude, musí na prostraném místě se rozložit, aby teplá na hromadě nebyla a se nezapařila, a tak rozložena musí dokonale vychladnout, a pak na tekoucí vodě vyprat, pak po vyprání nesmí dlouho na hromadě ležet, aby tím nehnila neb nepukřela, když by čas k sušení nebyl, aspoň tenčej

*) Z materialu zaslaného A. V. Šemberovi z r. 1827, pro jeho studie dialektologické, z Vys. Mýta.

Digitized by Google

rozložit, což i obvzláště s barevnou vlnou se tak zachází. Po usušení dle potřeby a okoličnosti též vlny neleňte olejem dřevěným omastit aneb nakropit, a pak jestli by k tomu čas dopřál, do kádě natlačit a svrchu víkem a na něm kamením, by ji vítr nepronikal, upevnit, aby táž vlna olejem prošla a schopnou k dílu se stát mohla.

Ještě až dosavád u mnohých ten obyčej jest, že teprv při kladení na krámple vlnu namočeným v oleji pérem omašťují a ji v své tvrdosti neb tuposti zanechají; když vlna náležitě omaštěna a k dílu odevzdána jest, má se nejmíň polovic té vlny pospolu zkrámplovat, a pak i škubat a promíchat. Mnozí až dosavád v tom obyčeji zůstávají, jenž jedním toliko kramplováním práci tu lhostejně odbejvají, a málo smíchají, neb vlnu z mnohého druhu ovec a rozličných míst, jest také rozličných vlastností, některá více a jiná méně, setkali, neboť se stává, že takové sukno z nedokonalého míchání bývá nestejné, některý kousek slabší, třebas co prst neb dva silnější, který stahuje vedle sebe slabší a tak šat co obručemi potažený vyhlíží. Při kramplování vlny má se obvzláštně pozorovat, aby krámple dobře zřízeny byly a těžky nebyly, neb skrze špatné krample vlna se přetrhá a vlas se zkrátí, a potom v prádle, v tkání i v válení mnoho vlny vypršÍ a suknu trvanlivosti odjímá, a to nejvíce se stává u mnohých nynějších strojů (Maschin) vlastníků, které k tak nazvanému tření (štrichování neb lukování) staré krample užívají a s nimi tu práci konají, a pak přece vlnu dost tence spřádají a k tomu ještě slabé neb málo sukna válejí, a takovýma jen lidé šidějí neb vlna na starých krámplích trhaná, nit málo utočená, sukno v valše málo zválené jakou pak může stálost mít. O! povstaň, starý cechu, a ohledni se na nynější lidskou zlobu, a okaž tvůj šat, v kterémž's 20 ba i 30 let chodil, a ještě si vstavu tvému synu z něho menší šat ušít dáti, naproti považ, že nynější mnohý sukno sotva jeden rok dobrý na tvém šatě můžeš nosit, neb sotva povrchní vlas ztratí, už i také spolu děrami můžeš se chlubit, a já ti povím příčinu.

Jan Svozil:

Z dějin kroje hanáckého.*)

S 11 vyobrazeními.

Kroj mužský.

K mužskému kroji náležela košile, černý hedvábný šátek na krk, lajdík (vesta), flanelka (kabátek), plášť, kožich, aksamítka, člun, (klobouk člunovitý), koženky, pás, vysoké boty, podléčky (plátěné punčochy) a šatka.

---

*) Pozn. red. Časopis Moravského musea zemského, vydávaný od Moravské Musejní Společnosti, nástupkyně bývalé c. k. mor. slezské „společnosti na zvelebení orby, přírodnictví a vlastivědy“ a „Musejní sekce c. k. mor. společnosti hospodářské“, všímá si bedlivě a soustavně podle programu

Digitized by Google

Košile s baňatými rukávy byla vyšívaná někde černým, jinde bílým hedvábím; límečky u rukávů, límec u krku a náramky byly pošity mrštinkami z bílého hedvábí; pod náprsenkou, uprostřed hladkou, bylo srdéčko vyšité hedvábím černým. Košile sváteční šila se z plátna jemného, obyčejně matrabasu, košile všední byla z plátna domácího.

Hedvábný šátek černý vázali na krk tak, že byl dvakrát otočen kolem krku a pak v předu udělán suk, při čemž zůstaly konce as $1^1/_2$ dm viseti dolů. Mladí a zámožní chasníci mívali konce šátku vyšité.

Lajdík a flanélka (flanérka, flanér) udělány byly z jemného sukna černého s bohatým vyšíváním. Lajdík byl bez rukávů; flanélka měla rukávy, ale byla krátká jako lajdík a od ramen přes prsa až dolů po obou stranách byla pošita knoflíky bílými, kovovými bombíky. Nejzámožnější sedláci nosívali prý lajdík a flanélku též z bílého sukna. Vyšívalo se hedvábím zeleným a travníčkovým (žlutě zeleným).

Plášť velmi řásný ušit byl ze sukna tmavě modrého, později z černého s gráglem (límcem). Límec byl dlouhý, buď prostý, jako u nynějších haveloků, nebo se skládal z pěti i s více límců na sebe položených, z nichž spodnější vždy o něco vyčníval. Pláště s několika límci nosili obyčejní sedláci, plášť s límcem prostým měli rychtáři a sedláci v městečkách, na př. v Kralicích. V plášti chodili do kostela, o pohřbech a na cestách. Obyčejně přehodili jej pouze na ramena a upiali sponou pod krkem, ale při vážném vystoupení, na př. o pohřbě, navlékali též rukávy. Později nosily se místo pláštů dlouhé kabáty částečně podobné našim svrchníkům, jimž říkali burnusy.

Kožich červený, cápovitý, sahající po paty, byl vzadu zpola rozstřižen a vyšit na zádech.

---

musejního také studia lidu moravského. Redaktoři prof. J. Rypáček, vážený spolupracovník Českého Lidu, a prof. Dr. Frant. Šujan zvláště se starají, aby každý ročník byl obohacen nově získanými vědomostmi o životě lidu moravského v přítomnosti i minulosti vedle rozmanitého, účelně zvoleného a šťastně vybíraného obsahu ostatního. Časopis Musea království Českého má v Časopise Mor. musea zemského vážného soupeře, který za krátkou poměrně dobu vyšinul se do řady předních časopisů vlastivědných Programu Českého Lidu týkají se studie národopisné v Časopise Mor. musea. Předseda musejního odboru lidovědného ryt. Jos. Januschka staral se horlivě o doplnění národopisných sbírek musejních a kuratorium musejní s redakcí stará se o zpracování sebrané látky. Kuratorium pomocí předních konservatorů, jednatelů organisuje práci a výsledky uveřejňuje časopis. V poslední době překvapil výsledky svého studia o kroji hanácko-blatáckém v okresích Prostějovském, Litovelském a Olomouckém Jan Svozil. Líčí zajímavým způsobem, jak se vypravil na cestu studijní, co viděl, zažil, zkusil, jak Hanáci posuzovali jeho snahu, zachovati paměť o kroji tamějším. Po Klvaňovi a Vyhlídalovi vystupuje tu další vynikající znalec J. Svozil, jehož stať z delší studie, uveřejněné v Čas. Mor. musea zemského tuto otiskujeme s laskavým svolením obou jmenovaných pp. redaktorů, jejichž laskavostí byly nám od slavné správy Musea moravského znamenité obrázky zapůjčeny.

Digitized by Google

Aksamítku — vydrovku — nosili jen zámožní; neboť pěkná aksamítka byla za 30 i více zl

Klobouk, »člun« podlouhlý, zhotovený z hrubé plsti, byl zvláštního rázu a velmi těžký. Skyvy vyčnívaly v předu a v zadu daleko, a na stranách byly ohnuty dovnitř; na rovném vršku přišity byly stuhy dvojnásob složené, zvané darmovisy, též podpěry, a to tři vzadu a po jedné na stranách. Když vyšel u nás člun z mody, brávali jej na hlavu, dávajíce do komína uditi maso, neb čistíce obilí ve stodole. V obou případech měl býti ochranou, aby saze neb prach nepadaly za krk. Tak zničeny byly čluny úplně na Prostějovsku, na Přerovsku a na Olomoucku zachováno jest po jednom kuse, z nichž jeden (z Olomoucka) jest nyní majetkem zemského musea.

3. Hanák v plášti s límcem pětidílným a se člunem na hlavě.

Darmovisy na člunu bývaly z tuhých pentlí. Foukal-li vítr, působily šumot, který stal se jednou chasníkovi osudným, jak mně vypravovali ve Smržicích. „Francek Chetilů šil do Čelechovic za miló. Jak jož to bévá, zdržel se tam dloho, až do pul noce. Ale vraceja se dom vestál hodně stracho. Přenda za dědino zaslechl jakése divné šostot a přepádalo mo, jak be čelechovští chlapci přešle ho veprovodit! Proto dal do zaječích, otěkal co muhl, až bel celé celé zpocené. Dež jož doběhl k smržeckém homnom, chtěl přece jenom vidět, kdo ho honí. Zastaví, — ohlidne se — a kde nic, to nic, nihde živiho docha a šostot také pryč. Nemuhl pochopit, co se to vlastně dilo. Ledva ale odělal nekolek ražnéch kroku, jož zas ho to strašelo; ale včel teprov poznal, že to dělajó pantle na klobóko. Zasteděl se sám před sebo a přeměšlel, jaká hlóposť muže nehde člověko nahnat stracho, dež má špatny svědomí.« —

Boty vysoké s tvrdými holínkami o jednom nebo dvou faldech měly kramfleky s podkůvkami.

Kalhoty — koženky, obyčejně červené, zřídka žluté, úplně přilehlé, v předu bohatě vyšívané, sáhaly po kolena, kdež byly utaženy řemínky, na jejichž koncích visely kožené darmovisy. Koženky bývaly tak přilehlé, že někdy museli do nich strkati košili vařejkou, aby nedělala faldův. Vyšívalo se na nich nejčastěji hedvábím jednobarevným a

Digitized by Google

4. Ukázka hanáckých límečkův.

to zeleným nebo trávníčkovým. Někteří krejčí za dob pozdějších vyšívali na kalhotách také květy červené, celkem prostě a vkusně. — Kalhoty připevňovali p á s e m vyšívaným hedvábím a lážou (kovovým tkanivem.)

Mezi kalhotami a holínkami bot vynikaly na jeden neb dva prsty bílé plátěné punčochy — p o d l é č k y (podvléčky). V době, kdy kroj už zanikal, přiléhaly konce koženek k holínkám, tak že podléček nebylo lze viděti.

Kroj ženský.

K ženskému kroji náležely: šátek na hlavu, placák (obojek), oplečí, rukávce, lajdík, fěrtoch, zástěra (fěrtúšek), pentle (stuhy) k fěrtúšku, spodníky (sukně spodní), punčochy a šatka do ruky. Jako svrchní oblek s jara a s podzimu nosívaly se flanélka a župánek, později marinka; v zimě nosil se kožoušek, zvaný liščiny. Hlavu nevěst zdobil pantlík.

Š á t k y n a h l a v u bývaly lipské, červené, buď hladké nebo kvítkované, šlehané, pak tmavohnědé a bílé. Šátky bílé jsou nejstarší. Mimo to nosila se též š a t a. Byl to čtverec bílého plátna velikosti lipského šátku, v rozích pěkně a bohatě vyšitý bílým a černým hedvábím. Užívalo se jí také na pohřbení kostí vykopané mrtvoly. Původně bývaly lipské šátky bez třepení, střapců; později přišívali k nim třepení nejčastěji zelené.

Velikost i vázání šátků nebývalo všude stejné; téměř každá farnost měla nějakou zvláštnost. Cípy šátků vázaly se obyčejně nahoru, ale na »hrubou« a na »nešpor« byly cípy svěšeny dolů. Podle toho vázala se také zástěra; při cípech svěšených vázala se na faldy, při cípech nahoru zavázaných byla pod faldy.

P l a c á k byl krajkový límec, jenž nosil se kolem krku. Zámožné Hanačky mívaly placáky z krajek vzácných, hedvábných, jichž bylo třeba 10 loket.

O p l e č í nahrazovalo Hanačkám šněrovačky a bylo pěkně vyšívané. Oplečí byla vyšívaná téměř vždy vzory řídkými, pročež poskytují výšivek zvláštního rázu.

R u k á v c e jsou krátká košilka s baňatými rukávy, u nichž jsou rozmanitě vyšívané l í m e č k y, černé nebo bílé, úzké nebo široké, saha-

Digitized by Google

jící pouze po loket, kdežto předloktí zůstává obnaženo. Límečky vyšívaly se vzory hustými, často velmi pěknými, ba skvostnými. Dle vynikajících ozdob jmenovaly se límečky: srdečkové, jablíčkové, zvonečkové, tulipánové, slunečkové a j.

Nejcennější část oděvu ženského býval l a j d í k, někde též kordulka zvaný. Podle látky byly lajdíky soukenné, černé a červené, koróbové z damašku, atlasové, ornátové ze zlatohlavu, kytkové z látky květované bez zlatých nebo stříbrných nitek a j. Mimo látky jmenované bylo na zhotovení lajdíku potřebí zvláštních stuh, paterek a gracónů — (krajek bílými nebo žlutými kovovými nitkami protkaných.) Příprava vyžadovala dle jakosti 3, 4, 6, 10, 20 i více zlatých. Gracóny drahé jmenovaly se vážené — (prodávaly je na váhu) a bývaly v nich zlaté nitky. Dle způsobů zhotovení bývaly gracóny patáčkové, kolové, hadové, léstečkové a j. Ke gracónám užším přišívala se někdy ještě gracónka.

5. Hanák v lajdíku s aksamitkou na hlavě.

P a t e r k a byla široká stuha přišitá kolem vnitřního kraje lajdíku. Jméno pochází asi po pateru barev, na stuze zvláště sestavených. Na

Digitized by Google

některých převládá barva zelená, na jiných červená, odkud jména: paterka zelená, paterka červená. Mimo tyto barvy objevují se v paterkách barvy modrá, žlutá a hnědá.

Na lajdíkách bývalo také pěkné vyšívání, jež na sukně a na atlase vyniká dobře, ale ztrácí se na látkách květovaných a jest částečně zbytečno.

Někde říkali lajdíkům k o r d u l k y; ale v rodišti mém, v Dubanech a okolí, jmenovali kordulkami lajdíky za úpadku krojového, nebyly vyšívány a neměly ani paterky ani faldů, které nechyběly na lajdíkách vzadu dole nikdy.

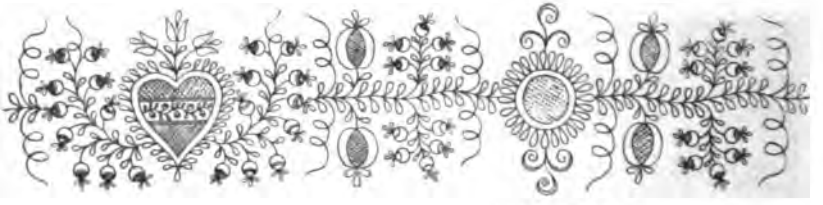

6 Výkres Hanačky Č. Kovaříkové z Čelčic.

7. Výkres Hanačky Č. Kovaříkové z Čelčic.

F ě r t o c h byl řásný, ušitý z 10—12 loket, obyčejně z domácího plátna černého, lesklého, vpředu nešitý, s límcem pestře vyšitým. Družičky a nevěsty mívaly fěrtochy bílé s límcem bíle neb žlutě vyšitým. Zástěra (f ě r t ú š e k) s límcem širokým bývala bílá, velmi řásná ze 4—5 loket, a převazovala se širokými pentlemi (stuhami).

O národních slavnostech vídáme Hanačky v sukních modrých a červených, často zdobených zlatými portami, které místo lajdíku mívají šněrovačky sametové. Je to paskvil na starý vkusný kroj národní. Staré Hanačky braly na fěrtochy vždy jen plátno bílé nebo černé, lajdíky pak nebyly nikdy ze sametu. Šla-li Hanačka do kostela, držela v ruce mimo knížky vždy vyšívanou š a t k u.

P u n č o c h y nosily se buď červené s barevnou ozdobou u kostek (s »cviklama«) nebo bílé.

Digitized by Google

Střevíčky sváteční bývaly nejčastěji lakové s bílou přeskou.

Na podzim a z jara oblékaly ženy flanélku, krátký kabátek ze sukna černého, jemného, zeleně vyšívaný. V okolí prostějovském měly prý ženské na flanélkách také černé vyšívání.

Marinky byly kabátky z černého sukna bez vyšívání.

Velmi pěkný, zrovna skvostný šat byl župánek, jemuž někde říkali batan, císařský batan, též jenerál. Byl to krátký kabátek z černého, jemného sukna, s velikými faldy vzadu. Při vnitřním kraji přišita byla paterka jako na lajdíku a vedle ní zlatá porta, která zdobila též konce rukávu, odkud asi jméno »císařský batan« a »jenerál«.

V zimě nosily se liščiny, krátké kožíšky barvy žluté, kolem krajů liščí kožešinou lemované.

8. Hanácká nevěsta v pantléku.

Hanácké nevěsty zdobily hlavy skvostnou korunou — pantlékem. Pantlék byl udělán z tuhé lepenky, obložené tenkým žlutým plechem, na němž byla připevněna zrcadélka často podoby srdéčkové. Kolem zrcadélek byly perly barvy zlaté a stříbrné, jakož i kovové patáčky a vkusné ozdůbky z tenkých drátků. Spodní hrana k čelu přiléhající zdobena byla okrouhlými plíšky penízkovými. K horní hraně uvnitř připojena byla ozdoba z perlí zvláštním způsobem

Digitized by Google

skládaných, jejichž cípy splývaly vzadu bohatě dolů (zdéli 0·5 metru). Na výzdobu pantléku potřebovalo se přes 20 m. pentlí. Celou hořejší

9. Hanačka u kolovratu v župánku.

plochu vyplňoval věneček, v němž bývaly nejčastěji napodobeny plané růže, sedmikrásky a jiné květiny.

Digitized by Google

Pozoruhodné výkresy podařilo se mi získati v Čelčicích u Anny a Čeňky Kovaříkové. Výkresy uloženy jsou ve Františkově museu zemském

10. Hanáčka [illegible] svěšenými.

v Brně. Při ukázce [illegible] pojmenování prvků, což mně bylo vysvětleno [illegible], hře-

Digitized by Google

v Boudě u Mšena. Auf Tubina, Dubina na statku Straneckem v Němcích mezi Mšenem a Doubou. Auf Gross Horen v Středohoří nad Třiblicemi. Auf Hradištken dto. Auf Fučik folda na fučíku kopci u Libovýše.

Dvě mohyly. Od Holic k Brzohrádku, když se jde v Kralohradecku, za rybníkem blíže lesa se nalézají dvě mohyly okrouhle na 2 sáhy vejšky a na 8 sáhů délky. Děti okolo těchto mohyl se honějí o závod, který ji do kola oběhne a dechu nevypustí, má prý velikou zásluhu, nepoškvrní tuto mohylu.

Pohřebiště a žárovište v Přemyšlení (vsi) u Klecan na površí poloze na posvatým u cihelny či kapličky P. Marie nad vsí Přemyšlení množství popelnic se vykopalo a potlouklo i zachovalo. Lid v nich vařil, pro vodu chodil a věci své uložené míval.

Popelnice. V okolí Lobosickém praví se, že se tam v popelnicích nalezla mincí římská z bronzu, Marca Aurelia, Lucia Vera ajv. na ní podobenství těchto podoknutých Římanů. Snad Slované, když s nimi válčili sobě je na památku ponechavše a po upálení mrtvol s popelem do karhanců je vložili přátelé jejich.

Množství popelnic. Za slavné paměti Karla IV. když nové město a chrámy stavěl, pověsti posaváde se trousejí, že množství starožitných pozůstatků poh. se nalezlo, nebo staré hřbitovy u chrámů bývaly pohanské, okolo Tejna, okolo sv. Ducha, Petra na Poříčí, okolo sv. Jindřicha v Chudobicích, okolo sv. Štěpána na Rybníčku, okolo sv. Víta na Hradčanech, okolo sv. Norberta na Pohořelci ajv.

Tabulka zlatá. R. 1823 když jsem kaplanil v Brozanech nad Ohří, navštívivše s farářem Röslerem v Roudnici p. Kožiška, (Pelcla) právního vrchnostenského, jenž nám vypravoval: že v Lobkovicích nad Labem sedlák na poli voral a vždy pluhem o kámen radlicí zavadil. Vzav sobě týž sedlák práci vydobil první čtyřhranný kámen velký, pod kterým nalezl čtyřhranou tabulku zlatou, na této tabulce bylo 6 kulatých vytlačených, dnům kavošálním vespod podobným okrajům, kůlatým, obrubám podobných, na tabulce zlaté i v těchto obrubách rozličná známka vytlačena. Když se to rozhlásilo, přijda písař k tomu sedlák kus té tabulky ulomil a dal mu ji, aby mlčel, a sedlák druhý ostatek prodal židovi. Na to sedlák se pustil do spodního čtyřhr. kamene, který byl kámen základní ňákého bývalého stavení slavného, ale nic více pod ním nenalezl. Ta tabulka ležela mezi vrchním a spodním kamenem. Později o tom zprávu dostal Pelcl. Svědek Jos. Rösler, farář Brozanský a Fr. Hořička, malíř.

Povětrnost. Rovnodenost. Když prý 2 neb 3 dni před rovnodenostní prší a v rovnodenosti jarní den neb 2 dni pěkná sluneční povětrnost bývá a po rovnodenosti jarní opět 2 neb 3 dní prší, bývá prý žeň (léto) mokrá, mlhavá a proměnlivá půlleta nestálá povětrnost, více deštivá, než suchá, a tak naopak. Když opět před rovnodenostní podzimní také taková povětrnost přichází jak svrchu podotknutá stojí, je prý zase podzim a zima taková, deštivá, mlhavá, mokrá a nestálá. Když ale před rovnodenostmi jest pěkná a o rovnodenosti prší a po rovno-

Digitized by Google

dennosti zase prší 2 neb 3 dni, bývá prý stálá a jasná povětrnost půl leta.

Břízy. Prognostika. Jak 2 neb 3 dni před sv. Filipem a Jakubem se rozrašejí, také prý 2 neb 3 dni před sv. Jakubem velkým máme žně k očekávání.

Pohřebišťata a žárovišťata ve Čechách. Na žárovištích v Čechách nalezl jsem hojných pálených kostí zvířecích. Tyto kosti měly také své hroby kulaté, kamením obkládané, popel jejich byl v hlíněných nádobách hrubých, měděncům či kamnovcům podobných. Svršky, vrcholy těchto mohyl podzemních, (jenž byly kulaté) bývají a nalezají se voráním, vláčením, kopáním atd. sraženy a potřeny, jen toliko polokotle se ukazují; ale na počátku byly kulaté. To je ještě dobře, že se v dolejší vrstě nádobí popelem naplněno nalézá. Člověk i zvíře měl svou mohylu, v ní nádobu a v nádobě popel, pokrytou pokličkou v zemi zakopanou, kamením obloženou a hrob masnicí vymazanou.

Při mrazení. Lidé za starodávných dnů prý znali přimraziti lidi, že se nemohli hýbati na místě, buď museli seděti, ležeti neb státi. Onen čarodejník vzal prý sklenici poklopiv ji dnem na stole nahoru řka: »Kdo sedí, ať zůstane seděti, kdo stojí, ať zůstane státi a kdo leží, ať se nehýbá.« Tito lidé museli prý tak dlouho seděti, státi a ležeti na místě, pokud je týž čarodejník neodmrazil. V Libochovicích čarodejník přimrazil jednu pannu, pod kterou sklenici čarodejník poklopil, ona musela prý tak dlouho sedět na stolici, až jí odmrazil. Sdělila Kateř. Zemanova z Libochovic.

Ouvalka vlastně slove potok ounětický. On svůj počátek beře u Kněževsi na dráze z Rusíně ke Slanému, zde slove studanka, v Kněžovsi »ouvalka«, z ní se potůček týž vyřinuje silný pramen čistý vylévá, se oudolím ku Kněživce, k Duchoměřicům. Pod hřbitovem sv. Rosarie opět živý pramen, posvátná divotvorná studánka, zde se touto vodou lidé okolní uzdravujou oči, ruce, nohy atd. omejvají a bílý klucek neb šat na strom po umytí Ladě (Bílé Paní) zde zavěsejí, tato studánka se opět vylévá do toho potůčku a běží s ním pod statui v lese Tuchoměřickém na površí stojící. Kopaniniští prameny posvátný se k němu přilévají spojeným oudolí toho Duchoměřického a týž potůček přírůstající se vine k Statenicům. Zde opět z lesa pravého břehu potůčka posvátný pramen se vylévá do onoho potoka a běží skrze Břekola k černému Volu, odtud k Ounéticům, a z Ounětic k Roztokům, kdež se do Vltavy vlévá, týž potok by měl slouti Kněžovský neb svůj počátek v Kněžovsi béře, chybně podle mlynářského způsobu Ounětickým jej nazývají. On je ale také Statenický a Duchoměřický atd. Kde se člověk zrodí, na svět přijde, tam se pokřtí a své jméno obdržuje, také strom, kde vyroste, od toho místa jméno své béře. Od Kněžovsi až do Roztok na pravém a levém břehu na stráních, v hájích okolo těchto posvátných studánek božišťata a pohřebišťata pohanská jsem nalezl a pozůstatky pohanů vykopal od r. 1840—1853.

Digitized by Google

Ale nepomohlo toto exemplární potrestání. Proto v pátek po sv. Prokopě r. 15[illegible] P. rychtáři poručeno, aby po domích šenkovních šel a zapovědění tance a užívání všelijakých hudeb a pití, zvláště času nešporního.

Tato živá Nemesis města brzy dopadla vinníka. Neboť: »V pondělí po sv. Trojici Janovi Stejskalovi přiženráno, že jest včerejšího dne, v kázání nešporní, tance, hudby dopustil a vejstraha mu dána, stane-li se to u něho více, že dostatečně ztrestán bude.«

Rok na to citován před soudnou stolici Rokycanského úřadu zase jiný vinník. Stojí o něm zapsáno: »V pátek sv. Školastyky rychtář, Václav Šimonů, obeslavši Víta Ženíška, do něho sobě stěžoval, kterak v outerý jminulý, přišedše do domu jeho a vida, že mimo náležitost hudba i tance u nich se provozují, to přetrhnouti, a některé spurné do vězení šatlavního bráti chtěl, on (Ženíšek), jakožto hospodář, maje mu nápomocen býti, přílišně a na vzdory na něj se před lidmi nutkal a pokoje způsobiti bránil. Vít Ženíšek v spisu dal odpověď. Rychtář aby ve dvou nedělích repliku dal.« Konec toho není znám.

Strojení se za maškary, nebo přestrojování do cizích šatů v masopustě se také již ve věku XVI. provádělo, ale bývalo někdy a někde pronásledováno. V Rokycanech stal se takový případ v masopustě r. 1588. »Ve čtvrtek sv. Matěje. Mládenci aneb městští synkové někteří pro nepokojná chování u Marianny Valentové nočního času šatlavou trestáni. Škoda pak, že tu také přítomen jsa, na dceři její sukni roztrhl, k tomu trestání mládencům stejnému má jí dáti spraviti. Jan pak Knofliček za vobě noze za kládu dán, neb to k tomu přistoupilo, že jest onehdejšího dne bíledně v ženských šatech po městě chodil.«

Čteme-li někdy mezi »Různými zprávami« různých listů, že zde i onde některá dáma byla přestrojena za muže, kroutíme nad tím hlavou. Hned se k tomu podotýká: Kam až ta emancipace vede! To zatím není nic nového pod sluncem. Takový příběh zaznamenán je v Rokycanech již r. 1588 také: »V pátek po sv. Markétě. Anna, pozůstalá vdova po nebožtíkovi Davidovi truhláři, provozuje proti Pánu Bohu a lidem chování, jakž se jest již několikráte toho dopustila, do mužských šatů převlíkala a dnes před pány vyslanými Švába proklínala. Šatlavou a v ní kládou za obě noze (nohy) ztrestána.«

Zákaz her byl sice roku 1588 v pondělí po sv. Trojici obnoven. Zněl: »Hry všechny: kostky, karty, v koule (kuželky) zapověděny.« Ale na p. Matěje Srnovce z Varvažova (který před tím pro mnohé kousky svévolné i v šatlavě si poseděl) a p. Tomáše Rabického, oba to radní pány, se proneslo, že sami se hry dopustili a při ní pohádali. Byli tedy na radnici povoláni a »dotazováni, co jest to za příčinu, že včerejšího dne v domu Tomáše Rabického, hrajíce flusa a kupecký, se řečí potkali a na se sáhli.« »Odepřeli tomu, aby na se sáhnouti měli. Toliko hravše kupecký po bílým penízi, něco se pohodli, však ne tak jak správa pánův dochází. I odloženo toho do týhodne.« Tím věc nadobro usnula.

Digitized by Google

Jak si bujará mládež vedla, o tom nás poučí tyto řádky z r. 1588. »Kateřina Škodová stěžovala si do nezdárného chování svých synů, Daniele a Matěje. Napomenutí učiněno jednomu i druhému. Daniel, aby sobě živnosti hleděl, noční toulky a hry zanechal; Matěj na studium raději se odebral, než-li tu doma se potloukal. Kterémuž, aby v koleji mohl za expendenta do některého času býti, že se Commendací dá. Rychtář aby je do vězení dal, kolikrátkoliv z nich kterýho po zvonění v domu šenkovním zvláště hráti najde.« Ne tak lacino to odbyl r. 1559 Jiřík Šmíd. Tomu ve čtvrtek po sv. Anně »pro hru s sousedy mladými nalezena pokuta 1 kopy míš.« Koupilo se za ni tehdá tolik, co se dnes tak za 20 korun sotva spořídí.

(Prameny: Archiv Rokycanský: Manuály z r. 1576 str. 298, z r. 1578 str. 6. 29, 180, z r. 1579 str. 149, z r. 1588 str. 9, 15b, 16, 101b, 102, 113b, 140, 239, 239b, z r. 1589 str. 24b, 85.)

Jan Soulek:

K dějinám roboty na Vorlickém panství r. 1848.

Roku 1848 bylo vydáno toto »Ohlášení«, jež zřetelným způsobem objasňuje poměry tehdejší mezi lidem panství vorlického. Písecký krajský dal vytisknouti a rozesílal toto prohlášení:

Já slyším, že někteří z Vorlických poddaných toho mínění jsou, že 24. března t. j. hned ten den po prohlášení konstituce na Vorlíku Kostelecký rychtář Matěj Racek s Novosedlským konšelem Františkem Menšíkem a Zahrádeckým konšelem Janem Beranem v k. krajském ouřadě se ve jméně všech Vorlických poddaných zavázat měli, na věčný časy robotu neb jiné povinnosti vybývati.

Takové mínění jest docela nedokladné a může jenom od takových pocházeti, kteří buď žádnou povědomost o tom nemají, a nebo se z toho těšejí, když mohou skrz takovou nepravou řeč svému bližnímu nevůli způsobit.

Já Vás můžu ubezpečit, že tito tři sousedi nikoliv ze své vůle, nýbrž s vědomím veškerých dne 23. března na Vorlíku přítomných rychtářů a konšelů ke mně přišli a nic jiného zde nečinili, než že ve jménu všech poddaných mne na místo země Pána jednajícímu krajskému vyříknutí radost a díky přes ten královský dar konstituce, připojíce, že chtějí skrze poslušnost představeným a vykonávání všech povinností tak dlouho, dokaváde země Pán je nevyzdvihne, se hodny toho daru učiniti.

Zpomeňte sobě, že Váš pan vrchní ten den, na kterém jste se skrze konstituci zaradovali, po službách Božích veškerým rychtářům a konšelům řekl: Vidíte milí sousedi — Vy se dnes tak radujete — já mám pánu krajskému o tom písemní zprávu dát, — víte co — konstituce uděluje právo veřejně mluvit; domluvte se tedy mezi sebou a ať tam z jitra dva neb tři se odeberou, a panu krajskému řeknou, jak Vás to všecky dnes těšilo, že Vám vrchní ouřad tak upřímně a ochotně konstituci vykládal,

Digitized by Google

a Vy jste na to pravili: Ano to bude dobře a tak ti tři sousedi ke mně přišli a když mně to tak velmi těšilo, tak jsem byl pohnutý, Vorlický poddaný v celém kraji v cestě tisku pochváliti.

Právě byla by to hanba pro celé panství, kdyby někteří z Vás myslet měli, že tři sousedi se můžou za všecky poddaný k něčemu zavázat, vždyť předce jste již od vrchního ouřadu při řízení 1. dubna slyšeli, že robota ku konci roku 1849 přestane, a zajisté ti tři sousedi, kteří u mně byli, se tak dobře z toho radují, jako Vy všickni a beztoho při budoucím řízení Vám pan vrchní dle jeho povinností a upřímností zajisté ještě více vyjeví, čeho skrze konstitucí účastny budete.

Proč by byla by to škaredá nevděčnost k Vašemu tak starostlivému panu vrchnímu, byla by to neslýchaná urážka c. k. krajského ouřadu, kdyby jste to uvěřili, co jen bezbožnost lidská sobě vymyslet může, ano byl by to hřích, těm třem sousedům tak na cti utrhovati.

Nikoliv! takové nepravosti Vorličtí poddaní ani schopni nejsou, neb oni se vždy skrze upřímnost, poslušnost a dospělost rozumu vyznamenali.

Nic méně stojí každému, kterýby ještě tomu mému ohlášení nevěřil svobodno, osobně ke mně do k. krajského ouřadu přijíti, a já volný jsem vždy jemu to vysvětlit.

Od cis. kr. krajského ouřadu v Písku, dne 22. dubna 1848. Josef svobodný pan z Schrenků, c. k. skutečný gubernialní radda a krajský hejtman.

Fr. Bartoše dopisy Al. Šemberovi a Fr. Zoubkovi.

Velectěný pane professore! Za krásnou monografii Vašnostinu a milou mi naději vše podle mne Vaši vzácnou lásky nejsrdečnější. Za beseda Vašnostinu vždy ku předu krajeje všecek svůj čas, všecky své síly vynakládati budu, na čem mi v vaší mysli vždy tak vytečný před očima. Přeji Vašnosti na vlastním svém poli mnoho potěšení se Vašnostině přátelkyni. Pozdravuje a žádá se Vašnosti, abyste se na všem dále mě zůstávám. Vašnosti snaživý ctitel oddaný Fr. Bartoš. V Brně, 1. srpna 1875.

[illegible]

Digitized by Google

Franť. Tischer:

Dorota Jinová Pacovská.

Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic.

32. Dorota Jinová píše Zuzaně Černínové o hejtmanu Pacovském, o sázení zelí, šatstvu pro čeládku, o tlučení másla, o partajích nepřátelských a Petrovských, prosí o šaty pro děvečky a střevíce pro Jana Kulhavého; ovoce že jest na mále. Psáno v Radeníně 13. června 1645. Vaší milosti urozená paní, paní mně milostivá! V. Mti posílám psaní od j. m. paní nejvyšší, poslal mi je pan Ježovskej do Radenína, nic nevím, jak je se dostalo ku panu Ježovskýmu, jistá věc, že je mušel ňákej táborskej posel přinésti. Minutej tejden šel posel z Pacova, Navarů zeť, za její m. paní. Již byl blízko Soběslavi, obrali ho vojáci císařští až byli psaní pomačkali, přece žádnýho neodpečetili. Přiběhl zase spátkem do Tábora, aby mu hospodyně půjčila zlatýho. Čeleď souc v domě našem, zhlídla ho, pověděli to hetmanu, vižil ho tři dni, a to bylo daremný, že mohl bejti kde náleželo. Již ani nebyl u nás; šel-li tě zase, či nešel. Stále den jako den užralej ten hetman pacovskej nešť je co chce, přeceť ten turek nyní je potřebnej. Sám posílal ke mně o hlavatici, abych mu jí něco dala, že jí nemají. Jen co sem jim semene dala, V. Mti m. p., až sobě nasadíme a nám co přebejvati bude, již tím musíme dáti. My chvála pánubohu všudy něco asi polovic máme sázeno zelí a vostatek; taky se postarám, aby bylo tento tejden dosázeno všudy u všech dvorů. Milej pánbu račiž toho všeho požehnati a k šťastnýmu zrostu dochovati. Na ty krajský lidi šaty já ušíti V. Mti dám i plátna pod ně dám na počívku. Pantalýzů pro pět osob v Radeníně mám, vostaly tam pod krovy, ostatek když se dostanu do Tábora, přivemu ještě dva, poněvač jich má bejti pro sedum lidí. Pane bože i s vojáky, což je lidé těžce vypravují, s těmi šanci též je velmi zle, ob tejden je dávati musíme. P. Vratislav uložil s vozi patnácte potahů, pěších třiceti, a to na plnej tejden, a tak s nimi zacházejí ve dne na šancích, v noci na rathouze je zavírají jako psy, ani jim do domův nedají. Jeden ze Křeče sedlák, ten Petrů, jak domů přišel, hned umřel. Pro postav sukna dnes do Pacova V. Mti pošli. Domů sem se dostala v sobotu, a tak tu vostanu, dokud nic tak slyšeti nebude. Křivkova a Kačenka, hejduk můj Pavel, Jan Kulhavej, máslo v Táboře, ouředníkova žena nyní zůstavájí. Ouředník jede dnes do Tábora strany tý vejpravy, posílám při něm do Tábora dvě tuny másla, jednu chustnickou, druhou radenínskou. V. Mti v pondělí po svaté trojici tloukli sme v Raděníně na tři sejry mlíka vzato vovčího, dvamecítma hrnců kravskýho, štrnácte hrnců máslo, vážilo padesáte devět liber, věrdunk je složený do tuny z toho másla, dvě libry k maštění beří V. Mti. Plátno já dám na ty počívky z Radenína. Dala sem ho bíliti pět kusů křečnýho, co nám nedokradli zlodějové v Radeníně. V. Mti m. p., nyní to dosti dobře přehlídnu, jak dojí šafářky a vovčáci. Radenínskej,

Digitized by Google

pánbů ví, ráno dal jen půl druhýho hrnce mlíka od vovec. Domlouvala sem mu dosti: že sou umenšily ovce v Chustnici. Taky se dosti dobře podívám, jak dojí tam, sou dosti všickni falešní, jak šafářka tak dívky, oni by nedbaly, aby jim tak do smrti bylo, jejich faleš. V. Mti m. p. já se tak mnoho obávám našich vojáků jako nepřítele, nebo oni čistě berou. V. Mti Zuzana nemá běli, ani s půl strycha běli; měla mouky na palace k padesáti strychům a v truhle taky, a to bylo před tou partají; a z tý mouky ty partaje všecku běl pobrali, či sedláci, či kdo tě to pobral. A nyní tak mnoho neměla muk ze mlejnu, co bylo běli k velikonoci. A nyní k sv. Duchu dala sem koláče pécti. Byla sem doma V. Mti, nic já chleba panskýho pecti nedávám, mohou jísti čelední. V. Mti m. p. že ráčíte bejti na zdraví V. Mti vždycky nedostatečná i s jeho m. mladým pánem, milej pánbu račiž V. Mti pozdraviti a potěšiti, toho V. Mti ze srdce upřímnýho od pána boha žádati nepřestávám. Okolo nás i v Táboře proměrují a mnoho stoní lidé a to všecko na hlavní nemoci, hned zhusta na Běli Pavel rychtář taky umřel; žena, syn, podruhyně všecko stůně a v to všecko přichází strachu a z hoře, nebo pánbů ví, člověk jako živočlnej každej, tu říkají, jejich karneta . . . div hned z člověka duši nevyženou. Z druhý strany V. Mti okolo nás petrovskech po dvanácti chodí, zdržují se ve Chrboníně u Tomše, soudím i Kubele není odtad daleko, sami se bijí; jeden druhýho zabil u Chrbonína. Z domu nelze pro ně vyjíti. V. Mti m. p. Markytka se již zhojila, mám ji doma v Radeníně; nic nemají v čem choditi, Kačenka ani Markytka, když utíkaly, všeho odbyly. Markytka ty červený sukně nechala na Choustníku a Kačenka jí dala svou, a tak již obě nic nemají ani rukáveček ani košilek ani sukniček. V. Mti prosí ty děvčata, abyšte se nad nimi neráčily zapomínati a jim ňákýho plátna dáti na rukávce a na ňáký sukničky. V. Mti m. p. já bych to všecko pani Doupovcový skazovala, poněvač tam nejsem, soudím, že co nejdříve ráčíte se s ní shledati, nebo sem slyšela, že to poručenství chtějí aby sebe složila a jinší paní je nařídí pod zaručením, a tak tou příčinou že ráčí jeti paní Doupovcová do Prahy. V. Mti m. pí., ovotce letos tak pěkně kvetlo jak může bejti, ale ovotce na mále bude, třešně na věčím díle opadly, slivy též i višně něco se ukáže však. V. milosti na mále včeličky v Chustnici se dvoje rojily, ve dvořích ani u nás tu nic. V. Mti m. pí. na místě Jana Kulhavého služebně nastokráte děkuji, že na něho neráčíte zapomínati, již se počíná učiti choditi, dvakráte byl v kostele, vylez na kruchtu a hrál na housličky při varhanech. V. Mti m. p. přimlouvám se za něho o ňáký střevíce, nemá střevíců. V. Mti m. pí. Vaší milosti pánu bohu poroučím. Psáno v Raděníně 13. Juny L. 1645. Dorota Pacovská.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

»Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.« (Rýmovaná skladba ze XVII. stol.)

Punčocháři. Řemeslo, které my máme, punčochářské všem je známé, že je dost mizerna holka trefí dělat pro pacholka, odkad jemu žádné rovné není, kadoltům podobné. Počtu, že je jak sedláci, židé váží i vojáci, tak nám chléb náš odnímají, my škodu, oni zisk mají, nedávají kontribuci, aneb mají exekuci, k pořádku nic neodvádí, s cechovníma žádné svády nemají, jsou prázdni všeho, nenesou nic jha městského. Skrz to prostředek uchází nám, jim užitek přichází, že se nemůžem zásobit, na kámen vlny peněz mít. Tu pas'ejři nám, handleři, vykoupí, nechť se jak zdaří, my od nich ji nasazenou, dvojnásob nadšacovanou na dluh bráti se nutíme, s jedním kamenem škrtíme měsíc, nežli jej spravíme, dílem v skutek vypravíme. Nemaje prostředkův jiných k obživení postačitedlných, dřív to na chlebě projíme, nežli penze naň stržíme, potom v restu zůstáváme, dluhům cestu otvíráme, sebe k arrestirování i šatův rozprodávání. Nebo na jarmarcích z čeho nemáme prostředku svého, bychom mohli co dělat, rukou svých prací vydělat tolik, ano, aby i byl, leč by se druhému líbil; nepostačí, když odprodáš neb za polovic peněz dáš, svěří ti centnýř víc neb míň, však, aby byl ujištěn tím, jestli nezaplatíš všeho, že se zcela práva tvého odříkáš a grunty pouštíš jestliže tak neujistíš, nic nesvedeš, když tak příjde a vlna ti v dílo vejde. Punčochářův všudy je dost, po jarmarcích slabá radost, nic není na trhu dvacet, na jarmarce víc, čtyrycet, tu se v díle vybírají, co v hnilicech přebírají, roztahují, až hleděti mrzí, slyšet i viděti vejčitky a nedostatky od leda jakés štěbetky. Jestli jsou jací dešťové, horký aneb zimní časové, zdaž cestu, práci zaplatí, nevím, časem zaplakati v srdci musíš, však žalosti, tvé škody a tvé litosti žádný tobě nenahradí, nezaplatíš-li se radí, jak se mají upomínat, věřitele napomínat, bys co jsi slíbil, zaplatil, zapsal, sekretem spečetil, musíš vol nevol postoupit, i ještě do šaše vstoupit. Tak, když o poslední příjdeš grunt, jak se kdy kde obejdeš, co by jsi zastavil, nemáš, ač nezmařilou čest svou máš. Na tu neuvěří žádný, majíce svou, že ji žádný nejsou, z domu vyprovodí, manželku, své dítky vodí v pláči a to obnaženi, hladem a nouzí souženi, čeho se chytit nevědí, jeden na druhého smutně hledí, jedna slze druhou honí, potom i v hromadu stoní. Smrt obchodu činí konec skrz smutný ku pohřbu zvonec; dobře jest baba pravila, když jest se schodů letěla: »Ach, můj milý, věčný Bože, čím dáleji vždycky hůře!«

Sprosták. Jsou známy všem, že lehčejšího není řemesla snadšího, je provozovat zpívajíc mohou, chodíc i tancujíc. Dvojí peníz snadno mají, když poselství jíti znají, neb když hlídají vinice, hrachův, chmelnic neb štepnice, beze všeho unave[illegible]ívají denní. Libru vlny za jedenáct vezmou krejcarův [illegible] punčochy dvoje snadno udělají, troje, na gro[illegible] vejšejíc dvanáct.

Digitized by Google

Pryzl, barva co je stojí, za groš práci dvojí, trojí připraví punčochy děvče i čtyry páry dost lehce, žena děti i děvečka, ať jest mizerná mladička, krumplovat, příst, vázat může nechajíc do valchy muže. Není, kdo by nevyzejskal chleba svého, zpíval, vejskal, při tom kontribuci z něho za měsíc dva český všeho dá. Za jedno přikopití — na čež mohou dobře píti — jak které jest osm, devět krejcarův, devět i deset, v něm pět lotův vlny není. Tak mohou bejt zbohaceni, to tak budou naděláni, hustě, dobře vyváleni, že skrz ně ječmen projde, tím on chvály ještě dojde, že takový pár udělal v týhodni, dva, tři zadělal. Kdyby muž zanechal džbánku, žena po straně karhánku, mohli by penze zachovat, i též dědicům dochovat, zvláště na vlně jirchářské, příliš lacné, koželužské, kde peněz za polovici berou vlnu jako vlci polo darmo; však, že lenost jejich jest polštář a ne cnost, pití oddáni jsou, hraní, nehledí své práce ranní, skrz to hynou, nemohou s nic býti, píti, spáti nic víc.

Malomluv. Nic mně není divnějšího nad tebe, nejsprostnějšího, nejsouce v žádném učení, řemesle, kundštu cvičený nic méně tupíš každého řemeslníka, muže ctného, neb ho kladeš za mrhače, opilce, anebo hráče, žádný tobě dobrý není, by snad byl dnes narozený. Jestli jich řemeslo snadné, lehce se činí a snadně, tím víc kadoltův postranních mají vůbec nepořádných, proto jich málo jest v ceších, sedí leckde po ořeších. Co lehké jest každej činí, ani má mistra v cvičení, tím se oni sežírají, že je jiní vyžírají, v obchodu jich; k tomu více — o nich vždy dobře míníce — při dvořích velcí páni, officiři jich, zemani buď hedbávné ne hamburské pronáší díla zámořské, doctores, licentiati, kněží i páni studenti, fraucimor stavu vyššího, ženské pohlaví městského stavu, ano i kuchařky nosí, děvky i šenkýřky. Punčochářské dílo samé jest sedlákům, selkám známé, ti nejvíce v škorních, v botách, zřídka kdy chodí v punčochách a tak trží nejmíněji, živi jsou nejchudobněji, zvláště když vlna jest drahá, jejich řemeslo se zmahá pro handlířův množství velké a prostředky všelijaké. Pakli jest vlna lacnější, peníze jsou hotovější, od možných se překupují a chudí se vykupují, že s kus chleba nemohou být a peníz mimo dluhy mít.

Barvíři. Co nás kterého učení, příjem stojí, vyučení, vandr tříchlet a mistrovství, upravení v hospodářství, darmo je to vypočítat, kotle, mandl darmo sčítat. Jestliže tkalci, šerkaři zle stojí, i též barvíři, když konopě a len chybí, jsme ve škodě bezpochyby. Okolní všichni sedláci, ženy, děvky i pacholci, že peněz na sukna málo, již se to v obyčej vzalo, v nebarvených šerkách chodí, my jak nejtíž hynem tady. Jsouce již počet větší nás, probarvíce tím horší čas. Kuchařky nosí krondrašky, pájky, děvky i kortišky, zřídka děvka — leč jest holka, že nemyslí na pacholka — šorc ponese aneb kaftan, neb otec plátěný župan, ve všech sobě pomáhají, a na sukno shledávají, za šerky, plátna se stydí, co jeden na druhém vidí, to chce mít, by měl kravici prodat kozu, jalovici. Plátna modré a zelené, žluté nebo červené, zřídka si dá kdo barviti neb jinak vyhotoviti. Činí peněz nedostatek mezi barvíři ten zmatek, pláten nových mandlování, leč kdo chce mít handlování s nimi, ten že při jarmarce

Digitized by Google

kopu, dvě, tři aneb více dá-li sobě přemandlovat, některý groš nelitovat bude, na to rok čekati, než ti dá zas mandlovati, budeš; co k barvám patřící přísady stojí, činící nemalé facit, co k tomu potřebné čeledě v domu chovat musíme, zvláštního koně, k mandlu zkušenýho, tovaryše vychovaný stravou, platem k zachování dobrého pořádku ctného, majestací nadaného. Zhusta vandrovní přichází, jakž se častěj nachází tovaryšův tři, čtyry, pět, častěj sedum, osum, devět. Jim se musí dát, co jich jest, musíc mistr zachovat čest. Kde z řemesla kontribuci, nových daní repartici, kde všech v domě vychování, kde náklad na spravování, kde jha městského nešení, jemu za dosti činění? Jarmarkův nemáme žádných, jiným řemeslům podobných, až když do barvy přinesou, až vyplatí a odnesou, čekat musíme; to v létě, v zimě sedíme co v květě, až zase šeliky zhachlojí, spředou a tkalci zosnují, udělají a sedláci od nich vyplatí, dvořáci, třepřiv co čihař na ptáka čekáme selku, sedláka. Kdo ji, jeho dřív dostane, ten dříve mzdy své dosáhne, odkud co v sukni sedláci chodí, děvky a pacholci, den ode dne nový daně, verbuňky i na ně berně, noví krojové přichází, šperky na jevo vychází. Sedlák nestačí na paní vorat, mrvit a sít . . . polonahý v zimě, v létě chodí tři léta v kabátě, nemůž s šerku s nový býti, tím méněj kalhuty míti. Oni i my zacházíme, na grad babin přicházíme: »Ach můj milý věčný Bože, čím dále vždycky hůře!« Tak jak jest baba pravila, když jest se schodů letěla.

Sprosták. Toto jsou praví barvíři, by jim říkali malíři, jako všecku barvu bílou vůbec a veřejně milou, černí, zelení, červení, v žlutou i v modrou je mění, tak též v pravdě uspořují a ji v sobě proměňují. Aby jich mělo mnoho být, to nemůže žádný věřit, neb se prostředku osadit, ani, kde chtí, místo hned mít, nedopustí, nežli z dávna, kde jest byl od starodávna. Není jich co počet ševcův, šerkářův anebo tkalcův; stojí-li je verštat mnoho, umí sobě vážit toho, žeť jim tak brzy neschází a k oprávce nepřichází. Ať přijde každé barvení, modrý, zelený, červený, jedno přes druhé víc platí, umí také šacovati. Koupí duby za tři zlatý, budou mu rok, délej státi, dříví se mu zase hodí k palivu, co mu to stojí? Koně z mandlu ke vší práci, kde kam chce koli obrací, odtud škody nenesou nic mimo vejdělku jak nejvíc. Jednou barvou kolik loket, kop, zbarví na mnoho set, půl čtvrta krejcaru platí od lokte; co tu zaplatí? Jeden mistr od druhého na kolik vzdáleného má spolu mistra, co vesnic, mimo vejdělku jak nejvíc, co Židův, kteří mandlovat přichází, barvit, presovat, kolik městéček a tvrzí, že jim to vyčítat mrzí, ježto všichni k nim přichází, k mandlu, do barvy dochází, a nejsou jim bez vejdělku při trhu, pátku, jarmarku. A protož sobě co stejskat nemají, nýbrž zavejskat mohou, že jim jiní rovni nejsou v řemesle, podobni. Odkad jest slyšet nebylo, aby se kdy přitrefilo, že barvíř, který mizerný byl jest vězněm, aneb nuzný, leč který jest marný mrhač, lenoch a po hospodách hráč.

Malomluv. Tím se barvířův nachází málo, že [illegible] něj lidí; tak bohatnout nemohou, jak chtí štěstím [illegible] přinese, kdo co a zase odnese. Pod tím často se [illegible]

Digitized by Google

nahodí do verštatu buď neznalý, anebo časem ožralý. Popálí šerek, plátna dost, že v žalost obrátí radost. Jestli pak přísad v barvení nezná, není vyučený, mistra i sebe zavede, že ho o verštat přivede. Jednou barvou že kop mnoho, loket obarví set toho, k víře jest nemožné pustit a k pravdě cele připustit, an by jí nic neuvřelo aneb se nevyvařilo, neubylo, nežli jí víc přibylo a neušlo nic. Kdyby přádli v létě, v zimě vždycky stále, jednostejně, a šla barva neustále, byla by řeč co na skále svá pravdiva, než zimního přede se, a ne letního, též jen půl léta tkalcové tkají, tak i barvířové v létě barví, v zimě stojí, těch vejčitkův se nebojí, aby tak měli být možni a z nich nebyli též nuzní, nýbrž že důkladu svého potřebují mít velkého mnoho, tím když nesou škodu velkou, přijímají v pádu, že sobě nemohou pomoct, tak lehce z neštěstí vymoct, odkad v řeči tvé jest zmatek, nebo mají nedostatek.

Řezbáři. Štukatorství nyní v světě před námi řezbáři květe, kteří z bramoru dělají a z alabastru tesají, z mědi a mosaze kusy liji na budoucí časy, věčně že stálý trvají, řezbářský nezavrhávají. Že průchodův svých nemáme, až přijdou, očekáváme, že dílo žádají od nás, musíme čekat dlouhý čas, času mnoho než kdo přijde, by co žádal, nám odejde, nebo kdy kus uděláme a malíři odevzdáme, ten víc nám nepřijde v ruce, dokad jsme živi, k oprávce. Krucifix v polích, na vrších, v pánů stavení při vrších stojí patnáct let i dvacet, dobře napouštěný třicet, oltář v chrámu postavený, z gruntu dobře malovaný, kterej kdy přestal jest člověk, snadno šetřený přečká věk. Nyní v ty léta železný, v nichž se bejt každý zdá nuzný, pro drahotu a pro daně, nestálý platy, brně, kdo jest který tak zásobný a od resolucí hodný, aby dal řezbáři dílo, jenž by bylo Bohu milo. Raděj na pejchu naloží, na kokrhele své zboží, na hru a pangety vzáctné, muziky a tance nectné, na střelbu, koně, stavení nežli řezby postavení. Pakli kdo oltář nějaký, by osoby všelijaký, měl cirády — ne již český, ale vlašský a francouzský — dělati dá, kolik mustrů, obrysů, požádá mistru, v konceptu se jako měsíc mění, nežli sám blázen víc. Potom když v místo dle smlouvy postaven bude, pomluvy aby ušel, tím jistější jsme, nežli k platu přednější. Děláme dlouhý čas dílo, by jen pánu bylo milo, my došli mzdy tím rychleji, platce byli ochotněji. Zatím nás zmejlí naděje, všecko na opak se děje, sotva k zaplacení v čtyrech, v pěti, šesti příjdem letech. Pod tím co dluhův vzděláme, nežli dílo uděláme, chceme-li v nich praví býti, poslední věc zastaviti musíme, bychom čeledi — která přeškaredě hledí — když svůj plat stálý a jistý nemá běžící a čistý. Podtím, kde se živit z čeho, manželka a děti, jiného když prostředku v rukou není, mimo řemeslo učení? Tudy musíme volati a babu připomínati: »Ach můj milý věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře!«

Sprosták. Čím lidé katoličtější a u víře jsou znalejší, co v chrámech jest nečistotné, neforemné a nechutné, že to není nepodobné, k obrazům svatým podobné, aneb kostela nešlechtí, potom tím vícejic by to přišlo k napravení, skrze okrasu k změnění, jak v městech, v městečkách, v zámcích, klášteřích i po vesnicích, po krychovích, po silnicech

Digitized by Google

i po domích, na ulicech figury svatých patronův, příbytek opatrovníkův, dílo za dílem řezbáři mají, ať se nepřetváří. Prkna lacný i lípový k rukou co hotoví, více snázej v městech malých, nežli kterých slavných, velkých nic při smlouvách nemohou mít jiné mistry, neb je kde vzít není, smlouvají jak chtějí, pány i správce snázeji stydí, a nad vejši dílo dají, leč celou záplatu mají. Od sedláka když kupují dříví, prkna se cenkují, vyčítají nedostatky, suky, štorbiny a zmatky, součka neb spukřené cáry, že jsou prkna krátké míry. Zatim to jemu neškodí, učiní snadno bez vady, prkna tenká vyflustruje, špalky větší vyšpuntuje, vyseká, nepozná žádný, udělá se k vůli hodný. Co mu třísek a odřezků, špalků a loketních kousků zůstane, tím si za práci zaplatí skoro polovici, darmo nezahodí kousek, užije ho i též třísek. Dá-li co dělat sedláček, anebo jiný sprostáček, který dílu nerozumí, toho hoblovati umí tak pěkně, až sedlák kvičí, neb kozel řezníku bečí. Vandrovní zřídka když mají, kontribuci málodají, čím jich míň se vynachází, tím dražší dílo přichází, že se dostati nemohou, sobě tím lépej pomohou, zvlášt, že kadoltu nemají na sebe, ani je znají, šacují jak sami chtějí ty, kteří po nich dychtějí.

Malomluv. Kteří čest a chválu boží skrz práci svých rukou množí, i těm jich práci závidíš, a groš zisku míti vidíš. Kuře darmo nehrabává, zisku za to zrno mívá. Velká díla velcí páni, pakli jsou rytíři, mani, mistrův zběhlých povdají, nežli kus dělati dají, arithmetiku znající, neb než jsou sami mající při sobě povědomějších, v smlouvách a kundštu zběhlejších. Nejmenší kousek vypočtou, dni, hodiny k tomu sečtou, buď oukolem aneb na dni říkají, že nejsou žádný práce darmo, pod tím svého hledí platu neškodného, že řezbář, jestli nedbalý jest sám neb tovaryš dbalý není skrovný, v klíhu dříví nedělá, včerstvě bedlivý, jak nejsnáz dříví vydělá, však co za ně dal, prodělá. V malém díle co hodného, spravedlivého, slušného, to ten nejsprostnější sezná, jestli mu škoda, hned pozná. Mají li jaké vejdělky, o ně ihned jsou padělky, nejprv materialia, jenž byly necessaria, platí co jsou protrávili v tom čase, vynaložili na nádoby, když vše sečtou, že sotva krk hájí, vyčtou.

Malíři. Nic není tak důtklivého a snázejic škodlivého jako zrak, jejž potracujem, když příliš věcí malujem subtilně, ten potracený nemůže býti navrácený. K tomu barvy jedovatý když třeme, se zachovati nemůžem, bychom škody nenesli, na zdraví vady. Barvy zámořské kupujíc, těch šetřit musíme nejvíc pro jejich vysokou cenu, aby nepřišly v proměnu skrze jiné k nim přísady by ušly všeliké vady. Fermeže se přidávati a draze rozdělávati musí, pod tím mnozí páni, nejsouc informováni a v barvách v kundštu zkušeni, v čem záleží vyvýšení, v čem stín, perspektiva, sličnost, délka, šířka a vzdálečnost neb barev antipathie neb náchylná sympatie. Za celou kundštovnou práci polovici zřídka raději podat neb zaplatit slušnost, v trefunku obrazu snažnost málo neb nic pozorujíc, poslední punkt vyšetřujíc, že puntíčku nejmenšího, stínu světla nejkratšího příčinu dáti musíme a z tě příč[illegible] circin, punkt od punktu změřit, šíř, délku všeho [illegible] oudův bez všech pochyb a všech bludův, [illegible] učinit chceme:

Digitized by Google

skutek. A protož nežli kus jeden od nás na místo uveden bude, mnoha mnoho dní strávíme, tak jak jej mnohdykrát víme. V konceptu často polovic bude malován, i co víc, historii si vzpomenem, z obrysů, z kněh připomenem, zas vše z gruntu jináč dělat, fundament, barvy rozdělat nám se trefí, neb že páni nestálí, vrtkaví sami nevědí, kde hlava stojí jim, jak jen málo postojí, co povětří se mutají, všechno z gruntu vyvracují, za jednu dají tři práce, potom k platu těžký ruce mají, upomínat sebe dají a naposled tebe, platu přichází, buď té zhaní aneb uhází z domu. Když o tobě slyší, neb do komnaty nejvyšší ukryje se, neb když čekat, nemůže se jeho dočkat, pro časté upomínání dluh přijde k zapomínání, aneb větší díl odpustit musí, bez platu propustit. Časem pozlacené dílo, až na ně hleděti milo, než vyplatí, k zaprášení nechají bez zavěšení přijít, že malíř ke škodě přichází k největší vadě skrze barev porušení neb nečisté zaprášení. Potom nelze obstát jemu s manželkou dítkami v domu, za barvy zůstanc v restu, aneb i častěj v arrestu, doplácet musí posledním kusem zlata, gruntem hodným, nemoha daně zapravit ani chléb každodenně mít, dělá-li co sprostějšímu někomu někde, chudšímu, dadouce barvy sprostější, tím také má plat nuznější, sotva že hrdlo obživí, o mase za tejden nezví, zvláště, že více tištěný obrazy než malovaný sprostý lid sobě kupuje, tady malíře sužuje, jako i mnozí postranní kadolti nevyučení nám tu živnost odnímají, řeholníci pak v tom mají své zalíbení, distrakci, obveselení a regreaci, že sobě sami šmářují celly, pokoje malují, a tak my se zavrhujem, v kundštu, v živnosti bynem.

Sprosták. Jeden kontrfekty dělá, druhej na oltářích díla, třetí skrovné malování, čtvrtý jen landtshoftování. Tak jsou vzdáleni od sebe by hnedky byli při sobě, jeden druhému neškodí, nechť k sobě jak chtějí, chodí. Každý dle své fantasie, co se mu líbí se maluje, a proto lépej nezkušený voják v boji stojí. Jeden landtshoft pět, šest tisíc, velký obraz dvacet i víc, jeden kontrfekt čtyry, pět set tolarův, dukátův šest, v prstýnku vymalovaný Diany v studni koupání, neb oltáře postavení, osob sem tam roztavení přináší na sta, tisíce, třidcet, čtyřicet i více. Dost nuzný sprostými to barvami vodovými malovaný za čtyry, pět zlatých prodají i zamlčím, když pak pozlacují velký kusy, postříbřují, tu zlata knížky tři, čtyry by nepřišly k ztrátě v díry rozběhnou se, neb co jich být má, by mohl pro sebe co vzít, roztomile to vypočte a pro svůj vejdělek sečte. Potom, když dílo zhotoví a na místo vyhotoví, jak může, vybere nejvíc. Když platu nemůž dostat víc, od sebe nevydá dílo, zvláště, který pánu milo, leč se zaplatí docela ta suma, smluvená zcela. Pakli že kontrfekt bude, o plat starost hned pozbude, přidá mu oslovské uši aneb blázna cep, co sluší a vyvěsí ho na prodej, nechceš bláznem být, penze dej, by ten, kdo jsi malovaný, ušel lehkosti a hany, ještě přidá víc přes smlouvu, aby jen neměl pomluvu. Pakliže barvami svými nemaluje, koupenými zbytkami tolik vyzejská, že se napije a zavejská. Odkad chodí jako páni, kavalíři a zemani, při nich stůl svůj i truňk mají, na chudého nic nedbají, ještě svého nepřítele vymalují, v tváři tele. Za kontrfekt dosti hodnou pann i vdovu lahodnou podvedou, i časem paní činí malovanou lani,

Digitized by Google

lahodit k sobě umějí, málo mluví, jen se smějí, vymalují co mluvit nesmí, v kvítku to vyslovit tak znají, že jejich žádost při nich kdy chce, hned má za dost. Tudy to mají přísloví krátkými vypsané slovy, že jest klamař každý malíř, aneb od dětinství řejíř, málo pijí a utrácí, šibalové pannen větší.

Malomluv. Že k těm poctivým a vážným, k činění dobrého snažným mužům, k lidem přívětivým, lásky, milosti dychtivým jak u Boha, tak u lidí, tvůj jazyk též jim závidí, by tě jak nejkundštovněji vytrefili, nejvlastněji, že bys byl k sobě podoben, tak jako v zrcadlo roven, přál bych, však co Akteona zmejlila krásná Diana, oni tobě větší rohy postavili i na nohy, nejsilnější co slonovi, že by to byl obraz nový, přál bych, by tě každý mít chtěl a po tobě stále dychtěl, jako jelínek když vodu hledá mít, čerstvého proudu, neb od tě žádný pokoje nemůž užít, jen rozbroje, nectně utrháš každému muži ctnému, poctivému, kteří svým kundštem to činí, čehož nemůž žádný jiný, že jaro, léto, podzimek, léto beze všech vejminek, tak ti vymalují živě, že to každý žádá chtivě vidět i mít i v tom bydlet, nejinam než na to hledět. Tím kundštem, jak smýšlí, těší, tak i samou v Bohu duši vzbuzují, že jim rovného není, v světě podobného, a aby ti něco více neměli mít ze své práce, která jenom ze samého rozumu spořádaného povstává, hodni jsou všeho zboží i chování ctného; protože tak občerstvují zrak, smysly obveselují, jako by to vše skutečné bylo, dle vinše konečné. Co působí, buď jest ptactvo, ryby, voli, osli, koňstvo, pahrbky, ovoce, kvítí, jak tvář slunečná svítí na stromoví, na vinice, louky, osení, chmelnice, nač může pomyslit člověk. Treší tebe i každý věk, hvězdy, oblohu i vody, smutné i veselé hody. A tak jestliže co zisku, mají kromě tvého pysku, ať jsou prázdni, přej jim toho, buď to málo aneb mnoho. Moudří darmo nic nedají, pakli dají, to darují, vědouc že toho zaslouží oni v loži a ty v louži, bys odpočinul si s tou řečí, která samou hanou brečí, nenechá vůbec žádného tvého ouštipku prázdného, zač někdy milosti dojdeš, že za právem první půjdeš.

Hrnčíři. Ne každá se hodí hlína, zvláště, je-li ruka líná, z který by moh dílo jistý udělati, mísy čistý, neb do nejposlednějšího písečku, nejdrobnějšího stále se strouhati musí nejtenčí, nejmenší kusy, až v ní poškvrny nebude a všechen písek pozbude. Potom se něco vybere, když se tak čistě přebere, že se hodí však zas jiný, jako se klejt barva míní, to nevezme špatný náklad, nemáš-li peněz dej základ kupci, jinak neuvěří a tobě toho nesvěří. Bílou hlínu když převáží přespolní, jeden, dva vozy, sotva ti z krejcarův pět věrtel dají, častěj za šest. Dlouho nežli zpec udělá dobře statečného díla, tovarys, vachlon a strava, taková jest cháska žhravá, lože, pravání penze stojí. Když na jarmark ject se strojí, zvrátí-li forman s dílem vůz, než ti někdo zdvihat pomůž, podrtí se misek mnoho, nevezmeš za náklad z toho, aneb odbudeš mizerné buď bílé neb hrnce černé, zjede se jich z koliku míst, zdali od fůry nejsi jist, utržíš na vychování, ostatní věc zas k schování, neb mnohý jsou hospodyně tak opatrné v svém domě, že hrnec za dvé tři léta chovají, než po něm veta.

Digitized by Google

Pakli že dobře odbudeš, ze všeho tak nenabudeš, abys moh krejcar zachovat a že jesti trýzy, dochovat. Strava drahá, k tomu daně, nový vymyšlený berně, manýrky, sebe šacení, dítek, též zopravení přibytku, dychtí pense mít, by si je měl pod kůži vzít. Co pak, když dokročí nemoc, z čeho a odkad vzít pomoc, máme-li grunt, byť poslední po předcích byl dosti hodný, pro nouzi musíme prodat, časem i za polovici dát, když pro dluh až do arrestu právem přicházíme k trestu; odkad nad jiný nuznější řemeslníky, mizernější jsme hrnčíři, div že s kůže pro suchost vykoukat může.

S p r o s t á k. Čím jest nádobí křehčejší, k rozbičení náchylnější že se opravit nemůže, tím zisku nesti může, zvláště že se to k mnohému hodí skutku potřebnému. Vem hrnec, můž z něho píti, sedě na něm střevíc šíti, na zem jeho pod hlavu vzít, z něho hrách i maso pojíst, ať prší, nim hlavu přikrýt, s nim jak dovrat, tak i přelít, kam chce, co chce, doň ho schovat, zvláště pro vodu noční chovat, pro všelikého vaření, kořeni i též pařeni, zvlášť pro nouzkosti příhodu, nešlechetnice náhodu, a čím se víc pro víc hodí, opravky netrpí, vady. Tím častější dílo mají ve všem všudy, co dělají, a tak odtud častější mají i penze čerstvější, tak jest s kamny i mískami, s pokrvatky i dýbánkami. Sprosté hlíny jest všude dost, nejlatí za ni, to s masem kost jest, že ji bílou pomalí, na tu pozírání vidí. Ne každé rozumí tomu, že bílou skoro každému prodávají; tudy tlustším, krávy jim v maršťalích zhoustnou i též kapsičky v chmelnici, pouštějí i štěpnice. Když ferman fůru převrátí, umějí pak od nich hrnčí, škodu též platit musí, proč si onak nádoby na kusy. Na skály když prodávají, nejeden vejdělek mají, mezi dobrý rozkřápaný, naražený a zkřivaný zmocnají, vesměs prodají, spolu zlý za dobrý dají. Skrýt nemohou, nýbrž sobě tím pomohou maje potřebný případy hlasy, v prodaji bez vady, tu ni nadrejšovat, nad slušnost dobře šasovat, že z toho zisk mají, dají při trzích, časem i trojí. Dokud v rukou dílo mají, co chtí z něho můžou, nezkazí nic, mohou co chtí, udělat, jak vše dychtí, že se na hanu stěžovat nemají, co opakovat: »Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleje vždycky hůře!«

M a l o m l u v. Co jsem kdy hrnčíři viděl a na jejich obchod hleděl, strojením hlíny nejtěžší mají svou práci nejhorší. Často pro jeden kaminek misa, dýbán tebe i hrnek, a když jest vypálený, nemůž přijít k napravení, jako jiní řemeslníci činí vůbec, kteří šeredu snadno napraví, kde díra jaká, opraví, jest že zlý dílo mají, hned je po jarmarcích znají, jednou koupí, po druhý nic, ani nesmí přijet vic. Forte, žádnej nemohou mít, neb musí otevřeně mít jeho dílo, ne jako jiný skrytě, nejlí všem patrný jest; skrz to ouzkostný žádných, firmy by nemají nectných, a proto při nich bohatství není, než v dílný mistrství, že i chce téměř nemohou být, méněj poctivý šaty mít.

Digitized by Google

Fr. Novák:

Jarní hra dívčí v „drábky".

Drábky, jinak »škrábky« nebo kuličky (jsou-li kulaté) hrají dívky na Jílovsku takto: Ke hře vyberou 5 kaménků, oblázků nebo úlomků cihel ne velkých, aby se všechny vešly do sevřené dlaně. Usadí se na zemi kolem rovného, čistého místa, aby se kaménky pěkně se země »shrábly«. Hraje se do sta. Sehraje-li dívka sto, hraje druhé, třetí až desáté, každé jiným způsobem, stále těžším. Učiní-li některá chybu (upustí-li), hraje sousedka. Kdo chybil, musí čekati, až dojde na něho řada a sto, v němž udělal chybu, hráti znova. Každé sto (kromě prvního) má zvláštní jméno.

I. sto se hraje takto: Jeden kamének je v ruce, ostatní čtyři na zemi asi 1 dm. od sebe ve čtverci. Kamének v ruce se vyhodí do výše, shrábne rychle druhý se země a zachytí padající. Oba drábky zůstanou v ruce. Vyhodí se jeden z nich, shrábne se země třetí a chytí padající. V dlani jsou tři. Vyhodí se jeden z nich, popadne čtvrtý atd., až všech pět drábků je v hrsti. — Na to se rozloží dva a dva drábky na zemi vedle sebe. Zbývající se vyhodí do výše, shrábne se najednou pár drábků se země a chytí padající. V ruce jsou a zůstanou tři. Vyhodí se jeden z nich do výše, shrábnou ostatní dva, chytí se padající a všech pět drábků je v ruce. Rozloží se na zemi 3 drábky těsně vedle sebe, jeden zvlášť. Zbývající se vyhodí do výše a shrábnou se tři. Na to se shrábne jeden. Konečně se dají všechny čtyři na hromádku k sobě a shrábnou po vyhození pátého najednou. Následuje »plichta«. Všech pět drábků se vyhodí najednou do výše, rozevře se ruka a obrátí hřbetem vzhůru. Na hřbet ruky snaží se zachytiti hráč všech pět drábků. Kolik jich na ruce zůstane, tolik desítek má dívka vyhráno. (Na př. zachytí-li 3 drábky, má 30.) Dívka hraje celou hru od začátku znovu, počítá při »plichtě« a opakuje svrchu uvedeným postupem tak dlouho, až má sto. Má li při poslední »plichtě« přes sto, nepočítá se to. Udělá-li na př. 120 má 100. Nemá-li chyby, hraje II. sto. Jmenuje se »shrabánky«. Čtyři drábky jsou rozloženy jako v první stovce. Začátek je týž. Shrabuje se nejprve po 1 drábku. Pak se ale rozloží do téhož čtverečného sestavení a shrábnou se dva dále od sebe ležící. Pak se shrábnou tři a jeden. Konečně všecky čtyři najednou. »Plichta« a opakování do plného sta. III. sto. »Malé pánky«. Totéž co v I. Vyhazuje se do malé výše a rychle se shrabuje. IV. sto. »Velké pánky«. Drábky se rozloží dále od sebe a vyhazují do velké výše. Ostatní jako v I. stu. V. sto. »Krupička«. Drábky se rozloží jako na začátku. Shrábne se po vyhození vždy jen jeden drábek. Když má v ruce všech pět drábků, začne se totéž znova, což se opakuje čtyřikrát. Následuje »plichta« a počítání. Hraje se znovu až do sta. VI. sto. »Kovářík«. Postup a počítání jako v I. Při každém shrábnutí klepne se sevřenou pěstí dvakrát rychle do země a chytí se padající kamének. VII. sto. »Skokan«. Čtyři drábky na zemi ve čtverci dál od sebe. Lichý

Digitized by Google

se vysoko vyhodí, popadne se jeden se země, **ťukne** se pěstí do země, chopí se třetí a zachytí padající. Totéž znovu a pak »plichta«. Opakuje se do sta. VIII. sto. »Kozí bobky«. Shrabuje se pouze jeden drábek, ale po chycení padajícího pouští se rychle ten, co je v ruce, dolů. Způsob tento vyžaduje velké obratnosti, nesmíť hráč pustiti z pěsti více, než jeden drábek. Druhý musí prsty podrženi. Pouští se pod malíčkem. IX. sto. »Čápi«. Hraje se tímtéž postupem jako v I. stu. Padající drábek se chytá dlaní se shora prudkým uderením, což vypadá, jako když čáp žáby chytá. I »plichta« se dělá týmž způsobem. X. sto. »Bože otče«. Jako v I. stu. Mezi chytáním drábku bije se hráč v prsa.

Dr. *J. V. Novák*:

Tabulka nebeských znamení.

V rukopise M VI, 32 chovaném v zemském archivu Moravském, napsaném od Mikuláše Náchodského z Lomnice (* 1522), sestavena tato tabulka pokynů, co na kterém znamení nebeském konati se má, aby se to vydařilo dobře, prostředně neb aby se to pokazilo.

Teď se pokládá, co by na jednom každém znamení dělati dobré neb zlé bylo, kdežto *d* dobré, *p* prostřední a *z* zle znamenává:

	skopec	býk	bliženci	rak	lev	panna	váha	štír	střelec	kozorožec	vodnář	ryby
Cestu činiti	d	d	z	d	z	d	d	z	p	d	p	p
Prodávati — kupovati	p	d	d	z	d	d	d	z	d	z	p	d
Manželství působiti	z	d	d	z	z	d	p	z	p	z	d	z
Domy stavěti	z	d	p	z	d	d	z	z	p	p	d	p
Stěhovati se	z	d	p	z	d	p	p	z	p	z	d	p
Roucho nové oblékati	d	z	z	d	z	p	d	z	p	d	z	d
Svatbu strojiti	z	d	p	z	p	z	d	z	d	z	d	d
Vlasy stříhati	z	d	p	z	p	d	d	z	d	p	p	z
Poselství sláti	d	z	d	d	z	d	d	z	p	p	z	p
O kovích dělati	d	z	p	z	d	p	z	p	d	z	z	p

Digitized by Google

SMĚS.

* *Na sv. Matěje.* Sv. Matěj (24. února) jest v pranostice lidové ve spojení s mrazy. Tak zaznamenal již Partlicius r. 1617: Jaký mráz bude u večer a v noci na sv. Matěje, takový bude za 40 dní pořád: protož i pilní hospodáři měděnici vody ten čas vystavovali ven, aby poznati mohli, jaký mráz byl. (Kalendář str. 71.) Primitivní to teploměr našich předků — poctivá měděnice! Podobná pranostika známa jest dosud na Hořicku i jinde: Je-li na sv. Matěje mráz malý, je jich po něm 40 malých; je-li velký, je 40 velkých, není-li mráz žádný, je jich po něm bez počtu. (Národopisný sborník okresu Hořického. Str. 202.) Jan Soukup.

* *»Panenské housle«, trest ve stol. XVIII.* Obec netolická chová v majetku svém starou památku, »panenské housle«. Trestány jimi byly svobodné dívky, které se staly matkami. Housle jsou ze dřeva. Jest to podlouhlá deska s jedním větším otvorem pro krk a dvěma menšími pro ruce postavenými v rovné čáře za sebou. Středem desky možná otvory ty otevříti, a když vpraví se v ně krk a ruce, zvláštní zavírkou sevříti. Dívka byla přede dvéře chrámové postavena, na zvláště upravený pranýř, na krk a obě ruce vpraveny jí housle a tak musila po celou dobu bohoslužby státi. Lid vítala slovy: »Vítám vás do kostela, já jsem se zapomněla.« Odcházející pak musila provázeti slovy: »Vítám vás slovem Božím, kam já ty housle složím.« V. Bolech.

* *Pověry při svatbě.* Když vjíždí ženich před oddavkami do dvora, dívá se nevěsta přivřenými dveřmi. Vidí-li na ženichovi dvě hlavy, je to zlé znamení: ženich bude míti dvě ženy. Vidí-li jednu, jásá, neboť bude po celý život ženichův jeho ženou, neumře, aby udělala místo jiné. Ve chrámě tetky dávají dobrý pozor, začnou-li se plameny svíček chvět, a na které straně dříve. Zaplápolají-li dřív na straně ženichově, umře dříve než nevěsta, zaplápolají-li na straně nevěstině, je tomu naopak. Při jízdě do kostela i z kostela, pak po celou svatbu nemá ženich ani nevěsta zpívati, vésti si příliš bujně, neboť jinak budou po svatbě brzo plakati. Jestliže se při svatební hostině převrhne pivo, budou brzo křtiny, jestliže se převrhne sůl, bude jistě brzo po svatbě mrzutost. Nevěsta má před hostinou okusiti v kuchyni ze všech jídel, pak bude z ní dobrá hospodyňka. (Z Táborska.) Jos. Šach.

* *Přezdívky z r. 1850*: Bandor, Boula, Brk, Brslenkář, Burda, Cep, Drnohryz, Dřevěnkář, Dub, Fouňa, Haban, Halama, Hnát, Hnida, Hnidopich, Hňup, Holinkář, Homolkář, Houla, Hranáč, Hřbet, Hřbeták, Hromotluk, Hrouda, Hulvát, Huříč, Huťapa, Chám, Chlupáč, Chramostejl, Chrapoun, Klacek, Klacmuda, Kláda, Knot, Křivoklát, Kuba, Kuba z boudy, Lamák, Lancouch, Loula, Mezulán, Modrohnát, Moula, Nemehlo (selské), Nekuma, Ňouma, Senožrout, Šestiperák (zazobaný = zámožný), Slamotrus, Snop, Šňůra, Skoula, Strup, Strus, Vaňkát, Vodřeč, Volotrk, Vornát, Votruba, Zlombidlo, Žebro. J. J. Solař (r. 1850).

Digitized by Google

* *Původ jména osady Svinné.* Víska Svinná na Litomyšlsku sedí ve stínu Ptačího lesa. Téměř každá chatka obalena jest hujnou zelení, což dodává více příjemného vzhledu. Původ jména »Svinná« odvozuje zdejší lid odtud, že obec jest nedaleko místa, kde sbíhají se hřbety Českomoravské vysočiny, tvořice tu horský uzel, svaz či s v i n. Že by jméno obce mělo původ od zvířete podobného jména, tomu rozhodně odporují dvě *n*, která i v nejstarších listinách se spatřují. Na staré obecní pečeti sice jest znak vepře, který druhdy v blízké panské oboře divoké rejdy prováděl a dosti často vnikal do okolních dědin. Než tento důvod poráží historie o vzniku znaků obcí sousedních, které udílely důmyslné úřady vrchnopanské. Když za císaře Josefa II. zřizovaly se obecní pečeti pro menší osady, byli rychtářové vyzváni, aby v té příčině podali návrhy. Ale nesběhlí rychtářové přestali na tom, co prý jim slavný úřad v té věci ustanoviti ráčí, a ten nerozmýšlel se dlouho. Drže se zásady, že znak obce obyčejně připomíná i její původ, rozhodl: Ves Vlčkov bude míti ve znaku vlka, Stoupnice stoup, Kozlov kozla, Svinná svini a Zhoř tchoře. A přece poslední jméno patrně svědčí, že to ves za horou, původně zvaná Záhoř, což později bylo zkráceno ve Zhoř. Nemístný a nahodilý znak Svinné byl tedy příčiněním občanstva změněn a výbor obecní postaral se o pečeť se znakem českého lva, o čemž také zápis v Pamětní knize obce Svinné učiněn. Fr. J. Andrlík.

* *Žebrání na mrtvolu.* V Korouhvi na Poličsku od r. 1658 chudí lidé, kteří neměli prostředků k pohřbení mrtvoly z příbuzenstva, ponechávali mrtvolu doma několik dní, aby ji po vsi nosili a u každé chaty žebrali na její pohřeb. Zlozvyk rozšířil se tak, že hejtman z Bystrého poručil nejpřísněji, aby nebylo dopouštěno takovým zlořádům a nočním přecházením s mrtvým tělem a sem i tam se toulánim, a vydal o pochovávání mrtvých předpisy křesťanského řádu. Fr. J. Andrlík.

* *Pražanka klaní se měsíčku.* Znám paní rodem z Prahy, která vidouc poprvé měsíc »na nově«, klaní se mu, po třikráte říkajíc: »Klaním se ti, měsíčku nový, pro zdraví, pro štěstí, pro všecko dobrý.« Tvrdila mi, že za jejího mládí dělali tak všichni lidé v Praze. M. Emlerová.

* *Had »hospodáříček«.* Had »hospodáříček« byla obyčejná neškodná užovka, jež v noci vylézala ze svého úkrytu a chytala myši. Někde ovšem prý také chodila na mléko do sklepa. Stavení, kde had ten byl pronásledován, stihlo neštěstí. Měli jsme při statku č. 33 v Bošíně pod špýchárkem také hada »hospodáříčka«, jenž vylézal ze svého úkrytu jen v noci. Jednou opustila ho obvyklá opatrnost a vylezl za dne. Provaloval se na sedátku pod hruškou, před okny. Zpozorovali jsme jej a z nerozumu ubili jsme ubožáka »hospodáříčka« hanebně. Po letech stihla nás pohroma. Statek, který rodina naše držela přes 150 let, byl prodán veřejnou dražbou. Had »hospodáříček«, jak lidé vykládali, byl pomstěn. Jan Hojsák.

Vydání a náklad firmy F. Šimáček v Praze. — Za redakci vůči úřadům odpovídá Bohuslav Šimáček. — Opisování článků dovoleno pouze se svolením vydavatelství. — Právní se stíhá soudně. — Tiskem »Unie« v Praze.

Digitized by Google

Dr. *Otakar Zich:*

Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku.*)

Probrali jsme případ prvý, charakteristický po stránce hudební tím, že rythmus slovný za jedno spadá s akcentem taktovým, po stránce textové pak poskytující daktyly, jež samozřejmě nejlépe odpovídají tří-dobému taktu. Jest tedy dle toho číselné schema

$$3 + 3 + 3 + \text{atd.}$$

Hudebně pak, ježto pro písně »do kolečka« volili jsme jako krátké doby osminy, jest tento případ označen taktem třiosminovým

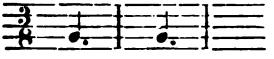

Postupme dále.

b) Někdy se stane, že v textu písně vyskytnou se trocheje ♩ ◡ ♩ ◡ ♩ ◡ V takovém případě nastává rozpor mezi přízvukem slovným, který jest dvoudobý, a přízvukem taktovým, daným rythmem tance, jenž jest třídobý. Při dudácké muzice jest to beztoho jen podup tančících, jenž jednotlivé takty akcentuje, neboť spodní píšťala (»huk«) hučí stále.**) Obyčejně pak ten, kdo chce zazpívat, aspoň pro tu chvíli přestane tančiti. Není zde tedy vynikajícího elementu taktotvorného. Naproti tomu správná deklamace slov jest tak mocným činitelem, že podrží samostatnost i proti přízvuku taktovému a zpěvná melodie místo ♩ ◡ ◡ | ♩ ◡ ◡ jest akcentována ♩ ◡ ♩ | ◡ ♩ ◡ tedy v neshodě s taktem.

S přízvukem taktu shoduje se pouze první přízvuk slovný, silněji označený. Čárka oba takty oddělující jest vlastně zbytečná, spíše mate, neboť se neřídí přízvuk dle ní.

Splývají tu d v a t a k t y v celek. Tak dospěli jsme k r y t h m u d v o j t a k t o v é m u, jehož jméno dle nejznámějšího příkladu:

Sedlák, sedlák, sedlák,
ještě jednou sedlák

jest f u r i a n t s k ý r y t h m u s.

*) Srv. článek v roč. XV.

**) Jen ve výjimečných případech slyšel jsem — a to při písních tanečních volnějších — dudáka zařáděti střídavě „huk“ a tak akcentovati první dobu taktu na způsob basy.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ještě jedním způsobem nahrazují se dvě krátké slabiky jednou dlouhou. Jest to v případě označeném β). Jak patrno, jest tu druhý přízvuk již valně oslaben. Nahraďme slovo (neb skupinu) čtyřslabičné trojslabičným s dlouhou prostřední slabikou: sedláci, my máme. Pak mizí slabý tento přízvuk úplně a dostaneme schema

$$\breve{\smile}\,\text{—}\,|\,\breve{\smile}\,\breve{\smile}\,\smile \qquad \beta')$$

Jest tedy tento rythmus odrůdou furiantského rythmu β). Dle písně, v níž vyskytuje se typicky:

My máme hezkou (ženušku)

při svatbě zpívané nazveme ho »rythmus čepení«. Analogicky vyvinutý rythmus z případu γ) byl by

$$\breve{\smile}\,\smile\,\breve{\smile}\,|\,\text{—}\,\smile\,| \qquad \gamma)$$

Ani v písních »do kolečka«, ani ve sbírce Erbenově jsem ho nenašel Blíží se mu poněkud závěr některých písní s rythmem furiantským, kde poslední krátká doba vůbec odpadá (pausa). Na př. ve sbírce Erbenově č. 624 notové přílohy: »šelmo hajnej« na konci prvního i druhého oddílu písně. Pod čís. 531:

„Podívej se na mne, potěšení moje,
podívej se na mne, moje milá,
jak jsou udělali, koně osedlali,
jak jsou udělali ze mne pána.“

a v jedné písni »do kolečka«:

odejdi ty mně s očí,
nemluv mně také řeči.

Celkem přichází furiantský rythmus po různu a namátkou v textu písní hlavně tanečních, v jednotlivých slokách, v jednotlivých řádcích. V každém takovém případě lidový zpěvák bez rozpaku a zcela určitě, jak při muzikách, přástkách a j. jsem seznal, vytvořuje rythmus furiantský správně deklamuje. Podobně jest tomu u hudebníků píseň doprovázejících, kteří vytvořují tak variace rythmus furiantský sledující. To platí zcela o písních »do kolečka«, jichž rychlé tempo, jak již řečeno, to usnadňuje a jež zachovaly dodnes si starý svůj ráz. Při volnějších »štajdyších« působil na hudebníky a mnoho pokazil v poslední době rythmus valčíkový. Známý toho doklad jest ostatně na př. furiant v »Besedě«, docela valčíkově pojímaný.

Někdy však stane se, že text tento rythmus podmiňující jest buď jediným, aneb tak pro píseň charakteristickým, že ostatní texty analogicky jemu, pokud rythmu ba i slov se týče, jsou voleny.

Digitized by Google

Hlavně zmíněné již opakování téhož slova to podporuje. Tak na př. dle textu:

Sedlák, sedlák, sedlák,
ještě jednou sedlák . . .

utvořen jest text:

krejčí, krejčí, krejčí,
ještě jednou krejčí, . . .

podobně kovář, pumpař. Dále pak

Poznám, poznám, poznám,
která je panenka . . .
Poznám, poznám, poznám,
který je mládenec . . . atd.

Text, k písni »do kolečka« patřící, jest:

S tebou jsem se holka těšival,
s tebou jsem se holka těšil . . .

Jiný text:

Za to jedno poleženíčko,
za to jedno poleženi . . .

nebo:

Na tom našem kancaláříčku,
na tom našem kancaláři . . .

nebo:

A já pořád po záhonečku,
a já pořád po záhoně . . . atd.

V takovém případě není již rythmus tento nahodilý, nýbrž charakteristický pro onu píseň. Pak i instrumentální variace, hudebníky tvořená, formuje své nejen rythmické, nýbrž i melodické útvary (frase) dle rythmu furiantského, dodávajíc mu tak pro onu píseň jakési — hudební — sankce.

Ovšem že zase naopak v takovéto »furiantské« písni vyskytnou se texty neb jen jednotlivé řádky, deklamující obyčejným rythmem jednotaktovým. Jsou-li to jen nahodilá místa, pak, ač vlastně dle taktu a rythmu tanečního správně deklamují, vzniká dojem rušivý — špatné deklamace.

Patrno, že píseň v rythmu furiantském zpívanou třeba považovati za píseň dobře deklamující. Poněvadž však tolik odchylek a přechodů, jak dříve při výkladu nahodilého rythmu furiantského zmíněno, z rythmu jednotaktového do dvoutaktového v písních se naskytuje a lid, zejména starší zpěváci, v každém případě dobře deklamuje, vysvítá z toho, jak opatrně třeba si počínati při kritisování deklamace písní národních. Tím jest zase dán pokyn pro vyhledávání jakýchsi »původních« textů pro jednotlivé písně, jestliže melodicky, zvláště variací instrumentální, zřetelně ukazuje se rythmus furiantský.

Digitized by Google

Obraťme se k důležité otázce, jak hudebně vyznačiti furiantský rythmus. Omezím-li se zase na písně »do kolečka«, jež vypisovali jsme v taktu tříosminovém, bude rythmus furiantský vyjádřen ve dvou taktech

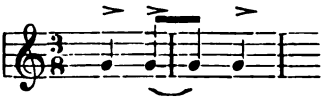

Pravím výslovně: rythmus; neboť nejde nám o melodii, ponejvíce v osminách dle slabik článkovanou. Takto byly by tedy na př. notovány bicí nástroje (na př. buben, triangl, též podupy a tleskání rukama) zpěv doprovázející.

Každému hudebníku jest patrno, že změnily se tyto dva takty tříosminové v jeden tříčtvrtní, tedy

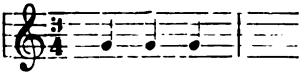

a že tímto způsobem lépe a přirozeněji rythmus furiantský jest vyjádřen, neboť souhlasí úplně s rythmem taktovým. Dle tohoto způsobu byl by vyjádřen furiantský rythmus pro β) a γ), resp. β') a γ') uvedený

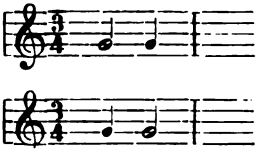

Jiný způsob, jenž by hleděl furiantský rythmus uvésti ve shodu s rythmem jednotlivým druhům taktů obvyklým, byl by ten, jenž sleduje přeměnu třídobých úryvků: ♩ ◡ ◡ | ♩ ◡ ◡ v dvoudobé: ♩ ◡ | ♩ ◡ | ♩ ◡ nahradil by takt tříosminový dvouosminovým

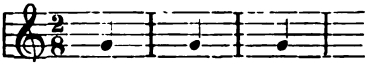

Tento způsob jest méně dokonalý, neboť nevystihuje podstatu rythmu furiantského, totiž vznik jeho z tempa třídobého. Z tohoto vzniku plyne totiž nutnost, aby takovéto takty dvouosminové vždy tři po sobě následovaly, aneb šest, devět, zkrátka násobek tří (tak aby součet osmin byl třemi dělitelný, když původní schema jest třídobé). Dále plyne z toho, že třeba celý jeden, šest osmin aneb krátkých dob obsahující úryvek považovati za jeden celek. Ani jedno ani druhé není zřejmé při označené změně tempa tříosminového v dvouosminové. Takové dvouosminové takty mohly by býti dva, čtyři, šest, osm atd. a mohly by se k sobě řaditi (ve větší celky) po dvou, čtyřech, ale ne nutně a

Digitized by Google

jedině po třech, šesti atd.*) Že takt dvouosminový v hudbě jest řídký, nepadá tu na váhu. Kdybychom vzali jako základ takt tříčtvrtní, tak jak při volnějších tancích (»štajdyše« — sousedské) se činí a jak činí Erben téměř veskrze, pozměnil by se při furiantském rythmu ve dvoučtvrtní**) aneb lépe, jak z předchozího plyne, v třípůlový. (Dokončení.)

Dr. *Čeněk Zibrt*:

K národopisné mapě Hané z poč. 19. stol.

Prof. J. Kabelík ve svém zajímavém článku v č. 6. vykládá vznik národopisné mapy »země zaslíbené, země svaté, Hané« vlivem tehdejších skladeb, z nichž otiskuje ukázkou pozvání Mesiáše, děcka, Ježíška na Hanou. V literární pozůstalosti V. Hanky v bibliothece Musea král. Českého chová se pod názvem »Koleda Hanácká« variant skladby ze stol. XVIII., kterou otiskuje Kabelík v č. 6. Otiskujeme tento variant jako další doklad ku pravdivosti tvrzení téhož článku, že skladby tehdejší horují o Hané jako o Palestině. Toto přirovnání rozvádí neznámý skladatel podrobně.

Zavétej k nám, spáso naše, zavétej paňátko!
Jakobovi přeslebene ve snách Meseaško!
Nech te Betlemské měšťane, božske Pelikáne,
so to kloce, te holomko, ba e krobeane.
Hana slavná je krajena nad všecke krajene!
So tam města a městečka a hodne dědine.
Hana nová Palestena, Morava je Jordán,
Kroměříž je Jerusalém, Veškov Selo, Dub Dan.
Prave sme Hezraeleté me všici Hanáce —
všecké všade cizozemce so jen Špiteráce.
Nechoď k žádnému národo, o nebeská Mano!
Stavej zhoro, pojdeš sebo, poď na slavné Hano.
Portogal ten cezozemec má podivné mrave,
paleha ho doma . . ., na moře se plave.
Špaňhel dělá grandes pána, má zavaže v tejle,
jenač na tě nepohledne leda skrze brejle.
Vlach ten mrzak vešnořene, kdež je kapca prázna,
boď se po komínach mece, co ďabel vehleží,
mrcha člověk nepatrná, obeře, kde co leží.
Francouzům se nepodavej, to so lete čerte,
maje samo Egalete e take Leberte.

*) K důležité této okolnosti vrátím se ještě při analysi starých tanců lidových s měnlivým taktem.
**) Erben tak činí v písni „čí jsou to koníčky“ č. 95 notové přílohy.

Digitized by Google

Pařiž, peklo, všecko jedno, tam se smotně děje,
ani se tam neohřeješ, bodeš v koncileje;
Povedó tě do konvento, tam so Jakobené,
nemaš-le červenó čapko, jsi na geloteně.
Englečan se nafokoje, že ma trocho tonke,
vetlačene z jablek břečke, kos smradlave šonke.
Holan vodák čarovane chodí s potenkame,
voně pepřem, starem sejrom, smrdě herinkame.
Němec chodí v mantaloně, meslí sobě cose,
ževne zveře, kade chodí, zemčakama trose.
Prošak honkař vemořene, kdež mo došla móka,
hned na Čeche, na Moravo, skrz peřpekte kóká.
Sasák šelma z matke těla, mloví same fraške,
klade slova, klade řeči co zlato na važke.
Bavor tolák, klosá s hřebcem po horách, po hošti . . .
Čech ten hledí hospodářstva, nose hozké gatě,
šest a třicet kop ma faldo, v zelenem kabatě.
Poláce so jen toláce, s nedvědama chodí,
vehnala je z domo noze, troník z kapce lodí.
Slezakám se nepodavej, to slove jen Hysla,
přejdeš rano, přejdeš večer, podaje ti kysla
Moškvaní pak kořolenko jako vodo pijó,
nažere se jako svině, hodatně se bijo.
Sedmehradsko, Sedmehradsko! tam se smotně vede,
tam je . . ., tam smradovna celeho narode.
Ohro neveř, děvne narod, než se roka smekne,
Erdek basam teremtete, čert tě stvořil, řekne.
Charvat strejc a ževne bratr ma lepkave roce,
maš-le marjaš, než se nadaš, pochmatne ho v roce.
Rakoše je jen Rakoše, proti Haně špéna,
což tě dajo, kdež tam přejdeš? — keselého véna.
Ale me sme me Hanace! máme teple koške,
máme mléko, máme bochte, máme e tvaroške.
Dostaneš o nás kožešek s dvema ocaskame,
možeš se o nás procházet meze berankame.
Kdež se naješ bochet, mléka, možeš sobě mlaskat,
bodešle chtít, dostaneš beč, možeš sobě praskat.
Přejdi tehde, a nemeškej, cokrove panačko!
Jakobovi přeslebene ve snách Meseaško!
Ve Veškově na rathozo bode tvoje bedlo,
kaša s cokrem, bochte s medem bode tvoje jedlo!

Digitized by Google

Fr. Homolka:

Jarní hra dívčí s drábky.

Velmi obyčejnou hrou dětí, zvláště děvčátek, jsou »drábky« (nebo též »dlábky«). Je to pět stejně velikých kaménků. Děvčata sesednou se k sobě a počnou hráti. Vydrží při hře třeba celé půldne. Děti nespokojily se s hrou jednou, obměňovaly ji, tvořily hry nové, dávajíce jim různá jména.

1. Nejčastěji hraje se o b y č e j n á hra. Drábky dělá se »plichta«. Všech pět kaménků vezme se na dlaň a přehodí se na hřbet ruky. Kolik se jich chytne, do tolika desítek se hraje. Pak začíná teprve vlastní hra. Nejdříve se hraje »na jednom«, čemuž v Libni se říká »první školka«. Drábky se rozhodí, jeden vezme se do ruky, vyhodí se, a nežli dopadne dolů, shrábne se jeden na zemi. To se dělá, až je všech pět kaménků v ruce. Pak se »dělá na dvouch« (v Libni »druhá školka«), t. j. sbírá se po dvou kaménćích, posléze »na třech« (3 + 1). Poslední jsou »koně«. Jeden drábek se vyhodí a čtyři se shrábnou se země, nebo též všecky se drží v ruce, jeden se vyhodí, čtyři se položí na zem a vyhozený se chytí. Tím je skončena první hra a dělá se znovu »plichta«. Kolik drábků děvče chytí, tolik si odehrálo; každý drábek platí za jednu. Hra se opakuje tak dlouho, pokud se některé děvče nevyhraje, t. j. nedostoupí počtu první plichtou určeného. Přede hrou často se »vypočítává«, aby se určilo, kterým drábkem se má zahrávat. Drábky dají se do řady a jezdí se kolem nich prstem, a říká se: Had leze z díry, veze sebou knihy, haklice, bukvice, červená stolice, huky, huky do polivky a z polivky ven! Při poslední slabice uchopí se drápek a tím se hraje. (Zlosejn.) Když se vyhazuje, zpívá se:

Zahrádka, ohrádka, kvítek, kdo tě to naučil nebožtík strýček. Nebo též při hře na jednom: Ten jeden, ten druhý, ten třetí a ten čtvrtý. Při dvou: Ty dva, a ty také. Při třech: Ty tři, a ten jeden. Při koních: koně vraného. Při plichtě: Nic, pět! Při hře obyčejné jsou mnohé různosti. Hráti se může »na každou mrvu«, t. j. sebe menší chyba platí (Zlosejn); »na zavadilku«, při níž se nesmí o kamének ani zavaditi (Libeň). Jsou-li kaménky více od sebe vzdáleny, hraje se na »shrábky« čili »shrabiny«. Hází-li se vysoko, hraje se »na vysokej les« (Strašecko), »na velký svíčky« (Libeň), »na dlouhý svíce« (Zlosejn), »na dlouhý nítě« (Dřínov). Jest-li se kamének »vyklápne«, vyletí-li z ruky, jest hra přerušena. To se již předem oznamuje: »Na vyklápku nejde!« Také chybou jest, když se kamének vynechá. Splete-li se pořad hry, říká se, že se »spálil hrách«. (Dřínov.) »Na chmat« (Dřínov) čili »na chňap« (Zlosejn) se hraje, chytají-li se drábky shora. Někdy též při hře se nesmí mluviti a smáti a tu se jí říká »na němýho« (Zlosejn). »Na němý panny« hraje se obyčejná hra, nesmí se však mluviti po tak dlouho, pokud plichta neobnáší tolik, do kolika dohodnuto (Dřínov).

2. N a k r u p i č k u (Dřínov), d r o b e j š k a ([illegible] robenka (Mlčechvosty). Všecky drábky, které hra[illegible] Koně

Digitized by Google

dělají se tak, že čtyři drábky se vyhodí a jeden se dá dolů. Ke konci se plichtí.

3. Na jeleni (Zlosejn). Neplichtí se na začátku ani na konci. Potom se hraje dvanáckrát na jednom, na dvou, na třech a koně. Potom vše jedenáckrát. Hra se opakuje tak dlouho, až se vše dělá jenom jednou. Kdo se nejdřív »vyhraje«, má výhru.

4. Na komáři (Dřínov). Obyčejná hra s tím rozdílem, že se drábky vyhodí, jeden se spustí k zemi a lapne se po něm shora. Totéž se dělá se dvěma, třemi a čtyřmi drábky.

5. Sázet boby (Zlosejn). Drábky se vezmou do ruky, vyhazují se po jednom, ale nechytají se; vše dvanáctkráte. Potom dvanáctkrát po dvou, po třech, po čtyřech.

6. Na vola (Chržín). Drábky se rozhodí. Hraje se jako obyčejná hra, stále však se drábek pouští. Vše 12krát bez plichty.

7. Na vyklápku (Dřínov). Kamének se vyhodí tak, aby cvakl o druhý (vyklápka) a udělal podsmičku.

8. Na dubovčika (Dřínov). Po jednom vysazují se boby. Vždycky čtyři kaménky vezmou se do ruky a po jednom se vyhodí. Totéž při dvou a třech. Místo koně je dubovčik. Jeden drábek se dá pod palec, čtyři se vyhodí a chytí. To se dělá 12krát. Potom se dá jeden drábek pryč a zase hraje se 12krát se čtyřmi. Pak s třemi, dvěma, jedním. Hra dokončí se dvanácti údery na zem.

9. Vyhánět slepice (Dřínov). Drábky se rozestaví do řádky a fuká se do nich, aby projely nastavenými prsty. Dále fuká se $2 + 2$, $3 + 2$, $3 + 1 + 1$.

10. Jak se zahánějí slepice do kurníka (Kobylisy). Ruka sevřena jest v sklopku a pod ní jest drábek. Vyhodí se jeden drábek a ten, co jest pod rukou, se sebere. Ke konci plichta.

11. Zbořenej hrnec (Dřínov). Drábky se rozestaví tak, že tři spodní tvoří trojúhelník a na ně se položí čtvrtý, nebo se prostě sestaví do čtverce vedle sebe. Pátým se vyhazuje a se země se chytí ostatní.

12. Proplítat boby (Dřínov), provlíkaný boby (Mlčechvosty). Drábky všecky drží se v ruce. Tři se vysadí. Ze zbylých dvou se jeden vyhodí, sebere se mezi tím jeden se země, a vyhozený padne k zemi. To se dělá, až jsou všecky drábky probrány. Potom se hraje na dvou a na třech (na zemi stále 3 drábky). Celá hra se hraje buď 12krát bez přestání, nebo se mezi každou hrou plichtí. V Mlčechvostech k této hře zpívají: Sázím bob, sázím bob, sázím tři, nebo: Sbírám bob, sbírám dva, sbírám tři.

13. Pán pes (Dřínov). Hrají dvě děvčata. Jedna dá čtyři drábky po ruku, druhá vyhazuje jeden drábek tak dlouho, až upustí. Při vyhazování říká: Pán pes, nedones pánovi pečeni, pod stůl, nad stůl, šupity, šupity tam! Nebo též: Černá koza třese hrušky, bílá je ponese do Berounа, a z Berouna do Hradce, má milá, navrať se!

14. Aby nebyla hra jednotvárná, sestavují děti řetěz her. Ve Dřínově hrají řadu následujícím postupem: a) Obyčejná. b) Krupička.

Knihovna vojenská akademie
Digitized by Google

* *Původ jména osady Svinné.* Víska Svinná na Litomyšlsku sedí ve stínu Ptačího lesa. Téměř každá chatka obalena jest bujnou zelení, což dodává více příjemného vzhledu. Původ jména »Svinná« odvozuje zdejší lid odtud, že obec jest nedaleko místa, kde sbíhají se hřbety Českomoravské vysočiny, tvoříce tu horský uzel, svaz či s v i n. Že by jméno obce mělo původ od zvířete podobného jména, tomu rozhodně odporují dvě *n*, která i v nejstarších listinách se spatřují. Na staré obecní pečeti sice jest znak vepře, který druhdy v blízké panské oboře divoké rejdy prováděl a dosti často vnikal do okolních dědin. Než tento důvod poráží historie o vzniku znaků obcí sousedních, které udílely důmyslné úřady vrchnopanské. Když za císaře Josefa II. zřizovaly se obecní pečeti pro menší osady, byli rychtářové vyzváni, aby v té příčině podali návrhy. Ale nesběhlí rychtářové přestali na tom, co prý jim slavný úřad v té věci ustanoviti ráčí, a ten nerozmýšlel se dlouho. Drže se zásady, že znak obce obyčejně připomíná i její původ, rozhodl: Ves Vlčkov bude míti ve znaku vlka, Sloupnice sloup, Kozlov kozla, Svinná svini a Zhoř tchoře. A přece poslední jméno patrně svědčí, že to ves za horou, původně zvaná Záhoř, což později bylo zkráceno ve Zhoř. Nemístný a nahodilý znak Svinné byl tedy přičiněním občanstva změněn a výbor obecní postaral se o pečeť se znakem českého lva, o čemž také zápis v Pamětní knize obce Svinné učiněn. Fr. J. A n d r l í k.

* *Žebrání na mrtvolu.* V Korouhvi na Poličsku od r. 1658 chudí lidé, kteří neměli prostředků k pohřbení mrtvoly z příbuzenstva, ponechávali mrtvolu doma několik dní, aby ji po vsi nosili a u každé chaty žebrali na její pohřeb. Zlozvyk rozšířil se tak, že hejtman z Bystrého poručil nejpřísněji, aby nebylo dopouštěno takovým zlořádům a nočním přecházením s mrtvým tělem a sem i tam se touláním, a vydal o pochovávání mrtvých předpisy křesťanského řádu. Fr. J. A n d r l í k.

* *Pražanka klaní se měsíčku.* Znám paní rodem z Prahy, která vidouc poprvé měsíc »na nově«, klaní se mu, po třikráte říkajíc: »Klaním se ti, měsíčku nový, pro zdraví, pro štěstí, pro všecko dobrý.« Tvrdila mi, že za jejího mládí dělali tak všichni lidé v Praze. M. E m l e r o v á.

* *Had »hospodáříček«.* Had »hospodáříček« byla obyčejná neškodná užovka, jež v noci vylézala ze svého úkrytu a chytala myši. Někde ovšem prý také chodila na mléko do sklepa. Stavení, kde had ten byl pronásledován, stihlo neštěstí. Měli jsme při statku č. 33 v Bošíně pod špýchárkem také hada »hospodáříčka«, jenž vylézal ze svého úkrytu jen v noci. Jednou opustila ho obvyklá opatrnost a vylezl za dne. Provaloval se na sedátku pod hruškou, před okny. Zpozorovali jsme jej a z nerozumu ubili jsme ubožáka »hospodáříčka« hanebně. Po letech stihla nás pohroma. Statek, který rodina naše držela přes 150 let, byl prodán veřejnou dražbou. Had »hospodáříček«, jak lidé vykládali, byl pomstěn.
J a n H o j s á k.

Vydání a náklad firmy F. Šimáček v Praze. — Za redakci vůči úřadům odpovídá Bohuslav Šimáček. — Otiskování článků dovoleno pouze se svolením vydavatelství. — Patisk se stíhá soudně. — Tiskem »Unie« v Praze.

Digitized by Google

Dr. *Otakar Zich:*

Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku.*)

Probrali jsme případ prvý, charakteristický po stránce hudební tím, že rythmus slovný za jedno spadá s akcentem taktovým, po stránce textové pak poskytující daktyly, jež samozřejmě nejlépe odpovídaji třídobému taktu. Jest tedy dle toho číselné schema

$$3 + 3 + 3 + \text{atd.}$$

Hudebně pak, ježto pro písně »do kolečka« volili jsme jako krátké doby osminy, jest tento případ označen taktem tříosminovým

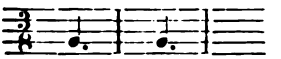

Postupme dále.

b) Někdy se stane, že v textu písně vyskytnou se trocheje ♩ ♪ ♩ ♪ ♩ ♪ V takovém případě nastává rozpor mezi přízvukem slovným, který jest dvoudobý, a přízvukem taktovým, daným rythmem tance, jenž jest třídobý. Při dudácké muzice jest to beztoho jen podup tančících, jenž jednotlivé takty akcentuje, neboť spodní píšťala (»huk«) hučí stále.**) Obyčejně pak ten, kdo chce zazpívat, aspoň pro tu chvíli přestane tančiti. Není zde tedy vynikajícího elementu taktotvorného. Naproti tomu správná deklamace slov jest tak mocným činitelem, že podrží samostatnost i proti přízvuku taktovému a zpěvná melodie místo ♩ ♪ ♪ | ♩ ♪ ♪ jest akcentována ♩ ♪ ♩ | ♪ ♩ ♪ tedy v neshodě s taktem.

S přízvukem taktu shoduje se pouze první přízvuk slovný, silněji označený. Čárka oba takty oddělující jest vlastně zbytečná, spíše mate, neboť se neřídí přízvuk dle ní.

Splývají tu dva takty v celek. Tak dospěli jsme k rythmu dvojtaktovému, jehož jméno dle nejznámějšího příkladu:

Sedlák, sedlák, sedlák,
ještě jednou sedlák

jest furiantský rythmus.

*) Srv. článek v roč. XV.

**) Jen ve výjimečných případech slyšel jsem — a to při písních tanečních volnějších — dudáka zarážeti střídavě „huk“ a tak akcentovati první dobu taktu na způsob basy.

Digitized by Google

Furiantský rythmus jest velice hojný v tanečních písních lidových, ba vyskytuje se i v písních volných. Rychlé tempo, zvláště u písní do kolečka, podporuje jeho vznik, neboť usnadňuje tvořiti větší celky než jednotaktové. Zvláště typickými příklady tohoto rythmu jsou ty, kde povstane trojím opakováním téhož (dvojslabičného) slova. Tak jest tomu v příkladě podaném, jiné ukázky jsou: Vosy, vosy, vosy, (sršáni). Ouvej, ouvej, ouvej (já byl bit) atd. Tak bývá zvláště na začátku písně. Jindy jsou to různá dvojslabičná slova: Kdybysi ty, chlapče, (něco měl). S tebou jsem se, holka, (těšíval). Při tom považuji ovšem dvě jednoslabičná slova za aequivalentní jednomu dvojslabičnému. Přesněji tedy musilo by se říci, že rythmus tento obsahuje tři dvojslabičné skupiny. Číselné schema jest 2 + 2 + 2 metrické pak, ježto začátek dvojtaktí má akcent shodný s akcentem taktu (i tance) a tedy silnější proti dvěma následujícím

◡̈ ◡ ◡̈ | ◡ ◡̈ ◡ *α)*

Místo tří dvojslabičných slov (skupin) vyskytují se také případy slova čtyřslabičného s dvojslabičným aneb opačně: (vosy, sršáni) vyletěli na mne. Na těch Luženických (lukách). Přesně vzato musíme zase říci: »čtyřslabičné skupiny«, tedy na př. ze slova trojslabičného s jednoslabičným a naopak vytvořené: Rybička je malej (vokounek). Ta Luženská louka.

V těchto případech jest jeden z přízvuků, připadaje dovnitř slova, valně seslaben. Číselné schema jest:

4 + 2 aneb 2 + 4

metrické pak: ◡̈ ◡ ◡̇ | ◡ ◡̈ ◡ *β)*

aneb: ◡̈ ◡ ◡̈ | ◡ ◡̇ ◡ *γ)*

Theoreticky možno nahraditi dvě krátké doby dvojslabičné skupiny jednou dlouhou dobou (i slabikou). V praxi neděje se tak ve skupině prostřední, ježto by tak jedna slabika přecházela z taktu do taktu. Skupina první nahrazuje se slabikou dlouhou zřídka. V písních »do kolečka« nenašel jsem vůbec toho případu. Pouze v jediné písni sbírky Erbenovy č. 94 notové přílohy se tak děje:

Či je to louka
tam u rybnika
–́ ◡̇ | ◡ ◡̇ ◡

Důvod toho jest patrně týž, jako vytčeno při rythmu jednotaktovém (na str. 408 roč. XV.) o převaze rythmu ◡̇ — proti –́ ◡ v písních českých. Za to třetí dvojice často nahrazuje se slabikou dlouhou, tedy ◡̇ ◡ ◡̇ | ◡ –́ | zvláště při závěru písně neb její části. Někdy jest rythmus tento proveden důsledně v celé písni. Na př.

Sklepej kovaři
tupou radlici atd.

Digitized by Google

Ještě jedním způsobem nahrazují se dvě krátké slabiky jednou dlouhou. Jest to v případě označeném β). Jak patrno, jest tu druhý přízvuk již valně oslaben. Nahraďme slovo (neb skupinu) čtyřslabičné trojslabičným s dlouhou prostřední slabikou: sedláci, my máme. Pak mizí slabý tento přízvuk úplně a dostaneme schema

⏑̈ — | ⏑́ ⏑̈ ⏑ β')

Jest tedy tento rythmus odrůdou furiantského rythmu β). Dle písně, v níž vyskytuje se typicky:

My máme hezkou (ženušku)

při svatbě zpívané nazveme ho »rythmus čepení«. Analogicky vyvinutý rythmus z případu γ) byl by

⏑̈ ⏑ ⏑̈ | — ⏑ | γ)

Ani v písních »do kolečka«, ani ve sbírce Erbenově jsem ho nenašel Blíží se mu poněkud závěr některých písní s rythmem furiantským, kde poslední krátká doba vůbec odpadá (pausa). Na př. ve sbírce Erbenově č. 624 notové přílohy: »šelmo hajnej« na konci prvního i druhého oddílu písně. Pod čís. 531:

„Podívej se na mne, potěšení moje,
podívej se na mne, moje milá,
jak jsou udělali, koně osedlali,
jak jsou udělali ze mne pána.“

a v jedné písni »do kolečka«:

odejdi ty mně s očí,
nemluv mně také řeči.

Celkem přichází furiantský rythmus po různu a namátkou v textu písní hlavně tanečních, v jednotlivých slokách, v jednotlivých řádcích. V každém takovém případě lidový zpěvák bez rozpaku a zcela určitě, jak při muzikách, přástkách a j. jsem seznal, vytvořuje rythmus furiantský správně deklamuje. Podobně jest tomu u hudebníků píseň doprovázejících, kteří vytvořují tak variace rythmus furiantský sledující. To platí zcela o písních »do kolečka«, jichž rychlé tempo, jak již řečeno, to usnadňuje a jež zachovaly dodnes si starý svůj ráz. Při volnějších »štajdyších« působil na hudebníky a mnoho pokazil v poslední době rythmus valčíkový. Známý toho doklad jest ostatně na př. furiant v »Besedě«, docela valčíkově pojímaný.

Někdy však stane se, že text tento rythmus podmiňující jest buď jediným, aneb tak pro píseň charakteristickým, že ostatní texty analogicky jemu, pokud rythmu ba i slov se týče, jsou voleny.

Digitized by Google

Hlavně zmíněné již opakování téhož slova to podporuje. Tak na př. dle textu:

Sedlák, sedlák, sedlák,
ještě jednou sedlák . . .

utvořen jest text:

krejčí, krejčí, krejčí,
ještě jednou krejčí, . . .

podobně kovář, pumpař. Dále pak

Poznám, poznám, poznám,
která je panenka . . .
Poznám, poznám, poznám,
který je mládenec . . . atd.

Text, k písni »do kolečka« patřící, jest:

S tebou jsem se holka těšíval,
s tebou jsem se holka těšil . . .

Jiný text:

Za to jedno poleženíčko,
za to jedno poleženi . . .

nebo:

Na tom našem kancalářičku,
na tom našem kancaláři . . .

nebo:

A já pořád po záhonečku,
a já pořád po záhoně . . . atd.

V takovém případě není již rythmus tento nahodilý, nýbrž charakteristický pro onu píseň. Pak i instrumentální variace, hudebníky tvořená, formuje své nejen rythmické, nýbrž i melodické útvary (frase) dle rythmu furiantského, dodávajíc mu tak pro onu píseň jakési — hudební — sankce.

Ovšem že zase naopak v takovéto »furiantské« písni vyskytnou se texty neb jen jednotlivé řádky, deklamující obyčejným rythmem jednotaktovým. Jsou-li to jen nahodilá místa, pak, ač vlastně dle taktu a rythmu tanečního správně deklamují, vzniká dojem rušivý — špatné deklamace.

Patrno, že píseň v rythmu furiantském zpívanou třeba považovati za píseň dobře deklamující. Poněvadž však tolik odchylek a přechodů, jak dříve při výkladu nahodilého rythmu furiantského zmíněno, z rythmu jednotaktového do dvoutaktového v písních se naskytuje a lid, zejména starší zpěváci, v každém případě dobře deklamuje, vysvítá z toho, jak opatrně třeba si počínati při kritisování deklamace písní národních. Tím jest zase dán pokyn pro vyhledávání jakýchsi »původních« textů pro jednotlivé písně, jestliže melodicky, zvláště variací instrumentální, zřetelně ukazuje se rythmus furiantský.

Digitized by Google

Obraťme se k důležité otázce, jak hudebně vyznačiti furiantský rythmus. Omezím-li se zase na písně »do kolečka«, jež vypisovali jsme v taktu třísminovém, bude rythmus furiantský vyjádřen ve dvou taktech

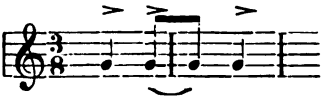

Pravím výslovně: rythmus; neboť nejde nám o melodii, ponejvíce v osminách dle slabik článkovanou. Takto byly by tedy na př. notovány bicí nástroje (na př. buben, triangl, též podupy a tleskání rukama) zpěv doprovázející.

Každému hudebníku jest patrno, že změnily se tyto dva takty třísminové v jeden tříčtvrtní, tedy

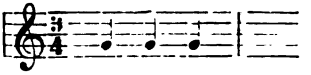

a že tímto způsobem lépe a přirozeněji rythmus furiantský jest vyjádřen, neboť souhlasí úplně s rythmem taktovým. Dle tohoto způsobu byl by vyjádřen furiantský rythmus pro β) a γ), resp. β') a γ') uvedený

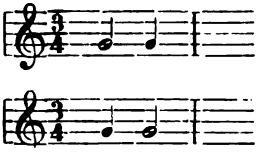

Jiný způsob, jenž by hleděl furiantský rythmus uvésti ve shodu s rythmem jednotlivým druhům taktů obvyklým, byl by ten, jenž sleduje přeměnu třídobých úryvků: ♩ ♪ ♪ | ♩ ♪ ♪ v dvoudobé: ♩ ♪ | ♩ ♪ | ♩ ♪ nahradil by takt třísminový dvouosminovým

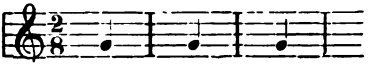

Tento způsob jest méně dokonalý, neboť nevystihuje podstatu rythmu furiantského, totiž vznik jeho z tempa třídobého. Z tohoto vzniku plyne totiž nutnost, aby takovéto takty dvouosminové vždy tři po sobě následovaly, aneb šest, devět, zkrátka násobek tří (tak aby součet osmin byl třemi dělitelný, když původní schema jest třídobé). Dále plyne z toho, že třeba celý jeden, šest osmin aneb krátkých dob obsahující úryvek považovati za jeden celek. Ani jedno ani druhé není zřejmé při označené změně tempa třísminového v dvouosminové. Takové dvouosminové takty mohly by býti dva, čtyři, šest, osm atd. a mohly by se k sobě řaditi (ve větší celky) po dvou, čtyřech, ale ne nutně a

Digitized by Google

jedině po třech, šesti atd.*) Že takt dvouosminový v hudbě jest řídký, nepadá tu na váhu. Kdybychom vzali jako základ takt tříčtvrtní, tak jak při volnějších tancích (»štajdyše« — sousedské) se činí a jak činí Erben téměř veskrze, pozměnil by se při furiantském rythmu ve dvoučtvrtní**) aneb lépe, jak z předchozího plyne, v třípůlový. (Dokončení.)

Dr. *Čeněk Zibrt*:

K národopisné mapě Hané z poč. 19. stol.

Prof. J. Kabelík ve svém zajímavém článku v č. 6. vykládá vznik národopisné mapy »země zaslíbené, země svaté, Hané« vlivem tehdejších skladeb, z nichž otiskuje ukázkou pozvání Mesiáše, děcka, Ježíška na Hanou. V literární pozůstalosti V. Hanky v bibliothece Musea král. Českého chová se pod názvem »Koleda Hanácká« variant skladby ze stol. XVIII., kterou otiskuje Kabelík v č. 6. Otiskujeme tento variant jako další doklad ku pravdivosti tvrzení téhož článku, že skladby tehdejší horují o Hané jako o Palestině. Toto přirovnání rozvádí neznámý skladatel podrobně.

Zavétej k nám, spáso naše, zavétej paňátko!
Jakobovi přeslebene ve snách Meseaško!
Nech te Betlemské měšťane, božske Pelikáne,
so to kloce, te holomko, ba e krobeane.
Hana slavná je krajena nad všecke krajene!
So tam města a městečka a hodne dědine.
Hana nová Palestena, Morava je Jordán,
Kroměříž je Jerusalém, Veškov Selo, Dub Dan.
Prave sme Hezraeleté me všici Hanáce —
všecké všade cizozemce so jen Špiteráce.
Nechoď k žádnému národu, o nebeská Mano!
Stavej zhoro, pojdeš sebo, poď na slavné Hano.
Portogal ten cezozemec má podivné mrave,
paleha ho doma . . ., na moře se plave.
Špaňhel dělá grandes pána, má zavaže v tejle,
jenač na tě nepohledne leda skrze brejle.
Vlach ten mrzak vešnořene, kdež je kapca prázna,
boď se po komínach mece, co ďabel vehleží,
mrcha člověk nepatrná, obeře, kde co leží.
Francouzům se nepodavej, to so lete čerte,
maje samo Egalete e take Leberte.

---

*) K důležité této okolnosti vrátím se ještě při analysi starých tanců lidových s měnlivým taktem.

**) Erben tak činí v písni „čí jsou to koníčky“ č. 95 notové přílohy.

Digitized by Google

Pařiž, peklo, všecko jedno, tam se smotně děje,
ani se tam neohřeješ, bodeš v koncileje;
Povedó tě do konvento, tam so Jakobené,
nemaš-le červenó čapko, jsi na geloteně.
Englečan se nafokoje, že ma trocho tonke,
vetlačene z jablek břečke, kos smradlave šonke.
Holan vodák čarovane chodí s potenkame,
voně pepřem, starem sejrom, smrdě herinkame.
Němec chodí v mantaloně, meslí sobě cose,
ževne zveře, kade chodí, zemčakama trose.
Prošak honkař vemořene, kdež mo došla móka,
hned na Čeche, na Moravo, skrz peřpekte kóká.
Sasák šelma z matke těla, mloví same fraške,
klade slova, klade řeči co zlato na vážke.
Bavor tolák, klosá s břebcem po horách, po hošti . . .
Čech ten hledí hospodářstva, nose hozké gatě,
šest a třicet kop ma faldo, v zelenem kabatě.
Poláce so jen toláce, s nedvědama chodí,
vehnala je z domo noze, troník z kapce lodí.
Slezakám se nepodavej, to slove jen Hysla,
přejdeš rano, přejdeš večer, podaje ti kysla
Moškvaní pak kořolenko jako vodo pijó,
nažere se jako svině, hodatně se bijo.
Sedmehradsko, Sedmehradsko! tam se smotně vede,
tam je . . ., tam smradovna celeho narode.
Ohro neveř, děvne narod, než se roka smekne,
Erdek basam teremtete, čert tě stvořil, řekne.
Charvat strejc a ževne bratr ma lepkave roce,
maš-le marjaš, než se nadaš, pochmatne ho v roce.
Rakoše je jen Rakoše, proti Haně špéna,
což tě dajo, kdež tam přejdeš? — keselého véna.
Ale me sme me Hanace! máme teple koške,
máme mléko, máme bochte, máme e tvaroške.
Dostaneš o nás kožešek s dvema ocaskame,
možeš se o nás procházet meze berankame.
Kdež se naješ bochet, mléka, možeš sobě mlaskat,
bodešle chtít, dostaneš beč, možeš sobě praskat.
Přejdi tehde, a nemeškej, cokrove panačko!
Jakobovi přeslebene ve snách Meseaško!
Ve Veškově na rathozo bode tvoje bedlo,
kaša s cokrem, bochte s medem bode tvoje jedlo!

Digitized by Google

Fr. Homolka:

Jarní hra dívčí s drábky.

Velmi obyčejnou hrou dětí, zvláště děvčátek, jsou »drábky« (nebo též »dlábky«). Je to pět stejně velikých kaménků. Děvčata sesednou se k sobě a počnou hráti. Vydrží při hře třeba celé půldne. Děti nespokojily se s hrou jednou, obměňovaly ji, tvořily hry nové, dávajíce jim různá jména.

1. Nejčastěji hraje se o b y č e j n á hra. Drábky dělá se »plichta«. Všech pět kaménků vezme se na dlaň a přehodí se na hřbet ruky. Kolik se jich chytne, do tolika desítek se hraje. Pak začíná teprve vlastní hra. Nejdříve se hraje »na jednom«, čemuž v Libni se říká »první školka«. Drábky se rozhodí, jeden vezme se do ruky, vyhodí se, a nežli dopadne dolů, shrábne se jeden na zemi. To se dělá, až je všech pět kaménků v ruce. Pak se »dělá na dvouch« (v Libni »druhá školka«), t. j. sbírá se po dvou kaménćích, posléze »na třech« (3 + 1). Poslední jsou »koně«. Jeden drábek se vyhodí a čtyři se shrábnou se země, nebo též všecky se drží v ruce, jeden se vyhodí, čtyři se položí na zem a vyhozený se chytí. Tím je skončena první hra a dělá se znovu »plichta«. Kolik drábků děvče chytí, tolik si odehrálo; každý drábek platí za jednu. Hra se opakuje tak dlouho, pokud se některé děvče nevyhraje, t. j. nedostoupí počtu první plichtou určeného. Přede hrou často se »vypočítává«, aby se určilo, kterým drábkem se má zahrávat. Drábky dají se do řady a jezdí se kolem nich prstem, a říká se: Had leze z díry, veze sebou knihy, haklice, bukvice, červená stolice, huky, huky do polivky a z polivky ven! Při poslední slabice uchopí se drápek a tím se hraje. (Zlosejn.) Když se vyhazuje, zpívá se:

Zahrádka, ohrádka, kvítek, kdo tě to naučil nebožtík strýček. Nebo též při hře na jednom: Ten jeden, ten druhý, ten třetí a ten čtvrtý. Při dvou: Ty dva, a ty také. Při třech: Ty tři, a ten jeden. Při koních: koně vraného. Při plichtě: Nic, pět! Při hře obyčejné jsou mnohé různosti. Hráti se může »na každou mrvu«, t. j. sebe menší chyba platí (Zlosejn); »na zavadilku«, při níž se nesmí o kamének ani zavaditi (Libeň). Jsou-li kaménky více od sebe vzdáleny, hraje se na »shrábky« čili »shrabiny«. Hází-li se vysoko, hraje se »na vysokej les« (Strašecko), »na velký svíčky« (Libeň), »na dlouhý svíce« (Zlosejn), »na dlouhý nítě« (Dřínov). Jest-li se kamének »vyklápne«, vyletí-li z ruky, jest hra přerušena. To se již předem oznamuje: »Na vyklápku nejde!« Také chybou jest, když se kamének vynechá. Splete-li se pořad hry, říká se, že se »spálil hrách«. (Dřínov.) »Na chmat« (Dřínov) čili »na chňap« (Zlosejn) se hraje, chytají-li se drábky shora. Někdy též při hře se nesmí mluviti a smáti a tu se jí říká »na němýho« (Zlosejn). »Na němý panny« hraje se obyčejná hra, nesmí se však mluviti po tak dlouho, pokud plichta neobnáší tolik, do kolika dohodnuto (Dřínov).

2. N a k r u p i č k u (Dřínov), d r o b e j š k a (Zlosejn), d r o b e n k a (Mlčechvosty). Všecky drábky, které hrající shrábla, se vyhazují. Koně

Digitized by Google

dělají se tak, že čtyři drábky se vyhodí a jeden se dá dolů. Ke konci se plichtí.

3. Na jeleni (Zlosejn). Neplichtí se na začátku ani na konci. Potom se hraje dvanáckrát na jednom, na dvou, na třech a koně. Potom vše jedenáckrát. Hra se opakuje tak dlouho, až se vše dělá jenom jednou. Kdo se nejdřív »vyhraje«, má výhru.

4. Na komáři (Dřínov). Obyčejná hra s tím rozdílem, že se drábky vyhodí, jeden se spustí k zemi a lapne se po něm shora. Totéž se dělá se dvěma, třemi a čtyřmi drábky.

5. Sázet boby (Zlosejn). Drábky se vezmou do ruky, vyhazují se po jednom, ale nechytají se; vše dvanáctkráte. Potom dvanáctkrát po dvou, po třech, po čtyřech.

6. Na vola (Chržín). Drábky se rozhodí. Hraje se jako obyčejná hra, stále však se drábek poušlí. Vše 12krát bez plichty.

7. Na vyklápku (Dřínov). Kamének se vyhodí tak, aby cvakl o druhý (vyklápka) a udělal podsmičku.

8. Na dubovčika (Dřínov). Po jednom vysazují se boby. Vždycky čtyři kaménky vezmou se do ruky a po jednom se vyhodí. Totéž při dvou a třech. Místo koně je dubovčik. Jeden drábek se dá pod palec, čtyři se vyhodí a chytí. To se dělá 12krát. Potom se dá jeden drábek pryč a zase hraje se 12krát se čtyřmi. Pak s třemi, dvěma, jedním. Hra dokončí se dvanácti údery na zem.

9. Vyhánět slepice (Dřínov). Drábky se rozestaví do řádky a fuká se do nich, aby projely nastavenými prsty. Dále fuká se $2+2$, $3+2$, $3+1+1$.

10. Jak se zahánějí slepice do kurníka (Kobylisy). Ruka sevřena jest v sklopku a pod ní jest drábek. Vyhodí se jeden drábek a ten, co jest pod rukou, se sebere. Ke konci plichta.

11. Zbořenej hrnec (Dřínov). Drábky se rozestaví tak, že tři spodní tvoří trojúhelník a na ně se položí čtvrtý, nebo se prostě sestaví do čtverce vedle sebe. Pátým se vyhazuje a se země se chytí ostatní.

12. Proplítat boby (Dřínov), provlíkaný boby (Mlčechvosty). Drábky všecky drží se v ruce. Tři se vysadí. Ze zbylých dvou se jeden vyhodí, sebere se mezi tím jeden se země, a vyhozený padne k zemi. To se dělá, až jsou všecky drábky probrány. Potom se hraje na dvou a na třech (na zemi stále 3 drábky). Celá hra se hraje buď 12krát bez přestání, nebo se mezi každou hrou plichtí. V Mlčechvostech k této hře zpívají: Sázím bob, sázím bob, sázím tři, nebo: Sbírám bob, sbírám dva, sbírám tři.

13. Pán pes (Dřínov). Hrají dvě děvčata. Jedna dá čtyři drábky po ruku, druhá vyhazuje jeden drábek tak dlouho, až upustí. Při vyhazování říká: Pán pes, nedones pánovi pečeni, pod stůl, nad stůl, šupity, šupity tam! Nebo též: Černá koza třese hrušky, bílá je ponese do Berouna, a z Berouna do Hradce, má milá, navrať se!

14. Aby nebyla hra jednotvárná, sestavují děti řetěz her. Ve Dřínově hrají řadu následujícím postupem: a) Obyčejná. b) Krupička.

Knihovna vojenská akad
Digitized by Google

Frant. Tischer:

Dorota Jinová Pacovská.

Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic.

33. Dorota Jinová Pacovská píše paní Zuzaně Černínové z Chudenic, že se těší, že paní zdráva jest, že malá slečna Myslička také již čistě houkati začíná, naříká na jednání úředníků a čeládky a o silných nepřátelských pochodech a neřestech. Radenín, 19. června 1645. V. Mti urozená paní, paní mně milostivá, V. Mti m. p. ráda sem to uslyšela, že chvála pánu bohu ráčíte bejti zdrávi, panbu ráčiž V. Mti dáleji chrániti a opatrovati ode všeho zlýho svou svatou boskou milostí a V. Mti aby nám to pánbu všem ráčil dáti, abychme mohli tu neřest přečkati. J. Mti mladá panna Myslička, že tak čistě již ráčí houkati a štěbetati V. Mti potěšovati, panbu račiž požehnati a štastnej zrost dáti .... panně slečně. Jí Mti paní Kapounová, že taky ráčejí bejti těhotna, panbu ráčiž bejti pochválen, vůle boží ve všem se děje. V. Mti má pí. všelijaký osení je přemilý, sumou všecko co jen se do tý boží země hodilo, V. Mti m. p. tím spůsobem to boží pršení hřímání i taky povětří bejvá, milej panbu ráčiž ve všem pomahati. V. Mti má pí., jakkoli věc ste si račili s pomocí o ty rejthary nic já žádnýmu nedím, dosti všickni darmo berou, V. Mti má pí. víť o tom dosti dobře, že málo naší ouředníci V. Mti zbohatí, nestarají se jen o svá břicha, aby plná měli; nu pane Bože víc nepravím. V. Mti má pí. nic se neračte o vlnu starati, bude popláceti dobře. Hradečtí kupiči, že se u V. Mti o ní nevohlásili, že nemyslili, abyšte jí ráčili bez letní prodati. Omastek ten taky dá panbu na své peníze přide. V. Mti m. p. sama já tomu dosti dobře rozumím, že do konce toho požehnání božího to takkoli věc z požehnání božího míti ráčíte, nepřejí lidé přátelé, nepřátelé, kdyby šte dokonce nic neráčili míti, toho by V. Mti přáli. Právět je na tý Běle V. Mti správa a velikej neřád, šafář na nic není, pohunek, pacholek s ručnicemi zacházejí a šafářce k boku jí přistrkuje ten Vilimků syn je za pohunka a sakramentská babo děj nám dosti jísti říkají; již ja nevím co je to za čeleď. Ten bělskej šenkýř Markytu upral pro nic. Petrovští u něho stále do Prahy dobytek honí a ten Vilímek se panem Nemravou podobně do Prahy honí i s petrovskejmi mají spolky, velký věci mezi poddanejma V. Mtinejma se dějí, na žádný podělky choditi nechtí, shledala sem se s tím Nemravou dosti sem mu moc mluvila i s tím Vilímkem v Chustnici pánbu ví dobrýho se neděje. V tom Chrbonini sami se ti petrovští bijí, jeden druhýho zabil a tak velký škody dělají nepřítel jim odpovídá. Kozmice, Chrbonin že prachem položí pro ty petrovský, lidi žalují že se tu zdržují a kradou panbu ví zle z domu hlavu vystrčiti pro samý petrovský člověk nesmí. V Kamenici tu sou taky přecházejí, ševcovu děvku honili. V. Mti má pí. arciť nesmím dohlídnouti do jinších dvorů, bych i doma byla, těm děvčatům já dám na sukničky, až se do

Digitized by Google

Tábora dostanu. Něco V. Mti bude drobet třešeň i jablek. V. Mti má pí. já sem ani tomu Žákovi psáti nechtěla o voly, přece sem to poslala, každej by se naučil, aby se mu voly dávaly, může Žák dosti dobře s potah bejti co za kolik let se vychová, oni by to do roka popsovali. V. Mti strany toho Vondráčka ve Křeči jak měl pár volů, praví, že byly na chování v to tažení zabili mu jednoho. Slyšeti o tom Vondráčkovi, že se živí Senickej mu toho vola poručil vzíti, on přiběhl plakal prosil, aby mu ho nebral. V. Mti má pí. když se chce živiti nyní ho tak ponechati až napodzim může se mu ten vzíti a mladý voly dáti, nebo on se s druhým sedlákem spřáhá na robotu i sobě. V. Mti má pí. mohloliby to bejti, aby se ten předborskej rychtář vzal do Běli, však ho nic užívati neráčíte jen samotnej na kruntu ničeho do konce nezastává, nač je takovej sedlák; já sem to hned v zimě říkala senickýmu na sádkách, k šafářství je nejčiščí a břinskej aby byl zase rychtářem aneb jinší, takového víceji ráčíte užíti za šafáře než na kruntě, vůle V. Mtina ve všem jest, v tento běh musí bejti čackej šafář. V. Mti má pí. čím je mnoho trav, tím míněji vovčáci dojí. Náš ráno dá hrnec se dvě dížky není, v poledne taky není dvou hrnců, večír málo víc než ráno; od krav ráno půltřetího hrnce v poledne štyry s dížku, večer víceji než půltřetího hrnce dojí. Sýrů uděláno v Radeníně 9. Podle chustnickýho poznamenání tak a ne jináčeji dojí. Ve Skopicích tloukli na tři sejry, ve dvořích na tři sejry, v Běli na dva tu je již nejhorší dojivo. Abych se rozmluvila, tý šafářce není nic platno, že tomu neví co říci že málo dojí. Máme tunu másla, v druhý po šesti sejřích. V. Mti ráčíteli poručiti dáti do mlejna deset strychů ječmene prodala, muk se musí též nadělati pro chleby na žence z toho žita muškovatýho nic vejražku nedával, v Radeníně máme dvý telat a krav, v Chustnici nic, ale sou asi štyry krávy k votelení, ve Skopicích dvý telat, ve dvořích nic, v Běli nic a žádnýho telete není. V. Mti má pí. u nás nám přibyly mladý včeličky tuto středu v Chustnici štvery mladý; ve Dvořích nic nepřibylo tak sou chudinky byly zloupeny od tý zběře vojenský. V. Mti má pí. já sem byla ve štvrtek v Černovicích s rychtářkou a s Kateřinou ouředníkovou, koupila sem si plátna, štučku lněnýho třiceti loket pěkný, byla za štyry zlatý dostal mi se loket za vosum krejcarů od podivu laciná plátna byla Pavlovi na košile až bude vybílený. Na Boží stoupení ještě lacinější byly, strach byl převeliky mnoho lidí petrovští a žirovničtí vojáci vobrali 19 Juni. Okolo pivovara ode Mnichu jela silná partaj v pěti karnetách nepřátelská, stále to semo tamo jede i dobytka počínají zajímati. Ti sedláci nechtí jim toho tyhodního platu odvozovati, již jim za dvy neděle dlužni ten plat dáti, on jim stále hrozí že přijede a že si sám zaplatí. Já sem přece v Radenině nyní, pánbu ráčiž mne sám opatrovati, neráčiž mne můj milej pane jim ani žádnýmu jinýmu do rukou dopouštěti vždycky tě mne můj milej panbu po všecken čas opatrovati ráčil, tu naději silnou mám ku pánu Bohu, že mne neráčí opustiti. Mušketýr švec V. Mti v ruku od taborských vojáků pobodenej když slámu vezli, hojí se u pana Melichara v Táboře. Vajec V. Mti posílám sedum kop, dosti maličko slepiček máme. Zelí chvála pánu bohu

Digitized by Google

máme u nás všecko nasázený v Chutnici též všecko, sme již vsadili, ve Skopicích taky u Běli nemáme ještě všeho nasazíno, nasázíme, dám jim hlavatice z Chustnice, do Dvorů též muším hlavatice přidati, nemajíc jí dosti, milej pánbu ráčiž ten svatej pokoj dáti byloby všecko dobře, abychme mohli všickni doma bejti. V. Mti má pí. ňákej člověk staví Boží muka v Kozmicích, říkají mu Vrha, přišel prosil mne abych V. Mti napsala, abyšte ráčili jim darovati šedesáte cihel a vápna na vobržení těch božích muk, že se budou za V. Mti pánu Bohu modliti, co jim tu ráčíte na ty boží mouky učiniti, nemohla sem ho voslyšeti tak mne hrubě prosil. V. Mti má pí. náš zahradník prosí vo někerej zlatej, že nemá že mu všecko vojáci pobrali i košile stále se domlouvá, že jinší mají plat a on nic že nemá a že má velkou práci, že div nahej že nechodí. V. Mti má pí. dostal kuchtík v lese mladou srnku, je přemilá, sama jí, pije, již jí máme na druhej tejden všude jako psíček de, skoro jí polovic přibylo tlustička, žemličku ráda jí s mlíkem, trávu plnou hubou jí; ten kbelíček V. Mti Topinka nepřines, když sem se po něm ptala, pravil že se rosypal a že ho hodil do vody; žádnej nevěří, co sou to za lidi. Dal mi za odpověd, že je bednář, aby jinší udělal. V. Mti bednář prosí o strych žita o půl strycha ječmene a půl strycha hrachu takýtě dobrej, jako z prosby dělá to nádobí, jako kázaní sem mu dala, nic platno není těžko jiní nemají co píti, všickni se hněvají, nemohlo se jim na světě hůře státi a tomu pivovarskýmu lépeji. V. Mti má pí. již mu to obilí přece račte poručiti dáti, v času může se mu to bude moci opomenouti a bude hodno. V. Mti Stejskal prosí o korec žita o věrtel hrachu, o věrtel pšenice, že nemá s těma dětma co jísti, že mu všecko vojáci poplundrovali, to dítě menší již pochází, oby sou chvála pánu Bohu zdrávi. Ty mušketýře snad vyprávějí, sukna postav vzal ouředník od žida, v Pacově sem ho nemohla dostati, mají nyní odbytí na postavy. V. Mti pánu Bohu poroučím. Psáno v Radeníně 19. Juni L. 1645. Dorota Jinová m. p. Její Milosti urozenej paní mé milostivé cedulka.

Jan Tenora:

Pusté domy v Bystřici nad Pernštýnem roku 1654.

V moravském zemském archivě ve sbírce Bočkově č. 7529 jest toto »Vyznamenání domův pustých v městě Bystřici ležících 1654. Dům vejsadní Kundovský ležící mezi domem Jana Jelínka a Martinem Barvířem, k tomu nic není, jen místo. Dům vejsadní Skalovský vedle Matouše Kašparova, rolí a luk žádný neužívá. Ondřeje Bednáře vedle Václava Horatio, Václav Horatius zahradu drží. Člupkovský z druhej strany Václava Horatio, rolí od něho a louka k ruce JHM (jeho hraběcí milosti) se užívají; Chalupa Marečkovská podle Havla Růžičky, zahrádka při ní; užívá jí Pavel Růžička, Havel Růžička zahrady užívá. Jíry Koláře proti hornímu kostelu podle Jelínka, kde se lidé nekatoličtí pochovávali, nic k ní není.

Digitized by Google

Osolbuchtova mezi Šimonem Zadukojem a Pavlem Pičínem, samé místo. Dům vejsadní Šabartovský čvertý nad domem JVHM, zahrady k ruci JVHM se užívá, rolí žádných není. Hlavovský vedle Jana Menšíka, rolí k ruce JVHM se užívá. Víta Pekaře vedle domu JVHM se užívá. Buryanovský vedle něho ležící, též zahrady vrchnost užívá. Chalupa Kašpárkovská podle chalupa Hons Jirga, Jan Sadecký a Havel Čech zahrady užívají. Urbánkovská mezi Pavlem Veselýho a Bartovou chalupou, jest k ní čtvrt rolí a loučky, drží ji Pavel Veselý, Šlechtovská proti farnímu domu, toliko místo. Jakuba Bednáře vedle chalupy Jana Rychnovskýho, jen místo. Floryanovská nad chalupou Jana Suchýho, samé místo. Bašta vedle chalupy Václava Kurfyřta, Sirovátka užívá. Chalupa Slámovská pod baštou, toliko místo. Slaninovská vedle chalupy Tomáše Dlapky, místo samé. Víta Kožišníka vedle té, jen místo. Blažeje Kožušníka proti Jiříkovi Zajíčkovi, místo toliko. Šimona Tesaře vedle chalupy Pavla Zámečníka, jen místo. Salyčkovská podle Klempířika ležící, samé místo. Jana Buchty proti chalupě Jana Suchýho, jen místo. Otavy kováře proti Jakubovi Verkálkovi, místo toliko. Žabovská u lavek mlejna Jakuba Břesky, jen místo. Jakuba Bednáře vedle tej, kterou v nově vystavěl; takovou též stavěti má vedle zápisu; kus tofé (?) zahrady užívá. Veverkovská proti chalupě Václava Veverky, Staněk zahrádky užívá Jakuba Kukly proti chalupě Tomáše Kukly, samé místo. Chalupa slove dům braterský proti chalupě židovské, k ruce JVHM rolí se užívá. Kubíčka ševce vedle chalupy Matouše Bočka, Jan Kožišníkův zahrady užívá. Večeřovská podle chalupy Pavla Kubáta, zahrádky Hájek užívá. Kolářovská podle chalupy Jana Kožušníka, panský bednář zahradu drží. Coufalovská vedle té, Mířinský zahradu drží. Míchala Matějova podle Martina Machatyho, Jelínek zahrady užívá. Střídkovská proti chalupě Martina Machatyho, místo toliko. Václava Soukeníka nad chalupou Jiříka Mířinskýho, samé místo. Šebestrkovská vedle téhož, místo toliko. Holubářova proti chalupě Jiříka Mířinskýho, samé místo. Blažeje Strycha proti domu Matěje Šmídka, místo. Dům vejsadní Jana Spurnýho též proti domu Matěje Šmídka, jen místo. Víta Kožušníka třetí dům od Adama Lankašova, toliko místo. Beneše Sklenáře vedle domu Adama Lanbaše, místo. Skokanovský prostřed městě (sic) proti krámům mastným, místo. Summa gruntův pustých se nachází 44.«

Dušan Jurkovič:

Lidové stavby na Moravě.

Se 16 vyobrazeními.

O stavbách lidových mluví se dnes jako o věci naprosto odbyté. Ze dřeva se již stavěti nemůže, není ho, a pak to zákon nedovoluje. Dřevo a sláma shoří, to jest dostatečným důvodem; nač přemýšleti dál, jak by se jeho závažnost oslabila, nač se namáhati, jak by se zvýšila bezpečnost oněch stavebních látek? Za to nikdo nic nedá. Co

Digitized by Google

bývalo, už nebude, a kdo by se v dnešním shonu o minulé, přežilé věci staral? Máme přece řády a zákony, staví se bezpečně a jest nám při tom dobře. Ale zabloudíme-li někam na náves nebo do starých městeček našich, která podnes zůstala aspoň poněkud uchráněna stavebního ruchu posledních let, shledáme, že každý domeček, každá chaloupka má svůj vlastní ráz, svého vlastního tvůrce, a marně začneme přemýšleti, proč budovatel to neb ono tak řešil a co vše do věci tak prosté a jednoduché vložil. Potěší nás důvtip, myšlénka, výzdoba sestrojení, řešení zcela přirozené, jasné, dobré a pěkné. To mluvím za odborníka. Ale i prostý člověk, neodborník, jen poněkud myslící, jenž není dosti pohodlným, aby se zřekl vlastního úsudku a přejímal dnes obecně platné názory o umění a běžný vkus, kterýž vidí krásu v přepychu a oceňuje její hodnotu penězi, pociťuje veškeré tyto dojmy bez rozbírání a uvědomování podrobného. Umění jakkoliv prosté a jednoduché mluví vždy k duši čisté, nefalšované.

Na druhé straně všimněme si, co vše se nám dnes dává za naše stavby lidové. Jak vypadají ony vesnické domky, stavby, které přece hovějí předpisům a zákonům stavebním! Esthetických řádů a předpisů bohužel nemáme. Bezduché, nudné formy renesanční nebo barokové šklebí se na nás ve své zvrhlosti, špíně, pustotě. A přece si na takových domech lidé zakládají a vydávají za ně často značné obnosy v domněnce, že činí tak pro pokrok, dobro a krásno své obce, svého okolí. Jak jinak vypadají domečky prosté všech lichých, cizích ozdob, se svými okny bíle orámovanými a pestře malovanými, ve své bělostné čistotě, zvoucí vstoupiti bohatě zdobeným žudrem. Kolik krásy a výzdobného pokladu uloženo do všech těch síní, ohnisk a pokojů!

1. Koliba na salaši.

Digitized by Google

2. Vnitřek koliby.

Jako vidíme z prosté koliby salašnické vznikati dřevěné chaloupky, později zděnými stavbami nahrazené, tak předvádím na připojených obrázcích vznik ohniska, kozubu a peci až po zcela pohodlné sporokrby a dobrá kamna. Nejprostější obývací místnost s ohniskem a pecí bez komína vyvinula se v parádní bílou jizbu, v níž by mohl nejen směle bydleti vzdělaný měšťan, ale bez rozpaků zasednouti za stůl i hrdý šlechtic, u něhož stará kultura vyhýčkala citlivost k okolí jeho důstojnému.

Nemíním dnes pouštěti se do popisů; chci pouze čtenáře přiměti k úvaze, zdali jednáme dobře, když všecku tu krásu, celé toto v pravdě čisté, životné umění lidové odkazujeme do stínu zapomenutí, aniž se tážeme, zdali z tohoto podnes nám zachovaného podání lidového není možný další vývoj a pokrok, zdali na tom podkladě není možno stavěti a bydleti tak, jak je našim dobovým a místním poměrům přiměřeno?

Svéráznost tato mizí z našich chaloupek a vesniček den ode dne. Jaký však to vkus přerušuje její vývoj, jaké formy a barvy béře lid za její náhradu, netřeba zde připomínati.

Nechci zachraňovati, co udržeti nelze. Jsem však přesvědčen, že venkovský lid, který tolik pěkného stvořil v minulosti, tvořil by pro sebe a svoji budoucnost ne méně krásně, kdyby nekazilo jeho cit pro krásu tolik špatných příkladů právě z těch vrstev společnosti, které jsou mu vzory při opatřování kulturních potřeb. A tážu se, zda duševní otroctví, opičení se po cizím a nesamostatnost, která nás se všech stran zaplavuje, nemá zhoubný vliv na celé naše žití a bytí kulturní?

Digitized by Google

Poznam. redakce. Tuto stať napsal náš vážený spolupracovník, Dušan Jurkovič do Lidové čítanky Moravské. Od té doby, kdy Jurkovič do Českého Lidu psával a kreslíval, vyspěl dnes v prvního znalce. Český Lid podal již mnoho zajímavých příspěvků ke studiu staveb lidových na Moravě, zvláště z péra V. Houdka, J. Klvani, J. Kouly, Fr. Kretze a jiných. K nim druží se řada cenných, původních vyobrazení, jimiž provází svůj přesvědčivý výklad o lidových stavbách moravských D. Jurkovič, dnes nejlepší znalec tohoto oboru.

3. Horské stavení dřevěné.

Používáme této příležitosti, abychom upozornili na důležitou knihu, z níž jsme stať Jurkovičovu s laskavým svolením redakce a vydavatelstva vybrali.

Popud vydati lidovou historickou čítanku moravskou dal † Frant. Vahalík, nadšený pracovník národní, a to ve schůzi výboru Moravskoslezské Besedy dne 22. ledna r. 1901, vyloživ již před tím na členských schůzích důležitost a význam podobné knihy. Moravskoslezská Beseda po mnohém uvažování vzala úkol ten na sebe a svěřila provedení jeho komisi, v níž zasedali pp.: řed. Fr. Bílý, školní rada Slavík, prof. Kabelík, red. Cejnek, prof. dr. Honl, doc. dr. Výmola a inž. Rotnágl. Po četných poradách této komise upuštěno bylo od původní myšlénky vydati čítanku historickou.

Digitized by Google

Řada předních mužů moravských, jakož i přátel Moravy sdružila se tu, aby se všech stránek předvedla minulý i dnešní stav Moravy, její slavnou minulost a veliké muže, její svéráznost folkloristickou, krásu země, vylíčení kmenů, její literaturu, umění, školství, obchod a průmysl, poměry dopravní, všecky přednosti a nedostatky. Není podobného spisu, aby v něm populárně a přesně vědecky podle nynějšího stavu badání, v takové pestrosti a po tolika stránkách byla Morava přiblížena našemu srdci a našemu poznání. Je to jakási duševní výstava Moravy, kterou uspořádali naši učenci, spisovatelé a umělci.

4. Zděný statek s vinným sklepem.

Redaktor řeč. Bílý líčí nadšenými slovy snahy studentů vzdělanců, probouzeti dřímající sebevědomí a síly moravského lidu, využíti jeho skvělých darů uměleckých, zachovalosti a svéráznosti jeho jazykové, krojové i povahové k osvěžení a posile celého národa, k oživení svébytnosti jeho, k vypěstění mohutnějšího karakteru českého, za hráz proti rušivým přívalům cizoty.

Staletí moravský lid žil jen jiným, tu robotou, tu vojančením, pro sebe měl jen svou modlitbu, své písně, pohádky a zvyky, své rodinné a lidové plesy a radosti. Žil více životem niterným, nemaje budivého střediska, ani s dostatek svéprávných měst národně ryzích, veliké události dějinné nenarážely naň tak přímo jako v Čechách, kde to vždy vřelo

Digitized by Google

5. Zděná chalupa s doškovou střechou.

mocněji a čileji, kde bylo sídlo královo, středisko šlechty věrné i odbojné, kde četná města starala se o živější ruch dějinný, obchodní i osvětový.

Ale když se také na Moravě ozvala otázka národnostní, když moc vnější se jala sahati lidu i na jazyk, kdy moravský lid měl býti čímsi opravdu nižším, druhořadným, a služebnost jeho za dob nové svobody občanské měla býti utužena a zpevněna ještě jistěji, kdy za tím účelem i kaleno i dušeno vědomí národní spojitosti jeho s Čechami: té chvíle vstali též spasitelé tomuto lidu. Osvícení synové vzpomněli veliké minulosti jeho, představili mu jeho právo, jali se mu získávati těch dober a výhod, které doba přinesla jiným. Lid měl žíti nadále sobě, jeho jazyk měl opět hlaholiti vévodně, jeho práce a jeho dary duševní měly nésti ovoce jemu. Idea národnostní jak u jiných národů, měla také na Moravě znamenati vybavení kulturní a hmotné, přispěti k takovétéž samostatnosti jeho. Lid moravský měl se čím chlubiti před jinými, zdobily jej mnohé vzácné přednosti a ctnosti, které u jiných svět vysoce cenil, a přece lid ten nevážil nic ani ve vlastním domově, kde býval a měl býti pánem.

Tak nemohlo zůstati nadále. Kdo jej miloval, musil se snažiti o změnu, nápravu, převrat. To dělali napřed osvícení kněží a spisovatelé, potom odchovanci jejich, až se řady pracovníků rozhojnily, zhustily a posléz zabraly do práce i lid sám. Kniha, píseň, kroj, škola i divadlo, besedy a slavnosti, politika, vše bylo pákou a zbraní buditelskou.

Dnes tu česká Morava stojí probuzená, uvědomělá sestra bystrého a čilého bratra. Zvony vzkříšení zvěstují nové jaro jejího života. A život

Digitized by Google

ten má býti dobrý, důstojný, pokrokový. Jinému všeho přejíc, nikomu neubližujíc, chce, aby také jí bylo přáno, ani jí nebylo ubližováno.

Znamením tohoto vzkříšení jest také naše kniha. Aby pak osvědčena byla národní jednota obou zemí, přizváni k práci té také přátelé Moravy z Čech.

Čítanka však nechce býti vlastivědou Moravy, o tu jest znamenitě postaráno veledílem dr. Fr. Dvorského a Fr. A. Slavíka i ostatních přispěvatelů jejich, nýbrž má býti toliko zrcadélkem, v němž by mohla viděti svou minulost a shlédnouti úkoly své budoucnosti. Pro tuto má z oné čerpati sílu a hrdost, potřebnou v přítomnosti. Tím změnil se také původní úkol knihy, býti čítankou pouze historickou.

Skoro bychom obrátili známé pořekadlo: Slavica non leguntur (Slovanské věci se nečtou) na pořekadlo pro Čechy: Moravica non leguntur (Moravské věci se nečtou). Knihu »Lidová čítanka moravská« vydala Moravskoslezská beseda v Praze redakcí řed. Fr. Bílého a péčí a nákladem E. Šolce v úpravě krásné a tak lacino — a prohlížejte české časopisy, kde kdo o ní psal, až na malé výjimky, kdo na ni upozorňoval, na její bohatý obsah, ucelený v rámci dokonalého obrazu Moravy bývalé i nynější po všech stránkách, obrazu země, přírody, minulosti i přítomnosti vlasti moravské. Souvisí to s programem Českého Lidu, abychom

6. Světnice s pecí bez komína.

Digitized by Google

si vlastivědné této knížky povšimnuli, přiznám se, trochu se závistí že u nás v království posud nemáme přese všechny nádherné podniky, vypočítané na spoustu sešitů, podobné lidové příručky vlastivědné, tak stručné a přece tak všecko vyčerpávající. Zajímá nás také, že skoro všichni spolupracovníci Moravské čítanky jsou od začátku spolupracovníky Čes-

7. Pec s kamny a přistaveným sporokrbem uvnitř světnice.

kého Lidu a také těžili pro čítanku z obsahu Českého Lidu, slovného i obrázkového.

Knihu zahájil předseda Moravskoslezské besedy prof. Dr. Horl úvodem a Fr. S. Procházka vzletnou básní »Moravské vlasti«. Řed. K. Maška seznamuje zajímavě s moravským pravěkem a řed. J. Klvaňa s nynějším rázem země moravské. Nejlepší znalec otázky cyrillomethodějské, prof. Dr. Fr. Pastrnek jasně a poutavě vykládá děje slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje. Další děje moravské starší probírá důkladně prof.

Digitized by Google

Dr. R. Dvořák. Rádi vítáme střízlivou studii dv. rady V. Houdka o zakládání osad. Dr. V. Novotný byl jako professor české historie na pražské universitě, rodilý Moravan, v první řadě povolán, aby ze svých studií o husitství vybral pěkný obrázek předchůdce Husova Jana Milíče z Kroměříže. Šťastná byla žádost, aby obraz válečníka Jana Jiskry z Brandýsa

S. Pec, ohniště a kozub uvnitř světnice.

nakreslil slavný autor »Proti všem« a »Bratrstra«, šk. rada Al. Jirásek. Podobně ručí za obsah statí: Jan Blahoslav, Karel st. ze Žerotína a Jan Amos Komenský vynikající badatelé, odborníci: šk. rada Fr. A. Slavík a řed. Dr. Fr. A. Kameníček, kteří předali pak opět péro pro krušnou dobu pobělohorskou Dru R. Dvořákovi. Utěšenější obrázek národního obrození na Moravě kreslí prof. J. Kabelík, obrození literatury řed. Fr. Bílý. Prof. Fr. Táborský obrazem Moravy umělecké opět navnadil čtou-

Digitized by Google

cího ukázkou svých vědomostí a lahodné formy — jen, Pane Bože, houšť! Dv. rada prof. Dr. A. Bráf přesvědčivě uvažuje se známou již důkladností a přesností o Moravě národohospodářské. S odbornou znalostí a zároveň s netajeným citem a láskou k lidovému umění napsali úvahy o písni moravské řed. Leoš Janáček a A. Piskáček. Prof. Dr. K. Kadlec nastínil vývoj poměrů ústavních a Dr. Frant. Šramota vývoj poměrů politických.

9. Předsíň.

Kdož jiný mohl podati přehled krojů lidu moravského než řed. J. Klvaňa! Následují hezounké obrázky o rázu jednotlivých kmenů moravských (Ot. Bystřina, Fr. Kretz, Mat. Václavek, M. Jahn, Fr. V. Autrata). Madlena Wanklova rozebírá v zdařilé studii význam a ráz výšivek. O domácím průmyslu pěkně píše řed. Fr. Mareš. Výbornou stať arch. D. Jurkoviče jsme uveřejnili v čele tohoto článku. Životopisy slavných Moravanů: Fr. Palackého, Fr. Bartoše, Fr. Sušila, P. Křížkovského, V. Brandla, V. Kosmáka napsali prof. Fr. Rypáček, řed. Fr. Bílý, Dr. P. Vychodil, Dr.

Digitized by Google

K. Eichler a rada V. Šťastný. Prof. Bartocha objasnil výklad poměrů školských, prof. A. Smrček obraz poměrů a potřeb dopravních. Na konci doslov redaktora řed. Frant. Bílého, upřímný závěr a pěkný souhrn celé knihy.

Čekáme nyní otázku: Proč si tak obšírně všímáte v Českém Lidu Moravské lidové čítanky? Jednak pro její obsah, vedle dějepisu a zeměpisu

10. Ohniště v předsíni.

stal se tu první pokus v stručné úpravě shrnouti vědomosti o lidu moravském, jednak bychom rádi vyburcovali kruhy, jichž se týče, v Čechách, aby aspoň z této knihy seznámili se s neznámou pevninou — s Moravou!

Ze srdce nám mluví Budivoj, 1907, č. 9., trochu to zabolí, ale pravda pravdoucí! Skoro prý na každé schůzi české, kde se jedná o národních poměrech našich, slyšíme vždy jmenovati v souvislosti s národními nedostatky, posud nevybojovanými, také důležité pot[illegible]

Digitized by Google

Konečně průměrným cestovatelům našim divíme se v té příčině ještě méně, ale zábavné rozpaky stávají se vážnějšími, čím tíže se vám na stejnou otázku vykrucuje studovaná intelligence česká. Tu pamatuji vždycky, s jakou rozkoší pásával se na trapném vymlouvání nejednoho z českých pánů kolegů svých nadšený pracovník vzájemnosti rusko-české, prof. Vlad. Andr. Francev z Varšavy, kdykoliv nám líčil krásy moravských krajů, jimiž putoval každý rok a jichž mnozí z nás vůbec ještě nikdy neviděli.

Všem těmto a podobným četným hříšníkům českým, již neznají, co opěvují za spolkovým stolem, anebo v útulném kupé vynášejí bohatství, krásy a zdatnost naší Moravy, usnadnila nyní dohoniti kajícně starý hřích Moravská čítanka, to jest literární album, podávající nám plastický obraz naší české Moravy po všech stránkách, jimiž je právě česká Morava tak svérázně svou a pro které jest naším vzácným klenotem všenárodním.

Dr. Čeněk Zibrt.

L. V. Lábek:

Lidové lékařství.

V právnické knize z konce XVII. stol. nalezl jsem mezi jinými zápisy českými, jimiž jsou poslední prázdné listy vyplněny, následující česky psané recepty:

Proti zapálenému otoku na prsech, na nohách a kdekoliv: Plavajzu bílého za 2 kr. Síry celý za 1 kr. Rozetři drobně, tolik přidej voleje dřevěného, aby se z toho udělala mast a perem husím potři místo nabozené a papírem modrým přistři a ufačuj. — Proti kamenu a kolize. Měsíce Januarii před novoměsícem, vykopej libeček kořen, ten dej světit, kdykoliv jsou svěcení všelikeré přes celý rok. Když bude potřeba toho kořene, nastrouhej špičku nože malou a v čemkoliv vlhkém nemocnému dej vypít a kolika i kámen v malé chvilce přestane. — Ještě proti kamenu. Z jara když ovce na pastvu jdou, seber bobkův ovčích s mošnu a ty do dvouch pinet pivného octa vlož a vař na kaši hustou a potom dej na šaty hodně teplé a přes kříž nemocnému přikládej, vždy hned jak by ustydl nový a lomikamen. — Proti souchotinám: Polní sedmikrásy hrst, veroniky hrst, puškvorec hrst, lékvořice 1 a půl hrstě, ječmene hrst. — Proti studenému katarru hlavnímu: Růže hrst dobře máčené v octě, mastyx tlučený, vejce vlité do růže, pár nebo tři šneky celé i s domečky dobře ztlučené, vše v moždýři stluč, přidej špičku nože šafránu tlučeného a na koudeli udělej flastr na hlavu. — Proti suchotinám. Veroniky drobně skrájené tři hrstě, hadího kořenu drobně skrájeného tři hrstě, osladiče drobně skrájeného tři hrstě, nalej do třípinetního džbánu vody studničné, přikrej dobře pokličkou a vař, až se žejdlík vyvaří. Odstav od ohně a vsyp hrst feniklu, přikrej zas pokličkou a nechej vystydnout. Ráno a večer teplé pí, jak mnoho chceš a budeš zdráv.

Digitized by Google

Jar. V. Osečanský:

Franta Tahavec.

Národopisná črta.

Co jest Kecal v Prodané nevěstě? Typ ze skutečného života vypozorovaný, a takových typických postav bylo po našem venkově dosti. Ještě dnes se s nimi shledáváme. Mnozí již dávno práchnivějí, ale jejich památka žije a žíti bude dlouho v myslích lidu našeho. Na Sedlčansku byli známými muzikant Přívora a Franta Tahavec. O Přívorovi viz v Č. Lidu (roč. XIII. str. 320.). Dnes chci představiti druhou figurku z naší vsi — Frantu Tahavce.

Byl znám pode jmény Tahavčík, Tahavskej, Tahavec a zkrátka též Távskej. Narodil se na samotě Tahavy (mezi vesničkami Velkou a Vescem)

13. Pohled na bílou jizbu.

Digitized by Google

u břehu vltavského jako syn plavce.*) Slul vlastně po otci Frant. Daňhelka — jméno dostal po svém rodišti. Starostlivý tatík dal hocha učit na »kládynet«. Tento však v umění mnoho nevyniknul. Byl prý obličeje černého, škaredého.

V širém okolí nebyla žádná lepší svatba bez Franty Távského. Dostavil se sám, třeba nezván. Říkával se smíchem: »U nevěsty se myslí,

14. Pohled na jizbu bílou.

že mne pozval ženich, a u ženicha zas, že mne pozvala nevěsta — tak mně to vždy dobře projde.« Býval vždy rád vídán, neboť tam, kde byl, všechno se smíchy ohýbalo. Na jedné svatbě při obědě zvedl se najednou od stolu, nabral na lžíci krupičné kaše a šel ke dveřím do síně, kde tlačily se báby a děti, »na čuměně«, čekajíce až jim někdo z hostů nebo

*) Látku k této práci poskytl mi horlivý sběratel národopisných památek pan Vil. Smetana, rolník v Dublovicích.

Digitized by Google

domácích koláč nebo kousek od oběda dá. Bábě, které jazyk laskominami jen se třásl po něčem »mlsném«, povídá: »Tu máte babičko, ale honem ochutnejte. Potřebuji zase lžíci.« Chtivá spolkla rychle obsah lžíce — ale již vše se otřásalo smíchy. Hosté, čumáci, kde kdo. Franta Távskej šklebě se soukal nitě. Strčil totiž klubíčko do kaše, koneček nitě uvázal na prst a teď soukal tak dlouho, dokud s nití nebyl hotov. Babka neměla ani času mu vynadat, zčerstva se uklidila v ústranní, zahanbena i překvapena.

Při muzice vzal Franta muzikantům basu, jal se po ní jezditi

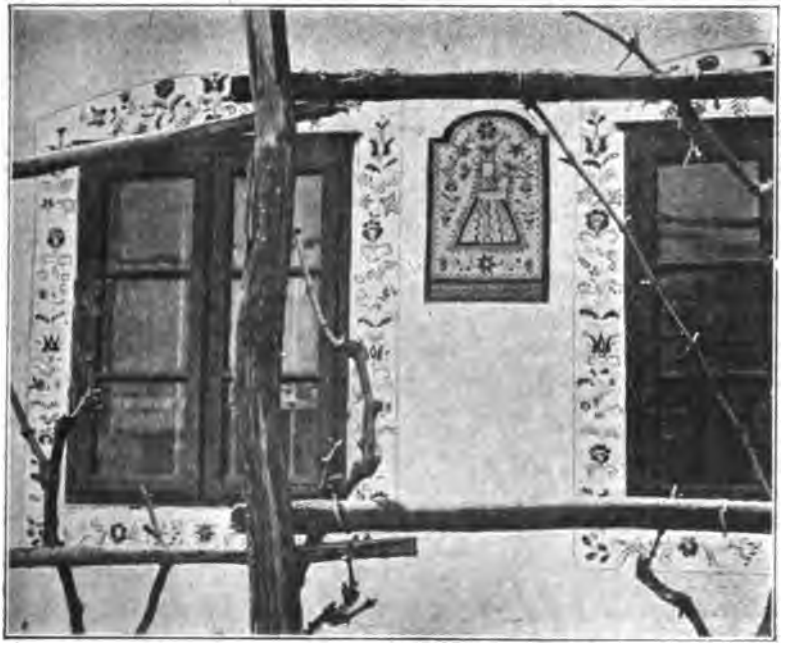

15. Výzdoba kol oken.

smyčcem a zpíval: Káča má přeslici, přes celou sednici, Káča má kolovrat přes celej Vyšohrad, Káča má šňůru přes celou hůru, Káča má šátek přes celej mlátek, Káča má spodniček přes celej rybníček. Při tom dělal prý obličejem takové posunky, že diváci se mohli smíchy popukati.

Vyprávěli mi a p. Smetana sám několikráte to viděl, že o svatbě nebo při jiné příležitosti přinesli džbán piva, dali Frantovi do úst nálevku a tak do něho všechno pivo nalili, jako do sudu. A při tom na hrdle nic znáti nebylo, že by byl ohryzkem pohyboval nebo vůbec polykal.

Svatby slavívaly se někde po dva dny. Druhého dne časně ráno sebral Tahavec všechnu obuv hostí, uschoval si ji, pak když všichni vstali

Digitized by Google

a obuv hledali, vylezl na vrata a na řešato vybubnoval, že se bude obuv veřejnou dražbou prodávati. Každý si musil důležitou a nezbytnou část svého úboru nějakým dárkem peněžním od něho vykoupiti.

Za svého mládí pásl jednou kobylu na drahách, kde také Šplíchalů valach se popásal. Nevím, jak se to stalo, kobyla kopla valacha a ten se svalil, žádný ho nevzkřísil. Nešťastný konec valacha byl příčinou, že Franta byl na vrchnostenské kanceláři v Hřiměždicích obžalován. Při výslechu prý takto schvalně šišlavě líčil panu správci jakožto vyšetřujícímu

16. Malované podnební žudro.

soudci: »To byvo tak, jako dyby tadydve pan spvávec byv vavach a pani spvávcová kobyla a jako dyby pan spvávec k pani spvávcový a ta vyhodiva a pana spvávce zabiva.«

Franta Tahavec šel na zálety, ale zapomněl, že hospodář má u stodoly nekrytý mlat. Když lezl na hůru, spadl na mlat a vyrazil si ruku. Dal se do křiku. Hospodář přiběhl v domnění, že snad nějaký dlouhoprsťák jest ve stodole, chytl pochroumaného záletníka a zhurta naň spustil. Tahavec se ušklíbl a zeptal se ho: »Prosím vás, kady tady přijdu na Hodikov do mlejna?« Hospodář nevěděl, má-li se smáti nebo zlobiti. Vida ulekanou Kačenu, pochopil, co se stalo.

Tahavec odnaučoval také jednou volka jíst. Celý týden prý mu nic

Digitized by Google

nedával, a málem by ho byl už tomu zlozvyku — jídlu odnaučil, když se mu prý v tom něco musilo stát — a volek zahynul.

Také chytal vítr do stodoly. Otevřel oboje vrata, ale stodola bezpochyby na podobné smělé pokusy nebyla zvyklá, v tom se mu sesypala.

A což kousky, jež provedl židovi Aronovi Pisingrovi! Vzal si od něho do »zimování« ovce. (Zimovati znamenalo přes zimu přeživiti.) Ale zimoval jest v pravém slova smyslu. V nejtužších mrazech vysadil u chléva okna a ovce ovšem zahynuly. Jindy zase žid nakoupil o trhu v Sedlčanech hrnců. Tahavec se nabídl, že hrnce ponese. Žid nabídku přijal a hned zaplatil. Ale jen přišli za město, Tahavec dal se do křiku: »Už to zas na mne jde, už to zas na mne jde,« praštil sebou na zem a všechny hrnce židovi na střípky rozbil.

Jednou tropil si žerty z občanů lázských. Roztrušoval o nich: »V Láze (okres Příbram) stál od nepamětných dob na návsi velmi krásný strom, jenže nikdy nekvetl a žádného ovoce nenesl. Až jednou v milostivém létě nasadil veliké množství květu. A když odkvetl, pozorovali občané, že na půli stromu rostly dřeváky a na druhé půli bačkory. Nevěděli, co s tím mají dělat. Starosta svolal schůzi, na které bylo usneseno, vystavěti na to divné ovoce kolnu a pak požádati do Prahy o povolení jarmarků, by to mohli prodávati. Časně ráno vypravili se tři nejmoudřejší, fousatí občané do Prahy. Bylo horko. Unavení došli odpoledne k Mníšku, kdež pod stromem v chládku odpočívali a tvrdě usnuli. Okolo šel holič a všechny oholil. Když se probudili, nemohli se poznat. Jeden povídá: »Mně se zdá, že to nejsme my.« Druhý na to: »A kdo pak by to byl?« »Dyť jsme přece měli fousy,« ozve se první. A druhý zase: »No tak jest to snad někdo jinej.« Třetí teprv přišel na dobrý nápad: »Já vám povím. Pišme domů, jestli jsme doma, tak to nejsme, ale jestli nejsme doma, tak to jsme jistě my.« Šli do Mníšku a psali domů. Přišla jim odpověď, že doma nejsou, tak poznali, že jsou to oni a šli dále do Prahy. Když svoji žádost přednesli, tázal se jich pán: »Je snad Láz město?« »Ne.« »Je snad městys?« »Ne, je to ves.« »Do vsi nemůžem žádné jarmarky povolit.« Sousedi dali se do naříkání, že sem takovou dalekou cestu vážili a marně. »Jak daleko sem máte?« »Osm mil.« »Tedy abyste sem nadarmo nešli, budete mít polovic slevíno,« povídá pán. Kdo chce býti brzo v Praze, ať jde do Lázu, bude mít odtud do Prahy jen 4 míle.«

Josef Košťál:

Z lidové mluvy.

I. Záhoří. Deukle spojení dvou trámů tak, že se jeden přiseká shora druhý zdola. Deukle se dává do zdi. Double výklenek ve zdi opatřený dvířky. Dracle vochličky na česání lnu. Drhlen stroj na prádlo. Festuňk žebřina (žebřík) v chlévě, za kterou se dává píce (seno) dobytku. Hadule muchomůrka. Halušák plát, na němž se pekou halušky. Hevzle dřevo, kterým

Digitized by Google

uhlazuje obuvník podešve a kramfleky = fidlovačka. Hlava část trámu vyčnívajícího ze zdi; bývá různě vyřezávána Houlach provázky sazí visící v komíně před vymetáním. Houbník klec na sušení hub. Hrejkati říhati se; hrejká-li někdo, říhá-li se mu, říkají: hlísta kálí. Hundka kus trámku vyčnívajícího z komory do síně. Huňáček malý smrček. Huňák vlněný, teplý šátek (v Hradecku = vlňáček). Hupečky halušky. Chramst zídka pod komínem, na kterou stoupá kominík. Chlebníky dvě bidélka v komoře od trámu k trámu přibitá nedaleko sebe; tam se ukládají napečené bochníky chleba. Kamenník místo na kamnech, kam se dává sušiti dříví; v Nábzí = svrchnice. Klepanec malý srp travní; zubák = srp na obilí. Kmínčí sláma z kmínu. Koroptvička část uražené trubičky skleněné u cylindru u lampy. Kouřle žlábek u dřevěné lopaty chlební. Kozlík babka, železo (kovadlinka) zaražená do dřeva; na kozlíku se klepe kosa. Kožich strop na půdě z hlíny smíšené s plevami n. na krátko slamou nasekanou Křástina malé zelí, dokud nemá hlávky; také mačiště. Křenčí keř rostoucí v bažině. Křičal, hořal křičel, hořel a j. Lums slabé prkénko (lišta), které se přibíjí, aby zakrylo štěrbinu n. mezeru mezi prkny u lomenice. Mandla povlak pytlový na výplni ze slámy nebo řezanky; přibíjí se na počátku zimy na dvéře u světnice nebo chléva, aby »netáhlo«. Obracivka obracka = nástroj na obracení halušek. Paloušek kámen nad plotnou, kam se stavěl hrnek s kvasem na kyselo. hrnky, lžíce, a p. Pána Ježíše krev kohoutek luční. Pecník prostora nad pecí. Pelikán klíč, jímž se trhají zuby. Podsmetiště místo pod kamny, kam se smetá smeti ze světnice. Přádek kolovrat. Přehlavň, přehlaveň příčný trámek nade dveřmi; vysoký člověk udeří se snadno o přehlavň. Přemšle plech podoby okrouhlé, který bývá u kolovratu pod šlapkou (šlapadlem) směrem k podlaze připevněn; slouží místo pružného péra: by šlapka nedopadala na podlahu. Ramlíček malý zvoneček. Rampola (vampola) = trámec u žlabu kamenného, v němž jsou zaražené kroužky, aby se mohl dobytek uvázati. Rožnice silný plech v křížových oknech, slouží k utvoření rohů. Soušek souš = suchý stromek v lese. Skřípec žebřinka s prkénkem na stlačování tvarohu; v Nábzí = tlačák. Syrník klec pro homolky. Šiv, šif anebo šifle = kožich z bláta a žitných plev kol vnitřních stěn v chlevě; u hlav dobytka obije se prkny, aby nebyl poškozován. Šmihle bakule ze dřeva u truhlářského vrtáku. Šroule pružné péro ve člunku (při starých stavech tkalcovských), na něž se nastrčila cívka s nití. Treplíky nůžky kulaté na prohýbání suken, krajek a p. Třenek střenka u nože n. vidličky. Valach zvýšená spodní podlážka v plotně nad »roštem«. Voltuč malý špalek z tvrdého dříví u peci, na němž se přesekávají větve n. polínka dříví. Vopršák (opršák) kámen u komína; jest vyšší než otvor v komíně a zvětšuje se jím »tah«. Výsudka výdumek, vyfouknuté vejce; — prázdná skořápka. Zákopka prostora mezi dvěma podezdívkama, jež zastupují nohy u police. Do zákopky se ukládají kartáče, mazadlo a j.; někdy bývají u záklopky dvířka, jinde jest bez dvířek. Záklobí kout ve stodole na patře. Zákrsně kukaň. Zášitek knoflík obšitý látkou. Zdraže skuliny v podlaze mezi prkny. Podražnice klín pod krovem. Zmírník dřevěná

Digitized by Google

deska na zdi pod hodinami. Žbírko (v Hradecku žbircle) = hřbílko. Železenky železné hrábě jako mají cestáci.

II. K o n e c c h l u m. Biřic. Jako když dá biřici groš = chlubí se, rozhlašuje, co se stalo. Blamt. Neřek ani »blamt« = ani muk. Bouráček koláč tvarohový = bochánek. Bubák mandelík obilí (snopky). Deň. Já deň tebou, já být tebou, na tvém místě. Drkoun drkolec = štulec, herda. Dušička »kaňčka« (u chleba), brousek, sražený chléb při kůrce. Eda, starosta, táta a j. jm. mužská na *a* skloňují se dle vzoru muž. S Edem, starostem, s tátem. Hlas. Jiný hlas po pivě, jiný po podmáslí. Jabkovice polévka ze syrových jablek. Kapalice. Prodlužen »na kapalici« skrz na skrz. Kapsa dle ryba, ale v kapsi m. v kapse: Nemá ani groše v kapsi. Kotrč. Přineš pěknej kotrč (houbu) i pěknou kotrč. Krč špalek: Je jak krč, silný, zavalitý. Křípop m. příkop. Na křípopě. Miklat se, viklati se. Mladost—radost, třeba zoubky chyběly. Myš. Kdo nechová myší, má špatnou živnost. Narodil se a teď obrubuje hnůj = je hloupý. Návahy koleje hluboko vyjeté zvl. na polní cestě. Nevěsta. Nevěstu strojiti = strojiti starého = dožinky n. obžinky. Pečenka brambor pečený na poli. Podlízák nehojed, střelenec (= bolák). Prořítit se protrhnouti se ze spaní. Slepičák kohout se slepičím hřebenem. To mě směší, jest mi k smíchu. Syreček, sejrek = bodlák jedlý. Špačník budka pro špačky. Vozděnek pařízek pod kořenem. Vyřádit někomu vymluviti, vyhubovati někoho. Záděl zadělání. Měla mouky na záděl. Zahlavit se, zahltiti se, zakuckati se: Řval, div se nezahlavil.

Em. Průcha:

Jak cikánka poradila selce od učarování.

Selka v Bežerovicích měla krávu, která jí dávala užitek; přestala však dojiti a všecka pomoc marnou. Přišla do stavení cikánka a žádala hospodyni za kousek másla. Že prý žádného nemá, že živí vola. »Panímámo! řekla cikánka, vaše kráva má učarováno; zaplatíte-li mi, pomůžu vám.« Selka jí hned zaplatila, načež cikánka podávajíc jí hrstku bylin pravila: »Až budete pect chleba, dejte ty byliny do nového hrnečku, v kterým ještě nic vařino nebylo a postavte ho mezi ... do pece. Při tom nesmíte nikomu nic pučit a vartovat stavení, aby k němu žádnej neměl přístupu, nebo dyby ten čarodejník z vašeho stavení aspoň steblo dostal, nebylo by to nic platný.« Selka při nejbližším pečení chleba učinila, jak cikánka radila a tu v hrnečku začalo velice praskati. Rychle vyběhla ven a uviděla sousedku, která z došků na chlévcích vytahovala stébla. I spustila: »Ty zatracená čarodějnice, to jsi ty, co mi můj užitek bereš?« V poledne, když přišla kráva ze stáda domů, nadojila selka hrnec mléka. Čarodejnice proti nařknutí hájila se u soudu v Bechyni, ale pro to přece prý až do smrti čarodejnicí zůstala. (Vypravovala Marie Hachová, která pravdu toho stvrzuje.)

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

Písně o selské vojně a o svobodě selské.

Podávám další varianty k známým posměšným písním o selských bouřích a o škádlení, co všechno vynese kýžená svoboda lidu selskému a co zhoubného, ponižujícího pánům, vrchnosti, posavad utiskující poddaný lid. Český Lid již uveřejnil řadu těchto variantů; jiných bylo otištěno několik v časopisech i v monografiích. Podrobný přehled všech těchto písní sestavil jsem do své Bibliografie České Historie, stol. XVIII. a XIX. Tam odkazuji, koho by zajímal historický podklad a výklad těchto písní.

Varianty tuto uveřejňované choval V. Hanka v bibliothece Musea království Českého mezi drobnostmi. Pořádaje jeho literární pozůstalost, zahlédl jsem je a poněvadž se odchylují v ledačem od variantů již otištěných, neváhám jimi přispěti k zajímavému studiu selských bouří ve druhé polovici věku XVIII. a k selským dějinám českým v první polovici věku XIX.

Obě písně se jaksi doplňují. Oblíbený rým v těchto všech písních (hojná — vojna, chybili — Sybilly) také v těchto variantech se vyskytuje. První tropí si smíšky z domnělé svobody po nezdařené bouři selské. Druhá vtipkuje nemilosrdně vrchnost a její úředníky, vyšší i nižší, jak sedlák vyhrál, před sedláky ozbrojenými třásla se Praha i panští úředníci, hole, karabáče nemají již vlády, selský stav jest osvobozen od roboty.

*

1. Radujte se, sedláci, budete mít regraci, přišel posel od krajského právě v půl noci; přines, myslím, svobodu, nebudete pít vodu, pivo, víno, velký žbány tak jako páni.

2. To hned bude začátek, musíte každý svátek rovně chodit, vlasy česat tak jako páni, a když přijdou soboty, nebudou víc roboty, musíte si vypucovat střevíce, boty.

3. Klobouk s třema rohama budete nosit s náma, ve vlasích již nošený cejty (?), plevy a sláma, košile vyškrobený, muži i také ženy, žádný nebude vyčítat, že ste poddaní.

4. To vám nastanou časy, u kabátu dvě kapsy, v jednej pikslu, v druhej šátek, utírat nosy, dřív jste na to nedbali, manýry jste neznali, o kalhoty se šosama jste utírali.

5. Budete moct svobodně piva se napít hodně, však ale se neožírat a pít pozorně musíte se naučit, každý když bude pít a na to nezapomínat, hubu si utříti.

6. Byli jste nezdvořáci, milí páni sedláci, kdo vás bude cnostem učit, bude mít práci, neb tak tvrdé stvoření a hned od narození žádnej ve světě neviděl jak v české zemi.

Digitized by Google

7. Opět něco nového, slyším přepodivného, o čem jsem vám nyní zpíval, nic není z toho, žádný z vašeho rodu že nedočká svobodu, jedna holka povídala, když šla k ouvodu.

8. Ach nebozí sedláci, co jste si ublížili, když jste raděj k té svobodě víc nesvolili, robot bude přeškoda, nastane nová moda, že má sedlák bejt vojákem, pěkná svoboda.

9. Myslili jste, sedláci, svobodni bejt jak ptáci, strčejí vás vladykové do jiných otrčí, obzvláště vás, husiti a berani, hiltači, dyby jen všecky vyhnali z té český zemi.

10. Měli jste se Boha bát, a kostely nebourat, trpělivost naše ruce, měli jste čekat, když jste čekat nechtěli, u Prahy vás věšeli, vojáci jsou vám svobodu na zádech psali.

11. Nastanou vám muziky, na ramenech felzoky, v patrontaších olověných kulek balíky, a k tomu, milý brachu, patrony plný prachu, že bys raděj doma hlídal na poli hrachu.

12. Co pak než se naučíš: Rechtsum kerteich, jak zkusíš, kolik čárek na tvých zádech ucejtit musíš, a když přídeš do pole, tu nebude: Wie Wolle, mocht euch fertig, šlag an feier, hůř než v stodole.

13. Kde pak je váš jenerál, co vás komandýroval, u křesťanů i u Židů s vámi raboval, ten byl moudrej vzor, čile dělal vám kratochvíle, nyní se s prací vyráží v obecním díle.

14. A tak mnozí sedláci, moudřej o tom hovoří, kterak to obilí šmahem všechno vyhoří, kam se podějeme, kde pomoci nalezneme, vrchnosti nám nic nepučí, chladem zmrzneme.

15. Zůstanem vaší poddaní, vždycky nám naši práci poručejí a spomůžou v našem soužení, svobodni bejt, nic nemít a den po dni nouzi třít, lepší chodit na robotu, nežli chladem mřít.

16. Čekejte tehdy času, tak jako husa klasu, na robotu posílejte domácí chasu, na potažní, na pěší, jistě vás Bůh potěší, jaký patenty vám přídou, každý uslyší.

17. Kterak vám byla hojná, ta vaše hloupá vojna, právě sedlák jako sedlák, musím říct zrovna, slyšte podle Sibyly, ach kterak jste chybili, protože se kráva s volem o to vsadily.

18. Můžete začít znova jako Kec u Jankova, udělali si památku na léta mnohá, nastanou jiný tance, když musíte na šance, to Sibilino proroctví vemte si do rance.

*

1. Kterak vám byla hojna, u Prahy selská vojna, kterak páni ujížděli, musím říct zrovna, skovávali peníze, vidličky, taky nože, do klášterů a na fary, kam kterej může.

2. Jakých strachů poznali, jen sedláci bouřili, hnedle by se byli všichni strachy zděsili, z kanceláře utekli, tak jako by se stekli, každý chtěl bejt nad sedlákem, pojezdnej taky.

3. Hleďte karabáčníci, vy selský mozolníci, jak jste velkým strachu byli, jen šli pohunci, byli by jste smrděli, kdyby byli bouřili ti sedláci, co černý kalhoty nosejí.

Digitized by Google

4. Hledali jste vojáky na nebohý sedláky, zatím byli ševci, krejčí, řezníci taky, tu teprv jste zvěděli, kterak to tuze bolí, když vám na vašich zádech jelit nechali.

5. Hleďte jak byla zbrojná, u Prahy selská vojna. jen někteří sedláci šli, musím říct znova, kdyby byli všichni šli, a do Prahy se sešli, tak by byli po kameně Prahu roznesli.

6. Byli by Praský páni, hrabata i zemani, kloboukama smeknutýma šli proti nimi, na kolena klekali, a ‚pane' jim říkali, aby jenom jim paruky jejich nechali.

7. Přijdou-li ještě jednou, teprv se všechny zvednou, na vašich hlavách paruky, všecky seberou, tu bude naříkání, po Praze bědování, hůř nežli když tam Prajz házel kranáty, pumy.

8. Čekejte jenom, páni, hrabata i baroni, až přijdou všichni sedláci, bude hůř s vámi, budou lítat paruky, kokrhele, štejfroky, bude v Praze naříkání od každé dívky.

9. Příde vám taky vale na vaše kokrhele, že budou z vašich hlav lítat jako čampule, co pak na Koňském trhu, tam bude kokrhelů, bude jich tam na hromadě jako věrtelů.

10. Kterak venkovský páni, purkrabí a hejtmani, vybíhali na silnici jako špehouni, růženec v ruce nese, celej se strachy třese, jestli uhlídá sedláka, kterak uteče.

11. Proč pak jste se jich báli, nepřátelé nebyli, dyť pak jindá s karabáčem hned jste hrozili, Pán Bůh na vás dopustil, a hrůzu na vás pustil, že jste byli pyšný tuze, trestat vás musil.

12. Počkejte jenom, páni, purkrabí a hejtmani, až na vás přijede Váliš, bude hůř s vámi, dá vám pouta na nohy, tu budete nebohý, musíte liquidirovat zase podruhý.

13. To bude hned začátek, musíte dát nazpátek, co jste sedlákům pobrali, třebas byl statek, pole, louky, občiny, háje i porostliny, jak jste si cestu do pekla způsobili.

14. Po kterej když pudete, jistě nezabloudíte, šli po ní předkové vaši, taky trefíte, za vámi vaše děti, shledají se vám taky, teprv nám potom pominou naše roboty.

15. Jsou-li taky sedláci, kteří mívali práci, na robotu jezdívali ve dne i v noci, nejičko šafář povídá, jak bude vrchnost chudá, že nejedem na robotu, tak jako jindá.

16. Váliš pomalu jede, patenty sebou veze, sedlákům a chalupníkům je přiveze, pán se ho tuze bojí, krčí se v koutku stojí, sedlák před ním, před tabulí vesele mluví.

17. Ptá se na karabáče, ty jejich potlukače, s kterýma nám prášívali kabáty naše, spálili je sedláci, hodní, švarní jonáci, vod Náchodu od Broumova polo Slezáci.

18. Páni zle bude s vámi, obroční i hejtmani, vaše . . . vyklízený nebudou nikdy; pěší robota je pryč, nebudete již mít víc, 3 dny od svatého Jana, po čtvrt létě nic.

Digitized by Google

19. Ovoce letos málo, v panských zahradách bylo od housenek a od chroustů všechno sežráno, že neměli pěchotu, nevoní to jim k platu, tak nechali všechno sežrat brzy po květu.

20. Což nebozí šafáři, mušketýři, poklasný, spalte vaše tlustý hole, které jste měli; nosit je nemůžete, sami dělat musíte, hnůj nakládat, příkop dělat, tak zahynete.

21. Přišlo vám také vale na vaše tlustý hole, nebudete je nosívat vícej do pole. Musíte mít paličku, tlouct hroudy pomaloučku, proto že máte robotu pěší pryč všechnu.

22. Píseň tato složena, od sedláků zejména, mezi Prahou i Berounem, od Hájků zrovna. Sedláci ji zpívejte a veselí bývejte, na robotu, co patent zní, tak posílejte.

23. Zdráv buď císaři římský, králi Uherský, Český, kterej jsi nám milostivý pod časy všecky, štěstí tobě vinšujem, abys byl dlouho pánem, i tvým radám nejpřednějším, tak volám. Amen.

Frant. Fintajsl:

Z pamětní knihy obce Sobulek u Kyjova na Moravě.

(Kaprál Krun předává r. 1691 svou dcerušku Barborku Tom. Žabkovi.)

Nejstarší zápis: Smlouva datovaná 16. března 1691, dle níž sobulský soused Tomáš Žabka se svou manželkou před purmistrem a rychtářem za vlastní přijimají Barborku, tři a půl roku starou dcerku kaprála Kašpara Kruna a jeho manželky Hedviky:

Ga njže podepsanj znamo czinjnjm(!) tjmto podepsanjm z me dobre wule i sze swu manželku před panj uřadj purmjstrem a rjchtařem, že se[m] přjgal tuto děfcziczku barborku, pu[l] sstwrta leta staři toho czasu bjla, a to pocztjwe od pocztjwegch Rodiczu splozena a zanechana od kaprale Kasspara Krun a gegj panj mama hedwjka a od Rekementu pricz safugij a kumpanjge pan hegtman s buknum(?) ze sljska Rodjcz, A to na takowj spusob: ga tomass žapka přjgymam gakožto za swu mjlu czerku a že gi nechczu opustjty, nybrž gakossto na swu wlasnj pamatowaty y to dyž by mně Panbu prostředkem smrtj Raczil nasscziwyty, tak gakossto na swu wlasnj a přj nj se zastaw[at]j, gakž wsseljgakj wěczi se nekdj přjtrefj. A to na duwěřenj u přjtomnosti nas purmjstra toho czasu Franczka nawratjla a Richtaře weczlawa Smegkala Roku 1691 a dně, Item takj gesscže sme se Rozmysljlj, že abyste mně, djžbj ste se nawratjlj, žadnym spusobem newzalj a k nj prawa nemělj a mně se podepsalj ga Kasspar Krun kapral toho czasu. dně 16 marczj.

Digitized by Google

Radyně, nebo žádný nevidí dveře ani okno, kudy by do této Radyně byli mohli choditi.

Spolek dodavačů. Okolo r. 1820 spolek velmožných kapitalistů stal se dodavačem čili dovazačem vojenských zásob pro vojsko ve válce, počítal sobě 14 milionů vejloh, kterých veškerému vojsku po ten čas byl války odevzdal. Nejvyšší dozorcové když spisy quitance prohlídli, uznali že o 4 miliony více sobě počítají než-li odvodní listy dokazujou, že jen toliko 10 milionů odvod stojí; pročež měli o 4 milony přijíti. I učinil spolek rekurs a pravil, že tito páni dozorcové a odhadatelé těmto věcem nerozumějí, jež byli odváděli vojsku na obilí, mouce, senu, suken, pláten atd. Spolek dodávající děl, že žádají, aby nestranní zkušení mužové jejich věci, odvodní spisy prohlídli a spočítali, a jejich 14 mil. výloh zaplacených uznali. Spolek byl ode dvora uslyšán, odvodní listy a dopisy žádající se 2 na vozy naložili a do archivu královského odvezli, na vozích královských do archivu složily se všecky spisy týkající se odvodních a požadovacích listů. Skříně se zamkly, zapečetily v archivu, aby k nim žádný nemohl, vše se dobře zapečetilo, aby se nic neztratilo, až za 14 dní že se počne vyšetřovati. Klíč se odevzdal řediteli archivu a aktuarovi dvornímu téhož skladu. Za několik dní přijedou opět dva vozy vojenské a fourir s nimi a žádají tyto spisy, co tam byli složili, tito dva vozkové dvorní s fourirem měli stejné vojenské vozy, stejné koně atd. aby jim vydány byly spisy. Stalo se tak. Po 14 dnech přijede spolek se zkušenými odhadateli, aby spisy a ty věci prohlídli a zkoušeli, že jich skutečně odvod 14 milionů stál, aby přišli k zaplacení. Otevrou se skříně, v nichž odvodní listy složeny byly a hle bedny jsou prázdné i skříně v archivu. Tu ředitel v archivu i aktuar vyhnán, kteří měli klíče od archivu, ne ale od skřín a beden. Tuť byl shon, kdo pro spisy byl, nádvorník, podomek dvorní tázán a vyslejchán. On pravil, že král. vojenský fourir s dvěma vozy vojenskými rozkazem. Všichni furirové a vozkové byli povoláni, jestli by podomek či vrátný dvorní toho fourira znal, ale z nich to žádný nebyl, byl též propuštěn. Nepochybně tento spolek spekulantů a lifrantů vše tak zřídil a učinil, aby se ty spisy zničily a nemohli býti přesvědčeni, že ze 14 mil. zlatých věcí k vojsku v čas války neodvedli. Dali nepochybně si klíč udělati do archivu dvorního, stejné vozy zaopatřili a fourira podplaceného zjednali. Když tu tedy spisů, dopisů a odvodních listů nebylo, muselo Aerarium tomuto Spolku dodavacímu 14 milionů zaplatiti. Vypravoval + p. Václ. Veit Kolínský, + Leník Libochovický a j. v.

Přísloví česká. Na velkou hlavu velká čepice. Kdo lení, tomu se nezelení. Jaký pán, takový krám. Kdo hnojí, tomu se rodí.

Pořekadlo. Chržím, hrst soli držím. Zdeť chrám na kopečku stojí sv. Klimenta, na kterém se někdy za pohanství obětovalo, pozůstatky zde nalezneš, okolo dráhy železné, tak shledal roku 1847—1854 V. Krolmus.

Digitized by Google

Josef Konĕrza:

Lidový kroj na Žďársku před padesáti lety.*)

Kroj nynější na Žďársku je roztodivný a tak jako ten lid »rozervaný«. Asi před padesáti lety byl jinačí, rázovitý, stejnotvárnější, ač myslím, původního také v tom už bylo pramálo. Dle vypravování starých pamětníkův byl asi následující.

Ženský kroj. Ženské nosily košile vesměs s bančičkami. U svátečních košil byly baňky veliké. Na nohou vesměs bílé punčochy na nártě »mustrované«, vyšívané, »pěkně napletené«, střevíce nízké s krátkými, otevřenými nárty, takže bylo vyšívání na punčochách viděti. Bývaly damaškové, červené a modré. Na hlavách nosily plíny, svobodné ponejvíce bílé, ve dvou cípech stejnou barvou (jako celá plína) vyšívané, nad velikým hřebenem uvázané. V zimě bavlněné plíny, nejvíce žluté, s různými květy a třapci na okrajích. Nosívaly dva šátky; spodní, obyčejně červený, »saský« šátek uvázán byl do zadu (jak místy doposud dělají) a na něm plína pod bradu a pak nahoru nad hřeben a drdolec (dudek) uvázaná, takže cípy byly spuštěny do zadu.

Svobodné i vdané nosily též čepce ve svátek. Čepce ty byly vysoké, kloboukům podobné, majíce v předu nad spánky vzhůru čnějící křídla jako lopaty, takže prý »byly k strachu«. Bývaly stříbrné, zlaté (z plíšků, penízkův a drátkův) a černé (jako z nití). Bohatá selská dcera mívala dva: stříbrný (za 30 zl.) a zlatý (za 40 zl.). Nosily je v létě. Vlasy česaly na dvě strany (uprostřed zůstávala »cestička«), na spánky v »zátočky« zahnuté, v drdol zatočené. Velké náušnice a 8 šňůrek obyčejně černých, sekaných korálí (za 1—2 zl.) s dvěma »poduštičkama« v zadu, do nichžto byly šňůrky zašity. Velké hřebeny (na držení plíny). Na krku nosily plíny jako na hlavách, anebo jen poloviční (»půlky«), křížem přes prsa do zadu uvázané. Vlněným, které nosily v zimě, říkaly dušehřívky. Ve svátek kabátky s úzkými rukávy, hluboce otevřené, bez šůsků, s pouhým »cumlíkem« v zadu; často s beránkem v předu, kolem krku až na plece (kamizolka).

Hanka měla kamizolku,
na ni porty zlatý,
mezulánový živůtek
a čepec kulatý.

Kamizolky byly různých barev.

V zimě kožichy krátké a černé s velikou bakulou bílé kůže v zadu. Sukně (kanafasky, šerky, mezulánky, tištěnky, vepřovice, cicovky, toufarky) byly přikratší. U vrchní sukně »ledacna« Na [illegible] potřebí 3 a půl lokte látky. Vepřovice byla z hrub[illegible] »sední den. Bělostné toufarky s modrými kvítky by[illegible]

*) Srv. Žďárský Obzor, red. Dr. B. Droš ve Ž[illegible]

Digitized by Google

hrubší; obojí na svátek. Zástěra 3 lokte široká, dlouhá a skoro celou sukni zakrývající. Byla »samý fald«. Ve svátek nosily také (později) špenzlíky s kratičkými šůsky, širokými rukávy a dykytovou pentlí.

V celé vesnici bylo prý pro všecky nevěsty jen jedno roucho (kamizolka, šarková sukně z vlny a příze lněné) a pro ženichy jeden kabát. Celá dědina prý si na ně složila a kdo potom potřeboval, vypůjčil si. Nevěsta měla věnec s velikými růžovými koly dokola, nad týlem samé mašličky.

Mužský kroj. Ve všední den lněná košile s rozporečky u pěstí (rukávův ani nezavazovali ani nezapínali). Vesty dlouhé, až po krk na husté, žluté, veliké knoflíky (»brumle« kulaté a jiné pleskaté) zapjaté, z černého nebo modrého aksamitu zhotovené. Také bílé vesty nosívali. Ve všední den oblékali placky z trilichu (režného plátna), nebarvené, skoro po kotníky sahající, s malými límci a velikými kapsami, »holé placky«. V neděli v létě chodili i do kostela v manžestrovém špenzlu (černém, modravém, zeleném). Přes něj nosívali »krádlovaný plášť« (se 2 řasnatými krádly); byl černý, měl malý límec a stál asi 20 zl. Zapínal se na knoflíky. Kožichy bývaly krátké i dlouhé bílé, s květy na zádech. Chodívali v nich i do kostela. Velký kožich stál 20 zl. I kabáty-špičaté fraky nosívali.

Na hlavě nosili ve svátek (v neděli odpoledne) nejvíce svobodní — zelené aksamitky s vyšitými koníky a p. Jinak persiánky, vysoké, chlupaté, ale hladké čepice s hedvábnými pestrobarevnými, na 3—4 prsty širokými na švě zašitými a převislými mašlemi po straně. Také klobouky byly v obyčeji. Ani cylindry nebyly neznámy. Ve všední den nosili turbasy, persiánkám podobné, ale nižší, soukenné, holé, chlupaté čepice beze štítku. Ve svátek na krku černý nebo jinaký hedvábný šátek, přes nějž překládal se bílý, zoubkovaný límeček od košile. Také bývala na svátek košile zvláštní, jemnější, jen po pás sahající. Rukavice bývaly obyčejně s »palcem«, chlupaté, ze psí kůže. Bílé punčochy po kolena obouvali do střevíců se žlutými přeskami a pod koleny stahovali pod kožené, bílé nebo žluté kalhoty, uvazované řemínky. Tak chodili do kostela. Ve svátek nosili též vysoké červené juchtovice nebo ještě ohrnovačky (pod koleny bývaly ohrnuty). Ve všední den chodili bosi, do lesa v dřevákách. O půli nosili kožené, červené, vyšívané opasky, v nichž bylo místo pro ukládání peněz a spisů.

Některé z uvedených věcí byly na výstavce ve Žïáře r. 1893 uspořádané a bylo by záhodno, aby pro pamět se zachovaly. V Novém Městě zřizuje se museum, a tam rádi vše přijmou a potomkům uchovají. S jakým zájmem budou si po letech prohlížeti kusy oděvu, které jejich pradědové a prababy nosívali. A nyní povaluje se někde na půdě. Kdo něco takového má, neobtěžuj si při příležitosti vzíti to do Nového Města a odevzdati ve škole, kde museum prozatím jest umístěno.

Digitized by Google

SMĚS.

* *Přirovnání, pořekadla (fráze), přísloví ze Železnobrodska.* Bylo toho co v slunci prachu. Dyž jdeš domů, vem si vonička (= kytici do ruky); nechoť s holejma rukama jako ňákej »pochválenpánježíškristus« (t. j. jako žebrák, který ničeho v rukou nemaje jen s tím pozdravem vstupuje do domu.) (Babička o vnoučeti:) Pořád musím za ním chodit, jako bych ho pásla. Mám hubu hladkou (t. j. bez zubů), že by v ní moh, chleba píct. (O ženě těhotné:) Taky nám ženskejm pomůže nýst křížek. Slova na rozloučenou: Tak jim vinšuju šťastný vykročení, pěkný pobytí, ve zdraví navrácení. Bednář náhle zemřel a ženě zbylo devět dětí, všecky by je dal pod řešeto (jsou drobné jako kuřata, která vylíhlá se dávají pod řešeto). (O líné ženské:) Kdyby nesla se dvě čtvrtce, už má s sebou nůšnici a sama jde vedle prázdná; je to taky taková lehká. V Boskově měl večír kázání kněz z Prahy. Ten měl hlas! To celej kostel letal a všecko břečalo (= všichni poutníci byli uneseni a dojati, až plakali). Kdo ráno popolíhá, ten večír popobíhá. Ze všeho na světě, co člověk má, nejlepší věc je práce. Kostelník horší než hospodář. To je těžká chudoba, když není doma ničeho mimo vodu. Barbora Hoblová.

* *Jména slatinských pozemků a chalup.* Část jmen slatinských pozemků (u Horažďovic) jest zcela obyčejná, vyskytující se i u mnoha jiných obcí. Jsou to: za Humny, v Průhonách, na Starejch drahách, u Brůdku, na Zahrádkách, na Hadovkách, v Jílovnici, v Hořici, v Červánkách, za Lesy, na Vrších, u Dubu, v Struhách, za Vobcí, na Velkej, v Jalovčí, u Křížku, v Trávnících, na Jezaře, na Skalici, u Novýho, v Zájezdách, pod Horou, v Lištích, u Vysokýho, v Kopaninách, v Čihadlech, pod Homolí, v Dubí, na Dolích, u Velký meze, na Dlouhejch záhonech, u Řeřábu, na Hůrce, v Rybníce, na Soudnej, ve Vraním vrchu, na Černejch paloukách, na Hradcích. Rázu místního, tudíž jinde se asi zřídka vyskytující, jsou jména: v Kunáši, u Kutila, u Čertovo náramku, na Židovkách, na Zlodějce, na Hostelíně, na Nohavici, v Chyndovách, u Nebožtíka pána, v Hynkovech, na Boubíkách, v Hlavičkách, na Šefranici, na Leženicích, na Balkách, na Kličatkách, pod Krychovem, na Sálavě, v Loužku, v Hraštici, v Jezvinách. Jos. Drnek.

* *Koleda z Chramost.* Hopšou pacholátka, vy malý děvčátka, již už (!) nám nastává výroční památka, do Betléma půjdem, koledovat budem, co tam uhlídáme, povídati budem. Již se narodilo o půl noci dítě, k němu pacholátka vy malý běžte, neste mu tam dary, co vám matky daly, dvě vánoční housky i jehňátko malý. Ty malý Venclíčku, vem si kolíbčičku, vem ji na ramena, pokloň se Ježíšku. A ta Důra hloupá, na ruce si fouká, snad se bojí zimy, to velkého horka. Poldo jdi s cimbálem, s tím svým kamarádem, zahrajte tam. Amen. Od Bílkové, ženy flašinetáře z Chramost. Frant. Hrachovec.

Digitized by Google

* *Chození do Emauz.* V Horách Matky Boží zachoval se do nedávna ten obyčej, že na Hod boží velikonoční večer za tmy chodívali dospělí i děti do lesíka na Kalvarii do kapličky Proměnění Krista Pána říkajíce, že jdou »do Emauz«. Tam se modlili a zpívali nábožné písně, načež se rozešli. Obyčej tento v posledních letech přestává. V. Rataj.

* *Mše duchů v Kouřimi L. P. 1631.* Stará kronika kouřimská sepsaná a městské radě věnovaná r. 1659 od Jindř. Václava Zyvaldy, kněze lomnického (kouřimského rodáka), vypravuje při roku 1631 následující zajímavý příběh: »Leta 1631 pan Frater Bernardius Zollinis a Vecla (sic!) kosti jeho v chrámu páně sv. Štěpána byly a to tou příčinou na slavnost dušiček přišli po dvakrát duchové s fakulí pro něho, že již čas jest, aby vstával a dal sezvánět, kterak mnoho duší k vysvobození na jeho mši očekává, jemu povídali, on ale nic na to nedbal, ale aby šli do pekla, jim pravil, po třetí přišli tři, zavřenými dveřmi do pokoje se světly vešli a zuřivě se na něho obořili, aby hned vstával, pokud ne, že zví, co se mu stane, na tu pohrůžku hned vstal a šel s nimi do kostela, až k stupňům, kde se kůru chodí, a ohlédnouce se, množství duchů uhlídal, kteříž k němu přistoupili a jeho obnažili a s disciplinami zedrali tělo jeho a: »mluv pravdu, kaž pravdu« jemu pravili. Kterýž na to ihned sezváněti dal, a když se lid sešel do kostela, on na kazatelnici vešel, a kterak mnoho duší k vysvobození dnes přijíti má, a kterak pro neposlušnost zmrskán od nich jest, k užasnutí všem lidem své tělo okázal a povídal, a k modlení horlivě napomínal, který s mnohým pláčem lidu své kázání a služby boží dokonal.« Dr. B. Svoboda.

* *Frantova Práva.**) V předmluvě k nim se praví, že práva tato byla sepsána k žádosti p. Johanesa Franty, »phisika« Plzenského. Při různých výkladech, odkud jméno »Franta« pochází, nebude snad nezajímavo, poukázati na to, že v té době žil v Plzni skutečně jistý lékař, jménem Franta. Píše totiž Zdeněk Lev z Rožmitála Jindřichovi z Ryzmberka a Švihova, že mu nemůže svého doktora z Blatné poslati, poněvadž zůstal v Praze. »Než poněvadž máte blíže do Plzně, snad by nebylo škodné, abyšte pro Frantu poslali; neb slušné jest, abyšte radši v čas své zdraví opatřili, nežli byšte tím prodlévati měli.« Na Blatné, 30. ledna 1526. (Archiv č. VIII. 1888, str. 281, č. 358 a Strnad, Listář II. 1905, str. 750.) I jiná jména v předmluvě uvedená dají se dnes doložiti, jako na př. Urban k r. 1515 (Strnad, Listář II. 659), Wolf, páně Kantorův syn k r. 1523 (ibid. str. 729, 724-5). Taktéž Achacz (Práva 16), ibid. 340 a Koštová (Práva 16), ibid. 320 k r. 1490 a 1495. Dr. Jos. Volf.

* *Blejskavec.* V Rudči u Kostelce n. L. straší se děti, aby nechodily k vodě, »blejskavcem«. Říkají: »Nechoď k řece, stáhne tě tam blejskavec.« Fr. Homolka.

---

*) Vydal prof. Dr. Čeněk Zíbrt ve Sbírce pramenů České akad., skup. I. ř. II. č. 6. 1904, jako text prvotisku Norimberského z r. 1518 podle unikátu, chovaného v bibliothece Akademie Petrohradské. Práva vytiskl Jan Mantuan, příjmím Fencl, rodák Plzenský.

Digitized by Google

* *Převratné říkadlo.* Hovězí kosti — kosti hovězí, za kamny vězí — vězí za kamny, smrad přenáramný — přenáramný smrad, šel na Vyšehrad — na Vyšehrad šel, klobásy našel — našel klobásy, hrajte na basy — na basy hrajte, pokoj nám dejte — dejte nám pokoj, starý ženy kroj — kroj starý ženy, všecko nám je stejný — všecko nám stejný jest, hamba néni čest — čest néni hamba, vyhrál dvě amba — dvě amba vyhrál, za vlasy se rval — rval se za vlasy, proklaté časy — časy proklaté, mé dítě zlaté — mé zlaté dítě, vy ..... víte — vy víte ....., křivo néni rovno — rovno néni křivo, kysá nám pívo — pívo nám kysá, nůž néni mísa — mísa néni nůž, kulhavý je muž — muž je kulhavý, křen je štiplavý — štiplavý je křen, kudlou ho vodřel — vodřel ho kudlou, na káře jedou — jedou na káře, mrskejte lháře! (Zlosejn.)

Fr. Homolka.

* *Vdavky.* (Lidský dokument.) »No tak co, Francku, gdy do toho uš bouchneš?« — »Jó, uš to bude brzo. Uš má ve škopičku v síni namočený vohlášky, aby změkly, aby to tak nebouchlo, aš spadne s kazatelny.« (Dřínov.) Fr. Homolka.

* *Recept nevěstě na kucmouch.* Nevěsta jela z domova. Najednou si vzpomene, že ještě neví, jak se vaří kucmouch. Honem volá na mámu z vozu: »Kolik šťouchu do kucmouchu?« Máma křičí: »Pět! S Pánem Bohem jeď!« (Zlosejn.) Fr. Homolka.

Ferd. Pátek:

Česká literatura lidovědná za rok 1906.

Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. Dějinný a místopisný obraz. Společnou prací učitelstva školního okresu Pardubického. V Pardubicích. 1903-1905.

Páris F.: Názvosloví starého mlýna českého. Č. L. XV. 1906. 186. 225. 292. 420.

Pátek F.: Česká literatura lidovědná za rok 1905. ib. 154. 301.

— Dodatky k české literatuře lidovědné. ib. 397.

Pavelka P.: Sedlák nede z hodů, až se nají krupičnéj kaše. ib. 260.

Peřinka Fr. V.: Odumřelé nemovitosti. S. A. V. 1906. 263.

— List, kterým Ctibor z Landštejna mlýn v Nižní Lhotce mlynáři Tomancovi prodává a všech robot zbavuje. Listinář S. A. V. 1906. CCCXVI.

— List. l. 1756, kterým Josef hrabě Illesházy Jurovi Martinkovému čtvrtlán na věčné časy odprodává. ib. č. CCLXI.

Petrikovich J.: L'udová liečbav Turc. Sbor. mus. spol. XI. 1906. 71.

Písně a vyobrazení o zavraždění Albrechta z Valdštýna a jeho generálů r. 1634. Č. L. XV. 1906. 424.

Plaček Př. O.: První snop do stodoly. Č. L. XV. 1906. 251.

Počátek evangelia sv. Jana. S. A. V. 1906. 127.

Polívka J.: Fonograf ve službě národopisné. N. V. I. 1906. 167.

Popelové peníze. S. A. V. 1906. 59.

Pospech J.: Názvy nápojov v Šebeši. Čas. mus. spol. IX. 1906, 43. Nižní Slavkuv (Alsó Szalók). ib. 39. Radoma. ib. 26. Slovanské názvy obcí v šárišskej stolici. ib. 27. 41.

Pověst o studánce Litoše u Litošic. Časl. Kraj I. 1905. 15.

Prasek V.: „Boh pomozi“, „Vítaj pán“ S. A. V. 1906. 195. „Hanák“ portáš. ib. 32. Ignác a František Sovkové učení písmáci z Radvanic u Přerova. ib. 116. Jak obce hájily svou samosprávu. ib. 80. Kolomazná pec. ib. 153. Doba pustých dědin od r. 1430-1780. ib. 201. Dědinské řády. ib. 225. Znal lid,

Digitized by Google

jaké modly měli naši předkové? ib. 254. Čtení lidu moravského a slezského ze Škarnichovské tiskárny ve Skalici uherské od r. 1839-82 ib. 265. Když u nás nový kalendář zaváděli. ib. 34. Kříž sv. Benedikta proti čarám. ib. 41. Hrobky a Bartovice u Moravské Ostravy v modlitbách a písních Škarniclovských. ib. 263. Lipenské právo medařské. ib. 19. Medařské právo ve Vyzovicích. ib. 194. Mlynářský cech pro Příborsko. ib. 83. Modlení ku sv. Kryšpínu o peníze. ib. 194. Monopol na tabák. ib. 1. Moravičany vykoupily se z roboty již l. 1812. ib. 26. „Na cahelu" býti. ib. 196. Na kříž sv. Benedikta proti čarám. ib. 128. Nápisy na příbytcích rychtářův. ib. 140. Naše hospodyně vařily i pivo. ib. 108. Pamětihodné příhody. ib. 100. Páni co mohli a směli. ib. 141. Předkové naši jak pečovali o sirotky. ib. 165. Studie o jménech místních. Č. M. M. XXIX. 1905. 41. 233. Smlouva l. 1623 na Novém Světlově mezi Serenim a všeckou obcí dědiny Záhorovic o roboty. Listinář S. A. V. 1906. č. CCLVIII. List l 1547 na Novém Světlově, kterým Burian Světlovský z Vlčnova lidem Záhorským háje na gruntech Záhorských dědičně dává. ib. č. CCLVII. Truhlice obce Odrlic u Litovle. S. A. V. 1906. 180. Vinné fury. ib. 49. Vino: hrady v Horních Otaslavicích. ib. 128.

Procházka K.: Národopisné rozhledy. Vlast. XXII. 1906. 190. 366. 550. 714.

Procházková M.: K otázce slovanského bájesloví. Č. M. Ol. XXXIII. 1906. 96.

Ptáček A.: Žižkův dub. Č. L. XVI. 1907 111.

R.: Národopis na Sedlčansku. Č. L. XVI. 1907. 60.

— Naše vyobrazení. ib. XV. 1906. 280.

— Z národopisných studií K. Rozuma. ib. 200.

Rataj V.: Jak v Horách Matky Boží zakopali koleru. ib. XV. 1906. 277. Krvavý koleno. ib. 397.

Rath A.: Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. Slov. Pohľ. XXVI. 1906. 250.

Rizner L. V.: Literarna činnost Jos. Lud. Holubyho. Č. L. XV. 1906. 478.

Rîznerová-Podjavorinska L.: Vojenské písně slovenské. ib. 394.

Rozprávka hričovská. Čas. mus. spol. IX. 1906. 61.

Salaba J.: Kubata dal hlavu za Blata. V Třeboni 1906. Otisk z „Naší Doby".

Skopec J.: O sanytrnících. Č. L. XV. 1906. 252.

Slavičinský J. M.: Vlk Krampotů. Slezské kroniky XVI. sv. 2. Olomouc. 1905.

Slavík O.: Lidové názvy pozemků. Čas. Kraj I. 1905. 44.

Smyčka J.: List l. 1599, kterým Mikuláš starší Kobylka z Kobylího obyvatelům vsi Vozdečka lesy a chrastiny osvobozuje. Listinář S. A. V. 1906. č. CCLIX.

Snopek Fr.: Selské roky moravské. S. A. V. 1906. 65.

Socháň P.: „Habánská majolika" a českobratrští exulanti v Uhrách. N. V. I. 1906. 135.

Sonntag K.: Monopol na tabák. S. A. V. 1906. 1.

Soukup J.: Na sv. Medarda. Č. L. XV. 1906. 401.

Soulek J.: Pěkné barvení vajec bez velikého umění a útrat. ib. 375.

Starostík J.: Vrchnostenské úřadování s rychtáři. S. A. V. 1906. 158.

Stržínková B.: Kterak se na Hané jídalo před 30 lety. Č. L. XV. 1906, 418.

Studnář J.: Žerna, stupy. S. A. V. 1906. 90.

Svoboda G.: Platy od žetí obilí r. 1652. Věstník Poděbr. VIII. 1905. 154.

Svoboda O.: Něco z lidového umění na Habrsku. Čas. Kraj. I. 1905. 50. Hry mládeže z jara. ib. 11.

Sýkorová A.: Dřevěné zvoničky v okolí Nepomuka. Č. L. XV. 1906. 467.

Š. J.: Akého pôvodu je hajducký tanec (hajdukovanie)? Slov. Pohl. XXVI. 1906. 370.

Šebestová A.: Svátky velikonoční v okoli Pelhřimova. Č. L. XV. 1906. 351. Š. Aug. Nové lidské dokumenty. Č. M. Ol. XXII. 1905. 133., XXIII. 1906. 128. Ze života lidu moravského. Č. L. XV. 1906. 392.

Šilberský Vl.: Kup Jiřího Horkýho. S. A. V. 1906. 37.

Šimko V.: Svatba na Starej Turej. Slov. Pohl. XXVI. 1906. 185.

Vydání a náklad firmy F. Šimáček v Praze. — Za redakci vůči úřadům odpovídá Bohuslav Šimáček. — Otiskování článků dovoleno pouze se svolením vydavatelství. — Patisk se stíhá soudně. — Tiskem »Unie« v Praze.

Digitized by Google

Dr. *Otakar Zich:*

Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku.

Jest tedy otázka: Má se při rythmu furiantském, pokud v písních přichází, změniti (třeba pro několik taktů) označení taktové ve smyslu vytčeném, neb ne?

Pro změnu taktu mluví důvody výše uvedené. Uveďme důvody proti: Rythmus furiantský jest sice rythmem dvoudobým, než pouze zdánlivě. Zvláštní kouzlo tohoto rythmu, jak každý hudebník (a i laik, slyší-li ho) přisvědčí, spočívá právě v tom, že jsme si vědomi při něm, aspoň poněkud, základního rythmu třídobého, v němž se vytvořuje. Právě kontrast mezi taktem a rythmem třídobým, jenž tvoří jakýsi myšlený, stále se opakující a čas stejnoměrně rozdělující základ a mezi tímto rythmem jinak probíhajícím, jinak čas rozdělujícím, to jest, jenž vytvořuje jeho velikou aesthetickou cenu. Proto jsou písně, při nichž rythmus furiantský veskrze jest proveden, jako na př. píseň na str. 356 nebo z Erbenovy sbírky č. 157, 284, 426, 531, 589, 590 notové přílohy, méně účinné. Kdybychom je notovali v tříčtvrtním (u písní do kolečka) neb ve dvoučtvrtním (u Erbena) taktu, pozbyly by, pouze zpívány, veškerého půvabu rythmického. Jen vědomí udržované rythmem tance s nimi spojeného, aneb průvodu nástrojů, přičiňuje jim onen rythmický půvab, furiantu vlastní. Snadno lze se o tom přesvědčiti u melodií výše vytčených, hrajeme-li je na př. v jednoduché harmonisaci tak, že rythmisujeme bas (třeba pouhou quintu toniky, jako se činí při dudáckých melodiích) dvoudobě a pak třídobě. Toto vědomí základního tempa třídobého značně se posílí, zvláště u zpěváka, jestliže rythmus furiantský střídá se s obyčejným (třídobým). Tak přicházejí oba rythmy akusticky stejně k platnosti (oba jsou zpívány) a kontrast mezi nimi vynikne nejúčinněji. Jeť potom vědomí základního rythmu třídobého občas posilováno skutečnou jeho reprodukcí.

Tento důvod asi rozhodoval v hudební praxi, že v umělé literatuře hudební rythmus furiantský notován byl v tempu třídobém (furianty Smetanovy a Dvořákovy). Poněkud snad při tom rozhodovala pohodlnost, neboť by ve skladbě, v níž rythmus furiantský stále s obyčejným se střídá, nutno bylo každých několik taktů měniti označení taktové. Jest již

Digitized by Google

otázka tato praxí hudební rozřešena a podal jsem pouze principielní její odůvodnění. Principielní proto, poněvadž bude potřebí, provésti to v písních národních důsledně a analogicky se zachovati při rythmech složitějších, o nichž později řeč bude. Jedna obtíž se tu naskytuje. Kdežto v hudbě umělé skladatel rythmickou úpravou ostatních hlasů průvodu) nenechá nás v pochybnostech, kdy chce rythmus furiantský a kdy obyčejný, při jednohlasé (aneb dvouhlasé) písni lidové není to z notace patrno. Ovšem může to býti patrno z textu; jisto jest, že rythmus furiantský jest stejně útvarem metrickým jako hudebním. Bylo by tedy potřebí, respektovati ho v metrice, patrně kombinací jambů s daktyly. Upozorňuji tím výslovně na tento fakt české metriky, analogicky složeným metrům na př. ód Horácových. Než jako útvar hudební žádá furiant též svého vyznačení v notaci melodie.

Jednoduchý prostředek byl by, označiti akcenty rythmu tohoto přízvuky, jak v hudbě jest zvykem a jak jsem učinil při notaci rythmu furiantského v tempu třiosminovém (str. 309). Než nehledě k těžkopádnosti tohoto označení nastala by jakási neshoda s označováním taktů obyčejných. Značí totiž značka > v hudbě zvýšený důraz a musil by pak důraz ten zbytečně být naznačován na první době všech taktů s rythmem obyčejným. Vždyť druhý a třetí ictus rythmu furiantského, jak již zmíněno, bývá slabší prvního, rozhodně slabší (aspoň druhý) než ictus na první dobu při rythmu obyčejném.

Navrhuji jiné označení. Již na počátku rozboru rythmu furiantského podotkl jsem, že taktová čára mezi oběma takty jest zbytečná a jen mate. Oba takty tvoří celek, jinak rythmisovaný, než oddělující je čára přikazuje. Jest tedy nejlépe, čáru tuto tečkovati. Tím upozorní se ihned na nový, se základním nesouhlasný rythmus a oba takty úže se spojí v celek. Analogon toho jest na př. tečkovaná čára při taktu pětičtvrtečním neb sedmičtvrtečním, jímž určeno jest rozpadnutí se tohoto složeného taktu v 3 + 2, 2 + 3, resp. 4 + 3 a 3 + 4. Konečně odpovídá tento způsob, v podstatě takt třídobý stále udržující, i tomu, co vyloženo bylo o nahodilém rythmisování furiantském, v tanečních písních lidových velmi zhusta přicházejícím.

Tímto způsobem označím rythmus furiantský ve všech notových příkladech. Nejprve příklad písně s nahodilým furiantským rythmem, ale skutečně a vždy při zpěvu správně deklamovaným:

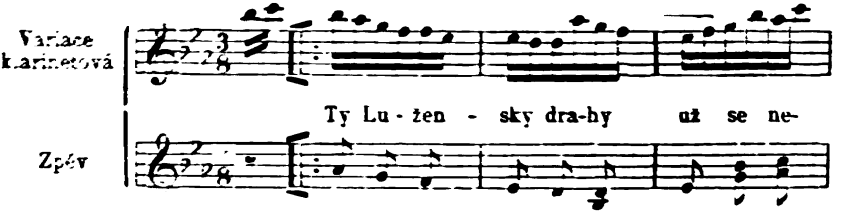

Digitized by Google

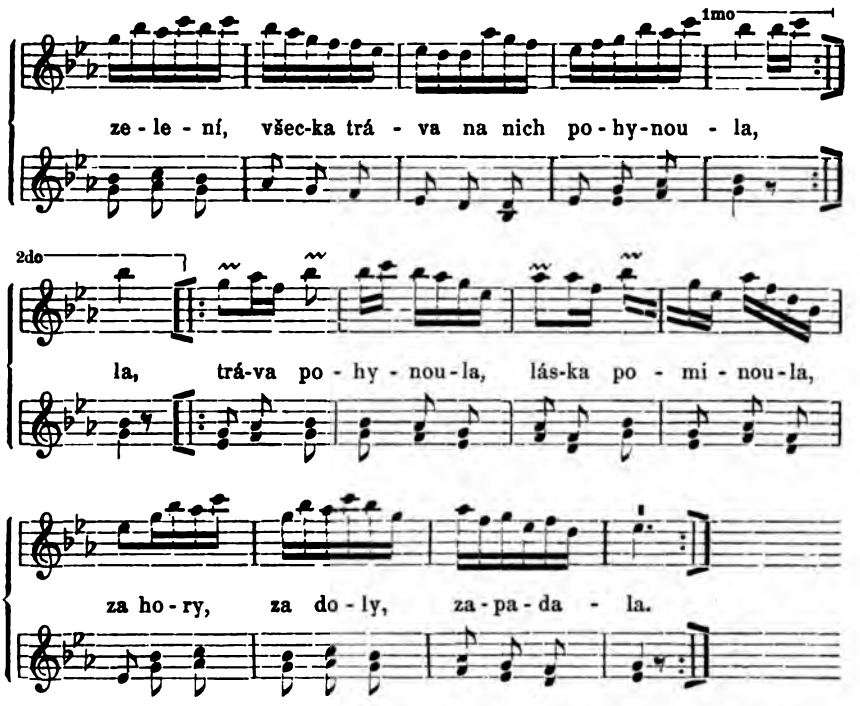

Tato píseň vyniká mezi všemi »do kolečka« největším množstvím textů (více než sto). Jsou většinou jednoslokové, dvouslokové, rázu popěvkovitého a s textem nerozmanitějšího druhu, pravý to typ písně taneční. Zajímavo jest, že tytéž texty zpívají se na Chodsku též na melodii třídobou volnější, »vokolo«, krátce »štajdyš«. I onen »štajdyš« jest velice častým a oblíbeným při muzikách. Konečně pak texty ty po většině se kryjí s texty Erbenovými k písni »Ach není, není tu« (jež jest také melodií taneční, štajdyšem, jak na Merklínsku jsem seznal) a jí příbuznými.*) Píseň tato má furiantský rythmus v podepsaném textu veskrze až na poslední verš: »za hory, za doly zapadala«, jenž se zpívá v rythmu obyčejném.

V dalším textu:

Měla jsem milého,
přišla jsem vo něho,
to bylo všecko mou nedbalostí.
Kdybych byla dbala,
jemu votvírala,
já jsem ho mohla mít do libosti.

*) Viz krásné pojednání prof. Hostinského „Písně o nešťastné lásce a [illegible] milenců, zříkání se a vzdorech“. (Č. L. III.)

Digitized by Google

Dybych já jsem mohla,
já bych tám (v)zkázala,
já bych jsem mu ráda zaplatila.
Šestáček nebo dva
ráda bych mu dala,
aby se mně láska navrátila.

poskytují ještě více střídání. V druhé sloce verš první, druhý, třetí a šestý jest v rythmu obyčejném, čtvrtý a pátý ve furiantském. V třetí sloce jest rythmus obyčejný ve verši druhém, třetím a čtvrtém, furiantský v prvním, pátém a šestém. Atd.

Obraceje se teď k případu, kde rythmus furiantský jest ustrnulý, typický, takže i při větším počtu textů jen nepatrně odchylek nalezneme, uvedu na prvém místě písně, v nichž rythmus furiantský proveden jest **veskrze**.

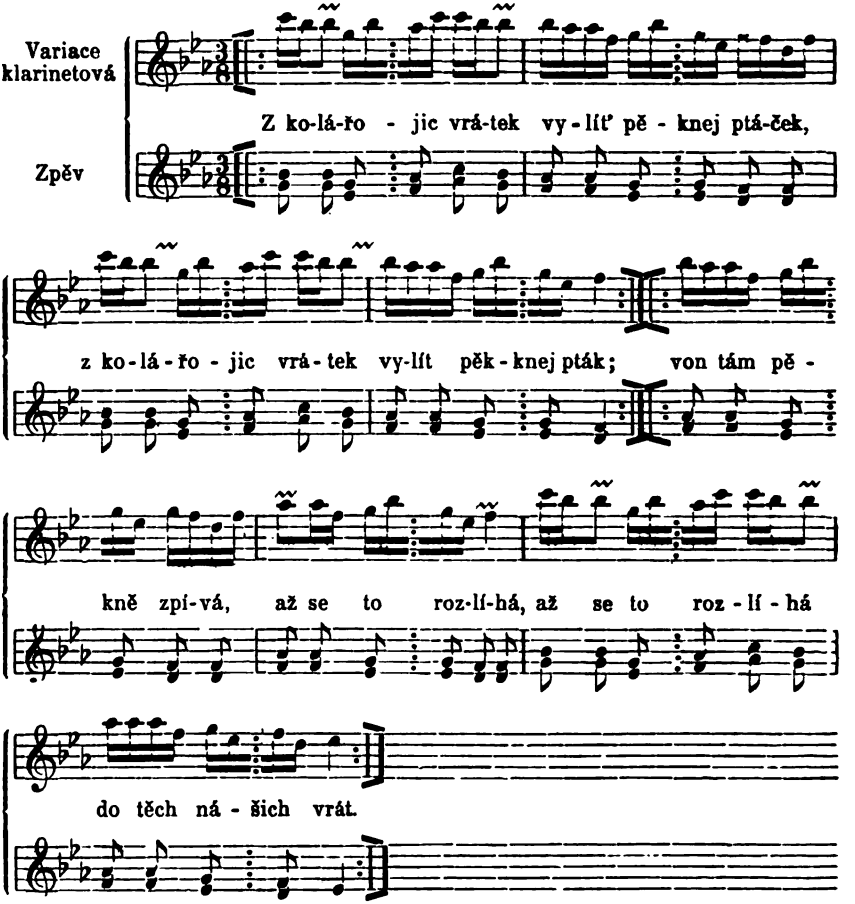

Digitized by Google

V této písni první i druhá část skládá se ze čtyř furiantských dvojtaktí. Dojem této písně jest docela jako volnější písně taktu tříčtvrtečního; takovým způsobem napsána

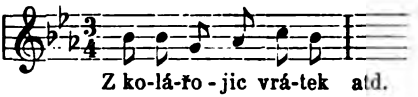

byla by rythmicky zcela srozumitelnou, ale i — nezajímavou. Jediný tanec udržuje svým třídobým rythmem ono vědomí, že jest co činiti s rythmem dvojtaktovým, furiantským.

Deklamace jest vesměs správná, t. j. »furiantská«, až na verš »až se to rozlíhá«, jenž se dvakrát opakuje. Působí dojmem rušivým špatné deklamace, ač vlastně dle rythmu tance správně jest deklamován. Také ostatní mé texty (6) deklamují furiantsky až na několik chyb.

Ze sbírky Erbenovy mají identické složení i rythmus písně: č. 284 notové přílohy:

Když jsem nebyl doma,
holka mi se vdala,
holka mi se vdala
někde v Bavořích.
Já přijedu domů,
ona stojí v domu,
ona stojí v domu,
pláče ve dveřích.

Tento text, který se též zpívá na melodii výše napsanou, jest deklamován zcela správně. Podobně č. 426: »Naše máma prála« a č. 531: »Podívej se na mne« (moll), oba docela správně deklamované. Jiných textů na tyto melodie zpívaných ve sbírce Erbenově není. Vyskytuje se však v Erbenovi několik písní, abych tak řekl, polovičních, t. j. obsahujících v obou polovinách jen po dvou furiantských dvoutaktích. Takovou jest č. 157:

Já jsem kočí z Prahy,
já mám koně vrany,
koně vranaty
podkovy zlaty

s chybou v posledním verši a č. 590, i melodický variant: »Sedlák seká v lese«, konečně č. 589: »Sedlák, sedlák, sedlák, ještě jednou sedlák, zlámal si ruchadlo, čím pak bude vorat«, jež jest však tempa volnějšího (sousedská, štajdyš). O řadě textů k této písni byla již řeč, jakož i o opakování téhož slova, pro vznik rythmu furiantského tak typickém.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

List kmotrovský ze zač. stol. XVIII.

Uveřejnili jsme již v Českém Lidu několik pozvání tištěných aneb uměle psaných, jimiž staří zvali na křtiny a prosili za kmotrovství. Také na cizí literaturu příbuznou podepsaný upozorňoval a srovnával s českými listy kmotrovskými. K tomu všemu podávám tuto další příspěvek, podle tištěného listu ze zač. věku XVIII.

*

Adressa: (Titulo Competente.) Mně vzláštně vážené, bohabojné, a vzáctně milé paní . . . . . jakožto obvzláštně mně laskavě nakloněné paní kmotře k přívětivému nahlídnutí o proukázání lásky křesťanské, líbeznému dodání a otevření přichází do . . . . . .

Nahoře výběžek s vyobrazením Adama a Evy s Hospodinem, žehnajícím sňatku, s napodobenou pečetí (vyobrazení, jak sv. Jan Křtitel křtí Krista Pána). Vedle nápis: Bůh Otec ustanovil sám stav manželský pořádně, by dvě svobodné osoby vodané byly řádně; by pospolu živi jsouce v ustavičné svornosti, dítky své vychovávali ve vší spravedlnosti.

Stvoření světa a prvního člověka Adama. Vyobrazení Adama a Evy v ráji (na levém křídle, na líci). Pod ním verše: Prvopočáteční hřích Adama. V počátku Pán Bůh z ničehož stvořil nebe i zemi, též hvězdy a živočichy s jinými tvory všemi. Pak sformoval i člověka podle vlastní tvářnosti, z hlíny muže, z kostí ženu, oba v své nevinnosti. Do ráje oba uvedl, by jedli z dřeva všeho: krom totiž stromu umění, jim zapověděného; řka: jak z něho jísti budou, že musejí umříti, jedli a hadím podvodem přišli do smrti síti.

Po spáchaném hříchu následuje pokuta. Vyobrazení vyhnání Adama a Evy z ráje (na pravém křídle, na líci.) Pod ním: Zlořečenství nad člověkem. Hned Bůh oba z ráje vyhnal a ráj zavřel za nimi, je k práci, k bídě odsoudil s potomky všemi svými. Bůh vyřknul ortel: Člověče! Máš chléb tvůj s potem jísti, zem v skutku tvým zlořečená má tobě trní nésti. Ženo, tvé děti ploditi budeš s pláčem, s bolestí, dokavád svět státi bude, nelzeť milost nalézti. Tu nuzovat se začali, Adam ryl, Eva předla, na to vše její mlsnota nás i k smrti přivedla.

Na rubu levého křídla: Svatý Jan předchůdce Krista na poušti káže. Vyobrazení křtu v Jordáně. Pod ním: Křest Svatý. Svátostí v církvi sedm jest, jež, když zákon obnovil, v živlích a slovích pospolu sám Kristus ustanovil; ty nás neviditelně světí Božskou milostí, čistí a vysvobozují ode vší nepravosti. Z těch svátostí jest křest svatý svátost potřebná všemu (jenž v Adamovi zhřešilo) pokolení lidskému. Při křtu skrz vodu a Ducha znova se zas rodíme, a cokoliv Adam ztratil, to vše zas nacházíme.

Na rubu pravého křídla: Očišťování nejsvětější rodičky Boží Marie Panny. Vyobrazeno obětování Páně. Pod ním: Ouvod do kostela. Marie

Digitized by Google

očišťování tuto se představuje, příkladem té svaté paní církev ten řád schvaluje; by svým časem šest-nedělka do kostela zas vyšla, dítě své obětovala, čistá před Boha přišla. Čistým srdcem, čistou myslí s knězem před Boha vchází, z lásky bližního upřímné kmotry ji vyprovází. Nese dítě, drží svíci, kráčí ctně k Bohu svému, za přijatá dobrodiní čest, chválu vzdává jemu.

Vlastní dopis. Nahoře vyobrazení svatých. Text listu kmotrovského: Vzáctně vážená a mně dobrotivě nakloněná paní kmotra. Tajiti nemohu, kterak Bůh všemohoucí z nejvyšší dobroty své nás nehodné manžele potěšiti, a to obvzláštně sic mou milou chotí s oným od Něho požehnaným plodem života jejího šťastně rozvázati a s přemil . . . . . milostivě obdařiti ráčil, z čehož buď jméno Páně na věky pochváleno. Poněvadž pak to nevinné dítě (tak jakž my všichni lidé) v prvopočátečným hříchu počaté a narozené jest, i protož oné také křtu svatého slušně míti žádá, aby tady od téhož dědičného a sebou na svět přinešeného hříchu prvopočátečního osvobozené a očištěné, a tak do knihy života věčného vepsané býti zasloužilo: Pročež na vzáctně váženou paní mou poníženou prosbu skládám a prosím, by z povážení lásky křesťanské sobě oblíbili za jednu laskavě nakloněnou p. kmotru tomuto nemluvňátku se dostaviti do farního kostela svat. . . . . a to okolo hodiny . . . . . Za kteroužto proukázanou lásku nejvyšší Bůh s svou milostí ten skutek milosrdenství zde časně, tam někdy věčně odměniti ráčí. Dle též ponížené žádosti zůstávám

mně vzláštně vážené paní kmotry

poníženě poslušný

. . . . . .

Dne . . . . . Anno 17 . . .

Vytištěné v královským horním městě Příbrami u Františka Augustýna Hoechenbergra, roku 1765.

Hanuš Opočenský:

Pasquilly z posledních let vlády Rudolfa II.

Počátek 17. století přináší obrat v náboženské politice Rudolfa II. Nová generace, vychovaná v zásadách přísného katolicismu, dostává se k vládě, nutká císaře opustiti toleranční politiku otce jeho a vede jej na dráhu obnovy katolicismu. Protestanté brzy poznali nebezpečí. Celé jich úsilí směřuje proti nenáviděným protivníkům. Lobkovic, Slavata, Martinic jsou vystaveni prvním útokům. — Výkřik v té době tak často opakovaný: »Vyhoďte z okna ty zrádce« stává se za 9 let výzvou k boji.

Na Moravě jsou poměry stejné, jen jména jsou změněna. Protireformace získává si rokem 1599 nového vůdce; mladý kardinál František

Digitized by Google

z Dietrichštejnu volen jest roku tohoto za biskupa olomouckého. Vedle něho stojí ve Španělích vychovaný, vypočítavý Ladislav Berka z Dubé. Katolíci úsilím jich postupují nezadržitelně, již roku 1602 není protestanta v správě zemské. Roku 1607 konečně Berka jmenován od císaře hejtmanem zemským. Restaurace opojena úspěchy svými zanáší se odvážným záměrem zajmouti hlavy oposice a získati si tím konečné vítězství. Tilly pověřen provedením jeho. Ale v poslední chvíli vše zmařeno, stavové dovídají se o úkladu jim nastrojeném, Karel z Lichtenštejna 7. března 1608 v soudní síni veřejně interpelluje Berku stran pověstí šířených: Berka zapírá, ale nic naplat; stavové svolávají sněm do Ivančic, volí si Lichtenštejna za direktora, spojují se s arciknížetem Matiášem. Mírem libeňským 24. června 1608 restaurace katolická odsunuta o desetiletí nazpět. Berka sněmovním nálezem vypovězen a statky mu pobrány.

Události politické jako vždy obrážejí se v literatuře. Následující pasquilly zaznamenal ve svém sborníku Adam Tesacius Brodský. Upozornil na ně J. Jireček ve Zprávách Král. české společnosti nauk 1876, str. 95 a sl. Současně s událostmi vznikly jistě v první polovici roku 1609.

1. *Pasquill z Říma poslaný leta 1609 v bílou sobotu a přinesen leta 1609.*[1])

Zdeněk z Lobkovic nejvyšší kanclíř: Ach več sem se bídný dával, že sem mandáty vydával na Uhry, tudy je zbouřil, tam i zde hrozně zakouřil. Ošidil sem takměř všecken svět, nyní již de všeckno na spět. Chtěl sem kacíře zkaziti, do gruntu vyplemeniti, tak sem bouřku střepal, spravil krále o země připravil. Jesuviti mně navedli a sliby svými podvedli. Moravci na mně naříkají, za lháře a lotra mají, nechtí se mnou říditi víc, co neříkáš hoffmistře nic?

Hofmistr[2]): Třebas je všecky hrom pobil, já bych raději v Římě byl, než na ty kací[ře] hleděl, aneb jim v tom díle seděl. Máme Balouny i Vlachy, vyhledáme kacíře[3]) Čechy.

Místo Kanclíř[4]): A my mnoho prve vyhrali, když sme šelmovstvo třepali, že sem v tom pomahal Vám, dosti činiti proto mám. Nebo se to vše svezlo na mne, papeži, oroduj za mne.

P. Kašpar z Žerotína[5]): O by vás prve sházeli s ouřadu aneb zvěšeli! Nepřišlo by k tomu nyní, Uhři, Moravci vás viní, že ste šelmy přelívané, z kurvy synové, tyranné, kýž k nim v Legatcí jedete, neb se velmi zle čijete, když vy hrozně zavedete, pod obojí na strčíte [sic]. Vem vás čert s takovou správou i s papežem, vaší hlavou.

[1]) Sborník Adama Tesacia Brodského. Rkp. Mus. Král. Č. I. G. 21. fol. 230.
[2]) Krištof Popel z Lobkovic, nejvyšší hofmistr.
[3]) v rkp. následuje škrtnuté Vlach.
[4]) Jindřich Dominíček z Písnice.
[5]) Kašpar Melichar z Žerotína v r. 1608 kommissař stavů při vyjednávání s Matiášem.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

Mech z oběšencovy lebky za Rudolfa II.

V Germánském museu v Norimberce v oddělení lékárnickém vyloženy jsou lebeční kosti, obrostlé mechem. Dějiny pověry a dějiny alchymie široce vykládají, jaký význam přičítal středověk příšernému tomuto léčivu a prostředku z hlav a z kostí popravenců na šibenici vůbec. Pověra středověká zdomácněla také u nás.

Za Rudolfa II., kdy dobrodružní alchymisté zanesli na Hrad Pražský kde jaké výstřelky pověrečné, byl mech lebeční shledáván pro tajemné přípravy alchymické kuchyně. Zachoval se dopis, v němž dne 5. února 1608 komora česká píše Kutnohorským: »Slovútní a poctiví přátelé naši milí! Ačkoliv jste se vedlé jistého od J. M. Cís. vám učiněného poručení tak zachovali a něco od mechu, kterýž na místech popravištních na kostech lidí pro jich zlé činy z tohoto světa sešlých roste, k rukoum vrchního hejtmana odeslali, však poněvadž toho namále a J. M. Cís. pána našeho nejm. jisté poručení jest, aby se toho což nejvíce možno, obzvláště pak mechu toho, kterýž na lebkách lidských roste, vyhledalo a sem po jisté věrné osobě odeslalo, protož jménem a na místě J. M. Cís. vám dále poroučíme, abyste to ihned v tajnosti tak opatřili, aby ta věc se vší pilností hledána byla a což tak koliv se najde, složíc to rozdílně, totiž z lebky zvláště a z jiných kostí také zvláště a poznamenajíc jednu každou věc to vrchnímu hejtmanu dle předešlého poručení odsýlali, tak aby se milostivé vůli J. M. Cís. za dosti státi mohlo. Na tom J. M. Cís. jistou a konečnou vůli naplníte. Dán na Hradě Pražském ut supra«. (J. Č. Květy VI. roč. str. 38.)

Jiný doklad o mechu z hlavy podařilo se najíti Dru Z. Wintrovi v knize Pražské č. 1176. Po smrti Jana Skály ze Zhoře, měšťana Staroměstského, nalezena (r. 1643) v svrškách pozůstalých při všelijakém bohatství věc zvláštní. »V krabičce z dřeva dubového dílem soustružnickým něco mechu z hlavy člověčí.« Patrně byl mech ten nějaký hloupý prostředek léčivý. Dnes řekli bychom, že je z hlavy medika, studovavšího třicet semestrů — vtipně dodává Winter ve Zvonu VII., č. 12.

Jar. V. Osečanský:

Voják píše rodičům z polního tažení do Holštýnska r. 1864.

Dostal se mi do rukou dopis českého vojáka z polního [illegible] do Holštýnska. Dnes [illegible] vzpomíná na tu »patáliji«, na hrůzy válečné i na své [illegible] nohu mu zranila, že v lazaretu měla býti [illegible]

Digitized by Google

v Chustnici již jsou 10 mlady u nás 2. V. Mti m. pí. prvé i nyní ouředník ten plat vybírá od poddanech chustnických, oni by nic nedali aby jich k tomu nenutil, jen každý vojnou hrozí. V. Mti m. pí. jeho Karel byl na vojnu vypraven sám sedmej, dosti tu doved, byl by rychtáře našeho zamordoval, popíchal ho škodně, o čemž nepochybně V. Mti ouředník píše. Srnka je přemilá, hrdlička jedna vostala po partaji, delfinek je stále v Táboře, dobře se má. Milej pánbu budiž na věky pochválen, že ta chůva se V. Mti dobře chová, co pak ta Marjanka, takýli se V. Mti může hoditi U té Brochynový byla Křivková V. Mti m. pí. já sem k ní sama nesměla, ona by se se mnou vadila. Když jí Křivková skazovala to co ste ráčili poručiti toho praví řekla: Pane Bože však je Dorota viděla, věrná tě pravda, bohatej chudého chce utlačiti. Poslala sem jí zlatej za tu jednu snědenou. Křivková jí taky pověděla, což by Její Mti paní ráčila platiti, an dosti v škodu ráčila přijíti, na tisíce kdož to nahradí. Psaní do Lince Její Mti paní Nejvyšší sem hned ve středu poslala, je čerstvej, německy umí a je jistej s Tábora, toho Pacovskýho bych já žádnýho neužila, hetman to po sobě potáhl, pěkně chodí v koláru pod peřím, den jako den hodují u něho a jinde i paní Anna slyším za časté obět miva nebyla tě doma, žeť ona věru domu nepojede, takytě vejpravná umí Koska o ní rozprávěti. Koska ani ke mně nesmí neda jí ten ritmistr či wachmistr nedal jim kvitanci na to placení a nyni chce míti másla snad asi tunu do pole aby mohl míti, dvou hrud nechce vzíti, máslo já V. Mti pošli s neděle tun másla plnech mám v Táboře štrnácte, doma do prázny počínám klásti. Tento tejden v Chustnici doloží plnou. Dnes V. Mti víceji bych měla psáti, nechtěl čekati posel. Havel kuchař co pán se prochází, co je doma ani nahoru nepřišel ani mi se nevokázal ani se na V. Mti nevoptal, do konce nic. Psáno v Táboře v pátek po sv. Petru Pavlu 1645. Dorota Jinová m. p. Poslu jsem dala 4 česká. Její Milosti urozené paní, paní mé milostivé cedulka do Prahy.

Aug. Hajný:

Jarní hra dívčí, kamínky, drábky.

Zamilovanou hrou dívek je hra k a m í n k y. Název drábky jest u nás neznám. Dívek může hráti větší počet. Sedí při tom na zemi v kruhu a jedna po druhé se ve hře střídá. Hraje se pěti oblázky nepříliš hranatými a asi jako malý vlaský ořech velikými. Hra záleží v obratném vyhazování, shrabování a lapání kamínků. Nejdříve rozhodí dívka kamínky po zemi, potom vezme jeden do ruky, vyhodí ho do výšky a než dopadne, musí zatím druhý kamínek shrábnouti se země a zároveň toutéž rukou prvý dopadající chytiti. Potom vyhodí jeden z těch dvou kamínků, jež má v ruce, a než dopadne a chytí jej, shrábne se země třetí kamínek a tímtéž způsobem čtvrtý i pátý, až má všechny v ruce. Při tom říká rytmicky: »Po jednom, po druhým, po třetím, po čtvrtým.«

Digitized by Google

Potom rozhodí zase kamínky po zemi a při tom řekne: »Po dvou.« Vezme zase jeden se země, vyhodí ho, ale než ho chytí, shrábne se země dva kamínky najednou a taktéž učiniviši po druhé, má všechny kamínky v ruce. Při tom říká: »A ty dva, zas ty dva.« Rozhodí opět a hrajíc shrábne nejdříve tři kamínky a potom jeden. Při tom říká: »Všecky tři, ten jeden.« Nyní dělá koníčka. Majíc všech pět kamínků v ruce, jeden z nich vyhodí a než jej opět chytí, zbývající čtyry položí na zem. Potom zase vyhodí tentýž kamínek a zatím ty čtyry shrábne. Říká: »Kóně, kóně.« Takových oddílů musí každá dívka přehráti pět. Každá hraje tak dlouho, dokud nechybí. Potom následují oddíly obtížnější, které dle způsobu vyhazování, shrabování a lapání kamínků mají různá jména, jako »o zavádku (zavaditi), o vynešku (vynechati), o přídržku, o buchty, o hole, o svíčky, o vojáky, o špendlíky, o placky, o jehly«. (Z Jíkve u Nymburka.)

U nás hrají dívky d r á b k y způsobem výše vylíčeným, oddíly obtížnější však nikoli. Hru provázejí tímto říkáním: »Po jednom, po druhom, po třetím, po čtvrtým. Po dvou. Ty dva a dva. Po třech. Ty tři a jeden. Koně jeden. Koně dva. Koně pět, přidánek šest.« Potom házejíce jen dvěma drábky: Koně jeden, druhý je s medem, třetí je bez medu, čtvrtý je lebedu, pátý je za všecko, i za to místečko, aby ten drábeček vyletěl vysočko (vyhodí vysoko). Když dívka při hře chybí, říkají, že »dala«. (Dle Aninky Štěpánkové, z Drahobudic u Zásmuk.)

Kliment Čermák:

Z rodinných pamětí čáslavských.

Tatínek říkával žertem, že jsme z »vysokého« rodu. Zachovalo se totiž rodinnou tradicí, že býval náš prapraděd hlásným na věži v Čáslavi a ta byla před 150 lety vyšší než je nyní. Dotčený hlásný, sakrista i švec Jan Čermák narodil se v Čáslavi dne 10. února 1708. Měl manželku Rosalii a držel ke konci života dům č. 97. Však nebylo tak snadné státi se hlásným na věži; musil skládati zkoušku před sl. magistrátem z troubení a ze zpěvu, jak víme o nástupci jeho Košetickém. Hlásný Jan Čermák zemřel léta 1772 17. března. Zajisté byl pamětníkem bitvy u Chotusic r. 1742, když potom Prušáci zasadili svého orla v kameni vytesaného na věž v Čáslavi, a hejtman zemské obrany Hufnagl odvážil se toho, že dal kámen ten vybořiti, což opatrný magistrát dobře zapsati kázal do zadních protokolů, aby mu někdy nebylo ku škodě.

Jan měl tři dcery: Dorotu, Barboru a Gertrudu, pak syna Dominika Ant. I. (* 1752 20./1., † 1810 4./12.). Ten se vyučil pekařem. Oženil se 23. listopadu 1752 s Annou Marií, dcerou Jana Holuba, vlastníka domu č. 133 a měšťana pražského. V té době pozemky špitálského dvora dle systému Raabova rozdíleny za malý poplatek měšťanům. Tito [illegible] tomu nedůvěřovali, a proto varoval starý tchán Hol[illegible]

Digitized by Google

nika: »Domine, Domine, nebrat těch polí, budou někdy drahý!« Praděd špitálských polí neujal, ale po čase litoval. Držel dům č. 124 m. a dvůr v toufarně. Tam mnoho lidí dělných stonávalo na shnilou zimnici. Byl dvůr u potoka Brslenky a před sto lety patřila zimnice v Čáslavi k nejobecnějším nemocem, poněvadž bývalo v okolí mnoho rybníků. Praděd Dominik I. vyučil svého syna Dominika II. (* 1780 7./7., † 1853 29./10.) v pekařství. Chovám jeho výuční list, kde jmenován praděd lehrmistrem. Za válek napoleonských bylo dosti díla. Táhli městem Čáslaví Rusové. Kozáci ve vratech na Budíně vyvrtali díry a koně tam vázávali. Bylo tak hlučno v městě, že praděd i sedmkráte za den peki chléb. Rusové prý stále říkali »kušať« (jíst). V rodině zachovala se skladeň mosazná po ruském popu, který v Čáslavi umřel a před smrtí daroval ji svým ošetřovatelům. Bylo tehdy často draho a praděd rád vypomáhal potřebným. Také zdejší výborný organista i otec slavného komponisty Jan Dusík děkoval v jednom dopise za sousedskou pomoc.

Zatím děd ohlížel se po nevěstě. A tu mu padla do oka hezká Anna Dejlova, dcera ovčačky z Lochů, jež zůstávala za vdovství v chaloupce nad rybníkem pod Žižkovou branou. Starý Dejl přišel ze Mžan panství Harrachovského s ovcemi, které zavedl na panství Chotkovském, Nových Dvorech, v Třebešicích a na dvoře Lochách, kde brzy potom zemřel. Vdova odstěhovala se s dětmi do Čáslavě a bylo starostí dost. Syn skrýval se na půdě v domku pod fortnou, aby ho na vojnu nesebrali, ustydl tam a zemřel souchotinami. Babička byla sama doma s dcerou Annou. Když přišel rozkaz, že každý majitel domu má jít hlídat vojenského skladiště, oblékla také vojenský plášť a pušku vzala do ruky. Až když přišel důstojník na přehlídku stráže, byla dvorně této varty sproštěna. Zatím náš dědeček ucházel se o dceru její Annu. Nepřála tomu a dala Annu do Mžan. Dědeček sedl na koně a přivezl si nevěstu, načež rodinná rada povolila a byla svatba dne 4. února 1812. Děd byl povahy veselé a s babičkou byli za kmotry chudým lidem velmi často.

Také praděd Dominik I. pamatoval ve své závěti († 1810) na založení 3. třídy při škole v Čáslavi a odkázal půl korce mouky a půl čtvrtce soli, aby po jeho pohřbu napečeno bylo chudým dušiček. (Byly to dva spojené jako)(rohlíčky.) Děd měl bratra Františka, a týž syny Ferdinanda, Františka a několik dcer, od nichž jest četné potomstvo.

Můj otec Kliment (* 1821, † 1888) chodil na hlavní školu v Čáslavi a v Kutné Hoře, vyučil se na Nových Dvorech u mistra Beránka knihařství a byl dlouhá léta na vandru v Korutanech a ve Štýrsku. Probuzení národního dostalo se mu od polního kaplana Mensingra, pak od kaplana Aloise Janaty. Více než 30 roků vedl starostenství záložny čáslavské a zjednal si s jinými vlastimily zásluhy o založení divadla Dusíkova, gymnasia i musea, začež zvolen čestným měšťanem kr. m. Čáslavě.

Digitized by Google

J. P. Kučera:

Lidové léčení na Veletinsku na Moravě.*)

Agác, odvaru květového užívá se proti kašli. — Ajbiš, proti neduhům plicním. — Babí hněv, odvaru užívá se proti bolení zubů. — Barvenka, v odvaru koupávají se děti, aby nedostaly souchotí. — Bezvrška, proti neduhům plicním. — Břečtan, užívá se při dobytčích nemocech. — Bukvička, proti neduhům plicním. — Čaganka, proti jakémukoliv bolení. — Černý kořen, dává se kravám, mají-li černou nemoc. — Černohlávka, rovněž. — Divoké kamilky, od žaludku. — Dobrá mysl, obkládá se hlava. — Dyně, odvar této dává se kravám, mají-li zácpu. — Dyvizňa, od bolení v krku. — Fijalka, proti kašli. — Hlístník, od bolení žaludku. — Hlohový květ, proti kašli. — Hluchá kopřiva, květu užívá se proti kašli. — Hořec, dává se dobytku, když nežere. — Charba, proti kašli. — Izobek, proti bolení žaludku. — Jalovinky, proti jakémukoliv bolení. — Jetelinka kamenná, proti bolení hlavy. — Kakost, odvar dává se vepřovému dobytku, aby nedostal červenku (nemoc). — Kmín, proti větrům. — Koláčí, ku hojení ran (jinak také patáčí). — Komímňať, proti bolení žaludku. — Konopě, odvaru užívá se při různých nemocech. — Krvavník, dává se koním, aby nedostali řezavku. — Křen, dává se dobytku, aby lépe trávil. — Kozičky pro pocení. — Krušina, odvar se pije, aby člověk vrhl. — Kvadrátky, těchto člověk užívá, aby nedostal vši. — Lubeček, pro vrhnutí. — Mateřídouška, odvaru užívá se proti bolení hlavy. — Melisa-rojovník, proti ženským nemocem. — Oman, dává se dobytku, má-li kašel. — Oponka, proti řezavce. — Pětiprstka, dává se dobytku, aby žral. — Plícník, proti kašli, — Polajka, proti bolení žaludku. — Polní cibule, dává se koním, aby žrali. — Přaslička, proti řezavce. — Rozchodník, tlučený dává se na pohmožděniny. — Ruta, proti jakémukoliv bolení. — Řepíček, proti plicním neduhům. — Řimbaba, proti bolení žaludku. — Řmení, dává se kravám, aby žraly. — Sedmikrása, proti kašli. — Šalfia, proti bolení v krku. — Úročník, proti uřknutí. — Zlatolíček, proti žloutence u dobytka (nemoc). — Žižlava, proti kašli.

Karol A. Medvecký:

Detvanský kroj.

(S 11 vyobrazeními.)

Zvolensko je domovom lepých nár. krojů . . .« píše vo svojich Potulkách R. Pokorný. A trebárs naše krásne ľudové kroje od tých čias (napísal to ešte r. 1855) rýchlym tokom nivelluje tera[illegible]ndo-civilizácia, predsa kroj ľudu detv. je ešte dosiaľ jed[illegible]ších a

*) Veletiny, osada v okresu Uhersko-brodském.

Digitized by Google

dľa nášho vkusu, jedon z najkrajších slovanských krojov. Potvrďuje nás v tom domnení aj tá nevšedná horlivosť, s ktorou sa našej Detvy zaujali české umelecké kruhy (Bratia Úprkovci, Fr. Urban, Koula, Štrimpl, A. Jiřanek a davnejšie aj Vešin).

Pokúsme sa teda opísať kroj tento. Detvan nosí na vrch hlave sediaci, plitký, úzkostrechý klobúčik; čierna partica, ktorou je okrajkovaný, musí mať niekoľko výbežkov. Okolo takéhoto klobúka vinie sa jemnopletená mnohoradová mosadzná retiazka, na 5—6 článkov rozdelená, akoby paro-

1. Dětvanské mladší typy mužské.

hami korunky vybíjanými, často i farbisto vykladanými. Okolo Kalinky a Vigľašu nosia ešte miesto retiazky na palec široký remenček červený, alebo zelený, vykladaný a vybíjaný pestro. Oboje je dômyselna práca samých mládencov, v ktorej ich žiaden umelec — drotár nedostihne. Asi od r. 1865 prestali nosiť široké klobúky s »podhrdlicami«, t. j. remencí. Starší nosia dosavád klobúky stredňoširokej strechy. V zime nosia okrúhle, čierne baranice.

Košeľa je tak krátka, že prse a chrbát sotva na dlaň zakrýva. Rukávy sú tak široké, ako dlhá je košeľa. (Pôvodné košele vlastne shotovovali z jedneho kusa plátna vo dve poly sohnutého a od pazuchy po zápästie z oboch strán sošitého, tak že neostal len otvor pre driek, a hore

Digitized by Google

vyrezali druhý, menší otvor pre prestrčenie hlavy, ktorý potom obrubili.) Na plecách sú výšivky a niže pliec z predku všité je vodorovné »viazanie«.

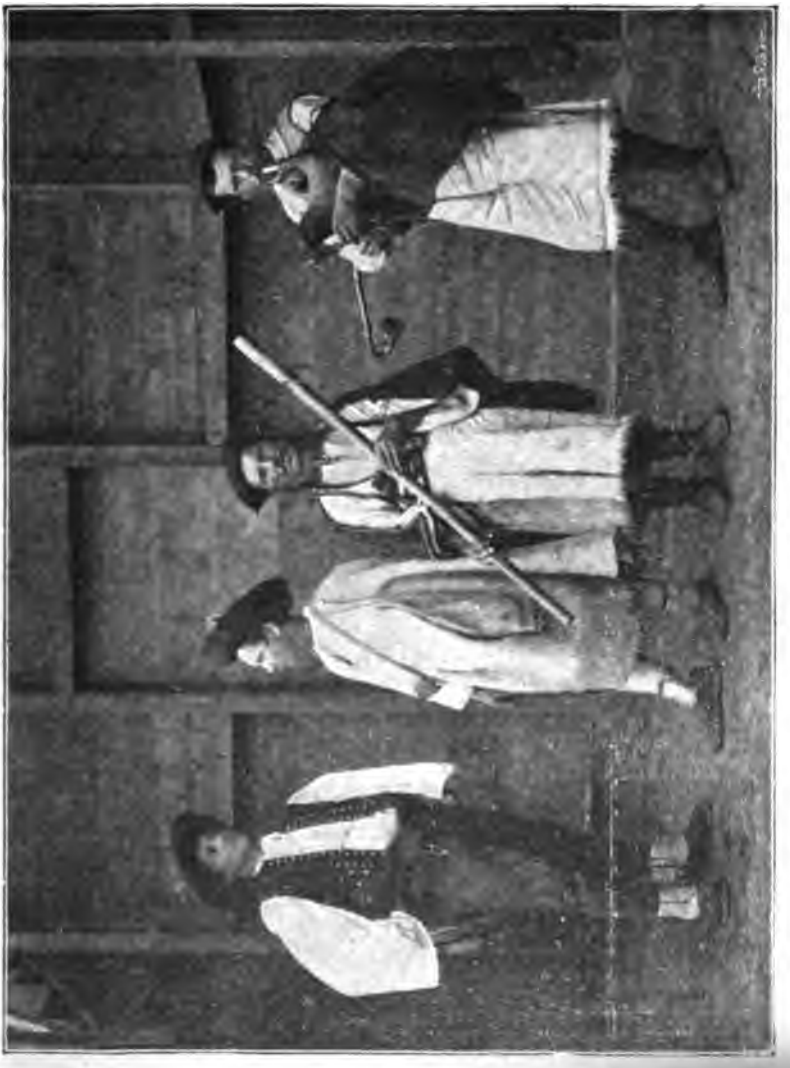

2. Detvanští hudci ve skupině slovenských hostí na Národopisné výstavě v Praze 1895.

Okolo nahého drieku nosia kožený opasok, teraz prostrednej šírky. Šikmo na opasku pripevnená je úžka, podlhovastá kožená kapsička na na peniaze a na »končiar«, ovinutá červenou vełkou šatkou, »

Digitized by Google

3. Pastevec z Dětvy. Fot. J. Koula.

konce dolu visia za ozdobu. Opasok vybíjaný je mosadznými pliašky a pletencami. Kto nemá — tak smýšľajú — opasok kolo pása, tratí vládu. Bez opasku by sa Detvan kedysi ani za pasy nechytil.

»Deckovia« nosia na košeli celkom krátky, len propripazušie a vrchnú časť chrbta kryjúci »lajblík« z tmavočervenej kože, čiernou barančinou oblemovaný, mosadznými krúžkami husto vybíjaný.

Každodenný i sviatočný oblek Detvanov je cez plece prehodená kabanica, dve krýdla spája ozdobený remenec »vybýjanec«. Kabanica siaha trochu níže drieku, s rukávami z pravidla od spodku sošitými. Ruky do nich nenavliekajú, ale prehadzujú si ju občas z pleca na plece. Novú kabanicu nosia zamieňavo aj ženskí údovia čeľade, dľa toho, kam sa vyberajú. Barvy je tmavobarnavej, u všetkých stejnej, v čom výnimku robia iba obyvatelia Sliackej Poľany, ktorí nosia kabanice z trochu belšieho súkna. Po krajoch je kabanica tiež oblemovaná angliou.

V lete nosia široké gäty z tenšieho domáceho plátna, trochu niže kolien siahajúce, ozdobné na spodňom kraji žltou výšivkov, mriežkovaním a strapcami.

V zime obliekajú mladí-starí priliehajúce nohavice z bieleho valašského súkna, tiež angliou oblemované, na spodku k nohám priliehajúce. Na sviatky, alebo keď cestujú (i v najväčších horučavách, leť vtedy si ju svinú oblečenú cez plece), keď idú na krst a iné slavnostné výkony — nosia skoro k pätám siahajúcu širicu z bieleho valašského súkna. Na chrbte tejto visí štvorhranná hazucha so súkenným peniažkom podobnými výbežkami na spodných rohoch. Širicu majú tiež červenou angliou oblemovanú. V zašitých od spodku rukávoch nosia si modlitebné knižky, písemnosti a merindu.

V tuhej zime nosia čo starší ťažkú, úzku bundu z bielej barančiny. Dolu chrbtom visí vyrobená barančia kožka, vlnou na vonok obrátenou. Bunda je čo najužšia, bez rukávov, z chrbta pestrými tulipány vykladaná.

Na nohách nosievá Detvan »bačkory«, t. j. z dvoch kusov tvrdej kože shotovený krpec. Sú dvojaké: »čižmárske«, donesené údajne z Dolniakov kupcami so statkom. Iné zas nosievajú čo sviatočnú obuv z jedneho kusa shotovené, na nártoch cez prostried spletené. So zvláštnou zruč-

Digitized by Google

nosťou okrúcajú si onucky okolo nohy, na čo sú aj nemálo pyšní. Onuce vyvárajú v masti, aby neprepúšťaly vlahu. Iba na výročité sviatky, alebo keď ide k sobášu, na odvod obuje si nové, tenké, bieľunké onucky. Keď už takého hrdo vyobliekaného deckýho, alebo ženáča chcejú dievky pochváliť, prvé, čo na ňom vychvália, sú »hrdé onucky«. K nohe pripevnia ích návlakami, ktoré tiež vkusne okrútiť načím, ináč ho obsúdia, že sa ani obriadiť nevie.

Valasi nosia cez leto len jedno oblečenie, ktoré viackrát v masle vyvaria, ochranou proti vlahe a hydu.

Starší nosia okolo krku okrútenú čiernu šatku, zaviazanú v predu na uzol s visiacimi koncami. Do cesty berú si čo mladší ozdobné valašky, starší ale rovný, skoro po väzy vysoký kyjačok, na konci s hrčou, v rovnú plochu odťatou.

Detvan v zime — v lete chodí holým bruchom a čiastočne i chrbtom a predsa málo kedy prestydne.

Opisovanie kroja Detvanky započneme od takzvanej »spodni«. Je to po pás siahajúca sukňa z hrubého, nebieleného domáceho plátna, na ktorej prišitá je prsá obťahujúca »stanka« z dvojbarevnej pamokovej tkanice. Barva stanky sa dľa nálady a doby smútočnej, alebo veselej mení: v prvom páde má červené a biele, v poslednom čiernobiele rovnobežne z hora na dol rovnobežné pásma. Na prsách i chrbte držia ích cez plecia prehodené »pentle« (partice). Plecia i hornú čiastku prs kryje: »Oplecko«. Dievky a nevesty do 35—40 ročné nosia ich bohato vyšívané. Staršie ženy nosia »hladkie« oplecká, ktorých jediná, len na sviatky nosená okrasa je »viazania« »dolu rukávom« alebo »cez plece«. Kolo tohoto viazania bývajú často vyšívania s pravou ihlou a síce: »na fureckie dierky« (dvojriadkové), lebo: »furma«. Táto je zas lebo »rezančeková«, lebo »ohrabielkovistá«. Alebo vyšité majú »ploštičky«, lebo »tulifán«. Niekdy furmy tieto bývajú aj spolu vyšité. Takto nosia oplecká aj dievky v delací deň, alebo keď nechcú výnsť

4. Dětvanský typ starého muže se čtyřmi zapletenými kůčkami (vrkoči).

Digitized by Google

príliš »hrdo«. Hrdšie oplecká nosia dievky bohato vyšívané »na listy« (toto je teraz nová móda), »na pávovo piero«, »na kolesá«, »na mreže«, »na veniec« (toto je takzvaná meandrová stuha), »na lístky«. Oplecká tieto vyšívané sú červeným (karminastým), žltým (pomarančovým), zeleným, bľadým, »šafranenýmc, »atramentovým« pamokom. Krem tohoto užívajú pri vyšívání aj domášne cverny konopné prv vyvaria, ľanové ale pred upotrebením »vašblavia».

Sú vyšívania aj takzvané »perkálovie« s bielym pamokom a »s trútorom« podkladané. To sú tie nejvzáctnejšie výšivky. Ináčej nie zriedka vidno aj také oplecká, na ktorých celá vyšívaná plocha je biela, len jednotlivé »furmy« sú červeným pamokom »obnietenie« (»obnietka«). V čase smútočnom a kajúcnom nosia všetky, staré ženy však stále, »hladkie« (nevyšívané) oplecká. Oplecko je najvýznamnejší kus ženského úboru, ktorému Detvanka tú najväčšiu starostlivosť venuje.

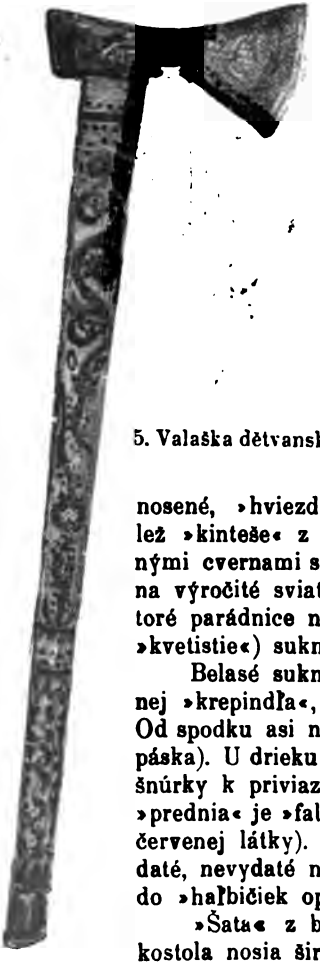

5. Valaška dětvanská.

Na oplecku visia »predky« a »zadky« (»sberanie«, lebo »riapkanie«), ktoré kryjú horňú čiastku chrbta, poťažne prs. Vôkol z hora obšitý je celý kus »gorielom« vyšitým, z mocnejšieho plátna. Na predku má dosť hlboko vykrojené čo však v novšom čase zakrýva:

»Krodel«, (inde: kosička) z červenej »obšívky«, alebo z bieleho perkálu, poťažne »riedky firhangový«. Obšitý je »krepindlom« nad ním »ánsecom«, potom »švíkom«, alebo »cipkov«.

Sukňa. Jedna je riadne »barchetová,« druhá »belasá«. (Tieto sú rozličné: »listavky«, »kláskavie« »na slimáky«, »hadavie« a teraz už málo nosené, »hviezdičkavie«.) Asi pred 40 rokmi nosily nie sukne, lež »kinteše« z bieleho domáceho plátna, so žltými, poťažne červenými cvernami sošívané. Teraz ich nosia už len tie »hrdšie«, nosia na výročité sviatky »riedke« sukne (z »kvetovaného múlu«). Niektoré parádnice nosia aj »perkálovie«, poťažne »zamaškátovie« (t. j. »kvetistie«) sukne.

Belasé sukne sú zo spodku obšité. Najnižšie je »šnúra«, vyše nej »krepindľa«, ešte vyšej »štepovka«, a zas krepindľa inej barvy. Od spodku asi na piaď prišitý je na sukňu »štairant« (tiež ozdobná páska). U drieku obšité sú sukne dosť širokým »obalkom«, na ňom šnúrky k priviazaniu. Sukne šité sú riadne na štyri poly a piata, »prednia« je »falošná« (t. j. od drieku niže kolien z lacnejšej bielej, červenej látky). Jedna hotová sukňa stojí 3—4 zl. Detvanky vydaté, nevydaté nosia sukne podkasané, vlastne z predku poupínané, do »haľbičiek opnutie«. Piatu polu dobre zakrýva:

»Šata« z belasového perkálu riadne vo dve poly sošitá. Do kostola nosia širšie šaty, ako kolo domu. Čo hrdšie dievky

Digitized by Google

vesty nosia od spodku okolo šaty »vyšívanuo«, »cakne« alebo »cipky«. Na šate jesto tiež nezbytný »štairant« a pod ňou »krepindľa«. Nejvzáctnejšia je šata z »klotu« (belasého alebo čierného). V drieku vidno aj na šate obalok a šnúrky. Tieto sú tiež rozličnej jakosti: »harasky«, poťažne »tkanice«.

»Brusliak« mladej Detvanky je z tej najpestrejšej látky shotovený. A síce nosia: »hodbabnie«, »gažmierovie«, »kartúnovie«, a na týchto dominujúca barva je červená, zelená, poťažne belasá. Sú krátke, ledva zakrývajúce na dlaň velikú plochu kolo pazúch. Zapnúť ích nemožno, leda na jednu gombičku, poťažne na ihličku. »Pucovanie« sú s »krepindľami« i so zlatými nitkami. Zriedka ktorá nosí aj brusliak výšivkami ozdobený (»obšivkaný«). Brusliak je asi cez prostriedok rôznobarevnou (zelenou na červenom, belasou na čiernom základe) »matériou« nadšitý. Prilieha tesne ku prsám a kryje kosičku. Staršie (vyše 40 ročné) nosia čierne brusliaky, belasým, lebo bielym »pucovanie«. Po opleckách najväčšiu pečlivosť venuje vydaná Detvanka svojej

6. Dětvanský typ staršího muže se čtyřmi zapletenými kačkami (vrkoči).

kápke (čepiec). Predtým asi do r. 1811. nosievali kápky shotovené zo samého plátna, nanajviac ak s »tilangu«. (Vzorky vidz vo výšivkových sbierkách Živeninych.)

Dva rovnako vyšívané »predky« (v jednom kuse) sa kratšími koncami spolu sohnú, medzi ne sa všije žlté viazanie, takzvaná »prednička«. To všetko oblemuje sa »partou«, t. j. na červenom základe 4—5 riadkov vinistých, alebo rovných, úzkych zlatých partičiek; na samom predku z podšívky vyčnievajú »cakne« (zelené) s »ringalkami«. Tilang sa od zadku ol[illegible] navlečie asi na 3 prsty široká, biela, skoro po [illegible] potom uvoľňuje, poťažne sťahuje kápka. [illegible] oba konce dolu chrbtom dobre

Digitized by Google

príliš »hrdo«. Hrdšie oplecká nosia dievky bohato vyšívané »na listy« (toto je teraz nová móda), »na pávovo piero«, »na kolesá«, »na mreže«, »na veniec« (toto je takzvaná meandrová stuha), »na lístky«. Oplecká tieto vyšívané sú červeným (karminastým), žltým (pomarančovým), zeleným, bľadým, »šafranenným«, »atramentovým« pamokom. Krem tohoto užívajú pri vyšívaní aj domášne cverny konopné prv vyvaria, ľanové ale pred upotrebením »vašblavia».

Sú vyšívania aj takzvané »perkálovie« s bielym pamokom a »s trútorom« podkladané. To sú tie najvzáctnejšie výšivky. Ináčej nie zriedka vidno aj také oplecká, na ktorých celá vyšívaná plocha je biela, len jednotlivé »furmy« sú červeným pamokom »obnietenie« (»obnietka«). V čase smútočnom a kajúcnom nosia všetky, staré ženy však stále, »hladkie« (nevyšívané) oplecká. Oplecko je najvýznamnejší kus ženského úboru, ktorému Detvanka tú najväčšiu starostlivosť venuje.

5. Valaška dětvanská.

Na oplecku visia »predky« a »zadky« (»sberanie«, lebo »riapkanie«), ktoré kryjú horňú čiastku chrbta, počažne prs. Vôkol z hora obšitý je celý kus »gorielom« vyšitým, z mocnejšieho plátna. Na predku má dosť hlboko vykrojené čo však v novšom čase zakrýva:

»Krodel«. (inde: kosička) z červenej »obšivky«, alebo z bieleho perkálu, počažne »riedky firhangový«. Obšitý je »krepindlom« nad ním »ánsecom«, potom »švíkom«, alebo »cipkov«.

Sukňa. Jedna je riadne »barchetová,« druhá »belasá«. (Tieto sú rozličné: »listavky«, »kláskavie« »na slimáky«, »hadavie« a teraz už málo nosené, »hviezdičkavie«.) Asi pred 40 rokmi nosily nie sukne, leť »kinteše« z bieleho domáceho plátna, so žltými, počažne červenými cvernami sošívané. Teraz ich nosia už len tie »hrdšie«, nosia na výročité sviatky »riedke« sukne (z »kvetovaného múlu«). Niektoré parádnice nosia aj »perkálovie«, počažne »zamaškátovie« (t. j. »kvetistie«) sukne.

Belasé sukne sú zo spodku obšité. Najnižšie je »šnúra«, vyše nej »krepindľa«, ešte vyšej »štepovka«, a zas krepindľa inej barvy. Od spodku asi na piaď prišitý je na sukňu »štairant« (tiež ozdobná páska). U drieku obšité sú sukne dosť širokým »obalkom«, na ňom šnurky k priviazaniu. Sukne šité sú riadne na štyri poly a piata, »prednia« je »falošná« (t. j. od drieku niže kolien z lacnejšej bielej, červenej látky). Jedna hotová sukňa stojí 3—4 zl. Detvanky vydaté, nevydaté nosia sukne podkasané, vlastne z predku poupínané, do »halbičiek opnutie«. Piatu polu dobre zakrýva:

»Šata« z belasového perkálu riadne vo dve poly sošitá. Do kostola nosia širšie šaty, ako kolo domu. Čo hrdšie dievky i ne-

Digitized by Google

vesty nosia od spodku okolo šaty »vyšívanuo«, »cakne« alebo »cipky«. Na šate jesto tiež nezbytný »štairant« a pod ňou »krepindľa«. Nejvzáctnejšia je šata z »klotu« (belasého alebo čierného). V drieku vidno aj na šate obalok a šnúrky. Tieto sú tiež rozličnej jakosti: »harasky«, poťažne »tkanice«.

»Brusliak« mladej Detvanky je z tej najpestrejšej látky shotovený. A síce nosia: »hodbabnie«, »gažmierovie«, »kartúnovie«, a na týchto dominujúca barva je červená, zelená, poťažne belasá. Sú krátke, ledva zakrývajúce na dlaň velikú plochu kolo pazúch. Zapnúť ích nemožno, leda na jednu gombičku, poťažne na ihličku. »Pucovanie« sú s »krepindľami« i so zlatými nitkami. Zriedka ktorá nosí aj brusliak výšivkami ozdobený (»obšivkaný«). Brusliak je asi cez prostriedok rôznobarevnou (zelenou na červenom, belasou na čiernom základe) »matériou« nadšitý. Prilieha tesne ku prsám a kryje kosičku. Staršie (vyše 40 ročné) nosia čierne brusliaky, belasým, lebo bielym »pucovanie«. Po opleckách najväčšiu pečlivosť venuje vydaná Detvanka svojej

6. Dětvanský typ staršího muže se čtyřmi zapletenými kačkami (vrkoči).

kápke (čepiec). Predtým asi do r. 1811. nosievali kápky shotovené zo samého plátna, nanajviac ak s »tilangu«. (Vzorky vidz vo výšivkových sbierkách Živeninych.)

Dva rovnako vyšívané »predky« (v jednom kuse) sa kratšími koncami spolu sohnú, medzi ne sa všije žlté viazanie, takzvaná »prednička«. To všetko oblemuje sa »partou«, t. j. na červenom základe 4—5 riadkov vlnistých, alebo rovných, úzkych zlatých partičiek; na samom predku z podšívky vyčnievajú »cakne« (zelené) s »ringalkami«. Tilang sa od zadku obšije, do toho sa navlečie asi na 3 prsty široká, biela, skoro po zem siahajúca stuha, ktorou sa potom uvoľňuje, poťažne sťahuje kápka. Túto uviažu na pekňú slučku a spustia si oba konce dolu chrbtom dobre

Digitized by Google

[illegible]

[illegible]

[illegible] K. A. Medveckého [illegible] v monografii, vydané pod názvem »Děva«, v Bu[illegible] [illegible] Kniha [illegible] Kmeť [illegible] Děvany [illegible] slovenském [illegible] Medveckého Děva jest podán [illegible] [illegible] s podrobností, k nimž se [illegible] a porozumění k památek [illegible] jejich vypravují o zvycích jednotlivých v [illegible] bohach, které podnes možno v kultur[illegible] [illegible] Děvanským [illegible] a [illegible] starých dokladů k památek [illegible] v oboru kultury [illegible] duchové. Živá starina — ruský [illegible] — [illegible] nejvhodnějším názvem pro kulturní stav lidu děvanského.

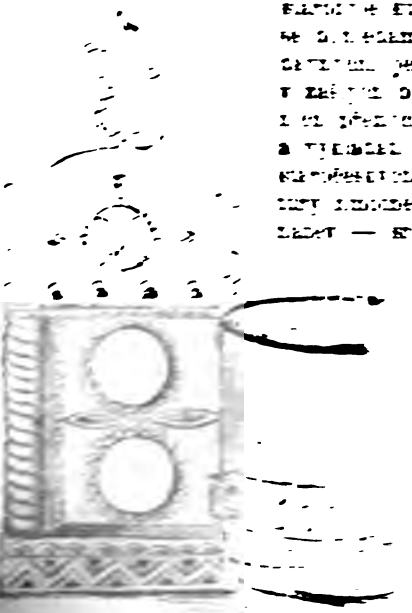

7. Čepiak děvanský.

Veškerou bohatou látku rozdělil s Medveckým v tyto skupiny: Názvy [illegible]. Starožitnosti. Dějiny Děvy a jej lidu. Obecná správa. Dějiny církevní. Školstvo a vzdělanostné pomery. Školy a ustanovizne kresťanskéj lásky. Ludnatosť. Rodinné mena. Nárečie. Krajomluva. Hospodárske a majetkové pomery. Priemysel. Kroj. Výšivky. Ludove obyčaje. Povery čary a niektoré ludove [illegible]. Povesti a báje. Stavby a jejich vnútorné zariadenie. Ludove

Digitized by Google

ornamenty. Spev, hudba a tanec. Detvan v jeho bytí a žití. Spevy. Listiny. Literatúra Detvy.

Spisovatel zasluhuje plného uznání za pěknou tuto práci, zasluhuje veškeré pochvaly. Svým bohatým obsahem, přehledným zpracováním budí zájem nejen místní. Nabývá důležitosti pro odborníka každého a vůbec pro každého uvědomělého čtenáře českého. Výbornou knihu proto co nejlépe doporučujeme. *R.*

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

»Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře.« (Rýmovaná skladba ze XVII. stol.)

Z e d n í c i. Nikdá přes čtyry měsíce dílo nám netrvá více, pojmouc zahálky a svátky, vejroční k tomu památky. Pršky zbavují práce, k tomu i časté nemoce, mzdy jen osum českých za den, ač práce časem celý den, třikrát činí čtyry počet dvanáct hodný víry. A tak na den osum a víc krejcarův nemá přesně nic. Nyní manželka a děti, z čeho se budou věděti šatit, živit, k tomu berně, z čeho se zaplatí, daně, do pořádku plat povinný, by zedník moh být bez viny, ouhony cti, aj naň denní nepřišlo upomínání. V zimě krajcar nevydělá, neb není žádného díla, děti tím míň, jestli žena vije někomu předena, aneb pokudž se jí zdaří, že někomu dere peří, groš za den pokudž dostane, koupíce chléb, hlad odžene, z grošového jaký komu kousek se dostane v domu? Kdy jest draho, kdy vojáci vytráví sami sedláci, co pak sedláku, měšťanu, neb když se staví zemanu, u každého jest plat jiný, hloupý, směšný

8. Typ mužský dětvanský. Fotogr. J. Koula.

Digitized by Google

a protivný. Sedlák k stravě penze přidá, měšťan dílo spěšné žádá, nedá zahálet ani stát, v hodinu obědu pospat, by při díle co vařený nespal,

9. Skupina Dětvanů na Národopisné výstavě 1895 v Praze.

[illegible] co sevřený [illegible], když se [illegible] z [illegible] vážně napomíná, bitím [illegible] nedostatky, [illegible] [illegible] [illegible]. Jestliže [illegible] nepropije, restu všeho [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ne-

Digitized by Google

můžem bejt než žebráci v zimě, jsou v létě jonáci, v mladém věku sepsovaní, stlučení, polo schroumaní, v starosti jistí žebráci, ač jsme nebý-

10. Ženské typy a kroje dělvanské.

vali hráči. Odkad té baby přísloví došlo u nás velké chvály: „Ach můj milý věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře!"

Sprosták. Fortel jejich zkrátka [illegible] práce vypovím,

Google

zvlášť, když ji sprostým jednají ti, kteří jich mír neznají, na lokte, nohy smlouvy, co jsou zač nevyslovují. Od sáhu krejcarů třicet zavřou, však to bude mlčet, jak ta má široká býti, má-li se obvrhovati na ostro neb na hladko, což sprostému není sladko. Když zase od obvrhnutí, nedajíc sebou nic hnouti, žádat budou, což míněno bylo, dřívějíc smluveno, tak za jedno dílo dvakrát bráti se nestydí, třikrát, mezi tím velké kameny spěšně ke zdi vyzdviženy bráti budou, co vypuklé zdi visí aneb rozpuklé. Když tu nebude hospodář, ji vyberou, nu Bože zdař, i více vybouří k tomu, aby prodloužili v domu práci, plat a co vycvikují, obvrhnou neb zaflekují, všechno počítat na sáhy, na lokte aneb na nohy budou, i plat zcela žádat, nemůž se jim dosti nadat. Mnohdykrát lepší bourají pro víc platu, než dělají, i ve zdech starých co najdou, vezmou i z díla odejdou. Co s lešení jim odskočí dříví, hřebů pryč odskočí, že jim per accidens patří, přemluví, svý šrůtky šetří. Jiný z třech českých řemeslník, z osmi krejcarův nádenník pracují, musí obstáti, když jim to jen může státi. V podzemních zedníci loších a v sklepův klenutí nižších, v stavení pracují v zimě, nezahálejí nemírně. Jak se tuze vymlouvají a se neradi smlouvají, při tom pokštele k stavení, rampouchy, též i lešení, v zimě mohou si připravit a po jaru snadněji mít, tak že nezmrhají času, jako hus dočká se klasu.

Malomluv. Pravda jest, že se jmenuješ sprostákem, intitulueš, šibal jsi, neb žádný tobě, nechť jaký chce kdo v sobě, každého inpulpiruješ, stiháš, v řemesle valchuješ, ježto, co se zjevně vidí, že vnitřně se na to hledí. Zedník smlouvá, vyměřuje a do smlouvy uvozuje, co se má podkad flekovat, cvikovat neb obvrhovat, ani jistý kdo tak hloupý, leč by vyrost mezi troupy, že by nevěděl, co mluví, aneb jak co zavřel smlouvy, aby se měl ošidit dát, nevěděl, kde má pastýř hnát. Jestliže se přitrefí kdy, že se co víc vyboura zdi, to oni pro zisk nečiní, ač jsou v řemesle cvičeni, aby vše šlo podle šňůry, jak nejšíř, zdůli i zhůry, vše se postavilo stejně, bez pomluvy, hbitně, rovně. Skrz to pochvaly zaslouží, že zdí nestenčí, nezouží, a proto platu za práci zasluhují mít, diškreci.

Provazníci. Když konopě u sedláka a předivo u dvořáka, dobře se i len podaří a z toho se nic nezdaří, při tom platí i obilí, stojí svině i kobyly, tu něco řemeslo naše užitečněji rozmahá se, že můžem život obživit, kousek chleba s dítkami mít. Však oděv z řemesla toho, oprávku příbytku svého bychom mohli též při tom mít, zvláště kontribuci platit, věc nemožná, zvláště daně zapravovat, nové berně. Když pak konopě sedláka nezdaří se u dvořáka, předivo, koudel ani len, tak bývá u nás smutný den. Sedlák sám si lejčí plete, mocí, kvaltem, březí splete, houžví si více udělá, nežádá od nás mít díla. Tak my z tenka chléb krájíme, málo užitku vidíme, mezi tím však kontribuci, nových berní repartici vem kde vem zapravovati musíme, odvozovati. Bereme-li co dráženi předivo, koudel, špatněji všechno zase prodáváme, odbyt bez dluhův nemáme. Na jarmarcích a trzích tolik vejdělku co v tvrzích aneb v zámcích když děláme, ni na chléb nevyděláme, a tak s nic bejt nemůžeme, aniž sobě spomůžeme, leč poslední po rodičích, po babách, dědích, po předcích grunt prodajíc; k tomu více soužení přichází lehce skrz tovaryše vandrovní, to

Digitized by Google

[illegible]

11. Kapka [illegible] Dívčinky.

[illegible]

Sprosták [illegible] s potahem [illegible], neboť že nepřichází k jarmarkovi, k krámě, jako jiní jdou k krčmáři, neb [illegible] dvouch formanů [illegible] můží, mezi sebou sám jest, že koudel, přediva nemůže se lenivýho [illegible] provazníci předce [illegible] i dvořáky, jest i že s bohatým sedlák v zlý příhodě splete, dvořák, proto prostrašky [illegible] jak chce provazník, je plaší. Pakliže z přediva čeho dělá, něco z toho při tom má i to vejše ku [illegible] i více přídělku. Neví kolomazu dáti neb v jarmarcích [illegible] sami, jak na ně vezmi, jakéž kolomaz v vaně potřebí. Povozy, kteréž své vází dílo namáhavý, až nemilo, vyjdou z polí, až sedlák [illegible] se točí, dvořáček, zvlášť který jest co sprostnější, aneb hospodář [illegible] pější. Slovem, tak bez tvrdého jsou, že co sami v ruku vezmou a [illegible] ním utíkají, neví, na koho soukají. Utíkají před nimi strachem, až se [illegible] bejvají smíchem: odkad nemi jim co věřit, neb se jich klam [illegible] změřit.

Malomluv. Nevím, kdy se ten vydaří a podle tvé [illegible], by bez všeho defektu byl řemeslník, ti se [illegible]. I ty sucha provazníky a jako jiný řemeslníky tupíš, ježto znát jich obchod, jak mají nadobyčejné svůj chod, sotva že jim oči blýští, v jich těle kosti netřeští. Tak jsou [illegible] chováni tučně, vedou si pro nouzi hlučně, že v dem chodívají v pátek, v tom v neděli i ve svátek. Nemohou bejt s čtvrt centnýře koudele, předivo tíže, v chalupách jako v peleši, z dluhu svůj chléb s pladem koušou, tak nuzní a tak obráni co chodci jsou otrháni. Děti jejich polonazí, a nimi vítr sem, tam hází, tak tučni a ošaceni, že v ničem bejti cvičeni nemohou a vejše nejsou, sami jen provazníci jsou. Nebo čím dílo dobré, mistrovské a práce hodné, to za mnoho let sedláku trvá, formanu, dvořáku, i též se

Digitized by Google

dá opravovat, nemohou se hlučně chovat, nýbrž pro rozličné daně mají se hůř každodenně.

U z d a ř i. Když sem tam vojna panuje, den ode dne rozhojňuje, rozmáhá se marš po moři, zámky, města v boji hoří, obchodové se hyndrují, comercia zastavují, každý jen svůj život chránit, dnem, nocí obmejšlí bránit, tu kůže nejpotřebnější a k řemeslu nejhojnější, any přípravy potřebné dostávají se nám hodně. Tehdáž na pracht a na skvostnost žádný nedbá, jen na sprostnost, co samý nese užitek, aby nebyl náklad v zmatek, jak výborné kůže český, tak též znají v sobě pruský před jejich krájet očima poroučí, nevěří doma. Poslední kousek vyměří, co k čemu patří, to změří, hedbáví také odváží, při všem sedět se vysnaží. Když které dílo vzáctnější šijeme sobě, skvostnější, na jeden kus kolik nití vyjde, umí v to trefiti, vypočtou co jich do všeho vyjde hedvábí každého, potom na loty odváží, že nic nebude, rozváží. Pakli rozličné hvězdičky, figury, měsíce, cvočky, sami na libry nakoupí, ještě nás učejí hloupí. Dílo pak které sprostější činíme sedlské hmotnější z kožní prostých, v něm poslední kůže sedláci nehodní vyčtou a vypočíst umí, vypočit a nejsou němí poslední dokázat kousek, že jim nemůž chybit fousek, co koupí, dokad kus toho trvá a provití jeho, nepřinesou, sešívají, sami, jak umí, flekují, že uzda za několik let trvá jim dobrá jako květ. Pod tím drahý kůže berem, kamencem, potomně lojem vydělávat a šnírovat, divně strojit a malovat musíme, k tomu přísad dát, by to jen sedlák koupil rád. Na všechny mustry stojíme, odbytné sobě činíme, však při tom tolik zejskáme, že si veřejně stejskáme. Kontribucí, nové daně, kontribucí vymyšlené ty naše dítky, manželky činí chodit co žebráky, pro vůbec drahotu chleba, že nás dohání potřeba poslední grunt s pláčem prodat, neb v arrest se stavěti dát. Jarmark, trhy nevynáší mimo strast, náklad odnáší. Dobře jest baba pravila, když dolů z schodův letěla: „Ach můj milý, věčný Bože, čím dálejic, dycky hůře!“

S p r o s t á k. Ač po jarmarcích vejskají, nic méně sobě stejskají, jako by je hnětlo nejvíc, pod tím je nesužuje nic. Tak jsou hrdí, sami kůže — nechtějíc dělati tuze — k koželuhům k vydělání dávají, k připravování. Vezmou, připraví dle vůle nedávající jim zvůle, aby jich fortel vyšetřit mohli, vyzkoumat a spatřit, co je náklad k tomu stojí, a kterak na nich obstojí. Za groš prižilou obarví, mnoho kusův si připraví, librou též vymaží loje nepotřebujíc oleje. Sotva mohou kus škody mít, co může tlustší bejti nit, širší kusy se jim hodí, co prst menší neodhodí, do kširův je nastrkají, stlučou, spresují, sflekují, přibarví, že se nepozná, zda-li celý kus, nesezná. Jiné pak dlouhé řemení, všecko na coule změřený, tak po stranách vyštrejchují a na tlouštku vymustrují, že kůže, která nejtenčí, bude se zdáti nejtlustší. Jednu uzdu nejsprostnější, která můž bejt chatrnější, na mnoho českých přivede, kůži jak nejvejš vyvede. Při jich díle velcí páni nesedí, mani, zemani, tím méněj jejich přípravy váží, na loty hedváví, neb to na oko se vidí, jen kdo do jich krámův hledí. Vše hotové prodávají neb doma dělat dávají, a tak oni při prodaji za krejcar darmo nedají, nýbrž umí si vyvejšit stokrát líp, nežli kdo ztenčit. Vůbec

Digitized by Google

se vidí veřejně, který řemeslo to věrně, bedlivě koná, že co pán chodí bohatě, líp než man. Ale ti, jenž džbánkův hledí, doma žerou, leží, jedí, potom do nouze přichází a jim i jmění uchází, pomáhají karty k tomu, sami viní, že nic v domu není, nýbrž i postranný nevěstky jejich nerádný, ty jim k dluhům pomáhají, že se sotva hladu hájí, těm říkají nevydané kontribucí, nežehnané.

Malomluv. Kdyby darmo všechno měli, nic kupovat nemuseli a čeleď nestravovali, týhodní plat nedávali, nemuseli činže dávat aneb příbytku spravovat, nový kontribucí, berně a z hlav nedávali daně, sebe nemuseli šatit, tovaryšům šejnkův platit, na nemoce a na líky i pro neštěstí všeliký nikdá nepotřebovali, aby co vynakládali, mohlo jich řemeslo stát a oni poněkud obstát. Však když to vše se považí nekvapně, moudřej rozváží, pozná se, že tvá řeč lstivá jest dílem ouskočná, lživá, dílem pravdy gruntu nemá, jest tak platna jako němá.

Sedláři. Co obrany pro uzdaře, stojí tolik pro sedláře, pro okolostoječnosti, v jich psané pravdomluvnosti, na nás se také vztahují a nás s nimi obhajují všichni jejich důvodové, prokázaní průvodové, anobrž i to víc máme, když se na čas ohlídáme, že nyní sedla německý zahynuly jsou již všecky, samá jen moda francouzská observíruje se hnízská, lehká, bez velkých nákladův, předešlých prachtův, nástrojův. Theky krumplíři krumplují, nám vejdělek odvracují, čuproky váží na loty, tu nechybí jedný niti, cvečky na libry kupují a na sta je vyčítají, co jí na libry přichází, při počtu ať jedna schází, o ni se domlouvat umí až člověk zůstane němý. Co na karet futrování, kočárův, ... vycpávání potřeba jest materie, tak se to všechno zrychtuje, že čtvrt lokte ujít nemůž, by to arithmetikus muž neuměl všechno vypočíst, na vejdělek sotva najíst může se sedlář, tím méněj děti, neb jest tak skrovnej, že mistr do posledního krejcaru naloženýho vypočte se, nic zatajit nemůže, aby to najít neuměli počítáři, pánův pochlebníci, lháři. Když sedlo sedlák koupí, hrubě musí bejti hloupý, aby, co na to vychází kůže a zač ta přichází, nevěděl, jak to vypočíst, třebas byl v šatech dost nečist. Chomout nežli kterej strží, co v něm dříví, kůže, stříží nežli obyčej víc nedá, raději ukáže záda, ten když koupí, víc k oprávce nepřinese — jako ševce když hledá — sám to zašije, špagátu na něj vyšije za šesták, fleků nasází jakých koli, nic neschází, jen když v chomoutu kůň táhne a v sedle zadkem sedlák hne, na krásu, mustr nehledí, jen ať se táhne a on sedí. Odkad vždycky my nemoha bejt vše z nový, že nás zmáhá nouze a nedostatkové, odtad naši jsou zmatkové, že když z cizího děláme, svého vlastního nemáme, častěji sušiti zuby musíme, neb co do huby není klást pro skoupost lidí, pro nouzi, již každý vidí, že místo sedel na pytlích jezdí, v dřevěných chomoutích, místo seslí na stolicích, místo těch sedí na špalcích, spálí špalek, na kameni sedí sousedi i mani.

Sprosták. Co jsem dřív proti uzdařům, totéž dím proti sedlářům. Řemesla k sobě podobná jsoucí v materii rovna jen v způsobu diferenci mají, diskonvenienci. Nesou svůj rovný užitek i v akcidencích zmatek, v tom však se dělí od sebe, že vždy nesedí při sobě a mají rozdílný

Digitized by Google

mustry jako oči, tak i prsty i časy, kdy mají co bráti, nedají se na to ptáti, umějí dřív kůže máčet, kdy mají chomout obláčet, též holstra, sesle i vozy obíjet, táhnou, až mrzí, damašky i aksamity, atlasy i též dykyty, neméně taky čuproky, též pozlacené cvoky na straně, kde jsou hustěji, počítají nejraději, na jiných řídčej dávají, z toho vejdělek mívají, co s chlupami vycpávají, to že vlásiny sčítají, vícej liber počítají nežli do čeho dávají. Tak když z cizího dělají, svého nic nepřidávají, užitek tím lepší mají, že ze svého nic nedají. Nechť sedláček jezdí, jak chce, přece stav vyšší tomu chce pro svůj respekt sedlo nový a kdy jest krásně hotový, není skoupý, když se líbí, nehledí na žádné chyby, platí dle vůle sedláře, by viděl patrně lháře, zvlášť kdy jest fraucimor při tom, aby se měl hádat o tom, by se dal toliko vidět, na zlatej nebude hledět, tringelt přidá, že se za něj nestydí mistr dost hodnej, skrze sesli umí svýho předcházívat mnoho zlýho. Jak v daních, tak v kontribuci není třeba exkusaci, než je hněte, mluví více, není pravdy polovice.

Malomluv. Zkrátka ti sprostáku povím, však se ti dříve opovím, že pro líjost nemohu nic tvejch ouštipkův poslouchat víc. Jak v povinnostech přednější, učenější, důstojnější, tak jiný stavu vyššího, rytířského i nižšího, řemeslníky poctivý, své cti, obchodu dychtivý, poctivě provozující a jej vyhledávající haníš, tupíš a naříkáš, s utrháním cti dotýkáš nepamatujíc toho, že obchod světa celého nezáleží, by se tak ved: začjsi koupil, za to dát hleď, nýbrž, že folkuji tomu, jdi do kterých chceš jít domů, práv světských aneb duchovních, jeden text uslyšíš od nich, že kdyby z obchodu svého neměl mít každý ňákého zisku, že by svět nemoh stát. Cos ze sna mluvil, jdi s tím spat, slepý jsi ve věí tvé řeči, neb tě tomu símě učí, když neseješ v zem zrn sto tisíc, nevezmeš jen ty co víc. Zdaž to, co jest v požehnání při tom z tvého nadělání tobě nemá být k užitku, nýbrž sloužiti má zmatku. Kdybys dal za to, začs koupil, tím bys jak nejvíce zbloupil, tvá by byla darmo práce, v tom diskursu již mlč více.

Cyprian Lelek:

Slova slezskomoravského nářečí r. 1863.*)

Slova slezsko-moravského nářečí, která se ve slovnících ještě nenacházejí:

Čomol, kuš, co čumí. — Stonihlava, péče, starost. — Hev, hem, hieher, na př.: Pojď hev. Hen, tam. — Skonubit, pokazit se, einschrumpfen. — Tyřeti, tyrati, ostro běžeti (snad jen v Benešově, ne v Hlučině). — Stromota, hanba; co polské: śromota. — Stramać se, styděti se. — Hučnica, silnice. — Utytlaný, upyplaný, ufifraný, ohyzděný, škaredý. — Zalhavka, lživé udání, klam. — Varat, pryč odejíti; snad jen v imperativu: varaj, dělej místo. — Řízný, rázný. — Vyzuknout, rychlo vypít. — Zdraví mu pluží, zdraví mu slouží. — Chvant, velký kus, vypínavý mladý člověk. —

*) Originál v bibliothece Musea král. Českého.

Digitized by Google

Jebe mě, žubí mě, zebe mne. — Rozchňapnout, rozbít, zerschlagen, po chňapať. — Hyta, díra, mezera. — Leknica, ženská sukně. — Cheblať, zajíkať se. — Statkuje se, vážně si počíná. — Habina, prut, metla, též chabina. — Čagan, nos (pohrdavě). — Čemu, proč, jako v ruk. královdvorském; v polském Slezsku se mluví: čamu. — Šišmorek, ničemný, nemocný člověk. — Šumný, krásný. — Skoprnět, zdechnout, zahynout. — Ošívať hlavou, mit dem Kopfe schütteln. — Provodit se, honosit se. — Str-zub, strzub, žebřina nad korytem upevněná, kam ovcem žrať dávají. — Kalenica, vrchní doškový dach. — Slepě, oči (opovrženě). — Kura, slepice. — Kačena, kachna. — Vydaná neb vydatá, provdaná za muže. — Pivnica, jeder Keller. — Ušatať se, unavit se. — Kareta, špatný vůz. — Potuha, větší přísnost, polsky: potęga. — Skužala, lakomec. — Zradlivý, nebezpečný. — Kratiknot, stipce. — Na rozvidňáku, na úsvitě. — Šepelit, šeplať, lispeln. — Čupnout, hednouť se (malým dítkám se tak říká). — Ani zbly, dokna nic, docela nic. — Krytka, grytka, Jasse. — Šušma, člověk flegmatický. — Vyročnica, Jahrgedächtniss. — Pochoditý, příkrý. — Pašibřník, břichopásek. — Oskominy, laskominy. — Oběžisvět, tulák. — Odřibut, Lump. — Čaňatať, klátit se. — Obrkať, obrknouť, jemanden anschreien. — Brurdit, na někoho zle mluvit. — Blukat, bloudit. — Sichota, vzteklý člověk. — Hýřit (trans), aufregen (das Volk). — Roztrpčať, ausstreken. — Havůr, hovor. — Od Mansfeldův, od starodávna. — Hilovcem volat, velmi křičeť. — Už jest po horopě, už se skončilo. — Pile, pile, pile, tak svolávají zde husy, a hus v litevské řeči se právě nazývá pile. — Kodka 5. července, 1863.

J. J. Solař:

Jména hrušek a jablek.

J. J. Solař vypisuje okolo r. 1850 jména hrušek a jablek, kterýchž není v slovníku Jungmannově, jak se jich užívá na Náchodsku, v Soběrazi, v Holohlavech, v Želivě a v Telči na Moravě.

1. Hrušky: Arnoštky, bambule, beránky, cibulky, cukrovky, culice, červinky, děvečky, fajfky, chlupačky, kamenice, kapalice, kaprálky, klášterky, kolodře, kolořky, kostelky, křehtice, křížnice, kubky, kubovky, kůželky, majdalénky, makovky, malovánky, marketky, masařky, medovky, pacovky, panské, pernikářky, pláňky, popelky, prašivky, ptáčnice, rákosnice, syřinky, stříbrnice, šídlata, štyhlovky, tvrdky, vendračky, vodnatky, zemanky, zelovky, zlatnice, žáby.

2. Jablka: Bousovská, cukrová, červená, doulová, drkačová, francouzská, granátová, hedbávná, hertychová, hořkosladká, chrastáče, chřechtáče, jahodová, svatohavelská, svatojanská, ječná, ječňata, jeptišky, kalvaruže, kamazinková, kmínová, kobyláci, krahulová, kuželátka, malinová, melounová, ovčí hubičky, panenská, pižonny, pokroutky, pokroutata, rachátka, semínková, sladká, sýrečky, šálová, šálovky, štěpáci, štráfová, štrýmková, vilímková, zapovězená.

Digitized by Google

Blažena Stržínková:

Hanácká písnička o zemákách.

Pochval každé jazek Boha za dobrodění tak mnohá, které nám nehodném čení od počátko do skonání. — On nám dává veživení, to vše z jeho dobrodění. Všecko zemského ožetko, jak člověko, tak dobetko. — Dal nám nové stravo na svět a to okolo techto let: tisíctého sedmistého a k tomo šedesátého. — Ta óroda je obecná, menuje se »jab'ka zemská«, tato naše sprostá strava všeckem dobré choti dává. — Mnozí be rádi věděle, kde se první vynalezle, praví se, že v Sakské zemi bele první nalezeny. — Co bech o nich měl vic psati, nežle je vechvalovati, ti však mně za pravdu daji, keří je často idají. — Nekteří ta jabka masti, jiní drobí do podmásli, mnozi je do mísky drobí, vaří z nich šišky jablovy. — Mnozí s hovězí polivkó jedí je s chotí velekó, též pře zelí a vomáčce, naposledy, jak každé chce. — Mnohý drvoštipec v lese zemská jabka z domu nese, tam odělá óheň soběa pak jich peče v té době. — Jesle be se jísti mohle, vehrabe jich sobě z ohli, kloče do něj, ešle pokne, pravi, že je k jidlo chotné. — Také i na prádla ženská só potřebná jabke zemská, z nich je škrob pěkné velece, ospoří se s tém pšenice. — Též dobetek všelejaké, jak čtvernohé, tak pernaté, esle má jablek v hojnosti, dostanem omastke dosti. — Zatím poděkujme Boho za jeho lásko tak mnohó, které nám nehodném čeni od počátko do skonáni. — O této písničce povídala mi Františka Smékalová: Matička to zpívávale a oni už to měli také od svých rodičů, jistě je s půl drohého sta let. Oni to zpívávale pěknó notó. Jeden sedlák jo složil, dež obíral kadlátky; dycky složil vrš (verš) a slezl dolů ho napsat. Jmenoval se Maršálek a byl sedlák z Raté (z Rataj přifařených k Těšeticům). Kdež sem já bela malý děvče, jož bela stará (t. j. tato písnička).

Prof. *Karel Rozum:*

Peruchty, perychty, peruty na Podřipsku.

(S vyobr.)

Ochození Peruchty, Perchty podal již Český Lid několik zajímavých zpráv, mezi nimi také staročeské doklady od red. Č. Zíbrta. Až podnes chodí na Podřipsku peruchty na Štědrý den z večera, k osmé hodině, po staveních strašit děti. Kdo se postí, uvidí zlaté prasátko; kdo se nepostí, hrozí mu: »Počkej, jen se hodně najez, přijde peruchta a vypárá tě.« Zašlehají metlou na dvéře, vstupují dvě, někdy též jen jedna peruchta, na prahu ku zděšení malých. Žvatlajíc hlasem tlumeným, nesrozumitelným, přistoupí jedna s dřevěným nožem k čeledínovi neb mladšince a naznačuje rozpárání břicha; druhá jakoby peroutkou (křídlem,

Digitized by Google

Peruchty, perychty, peruty na Podřipsku.

Digitized by Google

kosinkou), kterou drží v ruce, vymetala dutinu břišní. Na to první začne hrachovinou vycpávati a druhá rychlými pohyby zašívá a přiklepává peroutkou břicho. Za všeobecné veselosti začínají peruchty s jiným touž kratochvíli a potom odejdou spěšně. Podle starého toho zvyku upravila mi na přiloženém vyobrazení peruchty pí. Anna Adamcová roz. Jelenová z Miletic; jest 63 roků stará a dělávala sama kdysi peruchtu. Ve Straškově zavěsí též peruchta zvoneček některé osobě a pak se jí ostatní smějí, že chodíc, zvoní. (Vyprav. pí. M. Hanzlíková roz. Pokorná.)

Jak povědomo, nadělují Barbory a Mikuláš; Lucie a peruchty pouze straší. Peruchty trestají za nestřídmost. Ústroj všech perucht je dosti jednoduchý a skorem všude stejný až na nepatrné odchylky. Muži i ženy se přistrojují za ně. V Miletících u Velvar počerní si první peruchta obličej i ruce uhlím neb sazemi. Vlasy jsou buď rozpuštěny neb se zakryjí šátkem (na babku). Na hlavu si posadí bouřku (cylindr) s pérem. Na sobě má navlečenu mužskou košili a pod ní bílou sukni, někdy též pásek kolem těla. Do levé ruky si vezme vích hrachoviny a do pravé dřevěný nůž. Druhá perchta si pobílí obličej moukou a obváže si hlavu větším ubrusem, jehož dva cípy jsou nazad volny. Do přeloženého toho ubrusu se vloží kus tvrdšího papíru, aby přikrývka hlavy nabyla určitého tvaru. Dále si nastrčí dvě peruti za hlavu. Právě jako prvá oblékne si bílou sukni a natáhne na sebe též mužskou košili. Od krku dolů visí ručník s našitými brky. Do pravé ruky vezme křídlo a do levé metlu. Obličej si zakryje průhlednou látkou. Někde místo bílých sukní a košil zahalují se v poslamky a do ruky berou bidlo s přivázanou peroutkou. (Kozinec.) Ve Chvalíně nosí perchta v jedné ruce ocílku a v druhé velký nůž; druhá mívá v levé ruce škopek a v pravé vích hrachoviny. Někdy bývaly opásány. »Od roku 1867 to tak už přestává, co ti žandáři nastali,« pravil p. Tachecí z Rohatec. Ve Straškově chodí jen jedna peruchta s černou, špičatou čepicí, v jedné ruce držíc škopíček s hrachovinou a v druhé dřevěnou dýku; příchod oznamuje zvoněním.

Zjistil jsem, že snad není jediné vesnice na Podřipsku, kde by nestrašili peruchtami. Kde všude jinde a v jaké podobě týž obyčej jest znám?

Jan Jahoda:

Poniky.

Príspevok k národopisnému obrazu slovenskej dediny.

Poniky, maď. Pónik, ležia v prostriedku Zvolenskej stolice, juhovýchodne od B. Bystrice, $1^1/_4$ hod. od dráhy Zvolen-Pod Brezovou. Politicky k Ponikám patrí Lehotka [na $^1/_4$ hod. od P.]. Ponická Huta [na $^1/_2$ hod. od P.] má svoju samosprávu, ale chotáru nemá, a administrativne náleží k Ponikám.

Okolie Poník. Obec leží 506 m. nad m. v kotline k juhu otvorenej, tvoriacej v prostriedku dolinky, jarky a kopce. Kotlina obklopená

Digitized by Google

je na západe vrchom Drienok (675 m), Majerovie vrch (646), ďalej na sever Vajanovým vrchom (572); na severu Strážou (697), Lehockým dielom (673); na východe Jelšinou (745) a Farskou horou (814). Ďalšie vrchy patriace k chotáru obce, rozprestierajú sa juhovýchodne od Poník, týmto smerom stúpajú a splývajú s pohorím Ostročky-Vepor. Najvyššieho bodu dostúpia na hranici chotáru, na Bukovine a síce 1196 m. a tvoria dve doliny, ktoré, spojac sa, splynú s pokračovaním kotliny v jedno. Hlavnejšie potoky chotáru sú nasledujúce: kotlinou tečie jedon, ktorý za chotárom priberie už na P. Hute spojené potoky dvoch dolín. Kotlina tvorí hlavne pole, na kopcoch sú pašienky, vrchy pokryté sú bohatými lesy ihličnatými a veľkými lúkami. Chotár Poník činí 10,256 katastrálnych jochov; z toho je 1797 kat. jochov poľa, 81 zahrád, 2882 lúk, 1037 pašienok, 4316 hôr (les), 143 pod daň nepatriacej plochy. Poniky hraničia s Lupčou, Ľubietovou, Povrazníkom, Hrochoťou, Dubravicou, Oravcami, Môlčou, Šalkovou. Archeologické výzkumy v Ponikách sa nekonaly.

Z dejín Poník. Poniky pripomínajú sa už vo XIII. stol. za Bélu IV., ako osada s výsadami. — Dľa opisu starých listín, ktorý, vraj, tiež zahynul, akýsi conces Turchos pýtal Poniky r. 1270 pre seba. [V listine, vraj, bol názor »silva Ponik«]. — V dobe reformačnej vradené sú medzi baňské mestá. Maly bane na železnú rúdu, ktorá spracovaná bola v maši na Ponickej Hute. Prácu baňskú a hutnícku konali prisťahovalci, na Hute sa osadivší. Úradný titul Poník bol: slobodné kráľovsko-baňské mestečko. — Dejiny Poník v dobe reformácie sú tie samé, ako ostatných miest a obcí. R. 1540, vraj, všetcia gazdovia prestúpili na novú vieru a tento rok kladie sa za rok založenia evanj. cirkve v Ponikách. — Za času protireformacie výsady Poník zachránily meštanstvo pred násilím katolíckym a len baňskí a hutnícki robotníci na Hute a dakoľko domkárov želiarov v obci navrátilo sa do kat. cirkve. Obe cirkve boly do r. 1711 v stálom sporu o jediný kostol na Stráni, ktorý raz evanjelikom, raz katolíkom patril. Za Karla III. ev. cirkev zanikla a obnovila sa za Josefa II. Za čias jarma tureckého Poniky prepadúvané boly Turkmi. [Chalupkova báseň: »Padli Turci na Poniky . . .]. R. 1874 maša na Hute zhorela a ponevač dobývanie železa sa nevyplácalo, maša sa nezriadila a v baňách prestalo se kopať. Poniky ztratily titul baňského mestečka a dostaly názov »veľké obce«. Pôvod mena dediny vykladá sa dvojakým zpôsobom. Daktorí myslia, že názov »Poniky« je zo slovesa »poniknúť«. Je totiž v chotáre viac priepadísk, kde potoky zaniknú a inde zase objavia sa. Druhí hovoria nie práve lichotive, že to bola dedina »po nič« »za nič«.

I. *Poloha dediny.*

Obec leží hlavne na oboch stranách potoka, kotlinou sa vinúceho a tvorí dva dlhé rady domov, smerom k juhozápadu. Rad domov na pravom brehu volá sa »veľká strana« a druhý rad malá strana. Kde je priestor medzi týmito radmi väčší, tam stoja domy i v prostriedku, hneď

Digitized by Google

pri potoku. Táto ulica má názov »dolný a horný koniec« a »ring«. Asi vo stredu dediny vteká do potoka od severozápadu potôčok, ktorého oba brehy pokryté sú domami, tvoriacimi uličku, zvanú »ulica«. K dvom radom domov na hornom konci pojí sa od východu complex domčekov chudobných ľudí, bez hospodárskych stavísk a stojacích na svahu kopca. V prostriedku dediny, hneď za ľavým radom domov, čnie kopec, trávou zarastený a zvaný »Stráňa«, na vrcholu s kat. kostolom, farou a školou. Naproti týmto tudolu, tiež za radom domov, stojí ev. kostol, postavený za časov Josefa II. von z dediny, ale teraz spojený s dedinou cestičkou stromami vysadenou. Evanj. fara a jedna škola postavené sú v rade domov, hneď vedľa kostola. Druhá škola ev. stojí trochu nižšie medzi dvoma radmi, pri potoku. Jediná krčma je v prostriedku dediny a obecný dom na hornom konci.

Hlavné cesty vedú: hradzká (silnice) do Bystrice Baňskej, nesriadené cesty do Ľubietovej, Oraviec, Dubravice na Ponickú Hutu.

D o m y stavané sú blízko jedon k druhému, strecha popri streche. Drevených domov je viac, ako murovaných. Jednotlivé domy rozdelené sú takto: od ulice je izba, potom pitvor, komora, prípadne dve, staja, cielňa. Napriek stojí humno so štálom a na dvore sú chlievy. Dĺžka obývanej čiastky domu so stajou a cielňou je 18 m., šírka 7, výška so strechou [tu »dach«] 6 m., bez nej 2 m. Humno so štálom má šírku 4 m., dĺžku 10 m. Dvor vo veľkej väčšine je uzavrený vrátami, ozdobenými jednoduchým ornamentom, ako kolieskami, vrezanými jarčokmi. Zo dvora je vchod do

p i t v o r a, v ktorom nachádza sa jama, alebo viac jám na krumple [brambory]. V daktorých domoch, zvlášte murovaných je tu »hiart«, kde sa varí. Pokračovanie tohoto tvorí »pekárska pec«, ktorá je v izbe i »kachliami«, izbu rozhrievajúcimi. V takomto pitvore s hiartom býva »sudno« s »riadom«, ktorý tvoria taniere, miske, krčahe, rajničke, panvičke, mliečnike, butkáče, ližice, vareche, habarke. V niektorých domoch z pitvora vedú schody na vrch.

I z b a: len v murovaných domoch dláždená, obyčajne s dvoma oblokmi na ulicu a s jedným alebo dvoma do dvora. Obloky na drevených domoch maličké [asi 20 cm. široké a vysoké], u murovaných o veľa väčšie. V drevených domoch nachádza sa v izbe veliká pec s kochom, pod ktorým sa varí, kdežto v murovaných sú len kachle. Popri stenách a peci, resp. kachloch stoja lavice. V kúte, obyčajne medzi oblokom na ulicu a oblokom na dvor je stôl, hneď za ním v kúte na lavici kasnička s listinami a knihami. V druhom kúte posteľ, dakde pri dveroch aj druhá. Pri dveroch postavené je v drevených domoch aj sudno. Pod povalou nad stolom je na stene polica s taniermi a krčahmi. Pec slúži v zime aj za lôžko.

K o m o r a alebo dve s truhlami na háby a posteľou. Tu nachádza sa i priečin na obilie. Kde majú ovce, tam v komore stojí putina na žinčicu.

Lepší gazdovia majú osobite postavené s k l e p y so železnými dvermi, obločniciami a sklepením proti ohňu, v ktorých držia obilie, háby, periny,

Digitized by Google

a kam si schovávají věci v čas ohně. Studna na [illegible] priečelím je odděleně od stáje.

Podvrch vojí se nastředovně mají [illegible]. Na dřevených domoch místo komína a [illegible] rami a škárami mezi šindlím. Nad stájí a [illegible] krm pro dobytek. Šop spojený je s [illegible] krmu do staje. Nad humnem a [illegible] skladiště pro slámu a šupy. Vrch a [illegible] většiu vrstvu hlíny proti ohni.

Strechy pomalých domov si [illegible]

Václav Schulz:

Čarodějnice na Chrudimsku v XVI. stol.

Rukopis archivu musejního původně »Liber [illegible]« obsahuje v první své části nálezy soudů městských z XVI. století, které neznámý nám mistr přímo nazývá městský, pro svou potřebu a své poučení sebrané, aby mě po ruce byly, jaký by kdy v které věci nález učiněn. Na listu 35 jsou před záhlavím »O čarodějnictví a kouzlů dotýče« a »O kouzlech následujících dva zápisy:

Jan Volavka. Alžběta Brožka. Tu porokem sic a rada města Chrudimě oc vypovídají: Poněvadž jest Jan Volavka žaloby své neprověd. podle práva, z té příčiny ona Alžběta jemu Janovi Volavkovi tou žalobou povinna není. Že pak některá domnění z strany i svědků této pře na touž Alžbětu se vyhledala, z těch ona Alžběta povinna jest se přiznati o sobě podle práva (24. září 1565. Napraven. My Max. an oznamujem oc, že raddy naše etc. takto ten orie. napravují: Poněvadž se jest to z akt té pře vyhledalo a našlo, že ona Alžběta Brožková proti panu jest, a k tomu jiní těžcí potahové takového čarodějnictví a kouzlův, věcí dalekých, na ni se vztahují, z těch příčin pro dokonalejší takových kouzlení a čárův vyhledání a těch falešných věcí přetržení na ni Alžbětu Brožkovou právo outrpné puštěno býti má podle práva. Dán na Hradě našem Pražském (26. listopadu 1565). Tu porokmistr a rada města Chrudimě oc vypovídají: Ačkoli to od poctivého pana Jana Janovského z Soutic a na Vorli, hejtmana kraje Chrudimského, aby Káča Krejčova z Lhanic jeho skrze čáry a kouzly sušil, měla provedeno není, a ne poněvadž se to z svědků našlo, že ona Idem v takový nemoci postavením, jak by se opravovati měli, radila a je učila ano i jiným škodila, sama pak, když do vězení dána býti měla, pod paží kohosi chleba sobě dala a tudy v domnění upadla, z těch příčin pro vyhledání zlých skutků ku právu útrpnému dána býti má 1. července 1574.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého. (Další řada.)

Ruští bonifikace. R. 1813 Rusi hnali se skrze Českou zemi za Francouzem. Tehdáž Rosiané táhli, když Napoleona pronásledovali z Moskvy až do Paříže, kdež se vzdáti musel, jedno oddělení Rusů skrze Čechy táhlo, aby mu u Drážďan nadešli, skrze Jičín, Kralohradec, přes Prahu, Litoměřice k Teplici, několika stranami stupovali, ale mnoho vejloh, škod rolníkům, měšťanům a vrchnostem nadělali, neb rozkaz měli, aby je vyzdravovali na tomto postupu a se vším zaopatřili, že to všecko Rosický car Alexandr I. zaplatí a skutečně také dle doslechu 3 miliony rublů do Čech bonifikaci poslal po válce francouzské, která za Napoleona I. Bonap. 30 let v Europě trvala s Rakušany, Prusany, Spaniely, Vlachy atd. a naposled s Rusy, pokud Napoleon nebyl lapen a na ostrov Helenu zavezen. Tehdáž v Praze byl c. k. Major Elhauser vojenským ubytováčem nejvyšším (Oberster Kvartirmeister) nad Čechy pro Rusy, jenž byli dokonale r. 1813 pohoštěni na Čechách. Všecky škody a vejlohy, co byli Rusi způsobili, sedláci, měšťáci, vrchnosti skrze krajské ouřady a Magistráty sepsali a Výboru stavovskému v Praze skrze p. Bretfelda, nejvyššího stavovského ouda výboru šlechty české, a p. Künertha, stavovského kasíra p. Elhauserovi podali, p. Elhauser z těch 3 milionů ruských vyplácel a poděloval p. Künertha, Bretfelda a j. v. ouředníky, aby opět nižším ouřadům a tito lidem škodu trpícím vesnicem a městům podávali. Někteří náhradu dostali, ale někteří ničehož neobdrželi, za mnohými peníze ruské zůstaly ležeti. Mezi tím Elhauser zemřel. Paní jeho žádala pensí, ale žádnou neobdržela; protože mezi tím se mnozí hlásili u zeměpána Františka I. o bonifikace, že by žádné nebyli obdrželi. Bylo to semo tamo vyšetřováno. Každý to posledně strkal a kladl vinu na Elhausera. Paní jeho ale nepřestala osobně žádati o tuto pensí císaře Františka I. On jí pravil: že se pronevěřil v poděloványí ruských penězích. Ona odpověděla, že ona toho vina není a za muže že nemůže a jestli on se pronevěřil, že jich bylo více nejen on sám a podala zeměpánu balík spisů a důkazu toho. Ona dostala pensí a císař pán dal to všecko vyšetřiti. V jeho (Elhauserově) archivu nalezla se kniha týdeník příruční »Manuale«, kdež podotknuto stálo, že 3 miliony ruských peněz bonifikac pro Čechy přijal a také tolik tisíc každému členu Výboru stavovského p. Bretfeldovi atd. a mocli p. kasírovi Künerthovi atd. z těch peněz vyplatil. Jistý N. aktuar při kommissí v knize in folio nalezl, předseda kommissí to přečetl kommisarům, kdo všechno a mocli obdržel z těchto peněz. Knihu tuto uložili do almary, řetězy sepjali a pečetěmi, každý svou přitiskli i komissní pečetí zámky, řetězy i při almaře v Archivu za 14 dní, že budou dále tyto věci vyšetřovati. Stalo se tak. Přijdouce, ohledali zámky u řetězů zavěšené, pečetě neporušené, nalezla kommisse, že ničem hnuto nebylo, vezme tento týdenník Manual knihu Elhausera, hledá a probírá listy, na

Digitized by Google

kterých listech ono poznamenání rozdaných bonifikac stálo; ale nemoha ty listy nalézti, listy byly v pořádku, dobře spočteny a na místě tom stál aučet kuchynský na těchto listech vydání na pokrmy. Kommissary si to osvědčil přednosta kommissí, že to slyšeli, co byl četl. Tito ale pravili, že to neviděli, jen to slyšeli od něho čísti, aby se byli přesvědčili, že neví, jak se to stalo a oni také že nevědí. Předce ale se předseda kommissí se pamatoval, že Künerth kasír kolik tisíc těchto bonifikac od Elhausera přijal; ale Künerth byl na smrt nemocen, p. doktor Kromcholz mu podal mošus s žampanským vypiti, aby ho ze mdlob vzkřísil na několik hodin, lid tu stál, aby jim ty požadajičnosti mohl jen podepsati, že on ty peníze přijal a lid pražský mohl být vyplacen. Stalo se tak, na které se mohl písemnosti podepsati, ti lidé byli vyplaceni, ale bylo jich málo, protože dlouho kasír nebyl při sobě, ač dostali přece mnoho tisíc, ale Künerth brzo na to umřel. Nyní se věřitelové obrátili na p. Bretfelda jako nejvyšší hlavu výboru šlechtického, který také mnoho tisíc bonifikac přijal od Elhausera a Künertha kasíra. On byl přítel p. arcibiskupa Chlumčanského, který mu napomohl kolik tisíc zaplatiti. Bretfeld 30 tisíc vyzdvihl ze spořitelny a bonifikace zapravil mnohé, napotom se rozstonal na smrt a bylo konec všemu, důkazů dalších a nítek od klubka znaných nebylo, bylo po bonifikačných penězích. Někteří byli zaplaceni a mnozí musili utříti sobě suché huby. Sdělil Matěj Kalina, doktor práv, patron zvikoveckého beneficia r. 1832.

Roztoky na levém břehu Vltavy, kde řeka Vltava potůček »Ouvalky« od Kněžovsi běžící Kněživkou, Duchoměřicemi, Statenicemi, Černým Volem atd. pije (t. j. do Vltavy se v Roztokách vlívá), někdy u Roztok skrze rybníky se prolíval, odtud v Rybnikách ono místo slove. — Potoky okolo Roztok na levém břehu Vltavy. Na Čakově na Roztokách nad jalovou strouhou velkého mlýna od čakání vody a bláta. Na Solniku, zde studánka. Jest to rovina 115 jit. polí, za ovčinem vrchnostenským na západ vedle cesty z Roztok do Žalova na hoře na pravé ruce. Nad Žalovem. Na Krásné hoře, krásná hora, písčitá, křemínkovitá, leží za Malým Hájem. Na Velkém Háji jest velké pohřebiště s 50 mohylami sklepenými. Zde je plno popelnic rozličných vkusných a hrubých rozličných podob a v nich plno kruhů malých a velkých bronzových i jehlic a pálených kostí v karhancích. Za tímto hájem přes důl je Malý Háj.

Rinocera předpotopního zvířete pozůstatky, hnáty, oudy, skamenělé kosti vykopal pátratel pod hlinou 4. i 5. sáhů hluboko v zemi v písku hrubém v cihelnách za Bruskou bránou v Hergetově cihelně hnáty; též u Čičovic, též u Vokovic mezi Chudobovou a Hladikovou Cihelnou opět půl čelistě čili půl sanice se zuby velikánskými na $1^1/_2$ palce do kostky v šíři na 3 palce dlouhé zasazené v kosti dásňové již skamenělé čelisti půlka na střevíc dlouhá.

Pohřebiště Radověsice na panství bílinském mezi Bílinou a Kostomlaty v středohoří kuželovitém v Litoměřicku zde u hřbitova nového kopeček, kruhy dva bronzovy zavřeny, meč a podkovy železné r. 1832 vykopaly. Svědek očitý Jan Jař, lokalista.

Digitized by Google

Uroz. Páni z Růže (Rosenberg) Rožmberkové. Ze stavu panského množství se jich v Diadochu podotknutých nalézá. Dům majíce na Hradčanech na Praze veleslavný vedle královského hradu; v něm se nyní ústav uroz. šlechtičen hradčanských nachází. Čeští Rožmberkové měli v erbu růži bílou, která zvadla a veškerá rodina vymřela. Němečtí Rosenbergové měli v erbu žlutou, také vymřeli a vlaští Rožmbergové posud žijou, ti mají růži červenou v erbích svých. Počátek urozených pánů Rožmberských pochodí prý z prastaré doby římanské. Jejich praděd prý byl vladařem belgickým za dnů římanských, nepřátelé ho pronásledovali a povraždili. Jeho paní strachem prchla do lesu, kdež medvědi svůj brloh měli, v kterém ona dceru porodila, tito medvědi ji neublížili. V tom přátelská strana jeho slídící paní jeho po lesích, nalezla ji v medvědím brlohu pojali ji k sobě i s dítětem. Ona brzo na to umřela a dcera její se prý ve Vlaších provdala za pána velikánského z rodu šlechtického, který přijal od tohoto děje do svého erbu dva medvědy a nazval se »Ursinus de Rosa« a jeho potomci se psali »Ursini de Rosis.« Německá rodina se podpisovala: »Bäringer fürsten von Rosenberg«. Tato pověst udržuje se po Čechách v lidu českém.

Robota. Roboty počátek na Čechách. Čechové jako i ostatní slovanští kmenové žádných robot neměli. Čechoslované byli svobodní jako podnes Srbové na Dunaji a j. v. Všichni statkáři vzdělávali role sobě sami, vorali jako Přemysl stadický, jejž poslové od Libuše vyslaní u pluhu s voly spřaženými na Stadicích nalezli. Pozdější knížata a vojvodové čeští o majetek, statky, hrady mezi sebou bojujíce, jedni nad druhými se mstíce, zvítězivše, sobě hrady jako na Německu přivlastňovali a lidi vydobyté a podmaněné za otroky držíce, na své statky je brali a pusté pole, dědiny jim vzdělávati rozkazovali. Jakož Chruštěnáci pravějí u Loděnic nad Kačákem, že jsou zajatí Polané od Jaromíra, aby mu dvory vzdělávali atd. Nad těmito otroky zajatými byl ustanoven kmet, který je hlídal, aby neprchli, jako dozorce. Když rytíř v prostředním věku nad rytířem se vypínal, zpupněl, mstil, silnější nad slabším vítězství slavil, když mu vše odňal, popálil, trzkotal, lid mu jeho zajal atd., tím během mnozí rytíři sbohatli, množství dědin, statků, hradů, dvorů atd. nabyli, tudy mnoho dělníků ku vzdělání rolí zapotřebí měli. V Čechách bohatí páni byli páni z Růže (Rožmberkové), Lobkovicové, Berkové z Dubu a Lípy a j. v. Když otroci jejich nemohli práci postačiti, podělati, tedy lidi prosili, aby jim nápomocni byli, oni opět se jim zavděčili, ňáký kousek lesa, polí atd. pastvě obětovali. Lid zvláště na jaře při zasetí a ve žních slíbil pánům nápomocen býti, lid něco za něco udělal, z toho dlouhého obyčeje povstala povinnost a z povinnosti přinucení. Ferdinand II. po bitvě bělohorské rozkázal, aby se přísně lid ku robotě uvazoval, k robotě přidržán byl. Po bitvě 1620 nalezl vrchní Pelzl (vlastně) Kožíšek na Vysokém Chlumci urbář (urbarium) starý! V něm stálo: Kožíšek, celý sedlák z čísla 65. dělával 12 dní roboty do roka; však okolo r. 1820 již stálo u toho čísla 150 dní roboty potažitý a mnoho dní ruční; patrný důkaz, že robota sedlákům se většila, připisovala rok po roce: 1) zvláště po

Digitized by Google

bitvě na Bílé Hoře, když 36.000 rodin českých se šlechtou českou vyhnáno bylo; 2) nápotom po 30. leté válce, když zde Švédové s vyhnanými Čechy, nemohouce statky sebou vzíti, tak je vydrancovali a spálili. Těmito válkami množství cizozemců se do Čech vloudilo a zde usadilo, jenž pozůstatek Čechů do robot vehnali.

Jan Soukup:

Pije jako Holandr.

Z dějin českého pořekadla.

V Praze i jinde slýcháme často pořekadlo: Pije jako Holandr[1]); říkají tak o nedopitovi, který »leje pivo do sebe jako do holinky«. Holandrem je tu míněn Hollanďan, patrně typ pijana. Kdy a jak pořekadlo české vzniklo, nelze říci s určitostí, ale nejsme asi daleko od pravdy, když řekneme, že se tak stalo jistě již ve druhé polovině 16. století.

Pijanství nebylo u nás tak rozšířeno v době starší.

Jan Butzbach líče ve spise z r. 1506, jak čeští venkované jedí, dodává o pití: »Ale při pití, abych pravdě dal svědectví, jsou daleko slušnější a mírnější, než nacházíme v místech na pobřeží mořském, kdež i tři nebo čtyry ženy (což platí zejména o Hollandsku) vypijí za den nebo i za půl dne soudek piva, v němž je rozpuštěno máslo. Takovou měrou chtěl bych zajisté deset Čechů napájeti po celý týden«.[2])

Tento prazvláštní obyčej budí v nás nechuť při pouhém čtení o tom. Než ani století neminulo a obyčej takto píti zavlečen byl i k nám, jak lze vyčísti z listu vlasteneckého Karla Staršího z Žerotína. Píše Fridrichovi z Žerotína a na Židlichovicích dne 28. listopadu r. 1591 z města Stadenu, 5 mil za Hamburkem blíž moře: »Račte mi věřiti, že nic nezávidím těm, kteří doma u peci sedí, pečené jabka jedí a teplé pivo s máslem pijí, jejichžto mysl od dneška až do zejtřka a ne dále se vztahuje; aniž lituji toho, že moha sám dobré bydlo míti, jako kdo jiný, dobrovolně jsem zlé vyvolil.«[3])

Karel Starší z Žerotína naráží tu patrně na obyčej známý již i ve vlasti, neboť jinak byl by se rozhovořil o něm, jakožto o cizí zvláštnosti doma neznámé, jež by tedy mohla zajímati.

Spravedlivě vytýká Zámrský lidu českému r. 1592: »A již netoliko mluviti, ale choditi, se obléci, posedětí, ba i pojésti a se napíti neumějí po česku.«[4])

---

[1]) Novák Jan V. Dr.: Frt. Lad. Čelakovského Mudrosloví. Vyd. II. r. 1893 str. 480.

[2]) Český Lid VI. 273, Dr. V. J. Nováček: Ja... Českém, zvláště o lidu venkovském z r. 1506.

[3]) Brandl V.: Spisy Karla Staršího z Že... sv. I., str. 65.

[4]) Postilla M. Philadelpha Zámrského. Vyd. J. ...

Digitized by Google

OTÁZKY A ODPOVĚDI.

* *Prskači-Pecivalové.* V Českém Lidu XV. 1906. str. 471. táže se p. A. Blažek: Může-li někdo více o pecivalech, jich práci a životě povědětí? Pokud se z dětského věku pamatuji, opovídám: Před 50 lety na Boleslavsku stávala ve vesnicích, ve větších hospodářských staveních veliká kachlová kamna, v kterých se topilo a vařilo, v zimě pak u teplých kamen celá rodina se ohřívala a večer předli len, drali peří, při tom zpívali, pohádky povídali a kde co nového vypravovali. Vedle kamen stávala také pec, v nížto se chleb pekl. V té se topilo méně, jen k chlebu. Pec tu jmenovali někde také peklo, že se v ní více bochníků chleba peklo. Že se v peci méně, v kamnech však více topilo, usazovaly se od kouře v kachlíkách saze, které musely býti alespoň jednou za měsíc vymeteny, vyškrabány a vyčištěny, aby v nich lépe hořelo a dobře se vařilo. Chodili kamna vymetat »Prskači«, jako nezbední žebraví kluci, zpustlí otrhanci, vysloužilí vojáci, kteří práci odvykli a jiné obživení neměli, a co od vymetání nějaký groš dostali, to propili a zase nic neměli. O potravu starost neměli, neb kde vymetali, tam se také najedli. Když měli někde chatrná neb stará kamna, z nichž se při topení kouřilo, ty prskač vymetl, zamazal neb opravil, i také některý celá nová kamna postavil. Na noc pak zůstal neb si vlezl do pece neb do kamen na teplé místo, kde se topilo, líhaje hlavou ven a pod hlavu si dal svůj ranec, jestli jaký měl, s černým prádlem. Ráno časně z prsku vylezl ven, aby ho tam hospodyně při vaření snídaně neudusila. Po snídaní šel o dům dále neb do druhé vesnice. Co znak svého černého řemesla, nosili na hlavě za kloboukem neb za čepicí pro parádu z husího křídla peroutku, kterou prskač saze z prsku vymetal, a v ruce neb za pasem zastrčenou po rytířsku železnou škrabku neb šornu, kterou v kamnech usazenou škváru s kachlíku vyškraboval neb odlupoval. V obličeji se zřídka kdy myl, bývaje obyčejně učerněný a umouněný. Děti na prskače pokřikovali: »Prskavec, prskavec, vzal v kuchyni pět vajec, bába mu je upekla, von s nima vlez do pekla.« Prskač děti honil, hroze jim, že je také odnese do pekla. Děvčata zase škádlil, chtě od nich hubičku, aby je počernil. Nejvíce práce, spěchu a chvatu měli před velikonočními svátky, aby všecky pece, prsky a kachle vyčistili, aby se to panimaminkám dobře peklo a vařilo. O středu (sazometnou) před Zeleným čtvrtkem mívali svůj výroční svátek. To se v některém statku najedli, co jen mohli, pak šli do hospody, kdež pili, až se hory zelenaly, při tom zpívali, hádali se, křičeli a hulákali, až uši zalehaly, každý dle své povahy. Který prskač dožil staršího věku, pak obyčejně churavěl, kašlal, byl dušný, až konečně na souchotiny někde před peklem skonal. V pozdějších letech, kdy byly vynalezeny sporáky, kodymky, kamna na spodní tah, kachlová kamna mizela a s nimi také nadobro zmizeli prskači, pecivalové. Jan E. Konopas (Sudoměř u Ml. Boleslavě).

Digitized by Google

* *Kabacoun.* Slovo to uvádí Jungmann s. v.: »Kabacoun, kabacounek, a) kyj, klacek, ein Prügel; b) kulaté, k jitrnici podobné náčiní z plátna, k zatáčení okolo něho vlasů vzadu pod týlem, Haarwurst; c) košík pro koně, krabuška, Maulkorb.« Zaslechl jsem, že také říkají tak košíku pro psy v době kontumace. Kdo z čtenářů ví o tomto názvu a jak se vykládá?

J. Fleischman.

* *Nařízení 1774, 9. září o sanytrnících.* 29. Circulare vom 9. Septembris (1774) enthaltend die allerhöchste Resolution: dass die Grund-Obrigkeiten von denen Salniter-Siedern, wann sie mit ihren Hütten, Kesseln und anderen Erfordernissen sich auf obrigkeitlichen Grund niederlassen, zwar in Ansehung dieser zur Erzeugung nöthigen Plätzen einen mässigen Zins abzunehmen, dagegen aber keinerdings für die blosse Grab- und Aushebung der Salniter-Erde, wann solches patentmässig geschiehet, und diese Erde auf einem andern Platz ausgelanget wird, einigen Zins abzufordern befugt sein sollen. V tištěném extractu oběžník nařízení a patentů vydaných Moravským guberniem od 1. července do konce září 1774.

Dr. J. Kalousek.

SMĚS.

* *O ďáblu.* (Hanácká zkazka.) »Pánbu, jak ten (t. j. ďábel) ho pokósel, on teda povídal, že na sódné deň bode bit — ož ani nevím, kolik tech hromů za ranu,« rozpomíná se panímáma Měšačka. »A on ten ďábel odělal z hlene (z hlíny) sedm chlapů — dež Pánbů stvořil člověka, teda on 7. A tak mo Pánbů řekl, že dež se jich odělal, že to bode jeho 7 hromů a ti že bodó po něm bit až do sódnýho dňa.«

Blažena Stržínková.

* *O bosorkách na 1. mája.* (Hanácká pověra.) Na 1. mája majó bosorke bál, jezdijó na pometlách, na lopatech. Tenkrát majó velikó moc k dobetko škodit. A jedna si štěžovala, že k téj selce nemohla přestópnót, že má te kraviska nakóřený, ale ne jedňém, ale paterém: mateřeskem, toletiskem, kopetniskem, psitrněskem a tourantiskem. Te se světijó a tém se chlív vekóří a trochu kadidla do teho. Hdo chce, modlí se k sv. Benediktu a Valentinkovi, ti só proti čarám. — Jeden člověk zmišale se mezi bosorke — beli navalené — a tož tancovale s něma a pile a tož jim okradle dva hrníčke, strčile si jich do kapsy, abe one neviděle. A přenesli jich dom a postavile jich na lešto. Toze bely krásný te hrníčke. A měle dvě dcere. A tož te ležely na lůžko a dívale se, ežli jich tam ovizó na té lište. A one vstale, šle dojista na lešto se ani nepodívale. A on ten tatík vstale z lůžka a šle k té liště a dívají se, jak se te hrníčke lesknó. A hledijó: »Deť jsem je sem postavil a nejsó to.« A vestópile na stoličko a našle — kravské pazóre! »A tož já jsem z takových pil?« a vehodile jich oknem.

Blažena Stržínková.

Digitized by Google

streut sich vorfindet, sorgfältig zusammengetragen ist. Zuerst werden die Werke der Alchimisten angeführt, dann ihre Biographie. Es sind im ganzen 63 Namen verzeichnet, deren Träger kürzer oder länger am Hofe Rudolphs oder einzelner Edelleute geweilt haben, und es dürfte sich ihre Zahl wohl noch vergrössern lassen. Bei manchen dieser Alchimisten nimmt sich die angeführte Bibliographie wie eine Monographie aus (z. B. Sendivogius). Ich mache auf einige besonders aufmerksam: Beutler David, de Boot Boet. Ans. Brugensis, Bragadino Graf Marco, recte Mamugna (Pasquillus zu Ehren Marco Pragadinos, der bald nach Ostern an Galgen geraten möchte, 1591. 4°; Pasquillus von Marco Pragadino, dem gewesenen falschen Goldmacher, 1591, 4°) Colonna von Fels. Crusius Mart. mit seinem Werke: De metallis diversi tractatus, der Engländer Dee John (Monas hierogliphica, mathematice, magice, cabbalistice et anagogice explicata 1564 etc.), Mart. de Deele, Laz. Erker von Schreckenfels, Joh. Frankh von Frankenfels (Epistola de arte chymica 1636), Is. Joh. Hollandus, Sinapius, Johann Ticinensis, Ed. Kelley (Talbot Engelender), de Lassuoiro Joh. (Tractatus I. de secretissimo philosophorum arcano, II. de lapide philosophico, Pragae, 1611), Lavinius Moravus, Libavius Andreas (Alchemia 1597), Maier Michael, Bavor Rodovský, Ruland sen. et jun., Scotto Alessandro, Sendivogius (eine ungeahnte Bibliographie seiner zahlreichen Schriften, Uebersetzungen dieser, Lebensdaten und Lebensbeschreibungen aus allen Literaturen Europas). Schwaertzer Seb., Stolcius von Stolcenberg, Syrrus Cl., Taucke Joach., Wychperger von Erlach, Zajic von Hasenburg u. a.

Nach den Alchimisten kommen die Goldsucher des Erz- und Riesengebirges zur Besprechung. Zibrt bringt mit ihnen in Verbindung das Entstehen der Sage vom „Rübezahl", zu dessen Geschichte die sämtliche Literatur zusammengetragen ist (Nro. 10813—10989). Tatsache ist, dass durch die Alchimisten zahlreiche Präzepte und Anweisungen in Gebrauch kamen, wie in den Bergen das Gold zu finden wäre. Es entstanden die sogen. Walenbücher, welche aus einzelnen, zusammengesuchten Notizen über Goldvorkommnisse in den deutschen Mittelgebirgen bestehen (nach Schurtz). Im Anschluss daran ist die Bibliographie der Mandragora, der Alraunwurzel. Im Aberglauben des Volkes hat die Sage von der Alraunwurzel, deren Ursprung in der Zeit Rudolphs zu suchen ist, eine grosse Rolle gespielt und jedermann wird Zibrt nur dankbar sein, dass er auf eine ganze Reihe seltener Drucke aufmerksam macht (Schmiedel, De mandragora, Lipsiae 1655; Thomasius, J., De mandragora, Lipsiae 1655; Deusing, De mandragorae pomis, Groning 1659; Liebetanz, Disputatio de Dudaim, Wittembergae 1660; Reiss, Mandragora, Altonaviae 1666; Grossgebauer, De mandragoris 1692 usw.) Daran reiht sich die Astrologie und Astronomie mit ihren Vertretern Tycho Brahe, Joh. Kepler und dem Kammeruhrmacher Rudolphs Joost Bürgi, dem Erfinder der logarithmischen Tafeln. Bei Tycho Brahe und Kepler ist zugleich eine vollständige Uebersicht über die gesamte Tätigkeit dieser Männer (Nr. 11033—11141 und Nr. 11142 bis 11196) gegeben. Eine sorgfältige Berücksichtigung findet auch das ganze Leben Prags unter Rudolph II., die Prager Burg, die Ballhäuser, die Fechtschulen, das Duell, die Juden usw. Dann folgen die Quellen zur Geschichte des 30 jährigen Krieges, die Bearbeitungen dieser Periode, die Kriegsgeschichte (in militärisch-technischer und militärisch-geschichtlicher Art behandelt) und die Städte im 30jährigen Kriege. Zu erwähnen wäre noch, dass bei jedem Jahre die Literatur über verschiedene Unglücksfälle, Krankheiten, Pestseuchen, sonderbare Erscheinungen, Kometen verzeichnet ist. Bei der Fülle des hier gebotenen Materiales können wir dem Verfasser nur dankbar sein u. das Werk jedem Forscher bestens empfehlen.

Professor *P. Zabolotskij v Žurnalu ministerstva osvěty* v Petrohradě, 1907, č. 2., str. 291 píše o téže knize Zibrtově: . . . Правда, въ чешской научной литературѣ не существуетъ еще пока такихъ полныхъ библіографій по исторіи литературы, каковы русскіе извѣстные труды Межова, С. А. Венгерова и А. В. Мезьеръ или Bibliografia polska Estreichera, но попытка

Digitized by Google

въ указанномъ направленіи уже дѣлается; мы имѣемъ въ виду еще незаконченный, но тщательно выполняемый и быстро подвигающійся впередъ трудъ библіотекаря Чешкаго музея проф. Зибрта „D-r Č. Zíbrt. Bibliografie české historie". „Исторія" понимается авторомъ широко, и если его трудъ будетъ доведенъ до конца въ томъ же духѣ, какъ ведется теперь, то онъ будетъ настольной книгой не только для историка въ узкомъ смыслѣ слова, но и для историка литературы, этнографа и. т. д.

Ferd. Pátek:

Česká literatura lidovědná za rok 1906.

Šujanský Fr.: Ešte raz o „mackovi". ib. 183.

Švagr B.: Liščí hody. Č. L. XV. 1906. 205.

Tenora J.: Píseň o výkupu z roboty. Č. L. XV. 1906. 430. Z pamětní knihy Jiřika Vrbasa. S. A. V. 1906. 251.

Teplý Fr.: O velkém hrdinovi Janu Sladkém. Č. L. XVI. 1907. 30.

Tesař P.: Monopol na tabák. S. A. V. 1906. 1. Selské roky. ib. 79.

Tiray J.: Osťatý dub hraničný. ib. 193. Pojišťování od ohně. ib. 126. Starobylost některých přezdívek ib. 127.

Tischer Fr.: Divoká honba. Č. L. XV. 1906. 290. Chrt, vlk. ib. 338. Zpráva ovčáků panství Chudenického pro úřad vrchnostenský r. 1735. ib. 349.

Toužil G.: Očarovaná hájovna v Třídvorech. ib. XVI. 1907. 90.

Tuč E.: Několik pořekadel a pranostyk z Trnavska u Třebové. S. A. V. 1906. 187.

Turek Kajetan.: Potvrzení výsad a svobod městu Benešovu od Jos. Jana hraběte z Vrtby (r. 1720). Hlasy od Blanika, roč. XXII. (1906), č. 23 a 24. Povinnosti šenkýře na panství konopišťském na poč. 18. stol. Hostimil, roč. XXIII. (1906), č. 35. Benešovský špitál sv. Alžběty. Hlasy od Blanika, č. 1 a 2, roč. XXIII. (1907). Ceny v Benešově v l. 1771—80. Táborský kraj r. 1905. č 43. Švédové v Benešově r. 1648. ib. č. 50. Katovna v Benešově ib. r. 1906, č. 1. Benešovský gymnasista demonstrantem. ib. č. 4. (Politická píseň z r. 1868 „Bělohorská" na nápěv „Kde domov můj".)

Tykač J.: Píseň o přednostech čili představených. Č. L. XV. 1906. 413. Spravedlivý čert. ib. XVI. 1907. 112.

Ugwitz A.: Dodatky ke článku o včelařství. S. A. V. 1906. 58. Vinné fury. ib. 110. List 1476, kterým Ctibor z Cimburku lidem Troubeckým dvůr pustý, lesem zarostlý v Troubkách pouští pod plat a na rozdělení. Listinář. S. A. V. 1906 č. CCCV.

Vacek Fr.: České pověsti ve 12. století. Program reál. gymnasia v Praze, Křemencová ul 8°. Str. 28.

Valchář J.: Doušky lidových dopisů na Ledečsku. Čásl. kraj I. 1905. 25. Slib věrnosti a poslušnosti poddanské v Křivsoudově. ib. 31. Slouha v Ledči nad Sázavou. XVI. stol. ib. 33. Zápisky Matěje Berana, krejčího z Nezdína na Ledečsku. ib. 60.

Vaněk J. A.: Dřevěný kostel ve Lhotě Záhajské z r. 1596. Č. L. XV. 1906. 303. 468.

Viktorin Fr.: Duše v kolínku u povřísla. ib. 61.

Vlasáková J.: Povídka i písnička o „Arnoštovi a Bělince". ib. XVI. 1907. 112. Zažehnávání dětí ze Žiželic n. Cidlinou. ib. XV. 1906. 202.

Vojtek M.: Jedlá a odev v Terhovej. Čas. mus. spol. IX. 1906. 43. Povery v Terhovej. ib. 40.

Volf J.: Přísaha staršího z pivováru v Klatovech. Č. L. XV. 1906. 204. Žižkova kuchyně. ib. 396.

Vondráček O.: Koupání noh na Velký pátek. ib. 300.

Vršatský: Mena honov v Trenčiansku. Čas. Mus. spol. IX. 1906. 54.

Vydra Št. K.: Vykupování jména řeznických tovarišů horaždovických v 18. století. Č. L. XV, 1906. 337.

Vyhlídal J.: Jaké zná Hanák ptáky? ib. 311. Rok na Hané. Vlasť, XXII. 1906. 25. 119. 255.

Digitized by Google

Zahradník I.: Výklady snů podle písmen v modlitbách. Č. L. XV. 1906. 251.
Zapletal Fl.: „Markrabina". ib. 281. Z bájivé činnosti lidové ib. 201.
Zezula E.: Pokuta za pěstování tabáku l. 1825. S. A. V. 1906. 193. Pranostyky z Vilímova u Litovle. ib, 166. Vrchnostenské úřadování rychtáře. ib. 158.
Zíbrt Č.: Abeceda neb zrcadlo ženské. Národní Listy, 1906, č. 289. — „Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji vždycky hůře" Č. L. XV. 1906. 443; XVI. 1907. 48. 99. — Cech ovčácký. ib. XVI. 1907. 110. — Čištění hvězd. ib. 61. — Člověči sádlo lékem r. 1895. XVI. 1907. 58. — Dopis V. Feyla A. V. Šemberovi o sbírání látky dialektologické r. 1855. ib. XV. 1906. 467. — Faustův plášť r. 1614. ib. 205. — Hledači vody a pokladů virguli. Národní Listy. XLVI 1906. 252. — Květy vánoční. ib. č. 353 (umělé vypěstované květy višňové a pod. na jitřní). — Jak se dívala Božena Němcová na lidové podání v „Babičce" a v slovenských pohádkách. Č. L. XVI. 1907. 1. 65. — Karel Jugl o parádě ženské r. 1745 ib. XV. 1906. 348. — Když dítě pláče celou noc. ib. 396. — Klibna jihočeská. ib 200. — Lidová velikonoční modlitba k jazyku Kristovu, trním probodnutému. ib. 336. — Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž jaký jest jejich rozum 1587. Č. L. XV. 1906. 195. XVI. 1907. 42. 84. — Mužské kroje selské z konce věku XVIII. ib. XVI. 1907 110. — Nosový tanec. ib. 112. — Nařízení Františka I. r. 1807 o sanytrnicích. ib. XV. 1906. 328. — Panská poštolka. Zlatá Praha. XXIV. 1907. 68. — Proti zapomínání recept. Č. L. XVI. 1907. 61. — Vyšívání, jeho technika a užití. ib. XV. 1906. 319. — Vysejpací rakve z doby Josefa II. Č. L. XVI 1907. 87. — Studie Barbory Hoblové o krojích a výšivkách na Poděbradsku z počátku XIX. ib. XV. 1906. 353. — Staročeská kniha cukrářská a kuchyňská. Sbírka původních posud nikde neotištěných návodů, jak strojiti dorty, perníky, marcipány, pokroutky, piškoty, preclíky koláče, lektvaře, ovoce zadělávané (Knihovna „Labužník" I.), v Praze vydává J Reimann, 1906 -7, m. 8°. — „Šestry Slovanské" čili „Spolek Slovanek" r. 1848 v Praze. Kulturní obrázek na základě bývalého archivu spolkového. Květy XXIX. 1907, str. 25 a d. (s vyobrazeními). — Vznešenost kunstu mlynářského. Rýmování ze stol. XVIII. Mlynářské Noviny III. 1906, č. 46–9. — Jesuita J. Barner o mlýnech r. 1706 ib. 1906, č. 49—50; 1907, č. 1. — Schůzka mlynářů u „matky pokladnice". Staré cechovní obřady a obyčeje ib. č. 2. — Staročeské hádanky ze mlýna. ib., č. 3. — Staročeské obyčeje a pověry mlynářské. ib., č. 403. — Sladovnická opera, Dramatický výjev ze života v pivováře v století XVIII. Kvas. XXXV., č. 1., str. 2. — K dějinám piva a pivovarství v zemích českých. Pivovarské Listy 1907. č 5, str. 44. Obsah: 1. Kouzla pivovarského umění. 2. Jan Jeník z Bratřic v rozjařené společnosti ctitelů piva. 3 V pivováře českém v polovici věku XVIII. — Řehoř Hrubý z Jelení († 1514) o užitku i škodě divadel. Divadlo, Rozhledy po světě divadelním V., č. 6, str. 138—42. — Literatura o Rýbrcoulovi. Bibliografie České Historie III., č. 10813—989. — Literatura o mandragoře, ibid., č. 10990—11207. — Netištěné posud dopisy J. K. Tyla. Divadlo V., č. 11, str. 243–7 (A. V. Šemberovi, Fr. Bezděkovi, o kulturních poměrech souvěkých). — Original spisu Tob. Mouřenína r. 1594 o líčidlech. Čas. Č. Mus. 1906, str. 371.
Zich O.: Píseň a tanec „do kolečka" na Chodsku. ib. 305, 406.
Zítek J.: Česká literatura lidovědná. Dodatek ke článkům Ferd. Pátka. ib. 400. Had. ib. 352 Pověry o můře. ib. 434 O pocestném. Pohádka z jižních Čech. Národní Politika. 1906, č. 179.
Zvonička ve Střelné. S. A. V. 1906. 25.
Žákavec F.: Příslovnický, pořekadlový a podobný material z Rešeliova Jezusa Siracha (r. 1561), Progr. reálky v Plzni 1904–5.

Vydání a náklad firmy F. Šimáček v Praze. — Za redakci vůči úřadům odpovídá Bohuslav Šimáček. — Otiskování článků dovoleno pouze se svolením vydavatelství. — Patisk se stihá soudně. — Tiskem »Unie« v Praze.

Digitized by Google

Jan Soukup:

Úborek.

Příspěvek ku výkladu spisů Tómy ze Štítného.

(S vyobrazením.)

Mezi různými zajímavostmi ve spisech Štítného čteme též vzácnou a obsažnou narážku o úborku a to ve sborníku z r. 1376. »Bývá to někdy, že někto zbieraje jahody neb višně češe, maje jich již něco v uborcě, uzří jich na některej nesnadnej větvi několik neb na příkré skále aneb u blátě; chtě jich dosieci, brzo ty rospe, ježto jě jměl dřévě«.[1]) Podobně zmiňuje se o úborku a účelu jeho jinde: »Bývá i to, že sbieraje jahody někto uzří někte jahody, k nimž musí přes bláto neb přes některú příkrú stráni; i padne, da k nim, a ty rospe, ještoj měl v úborce dřeve.«[2])

Ze slov Štítného usuzujeme, že úborek byl košík, do kterého sbírali jahody a česali višně. Viděli jste však někdy úborek, nebo slyšeli jste aspoň to slovo? Pochybuji. Mladé pokolení nezná již ani toho slova a jen tu a tam starý pamětník poví nám význam jeho. Něco uvádí též Jungmann.[3])

Ohlédněme se po minulosti tohoto slova. Poznamenal je již glossator v Mater Verborum, z čehož vyplývá zřejmě, že vzniklo dávno před stoletím XIII.[4]) Palaeontologie linguistická dokazuje také skutečně starobylost úborku a tudíž i správnost tvrzení našeho, překvapujíc shodou pojmenování tohoto téměř u všech Slovanův. Tito užívali tedy úborku vůbec od pradávna pod týmž názvem, všude ovšem s příslušnými obměnami hláskoslovnými.[5]) Úborek se vyskytuje též ve slovnících staročeských

[1]) Erben K. J.: Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských. Praha 1852, str. 77, ř. 25. — Listy filologické XV. 263, Černý K.: Příspěvky ke kritice a výkladu Tómy ze Štítného »Knih naučenie křesťanského«.

[2]) Vrťátko Ant. Jarosl. »Thómy ze Štítného: Knihy naučení křesťanského.« Praha 1873, str. 20, ř. 26. — Listy filologické XV. 262.

[3]) Jungmann Jos.: Slovník českoněmecký I. V Praze 1835, str. 29, Aubor, úbor, u, dem. auborek, auboreček, čku. auborečka f. mor.

[4]) Časopis musea král. Čes. 1877, str. 387. Patera Adolf: České glossy v Mater verborum.

[5]) Miklosich Franz: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886, str. 221: »omboru: staroruský uborъkъ, art gefäss: staroslověnsky: ąborъkъ, charvatsky: uborak, srbsky: uborak, česky: úbor, úborek, polsky: węborek, eimer, polabsky: vobŏrâk, dólnolužicky: bork, sbork, malorusky: uborok i łukno; starohornoněmecky: eimbar, prusky: wumbaris, eimer.«

Digitized by Google

věku XIV. mezi nářadím a potřebami domácími.[6]) Z toho se dá souditi, že byl v Čechách velmi dobře znám a rozšířen a že ho bylo hojně užíváno.

Starobylost a zobecnělost jeho dokazuje i to, že slovo »úborek« bylo jménem osobním již ve století XIV. Nejstarší doklad jest ve jméně kanovníka pražského, Beneše z Weitmile, řečeného Úborek, připomenutého v l. 1384.[7])

Ze století XV. dopátrali jsme se jediné zmínky ve slovníku Třeboňském,[8]) která však kromě názvu předmětu nepodává ničehož právě tak, jako jsme shledali v nejstarších slovnících staročeských.

Úborky bylo lze spatřiti také na trhu pražském, jak svědčí pře z r. 1512. »Viktorín pernikář, příležný Jan Davlický, kovář, Mikuláš Domažlický a Pavel trubač svědčili: Byli jsme u Škaredka na víně, tehdy Jan (Davlický) koupil úborek višeň za 4 penieze. I nechtěla (prodavačka) toho úborku dáti a chtěla zaň (ještě) peniez. Tehdy Petr klobúčník dával ten pátý peniez, aby se vo to nehádali; a Škaredek hospodář nedal jemu toho penieze dáti i dal jej sám. Potom Jan sedl s těmi višněmi k mně (vypravuje Viktorín) a já vysul jich něco na stuol . . .«[9]) Tu se dovídáme o láci višní a o ceně úborku zároveň.

Daniel Adam z Veleslavína uvádí úborek stručně: „Košík, kterýž v rukou nosí, uborek, handkorb.«[10])

Jesuita Šebestian Vojtěch Scipio (Berlička) Plzeňský v polemice »Bezženství kněžské atd.«, vydané v Olomouci r. 1617, zapsal na str. 119. říkadlo dětí českých s narážkou na úborek:

Bombe lombe,
kdo je to umřel?
Petr Blázen
pod polštářem.

Umřel zimou
pod peřinou.
Umřel horkem
pod houborkem.*)

J. A. Komenský píše, že pro přenášení jsou: nůše (mošny), koše, košíky (auborky), košíčky etc.[11]) Ve slovníku Václava Rosy († r. 1689) čteme: »Zač ten auboreček jahod?«[12])

Z čeho a jak hotovili úborky, dovídáme se teprve ze spisu tištěného r. 1820. Tam čteme v kuse »O ouborkování nebo kroužkování

[6]) Hanka V.: Zbírka nejdávnějších slovníků latinsko-českých. V Praze 1833. Slov. Rajhradský (mylně zvaný Klena Rozkochaného) str. 96 č. 918: rusta = uborek. — Listy filologické XIX. Flajšhans V.: Bohemář. Str. 484 v. 603: rusta = uborek. — Menčík F.: Prešpurský Slovník. Praha 1892, str. 74 v. 32: uborek = rusta.

[7]) Tomek V. V. Dějepis města Prahy. Vyd. 2. díl II. str. 98 a III. 173.

[8]) Menčík F.: Rozmanitosti I. Jičín 1880. Slovník Třeboňský z konce stol. XV. Str. 14, sloupec b: úborek = busta.

[9]) Obzor (vydávaný Pospíšilem) r. 1855, str. 283. Erben K. J.: Náčrtky z obecného života v Čechách a zvláště v Praze v XVI. věku.

[10]) Silva quadrilinguis. Praha, r. 1598, str. 544.

*) Český Lid XIV. 300: Zibrt Č.: Dětské říkadlo z r. 1617.

[11]) Janua linguarum. Pragae r. 1667. Str. 106, cap L. č. 552.

[12]) Slovník Jungmannův I. 29.

Digitized by Google

kůry«, že »ve mnohých krajinách, kde jahody, maliny, borůvky, kyselinky atd. rostou a se sbírají, dělají se nádobky z kůry, v kterých to lesní ovoce schovávají a na trh nosejí; takové nádobce říkají ouborek! Také někdy uhlíři, dřevaři a pastevcové své boudy kůrou smrkovou přikrývají. Můžeme si pomyslit, jak tím mnoho krásných kmenů zkazejí. Měly by se tedy všecky ouborky pod trestem docela zapovědít . . .«[13])

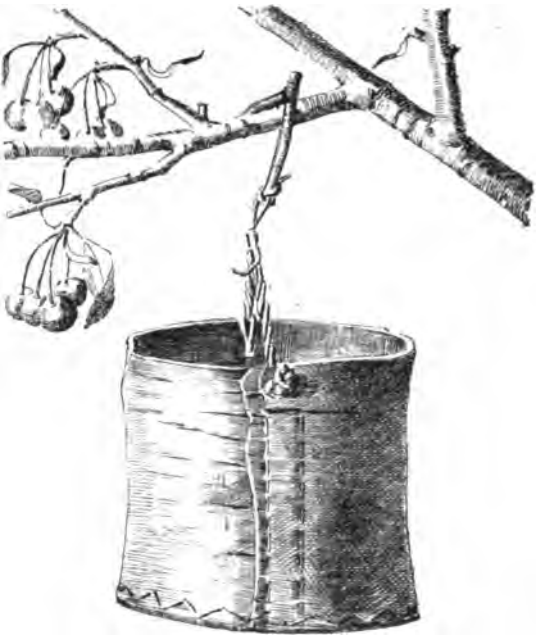

Úborek. Kreslil prof. Frant. Lexa.

Zvěděv odtud, že úborky byly zhotovovány z kůry, počal jsem již tušiti tvar jejich stejně prostý jako prastarý, a poněvadž jich bylo užíváno ještě počátkem stol. XIX., nevzdával jsem se naděje, že snad jej někde přece naleznu. Dlouho, leč marně pátral jsem po něm, až konečně dověděl jsem se, že lidé v okolí Chlumce nad Cidlinou pamatují úborky. Teprve r. 1901 podařilo se mi dostati starý úborek, náhodou zachovaný mezi starými věcmi. Zaopatřil mi jej pan Josef Marhold, rodák chlumecký a příbuzný můj. Přiložené vyobrazení úborku*) ukazuje, že je to malý košík, podobný oněm k hašení. Celkovou podobou připomíná vědérka z konce doby předhistorické nebo starší ještě cisty římské. Náš úborek jest asi 20 cm. vysoký, v průměru má 21 cm. a v objemu 70 cm. Vyroben jest z kůry březové, silné asi 4 mm, a obsah jeho jest asi 4litrový. Kůra tato jest stočena na ruby, takže vlastní líc kůry jest uvnitř válce a lýčí na povrchu. Na straně přesahující konce se kryjí, jsouce

[13]) Umění lesní podle německého a jiných spisovatelů složené, s lesnictvím vlastenským dle vlastní zkušenosti srovnané a vlastním nákladem vydané od Viléma Věnceslava Havelky, forštmistra J. Osv. Rudolfa kníž. z Colloredo-Mansfeldu na panství Opočenském. Přeložil Jos. Ljboslav Ziegler. Sv. II., Praha 1820, str. 202. Jak vysvítá z předmluvy, jest vydání české značně rozšířené a místy docela přepracované.

*) Obrázek úborku jest prací kollegy Frant. Lexy, professora kv[illegible] c. k. vyšší reálce v Rakovníku, jemuž děkuji srdečně za ochotné a [illegible] vedení jeho.

Digitized by Google

[illegible] z téže kůry (někdy [illegible] nádoby stehem [illegible] otvory čtyř[illegible] nebo lýčí a nazpět [illegible] když vyjde, zatáhne [illegible] provazkem, k jehož [illegible] dolejší části [illegible] konec větvice zavěsí [illegible] Na [illegible]ecku říkali tém'o [illegible] a česali do nich [illegible].

[illegible] panství Ná[illegible] dodělají již jen [illegible] a [illegible] dni chodí, kde [illegible] s půdy lipovou kůru, [illegible] ještě při měsíci; šijí [illegible] brzo-li přijde [illegible] Nachodském první [illegible].«[15]

[illegible] Nachodska a chtěl mohl by mi po[illegible] jsem ho o to: ochotně podal mi [illegible] vydávaje mu při tom [illegible] »Úborek na Náchodsku [illegible] z tenkého pásku přidté hřebíčky. Oko[illegible] šili a [illegible] Kůra potřená k tomu sloupána byla se [illegible] nad ohněm, potom před šitím úborků namáčeli ji [illegible] změkla a zvláčněla jako kůže a podržela tvar jí vnucený. [illegible] dírkami navrtanými při okraji provleče se silný provázek a na [illegible] přivázán hášek [illegible] z rozsochy větve dřínové nebo du[illegible] aby úborek s otvorem česání na ní totiž zavěšený tímto [illegible] ve větším [illegible] a češe do něho ovoce se stopkami oběma [illegible] Úborek měřívá obyčejně stařu čtvrtci. Nyní jsem viděl v do[illegible] Pokládám jej za nádobu prastarou. Za mých [illegible] dosud užívá se ho na Náchodsku při česání [illegible] jako nád by sběrači, velmi lehoučké. Hotové úborky bývají také na prodej na trhu v Jaroměři. Nyní však upotřebuje se již [illegible] košíků a košíku pletených místo úborků. Za nedlouho vymizí úborky snad docela a s nimi jméno této nádoby. Přestanou, neboť [illegible] zvlášť lip rostoucích volně po lesích, a tudíž i kůra jejich stává se vzácnější v rozměrech potřebných na úborky. Výrobci jejich vyhynou jako vyhynuli *došťaři*.«[15]) Potud Dr. V. Řezníček o úborku na Náchodsku. K zaniknutí úborků přispěl asi nemálo místy úpadek sadařství, všeobecně však nejspíše bedlivější dozor na lesní hospodářství.

[15]) Národní Listy 1882, feuilleton: Vitovky.

Digitized by Google

Kdybychom měli voliti mezi úborkem a košíkem proutěným, dali bychom zajisté přednost úborku. Tento jest vůbec výhodnější než proutěný soupeř jeho, ač také dosti starý.[16]) Úborek jest lehounký, dá se zavěsiti snadno a všude a sadař může do něho česati oběma rukama. Ovoce lze z něho vysypati lehce, když se provázek s háčkem podrží levicí stranou a úborek se překlopí pravicí. Ovoce může v něm i zůstati a nenabude odporné příchuti jako v některém koši proutěném. V městech kupovali rádi ovoce v úborku, který vábil tvarem jednoduchým a přírodním. A právě tato prostá výroba i tvar jsou spolu s názvem nejspolehlivější známkou a zárukou starobylosti jeho.

Jak jsme poznali již v řádcích hořejších, byl úborek jménem osobním u předků našich. Onen kanovník Beneš Úborek ve století XIV. byl zajisté asi pán neveliký a zavalitý, jak se dá souditi z dosavadního užívání slova toho ve významu přeneseném, na př. v pořekadle na Hořicku. Tam říkají o silném a tlustém chlapci: »To je nadělanej ouborek!«[17]) Podobně říkají u Dobrušky: »To je kus úborka!« Malý, zavalitý člověk na Zbirožsku sluje »úborek (ouborek)«.[18]) Na Zbirožsku lze slyšeti též slovo »úborec (ouborec, houborec)«, když se mluví o něčem, jež zakrnělo ve svém rostu a při tom jest staré, na př.: »Dala jsem si s tou květinou tolik práce — a co mám z ní? Houborec!«[19]) »Oubor, ouborek (čís. množ. ouborky)« znamená též pucher, t. j. švestku zpuchrovatělou (u Písku, Bechyně, Čes. Budějovic a jinde).[20]) Úborek zachoval se i v přísloví: »Hlad není strýc a břicho není úborek.«[21])

Úborek jest takřka kresbou k přísloví: »Sejde s očí, sejde s mysli,« a dokladem, jak slova mizejí.[22])

---

[15]) Otiskuji z dopisu p. Dra. V. Řezníčka ze dne 31. čce 1902.

[16]) Připomínám, že poučují nás o tom krásně naše miniatury. Tak na př. v rukopisu universitní knihovny pražské sign. VII. C. 8 z konce panování Karlova jest na obrázku muž česající jablka a ukládající je do ručního košíku pleteného. Srov. Dr. Č. Zíbrt: Dějiny kroje v zemích českých. Sv. III. 300 a K. Chytil v Památkách archaeolog. XIII. 154.

[17]) Národopisný sborník okresu Hořického str. 117.

[18]) Časopis musea král. Čes., 1881, str. 534. Jan Lego: Příspěvek ke slovníku.

[19]) Tamže.

[20]) Kott F. Š.: Druhý příspěvek k českoněmeckému slovníku. Str. 209.

[21]) Novák Jan V. dr., Frt. Lad. Čelakovského: Mudrosloví. Vydání II. str. 191 č. 662.

[22]) Článek tento jest ukázkou z chystaného spisu: »Ze života a domácnosti staročeské v době Štítného«, kterážto práce bude tvořiti II. díl úvah kulturněhistorických. Díl I. vyšel pod názvem: Staročeské výroční obyčeje, slavnosti, pověry, čáry a zábavy ve spisech Tomáše ze Štítného — ve Výroční zprávě c. k. čes. reálky v Plzni za šk. r. 1901–2 a 1902—3.

Digitized by Google

Dr. [illegible]

Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku.

Za[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Žád-ná ne - ní má, než ta ma - li - - čká,

žád-ná ne - - - ní má, než ta ma - - li - - - čká,

vo - na ště - - be - tá jak la - šťo - - - vi - - čka,

vo - na ště - be - tá jak la - šťo - - vi - - čka.

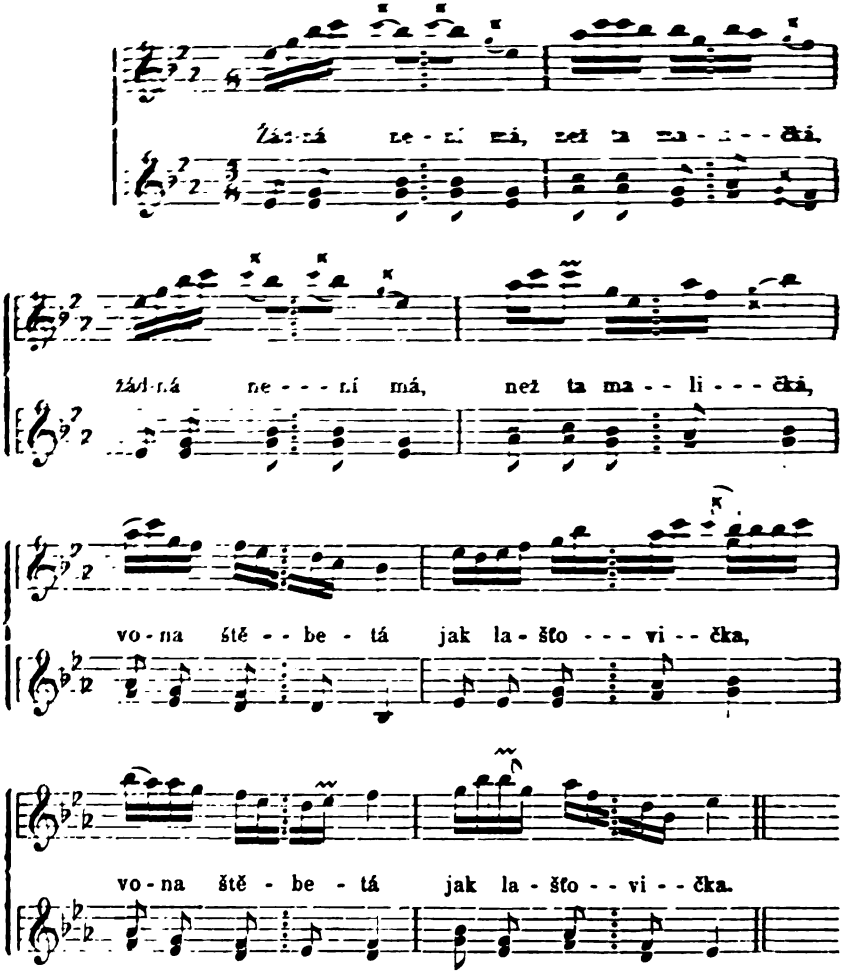

V této písni vyskytuje se rythmus furiantský typu β. Původně zapsal jsem píseň tuto jako tříčtvrteční volného tempa; bylať mi zpívána v soukromí. Teprve tancem i variací při muzice byl jsem upozorněn na

Digitized by Google

to, že píseň jest »do kolečka« a ovšem rythmu furiantského. Zase doklad toho, jak důležito jest pro charakter písně znáti, je-li taneční a jakého druhu. Také v jiných textech, jichž jest značné množství, dokonce i delší písně (vojenská »Ach já nešťastný, všezarmoucený«), jest většinou deklamace »furiantská«.

Jak připojené variace sledují nejen rythmicky, ale i melodicky, frasováním, rythmus furiantský, pozná každý hudebník. Naznačuji to i vazbou šestnáctin aneb osmin.

Druhý a po stránce hudební nejzajímavější oddíl tvoří písně, u nichž rythmus furiantský kombinován jest s obyčejným. Sestavíme-li si příslušný materiál, možno vytknouti několik typických kombinací.

První z nich jest ta, kde jeden (dvoutaktový) rythmus furiantský spojen jest s jedním (jednotaktovým) rythmem obyčejným. Označíme: typ $f + o$. Jako příklad tohoto rythmu složeného uvedu píseň

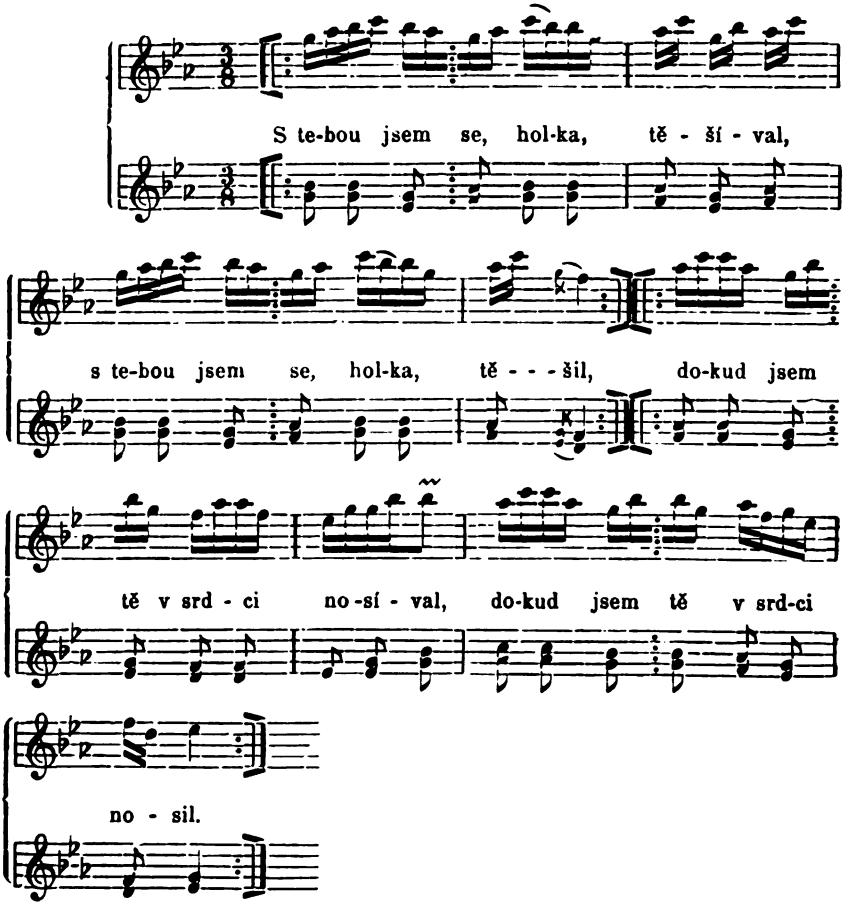

Digitized by Google

Patrně jest při tomto typu jakási nerovnováha mezi dvojtaktovým furiantem, obsahujícím tedy šest dob, a jedním taktem obyčejným, tři doby vyplňujícím, schematicky naznačená

$$6 + 3$$

a nejvíce zřejmá nerovnoměrným rozdělením silnějších akcentů, jež spadají za jedno s počátkem taktu

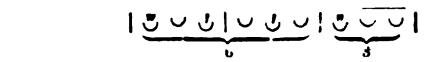

Následek toho jest úsečná forma celého úryvku, zvláště patrná na koncích obou polovin písně, kde na takt (obyčejného rythmu) připadají jen dvě slabiky. U písně ze sbírky Erbenovy č. 96

Čí to koníčky, čí to?

jest úsečnost tato ještě patrnější. Stejně rythmicky založena s písní »S tebou jsem se, holka, těšíval« jest píseň sbírky Erbenovy č. 170: »Jakej bude z tebe sedláček?« Některé jiné texty k písni výše napsané uvedeny byly již dříve v úvodu všeobecném. Z devíti zapsaných textů jen tři mají — jedinou — chybu; ostatní deklamují bezvadně.

Snad toto nerovnoměrné rozložení silnějších přízvuků či vliv textu byl příčinou, že přesunut vzdor rozdělení taktovému s tancem souvisejícímu dá přízvuk ku předu, tedy

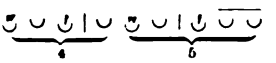

takže docílena jakási rovnováha mezi oběma malými úryvky, schematicky patrná

$$4 + 5$$

tím více pak v textu, ježto spojením posledních dvou krátkých dob v jednu dlouhou poskytuje dva úryvky čtyřslabičné (slova neb skupiny). Příkladem takového rythmu jest píseň

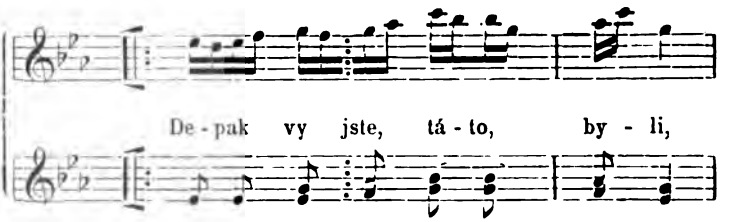

Digitized by Google

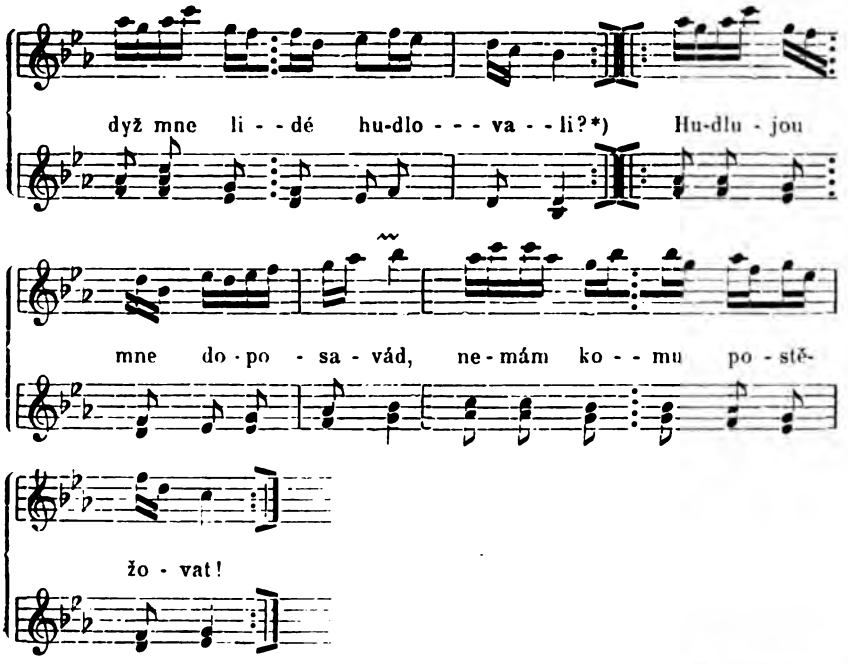

jakož i píseň s ní souzpěvná, t. j. pro tytéž texty používaná, rythmicky identická, melodicky však rozdílná:

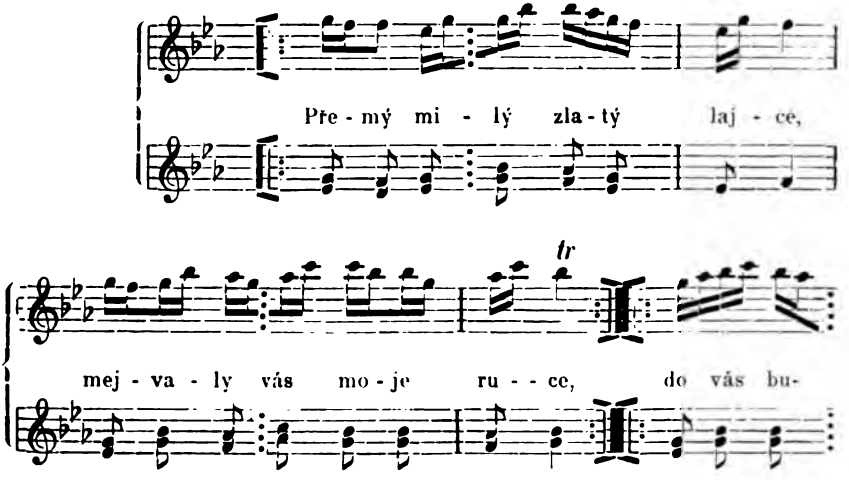

*) hudlovati = týrati, špatně zacházeti.

Digitized by Google

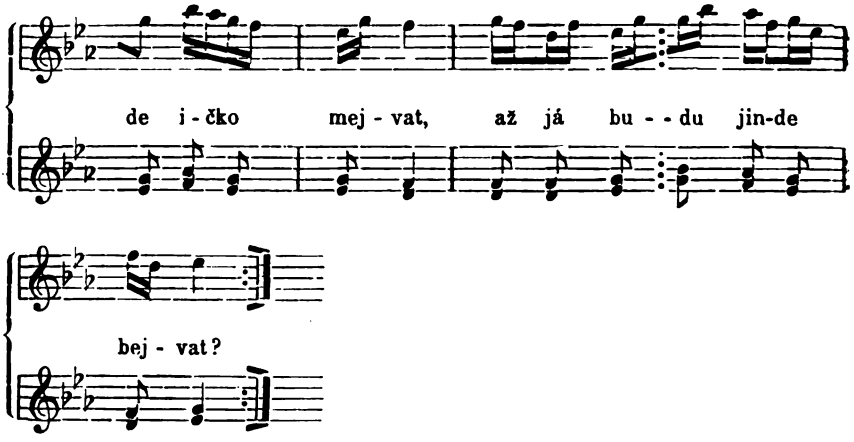

Zajímavý jest rythmický dojem těchto písní, jsou-li pouze zpívány. Zdá se nám, že máme tu co činiti s taktem dvoučtvrtečním, v jehož každém druhém taktu poslední osmina jest prodloužena (na dvojnásobnou délku). Kdyby tato každá osmá dlouhá doba se proměnila na krátkou, byla by píseň volnou polkou.

Z 32 zapsaných textů k těmto melodiím deklamuje bezvadně 14, ostatní s několika chybami. Variant první z obou písní jest sbírky Erbenovy č. 48 »Až z toho Spáňova*) pudu«, jehož šest textů zvláště v druhé polovině písně deklamuje správně (furiantsky), variant druhé pak č. 326 »K Prešpurku je cesta zlatá« s šestnácti texty celkem správně deklamujícími. Pochopitelno jest ovšem, že čím více textů, tím více odchylek od správné deklamace se vyskytuje, neboť další písně zpívány jsou na danou melodii a v takovém případě, jak jsem se při novějších písních (na instrumentální melodie skládaných) mnohokráte přesvědčil, lid velmi špatně deklamuje. Zjev ten lze si vyložiti tím, že lid ovšem jest špatným autokritikem. Tam, kde tvoří, deklamuje správně; na danou melodii však skládá text s deklamací docela bezohlednou — jako naši staří skladatelé. Analogicky jest to na př. u »vkusu«, s jakým strojí se do t. zv. »panských šatů« — jako by to nebyl týž lid, který vytvořil si esthetický cenné kroje. Zmínil jsem se při písních z Erbena č. 284, 426 a 531, jež obsahují po jediném textu, že jest naprosto správně (furiantsky) deklamován. Takové texty možno považovati za původní, t. j. současně s melodií vzniklé. Analogicky lze hledati při větším množství textů text původní, zcela správně deklamující. Není-li ho, aneb deklamuje-li i jediný text při písni, jež jinak (na př. hudebně) na furiant ukazuje, s některými chybami, dlužno považovati materiál textový za kusý. Ovšem to platí s výhradou, že není melodie vůbec původu čistě instrumentálního

*) Vesnice u Domažlic.

Digitized by Google

aneb z písně umělé (na př. duchovní). U všech těchto uvedených písní jest druhý díl (pravidelně se oba opakují) analogicky složen jako první. Než jsou písně, u nichž v druhé polovině jest rythmus jiný, na př. obyčejný. Tak jest v písni, charakteristické vznikem furianta z opakování téhož slova:

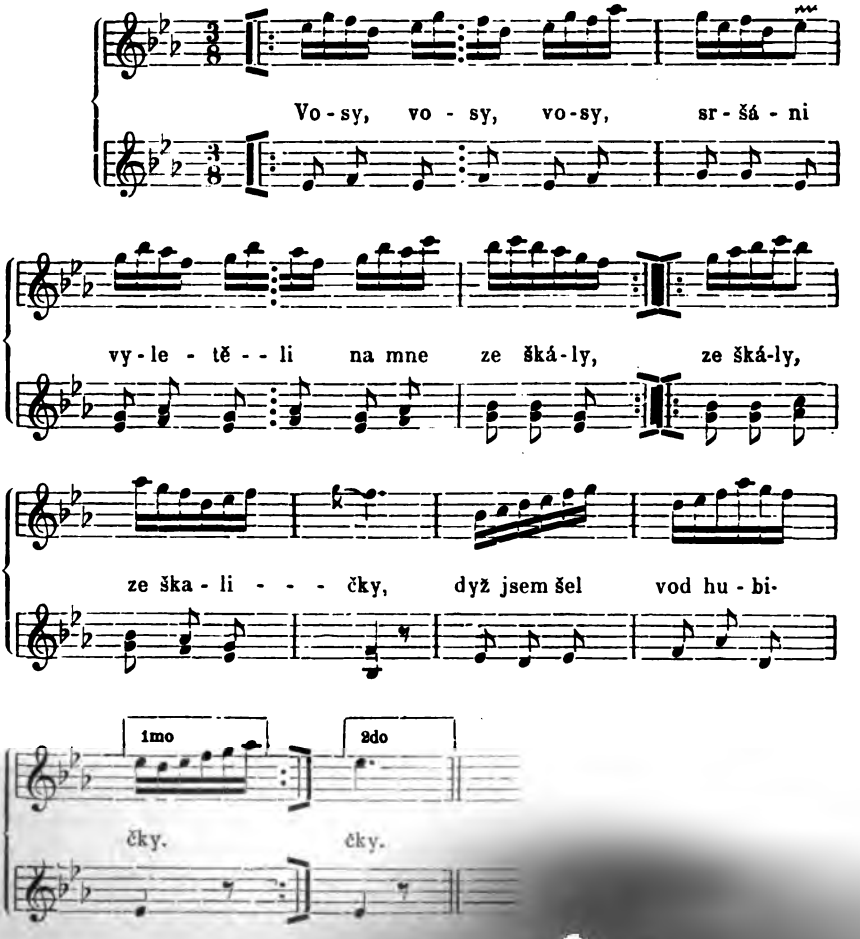

Digitized by Google

věku XIV. mezi nářadím a potřebami domácími.[6]) Z toho se dá souditi, že byl v Čechách velmi dobře znám a rozšířen a že ho bylo hojně užíváno.

Starobylost a zobecnělost jeho dokazuje i to, že slovo »úborek« bylo jménem osobním již ve století XIV. Nejstarší doklad jest ve jméně kanovníka pražského, Beneše z Weitmile, řečeného Úborek, připomenutého v l. 1384.[7])

Ze století XV. dopátrali jsme se jediné zmínky ve slovníku Třeboňském,[8]) která však kromě názvu předmětu nepodává ničehož právě tak, jako jsme shledali v nejstarších slovnících staročeských.

Úborky bylo lze spatřiti také na trhu pražském, jak svědčí pře z r. 1512. »Viktorín pernikář, přísežný Jan Davlický, kovář, Mikuláš Domažlický a Pavel trubač svědčili: Byli jsme u Škaredka na víně, tehdy Jan (Davlický) koupil úborek višeň za 4 penieze. I nechtěla (prodavačka) toho úborku dáti a chtěla zaň (ještě) peniez. Tehdy Petr klobúčník dával ten pátý peniez, aby se vo to nehádali; a Škaredek hospodář nedal jemu toho penieze dáti i dal jej sám. Potom Jan sedl s těmi višněmi k mně (vypravuje Viktorín) a já vysul jich něco na stuol . . .«[9]) Tu se dovídáme o láci višní a o ceně úborku zároveň.

Daniel Adam z Veleslavína uvádí úborek stručně: „Košík, kterýž v rukou nosí, uborek, handkorb.«[10])

Jesuita Šebestian Vojtěch Scipio (Berlička) Plzeňský v polemice »Bezženství kněžské atd.«, vydané v Olomouci r. 1617, zapsal na str. 119. říkadlo dětí českých s narážkou na úborek:

Bombe lombe,
kdo je to umřel?
Petr Blázen
pod polštářem.

Umřel zimou
pod peřinou.
Umřel horkem
pod houborkem.*)

J. A. Komenský píše, že pro přenášení jsou: nůše (mošny), koše, košíky (auborky), košíčky etc.[11]) Ve slovníku Václava Rosy († r. 1689) čteme: »Zač ten auboreček jahod?«[12])

Z čeho a jak hotovili úborky, dovídáme se teprve ze spisu tištěného r. 1820. Tam čteme v kuse »O ouborkování nebo kroužkování

[6]) Hanka V.: Zbírka nejdávnějších slovníků latinsko-českých. V Praze 1833. Slov. Rajhradský (mylně zvaný Klena Rozkochaného) str. 96 č. 918: rusta = uborek. — Listy filologické XIX. Flajšhans V.: Bohemář. Str. 484 v. 603: rusta = uborek. — Menčík F.: Prešpurský Slovník. Praha 1892, str. 74 v. 32: uborek = rusta.

[7]) Tomek V. V. Dějepis města Prahy. Vyd. 2. díl II. str. 98 a III. 173.

[8]) Menčík F.: Rozmanitosti I. Jičín 1880. Slovník Třeboňský z konce stol. XV. Str. 14, sloupec b: úborek = busta.

[9]) Obzor (vydávaný Pospíšilem) r. 1855, str. 283. Erben K. J.: Náčrtky z obecného života v Čechách a zvláště v Praze v XVI. věku.

[10]) Silva quadrilinguis. Praha, r. 1598, str. 544.

*) Český Lid XIV. 300: Zíbrt Č.: Dětské říkadlo z r. 1617.

[11]) Janua linguarum. Pragae r. 1667. Str. 106, cap L. č. 552.

[12]) Slovník Jungmannův I. 29.

Digitized by Google

kůry«, že »ve mnohých krajinách, kde jahody, maliny, borůvky, kyselinky atd. rostou a se sbírají, dělají se nádobky z kůry, v kterých to lesní ovoce schovávají a na trh nosejí; takové nádobce říkají ouborek! Také někdy uhlíři, dřevaři a pastevcové své boudy kůrou smrkovou přikrývají. Můžeme si pomyslit, jak tím mnoho krásných kmenů zkazejí. Měly by se tedy všecky ouborky pod trestem docela zapovědít . . .«[13])

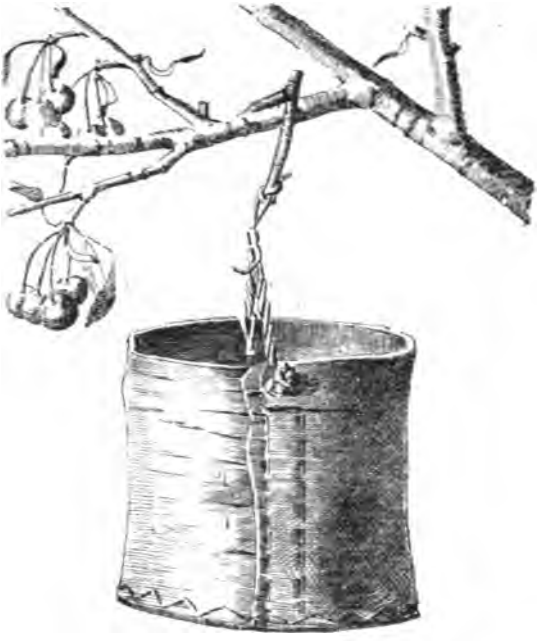

Úborek. Kreslil prof. Frant. Lexa.

Zvěděv odtud, že úborky byly zhotovovány z kůry, počal jsem již tušiti tvar jejich stejně prostý jako prastarý, a poněvadž jich bylo užíváno ještě počátkem stol. XIX., nevzdával jsem se naděje, že snad jej někde přece naleznu. Dlouho, leč marně pátral jsem po něm, až konečně dověděl jsem se, že lidé v okolí Chlumce nad Cidlinou pamatují úborky. Teprve r. 1901 podařilo se mi dostati starý úborek, náhodou zachovaný mezi starými věcmi. Zaopatřil mi jej pan Josef Marhold, rodák chlumecký a příbuzný můj. Přiložené vyobrazení úborku*) ukazuje, že je to malý košík, podobný oněm k hašení. Celkovou podobou připomíná vědérka z konce doby předhistorické nebo starší ještě cisty římské. Náš úborek jest asi 20 cm. vysoký, v průměru má 21 cm. a v objemu 70 cm. Vyroben jest z kůry březové, silné asi 4 mm, a obsah jeho jest asi 4litrový. Kůra tato jest stočena na ruby, takže vlastní líc kůry jest uvnitř válce a lýčí na povrchu. Na straně přesahující konce se kryjí, jsouce

[13]) Umění lesní podle německého a jiných spisovatelů složené, s lesnictvím vlastenským dle vlastní zkušenosti srovnané a vlastním nákladem vydané od Viléma Věnceslava Havelky, forštmistra J. Osv. Rudolfa kníž. z Colloredo-Mansfeldu na panství Opočenském. Přeložil Jos. Ľiboslav Ziegler. Sv. II., Praha 1820, str. 202. Jak vysvítá z předmluvy, jest vydání české značně rozšířené a místy docela přepracované.

*) Obrázek úborku jest prací kollegy Frant. Lexy, professora kreslení na c. k. vyšší reálce v Rakovníku, jemuž děkuji srdečně za ochotné a výborné provedení jeho.

Digitized by Google

prošity dvěma řadami stehů (provázkem). Dno jest z téže kůry (někdy bylo též dřevěné) a jest zevně přišito k dolnímu kraji nádoby stehem vlnitým. Pod hořejším okrajem jsou vyříznuty dva neveliké otvory čtyřhranné proti sobě. Prvým protáhne se dvojitý provaz nebo lýčí a nazpět do úborku provlékne se smyčkou a druhým otvorem když vyjde, zatáhne se uzlem. Držadlo vzniklé takto sváže se uprostřed provázkem, k jehož druhému konci přiváže se větvice vidlicovitá, opatřena na dolejší části vrubem kol do kola na zachycení provázku. Druhý konec větvice zavěsí se hákovitě na větev, kde sadař chce česati. Na Chlumecku říkali těmto košíkům »ouburky«, dělali je nejčastěji z kůry lipové a česali do nich višně a švestky (neotřely se) nebo sbírali do nich houby.

Dr. Václav Řezníček vypravuje, že sadaři na bývalém panství Náchodském, tkalcující ještě na jaře, »jak uslyší kukačku, dodělají již jen k zarážce, nechají kus kusem třeba v polovici a již celé dni chodí, kde co a jak se podobá. Vrátíce se s ohledů, snesou s půdy lipovou kůru, namočí ji a pracují na novo až do tmy a třeba ještě při měsíci; šijí úborky, spravují bečky, svazují porouchané koše a čekají, brzo-li přijde obecní otlukač, že toho a toho dne bude na zámku Náchodském první licitace . . .« [14])

Tuše, že tento osvědčený znalec Náchodska a okolí mohl by mi pověděti ještě některé podrobnosti, požádal jsem ho o to; ochotně podal mi pak zprávu velmi zajímavou, již zde otiskuji, vzdávaje mu při tom srdečné díky za ni. Píše pak o úborku takto: »Úborek na Náchodsku jest tvaru kulatého a má dno z tenkého prkénka, přibité hřebíčky. Okolek jest z kůry lipové a jest sešit lýkem lipovým. Štěpaři či sadaři šili a hotovili úborky nejraději sami. Kůra potřebná k tomu sloupána byla se silných větví lipových v čase mízy; potom před šitím úborků namáčeli ji ve vodě, až změkla a zvláčněla jako kůže a podržela tvar jí vnucený. Dvěma dírkami navrtanými při okraji provlekl se silný provázek a na tom byl přivázán háček zhotovený z rozsochy větve dřínové nebo dubové, aby udržel úborek s ovocem. Česáč má jej totiž zavěšený tímto háčkem ve větvích stromův a češe do něho ovoce se stopkami oběma rukama. Úborek měřívá obyčejně starou čtvrtci. Nyní jsem viděl v domově úborky pětilitrové. Pokládám jej za nádobu prastarou. Za mých dětských let a částečně dosud užívá se ho na Náchodsku při česání ovoce měkkého a červeného jako nádoby sběrací, velmi lehoučké. Hotové úborky bývaly také na prodej na trhu v Jaroměři. Nyní však upotřebuje se již většinou košíčkův a košíků pletených místo úborků. Za nedlouho vymizí úborky snad docela a s nimi jméno této nádoby. Přestanou, nebot ubývá lip, zvláště lip rostoucích volně po lesích, a tudíž i kůra jejich stává se vzácnější v rozměrech potřebných na úborky. Výrobci jejich vybynou jako vyhynuli ‚doškaři'.« [15]) Potud Dr. V. Řezníček o úborku na Náchodsku. K zaniknutí úborků přispěl asi nemálo místy úpadek sadařství, všeobecně však nejspíše bedlivější dozor na lesní hospodářství.

[14]) Národní Listy 1882, feuilleton: Vitovky.

Digitized by Google

Kdybychom měli voliti mezi úborkem a košíkem proutěným, dali bychom zajisté přednost úborku. Tento jest vůbec výhodnější než proutěný soupeř jeho, ač také dosti starý.[16]) Úborek jest lehounký, dá se zavěsiti snadno a všude a sadař může do něho česati oběma rukama. Ovoce lze z něho vysypati lehce, když se provázek s háčkem podrží levicí stranou a úborek se překlopí pravicí. Ovoce může v něm i zůstati a nenabude odporné příchuti jako v některém koši proutěném. V městech kupovali rádi ovoce v úborku, který vábil tvarem jednoduchým a přírodním. A právě tato prostá výroba i tvar jsou spolu s názvem nejspolehlivější známkou a zárukou starobylosti jeho.

Jak jsme poznali již v řádcích hořejších, byl úborek jménem osobním u předků našich. Onen kanovník Beneš Úborek ve století XIV. byl zajisté asi pán neveliký a zavalitý, jak se dá souditi z dosavadního užívání slova toho ve významu přeneseném, na př. v pořekadle na Hořicku. Tam říkají o silném a tlustém chlapci: »To je nadělanej ouborek!«[17]) Podobně říkají u Dobrušky: »To je kus úborka!« Malý, zavalitý člověk na Zbirožsku sluje »úborek (ouborek)«.[18]) Na Zbirožsku lze slyšeti též slovo »úborec (ouborec, houborec)«, když se mluví o něčem, jež zakrnělo ve svém rostu a při tom jest staré, na př.: »Dala jsem si s tou květinou tolik práce — a co mám z ní? Houborec!«[19]) »Oubor, ouborek (čís. množ. ouborky)« znamená též pucher, t. j. švestku zpuchrovatělou (u Písku, Bechyně, Čes. Budějovic a jinde).[20]) Úborek zachoval se i v přísloví: »Hlad není strýc a břicho není úborek.«[21])

Úborek jest takřka kresbou k přísloví: »Sejde s očí, sejde s mysli,« a dokladem, jak slova mizejí.[22])

---

[15]) Otiskuji z dopisu p. Dra. V. Řezníčka ze dne 31. čce 1902.

[16]) Připomínám, že poučují nás o tom krásně naše miniatury. Tak na př. v rukopisu universitní knihovny pražské sign. VII. C. 8 z konce panování Karlova jest na obrázku muž česající jablka a ukládající je do ručního košíku pleteného. Srov. Dr. Č. Zíbrt: Dějiny kroje v zemích českých. Sv. III. 300 a K. Chytil v Památkách archaeolog. XIII. 154.

[17]) Národopisný sborník okresu Hořického str. 117.

[18]) Časopis musea král. Čes., 1881, str. 534. Jan Lego: Příspěvek ke slovníku.

[19]) Tamže.

[20]) Kott F. Š.: Druhý příspěvek k českoněmeckému slovníku. Str. 209.

[21]) Novák Jan V. dr., Frt. Lad. Čelakovského: Mudrosloví. Vydání II. str. 191 č. 662.

[22]) Článek tento jest ukázkou z chystaného spisu: »Ze života a domácnosti staročeské v době Štítného«, kterážto práce bude tvořiti II. díl úvah kulturněhistorických. Díl I. vyšel pod názvem: Staročeské výroční obyčeje, slavnosti, pověry, čáry a zábavy ve spisech Tomáše ze Štítného — ve Výroční zprávě c. k. čes. reálky v Plzni za šk. r. 1901–2 a 1902—3.

Digitized by Google

Dr. *Otakar Zich:*

Píseň a tanec „do kolečka“ na Chodsku.

Zajímavá svým furiantským rythmem jest i píseň

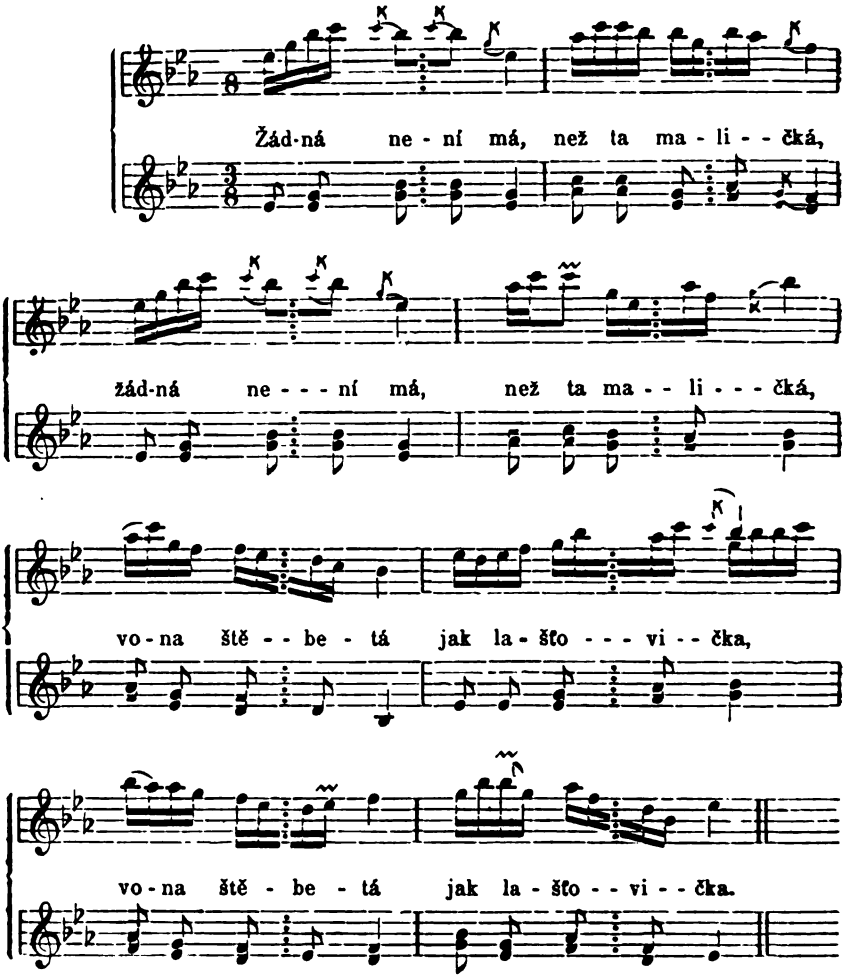

V této písni vyskytuje se rythmus furiantský typu *β*. Původně zapsal jsem píseň tuto jako tříčtvrteční volného tempa; bylať mi zpívána v soukromí. Teprve tancem i variací při muzice byl jsem upozorněn na

Digitized by Google

to, že píseň jest »do kolečka« a ovšem rythmu furiantského. Zase doklad toho, jak důležito jest pro charakter písně znáti, je-li taneční a jakého druhu. Také v jiných textech, jichž jest značné množství, dokonce i delší písně (vojenská »Ach já nešťastný, všezarmoucený«), jest většinou deklamace »furiantská«.

Jak připojené variace sledují nejen rythmicky, ale i melodicky, frasováním, rythmus furiantský, pozná každý hudebník. Naznačuji to i vazbou šestnáctin aneb osmin.

Druhý a po stránce hudební nejzajímavější oddíl tvoří písně, u nichž rythmus furiantský kombinován jest s obyčejným. Sestavíme-li si příslušný materiál, možno vytknouti několik typických kombinací.

První z nich jest ta, kde jeden (dvoutaktový) rythmus furiantský spojen jest s jedním (jednotaktovým) rythmem obyčejným. Označíme: typ $f + o$. Jako příklad tohoto rythmu složeného uvedu píseň

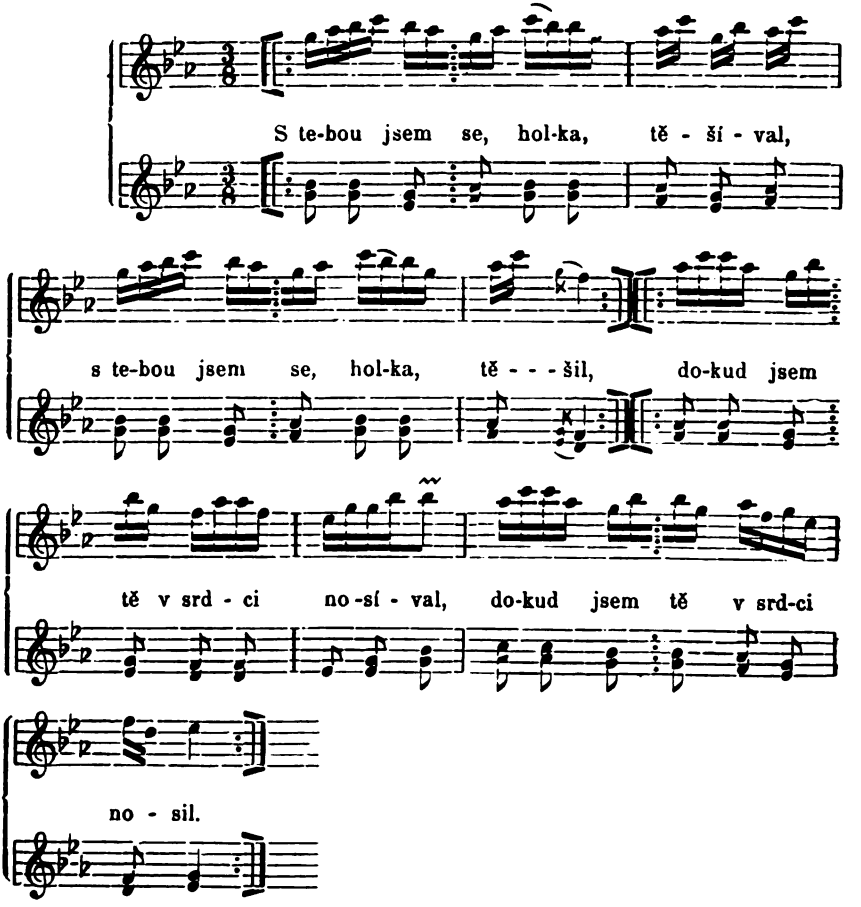

Digitized by Google

Patrně jest při tomto typu jakási nerovnováha mezi dvojtaktovým furiantem, obsahujícím tedy šest dob, a jedním taktem obyčejným, tři doby vyplňujícím, schematicky naznačená

$$6 + 3$$

a nejvíce zřejmá nerovnoměrným rozdělením silnějších akcentů, jež spadají za jedno s počátkem taktu

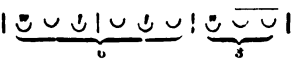

Následek toho jest úsečná forma celého úryvku, zvláště patrná na koncích obou polovin písně, kde na takt (obyčejného rythmu) připadají jen dvě slabiky. U písně ze sbírky Erbenovy č. 96

Či to koníčky, či to?

jest úsečnost tato ještě patrnější. Stejně rythmicky založena s písní »S tebou jsem se, holka, těšíval« jest píseň sbírky Erbenovy č 170: »Jakej bude z tebe sedláček?« Některé jiné texty k písni výše napsané uvedeny byly již dříve v úvodu všeobecném. Z devíti zapsaných textů jen tři mají — jedinou — chybu; ostatní deklamují bezvadně.

Snad toto nerovnoměrné rozložení silnějších přízvuků či vliv textu byl příčinou, že přesunut vzdor rozdělení taktovému s tancem souvisejícímu dá přízvuk ku předu, tedy

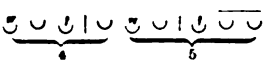

takže docílena jakási rovnováha mezi oběma malými úryvky, schematicky patrná

$$4 + 5$$

tím více pak v textu, ježto spojením posledních dvou krátkých dob v jednu dlouhou poskytuje dva úryvky čtyřslabičné (slova neb skupiny). Příkladem takového rythmu jest píseň

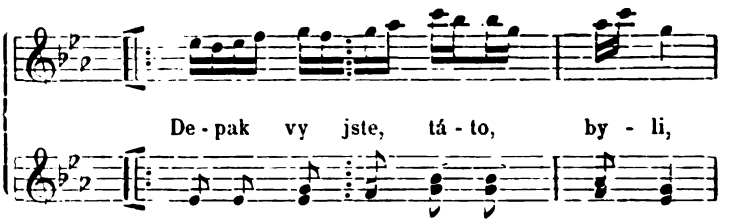

Digitized by Google

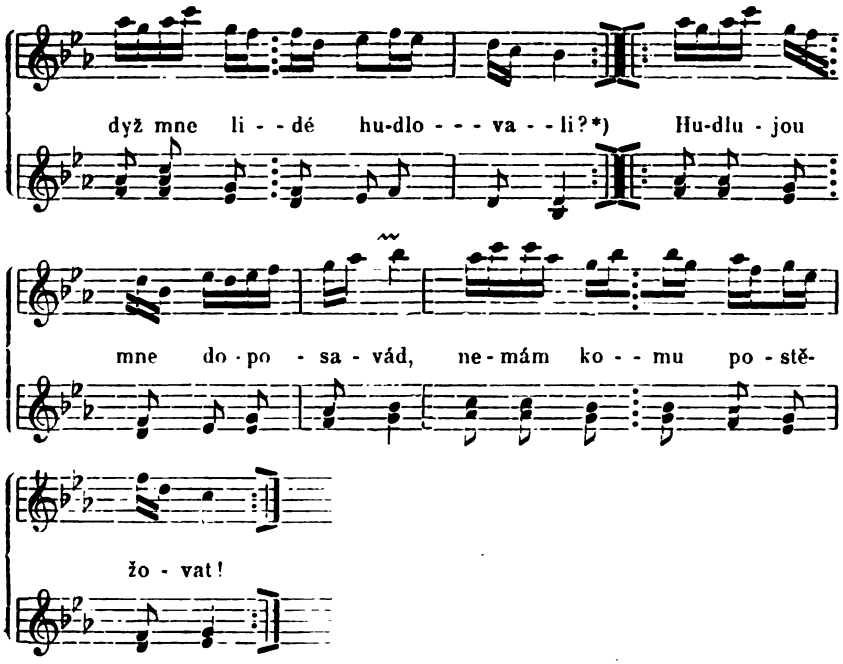

jakož i píseň s ní souzpěvná, t. j. pro tytéž texty používaná, rythmicky identická, melodicky však rozdílná:

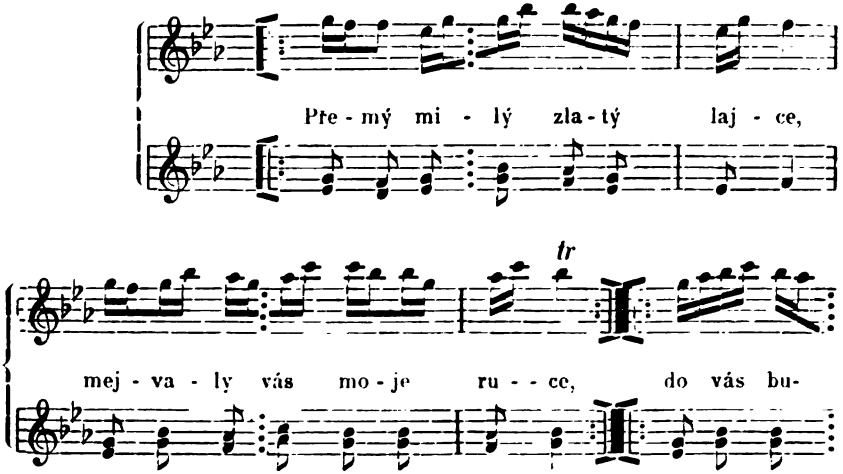

*) hudlovati = týrati, špatně zacházeti.

Digitized by Google

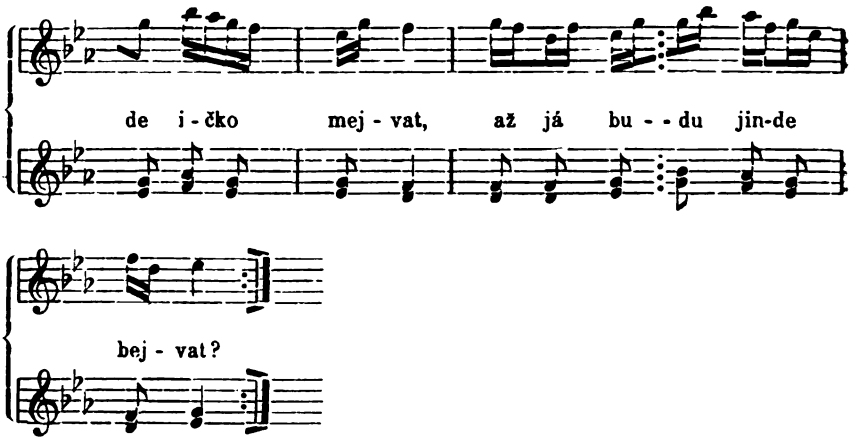

Zajímavý jest rythmický dojem těchto písní, jsou-li pouze zpívány. Zdá se nám, že máme tu co činiti s taktem dvoučtvrtečním, v jehož každém druhém taktu poslední osmina jest prodloužena (na dvojnásobnou délku). Kdyby tato každá osmá dlouhá doba se proměnila na krátkou, byla by píseň volnou polkou.

Z 32 zapsaných textů k těmto melodiím deklamuje bezvadně 14, ostatní s několika chybami. Variant první z obou písní jest sbírky Erbenovy č. 48 »Až z toho Spáňova*) pudu«, jehož šest textů zvláště v druhé polovině písně deklamuje správně (furiantsky), variant druhé pak č. 326 »K Prešpurku je cesta zlatá« s šestnácti texty celkem správně deklamujícími. Pochopitelno jest ovšem, že čím více textů, tím více odchylek od správné deklamace se vyskytuje, neboť další písně zpívány jsou na danou melodii a v takovém případě, jak jsem se při novějších písních (na instrumentální melodie skládaných) mnohokráte přesvědčil, lid velmi špatně deklamuje. Zjev ten lze si vyložiti tím, že lid ovšem jest špatným autokritikem. Tam, kde tvoří, deklamuje správně; na danou melodii však skládá text s deklamací docela bezohlednou — jako naši staří skladatelé. Analogicky jest to na př. u »vkusu«, s jakým strojí se do t. zv. »panských šatů« — jako by to nebyl týž lid, který vytvořil si esthetický cenné kroje. Zmínil jsem se při písních z Erbena č. 284, 426 a 531, jež obsahují po jediném textu, že jest naprosto správně (furiantsky) deklamován. Takové texty možno považovati za původní, t. j. současně s melodií vzniklé. Analogicky lze hledati při větším množství textů text původní, zcela správně deklamující. Není-li ho, aneb deklamuje-li i jediný text při písni, jež jinak (na př. hudebně) na furiant ukazuje, s některými chybami, dlužno považovati materiál textový za kusý. Ovšem to platí s výhradou, že není melodie vůbec původu čistě instrumentálního

*) Vesnice u Domažlic.

Digitized by Google

aneb z písně umělé (na př. duchovní). U všech těchto uvedených písní jest druhý díl (pravidelně se oba opakují) analogicky složen jako první. Než jsou písně, u nichž v druhé polovině jest rythmus jiný, na př. obyčejný. Tak jest v písni, charakteristické vznikem furianta z opakování téhož slova:

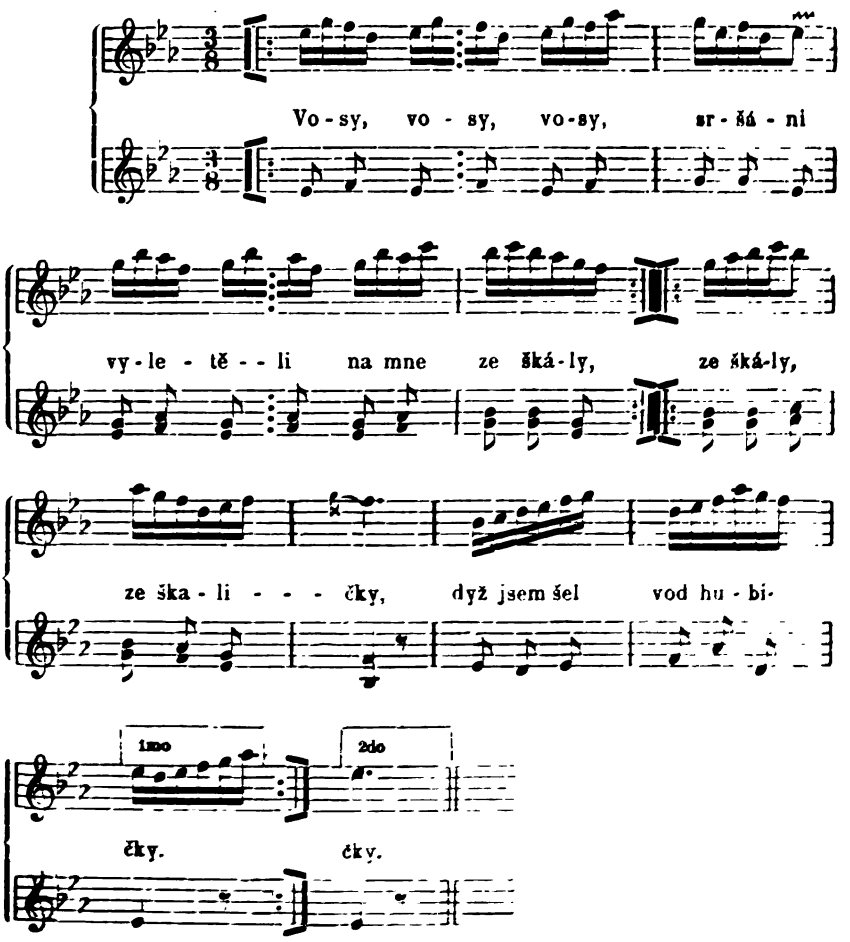

Digitized by Google

Povstává láska, horlivost, — jak za Karla Čtvrtého, — protož již vlastenců vděčnost — slaví mocnáře svého; — ó! jaks šťastný v předsevzetí — Antongu, vlastenče slavný! — jaks v své předehře *d*) dal znáti, — buď vždy vlasti své vděčný.

Chval mocnáře velikého, — jenž ti popřál milosti, — bys moh' české hry dle svého — hrát zdání a líbosti; — slavtež Josefa Velkého, — národe, bohové všickni, — ať paměť nesmrtelného — zůstane v mysli vždyckny.

Obětoval vlastenec Antonín Josef Zíma.

Poukázání podlé latinských liter, kteréž se na druhé stránce mezi verši nalézají.

---

a) Od davného času český jazyk v své opovrženosti tak říkaje uhaslý vězel, a žádný se nevyskytl tak horlivý vlastenec, aby jej z tvrdého sna probudil, padlý pozdvihl, zašlý obnovil, uhaslý pak k svému předešlému světlu, a k ohni vlastenské dychtivosti přivedl, a jeho dokonalost vymohl; i co pravím, nercili aby k pozdvižení tak znamenitého jazyka napomáhali, ještě k tomu nemalý počet vlastenců za svůj vlastní jazyk se styděti počal: však ale nynějšího věku ta stydlivost v lásku se změnila, a všickni na příklad velikého mocnáře pohnuti nejen jazykem tím se honosí, ale všemožně k zvelebení jeho se vynasnažují, tak sice že hry české nejen vypracované vycházejí, ale i z povolení nejmilostivějšího a slavně panujícího mocnáře, Josefa Druhého Velikého, veřejně se provozují, čehož dnešní den začátek spatřujeme.

b) V tom počtu nalézá se zvlášť urozený a vysoce učený cís. král. učitel literatury a řeči české ve Vídni, pan Josef z Zlobický, kterýž jistotně znamenitý přítel jazyka českého, a velice o uvedení dokonalosti a slávy v českém lidu, starostlivý vlastenec jest, tak sice, že jemu za jeho vlastenské snažnosti vlast ne tak brzo se odměniti moci bude. Nebo skrze jeho dokonalé předložení té dychtivosti Čechů, a toho prospěchu, jenž z českých her pochází, v vymožení od J. C. K. Milosti toho vlastencům radostného povolení, by se mohly veřejně divadelné hry české provozovati, napomocným byl, začež by jeho památka stálý běh měla, celá vlast žádá.

c) Onen čas za Karla IV. císaře a krále českého, jehož celá vlast za svého otce uznávala, věk zlatý vůbec, a zajisté právě tak se jmenuje; z té toliko příčiny, že jazyk ten tehdáž v největším květu vší vážnosti se nacházel, též literní umění, množství učených nejen mezi vyšším stavem, ale i městským a sprostnějším lidem na nejvyšší stupeň došlo, nyní pak opět pod panováním nejmilostivějšího mocnáře, Josefa II. Velikého, znovu své dokonalosti vystupuje. Pročež rovné tím jménem (jestliže předků následovati můžem), jakž Karla IV. s přináležícím spolu způsobem jej nazývati povinni jsme.

d) Tento vlastenec po svém z Vídně navrácení a vykonání vlastenské lásky, složil předehru v jednom toliko jednání, pod jménem Vlastenská láska a vděčnost, na důkaz své vděčnosti, též na poděkování za obdržené milostivé povolení od J. C. K. Milosti.

Vytištěno v Praze J. Tomáše Hoechenbergra písmenim.

*

Dar nového léta 1787, všem pánu.n pánum jazyka českého, horlitelum pánum Thámum, pánum vlastenckého divadla milostivě obdařeným hercum a šlechetným panim a pannám, spolu pánum hudebnikum.

Digitized by Google

Chválozpěv.

Veselme se vlastencové, — zpívejme zas chvály nové, — neb kdož neví, že řeč česká, — zavržená byla všecka, — ta zas skrze mnohé pány — vzláště skrze bratři Thámy, — přichází teď k zvelebení, — a jako z mrtvých vzkříšení.

Práce jsou nelitovali, — ani outrat nespořili. — České knihy spisovali, — a je na světlo dávali, — ještě jim není na tom dost, — nám Čechum pro větší radost. — Též vesele hry skládají, — a mnohé zas překládají.

Kdežto zde páni hercové, — jakožto činitelové, — pořádně je provozují, — a nám kratochvíl činějí, — někdy vzbuzují k radosti, — někdy tejraj v nepravosti. — Někdy se dost nasmějeme, — někdy se zas uzažneme.

Vzáctným pak paním a pannám — slušnou také chválu vzdávám, — ve všem se pěkně chovají, — ouřady své zastávají, — obzvláštně pak při baletu, — jsou rychlí jako pták v letu. — Páni hudebníci taky, — činěj hudby všelijaký.

Já pak na místě všech spolu, — v tomto dívadle pospolu, — tento chválozpěv jsem složil, — abych jejich čest rozmnožil, — aby nejen ten rok nový, — ale jiná léta mnohý, — štěstí, zdraví, požehnání, — a ve všem šťastný jednání — pak po této bídné strasti, — přišli do nebeské vlasti, — by sme se shledali v ráji, — kde anjele s lidmi hrají, — čest a chválu vzdávajíce, — Svatý, svatý zpívajíce.

To jim vynšuju srdečně, — přijmou to ode mně vděčně, — člověka ač dost sprostého, — však vlastence upřímného. — Nevšimnou dar darující — ale srdce milující.

Obětoval

Václav Melezýnek,
řemesla perníkářského starší tovaryš.

*

Dar nového roku 1792. Milým pánům vlastencům, jazyka českého milovníkům, od nejvyšší milosti obdařeným pánům hercům, i jejich řediteli panu Mihulovi, v divadle vlastenském v stavení Hyberňáckém.

Zpěv chvály.

Opět znovu v novém roce, — přeji z upřímného srdce, — vlastencům stálého zdraví, — jelikož vlastenec pravý. — Hojné požehnání Boží, — štěstí ať se všady množí! — nejen rok nastávající, — i mnohá léta budoucí, — zvláště těm, kteří pracují, — o češtinu starost mají!

Kdož neví o Procházkovi, — a kdo o panu Tomsovi? — jakť velikou péči mají, — když mnohé knihy skládají! — Císařskou korunovací, — tu pan Rulík s velkou prací, — pořádně jest česky vypsal, — i také ji tisknouti dal. — Pan Pelcl kroniku českou — znovu píše v pravdě českou. — Dost s velikou obtížností, — a to nám Čechům k líbosti.

Digitized by Google

Nám milí páni Thámové, — a praví čeští bratrové, — ti jak pracovat začali, — ještěť toho nenechali. — Co tu o panu Dobrovském, — o tom hodném muži českém, — než že chvály zasluhuje, — proto že Čechy miluje? — Kramérius muž přemilý, — o jazyk náš vždy bedlivý, — za našich tě časů povstal, — aby české noviny psal.

Chtěje učiniť radost nám, — Robinsona překládá sám. — I mnohá psaní překládá, — jichž z cizích zemí dostává. — Titoť jsou horlitelové, — upřímní páni Čechové. — I mimo ně jiní páni, — jazyka českého brání. — Pojdeť Čechům moc dobrého — z učitele císařského; — bude učit řeči české, — by nepřišla k zkáze mrzké.

Ještěť i to zde vyjevím, — co o českém divadle vím. — Neb slovutný pan Mihule, — který nás tuze miluje, — hledí by všecko opatřil, — čím by často obveselil. — Šatstvo krásné a bohaté, — i pro děti, i pro velké. — Zisku mnohého nehledá, — když nám hry nakládné hrát dá. — Vždy pro naše potěšení, — a k nemalému naučení, — tu Václava nábožného, — Boleslava ukrutného; — matku jejich Drahomíru, i také babu Lidmilu.

O hrdině Bruncvíkovi — ve třech dílech, to každý ví, — jak tě se statečně choval, — když proti draku bojoval. — Jak Afriku vysvobodil, — i k otci ji doprovodil. — S služebníkem svým přemilým, — Kašpárkem nám povědomým, — světýlka aneb bludičky, — pěkně představuje vždycky. — Pan Zima Tharsiji složil, — skrz ni chválu si rozmnožil. — Neb jednala o svodnictví, — o zachování panenství.

Předložil bych mnohé jiné, — hry i zpěvy kratochvilné. — Mlčením je však pominu, — jen toto zde připomenu, — že všickni nám pěkně hrají — a převesele zpívají. — Tu sou proměny v divadle, — tu sou hudby, šatstvo nové. — Zasluhují chvály od nás, — nyní též i budoucí čas. — Však pan Mihule nejvíce, — neb on se stará velice, — aby náš jazyk zvelebil, — skrze pěkné hry jej oslavil.

I protož všickni společně — přejme mu štěstí srdečně. — By dlouho živ byl, pečoval, — Čechům činy představoval. — Co tu čeští cizozemci, — dost málo učení Němci, — co tu o sobě smejšlíte, — když chválit Čechy slyšíte? — Stydíte se za řeč naši; — vždyť pak i otcové vaši, — byli také jen Čechové, — i snad vaši pradědové. — Bývalit sou hodní muži, — měli požehnání Boží. — Mívalit se jistě hesky, — předce mluvívali česky.

I učte se od sedláka, — tak nazvaného Vaváka. — Jak vlast a Čechy miluje, — skrz své spisy vyjevuje. — O rozených tu nemluvím, — v pravdě upřímně je chválím. — Vážíť si jazyka svého, — ne jako Češi — cizího. — Vy pak moji nepřátelé, — jenž hledíte zakrněle, — a mých poklísek šetříte, — a sami o svých nevíte, — za svá ňádra nahlédněte, — zdaliž vy vrásek nemáte. — Sami meťte před svým domem, — mých veršů nechte s pokojem! Obětoval Václav Melezýnek.

V Praze, dne 1. ledna.

Digitized by Google

Na den provozování české původné hry Břetislava a Jitky pro věčnou památku jazyka českého.

Aj denice ides vycházi — v zlatém vlas přepásaném. — Po obloze se procházi, — tak časně již předstane.

Olimpus se ostébluje, — zář od sě vyrážíť — a to, což se posvěcuje. — rádost všudy potrhá.

Tot již jasné jest znamení, — zatížené pomoty. — Sám nejvyšší oznámení — vždy vlastné chtěl.

Čtyry měl sám sobě vzíti, — dvojice mu vždy — jak by měl jej vyvolovati, — toho sám pomýšlel.

I již s těmi sám z trůnu, — sám vždy přísný soudce. — Pravý jména s nimi sě, — a jich vždy vyhýbá.

O bohové! Kdo jest člověk? — Což mu dal sám Stvořitel. — Sám Moudrý jej mudrý — a vždy bludný sám.

Tento je na tomto světě, — a sám o sobě. — Což mu dal vždy jeden sám, — ten sě za to vždy.

Ten podivuje se stvoření, — jemuž vždy sám tvůrce. — Jen bude dýmě ten mezi lidmi, — a vše v jeho hříchu.

Kdy vždy se ten vždy bude — a ne vždy jeden sám — sám sebe jeden, — ne ten jen sám.

Sluší nám vždy sám být — sám k sobě ne vždy — sám vždy sobě Stvořitel — a ne jeden sám.

Než vždy sám sám sám jsme — a sám sám jeden sám — a z vůle sám sám, — a sám a sám.

Nemůže se a sám — a vždy sám sám sám, a ne jeden sám — a ne sám sám.

Než sám a sám — a sám sám sám — a ne sám sám — a sám sám.

Než sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám.

Než sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám.

Než sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám.

Než sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám.

Než sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám sám — a sám sám.

Digitized by Google

Dar z lásky. Milým pánům vlastencům, jenž na novém městě pražském v stavení hyberňáckém české hry divací hrají.

[Píseň chvály.]

Již jest veselo po zimě, — již přibude všeho hojně. — Již jasné svití slunéčko, — již nám roste obilíčko. — Zelenají se lesové, — rozvíjejí se stromové. — Zdělávají se chmelnice, — okopávají vinice. — Vonné kvítky rozkvetají, — ptáčkové libě zpívají. — Teple vějí větříčkové, — čerstvě tekou pramínkové. — Tak po mnohém zarmoucení, — bývá zase potěšení.

Tak i my, vlastenci milí, — veselme se každou chvíli! — Neb sme se mnozí užasli, — že české hry sou již zašly. — Pan Mihule se jich ujal, — a pro nás nic nelitoval, — zde v hyberňáckém stavení, — divadla opět k zřízení. — Kdo vypraví přičinění, — kdo jeho dobré mínění? — Jeho starosti všeliké, — jeho náklady veliké? — To vždy činí pro nás všecky, — neboť jest vlastenec český.

Zde v městě pražském zrozený, — mnohým ctnostem vycvičený. — Též prošel cizí krajiny, — tam seznal mnohé umění; — to skrze celých devět let, — pak se obrátil zas nazpět. — Přišel jest do Prahy zase, — vlastenské hry přijal na se. — Oněť se pilně vždycky stará, — jakáby pro nás nová hra, — byla kdy dobře strojena, — předtím nikdy nevídaná.

Neboť již v minulém roce, — o to pečoval nejvíce; — aby činy předků našich, — vyobrazil dobře v hrách svých; — které činili Čechové, — někdejší naši otcové. — Jenž se opakují proto, — by sme měli v paměti to, — že sou byli hrdinové, — mnozí z nich slavní rekové; — nestyděli se za řeč svou, — tak po česku mluvili sou, — když nám zde hry strojívají, — chvály od nás zasluhují.

Pan Mihule převznešený, — od vlastenců má být ctěný. — Neb skrz jeho přičinění, — hry všecky sou řádně hrány. — Neb on v pravdě skrz svou péči, — zřídí pro nás pěkné věci. — Tak prvé nikdy nebylo, — pěkné ozdobné divadlo; — též přeskvostné mnohé šaty, — vždy příjemná hudba taky. — I kratochvilné ballety — vídáme často od dětí. — A když pan Tham některého — hraje reka udatného, — všech jistě diváků oči — skrz své hrání na se točí.

Co o panu Majobrovi, — o tom tak dobrém Čechovi? — Jehoť způsoby všem milé, chvály hoden každé chvíle. — Slavíť je jistě činové, — žeť sou i praví mistrové. — Jimčby nebylo potřeba, — jisti zde našeho chleba. — To činějí k vlasti z lásky, — pro náš milý jazyk český. — Jestliže vždy pan Svoboda — ve svém jednání pozor dá; — a to sice každého dne, — zaslouží si chvály hodné.

Pan Merunka a pan Kinther, — sou kratochvile mnohých her. — Vždycky se chovají vážně, — též i v hrách pracují snažně. — Pan Kadleček zpívá hezky, — tuším nerád hraje česky. — Což zde mám o ženských řeci, — o sličnosti prv navrci? — Paní Seve přívětivá, — při mnohých hrách chvalu mívá. — Panna Anna Pelichová, — pěkně se v jednání chová. — Myslím, že i panna Milde, — brzyť jistě zase přijde. — Nevím, co si umyslila, — že prv Čechy opustila.

Digitized by Google

Af toto vyříkn konečně, — mluvím tu o všech společně. — Ve všem se dobře chovají, — též ouřady své konají. — I vděčněť se jim odměňme, — a lásku jim zas oplatme; — štědře se k nim vždycky mějme, — zde je často navštěvujme. — Upřímně všickni zpívejme, — řediteli štěstí přejme. — I všem pomocníkům jeho, — vinšujme mnoho dobrého. — Tak aby jejich pochvala, — vždy mezi námi zůstala.

Protož mi za zlé nemějte, — a chyb mi nevytýkejte: — když to tak upřímně činím, — jak opravdu v srdci míním; — aby sláva nepřestalá, — byla Čechům všechněm chvála!

V Praze, dne 25. dubna, léta 1791.

Obětoval Václav Melezýnek.

*

Dar nového roku. Milým, vážením pánům vlastencům, jazyka českého milovníkům: pánům hercům, též jejich urchnímu pánu Zappovi, v divadle vlastenském v stavení jeho Excellenci hraběcí milosti Pána pana Jana Františka z Sweerce, na novém městě pražském.

Píseň chvály.

Vší pocty vážnosti hodní, — páni Čechové slovútní, — vlastenci a krajanové, — milí bratří, Slovanové! — Zase přinášim ze srdce, — dar upřímný v tomto roce, — jenž češtinu miujete, — velmi o to pečujete, — by zas přišla k zvelebení, — k předešlému oslavení, — ta řeč, pravím, ušlechtilá, — přes pět set let vytroušená, — jejíž ctnost, výbornost slavná, — měla vážnost, lásku zdávna, — jakž o tom již dávce známo, — od předků v nám zanechámo.

Pročež vroucně roku tomo, — zdraví, štěstí přeji mnoho; — požehnání af jest hojnost, — věku přešťastného dlouhost, — zvlášť těm, jakž sem prohlašovai, — slušnou chválu prv jim dával, — kteří jen pracují z lásky — pro náš milý národ český, — jména jejich již dávno známá, — láska vlastenská vědomá, — tímť je sem tu pozdvihl, — jen zde toto připomenul, — že jsou páni v Čechách slavní, — mezi v lozlosti velební, — jenžto rádi česky mluví, — Čechy též se nestydí.

První, an si oblibuje, — český mluvit a zpívaje, — jest pán slavný v Čechách vždycky, — Josef vejvoda Rozdělovský, — pobyl z kmene přeslavného, — z Lobkovic starobylého, — Druhý se ví po tu chvíli, — jaký Čech jest! pán přemilý, — Antonín kníže z Lobkovic, — o když by tak činilo víc, — český jazyk milovalo, — v takové vážnosti mělo! — Však Čecha znamenitého, — máme též pana vlastního, — z Nostic Františka hraběte, — pod jehož obranou kvete — jazyk český jejž kdy zhyne, — ať se zmáhal, vždy pobyje.

Jsouť hrabata Czerninové, — Colloredové, Kolovratové, — Paarové, Klamm, Unwertové, — Thun z Lažan z Hauenštejna, Sweertové, — Czernínové, Čejka, Šternberkové, — z Vrtby a z Kinských rodové, — z Berky, z Betlému, z Dohalic, — z Hodic, z Jezdovic a z Jezova, — Thunové z Hohenštejna, — jakž

Digitized by Google

jich slavní předkové, — také českou řeč milují, — sobě váží, oblibují. — Mámeť z stavu duchovního, — milovníky mateřského — jazyka, v němž se zrodili, — Čechové slavní, přemilí: — Když s vlastenskou horlivostí, — hájí, mluví, čtou s radostí — knihy české, nejpilněji — s češtinou se obírají; — káží pak nám pěkně česky, — tím nás velmi těší všecky, — náši důstojní, velební, — muži, vůbec dobře známí.

Ale na tom není dosti, — povím ještě víc k radosti. — Hle! Princezka nám všem milá, — ctnostná, dobrá, a spanilá, — sama jest se prohlásila, — žeby také Češkou byla, — z čehož nabývá národ náš, — slávy i na budoucí čas. — Hleď z toho, vlastenče milý! — radost míti každou chvíli. — Také pány herce české, — sluší vědět mužské, ženské; — neb v divadle českém slavně, — konají české hry pěkně; — tím ukazují výbornost, — české řeči k tomu schopnost.

Právě činí pro nás mnoho, — mnozí jsme svědkové toho, — že jim nic těžkého není, — pracují bez unavení, — zjednali zpěvní hru novou, — to píšťalu kouzedlnovou. — Pan Zappe na to nakládá, — pan Fasbach však hry pořádá. — Pan Haklík Sarastro dělal, — pěkně, dobře přitom zpíval, — tak jest se choval Tamíno, — pan Tuček jest jeho jméno. — Co řeknu o ptáčníkovi — našem panu Svobodovi? — Zdaž nečiní kratochvíle — jeho jednání všem milé? — Ještě jednoho herce znám, — vědomý již Čechům pan Tham, — mouřenína hrál jest pěkně, — čině velmi vše šlechetně, — přeložil zpěvní hru celou — neb píšťalu kouzedlnovou.

Tu čest panu Lejtnerovi, — Tusnerovi, Pizingrovi. — Panna Peliška, taťhrala! — Tři osoby zastávala, — kouzedlnici, pak Pamínu, — starou ženu Papagenu. — Panna Mildka má též tu čest, — v svém jednání příjemná jest, — panna Lejtnerka podobně — zasluhuje chvály hodně, — i všickni hercové spolu, — chválí se od nás v tu dobu.

Když svým veršům konec dělám, — od panů vlastenců žádám, — by činili, co předkové, — náši přemilí otcové, — pečujíce o to nejvíc, — aby táž řeč nepřišla v nic, — kterouž jsme od nich zdědili, — a toho štěstí zkusili, — že činí Čecha schopného, — k cizím řečem, a mluvného. — Protož knížata, králové, — také mocní císařové, — jazyk český milovali, — syny své v něm cvičit dali. — Ač o časích dobrých mlčím, — však to předce říci musím, — že v Čechách dobře bývalo, — když se česky jednávalo.

Vám pak, kdož Čechy tupíte, — i řeč mateřskou haníte, — také tuto za dar dávám, — byste zmoudřeli předc, žádám. — To vás nectí, ani dá čest, — protože hanebná věc jest — za svou vlast, řeč se styděti. — O! byste chtěli věděti, — že čí chléb chutně jídáte, — toho píseň zpívat máte, — tak náši staří říkali, — ctnost, poctivost milovali, — kteráž slove staročeská, — z toho naše sláva všecka, — pochází, a nepřestane, — dokudž Čech Čechem zůstane.

V Praze dne 1ho ledna 1795.

Obětoval Václav Melezýnek.

*

Digitized by Google

Vděčnost a radost vlastenců z přítomnosti Jeho Císařské Královské Milosti, ve vlastním nejvyšší milosti obdařených českých herců novoměstském divadle, roku 1786. 19. měsíce září.

Již slunce plné jasnosti — velmi z rána vychází, — v neobyčejné světlosti — po nebi se prochází; — znamení hlavní radosti — skrz své paprsky dává, — zůve k velké veselosti, — jíž čeština oplývá.

Stůj Phoebe! a zdrž své koně, — ať ta radost dýl trvá, — umko česká popřej ty mně — mluvit některá slova.

Neb český lev již podruhé — svým zřvaním mne probudil, — bych zpíval chvály mnohé, — zas mysli mé popudil.

Pročež Královmoci zastav — bouře lstivé hromové, — všecko v tichém stavu postav, — ať mí znějí zpěvové.

Ty Eole větrů pane! — ať vějí zefírové, — jenžby zpěv a chvály vhodně — roznesli v zemi nové.

Ty pak zatím chystej harfu, — Phoebe! i písně nové, — též s Orfeem, já chci v houfu, — zpívejte vy bohové.

Ne hory, lesy, pevnosti, — hlasem svým pohybůjte, — srdce české k vděčnosti, — a k lásce probuzůjte.

Nesmrtedlně buď slavný! — zvolej Praho z radosti, — mocnář Josef velmi mocný — jenž nás svou přítomností — dnes potěšil Čechy milé.

Kterým popřal, by k radosti — české hry provodili, — poznajíc mnohé neřesti, — v ctnosti je změnit mohli. — To činil z mysli otcovské.

Ještě však neskončil v tom svou, — kterou má lásku k vlasti. — Ale ukázav milostnou — tvář i svou přítomností — zstvrdil, že miluje Čechy.

O národe plesej český, — slav Josefa Druhého, — můzy ctěte jej vlastenský, — mocnáře tak milostného, — zdržte jej věčně v památce, jméno budiž neuhaslé, — vždy mezi vším národem, — jakož také neuvadlé, — zde mezi vlastním lidem — Josef Druhý vždy Veliký.

Královmoci zstup již z trůnu, — z své veliké mocnosti, — s hlavy své sejmi korunu, — neb jsi již v poddanosti, — zvítězil Josef Veliký.

Druhé vydání. Obětoval vlastenec
Antonín Josef Zíma.

*

Dar nového roku. Milým pánům vlastencům, jazyka Českého milovníkům, pánům hercům, též jejich řediteli panu Fasbachovi, v divadle vlastenském v stavení Jeho Excellenci hraběcí milosti Pana Pana Jana Františka z Šverce, na novém městě Pražském.

Píseň chvály.

Budiž Bohu z toho chvála! — čest a sláva neskonalá, — z velké milosti jeho, — dočkali sme se nového — roku, tisíc sedmi[set] devadesáté čtvrtého.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

K dějinám divadla českého.

Vlastenecké proslovy a oslavy českého divadla ke konci věku XVIII.

Zahájení českých her divadelních ve druhé polovině věku XVIII. bylo již často psáno se všemi podrobnostmi, jak nadšeně vítali Čechové české slovo, český zpěv na jevišti, jak skládali na oslavu osob i her, na oslavu probuzené lásky ku vlasti básně, proslovy, novoroční a jiné příležitostné verše, na př. některé skladby pernikáře Václava Melezínka, Ant. Jos. Zimy a podobné projevy kratší v předmluvách českých her divadelních. Čtěte si roztomilé líčení těchto začátků divadla českého v Jiráskově Věku. Zajímavý materiál pro tuto dobu obsahuje vzácná sbírka originálů těchto vlasteneckých projevů, tištěných po roce 1780, chovaná pod sign. 87. A. 244. v bibliothece Musea království Českého. Správce českého oddělení p. Dr. V. Řezníček, jenž nedávno také uveřejnil studii o českém divadle v »Boudě«, přerovnávaje oddělení českých tisků, sbíral z hromady listů, letáků se zvláštní pečlivostí a láskou rozhozené tyto doklady k dějinám divadla českého a sestavil z nich onu sbírku, svého druhu dnes jedinou, do které podepsaný dodal zase některé kusy z oddělení literárních pozůstalostí v bibliothece musejní. Tak vznikl musejní unikát, kterým se Museum právem honosí. Obsahuje ovšem také některé již známé skladby, ale většinu skladeb, jež ani podle názvu nejsou uvedeny v posavadních přehledech a studiích literárně-historických o této době. Nám tu nejde o výčet autorů, kteří psali o těchto začátcích divadla českého, rovněž o seznam, kde všude již byly některé kusy otiskovány — chceme pouze učiniti přístupnou tuto nenahraditelnou sbírku celou a doslova tiskem ve sborníku, věnovaném vedle jiného studiu kulturní historie české, jejíž nemalou důležitou kapitolu ve druhé polovici věku XVIII. tvoří vlastenecké probuzení vlivem divadelních her českých.

Příležitostné tyto básně, prosté formou i myšlenkou, provanuté vroucím vlasteneckým citem, osvěžené vzpomínkami historickými, překypující řadou udajů k seznání tehdejší nálady, tehdejších herců a buditelů, není třeba provázeti zvláštním výkladem a poznámkami. Otiskuji je všecky, i známé, dovoluje si upozorniti, koho by zajímaly podrobnosti, výzdoba původní, úprava tiskařská, aby se přišel podívat do Musea království Českého na originály.

*

Svátek českého jazyka, na den druhého provozování Štefanového Odběhlce v Pražském vlastenském divadle od Bondynské společnosti německých herců, dne 25. ledna 1785.

Plesej Praho! při slavnosti, — kterou láska posvětila. — Plesej! dnes tvýho — syna vlastního — do chrámu umělosti — ponejprv přijít vzbudila. — Otevřiž cítedlnostem srdce! — Nevzdychneš nad jeho zdémi

Digitized by Google

více, — které tvou vlast okraslují: — a původci, — jehožto pečlivé svěřena jsi moci, — vděčnou být zavazují. —

Bulla*) — Čechovskou horlivostí rozžatý — do něj svým bratřím zavřenou bránu prolomil, — rozptýliv tisíc závor srdnatý; — jejž v té práci nevídané**) — jen potomka Čecha hodné — hrdý pohled neohromil — cizozemců vlastenských, — jenž nectí otců svých. —

Plesej! Tevton jindy bystrý učedlník tvůj — nyní v tvé zastaralosti — učitel osvícený — jest vůdce tvůj. — Na důkaz vděčnosti, — by tvá řeč opět rozkvětla, — zlatého věku ovotce přinesla, — přátelsky jest přihotovený, — děti tvé skrz dívadla provésti — až do svatyně moudrosti; — kdež jí, báchorami nezastřenou, — ale v denní jasnosti vystavenou, — slepá pověra dávno hledat nedala, — by svůj klam svattostí vylíčený, — osvícení tvému škodný, bezpečněji rozsívala. — Aj! z tebe se roznítí světlo, — které v tmavým bludu zhaslo!

Obětovali

V. S. K. a V. Thám.

*

Znamení vlastenské vděčnosti. Na den prvního provozování české hry na Pražském novoměstském divadle dne 8. července 1786.

Slyš Charone, slavný vůdce! — K čemu mne láska nutí: — Pravá povinnost vlastence, — jest mysli mé pohnutí, — že musím citaru vzíti, zpívati chvály samé, — zdaž o Troji, či o Římu, — není mně povědomé.

Před mýma já dvě znamení — vidím očima státi, — lva českého jak se klaní, — nad ním orla létati: — Ej orla, dím, císařského, — bohové všickni jděte, — slávu Josefa Velkého — mezi národy hlaste.

Proto že miluje vlastence, — učené v zemi lidi, — nenechá zajít v zahálce, — z tuposti lid vyvodí: — Sám příkladem svým předchází, — průchod kazí sprostnosti, — všemožně Čechům nadchází, — by je vyved' z temnosti.

Ej povstaň Minervo Česká, — vezmi brnění svoje, — nebo již Milost Císařská — vzkřísila syny tvoje; — stán libý se již otvírá, *a)* — zpěvopanny zpívají, — co moudrého k nim se ubírá, — svou povinnost konají.

Hle, což od času davného, — nikdý neviděls Čechu! — toť již jistě ne bez tvého — dnes spatřuješ prospěchu; — pán země má o tě starost, — bys nejenom chléb svůj měl, — ale chce, bys mající ctnost, — nad cizí národ se stkvěl.

K tomu ti dost dopomáhá, — skrz své vlastní prostředky, — též skrz vlastenců spomáhá — mnohých věrných *b)* nálezky; — o Thálie s vlastencemi, — zpívejte již vesele, — že jazyk s časy zlatými *c)* — nazpět přichází k síle.

---

*) Nynější správce divadla Pražského.

**) Nikdy ještě v Praze na veřejném divadle řádné hry v českém jazyku provozeny nebyly.

Digitized by Google

Povstává láska, horlivost, — jak za Karla Čtvrtého, — protož již vlastenců vděčnost — slaví mocnáře svého; — ó! jaks šťastný v předsevzetí — Antongu, vlastenče slavný! — jaks v své předehře *d*) dal znáti, — buď vždy vlasti své vděčný.

Chval mocnáře velikého, — jenž ti popřál milosti, — bys moh' české hry dle svého — hrát zdání a líbosti; — slavtež Josefa Velkého, — národe, bohové všickni, — ať pamět nesmrtelného — zůstane v mysli vždyckny.

Obětoval vlastenec Antonín Josef Zíma.

Poukázání podlé latinských liter, kteréž se na druhé stránce mezi verši nalézají.

---

a) Od davného času český jazyk v své opovrženosti tak říkaje uhaslý vězel, a žádný se nevyskytl tak horlivý vlastenec, aby jej z tvrdého sna probudil, padlý pozdvihl, zašlý obnovil, uhaslý pak k svému předešlému světlu, a k ohni vlastenské dychtivosti přivedl, a jeho dokonalost vymohl; i co pravím, nercili aby k pozdvižení tak znamenitého jazyka napomáhali, ještě k tomu nemalý počet vlastenců za svůj vlastní jazyk se styděti počal: však ale nynějšího věku ta stydlivost v lásku se změnila, a všickni na příklad velikého mocnáře pohnuti nejen jazykem tím se honosí, ale všemožně k zvelebení jeho se vynasnažují, tak sice že hry české nejen vypracované vycházejí, ale i z povolení nejmilostivějšího a slavně panujícího mocnáře, Josefa Druhého Velikého, veřejně se provozují, čehož dnešní den začátek spatřujeme.

b) V tom počtu nalézá se zvlášť urozený a vysoce učený cís. král. učitel literatury a řeči české ve Vídni, pan Josef z Zlobický, kterýž jistotně znamenitý přítel jazyka českého, a velice o uvedení dokonalosti a slávy v českém lidu, starostlivý vlastenec jest, tak sice, že jemu za jeho vlastenské snažnosti vlast ne tak brzo se odměniti moci bude. Nebo skrze jeho dokonalé předložení té dychtivosti Čechů, a toho prospěchu, jenž z českých her pochází, v vymožení od J. C. K. Milosti toho vlastencům radostného povolení, by se mohly veřejně divadelné hry české provozovati, napomocným byl, začež by jeho památka stálý běh měla, celá vlast žádá.

c) Onen čas za Karla IV. císaře a krále českého, jehož celá vlast za svého otce uznávala, věk zlatý vůbec, a zajisté právě tak se jmenuje; z té toliko příčiny, že jazyk ten tehdáž v největším květu vší vážnosti se nacházel, též literní umění, množství učených nejen mezi vyšším stavem, ale i městským a sprostnějším lidem na nejvyšší stupeň došlo, nyní pak opět pod panováním nejmilostivějšího mocnáře, Josefa II. Velikého, znovu své dokonalosti vystupuje. Pročež rovné tím jménem (jestliže předků následovati můžem), jakž Karla IV. s přináležícím spolu způsobem jej nazývati povinni jsme.

d) Tento vlastenec po svém z Vídně navrácení a vykonání vlastenské lásky, složil předehru v jednom toliko jednání, pod jménem Vlastenská láska a vděčnost, na důkaz své vděčnosti, též na poděkování za obdržené milostivé povolení od J. C. K. Milosti.

Vytištěno v Praze J. Tomáše Hoechenbergra písmením.

*

Dar nového léta 1787, všem pánum pánum jazyka českého, horlitelum pánum Thámum, pánum vlastenckého divadla milostivě obdařeným hercum a šlechetným panim a pannám, spolu pánum hudebnikum.

Digitized by Google

Chválozpěv.

Veselme se vlastencové, — zpívejme zas chvály nové, — neb kdož neví, že řeč česká, — zavržená byla všecka, — ta zas skrze mnohé pány — vzláště skrze bratři Thámy, — přichází teď k zvelebení, — a jako z mrtvých vzkříšení.

Práce jsou nelitovali, — ani outrat nespořili. — České kníhy spisovali, — a je na světlo dávali, — ještě jim není na tom dost, — nám Čechum pro větší radost. — Též vesele hry skládají, — a mnohé zas překládají.

Kdežto zde páni hercové, — jakožto činitelové, — pořádně je provozují, — a nám kratochvíl činějí, — někdy vzbuzují k radosti, — někdy tejraj v nepravosti. — Někdy se dost nasměјeme, — někdy se zas uzažneme.

Vzáctným pak paním a pannám — slušnou také chválu vzdávám, — ve všem se pěkně chovají, — ouřady své zastávají, — obzvláštně pak při baletu, — jsou rychlí jako pták v letu. — Páni hudebníci taky, — činěj hudby všelijaký.

Já pak na místě všech spolu, — v tomto dívadle pospolu, — tento chválozpěv jsem složil, — abych jejich čest rozmnožil, — aby nejen ten rok nový, — ale jiná léta mnohý, — štěstí, zdraví, požehnání, — a ve všem šťastný jednání — pak po této bídné strasti, — přišli do nebeské vlasti, — by sme se shledali v ráji, — kde anjele s lidmi hrají, — čest a chválu vzdávajíce, — Svatý, svatý zpívajíce.

To jim vynšuju srdečně, — přijmou to ode mně vděčně, — člověka ač dost sprostého, — však vlastence upřímného. — Nevšimnou dar darující — ale srdce milující.

Obětoval

Václav Melezýnek,
řemesla perníkářského starší tovaryš.

*

Dar nového roku 1792. Milým panům vlastencům, jazyka českého milovníkům, od nejvyšší milosti obdařeným panům hercům, i jejich řediteli panu Mihulovi, v divadle vlastenském v staveni Hyberňáckém.

Zpěv chvály.

Opět znovu v novém roce, — přeji z upřímného srdce, — vlastencům stálého zdraví, — jelikož vlastenec pravý. — Hojné požehnání Boží, — štěstí ať se všudy množí! — nejen rok nastávající, — i mnohá léta budoucí, — zvláště těm, kteří pracují, — o češtinu starost mají!

Kdož neví o Procházkovi, — a kdo o panu Tomsovi? — jakť velikou péči mají, — když mnohé knihy skládají! — Císařskou korunovací, — tu pan Rulík s velkou prací, — pořádně jest česky vypsal, — i také ji tisknouti dal. — Pan Pelcl kroniku českou — znovu píše v pravdě heskou. — Dost s velikou obtížností, — a to nám Čechům k líbosti.

Digitized by Google

Nám milí páni Thámové, — a praví čeští bratrové, — ti jak pracovat začali, — ještěť toho nenechali. — Co tu o panu Dobrovském, — o tom hodném muži českém, — než že chvály zasluhuje, — proto že Čechy miluje? — Kramérius muž přemilý, — o jazyk náš vždy bedlivý, — za našich tě časů povstal, — aby české noviny psal.

Chtěje učiniť radost nám, — Robinsona překládá sám. — I mnohá psaní překládá, — jichž z cizích zemí dostává. — Titoť jsou horlitelové, — upřímní páni Čechové. — I mimo ně jiní páni, — jazyka českého brání. — Pojdeť Čechům moc dobrého — z učitele císařského; — bude učit řeči české, — by nepřišla k zkáze mrzké.

Ještěť i to zde vyjevím, — co o českém divadle vím. — Neb slovutný pan Mihule, — který nás tuze miluje, — hledí by všecko opatřil, — čím by často obveselil. — Šatstvo krásné a bohaté, — i pro děti, i pro velké. — Zisku mnohého nehledá, — když nám hry nakládné hrát dá. — Vždy pro naše potěšení, — a k nemalému naučení, — tu Václava nábožného, — Boleslava ukrutného; — matku jejich Drahomíru, i také babu Ludmilu.

O hrdině Bruncvíkovi — ve třech dílech, to každý ví, — jak tě se statečně choval, — když proti draku bojoval. — Jak Afriku vysvobodil, — i k otci ji doprovodil. — S služebníkem svým přemilým, — Kašpárkem nám povědomým, — světýlka aneb bludičky, — pěkně představuje vždycky. — Pan Zima Tharsiji složil, — skrz ni chválu si rozmnožil. — Neb jednala o svodnictví, — o zachování panenství.

Předložil bych mnohé jiné, — hry i zpěvy kratochvilné. — Mlčením je však pominu, — jen toto zde připomenu, — že všickni nám pěkně hrají — a převesele zpívají. — Tu sou proměny v divadle, — tu sou hudby, šatstvo nové. — Zasluhují chvály od nás, — nyní též i budoucí čas. — Však pan Mihule nejvíce, — neb on se stará velice, — aby náš jazyk zvelebil, — skrze pěkné hry jej oslavil.

I protož všickni společně — přejme mu štěstí srdečně. — By dlouho živ byl, pečoval, — Čechům činy představoval. — Co tu čeští [illegible] — dost málo učení Němec, — co tu o sobě smějíte, — když chválu Čechy slyšíte? — Svědčte se za řeč naši: — vždyť pak i mnozí vaši, — by i také jen Čechové, — i snad vaši pradědové. — Byvali sou hodní muži, — mějí potomstvo České. — Milují se jistě lesky, — přejme mu vždy české.

[illegible] — tak nazvaného Václava. — Jak vlast a Čechy [illegible] — skrz své spisy [illegible] — O prospěchu tu nemalém. — V pravdě [illegible] — Václav s jistou slávou — se jako Čech — [illegible] — Vždyť mají [illegible] — jeho [illegible] — a mnozí [illegible] — a sami o svém [illegible] — za svá díla [illegible] — se [illegible] — Sám může [illegible] — mnozí [illegible] s pokojem [illegible] Václav Mezerník.

V Praze, [illegible]

Digitized by Google

Na den provozování české původné hry Břetislava a Jitky pro věčnou památku jazyka českého.

Aj denice dnes vychází — v blesku však přepodivném: — Po obloze se prochází, — tak časně již předednem.

Olimpus se osvěcuje, — záře od něj vyvstává: — Sídlo múz se posvěcuje, — radost všudy povstává.

Toť již jisté jest znamení, — nevídané podoby: — Neb nějaké oznámení, — velmi vzácné osoby.

Číbych měl dnes chvály zpívat, — bohové mi ukažte: — Jak bych měl jej zvelebovat, — toho mně ponavržte.

I již slyším hlas z výsosti, — skrz větry prorážeti, — Procký jméno s uctivostí, — k uším mým dorážeti.

O bohové! Kdo jest Procký? — Toť musím dřív zvěděti: — Hlas Minervy její matky, — slyším odpovídati.

Tatoť je má vlastní dcera, — již sem si zalíbila: — Tať múz českých jestiť sestra, — neb tě cti zasloužila.

Těm podobných vysvědčení, — nechci více zvěděti: — Neb Bondynských herců hrání, — to vše může stvrditi.

Když však ale tento den jest — ke cti Čechů posvěcen: — skrze skladatele pověst, — též má býti ozdoben.

Budiž tobě věčná sláva, — skrz koho jest uveden — hlavní skutek Břetislava, — na divadle představen.

Neb tys jeden, jenž skrz práce — z tmy češtinu přivádíš: — jak z vyčištěné štěpnice, — ovoce z ní vyvádíš.

Neopovrž řeč tu nikdy, — buď vždy stálým ochráncem: Ať tě Češi mohou někdy — vlasti své nazvat otcem.

Ty Apollo, veršů bože! — jak se herci chovají: — Jen pohledni bez nesnáze, — jak češtinu milují.

V níž pan Antong, Hoepfler, Cappe, — Bitto děvčátko malé: — Každý jak může nejlépe, — hraje hru k své pochvale.

Však osoba panny Procký — víceji způsobila: — neb skrz svou hru plamen lásky — v mnohých srdcích rozžala.

Kterýž oheň pravé lásky — dřív uhasen nebude, — dokud obraz panny Procký — mezi bohy nebude.

O! Apollo též Orfee, — píseň veselou hrajte. — Též k její cti, ó vy múze! — hlasů svých pozdvihujte.

Flora ty jdi kvítí zbírat, — můžeš i z něj věnec vít: — Ten jí hleď vděčně darovat, — a na hlavu postavit.

Minervo slož lebky tvoje, — pančíř nech na straně být: — Neb počestnost dcery tvoje — dnes musí svůj předek mít.

Chvály Bondynská společnost, — zvlášť Procký zasloužila: — kteroužto Thámova pilnost — skrz českou řeč vymohla.

Obětoval

A. J. Z.

*

Digitized by Google

Dar z lásky. Milým pánům vlastencům, jenž na novém městě pražském v stavení hyberňáckém české hry divací hrají.

Píseň chvály.

Již jest veselo po zimě, — již přibude všeho hojně. — Již jasné svítí slunéčko, — již nám roste obilíčko. — Zelenají se lesové, — rozvíjejí se stromové. — Zdělávají se chmelnice, — okopávají vinice. — Vonné kvítky rozkvetají, — ptáčkové libě zpívají. — Teple vějí větříčkové, — čerstvě tekou pramínkové. — Tak po mnohém zarmoucení, — bývá zase potěšení.

Tak i my, vlastenci milí, — veselme se každou chvíli! — Neb sme se mnozí užasli, — že české hry sou již zašly. — Pan Mihule se jich ujal, — a pro nás nic nelitoval, — zde v hyberňáckém stavení, — divadla opět k zřízení. — Kdo vypraví přičinění, — kdo jeho dobré mínění? — Jeho starosti všeliké, — jeho náklady veliké? — To vždy činí pro nás všecky, — neboť jest vlastenec český.

Zde v městě pražském zrozený, — mnohým ctnostem vycvičený. — Též prošel cizí krajiny, — tam seznal mnohé umění; — to skrze celých devět let, — pak se obrátil zas nazpět. — Přišel jest do Prahy zase, — vlastenské hry přijal na se. — Oněť se pilně vždycky stará, — jakáby pro nás nová hra, — byla kdy dobře strojena, — předtím nikdy nevídaná.

Neboť již v minulém roce, — o to pečoval nejvíce; — aby činy předků našich, — vyobrazil dobře v hrách svých; — které činili Čechové, — někdejší naši otcové. — Jenž se opakují proto, — by sme měli v paměti to, — že sou byli hrdinové, — mnozí z nich slavní rekové; — nestyděli se za řeč svou, — tak po česku mluvili sou, — když nám zde hry strojívají, — chvály od nás zasluhují.

Pan Mihule převznešený, — od vlastenců má být ctěný. — Neb skrz jeho přičinění, — hry všecky sou řádně hrány. — Neb on v pravdě skrz svou péči, — zřídí pro nás pěkné věci. — Tak prvé nikdy nebylo, — pěkné ozdobné divadlo; — též přeskvostné mnohé šaty, — vždy příjemná hudba taky. — I kratochvilné ballety — vídáme často od dětí. — A když pan Tham některého — hraje reka udatného, — všech jistě diváků oči — skrz své hrání na se točí.

Co o panu Majobrovi, — o tom tak dobrém Čechovi? — Jehoť způsoby všem milé, chvály hoden každé chvíle. — Slavíť je jistě činové, — žeť sou i praví mistrové. — Jimťby nebylo potřeba, — jísti zde našeho chleba. — To činějí k vlasti z lásky, — pro náš milý jazyk český. — Jestliže vždy pan Svoboda — ve svém jednání pozor dá; — a to sice každého dne, — zaslouží si chvály hodné.

Pan Merunka a pan Kinther, — sou kratochvile mnohých her. — Vždyckyť se chovají vážně, — též i v hrách pracují snažně. — Pan Kadleček zpívá hesky, — tuším nerád hraje česky. — Coť zde mám o ženských říci, — o sličnosti prv navrci? — Paní Seve přívětivá, — při mnohých hrách chválu mívá. — Panna Anna Pelichová, — pěkně se v jednání chová. — Myslím, že i panna Milde, — brzyť jistě zase přijde. — Nevím, co si umyslila, — že prv Čechy opustila.

Digitized by Google

Ať toto vyřknu konečně, — mluvím tu o všech společně. — Ve všem se dobře chovají, — též ouřady své konají. — I vděčněť se jim odměňme, — a lásku jim zas oplatme: — štědře se k nim vždycky mějme, — zde je často navštěvujme. — Upřímně všickni zpívejme, — řediteli štěstí přejme. — I všem pomocníkům jeho, — vinšujme mnoho dobrého. — Tak aby jejich pochvala, — vždy mezi námi zůstala.

Protož mi za zlé nemějte, — a chyb mi nevytýkejte; — když to tak upřímně činím, — jak opravdu v srdci mínim; — aby sláva nepřestalá, — byla Čechům všechněm chvála!

V Praze, dne 25. dubna, léta 1791.

Obětoval Václav Melezínek.

*

Dar nového roku. Milým, váženým pánům vlastencům, jazyka českého milovníkům: pánům hercům, též jejich vrchnímu panu Zappovi, v divadle vlastenském v stavení jeho Excellencí hraběcí milosti Pána pana Jana Františka z Sweerce, na novém městě pražském.

Píseň chvály.

Vší poety vážnosti hodní, — páni Čechové slovútní, — vlastenci a krajanové, — milí bratří, Slovanové! — Zase přinášim ze srdce, — dar upřímný v tomto roce, — jenž češtinu milujete, — velmi o to pečujete. — by zas přišla k zvelebení. — k předešlému oslavení. — ta řeč pravím ušlechtilá, — přes pět set let vybroušená, — jejíž ctnost, výbornost slavná, — měla vážnost lásku zdávna, — jakž o tom již vůbec známo. — od předků nám zanechána.

Pročež vroucně roku toho. — zdraví, štěstí přeji mnohé. — pokoj mírný af jest bojnost. — věku přešťastného dlouhost. — zvláště tem, jenž sem prohlašoval. — slušnou chválu při jeho závaz. — kteří se pracují zdary — pro náš milý národ český. — jména jejich již jsou známá. — skrze vlastenská vědomá. — tiší je sláva na poli na. — jen zde toho připomenu. — že jsou páni v Čechách narozní. — mezi v hodnosti vznešení. — jedno rod. česky mluví. — Čechy byli se narodil.

První, an si oblíbuje. — Čechy z lásky a milosti. — jest pán slavný v Čechách vážený. — Josef rytíř Kindermann. — pocty z svého přeslavného. — z Lobkovic starobylého. — kterýž se při tu vání. — jaký Čech jest! pán pravý. — k tomu milý z lidskosti. — i kdy by tak činilo vše. — Čechy jeho z nouze. — v lásce vážnosti mé. — Však Čecha znamenitého. — mého též pána vlastního. — z jeho přízně hraběte, — pod jehož ochranou kvete — jazyk český jak kdy. — i se zmáhal, vždy pečuje.

Jsouť hrabata Černínové. — Chotkové. Kinští. — Šporkové Klamm. Unverioté. — Thun z Lažan z Hohenštejna. — Sternberkové. Čejka. Šternberkové. — z Veselí Kolowratové. — z Libštejna z Kolovrat z Dohalic. — z Hradce z Valdštejna. — Thunové z Hohenštejna. — jeden

jich slavní předkové, — také českou řeč milují, — sobě váží, oblibují. — Mámeť z stavu duchovního, — milovníky mateřského — jazyka, v němž se zrodili, — Čechové slavní, přemilí: — Když s vlastenskou horlivostí, — hájí, mluví, čtou s radostí — knihy české, nejpilněji — s češtinou se obírají; — káží pak nám pěkně česky, — tím nás velmi těší všecky, — náši důstojní, velební, — muži, vůbec dobře známí.

Ale na tom není dosti, — povím ještě víc k radosti. — Hle! Princezka nám všem milá, — ctnostná, dobrá, a spanilá, — sama jest se prohlásila, — žeby také Češkou byla, — z čehož nabývá národ náš, — slávy i na budoucí čas. — Hleď z toho, vlastenče milý! — radost míti každou chvíli. — Také pány herce české, — sluší vědět mužské, ženské; — neb v divadle českém slavně, — konají české hry pěkně; — tím ukazují výbornost, — české řeči k tomu schopnost.

Právě činí pro nás mnoho, — mnozí jsme svědkové toho, — že jim nic těžkého není, — pracují bez unavení, — zjednali zpěvní hru novou, — to píšťalu kouzedlnovou. — Pan Zappe na to nakládá, — pan Fasbach však hry pořádá. — Pan Haklík Sarastro dělal, — pěkně, dobře přitom zpíval, — tak jest se choval Tamíno, — pan Tuček jest jeho jméno. — Co řeknu o ptáčníkovi — našem panu Svobodovi? — Zdaž nečiní kratochvíle — jeho jednání všem milé? — Ještě jednoho herce znám, — vědomý již Čechům pan Tham, — mouřenína hrál jest pěkně, — čině velmi vše šlechetně, — přeložil zpěvní hru celou — neb píšťalu kouzedlnovou.

Tu čest panu Lejtnerovi, — Tusnerovi, Pizingrovi. — Panna Peliška, taf hrala! — Tři osoby zastávala, — kouzedlnici, pak Pamínu, — starou ženu Papagenu. — Panna Mildka má též tu čest, — v svém jednání příjemná jest, — panna Lejtnerka podobně — zasluhuje chvály hodně, — i všickni hercové spolu, — chválí se od nás v tu dobu.

Když svým veršům konec dělám, — od panů vlastenců žádám, — by činili, co předkové, — náši přemilí otcové, — pečujíce o to nejvíc, — aby táž řeč nepřišla v nic, — kterouž jsme od nich zdědili, — a toho štěstí zkusili, — že činí Čecha schopného, — k cizím řečem, a mluvného. — Protož knížata, králové, — také mocní císařové, — jazyk český milovali, — syny své v něm cvičit dali. — Ač o časích dobrých mlčím, — však to předce říci musím, — že v Čechách dobře bývalo, — když se česky jednávalo.

Vám pak, kdož Čechy tupíte, — i řeč mateřskou haníte, — také tuto za dar dávám, — byste zmoudřeli předc, žádám. — To vás nectí, ani dá čest, — protože hanebná věc jest — za svou vlast, řeč se styděti. — O! byste chtěli věděti, — že či chléb chutně jídáte, — toho píseň zpívat máte, — tak náši staří říkali, — ctnost, poctivost milovali, — kteráž slove staročeská, — z toho naše sláva všecka, — pochází, a nepřestane, — dokudž Čech Čechem zůstane.

V Praze dne 1ho ledna 1795.

Obětoval Václav Melezýnek.

*

Digitized by Google

Vděčnost a radost vlastenců z přítomnosti Jeho Císařské Královské Milosti, ve vlastním nejvyšší milosti obdařených českých herců novoměstském divadle, roku 1786. 19. měsíce září.

Již slunce plné jasnosti — velmi z rána vychází, — v neobyčejné světlosti — po nebi se prochází; — znamení hlavní radosti — skrz své paprsky dává, — zůve k velké veselosti, — jíž čeština oplývá.

Stůj Phoebe! a zdrž své koně, — ať ta radost dýl trvá, — umko česká popřej ty mně — mluvit některá slova.

Neb český lev již podruhé — svým zřvaním mne probudil, — bych zpíval chvály mnohé, — zas mysli mé popudil.

Pročež Královmoci zastav — bouře lstivé hromové, — všecko v tichém stavu postav, — ať mí znějí zpěvové.

Ty Eole větrů pane! — ať vějí zefírové, — jenžby zpěv a chvály vhodně — roznesli v zemi nové.

Ty pak zatím chystej harfu, — Phoebe! i písně nové, — též s Orfeem, já chci v houfu, — zpívejte vy bohové.

Ne hory, lesy, pevnosti, — hlasem svým pohybůjte, — srdce české k vděčnosti, — a k lásce probuzůjte.

Nesmrtedlně buď slavný! — zvolej Praho z radosti, — mocnář Josef velmi mocný — jenž nás svou přítomností — dnes potěšil Čechy milé.

Kterým popřal, by k radosti — české hry provodili, — poznajíc mnohé neřesti, — v ctnosti je změnit mohli. — To činil z mysli otcovské.

Ještě však neskončil v tom svou, — kterou má lásku k vlasti. — Ale ukázav milostnou — tvář i svou přítomností — zstvrdil, že miluje Čechy.

O národe plesej český, — slav Josefa Druhého, — můzy ctěte jej vlastenský, — mocnáře tak milostného, — zdržte jej věčně v památce, jméno budiž neuhaslé, — vždy mezi vším národem, — jakož také neuvadlé, — zde mezi vlastním lidem — Josef Druhý vždy Veliký.

Královmoci zstup již z trůnu, — z své veliké mocnosti, — s hlavy své sejmi korunu, — neb jsi již v poddanosti, — zvítězil Josef Veliký.

Druhé vydání. Obětoval vlastenec
Antonín Josef Zíma.

*

Dar nového roku. Milým pánům vlastencům, jazyka Českého milovníkům, pánům hercům, též jejich řediteli panu Fasbachovi, v divadle vlastenském v stavení Jeho Excellenci hraběcí milosti Pana Pana Jana Františka z Šverce, na novém městě Pražském.

Píseň chvály.

Budiž Bohu z toho chvála! — čest a sláva neskonalá, — že z velké milosti jeho, — dočkali sme se nového — roku, tisíc sedmistého devadesáté čtvrtého.

Digitized by Google

Páni Češi nejmilejší — všicky chvály nejhodnější — stálé zdraví přeji jim, — štěstí srdcem upřimným, — hojné požehnání Boží, — v jejich prácech ať se množí. — Těm pak přeju nejvíce, — jenž se starají velice, — by řeč naše rozšířena, — skrz ně byla oslavena.

O panu Kramériusovi, — kdo z nás Čechů o něm neví? — jak se stará a pečuje, — všecko dobrý Čechům přeje; — píše nám mnohé příhody, — z cizího národu škody, — bychom se z nich naučili, — moudře podřízeni byli, — svým vrchnostem, svému Pánu, — císaři otci milému.

Pan Šedivý vydal knížku, — o hrách i divadla užitku, — aby na hry šli takový, — jenž o divadle nic neví; — jistět že by se zbystřili, — a mysl svou zveselili, — někdy opět zkormoutili — a samy sebe soudili. — Co na sobě nevidějí, — to v divadle uhlídají, — tuto ukrutné skrblířství — tu nedovolené lichvářství, — tuto opět z hloupa pyšné — tuto nezřízené vášně.

Pan Fasbach z ohledu toho — pro nás Čechy činí mnoho, — jakožto řiditel herectví, — v celé české společnosti — řídí jej, pěkně spravuje, — náklad, práce nelituje, — když pro nás hry jedná hezký, — vzdávejme mu chvály všecky. — Citeru okouzlovanou, — v češtině zde neslýchanou, — oba díly pěkně hráli, — zasluhují všicky chvály.

Pan Majober, pan Svoboda, — vzláštní chválu mají oba; pan Majober svoje oči, — divně na divadle točí, — pan Svoboda poskakuje, — nikdy svých noh nelituje, — milé nám jejich pohnutí, — okamžení a mžiknutí. — pan Zumio, pan Kašpárek, — pro nás kratochvílný párek.

Pan Tuček jest citerista, — pan Hacklík dobrý bassista, — zpívají pěkně oba písně, — Bosforosi krátí pyšně, — Armidoro zamyšlený, — právě jak zamilovaný. — Pan Haimbacher vzdál zpěvohru, — v Serajlu hezkou maškaru, — aneb nějaký lov na lvy — zaslouží nemalé chvály, — jednání je v ní příjemné, — zpěvy velmi kratochvílné.

Pagatl, zahradník pan Thám, — nám vlastencům je dobře znám, — jak se dobře chová v hraní, — to potřeba mně říct není, — jsou toho mnozí svědkové — jeho upřimný Čechové, — Pagatl pan Thám hodný muž — mnoho chvály zasloužil již. — Též ženský se chovají vážně, — ouřady zastávají snažně; — Majobrova hodná paní, — má vždy chválu v každém hraní, — všecko jí sluší hezký, — pěkně zpívá písně český.

I též panna starší Milde, — v čemkoliv na ní řád přijde, — má ve všem pěkné způsoby — často nám radost působí. — Panna Anna Pellichová — ve všem vždy se hezky chová, — řetedlně v každém jednání, — má též chválu při zpívání. — Ještě o jedné panně vím, — řejně mým vlastencům povím, — že se jmenuje Heltzlova, — jest herečka česká nová, — ve všem hraní šikovná jest, — zasluhuje též od nás čest.

Ať toto vyříkni konečně, — mluvím tu o všech společně, — dobře se ve hrách chovají, — osoby své zastávají, — též o panu Volánkovi, — výborném hudebníkovi, — jak se mnoho vynasnaží, — neb si své vlastence váží, — neb skládá hudby příjemné, — všemi hlasy obsazené. — Všichni hudebníci spolu, — zasluhují od nás chválu.

Digitized by Google

Protož vlastenci mně milí! — Krajanové vždy rozmilí! — Češi Čechů vždy si vážme, — že Češi jsme, to dokažme. — Já pak na místě všech spolu, — v tomto divadle pospolu, — tyto verše mé sem složil, — bych Čechův chválu rozmnožil. — Ať všech jména nesmrtedlná, — u potomků jsou zapsaná. — Vy pak nepřátelé náší, — jenž ste přec rozený Češi, — češtinu nenávidíte — cizí řeči si vážíte, — dyť každý pták hnízda svýho — váží si a ne cizího, — co byli naší otcové?

Než dokonalí Čechové, — kdyby oni z hrobu vstali — jistě by se nepoznali, — neb by nám nerozuměli, — s námi mluvit neuměli. — Že naše milá čeština, — zdá se být s nima pohřbena. — Však nezahyne, přece, — neb má dobré zastávače. — Jak sem začal tak skonávám, — sprostou práci za dar dávám, — Čechům, jenž v pravdě Češi jsou, — jména Čecha sebou nesou.

V Praze, dne 1ho ledna roku 1794.

Obětoval Václav Melezýnek.

Hanuš Opočenský:

Pasquilly z posledních let vlády Rudolfa II.

Pasquillus Bohemicus.[1]

Povím Vám novinu v tuto nešťastnou hodinu, nastavte, prosím Vás uši, co se tu divného slyší.

Rudolf: Bože, jenž si na výsosti, z trůnu tvé svaté milosti, pohleď na mne souženého lstí, praktikou sníženého. Všaks mne ráčil vyvoliti, za krále korunovati, všemu lidu vystaviti a za vrchnost poručiti, jak bych měl svůj lid říditi jako otec malé děti; neb srdce mé v rukouch tvých jest, by se šířila chvála, čest. Jsem sveden raddami zlými a šibaly voplzlými, od nich cele i opuštěn; dům rakouský byl by spuštěn, kdyby Čechův mých nebylo, zle by se mnou jistě bylo. Ti jako pevní sloupové a jich hrdinští houfové chrání mne ve dne i v noci. Račiž jim pane pomoci, ať toho, jenž vždy mé krve žádá[2], u veliké síle nohám mým činí ouklady, by dostal království tudy, mohou ven z země vyhnati. Nedej více soužiti lidu tvého souženého, v porobu zavedeného. Vztáhni ruku mocnou pane ať se to všecko tak stane, poraz je hroznou palicí, ať nechají mou slávu.

Adam z Valdštejna[3]: Co tuto tak truchlivého a prve neslýchaného, že pán můj těžce naříká, s pláčem se k Bohu utíká.

Pruskovský[4]: Slyším již tuto podruhé volání k Bohu horlivé.

Adam ze Šternberka[5]: Nic bez příčiny.

---

[1]) Sborník Adama Tesacia Brodského, l. c. fol. 219—223a.

[2]) Arcikněžete Matiáše.

[3]) Adam z Valdštejna na Hradci nad Sázavou, [illegible] pod jednou.

[4]) Opraveno z P[illegible] z Kunstat Historie 1[illegible] „Bedenken Pruskovsky nejvyšší kamerher [illegible]

[5]) Adam z Šternberka na Bechyni, nejvyšší [illegible] pod jednou.

Digitized by Google

Rudolf: Všickni jsou mne opustili, k zlému přijít dopustili: zaveden sem hůř, bajť nemůž, věřím, že mně Pán Bůh pomůž.

Hrabě z Hollochu[6]): Kdo se proti Bohu staví, že nic nezejská dobře ví; neb ten každý snížen bývá, kdo jiného Boha mívá.

Hrabě z Turnu[7]): Krev nevinná k pomstě volá, praktika zlostná se dělá; v Opavě[8]) křik, naříkání k Bohu na pomstu volání.

Rudolf: Ha, co praví o Opavských našich věrných Slezácích.

Vilhelm z Lobkovic[9]): Věrní hynou, u víře nátisk mají — lotři, pankharti moci užívají.

Rudský[10]): Kardinál[11]), Berka[12]) ti spolu s Donínem[13]) sedaje k stolu tu praktiku svou utkali, aby věrné sužovali, z Říma ouplatky majíce krev lidskou vylévajíce.

Loungk[14]): Basta spí; praktiku vede uhlídáte, co nám svede. Nyní má dobrou purgaci, dáti ho na rožeň zrádci, Berku s jeho tovaryši, ať je známo ve vší říši.

Štefan [z] Šternbergka[15]): Kanclíř[16]), Barvicius[17]), Athynis[18]) ti jídají z stříbrných mis; Hannybal[19]), Menczl[20]), z Písnice[21]) všickni hodni šibenice; k tomu rožeň neb hranice, ať nebijí krále více.

Hrabě Šlik[22]): Kde pak kardinála máme?

[z] Švamberga[23]): Voběsit ho na zdi dáme, aby to všickni viděli a na něj se podívali.

Obec všecka: Amen, Amen rcemež amen, ať je spálí věčný plamen od pat noh až i do ramen a ještě jednou rcem amen.

Rudolf: Jaký to křik, Rudský milý, doslechl jsem v tuto chvíli.

Rudský: Všecko chce již vzhůru býti, kardinála nechtí míti; praví že jest lotr, zrádce k šibenici s ním na krátce, ať srdcí čistých nekazí neb všecken pokoj pokazí.

---

[6]) Jiří Fridrich hrabě z Hollachu (Hohenlohe), pod obojí.
[7]) Henrych Mates hrabě z Thurnu pod obojí.
[8]) Nad Opavou prohlášen r. 1604 acht, ježto protestantské město nechtělo vyhnati svoje predikanty. 1607 město plukovníkem Friedrichem v. Geiszberg dobyto; spolu vykonána protireformace. Viz Biermann, Geschichte des Protestant. in Öst. Schlesien, str. 25 n.
[9]) Vilém starší z Lobkovic, J. M. C. mundšenk; pod obojí.
[10]) Kašpar Rucký, komorník císaře Rudolfa.
[11]) František z Dietrichstejna, kardinál a biskup olomoucký.
[12]) Ladislav Berka z Dubé, od r. 1607 hejtman moravský.
[13]) Ferdinand z Donína, president nad appellací; pod jednou.
[14]) Lang Filip, komorník císařův.
[15]) Štěpán Jiří ze Šternberka, hejtman lén německých; pod obojí.
[16]) Zdeněk Adalbert z Lobkovic.
[17]) Barvitius Jan,
[18]) Attems,
[19]) Hannewaldt, } tajní radové císaře Rudolfa.
[20]) Jan Mencl, sekretář kanceláře.
[21]) Jindřich z Písnice, místokancléř.
[22]) Joachym Ondřej Šlik hrabě z Pasounu a Lokte; pod obojí.
[23]) Jan Jiří z Švamberka, sudí dvorský; pod obojí.

Digitized by Google

Komora česká: V Moravě zle, v Čechách chce bajti hůře, všecko působí papežovo zvíře; tollatur impius, ne invideat gloriam.

Rudolf: Nejsem vinen, podvedli mně, lid naříká všecken na mně.

Kurfiršt saský[24]): Zutíkali, nevím kady.

Makovský[25]): Dávno již to mělo bajti, neb mají truhlice syty, aby jim nahlédli v brky, pošklubali zlostné kluky; co jsou sem do Čech přinesli, to aby na krku nesli, dost mají za tu svou práci šibalští, lotrovští zrádci.

Trčka[26]): Hannibal zle v Římě seděl, nejeden již o tom věděl; z ouplatku krále z důstojenství loupil, hoden, aby mu císař provaz koupil.

Radslav Vchynský[27]): Však takových více máme, když čas přijde, je shledáme.

P. Petr z Rožmberka[28]): Nahlédnuť já najprv ke dckám, divnou tragedii splýskám, trefím na tři Mamaluky hrozné, nekolené býky. Kaba[29]) ten jest z Říma osel, Janovský[30]) všetečný posel, po něm Chamovský[31]) hrdina, smrdí jako psí zvěřina. Ti divné rohože pletli, dejž Bože, aby zapletli, abychom jim děkovali z sklepův, voknem vyházeli, by náboženství nechali, lepších než jsou nehaněli, myslili, odkud jsou pošli a k té důstojnosti přišli.

Přech z Hodějova[32]): Credit jakýs při komoře působí mi velké hoře.

Ladislav z Lobkovic[33]): Proč jsou mně z země vyhnali, kdy byšte jen zdravě znali, jináč by šte to spravili a ouřady osadili. Víte dobře, jak děje se, hůře nežli v pustém lese; spravedlnost nemá místa, pravda má zavřená ústa, jaký řád jest v české zemi, ouřadové čtyři zlehčeni. Mamaluci rotují již, neb do Říma veliká tíž peněz tam jest odeslána, by krev byla vyhlazena Kristových věrných rytířův, jakž u nich praví kacířův. Když ty všechny vyhladíme, na ouřady dosadíme z naší roty jisté pány, nebudeme roztrháni, budem činit co budem chtíť, zavěsíme to vše na niť. Jak málo bude bouřiti, dáme jej hned oběsiti neb z země ven vypovíme statek vezma, potom díme: byl kacíř, co jest do něho, můžem dobře bajt bez něho; tak ty kacíře spleníme, raddy naše zvelebíme.

Krištof Kytczin: Bože, jenž vše ráčíš znáti, svatou pomoc rač nám dáti, abychom v té naší vlasti mohli vše činit s radostí; lotry, šibaly, skazili, jenž nás hubit se snažili. Obrať to vše na hlavu jich

---

[24]) Jan Jiří.
[25]) Makovský Jeronym, komorník císaře Rudolfa; 1604 zajatý.
[26]) Jan Rudolf Trčka, komorník císařův; pod oboji.
[27]) Radslav starší z Vchynic a Tetova J. M. C. rada, král. hofmistr.
[28]) Petr Vok z Rožmberka a na Třeboni, J. M. C. rada; pod oboji.
[29]) Zachariáš Kába z Rybňan, místosudí
[30]) Jan z Klenového a z Janovic, nejvyšší písař.
[31]) Jindřich Chanovský z Dlouhé vsi, písař menších desk zemských.
[32]) V domě Přecha z Hodějova zasedal od 3. září 1607 soud appelační. Tomek Děj. Prahy XII 431.
[33]) Ladislav z Lobkovic zapleten v spiknutí bratra svého Jiřího uni[illegible] tčení útěkem do Uher. Srov. Tomek, Děj. Prahy XII 353.

Digitized by Google

ať řeknem, jižť jest po nich. Mračínko bylo nám milo, zlé všecko preč uplynulo.

Pan Hrzan[34]): Pán náš o desátém neví, Rudský mu teprva praví, že hrabě z Salczu[35]) šelma jest, věřiž mi toho na mou čest. Neštěstí se na něj valí, Joan Baptista z Canali, odkázal mu velké věci, s těžkem chybí šibenici.

Pan Colan z Felcu[36]): To ti vlastní columbani, u nás v Čechách slavní páni, co ve Vlaších banditují, do Čech všecko presentují. Nebuďte blázni Čechové jako ušatí voslové, vypuďte preč ven zlé plémě, ať nekazí naší země; my kteří k horám sedíme, mocí na ně udeříme, na mizinu obrátíme, o tom, po tom oznámíme.

Z Wartemberka[37]): Pro ty neřády lotrovský, Mathiáš kníže rakouský se vší mocí se vypravil, aby dobrý řád napravil, zlé vyplenil a zahnal pryč, by se zas nenavrátili víc. Vy se všickni zbíti dáte, ozvati se hned nesmíte, co vám kanclíř, s tím Písnice, kteříž hodni šibenice psali, vše ste činívali, abyšte jich nehněvali. S nimi i Krištof Lobkovský[38]), jenž chtěl být purkrabě pražský[39]), praktiku svou divnou měli, přes kotr již vyházeli; tkávali tři v jedno brdo nebo jim nebylo tvrdo.

Krištof Belvic[40]): Co nedovedl pan z Martinic, nestojí ho libra za nic, udělal hroznou turbací, ježto nejsou pamětníci, k šelmě římské velmi nutil, divné trety v zemi kutil. Maje býti přetrženo bylo jemu poručeno, aby plenil ty kacíře, vedl k svaté římské víře. Mně kostel můj zpečetili, o něm přísně poroučeli, abych do něho nechodil, žádného kněze nevodil; tomu sem odpíral tuze, bylo by pravit na dlouze[41]).

Sigismundus Batory: Pěknými věcmi sem sveden, z knížectví mého vyveden, místo přepěkných palácův postoupili zlých holubích komor, salačův; když pršelo, na mne teklo, komonstvo moje uteklo, nechtíc hrdel svých pozbýti, neb jest všecko na upadnutí. Ratiborské panství shnilé odňalo veselé chvíle, byl sem tulákem po světě, soužený jsa v bídě, v psotě. Vy pak již Čechové nyní mějte se na pozor jiný, by se vám tolik nestalo co se bídnému mně stalo[42]).

Hrabě z Serenu[43]): Mám v této zemi dědictví, pana ujce mého panství[44]). Učiňme tak všickni spolu, pospěšme k císaři k stolu, po jídle

[34]) Adam Hrzan z Harasova, purkrabě hradecký.
[35]) z Sulczu, president dvorní vojenské rady.
[36]) Leonhard Kolon z Felzu na Andělské Hoře, J. M. C. rada; pod obojí.
[37]) Karel z Wartemberka na Rohozci a Skalách, J. M C. rada, pod obojí.
[38]) Omylem místo Jiří
[39]) Naráží se zde na události z r. 1594.
[40]) Kašpar z Belvic, Slavata I 240. Skála I 52.
[41]) Panu Kašparovi Belvicovi r. 1607 z kanceláře císařské na naléhání arcibiskupa poručeno, aby svémocně od něho otevřený kostel opět zavřel a predikanta cizího vyhnal. Slavata I 240.
[42]) Viz Tomek, Dějiny Prahy XII 387 n.
[43]) Jan hrabě Zrinský ze Serinu.
[44]) Petr Vok z Rožmberka zapsal r. 1597 sestřenci svému Janu hr. Zrinskému Rožmberk a Vyšší Brod k dědictví.

Digitized by Google

když k residenci sedne, dá nám audienci, tu s ním vždy promluvíme, města k sobě připojíme. Budou při nás pevně státi, žádný jich od nás nesklátí a my po nich postoupíme hrdel, statků zase nadělíme, všecky škody nahradíme, dobře v zemi nařídíme.

Města: Byli jsme hrozně soužení lstí, chytrostí přemoudrou: ujdi Bože, ať se to stane, stav městský zase povstane. Při vás jiti, mocný budem, falše, zrádců potrestem. Budem chrániti pána svého, ať nemá posledního: neb sme mu tím zavázáni hrdlem, statků přemoudrou.

Stav rytířský: Pán, města budem s vámi, neboť jste sousedé známi za dlé rady se držíte a vesele prospěrujte. Pán Bůh vždy s námi býti, zlé ven z země vypuditi.

Jaroslav z Kolovrat: Já od vás přec nechci, rádi mnoha z kápě střeha, hříchu z toho mít nechci, svrchovitý zlatě nadělím, kterými předkové mívali, když pro vás bojovali.

Štampach[45]: Nechť je svůdce malikovo to spravedlivé slyšíte: my budeme-li moci co nám od jednoho hledíme pokud ať nejprve ven z země vyjmat lze. Srdečné přemoc musíme, než na čas jest, když se divná zpráva jest. Což v Francouzích, v Anglandii, v Nyrnberku a v Holandu, v Benátkách, také v Benátkách co jsou měli v stylu posílání k vojně mistrů, v cizotách vždy kteří takových, jak oni jsou, od nich přísežných musel, to všecko jim jest potřeba, a tuším věcným nadání. Nejlépe ty zřídili, než přílišnost pomine, to nejlepší pomine zvíce, všelikým vždy nám pevně držeti musíme, tím se nám mnohý věc z země vyjmat nedá, velkou sílou mají za kým se s ní mnohý potěrce tě bude s tím vypomoženě na mně potom.

XIII.[46]

Já jsem vám pověděl předešlou, smrtí pohnutí nad mým přes papežem sám, sobě k tomu vyjednal. A když se k tomu zavázal, že se bude vždy [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible]

šiky zrušiti. Ach Ladislave šibale, kýž se rozpomeneš ale, žes do země chudý přišel, v ní's mnohého statku došel; takliž se máš opláceti, dobrodince své hubiti. Došel's tu i povýšení, poznejž to, byl-li's ho hodný, toliž na hejtmana sluší, vezme tě čert s tělem, s duší. Přísahal's císaři, zemi, i všech stavův ochránění, pohleď, jak je chráníš pilně, veda na ně houfy silné, však si to směl mluviti v soudnici stavům praviti[6]), že o žádném lidu nevíš, o že se v hrdlo nestydíš, lháři kdož chce věřiti víc, však tím nespravíš, věř nic. Přišly šiky tvé k zjevení, kdo tě v nich sílí jsou lidmi kardinálek[7]), Kavka[8]) taky, máte-li kde lidi jaký, mustrujte, ať jsou hned vzhůru, všechněm Moravcům na vzdoru. Vězte to, že Pán Bůh i nám ctným Moravcům pomůže sám, nač prosím lid svoláváte, než za to cele máte, že Moravci holubi sou a vám pod necky hned půjdou. Chytrosť ste velkou smyslili, sněm obecní zarazili, řka: svoláme je do Brna, potká je tam bída hrozná, hned je vojsky obklíčíme, co Opavským učiníme; musíť mne hejtmana míti, bychť je měl dát všechny zbíti. Privilegia, svobody co jim pomohou v ty doby, musejíť nám tak skákati, jak my jim budem pískati. Ach jak ste nejzlotřilejší punt váš rady ne[j]bídnější; proti Bohu spravedlnosti, kdo táhne, zhyne v rychlosti. Berka sobě hrubě tuší, kardinálek, Kavka těší, Dubský ten znenáhla kráčí[9]), Radešínskej[10]) plete řeči, neb jest mu to přirozené lhát, pochlebovat, příjemné. Opat z Hradištku ten lotr, přál bych, by byl čertův kmotr, kázal Lenické zloupiti, Svitavské také zhubiti, prv sám se jich dosti nadřel a přeukrutně naviječ; hůř než Turek svými činy, neslušť to na duchovní. Humpolecký[11]) ten jest jonák, chrání Bystřické na opak, jsa jich volný poručník, utírá se o Berku ručník, předně jest Bystřické zloupil, potom vojákům dopustil, užívaje rozumnosti podvodův, ošemetnosti; vem čerte, správce takové, chraň poctivé a pobožné. Bože, braniž svého lidu, vlož v srdce jich dobrou radu, posilňuj věrných vrchností, by se střehli ďábelských lstí, zruš rady achitoffelské a dokaž své moci božské, ať sobě zastesknou sami krom šibenice, zoufání. Lázeň jiným zatopena, nechť jest nyní vyhlazena, když se nejprv dobře zmyjí, ať potom sobě připijí; právě to na pány sluší, zvonec od oslových uší; ten dočká v Kublicích zvonice, kdož nechce býti za otce.

---

[6]) 7. března 1608.
[7]) František z Ditrichštejna.
[8]) Jan Kavka z Říčan na Brumově.
[9]) Vilém Dubský z Třebomyslic na Jimramově, nejv. sudí markrab. Moravsk.
[10]) Radešínský z Radešovic Samuel, básník a právník, J. M. C. rada a zemský prokurator markrab. Moravského.
[11]) Humpolecký Osovec z Rybenska Jan Jiří, menší písař při menším právu zemském. Jireček, Rukověť I 270.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

Slovenské hádanky z r. 1720.

V úpravě jarmarečních písní, v 16°, vydány byly s nápisem »Rozlične otázky« hádanky na pobavení i na poškádlení. Jsou patrně opsány a vybrány ze staročeských sbírek »pohádek« (hádanek), jejichž několik sbírek již jsme v Českém Lidu uveřejnili. Jako další příspěvek otiskujeme tuto slovenskou sbírečku.

1. Ktery lide jsu najvic nevděčny? Odp. Služebnici, ponevadž oni častokrate mnohe veci panům odjimaju, za ktere nikda nedekůjů.

2. Kterym povinen jest jedenkaždy uprimne pravdu vyznavati? Odp. Spovedlnikovi, lekárovi, primlůvcovi, aneb advocatovi.

3. Čo pravi ten, ktery na hodováni jiných povolava? Odp. To stare latinske prislovi: hodie mihi cras tibi. To jest: dnes ja, zytra ty.

4. V kterej hodine se ma člověk s pokrmem nasytiti? Odp. Bohatý může, kedi se jemu libi! Chudý na proti tomu, kedi ma.

5. O kterých vecách žádati ma jedenkaždy, aby ho Pan Bůh vysvobodil? Odp. Od drahého pokrmu, to jest lekarsva. Od zlého tovaristva, to jest: popravce, aneb kata. Od silného napoju, to jest: utopení. Od zlej ženy vysvoboď nas pane.

6. Ktere veci se zle maju? Odp. Vino v rukách nemeckých, zlato a stribro v rukách židovských, a mudry uprostred blaznův postaveny.

7. Co jest to, bez kterého by svet trvati nemohl? Odp. Chudoba, nebo bez chudoby ani by nebyl orač, ani pastir, ani kovač, ani krajčir, ani pán, ani sluha, slovem: žadni by pracovati nechtěl.

8. Ktere veci jsu ačkolvek nejpodobnějši, preci nejnesvornejši? Odp. Zli muž a zla žena, ponevadž dobre se nikda nesnašaju.

9. Proč člověkovi jest dani jeden jazyk, a dve uši? Odp. Aby mnoho slyšel, a malo mluvil.

10. Ktery sobe vespolek pomahaju? Odp. Lekar, a nemocni, lekar pomaha nemocnemu, když ztracene zdravi jemu navracuje; nemocni na proti tomu pomaha lekarovi, když skrze zlato a stribro chudobu od neho odvracuje.

11. Ktere slovičko jest nejsmutnejšy, a nejmizernejšy? Odp. Že si mal, že si byl; a to sice s tej pričini, že pamatka predešleho štesti veliky zarmutek zbuzuje.

12. Ktery maju nejkratšu pamatku? Odp. Znameniti ožralci, ktery sotva žban od ustach odložuju, hned zapominaju, že pili.

13. Kedi zla vec býva horši? Odp. Když muž zlu ženu bije, nebo bar by s ňi jedneho ďabla vybil, deset jiných nicmenej do ňi bije.

14. Čo je horši, nežli peklo? Odp. Zla a bezbožna žena, a sice proto, že peklo zlych lentoliko mužův trapi, zla na proti tomu žena i dobrých.

15. Ktera jest největši riba? Odp. Špalkova ryba, aneb štockfyš, proto že hlava jest pri mori a ocas v našej krajine.

Digitized by Google

16. Tomu, ktery za blaznem daleko běha, jak se pomocti může, aby sedice byl pri nem? Odp. Ať sebe samého za nos vezme.

17. S jakim spůsobem může člověk veliky urad dosahnuti? Odp. Nektery skrz nominativum, to jest velike meno; jiny skrz genitivum, to jest vzacne narození; nejčastejš pak skrze dativum, to jest obzlaštne dary, podle starodavneho prislovi: kdo maže, ten ide; může i skrz accusativum, to jest: obžalovaní, a potlačení druhých; skrz vocativum, to jest: opravdive povolaní.

18. Čo se dobreho pravi o panův veršovcův, aneb poetův, a musykantův? Odp. Že 6. veršovcův aneb poetův, a 6. musikantův vespolek jeden tucet aneb 12. blaznův robia. Sed hoc sub rosa.

19. Ktery můžu svobodne druhých oklamati? Odp. Ktery noviny a kalendary skladaju.

Bohumil Švagr:

O nekřtěňátkách.

Ze Skrýšova v Sedlčansku.

V Petrovicích byla ňáká mlynářka Vozdraková; byla silná ženská a neměla dětí. Bývala za kmotru s fořtem z Voběnic. Ten fořt sám s kmotrování domů v noci a světýlka mu vyšly v cestu a von řek', že do nich střelí. Ony mu odpověděly, aby je nestřílel, že jsou Vozdračiny děti. Vona se to potom dověděla a hněvala se na toho fořta, že jí dává za děti světýlka. Sešla se s ním a von jí povídá: »Co se, kmotra, na mě hněváte?« »Kerak se nebudu hněvat, když mi dáváte ty světýlka za mý děti.« Ale došla prej na faru k panu faráři a stejskala si mu to a farář jí řek', když by to chtěla zkusit a je vysvobodit, aby si dala udělat rakev umrlčí a po tři noci že musí v kostele v tý rakvi ležet. Jestli je to pravda, že ty světýlka musejí k ní přijít. Tak vona to chtěla zkusit, dala si tu rakev udělat a kněz k ní dal svěcený věci a před půlnoci šla do toho kostela do tý rakve si lehnout a když bylo půl noci, tak ty světýlka přišly a chodily vokolo tý rakve, poskakovaly a říkaly jí: »tohle je náš bel, co nás porodit měl.« Tak až do rána tam ležela. Tak ten farář se jí tu noc ptal, jesli světýlka přišly. Vona mu to všecko povídala, co jí ty světýlka říkaly. Druhou noc zas přišly a zas to říkaly. Třetí noc když přišly a vona v tý rakvi ležela, už jí řekly: »tohle je naše nejmilejší matička.« Pan farář dával na to pozor a jak voni to řekly, tak von zazvonil a sloužil mši svatou za ně. Žádný lid nebyl prej v kostele a hrůza krásný zpěv se vozýval v tom chrámu Páně. Tím je jako vysvobodila, jesli to byla pravda.

Digitized by Google

Jan Jahoda:

Poniky.

Príspevok k národopisnému obrazu slovenskej dediny.

II. *Obyvatelstvo.*

Do roku 1856 v Ponikách boly dve skupiny obyvateľov. Jednu skupinu tvorili »slobodníci«, druhú »mešťania«, požívajúci výsady slobodného kráľovsko-baňského mestečka. Zemania volili si osobitného »rychtára slobodníckého«, mali svoju krčmu, ktorá už zanikla a chodili na ľupčiansky zámok vojanskú a poľovnícku službu konať. Mešťania mali svojho »meštianskeho rychtára«. Cirkevnú dežmu t. zv. kostolnú platilo len niekoľko mešťanov, a síce kopaničiári, tí totiž, ktorí si vykolčovali a zkopali pôdu dovtedy neobrábanú. Dežma tá učinila okolo rokov 1840. v prospech evanj. cirkve 52 zl.

Baňskú a hutnícku prácu konali prisťahovalci, na Ponickej Hute osadení.

Tarajšie obyvateľstvo pozostáva dľa majetkových pomerov: z gazdov, majiteľov domu, hospodarských stavísk, statku, polí; z domkárov, majiteľov domčeku, pripadne dákeho »osredku« (kus poľa); zo želiarov. Domkárov a želiarov je málo, veľká väčšina má statok a pozemky; ale vynikajúceho gazdu, ktorý by sa vládol nad 10.000 zl., nieto.

III. *Zo štatistiky.*

Poniky majú obyvateľov dľa sčítania z r. 1900 1754 a síce evanjelikov 1543, katolikov 207. Katolíctvo tvoria z väčšej čiastky delníci, na Ponickej Hute osadení. — Nasledujúca štatistika, poriadaná pri superintendentialnej visitatii, ukazuje pomery v cirkvi evanj: 1818 bolo cirkevníkov 1043, 1837 bolo cirkevníkov 1252, 1873 bolo cirkevníkov 1408, 1891 bolo cirkevníkov 1533, 1900 bolo cirkevníkov 1543. Pribývanie nie je z prestúpení z iných cirkví.

Zo štatistiky uhor. kráľ. úradu matrikárskeho: narodilo sa 1886 82, umrelo 50 — narodilo sa 1897 80, umrelo 65 — narodilo sa 1898 73, umrelo 56 — narodilo sa 1899 64, umrelo 59 — narodilo sa 1900 95, umrelo 61 — narodilo sa 1901 74, umrelo 52 — narodilo sa 1902 78, umrelo 93 — narodilo sa 1903 80, umrelo 60 — narodilo sa 1904 83, umrelo 59 — narodilo sa 1905 77, umrelo 61.

Narodilo sa r. 1904 ženských 49, mužských 34, r. 1905 ženských 42, mužských 35. Umrelo r. 1904 ženských 28, mužských 41, r. 1905 ženských 30, mužských 31. Nemocí, ktoré by pravidelne riadily v obyvateľstvu, nieto.

Alkoholu, rozriedeného vodou pod menom pálenka, besnica, požíva sa mnoho. Mužski v práci pijú pálenku obyčajne päť rázy denne, ženské tri rázy.

Digitized by Google

Obyvatelia Poník sú postavy strednej, očí a vlasov vo veľkej väčšine čiernych.

Pred troma rokmi začalo sa sťahovanie do Ameriky. Teraz asi 50 poničanov žije tam, daktorí aj so ženami. Príčinou sťahovania sú majetkové pomery. Poničania žijú vedľa poľa aj z hory (les). Kupujú drevo, z ktorého dorábajú šinglia na odpredaj. Ale posledné roky hora prestala sa na istý čas rúbať a tým značná čiastka zárobku odpadla. — Vysťahovalci posielajú domov peniaze a až na niektoré výminky všetcia mieňa sa do vlasti navrátiť.

Charakteristické je pre Poniky, že Židia nemôžu tam zapustiť korene. Viac sa ich chcelo osadiť, ale všetcia ušli. Obec nedala ím krčmy a v obchodoch, ktoré si zariadili, obyvatelia veľmi málo kupovali.

IV.

Lazov, samôt v chotáre ponickom nieto.

N á z v y p o l í: Hriadky, Dolné záhumnia, Kalinovec, Dlhie, Trhovištia, Čudánovô, Bukovinka, Pod Dúbravou, Maďarov dielec, Medze, Dráhy, Hôrka, Za Stráňou, U Klenčoka, Luptákovie vrch, Viňacia, Zastráňa, Šefranica, Ihriština, Dolná hôrka, Súkovô, Háj, Stupky, Vahaništia, Španie zeme, U šrôtu, Šimonov čelicu, Rušenovô, Javorov potok, Gregorov jarok, Pred bane, Blatištia, Králova voda, Flosná púť.

P a š i e n k y: Drienok, Vašarnica, Kopa, Prielohy, Čičerednô, Bôrovia. Stankov vršok, Stráža.

L ú k y: Malá a Veľká dolina, Pšeníčka, Jasenov vrch, Žiarec, Laukovô, Sviniarka, Homovie boky, Osredok, Žiaková, Zapaľovie, Grúň, Piačkovô, Hrabovka, Za Bukovinou, Panskie lazy, Driekyňa, Barháčovo, Oravcovo, Fučikovie dolina, Kizelov jarok, Biely potok, U žriedla, Doluvodia, Horedolinia.

H o r y (lesy): Žiar, Očovník, Bagaráčovo, Bukovina, Čierny potok, Martinovie, Rerešov jarok, Polana, Nad válovy, Za hornou skalkou, Pri husárovi, Za Chajďanovou, Piarovo uhlisko, Muratovie jamky, Granátka, Kotelnica, Ulmanka, Horný a Dolný mädokyš, Vozárka, Malô úslnia, Vlčí pažerák, Úslnia, Zajacov kút, Grznárová, Holý vrch, Zakameňňa stráňa, Repiská, Zlatý dielec, Za lazy, Čierny diel, Dubov diel, Rafajova skalka, Rakytina, Farská hora, Budislava, Plavno, Zavajanov vrch.

V p ô d e chotáru darí sa vedľa roži aj pšenica, ktorú posledné roku začali siať. V hospodárstve je pokrok; javí sa v tom, že dobré zrno sejú — ak ho nemá doma, kúpi si ho —, začínajú siať ďatelinu (jetel), úhoria a viac považujú pole, zavádzajú hospodárske stroje; dnes dreveného plúhu už nieto v obci, kdežto pred 15 rokmi boly skoro len drevené.

C h o v d o b y t k a je značný. I tu je pokrok. Začínajú kupčiť; kúpia hovädo mladé alebo vychovajú domáce a predajú. Kone majú teraz o veľa krajšie, ako pred niekoľkými rokmi. Chudobní majú kozy. Značnejší je chov oviec. V obci je päť salašov s 300—500 ovciami. Syr a vlnu teraz

Digitized by Google

predávajú; pred tým z vlny tkali doma valaskô súkno. Kým lúky neskosia [košary] košarujú pole, po kosbe prestahujú salaše na vzdialené lúky a len v jaseni — na hietra — prídu dolu do dediny.

Názvy čiastok hospodárskeho náradia: Vor: oje, snice, os, hlavnica, opleu, koleso — na ňom ráf, bahry, spice, hlava — tokňa, lônik, lievč, lojtry, rázvor, podojňa, šragle, košina, hamovník. — Pluh: kolieska, hriadeľ, čerieslo, húžva, hlava, lemeš, skibica, nohy, styk. — Jarmo: hlava, daštičky, podbradok, ihlice.

Za každým gardovským domom je sad, v ktorom sú hlavne slivky (švestky), ale aj jablone a hrušky. Sadom venuje sa málo pozornosti; z väčšej čiastky sú neohradené.

Potravného spolku, mliekárne, alebo sporitelne v obci nieto.

Kroj sa udržuje. Zamenilo ho za robotnícke háby len niekoľko domkárov a želiarov, ktorí robia v továrňach Pod Brezovou a vo Zvolene. Základné barvy kroja sú nasledujúce: biela, čierna, červená, zelená, tmavá. Kroj hotuje sa z domácej a kúpenej látky. U ženského kroja kupuje sa t. zv. materia [gažmír, olej, zlatohlav, číkatel, stuhel, krepindla, čipke, harasy.] Doma tká sa plátno a síce výlučne konepné, a klepňujú sa partičke [čipky]. U mužského kroja doma robí sa plátno. Pred tým tkali i biele valaskô súkno. Názvy čiastok praslice: dnýšťa, praslica, kúdela, vreteno. Krosná: boky, podnože, priemy, návoj, návojčok, bila, brdo, nitelnice, vlk, obrtačky, člnok, cievke, šlichta [i trenina], kotelec [s roztrhnuté očko na nitelnici].

Vyšívanie. Barvy: čierna, žltá, červená, zelená, bordó, lilavá, nebová atd. Vzorky: srdcia, krivie stehe alebo stiežke, krížike, dubovie listy a hviezdy v nich, hviezdičky, osmička, koliesko, stlpy, dierke [i sovy], ťapky, ďatelinka, klinec, tulipán, ruža plná a prázdna, hádik, babka, stará ruža, muškátik strapatý, piestik, kalich, podkova, zuby zaplňanie, sto čertov, stará tulipňa, bábička, pupenčok, húsenička, makovička, ohrabielce, šteniatko, uhorskie dierke, formovania, zasilovanô. Krajky, keď sú kúpené, volajú sa čipkami, keď sú doma klepňované, partičkami. K vyšívaniu užíva sa i zlata. Zo šperkov nosia dievky perly a prstene. Barvenie tvárí a vlasov sa nevyskytuje.

Mužský odev. Košela: krátky, len prsia zakrývajúci podolok, so širokými a dlhými rukávmi. Rukáv na košeli mládencov býva i vyšívaný alebo partičky sú doň vložené. — Gaty: 4 poly, klin, tudolu duplované strapce. — Kožusok: bez rukávov; čiastky: predok, chrbát, obšívka z baranice. Názvy vzdôb na ňom: tulipán, ruža, rozmarín, fuksia, ďatelinka, krivý list alebo hesík, srdce; potom sú na ňom: karmažínová čipka, červený a zelený fonáš, vízoláš, šujtáš. [Posledné tri sú maďarské mená]. Pokraj tvori nie obyčajná kožka, ale kúpená ircha. Kožku si kušnier sám vyrobí a kupuje: irchu, berlín [remenec červený, zelený, lila, svetločervený, tmavozelený, paprikový, ako pivonia], kažmažín [červená kožička] hodbáb. — Kabanica, z počernavého súkna. Čiastky: predok, chrbát, rukávy. Bez gombičiek [knoflík], len pri hrdle dve polovice predku spojené sú remencom asi 20 cm. dlhým, ringalkami [malá plechová ko-

Digitized by Google

lečka] vybíjaným, dvoma karikami a špongami ozdobeným. Obšívky sú z inglie [červené súkno]. Kabanica v lete visí na remenci dolu chrbátom, v zime nosí sa oblečená. — Širica: z bieleho súkna. Podolok siaha až po členky, na chrbte veľký golier, zvaný hazucha. Obšívky z inglie. Pod hrdlom dve polovice predku spojené sú remeňcom, z ktorého po širici dlhé a početné remenčoky visia. Nosi sa len v zime od starších gazdov alebo na plecia zahodená alebo do rukávov oblečená. — Nohavice: z bieleho súkna. Nosia sa len v zime. Obšívky z inglie, dolu červená výšivka. — Krbce: priehlavok, boke, podošva, nádkonče, návlaky, v nich pliašky. — Čižmy čierne, bez ozdoby. — Opasok: dosť úzky, s prackami. Nosí sa málo. — Šál so strapci, len v zime. — Klobúk: čierny, veľmi malý a nízky, s čiernou particou ringalkami vybíjanou a karmažínom ozdobenou. — Čiapka: barančená, čierna. — Mládenci majú v nedeľu a sviatok červenú šatku vovereku kožuška. Mladý zať nosí za klobúkom pero so zrkadielkom a pentíkmi.

Ženský odev. Pruslak: materia [atlas, zamat, štofy], obšivka rozmanitej barvy, gombičke, zápinky, futro. — Oplecko: biele; buď je vyšívané, buď klepňované partičke alebo tkaniny sú doň vložené. — Spodnia: z plátna; visí na pleciach na šňúrkach a od prs siaha dolu. Viditeľná čiastka spodnej medzi kytlou a pruslakom je červená tkanina a má názov: stan. — Kytla: modrá i u neviest vo sviatok biela a zove sa kynteš. — Šata: (atlasová) atlasová, štofová; na nej pändlík, golier zo stuhlu alebo atlasu, čipke, krepindla, šňúrke. — Harasy: okolo pásu. Na hrdle perly; gombárka, gombas, galón. — Kabanica z čierneho súkna, alebo kabát z bieleho, s čiernou obšívkou, alebo biely, satýnom vyšívaný kožuch. — Čižmy vybíjené; v zime čierne kapce. — Šatka kažmírová alebo farbistá. — Sukňa: zo zeleného súkna. Nosí sa v zime, od starých žien i v lete. — Iba mladá nevesta má dve sukne a dve šaty, ináč nosia len po jednej. — Parta: asi 8 cm. široký, červený a zlatom vyšívaný krúžok, na zadku dva podväzke v podobe dvoch krídel, dohora čnejúcich; na podväzkoch brošne, medzi nimi venček; s party splývajú po chrbte široké stuhle a užšie stuhlíke, rôznej barvy. — Čepec: podbitok, límček, krepindla, záuške, klučke, zadok sberaný. Zemänia nosili čiarny lajblík, čiarny kabát a čiarne nohavice.

*

Riadky tieto písané sú od neodborníka, bez všetkých nárokov, len zo snahy, prispeť k dobrej veci a na povzbudenie a dľa návodu p. prof. K. Chotka, vrelého prieteľa Slovenska. Pokračovanie — povery, zvyky, piesne atď. — príde až na leto.

Digitized by Google

Frant. Tischer:

Dorota Jinová Pacovská.

Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic.

35. Dorota Pacovská Zuzaně Černínové, že dala škrob nadělat a v Táboře jej uschovati, o nepříteli v Žirovnici, který výhružky činí a dalších svízelech nepřátelských, o opatřeních o čeleď a jiných věcech hospodářských. Psáno v Táboře, 9. července 1645. Vaší Mti urozená paní, paní mně milostivá. Vaší Mti prosím, račte mi odpustiti že sem nic tak dlouho nepsala, neměla sem příležitosti. Vaší Mti, milostivá paní škrobu sem já dala nadělati i taky je již v Táboru skovanej. Voleje dřevěnýho sem já již taky vzala tři libry. K uzení se nic nemohlo hoditi nebo to hladový hubený velmi bylo po dvořích. Z krmníka jeden kus vemu a dám zuditi. Vaší Mti, milostivá pí. právě to ten Karel doved a ten kluk Jirka mušketýr totiž Kavka a ten Tomášů syn a jiní při něm jeden se vydařil, utekl od nich domu naší šafářky její syn tak již konečně sou v Žirovnici a veliký pohrůžky činí nám právěť jsou lidé neposlušní. Tomeš s Chrbonína některej čas mne splundroval, šelem a jináč mi nadal a hned zle mi mluvil jen že sem mu domlouvala aby šel na poselství do Tábora nechtěl, že nepujde že by mi tak hned zle udělal aby mne hrom zabil s mej rozkazováním, že mi brzy sejde z rozkazování aby byl ouředník jen za město vyšel, byli by ho zabili hrůza Vaší Mti byla od těch mušketýrů co voni mluvili že v Radeníně nás brzy navštíví a že nám zaplatí je to čistej pan krajskej hetman ještě by rád na Vaší Mti navedl a beztoho nyní mluvil tomu vachmistru charvatskýmu co je to másla tři houdy aneb ne co másla tuna ať se dá ponévač se tak mnoho odpustilo od pana vachmistra, co že pani Černinovy o třiceti zlatech to mi Třebická povídala co mluvil v jejím domě u jídla, seděla při tom. Vaší Mti, milostivá paní jestli co na nás příde horšího, co s tím dobytkem budeme činiti, kam se obrátíme s takovejma houfy, nikdá tíživěji nebylo za mý paměti jako nyní; nu veme (me) salvakvardu nepřítel zví za den, nejel-li je první na Radenín nyní pojede a téhož salvakvardu aby dostati mohli rovně naši to dělají; kdež vědí že by měl nepřítel kvardu i v noci nespí až na ni dojedou při tom kvardě zle i jinejm jakož již nikdy není jen v Hradci i pro tu jezdily ale do města jich pustiti nesměli totiž našich když jim ti salakvardi nepřátelský nevydali jeli na krunty hrabecí houfy dobytku vzali, musěli je vypláceti hradečtí našim. Nepřítel opět se toho dověděl, opět nebozí hradečtí znamenitou pohrůžku jim učinil Vaší Mti, milostivá paní zle nad zle. Vaší Mti, milostivá paní již já ňák pomyslím, abych mohla ty ručníky ňák a ubrusy dostati a potom do Tábora dodati. Proměniž to milej pánbů Vaší Mti, milostivá paní, nevím, čím to vyplatím, nemám žádnech peněz tý čeledi taky mnoho přišlo dáti a ouředník mi měl na poručení Vaší Mti dáti padesáte renskech dal mi dvaceti pět, ty sou dávno pryč. Zarybnici toho dvého utekio Doubyno syn a pasáček

Digitized by Google

co jen ta čeleď z milosti bude dělati, dokonce nic sebe rozkazovati nedají by nák chtěl jim co říci, utekou potom jak by i člověk činil co tak toho ovotce po těch pustech, to v nic přide a všecko to obederou. Ani tisícího já Vaší Mti nesmím psáti neboť se to nijak napraviti v tento čas nemůže. Mach Krtovskej zdál se dobrej člověk já sem od něho slyšela (na) svý uši víceji na ouředníka broukal než ouředník na něho, jak co komu díme hned jen z pohrůžkama. Vaší Mti, milostivá paní másla šestnácte tun plnech Vaší Mti pošly do těch Skopic dám tunu, stoní voni v těch Skopicích i děvky; sama sem viděla svejme vočima. Koupila sem jim tý vodičky, dal na ni Senickej zlatej pro tu Kateřinu chůvu chodili zase prej leží že se to zase na ní vyvrhlo a tak přece stůně. Vaší Mti milostivá paní já již dvě neděle ve středu budou co byla sem v Radeníně, sem v Táboře ale konečně v outerej domu pojedu. Ve středu tejden minul, strojila sem se do Tábora vízti másla tři tuny a kázala sem, aby mi dali prkno na kolo, že na vůz po týmž prkně vejdu; chci jíti na týž vůz, vejdu na to prkno, to nevím, jak je mi se stalo, zda-li se prkno podvrtlo či ňák mi se hlava zatočila, upadla sem, byla bych si nohu zlámala, všecku sem si nohu pomačkala dostala mi se pod prkno noha, tak mám nohu zateklou. Pan Melichar mne váže. Vaší Mti milostivá paní hned sem to učinila po ránu bůh milej ví, jak mi to vyjde, pravý noze mi se to stalo, jako poleno mám tu nohu zateklou. Vaší Mti m. paní já sem Křivkovou poslala domů tak sem ji pěkně vypravila drobet jak si počala rohovatěti poněvač nyní nám milej pánbu ráčí dáti dočekati v dobrým zdraví jak leny též jinší obilíčko zráti bude, a tak nás všech doma bude potřeba, však jestli všecky doma budeme moci bejti, dejž nám to milej pánbu, abychom doma mohli bejti. Ouřednice v Táboře bude vostávati, vydám jí vaření, bude jim moci jísti strojiti keří tu vostanou. Pan primas Vaší Mti oplatil soli devět beček, pana Čápa sem upomínala dvakráte; říká oplatím, a nikdá nic, ještě se hněvá. Pan Záluskej, ten se nemá, aby ji oplatil, Senickej též Vaší Mti dal přivésti soli 10 beček; ta je na Radeníně. Čelední vaření Vaší Mti jest dnes Vaší Mti milostivá paní nemá čeleď na Radeníně jen řídký pivo hořejší vymlouvají, chtějí míti starý, jak ráčíte poručiti veme-li se jim či aby jen řídký pivo pili; v Táboře též nic nemají co píti, ani řídkýho nemohou dostati. Kupovala sem jim každej den za krejcar. Ráčíteli jim taky poručiti dáti asi půl sudu nebo tak již několik času nemají piva nebo i já, když sem v Táboře kupuji si pivo. Nevzala sem jen sud piva s Chustnice nic více do Tábora ale ten je již dávno pryč od masa podobně již Vaší milosti není hovězího, již je dojedí tento tejden, kerej nastane co doma neráčíte bejti, dala sem zabiti od hovězího dva kusy, dvý telat, jednoho skopce, již to Vaší Mti všecko došlo. Dokonce Vaší Mti milostivá paní nemám jim žádnýho masa kromě pravím hovězího za tejden Vaší Mti milostivá paní, ráčiteli jim co poručiti dáti zabíti jakkolivěc ráčíte poručiti já tak učiním jinačeji nic. Vaší Mti to psaní jest posláno po jednom táborským poslu, nedám mu jen půl zlatýho od cesty, nešel naschvále; ráčíte dostati odpovědi bohdá dobry. Jirka ji Vaší Mti nese. Co sou v Táboře pravili, že pán nejvyšší

Digitized by Google

je zajat, nic to žádná pravda není a nebyla, nebo kurýr od jeho Mti pána přijel k její Mti paní nejvyšší a tak dobrou novinu přinesl. Vaši Mti milostivá paní majíc jeti posel za Vaší Mti přinesl nám to za novinu že ňáká partaj jela od pivovara Krtovu od Krtova k Radenínu ve sta koních a tu že sou postavili všichni v zámku po maštalích a dojnicích a nahoře že sou, vícejí nic nevěděl co povědĕti, tu sme ho zdrželi až za námi přišel mušketýr a tu povídal že až posavád sou v zámku i v dojnicích a čeleď všecka že zautíkala. Dnes pak ráno, totiž v nedĕlí někerá dívka domu zase přišla krávy od polu spodojili a na pastvu vyhnali, Vaší Mti m. p. stále chtĕji míti rychtáře praví se bejti císařství a kdo ví čí sou. Plátna co tam bylo tlustýho a mýho třiceti loket jak sem je koupila v Černovicích, to že ten nejvyšší vzal a zámek nevím vemeliť je či co bude chtĕjí jísti aby se jim dalo. V. Mti m. p. nevím co dáleji bude, oč se mlíčního sklidilo ty dvĕ nedĕle nic mi neposlali, nic nevím, jak je tam. Vzejtra sem se domu strojila, nevím jak. Vaší Mti m. p. pánu bohu poroučím. Psáno v Táboře 9. Julli 1645. Dorota Pacovská. Její Mti paní, paní mé milostivé cedulka.

Václav Schulz:

Reversy pijáků z XVI.—XVIII. století.

Pije a pívalo se v Čechách velmi často nad potřebu. V povznesené náladĕ docházelo snadno k hádkám, pračkám, ano i mordům, jimž teprv rámĕ spravedlnosti konec činívalo. Provinilec dostal se do vĕzení městského nebo k panu purkrabí na Hrad Pražský, a býval častĕji, dle míry provinĕní svého, i k smrti odsouzen. Aby trestu byl sproštĕn, přimlouvali se přátelé jeho u příslušných úřadů za něho a často vymohli i propuštĕní jeho na svobodu. V tom případĕ musil však provinilec vydati zvláštní zápis, revers, jímž všelikého ožírání se i pití vína apd. vůbec se odříká, a k jiným ještĕ věcem, hlavnĕ k službĕ vojenské proti Turku v pevnostech Uherských se zavazuje.

Pro příklad podávám zde tři takové reversy, po jednom z každého století, z archivu Musea království Českého. První dva jsou zapsány v Registrech zapsání vĕžňův soudu nejvyššího purkrabství pražského z let 1569—1634 na listech A. 6 a E. 1—2, třetí jest original mezi listinami Novostrašeckými.

1. *1573 d. 4 května. Ondřej Nelcl z Hradčan slibuje pod pokutou 200 kop gr. č., že po celý rok pití vína i jiných opojných nápojů se zdrží.* — Jakož jest pro své dočinĕní a nenáležité (pod tím jsouc na závazku) chování Andres Nelcl z Hradčan do vĕzení do Daliborky dán byl, tu zase z poručení a dovolení JMti urozeného pána pana Čeňka Míčana z Klinštejna a z Roztok a na Hostivaři, purgkrabí Hradu Pražského, z téhož vĕzení však na takový způsob jest propuštĕn: Poně

Digitized by Google

vadž on Andres Nelcl pro své nesmírné vožírání nepřestává lidem dobrým ano i sobě samému nejvíce škoditi, slíbil jest osobně před úřadem najvyzšího purgkrabství pražského rukou dáním a tímto zápisem připovídá, že žádného vína ani jiného kderého opojného pití kromě bílého piva od Actum tohoto zápisu do roka pořád zběhlého ani píti ani lžicí střebati neb jísti ani jakejm jinejm vymyšlenejm způsobem toho se buďto zde aneb kdekoli jinde dopouštěti nechce. Pakli by se toho on Andres Nelcl proti tomuto svému zapsání a přípovědi v tom času již oznámeném kdykoli dopustil a to naň dostatečně uptáno bylo, tehda JMti najvyzšímu panu purgkrabí pražskému do JMti komory (pokutou) 200 kop grošuov českých bez milosti propadnouti má a vězení prázden býti nemá, leč by pokuta svrchupsaná od něho položena byla. A več by mu to dále od JMti obráceno bylo, přitom aby se tak zachoval, nicméně v středu po sv. Duše nejprvé příští (d. 13. května) aby se před panem Čeňkem Míčanem z Klinštejna a z Roztok, purgkrabím Hradu Pražského postavil a tu ještě dalšího poručení očekával. Stalo se v pondělí po svatých Filipu a Jakubu apoštolích božích létha LXXIII. v přítomnosti pana Václava Želízky (sic) z Turového, úředníka JMti najvyzšího pana purgkrabí pražského.

2. *1602 d. 20 června. Václav Ostromiřský z Rokytníka slibuje mezi jiným, že po celý svůj život piti vína, malvazi, páleného apd. se zdrží.* — Jakož jest Václav Vostromiřský z Rokytníka pro zamordování nenáležité Jonáše Stolinského z Kopist nálezem spravedlivým na slavném soudu zemském království českého učiněným hrdla odsouzen a do Daliborky se dostavši podle téhož nálezu JMtí na hrdle ztrestán býti měl, však na snažnou přímluvu JMtí nejvyšších pánův úředníkův a soudcův zemských království českého panna Johanka Stolinská z Kopist, sestra někdy téhož Jonáše Stolinskýho odtudž z Kopist zamordovaného, k tomu, aby na tyto vejminky níže položené při hrdle zachován býti mohl, povolila: Předně, za týž mord nad Jonášem Stolinským, bratrem jejím, vykonaný ani za škody pro touž při do několika set vynaložený, nic nežádá; než aby on Václav Vostromiřský z Rokytníka v témž vězení Daliborce, v kterémž zůstává, od datum zápisu tohoto do roka pořád zběhlého v něm zůstával a v témž vězení z hříchův svých skroušeným srdcem pokání činil, řečí a slov oplzlých se nedopouštěl, vožírání pak a vína pití všelijakého, též malvazí, jiných sladkých pití, též i pálenýho jak v témž vězení ani jinde budoucně, dokud živ bude, dokonce zanechal a jich nepil,*) jí panně z Kopist i přátelům jejím všelijak řečí i skutkem pokoj dal a v těch místech, kdež by táž panna Johanka nebo přátelé její byli, aby se nacházeti nedal; a pakli by se přihodilo, že by on někde,

*) Když »pan Kašpar Bechyně z Lažan pro mord nad urozeným a statečným rytířem Janem Mikulášem Velemiským z Velemyšlovsi a na Mitrovicích dobré paměti nenáležitě provedený — hrdla odsouzen — a do vězení Daliborky ihned dán« byl, dostal dle týchž Register fol. G. 7—9 dne 22. června 1607 milost za určitými podmínkami, z nichž čtvrtá zněla: »Vína všelijakého, též malvazí, ryvoly, sladkého pití i jiného opojného nápoje nikdež na žádném místě do smrti své aby nepil. Než to se přitom vyměňuje, v království uherském anebo kdyby nemocen těžce byl, tehdy aby víno tehdáž, však v mirnosti, píti mohl.«

Digitized by Google

kdež by táž panna Johanka z Kopist anebo přátelé její přišli, prvé byl, tehdy ihned vyvstati a odtud pokojně odjíti povinen byl. Soudu pak žádného pod vymyšleným spůsobem, kteréž by lest lidská vymysliti mohla, s ní pannou Johankou z Kopist aby nezačínal a proti ní pořadu práva užiti nemohl. Jiných pak na to, aby jí neb přátelům jejím na zdraví nebo jinak škodili, nenavozoval a se nevymstíval. V tom pak čase vězení svého žádným vymyšleným spůsobem od nižádného přímluv buď polechčení anebo propuštění z téhož vězení nevyhledával. Po vyjití pak toho roku, jakž by téhož vězení prázden byl, ve dvou nedělích pořád zběhlých z království českého se odebral a do království uherského, jednomu každému pokoj jak zde tak na té cestě dadouce, všech zlých nevolí, šarvátek a různic se varoval a na těchto jmenovaných pevnostech, totiž buď na Bělehradě Hořejším, Ostřehomu anebo Komárnu, z těch tří pevností do smrti své zůstával. A jestliže by pak v čem nejméně které vejminky této v tomto zápisu položené anebo kteroukoli z nich, kteréž jest dobrovolně ujal a k tomu se jak skrze suplikaci svou JMtem nejvyšším pánům ouředníkům a soudcům zemským království českého, jíž datum v pondělí po sv. Medardu (d. 10 června) létha 1602 podanou, tak také při rejstřích soudu nejvyššího purgkrabství pražského ústy svými přiznal, přestoupil, tehdy z též milosti od ní panny Johanky Stolinské z Kopist na přímluvu JMtí učiněné ihned sjíti a on Václav Vostromiřský z Rokytníka podle spravedlivého nálezu JMtí beze vší další milosti na hrdle aby ztrestán byl. Stalo se ve čtvrtek po památce sv. Víta létha 1602 v přítomnosti pana Jiříka mladšího Vratislava z Mitrovic na Zálší a Protivíně, purgkrabí hradu pražského. Já Václav starší Vostromiřský z Rokytníka připovídám tomu všemu zadosti učiniti.

3. *1752 d. 5 srpna. Jan Pokorný v Novém Strašeci zavazuje se reversem, že se více ožírati nebude.* — Já Jan Pokorný s tímto listem, jenž revers sluje, vůbec známo činím: Tak jakož před několika nedělma tak bezbožně nejenom proti Bohu anobrž i svatým jeho ano i proti vlastní máteři mé, přestoupíce tak častěji přikázání božské, jednati, zle činíce mluviti, samého Boha v svých vyvolených Božích tupiti a lehkomyslně bez všeho rozumu potupovati jsem se opovážil a tak ne křesťanskokatolicky alebrž bohaprázdně až do mého arrestirování, ačkoliv mnohem větší trest nežli tento několiknedělní arrest dle toho mého proti Bohu, článkům a přikázání jeho, víře a rodičům neb máteři přestoupení jsem zasloužil, zlolajicně, nepříkladně, vší mládeži pohoršlivě a tudy zasloužitedlně trestuhodně živ jsem byl; a poněvadž toho tak nepořádného, nepříkladného, ano hovatského mého života jedinká příčina samotné ožralství jest, skrze které Boha mého spravedlivého a milosrdného shovívatele tak velice, těšce a často jsem rozhněval, pročež tehdy s tímto se reversirujíce připovídám nejenom života mého polepšení, ale naproti tomu všech takových pohoršlivých, netcných a nepříkladných příčin k takovému zlému, obzvláštně pak ožralosti, skrze které tak zlejch věcích a účinků bych se dopustiti mohl, se tuto odříkajíce, varovati se chci. A pakli by ještě jen jedenkráte proti Bohu mému, svatým jeho neb víře z milej

Digitized by Google

teři mé tak zlostně, bohaprázdně a opovážlivě jednati a působiti se opovážil, z téhož tehdy dle tohoto od sebe daného mého reversu, kdybych co podobného spáchal, vzátcnému magistrátu svobodného mněsta Novo-Strašeckýho sám sebe udati a vším zasloužilým dle mých budoucích přestupkův všemu právu a beneficiis práv renuncirujíce, tuto pak sebe reversirujíce, trestům zasloužilým podroben býti chci, sebe tuto per expressum zavazuji a podrobuji. Ku potvrzení tohoto mého závasku a respective reversu jest mé vlastní ruky podpis. Jenž se stalo v svobodném mněstě Novo-Strašeckém dne 5. Augusti anno 1752. — Jan Pokorný m. p.

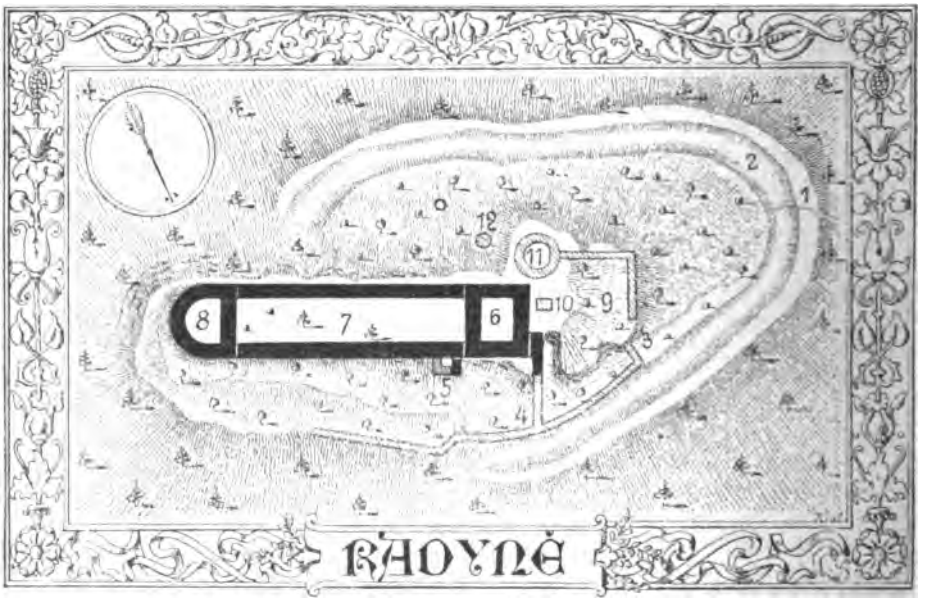

1. Půdorys hradu Radyně.

Emil Horský:

J. Beckovský o strašidlech na Radyni.

Se 4 vyobraz.

Ve Slovníku obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého (viz Český Lid XVI. str. 345—346) líčí V. Krolmus, jaké strašidelné rozprávky vypravuje si lid v okolí Plzeňském o bouření a hrozném pánu Radoušovi na Radyni. Viz též Bernau, Album, I. 69—73; Světozor 1868, str. 322, 330—1; Český Lev 1870, č. 40, 1871, č. 1—3; Kar.

Digitized by Google

2. Hrad Radyně od východu.

Digitized by Google

V. Tuček, Hrad Radyně, Plzeň, 1880; Sedláček, Hrady a zámky XIII. str. 66—9; Zíbrt, Bibliografie České Historie III č. 13.077, 13.080.

Ku posavadním známým zprávám přibývá zajímavý doklad kronikáře J. Beckovského, jenž čerpal patrně z lidového podání ze XVII. stol. pověst příbuzného obsahu o strašidlech na Radyni.

Sedláček vykládá vznik strašidelných těchto pověstí vlivem krutých poddanských poměrů: Nátisky, které lidu venkovskému v 17. stol. ze zámků činěny, naplňovaly jej strachem a úzkostí jen při pouhém spatření. Černé zdi Radyně a zasmušilost jejího neveselého stavení přičinily k tomu, že do něho nikdo rád nevkročil. Beckovský píše o něm (str. 69): »Na vrchu spatřuje se pustý hrad Radyně, do kterého žádný nejde, obávaje se, aby ho v něm nějaké neštěstí nepotkalo; neboť od svých předkův toho zprávu mají, že v tom hradu všelicí duchové se zdržují, od kterých kdokoliv do něho vejde, nějakou nesnázi trpěti musí. Jest také v tom hradu veliký poklad; neboť častěji časův předešlých vidín byl černý pes na železný truhlę ležící.«

Zříceniny jeho dlouho byly nepřístupné, až konečně hrabě Krystian z Valdštejna (r. 1858) se nad nimi slitoval a o jejich zachování a přístupnost se postaral. Vyobrazení zřícenin a hradu podáváme na str. 441, 443 a 445.

Leopold Hansmann:

Stínání berana na Hané r. 1840.*)

Sotva že bylo po svatém požehnání, chodil jeden z muzikantův po dědině a troubil na trumpetu. To bylo znamení, aby se chasa v hospodě sešla; ale nebylo toho zapotřebí a dělo se to jen podle starého obyčeje, nebo v hospodě už bylo jako nabito a před hospodou také houf lidu, mladých i starých.

Když trubač obešel, vystoupili muzikanti kojetínští, udělali třikráte intrádo a chasa výskala, že se to daleko a široko rozléhalo. Potom se to táhlo z hospody v takovém pořádku: První byl hotař Kovařík s dlouhou troubou a za ním skákaly děti, v jedné ruce buchtu aneb koláč, v druhé kus rozmarýnu s pentlou držíce. Za těmi šli chlapci odrostlejší, dvanácti

*) Pozn. red. V knize „Listy z českých dějin kulturních“ vyličil Č. Zíbrt obřady, písně, obyčeje při stínání kohouta, berana, shazování kozla, mlácení kačera a podobných krutých, podivných zábavách lidu československého. Český Lid doplnil líčení v téže knize hojnými příspěvky dalšími od různých spolupracovníků. Tuto podáváme velice zajímavý další obrázek z péra Leopolda Hansmanna (pseudonym: Antoš Dohnal), jenž vylíčil v 1. polovici stol. 19. v rouše povídkovém život vesnický na Hané. Povídky tyto právě vydal souborně náš vážený spolupracovník prof. Jan Kabelík pod názvem: Antoš Dohnal, První povídky hanácké, v Telči, nákladem Em. Šolce. V povídce „Franta na vojně“ podává zajímavou zprávu, jak tenkráte na Hané stínali o hodech berany.

Digitized by Google

2. Zricenina Radyně od severu.

Digitized by Google

až patnáctiletí v párách a jeden nesl korouhvičku, to jest na dlouhé žerdi šátek červený tak zvaný lipský a na vrchu velikou voničku. Včil přišli domácí muzikanti, pan rektor hrál na housle, Vysloužil na klárinet, Pavel Omasta tříškal na cimbal a hlásný Mlčoch na basu. Nebylo jich dobře slyšet, nebo hned za nimi šli selští synci a ti křičeli, že všecko překřičeli. Na jejich hlavách nebylo viděti nežli pentle a rozmarýn, skoro každý měl buď plechový más anebo flašku v ruce, co chvíle si zavdávali a zpívali:

Bežela ovečka
Vzhůru do kopečka atd.

Nejeden už měl dost a jenom hulákal, ale ještě se drželi, tak že nepotřebovali podpory. Několik kroků za nimi šli vedle sebe Franta Odehnalův a Havel Nesvačilův. Franta byl červený a bylo znát, že se už taky napil. Držel v ruce kosu nabroušenou jako břitvu a blýštěla se jako slunce. Nezpíval; jen tak jaksi divně hleděl, jako by byl v cizím světě. Vedle něho byl Havel velice rozpustilý. V pravé ruce měl starou šavlu taky nabroušenou, šmak ví, kde ju nabral, a pořád se s ní ohánel, v levé držel flašku s rozolkou, co chvíle si nahýbal a při tom výskal, že už skoro chraptěl a bez přestání si poskakoval.

A včil přišlo to nejpěknější! Čtyři pohounci nesli na lavce přivázaného panského berana. Byl opraný jako padlý sníh, zakroucené rohy měl pozlacené, na hlavě, na hřbetě a na ocase mašla vedle mašly, vonička vedle voničky, ano i nohy u lavice byly pentlami omotané. To ho Hana Vondráčkova tak vystrojila. Hned za ním zase čtyři pohounci s beranem židovským. Ten měl rohy rovné jako špice, byl černý a Polena ho taky krásně pozlatila a vystrojila. Po obou stranách běžely děti hoferův a jiných chudákův, které se nesměly k selským připojiti. Za beranama byli muzikanti kojetinští s velkým bubnem, a ti hráli krásný marš. Za nimi šel jeden pacholek s cínovým talířem na peníze a dva kabeláři, to jest dva pacholci s velikýma kabelama z konopného plátna, do nichž sbírali buchty, vdolky, uzené maso. Pak šel pan rychtář s panem půlmistrem a ostatní sousedé, veliký houf. Děvčete nebylo ani jednoho při tomto procesí, všecky seděly venku před domkami na náspách a čekaly, až si chlapci pro ně přijdou.

Napřed se zastavili před farou. Muzikanti zatroubili intrádo, velebný pán farář položil na cínový talíř stříbrný tolar, panna Toninka přinesla mísu buchet, koláčů a na sáhu dlouhou klobásu. Rychtář s půlmistrem vzali pana faráře do prostředka a mašírovali dále k Vondráčkům. Měli jste Hanu vidět! Lelíky měla propletené pentlami, které jí až k patám sáhaly, frydku damaškovou se zlatými portami, rukávce vyšívané, šorec široký a jako sklo, věrtoch tak opentlený a modré střevíce se stříbrnýma přaskama. Škoda jen, že byla na levé oko slepá a poďubaná. Všickni se zastavili a udělali kolo. Pacholek s talířem a ti kabeláři šli do stavení, Franta dal kosu Havlovi, šel k Haně a řekl: »Když to musí být, tak pojď!« Muzikanti zahráli tajč a Franta s Hanou se třikráte zatočil. Ona

Digitized by Google

6. Věž na Radyni.

Digitized by Google

už ho nepustila a s ním se postavila do řady. Tak se stalo i u Odehnalův, kam šli pro Polenu, u pak po cestě posbírali chlapci všecky děvčata.

Museli okolo chaloupky na louku. Před chaloupkou stál jen Cyrill a kouřil. Když se Franta přiblížil, zbledl a rád by byl Hanu nějak odstrčil, ale ona se ho pevně držela a tedy bylo štěstí, že se Maruša ani neukázala, sice by byl Franta Hanu snad vhodil do příkopy. Havel přiskočil, zavdal Cyrillovi a ptal se ho: »Půjdete s Mariankou s námi na louku?"

»Ne,« odpověděl Cyrill, »půjdu s ní do města a ostaneme tam přes celé hody.«

»To je škoda,« řekl Havel, běžel zase k Frantovi a pověděl mu, co se od Cyrilla dověděl.

»To jsem rád,« zvolal Franta, vytrhl Havlovi flašku z ruky a hodně se napil.

Za posledním sousedem šla pozdaleka tetička Lenora s Kovaříkovou.

»Milá ženo, ráda bych viděla, jak to ten náš Franta spraví. Jak vám povídám, když se mu vyvalila krev z nosa, omdlel a dnes má stínat, uvidíte, že jim uteče.«

»To se Havel k tomu lepší hodí,« řekla Kovaříková.

»Což ten,« praví Odehnalka, »ten by třeba i člověkovi hlavu uťal. Nemám nad tím velikou radost, že si bere Polenu.«

Na louce tak jako před hospodou stál vysoký máj opentlený a pozlacený. U toho se zastavili, berany postavili nedaleko sebe, muzika hrála do skoku a chlapci s děvčatama se chvilku točili, pak si dali ruce, zpívali:

Berane, škope, kdes poděl, chlope?
chlope só v lesi, berane, kde si?

a skákali v kole okolo beranův. Franta obskakoval s kosou panského, Havel se šavlou židovského, zpívajíce:

„Neboj se, beránku, smrti,
utnu ti hlavěnku s chutí."

To trvalo chvilku. Starý Odehnal přiskočil Frantovi a pověděl mu: »Podívej se, jestli mu nenasypali písku na krk. Na Havla to nastrojili, snad taky na tebe. Není o pivo, ale o hanbu.«

»Tatíčku,« odpověděl Franta už celý rozpálený, »a kdyby měl pásek ocelový na krku, budete zpívat: On uťal berana na jeden rázek!«

»Franto, sekni,« volala chasa. Franta si z plechového másu hodně zavdal, zavýskl, máchnul kosou a hlava beranova odletěla za diváky.

»Joj! Joj!« začali všickni křičeti, dlouhé intrádo a tleskání následovalo. Franta si zase zavdal a z očí jeho sršel oheň.

»To se podívejme!« řekla maměnka Lenora, »kdo by se toho byl nadál!«

Hana se připlichtila k Frantovi a přede všemi ho obejmula. On se ještě více zapálil, odstrčil ji, popadl Havla za ruku a skoro řval: »Havle,

Digitized by Google

Havlíčku můj, dám bečku piva, nech mne useknout taky tvého!« Havel nechtěl, ale chasa, když uslyšela o bečce, začala křičeť: »Ať Franta seká!« a na Havla mrkali, aby ustoupil. Havel porozuměl a tedy řekl: »Sekej, nepadne-li hlava na ráz, dáš dvě.« — »Dám, kolik chcete,« zvolal Franta, »jen mne nechte sekat!«

»Svatá Trojico, co se to děje?« zhrozila se Lenora. »Františku, jdi pryč, vždyť nemohl's krev vidět a včil jsi jako kat. Pamatuj se!«

»Maměnko, nechte mne!« odpověděl Franta rozháraný. »Já bych vám všem dnes hlavy usekal. Hoj! hoj! páni muzikanti, hrejte! Sem kosu, ať krev teče.«

Lenora běžela k Odehnalovi, celá bledá a polekaná mluvila: »Ale, starý, tak ho zavolej, aby šel domů, co pák nevidíš, že je ve fantasi, že neví, co dělá. Už ho sama ani neznám.«

»Prosím tě, drž hubu,« odpověděl Odehnal; »je veselý, tak ho rád vidím, jen ho nech, vždyť jsme také jednou tak byli.«

Lenora nic na to neříkala a s ustrnutím hleděla na svého Františka. Chlapci a děvčata začali znovu skákat a křičet: »Franto, sekej!« Franta švihl kosou, hlava padla a krev ho celá zastříkala. Nové výskání, nové intrádo a chvála se všech stran.

Franta si toho nevšímal, jenom řekl: »Škoda, že už není žádného!« Hlavy useknuté nastrčili na žerdě, postavili se zase do pořádku a s muzikou a s jásáním se vraceli do dědiny, nebo už se tmělo.

Dr. *Čeněk Zíbrt*:

České lidové pověsti v rouše básnickém.

*1. Pověst o Žižkovi v Hořeňovsi.**)

Léta 1818 udělali z onoho kamene mezníků, který na poli Bakovec mezi Benátky a Hořeňovsi slečně Marii na památku postaven byl, která dle pověsti nechtíc zůstati po ženichu svém doma, když jí ho Žižkovci odvedli k Hořicům proti Čeňkovi z Veselí, na bujném koni za vojskem hnala a dohonivši ho, nešťastně spadnouc vaz srazila.

Každoročně děti z Hořeňoves a Benátek na začátku července se scházívaly, charpovými věnci kámen ozdobujíce a truchlivý ten příběh sobě vypravujíce; to se až do zrušení té památky opakovalo. Já jsem se vždy jsa ještě dítě na ty dny těšíval. Léta 1813 složil jsem následující báseň či píseň.

---

*) Příležitostné básně z první poloviny 19. stol. zachovaly před nepamětí některé pověsti lidové, v rouše básnickém, s přídavky fantastickými, ale s jádrem lidových zkazek. Nasbíral jsem jich několik (mnohé z nich vůbec tištěny nebyly) a zařadím je pod souhrnný název uvedený. Tuto báseň složil rodák z Hořiněvsi Václav Hanka, jak na konci připojena zpráva o původu.

Digitized by Google

Poslechněte, co se stalo
hned za Žižkových let,
když se hradů rozmetalo
i mnichů mnoho set;
když se jich tak rozmetalo,
tehdáž se to jistě stalo,
tam co vyhodili z praku
když Sovu*) Táboři,
kde se bojí černých mraků,
že zámek rozboří.
Tam co do strašlivých mraků
vyhodili kněze z praku,
tam byl jinoch krásný rovný,
svým jmenem Myslibor,
měl svůj stateček dost skrovný.
I přijel Žižkův sbor.
Že měl stateček svůj skrovný,
musel jíti s nimi v boj rovný.
Hřmotem hrozným se vše třesl,
jak k němu vstoupili,
jeden proň zbroj skvostnou nese,
před niž každý mnich se třese,
meč, štít, lebku s hrdým peřím,
luk, sudlici a toul;
statným oděncem, to věřím,
že Myslibor teď sloul,
když měl lebku s hrdým peřím.
Právě měl v žádoucí sňatek
s svou Marií zejtra vjít,
musel dívku, též i statek
zde nechat a hned jít. —
Opustil zde dívku, statek,
opustil i drahý sňatek.
Třikrát opadalo listí,
to sladkou naději
měli, a již byli jisti,
že se hned spojejí.
Co již byli se vším jisti,
opadalo třikrát listí.
Jaký nářek smutná vedla,
když přišel v přílbici —
bělavé rvouc vlásky bledla,
naň hledíc kvílící;
bělavé rvouc vlásky bledla,
přeukrutný nářek vedla.
On ji vroucně k srdci vinul,
ji těšil, vyrážel,
ačkoliv sám v slzách plynul
a řeči zarážel.
Sám div v slzách nerozplynul
a ji vroucně k srdci vinul.
A v tom zavzní polní trouby,
vše otřásací zvuk,
vše se hned pořádá v hloubi
na znamení polní trouby.
S Bohem Mařì!... na kůň skočí,
mne volá trouby zvuk,
s Bohem! — a hned zmizí s očí
a vletí v jejich hluk.
I ona též na kůň vskočí,
nespustivši s něho očí.
A tu přímo přes vše pole
se žene ráz co ráz:
kůň se zplašil — již je dole,
ach! — — srazila již vaz.
Kůň se zplašil — již jest dole —
lid se žene přes vše pole;
zde ji zrovna na tom místě
žalostně pohřbili. —
Na hrob její s věncem čistě
tu kámen vložili.
Na památku na tom místě
dali kámen s věncem čistě.

*) farář v Hořeňovsi.

Doslovný opis ze sbírky přípravních prací pro sepsání dějin Hořic a okolí. List zaslal Hanka panu prof. Ladislavovi Janderovi. S úctou Anna Srbová. — Sbírku tu chová p. K. Čížek, sekretář okresního zastupitelstva v Hořicích, od něhož báseň tuto paní Srbová dostala a mně sdělila. V. Nebeský.

Josef Zikl:

Škrábky na Zbraslavsku.

Ve Vraném a ve Skochovicích u Zbraslavě hrají nyní dívky »škrábky«. Sedí v kruhu kolem umeteného místa. Předem si určily, že začne ta, na kterou »padne« číslo 10. Kdo »udělal« chybu, nemůže dále hráti; počká, až se všichni vystřídají. Hráč dopouští se následujících chyb: vy-

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

»Velký had«, shrábnou se všecky škrábky. — 23. »Zahrádka«. Škrábky sestaví se do čtverce a mezi vychytáváním, jež děje se jak při »malém lapáku«, zpívá se: »Zahrádka, ohrádka, růžička, kvítek, kdo tě to naučil? — Nebožtík strýček.« — 24. »Bože, Otče«. Viz článek p. Fr. Nováka v Č. L. XVI. str. 302. Při vychytávání bije se hráč v prsa. — 25. »Kolínko«. Hrající při vychytávání bije se do kolena. — 26. »Buben malý«. Při sbírání škrábků udeří se pěstí do země. — 27. »Velký buben«, všecky škrábky nebo po dvou. — 28. »Pusinka«. Jeden škrábek dá se (do úst) mezi rty, druhý se vyhodí a třetí se vychytí; k němu přibere se škrábek ze rtů. Způsob tento vyžaduje nemalé zručnosti. — 29. »Na dvou«, »na třech« a »na čtyřech«. Před touto hrou se tak jak před jinými »rozhodí«. Hraje se tak jako »lapák«. Vychycují se postupně škrábky po dvou; potom jeden, pak tři a konečně čtyři. — 30. »Sázka«. Všech pět škrábků vezme se do hrsti, jeden se vyhodí a čtyři se »posadí«, vyhozený škrábek se chytí, opět vyhodí a posazené čtyři se »vychytí«. Před »sázkou« se »nerozhodí«; počítá se totiž sázka bez chyb sehraná za padesát.

Na konec upozorňuji, že Vrané a Skochovice, kde jsem tyto »škrábky« sebral, jsou jen asi tři čtvrti hodiny cesty vzdáleny Zvole, kde hrají »v drápky«, jak pan František Novák v Č. L. XVI. str. 301 a 302 popsal.

Václav Bolech:

Pověsti z okolí Jílového.

V obci Dobřejovicích stávaly na tamějším potoce dva mlýny, jež lid dle toku vody nazval horní mlýn a dolní mlýn. Pověsti, jež vypravovati chci, slyšel jsem od sl. Anny Janouškové, učitelky v Netolicích, a ta opět od svého otce, jenž byl synkem z horního mlýna. Jednou, kdy ještě otec slečnin dítkem byl, přišel do mlýna krajánek. Taková návštěva byla prý velmi hojná, ale vždy, zvláště od dětí, vítaná. Obyčejně přicházeli krajánkové »na noc«, s večerem. Vyřídil pozdrav z mlýnů známých, povečeřel, povyprávěl, pověděl, kde slyšel co nového, a bylo-li třeba pomoci, pomohl den i déle. Nebylo-li právě mnoho mletí, odešel druhého dne po, neb proti vodě k mlýnu jinému. I onen krajánek povečeřev, usedl si mezi domácí v šalandě. »Dnes,« povídá, »se mi přihodilo něco, čemu bych sám nikdy nevěřil, kdyby mi to někdo vypravoval. K Dobřejovicům přicházím od Kundratic. Již hezky se smrkalo, když jsem šel zdejší oborou. Nepotkal jsem nikde živé duše. Náhle slyším za sebou volati kňouravý hlas: ‚Krajánkuuuuu!' Ohlédnu se na cestu — nikde nikdo! Jdu dál. Po několika krocích opět. ‚Krajánkuuuu!' Znova se ohlížím — kde nic, tu nic. Jdu zase dál. Týž hlas mě po třetí volá. I postavím se do prostřed silnice a pátrám, kde a co by to mohlo býti. Na cestě nikdo, pokud do lesa vidím, nikdo — dívám se po stromech. Na stromě,

Digitized by Google

jejž jsem byl právě přešel, seděla veliká kočka. No, ale kočka přece volat na mě nemohla. Obrátím se a jdu dál. V tom zase slyším kňouravá slova: ‚Z doleního mlýna vdává se kočka, z hořeního mlýna kocour půjde jí na svatbu.‘« Co tato slova prý krajánek povídal, vyskočí domácí kocour, který po celou tu dobu klidně na lavici u kamen ležel, divě skočil na okno, a rozbiv je, ven vyrazil. A více než týden nebylo po něm ani vidu ani slechu. Pak prý navrátil se vyhladovělý, vyhublý na kost, samá rána a odřenina.

V témž mlýně vyprávělo se, že prý kdysi dávno nalezena byla při čištění v podkolí veliká, v kůži vázaná a kovaná kniha. Mlynář namáhal se něco v ní přečísti, a ač se stárkem se o to pokoušeli, nemohli s tím nic svésti. Tu prý přivezl si do mlýna mletí starý, zkušený člověk, o kterém se povídalo, že leccos ví, co jiní lidé neznají. Jak obyčejem bývalo, zůstal při mletí svého obilí přes noc. Když domácí odešli spat, svěřil se mlynář a stárek onomu mleči se svým zvláštním nálezem. Kniha přinesena, prohlédnuta. Zkušený mleč pravil, že slýchal o takových knihách, že psány jsou čerty, a šťastný člověk ten, který je dovede čísti. Pokud ví, že je jinak nelze čísti, než nazpátek od poslední stránky. Však čtenář prý musí se střežiti vysloviti jméno Boží, nebo se pokřižovati.

Aby si dodali kuráže, doběhl stárek pro korbel piva, a posilněný trojlístek dal se do čtení čertovy knihy. Šlo to ztuha, ale šlo to přece. Divných, prapodivných věcí prý se dočetli. Avšak to nejlepší přišlo na konci prvé, či spíše v knize poslední kapitoly. Jak dočetli poslední slovo, nastal v mlýně pravý pekelný rámus, jako by se mlýn nad hlavou jim bořil a za třeskotu, praskotu a rachotu, kde se vzal, tu se vzal, stál před čtenáři čert v nejpěknější své podobě. Ale nebyl sám, na zádech měl plný pytel, v kterém, když jej v šalandě ke zdi stavěl, to cinkalo a zvonilo co nejčistší zlato. Mlčky přišel, mlčky odešel, ale pytel zlata v šalandě nechal. Mleč ztícha podotknul, že to samé dukáty, a začala se číst kapitola druhá. Při jejím ukončení opakovalo se totéž co prvně. I pustili se s chutí do kapitoly třetí. I ta dočtena a čert dostavil se se třetím pytlem. Čtenáři byli již umdleni požitým pivem, namáháním při čtení a rozčilením omámeni, a proto dohodli se, že mají pro dnes dost. Ostatní kapitoly že nechají si na podruhé. Byloť již dávno přes půlnoc a mlýn šel již od večera na prázdno. Kdož si ale vzpomněl na nesemletý pytel obilí, když zde stály tři pytle, jak se přesvědčili, ryzích dukátů. Byly tak těžké, že jimi ani hnouti nemohli. Mleč odcházel domů, by si zbytek noci odpočinul. Však neloučil se obvyklým »Dej Pán Bůh dobrou noc«, to, to, dobře si pamatoval, že takových slov nesmí užíti, ale odcházel se slovy: »Tak zítra půjdeme dál.« — Když odešel ze mlýna, obklopila jej čirá tma, tak že na krok nebylo viděti. Mimo to cesta byla kluzká, tak že se sotva na nohou udržel. Ač k domovu neměl daleko, bylo to přece kus perné práce pro zemdleného chodce. Přišel, vlastně přiklopýtal se k úzké, dřevěné lávce, pouhému to prknu položenému přes potok. Přes tuto lávku bylo mu jíti. »No, nevykoupám-li se dnes, tak již nikdy« pomyslil si a opatrně, zvolna kladl nohu vedle nohy, šoupaje

Digitized by Google

prkně. Po dlouhé době ale přece lávku měl za sebou. »Chvála Bohu, šťastně jsem přešel,« povídá si. Však tu, jak ta slova vyřkl, dostal se strany takovou ránu, že okamžitě ocitl se na zemi. Teprve po dlouhé chvíli se vzpamatoval a pozvedl, ohmatávaje nebohou tvář svou, silně opuchlou. Však ještě hůře vedlo se ve mlýně. Mlynář se stárkem ulehli v šalandě vedle pytlů dukátů, obávajíce se, by jim je nikdo neukradl. Ještě ani nedřímli, když uslyšeli náhle kvikot a pískot, jako by tisíce myší je obklopovalo. A skutečně v pytlích začlo se to hýbat, z pytlů prokusovat a v minutě celá šalanda byla samá myš. Uděšení spáči vyskočí, ale jen po samých myších šlapou. Rychle prchají ze šalandy, ale otevřenými dveřmi hrnou se i myši a rozlezou se po celém mlýně. Kde jaké zrnko obilí, vše do rána požráno. A dlouho, dlouho to trvalo, než ty čertovské myši v mlýně byly vypleněny . . .

Po oné knize nebylo již ani pohádky. Snad ji ty sourodé myši také sežraly.

Mezi vesnicemi Kamenicí a Čakovicemi u Křížkového Kostelce táhne se úzké, hluboké údolí, as půl hod. dlouhé, z obou stran příkrými, zalesněnými stráněmi uzavřené. Na jeho dně prodírá se mezi skalnatými balvany bystrý potok, podél něhož vine se nyní pohodlná silnice, dříve obyčejná vozová cesta. Potok a cesta vyplňují celou šíři tohoto údolí, jež Potočinami zváno jest. Více než před padesáti lety stával na nejdolejším konci Kamenice, u samých Potočin obyčejný vodní mlýn. Mlýn v pozdější době byl majitelem panství koupen a rozbořen, místo pak užito ke stavbě průmyslového závodu novověkého. Potočiny slynuly hojností raků, které v tamějším potoce ve velké míře chytali. Výlučné právo k chytání raků měl kamenický mlynář. Z těch dob též pochází následující pověst. Jednou opět vyšel dotčený mlynář se svým stárkem na raky, a to v době noční, kdy lov je nejhojnější. Při čmoudivém světle smolnic pracovali oba pilně a štěstí jim valně přálo. Blížilo se k půlnoci, kdy jim jen málo raků do plného pytle chybělo. Smolnice již dohořívaly, a tu činili se, by rychle pytel doplnili. Náhle se stráně snese se k nim hlas: Stárkuuu! Pracovníky to ovšem v hluboké noci zarazilo, ale domnívali se, že se přeslechli, že to jen chrastění větví a hučení větru bylo. Po nějaké chvíli opět týž hlas: Stárkuuu! Nyní se již nedomnívali, že se mýlí, a protože pytel právě dovršili, pevně jej motouzem zavázali, a mlynář pomohl jej stárkovi na záda. Smolnice jim zatím úplně dohořela a tak obklopeni čirou tmou, vystoupili na cestu, by co možná rychle odsud se dostali. Nebáli se, zvláště mlynář byl muž, který o sobě říkal, že se ani čerta nebojí, ale volno jim zde zrovna nebylo. — Sotva učinili několik kroků, ozve se totéž volání se shora, co dříve. Mlynář rozezlený povídá: I k čertu, kdo jsi a kde jsi? A na tu otázku ozve se stárkovi na zádech z pytle: »Sedí ti na zádech v pytli!« — Tu již stárek neotálel. Pytel hodil na zemi a dal se do útěku, co nohy stačily. A co měl mlynář dělati? Běžel za stárkem. Inu ono mu do nohou také trochu strachu vjelo. Líčení vrazili do mlýna. Stárek vypravoval, že musil pytel pustiti,

Digitized by Google

protože po slovech, jež se mu na zádech ozvala, stal se pytel tak těžký, jako by v něm samé olovo bylo. Nemohl prý jej udržeti.

Ráno ještě za svítání odebrali se oba pro pytel raků, jejž byli musili v noci v Potočinách zanechati. Pytel našli pevně zavázaný, jak jej byli zavázali, ale v něm ani jediného raka, ač pytel byl zcela dobrý.

V Kamenici jest nyní veliký závod, v němž vyrábějí se měděné výrobky, jako kotle, pánve, roury atd. Umístěn jest tento závod ve dvou továrních budovách, v jedné na horním konci a v druhé na dolním konci osady. Lid nazývá budovy tyto hamry. Nad hořejším hamrem rozkládá se velký rybník, jehož vody užívá se jako síly hnací pro stroje tovární. Od horního hamru k dolnímu vede se voda valnou částí podzemními stokami. — O těchto hamrech a podzemních stokách jejich, vypráví si lid, že jsou obydleny zvláštními duchy dobrými, kteří ovšem také tělo na sebe vzíti mohou. Nazývají se Permonici. — Permoníci jsou, jak již praveno, duchové dobří, kteří lidem hodným a zbožným rádi pomáhají, však lidi zlé a bezbožné dovedou trestati. Vypráví se o nich, že ve dne zdržují se v stokách podzemních a v sousedních Potočinách co duchové, v noci však béřou na se tělo lidské, scházejí se v hamrech a tam pokračují v práci, kterou večer byli lidé opustili. Jest mezi lidem rozšířena pověst, že bývalý majitel hamrů chtěl prý se přesvědčiti, zda skutečně to pravda, co se o Permonících povídá. Z vedlejšího domu, kde umístěny jsou úřadovny závodu a pod nějž částečně zasahují dílny hamrů, dal prý si udělati z jedné světnice do podlahy otvor, jímž mohl viděti do dílen továrních. A v noci leže na podlaze, pozoroval prý, co se bude v hamrech díti. A skutečně, když prý blížilo se k půlnoci, rázem osvětlily se místnosti tovární, v pecích vzplál oheň a dílny hemžily se pracovníky postavy malé, téměř dětské, ale s dlouhými vousy. Pracovali všichni pilně, a ač kovali, kladivy tloukli, pruty a desky měděné přelamovali, nebylo slyšeti lomozu ani nejmenšího. Vše se dělo za hrobového ticha. A tak pilně a tiše pracovali prý do prvního úsvitu. V okamžiku jako vše dříve oživlo, nyní vše se zrakům pozorovatele ztratilo. A jako se věří, že pomáhají Permoníci lidem pilným a dobrým, tak zase pověsti podávají příklady, jak dovedou trestati lidi nehodné a hříšné. V závodech těch prý neudrží se žádný taký člověk, a přijde-li tam někdy, že se mu stane nějaké neštěstí při práci, což je trestem Permoníků. Zakleje-li někdo v dílnách, dostane prý od neviděné ruky takovou ránu ve tvář, až se mu v očích zajiskří. Tak vypráví se o jistém dělníku, který cosi čistil na kolech stroje a práce se mu jaksi nedařila, hrubě zaklel, že v témž okamžiku silou divnou sražen byl pod vedlejší kolo jdoucí a úplně rozmačkán.

Digitized by Google

Digitized by Google

muzice vo to dělívali. Dostávali taky chasníci peníze vod holek, a kerá holka nejvíc dávala, ta nejvícekrát byla braná při tanci. — Dyž do domu stoupili, říkali: Votevírejte se dveře, rybníkář do vás leze. Leze, leze, neleze, syneček ze sedmihradské zemi jede. Nebyl sem tady, jak dnes rok, jak ste mně probodli řeblem bok. Dybyste byli vidle vzali, dobře byste byli udělali. Přichází mně taková správa, že vaša děvečka často stonává. Nakuřte ju bzdinama, pokropte ju ščinama, bude uzdravená, jak jindá bejvá. Dejte ju do pece, f kerý se sedum let netopí, vona se tam hodně vypotí. Aš poleze s pece, vemte lopatu a udeřte ju. Na svatýho Stvořitele stoupil sem do věrtele, věrtel se se mnou probořil a já do pekla stoupil. Ďábla sem tam popral a peníze sem mu pobral. Dyš sem šel vot Lhotky g Lhotě, vono tam viselo devět košilí na plotě; já sem jích pět vzal, štyry sem tam nechal. Hajdám vod lesa k lesu, potěškám, jak těško nesu. Bodejš vás kozel vzal, že sem vás všech nevzal. Máme jednu loučičku, říkáme jí holeček, na ňu nakládáme tři sta sena fůreček a ešče k tomu nekerej vozejček. Dyby se tam tady panimámo trefili, já jím utnu jedličku, udělám jím lafčičku, aby si nezamazaly svojí punčošičku. — Poslyšte evangelium, kerý se čte na hody efairum! Jeden, dvá dělejte, třetí boty pucujte! A ty Vašku, běš nasekat louču, mama ti napeče kotouču, aš se nasnídáš! A ty děťče malý, ty běš pro koření! Holubího třesku, babího plesku, ze starýho kapra jíkry, ze starý almary vokruží! A ty Janku dlouhej a ty mrkef strouhej! A ty Judito, nabi jelito, a toho hujce pro toho strejce hodně nabiješ! Nebo ten strejc nekluda a kmotr necuda, voni sou velký žhrouti, voni tech jelit mnoho skroutí. A ty Tomši, ty seš plnej fší; ty nic nedbáš, jen se porát drbáš; běš nasekat louču, mama ti napeče kotouču, ať se nasnídáš! Poslyšte lásky vaše! Míní sobě vzíti po nebošce ňadlici trdlici z rostrhaný kůlně; budou přebývat vobá u pazderně.

Weigel o českých krojích r. 1577.

Se 3 vyobraz.

Staré krojové knihy obrazové, hlavně ze XVI. stol., oplývají rozmanitými výmysly vybájenými a nesmíme hned věřiti i tam, kde jsou zřetelné podpisy, jejich udajům. Zejména kroje české, moravské a slezské bývají přepodivotvorně znázorněny. Ani slavné dílo Weigelovo, citované obyčejně za pramen spolehlivý, není tu spolehlivé: Habitus praecipuorum populorum 1577, 1639. Podáváme vyobrazení Čecha starce (str. 456), matrony staročeské s děvčátkem (str. 457) a nevěsty slezské s vínkem (čelenkou) na hlavě, s kšticí rozčesanou a s nějakým slavnostním kožichem (str. 458). Pokud se týče podrobností a správnosti těchto obrázků, viz Winter-Zíbrt, Dějiny kroje v zemích českých II. *r.*

Digitized by Google

Josef Kalda:

Ze staréj školy.

Valašský obrázek.

Oh věřte! Bývajú na Valachoch takhle z vesna pěkné rána. Pěkné, ale jaksapatří ostré! Slnečko slubuje, pravda, že až vystúpí vyšej, že zahřeje každého, gdo enom bude chtět, ale aby chvilku počkal. Zatím frišný větérek profukuje až na kožu a čisťúčká voda na potůčku ozíbe, beze špásu.

Henkaj u mostka tetka Mozolíkova se stolcem před sebú a s pístem v červených rukách, vynašla si dva kameně, by nemosela stát dočista ve vodě, ale přese všecko hledíja jí oba palce hore k nebesům a prosíja o slitování: není jim taková kúpel vhod. Kúsek vyšej Mozolíků ogara vypomáhá podle svéj možnosti: lopatú pocakúje plátno, by nabylo bílej barvy nevinnosti. Lopata je delší než pracovník. Ide mu pod pažú a za uchem vyhlédá přes hlavu a jak sa opírá proti vodě, točí sa chudákovi v hrsti a voda letí brzo v levo na oblázky, které sú už do běla vymočené, brzo v ¡pravo na plot, kerý vody nepotřebuje — a plátno ostává na větším díle suché. Ogarovi je do plaču, by však sa mu negdo nesmíl, hleďa na něho ze silnice, dělá, jak dyby stříkal na všechny strany z pestva a se zafatýma zubama sbírá v sobě, gde jakú sílu: budu já porúčat lopatě, lebo ona mi?

1. Čech stařec z Weigelia, Habitus praecipuorum populorum, 1577, 1639.

Z razu přelétl natažené plátno dlhatánský tín a oba dělníci ohlédli sa honem, gde toho tínu původ a počátek? Jakýsi pán po černu odětý prám natřásal sa po mostku. Nedíval sa na levo, nedíval sa na pravo, neřekl ani bé, neřekl ani cé a sejďa s mostku, zaměřal ke škole. Ogara stačil ešče za ním

Digitized by Google

vykřiknút: »Dajž to nebeský Pámbů«. Mozoličena zahrozila na syna rukú, ale po pravdě sama byla tom ráda. Ide si takový městský třasichvost s palaškú mezi prsty a stíhá sa mu dát křesťanské pozdravení! Ogarec pak, nedbaja planéj hrozby maměnčinéj, křičal dalej, až sa mu krk nadýmal: »Byl v Chropini na moresoch ai de sa pochválit s vysvěčením.«

Zatím cuzák nevěda ani, jaký způsobil povyk svým objevením, už sa bral po schodkoch a přitlačuja sa ke stěně, jak zloděj, kerý nechce být viděn, vyběhnul v jednom dechu až hore. Tam potichu sa vetřel do síně a zastavja sa u dveří, keré podle všeho vedly do učírně, chvílu načúval. Za dveřma bylo ale ticho jako v kostele, ani hlásek dětský sa neozýval.

Pán chytá za kluku, otevřel z lehka: ukázala sa ovšem třída, ale prázdná jako valašská stodola přede žňama. Enom dva brablci čimčarali v ní na sebe — hráli si na školu. Jeden menší popelavý seděl na lavici, cvrlikal cosi lámano, jak dyby z těžka mu od zobáku šlo, a druhý větší s hnědú kamizolkú na prsoch skákal po rechtorovém stole, peří rozježené, dupal nohama, bil zobákem do desky a pořád: »čti líp, čti líp!« A ten první zase ztěžka: »Cvr . . . l . . . lík . . . Cvrrr . . . lll . . . ííík«. Ale učuja vrzúgnut dveři, hleděli oba dostat sa honem otevřítým oknem ven.

2. Stařena Češka s děvčátkem z Weigelia, Habitus praecipuorum populorum, 1577, 1639.

Milý pán otevřa dveře, hleděl, ale ničeho nevyhleděl. Ostal nohama v síni, vtahl sa krkem do učírně a krútil ním na všecky strany, aj na tlo sa podíval, esli tam snad nesedí rektor se svýma školáky. Na konec povytahl gágor ešče dalej, že sa aj za dveři stačil podívat: gde nic, tu nic!? Zakrútil hlavú, až mu tak obratel v tyle nahlas zavrzal a přivřel.

Naprotivá v síni sa javily druhé dveři. Pán, pohňa sebú krokem, rovněž jich pootevřel, nahlédl a zase zavřel. Poznal, že je to rektorova světnica na bývání. Takéj tam nikoho ne-

Digitized by Google

3. Nevěsta slezská z Weigelia.
Habitus praecipuorum populorum, 1577, 1639.

bylo. A tak ostal čekat jako to chytré zvíře z pohádky mezi dvúma otépkama.

Netrvalo však dlho a otevřely sa síňové dveři od druhého konca. Vstúpila jakási obstarožní panimáma, už kapku v zádoch nahnutá, prostovlasá, lehkú jupku a flanelovú sukňu a jakési už ne zánovní papuče na nohách s okřínem pod pažú a ešče ve dveřách sa domlúvala se slépkama. Zmerča kohosik v síni, pohlédla z bystra po něm a gdyž tento nic nepravil, vytáhla z almárky pecen chleba a ukroja krajíc, šla s ním bližej. »Už sa zas s vama roztrhl měch?« povídala. »Od božího rána sa přetahujete, kakraholští Češi!« A gdyž přišla ešče bližej a poblédla tom domělém žebrákovi do očí, povídala důrazno: »Takový mladý chlap silný a chodí po ptaňú! Není vás haňba? Dobře byste mohl dělat!« A tož neznámý sa natáhl a napřímil, že mu šla brada rovno od krku a pozdvihňa ruky jako kněz při požehnání, pravil: »Mýlíte se, osobo, já nežebřu. Jsem vyslán vrchní cirkevní radú, bych prozkúmal zdejší cirkevní školu a podal zprávu...« Tedy visitace!

Staréj paní byl by o málo vypadl krajíc z hrsti. »Tož nemějte za zlé, pane... nevím ani, jakú čest vám dat?« — »Su sekretář...« — »Tož pane sekretářu! Dyž ste ale dlho nic nepravil... a ludé nemajú svú hodnost na čele napsanú... Lubí-ji sa, tož prosím na minutku semkaj, než přijde můj, jako manžel, rektor. Já su jeho života společnica. Mosíte prominút, su sama doma. Hnedkaj sa povrátím.«

Vzácný host osaměl ve světničce a z dlhéj chvíle sa porozhledoval. Jizdébka byla ale pět kroků tak a pět tak. Na pozdél dvě pohrádky čelama k sobě. Na prostředku pomenší stolík a cuckové kanapé u něho. Naprotivá dlhé fortepiáno a vedle černá truhlica. V kútě zasklená almárka s knihama a pod jedným oknem šicí stroj a pod druhým stoleček. Celkem

Digitized by Google

zbývalo místa, že sa člověk okolo akorát mohl protahnúť. Otevřítým oknem pohnul sa větérek a přinesl cosi vonného, až sa inspektorovi pohnúly klapky u nosa. Ohlédl sa proto po okně: tam tísnily sa v kvítňákoch bazalka a rozmarýn. Inspektor skoro nechťa přikročil k oknu, v tom ho však zlákala knihovna. Otevřel ju přesvědčit sa, co v ní chová rektor, lebo po knihách prý poznáš člověka. Chyťa jednu ze stejnakéj řady a otevřa, četl nadpis: Matica Lidu. Dal na místo, chytil z dolejší přihrádky: Osvěta. Důle jakýchsi novin, svázaných konopnú nitú ani do ruky nepotřeboval brat. Lehko sa dalo čtnút z daleka: Obrazy života. Na konec všimnul si ešče najhořejší přihrádky, kde sa stkvěla ve vepřovici vázaná s okovanýma rohama Biblija, pak rovněž Postilla, tři kancionály a pomenší knížky Labyrinth světa a Historia protivenství a ešče iné.

Inspektor vytáhl notýsek a poznamenal si olúvkem: 28./3. 1880, Zavětrov, Josef Kaliwoda, správce školy, $8^1/_2$ hodina, nikdo ve škole.« Po chvilce naslinil olůvko a ešče připsal: »Podlevá knih »vlastenec«, a jeho paní praví: »kakraholšíí Češi«. Zaznamenání hodné!«

Už však bylo čut kroky v síni, a milý inšpicient skoval honem knížku do kapsy. Paní rektorka čisto spravená, hedvábný šáteček na hlavě, ztěžka otevírala dveři a nemoža si pomoct, lebo měla plné ruky, přirazila je nohú za sebú. »Mosím svú chybu napravit,« smíla sa prostoduše. »Ovšem ten chleba vás už nemine, ale aspoň kúsek másla a medu k něm přijde pánovi k chuti. A toť sklénečka jablečného burčáku! Věčej rektorská služba na Valachoch nenese. Ale ovšem sú to také Boží dary chutné a nefalšované, protož buďme za ně vděčni. Tož, prosím, poslužte si! Nedajte sa naháňat!« Pán sice zprvka cosi sa vymlúval, že mu svědomí zakazuje, jakožto úřední personě — ale žaludek ranní procházkú protřasený, jak učul z talířkú vúňu, tak sa ohlásil o své, že pán ani nevěda, už držal krajíc v hrsti a házal do sebe jako do zblka.

Zatým nechal rektorku švitořit, sám enom v přestávkách nadhazoval krátkú otázku: »Kolik že majú dětí?« — »Ze dvanásti osn, pane inspektor! Tři syni študujú a cérky sú už na větším díle vydaté. Nejstarší má mináře na horním konci, druhá sa vdala gdesi až za hory, třetí do města a čtvrtá na Horňáky ke Vsetínu; všecky za sedláky. — Ja na koho jiného také měly tady čekat? — Šak práci sú zvyklé nejen domácí, nýbrž i polní. Nejsú zpovykané, dobře sem je držala. A dětí už vám majú, už sa sama nevyznám! Povídám jednom Pepeček a on to zatím Janíček! A s přímením ešče horší! Jedni sa opisujú Eviáci, druzí Rokytovi, třetí Pavlíkovi, čtvrtí Trlicovi: gdo si može všecky pamatovat? Oh, toho bych vám příla, tak sa k nám podívat na hrubé svátky, gdyž sa všecky céry sejdú ke mně. Gde jaké bidélce, nebo oje, lebo hambalek, všady visí za tráčky hojkačka a v ní malé pachole. A ty větší: chvilku si hrajú, hned sa zas ščičkajú a žalujú a zase sa smiřujú . . .« Paní rektorka sa odmlčala, jak si v myšlenkách ty malé šprty představovala. Usmívala sa a oči jí zamhlely. Po téj sa protrhla. — »Ja tož . . . gde sem přestala? . . . A pátú, Andulku, máme ešče doma. Pěkně vyšívá a háčkuje, tyhle vzorky

Digitized by Google

zaní pozdrava zamala po zemaně, po Slovanech a po sedláčku a s láskou je pozdrava zamala pravdivá . . .«

Zatím ale už byl dům vyšel a tiše vešlo mezi ně pěšího k svém pánu. Pán vůbec nepoznal zlatého a vyskočil: »Co se je s panem učitelem? Co je jej? Je chudý je mrtvý?« Sedě vůbec je ještě oděšlý a teprve po něm pozdravil: »Že sme měli dosti pravdu, že se nedá odpustit! Toť pán nenávidí ne, za mzdu pak, aby si vždy uvědomil, že konečně nemají před ním co skrývat. A pán vyšel se ven a dostali se ven.*)

Jan Šolc.

Staročeský prsten »ruka v ruku«.

Se 3 vyobrazeními.

V Museu království Českého, v oddělení historické archaeologie, sestavena jest překrásná a pozoruhodná sbírka prstenů českých, z doby nejstarší až do současných prstenů pěvce »Slávy dcery«, Jana Kollára a jeho Míny. Popis jejich podal prof. J. Kouba a o prstenech staročeských v Dějinách krojů v zemích českých psali Dr. Z. Winter a Dr. C. Zibrt. Zvláštní pozornost věnoval Dr. Winter prstenům »ruka v ruku« viz vyobr. na str. 460. Vedle obyčejných prstenů, málo rozdílných od nynější podoby a výzdoby, oblíbeny byly prsteny rozkládací ve stol. XVI., které spojeny tvořily podobu přátelského stisku rukou dvou. Uvnitř byl nápis, znázorňující, jaký význam měl dárek milostný: »Co Pan Bůh spojil, to člověk nerozlučuj.« Sháníme se po podivných i nevkusných cizích formách. Umělci, zlatníci, zajděte do Musea podívat se na starobylé, zdařilé tvary a okrasy prstenů — místo »secesse« nenašli byste tam pěkných vzorů k napodobení?!

1. Prsten z Obory Bart. Paprockého 1602.

2. Prsten „ruka v ruku", zavřený.

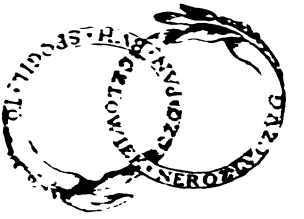

3. Prsten „ruka v ruku", otevřený.

*) Pozn. red. Podáváme tuto první část práce z péra J. Kaldy, známého autora několika již zdařilých valašských obrazků, jejichž vzorem a předchůdcem třeba bezděky jsou roztomilé, živé valašské obrázky J. M. Slavičínského, otiskované v několika ročnících Českého Lidu, nyní souborně vydávané.

Digitized by Google

Dr. *Čeněk Zibrt*:

V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého. (Další řada.)

Rybrcoť (pravé jméno Pán Jan z hory Krkonosné). Právě tyto hory k Slezku ležící na onom místě k nebesům krk s kapou (kapou hlavú) vznášejí. Na tomto Krkonoší přebýval Jan, Pán Jan z hory, Janus, Rybezal, Hrubý velký Kal, jenž prameny vládl atd. Zde měl a až posud má svou zahradu a v ní roste koření blahodějné i rybník se tu nalézá. Doň se kohouti házeli... Na Krkonoše se jde z Vysoké přes Kozí hřbet (horu hřebenovitou) do zahrádky Rybrcolové, v ní jsou dle pověsti zlaté sloupy v zemi prý ukryté. Sem přicházíval čarodějný lid z Čech pro koření, byliny atd. Sem přinesl Panu Janu, duchu hornímu na oběť kohouta a slepičku atd. a za to dostal zde koření lečící k opravení dobytka svého od sluhů Rybrcolových (čarodějů). Až posud zde lidé na jaře kořeny kopají: 1. Svatojanský kořen, jenž jest podoben smrkové šišce, co ruka silný, koním, kravám atd. veleužitečný a zdravý, na koláčky se rozkrájí a dobytku se podává. 2. Podmaslík. Kořen jeho žene více na máslo všecko, kořen hnedle podoben svíčkovému kořenu. 3. Kořen svíčkův, nátka jeho (nať) podobná petruželi, dlouhý a rovný takřka bez konce v zemi mezi kamením roste, podoben rovné svíčce, v zemi se jako křen přeřeže. 4. Laskavec jako palec krátký, když prý milenci dva ho spožívají, žádný je více nerozvede. 5. Plavuň, Lycopodium, květ má nažloutlý, jako prášek, snímá se, když kvete, do likáren se prodává. 6. Posedlen, kořen jeho podoben prý dítěti, také v Rybercolově zahrádce roste, dí horáci. 7. Sliz proti opuchlině.

Na kolik mil na jaře chodily na Zelenou horu báby u Podmoklí křivoklátských bylinu užitečnou Pupavu řečenou pro dobytek rejpati, s kterými jsem často hovořil.

Studánky na Čechách jsou posvátná místa, světice a svěcenky slovou. Lid je čistí, k nim putuje, vodou se omejvá, v nemoci ji pije, u vod zkoušky dělají atd. Děvy studánky čistějí, když neprší, k studánkám putujou a se modlejí, křížky, věnce do studní házejí atd. Slovenské noviny 1851 ve Vídni vydávané umístily článek o pověrčivosti lidu slovenského (Slováků), že u Štavnice v jedné vsi na Slovensku v Hontanské stolici v obyčeji mají, když dlouho neprší aneb když pořád prší, jakož r. 1851 neustále přeprchalo, staré baby potápějí ve vodě, t. j. před slunce východem házejí do vody, která se potopí, zase ji vytáhnou, která se nepotopí, tu utopějí, ta prý jest viná sucha stálého neb deště. Na Čechách obět k studánkám, kde jsou sošky P. Marie, Maří Magdaleny atd., putujou a o deštíček neb o počasí prosejí. Na Slovensku jako na Čechách když lidé neduhy na těle mají, putujou k studánkám, v nich se omývají, hlavu, oči, ruce, tělo, vlasy do vody s hlavy házejí, neb hadry, klucky bílé na kámen u studánky takové neb na stromy je zavěšují u studnic. Studánka »Mračenka« nad Zahájeným, poloze na Škarechově hoře nad Mlčehostí

Digitized by Google

Jednou zde pásl pacholík koně a mračno ho i s koněm zde zdřímajícího do oblak vytáhlo. Mlčehostí vypravovali r. 1852.

Švestky. Od r. 1800—1852 nikdy se na Čechách tolik švestek neurodilo jako r. 1853, jenž místem na stromech až do prosince na stromech po listu opadaném svrklé se nalezaly a až do vánoc se na trzích čerstvé prodávaly. Neurodily se na místech některých na Čechách, alebrž na všeckých dědinách českého království; jablka, hrušky (jádrové ovoce) se tak hojně nepodařilo jako peckové, střešně, slívy atd. Též vína hojnost vždy po Europě bylo, ale nebylo tak lahodné, protože bylo více dešťů než teplých dnů v létě. Snad to bylo příčinou měkkou zimou od r. 1852 až 1853 sládci pražští neměli žádného ledu, kupovali sníh za 5 zl. fůru, který sedláci zdaleka přiváželi do sklepů a solí promíchali.

Světlo. Pověst o světle v Strakonicích. Okolo r. 1780 (vypravoval Klíma, máselník pražský rodilý ze Strakonic 1850) lid strakonický vidíval vždy v adventě okolo 11 hod. před půlnocí světlo, jako lucernu s dvěma velikými rozžatými svícemi jako pochodně tlustými, ale krátkými z potrubí rybníka svatováclavského z podhrázi na předměstí Bezděkově vycházeti. Ono světlo semo tamo chodilo, při něm bylo hlas slyšeti, lid přestrašovalo, ale nic neudělalo, jen strachu nahnalo lidu okolnímu, až to odstonali. Lid soudí, že to světlo duch zakletý jest a tam svou pokutu odbejvá až do soudného dne. Lid vypravuje, že prý před dávnými nepamětnými lety zde v Strakonicích dobrá vrchnost bejvala, kněžím prý to patřivalo, jiní dí: Kolovratům. Jednoho času panoval prý v tom okolí a zvlášť na Bezděkově v Strakonicích velký hlad. Tato vrchnost velmi mnoho obilí mezi chudý lid rozdávala i kaši medovou na svátky chudým vždy při hostině podávala, týž obyčej se dlouho zachovával v Strakonicích. To se do letopisů zapsalo. Po mnoha set let to ňáký písař N. v knihách nalezl za panování uroz. p. z Kolovratů přednostů na Strakonicích, chtěje se vrchnosti zalíbiti, což vrchnost nežádala, když se jí to psalo, pohodila s tím, že sobě to na svědomí nevezme, týž krvožíznivý písař dříč, když tato vrchnost zemřela, opět to obnovil, že to rozvrhne na každého hospodáře, co dostal, aby to dle možnosti vrchnosti splácel. Dělalo to obilí mnoho tisíc, na domkáře přišlo 7 i 10 zl. a na statkáře 50—100 i 200 zl. platiti, pozdější vrchnost tomu písaři úředníku to vyupomínati to povolila, ale nechtěla o tom věděti. Lid toho úředníka lál a když umřel, strašil a jako světlo (plamen hořící) chodil, hrobník a jiní lidé obyvatelé nemohouce obstáti tímto duchem zakletým strašidlem, žalovali na krajském ouřadě i při konsistoři. Bylo rozkázáno, aby mrtvolu toho úředníka vykopali a na mrchovišti pohřbili. Stalo se tak, a měli na hřbitově pokoj. On nyní pod způsobem světla, hořících 2 svic pochodní chodí od 11. hod. do 12. Jednou v noci to světlo potkal krajský posel jdoucí do Strakonic, řka: »Chval každý duch Hospodina i jeho syna«. Ono světlo odpovědělo: »Já ho nechválím. Já ho nechválím a nebudu ho chváliti až do soudného [illegible]vece posel: »A proč?« »Pojď, já ti povím.« Světlo ho pojalo [illegible] spolu na kanceláři v zámku Strakonickém zavřenými vraty [illegible]nihy poslovi, co křivého udělal za svých dnů, co uvalil na lid,

Digitized by Google

nyní že až do soudného dne se musí trápit: v tom udeřila 12. hod. půlnoci. Duch světla poslu stiskl ruku, měl to znáti na ruce své posel, a světlo zmizelo se. Ráno se divili zámečtí, jak se do zámku do kanceláře posel dostal. Vše vypravoval. Ono světlo po cestách lidem, když je tma, v noci svítí a až do domu na dvory dovede lidi a zase se zmizí. Když tomuto světlu poděkujou neb Pánu Bohu: »I děkuju Bohu, že jsem se dostal domů,« ono světlo tomuto člověku poděkuje, řkouc: »Ty jsi mi posloužil.« Zde se i medová kaše chudým odňala na svátky, tu zase Bílá Paní v zámku v 11 hod. bouřila a strašila pány, až ji opět chudým dávati museli. O těch podobných světlech (duších zakletých) okolo Brandejsa, Mělníka a j. v. se také vypravuje: že v noci chodí a svítí. — Zde v Strakonicích v zámku v sklepě jest jelen vypodobněný ve své podstatě obrácen, jako by dále uháněl, při něm nápis: »Kam ten jelen běží; tam ten poklad leží.« Lidé již hledali a mnoho prokopali, přišli na díru sklepenou, pustili tam N. po provaze. On křičel, že tam straší, voda hučí, zde jsou dvě říčky.

Studánka »Ouvalka«, živý a silný pramen v Kněžovsi na silnici z Prahy do Slaného. Počátek ounětického potoku.

Studánka divotvorná u Vlašima ½ hod. cesty od Vlašima, nad ní kaple na skále, tuším, sv. Gotharda. Zde slavná pout, na této skále říkají »na Hrádku«. Malobělští »Klokočku«, Vlašimští »Gotharku« Peručtí »Boženu«.

Studně. Na Stochově, vlastně pod Stochovem kostelem sv. Václava studně, slove Stračka, dle tamní pověsti strakatý kůň měl ji vyhrabati, sdělil Bendl Jos. Tato studně od kostela je 200 kroků vzdálena v stráni, pramen živý odtéká k Tuchlovicům. Hrad rozvalený býval ve vsi, nyní půl vesnice naň stojí. Dva statky na sklepích dvou toho hradu stojí. Studně stará jest na Stochově, je zasypána. Zde jsou ještě vala dokola k spatření. Zde se nalézá dub památní z doby sv. Václava a Lidmily. Viz na jiném místě pověst. Studně v Liběchově, živý pramen, nad ním kaplička kamená P. Marie pomocnice, obraz, synáčka držíc na rukou svých u stráně vedle louky, se nalézá, zde lázně jsou studené, voda se ohřívá. V Nymburce studánka slove »Tobolka«, jako na Pankráci u Prahy. Lunští »Mikolášku« na předměstí velkém.

Střešně na Nov. Městě (Hradišti) nad Metují podlé udání pana Máčka, měšťana z čísl. 23. z toho podotk. města. Okoto r. 1787. měl jeden prostřední strom střešnový na Bobečku položení stránním polním nazvaném 35. věrtel střešní sladkých, jenž o něco větší jsou než ptáčnice, slovou Libalky nepochybně, od jistého Libala, který vruby přinesl a je štěpil na ptáčnice. Několik druhu střešní zde počítáme totiž: (postoupně zrají, chuti sladké). První střešně zralé jsou Bjestinky červené; pochodí ze vsi Biestiny, nedaleko odtud se vruby přenesly do Města Nov., protož Biestinky slovou. 2.) Nejznamenitější i největší střešně červené slovou Kostelnice a to proto, že nejprvnější vruby těchto střešní jistý kostelník, † Jakub Tomek z Města Nov. vruby od jinud sem do Města přinesl a na Bobečku (površí) je na ptáčnice vroubil okolo r. 1787., odtud kostelnice slovou, z nichžto ostatní po městě sobě vruby brali sousedé a kostel-

Digitized by Google

Jedno
do ol

neur
mecl
čers
na
se
vša
než
až
kte

vo
vi
s
k
k
li
a

Digitized by Google

metati (hoditi) mohli. On to čul, řka dívkám, že sedne na svůj kůň a dojede z Pankráce neb Libušina dvora od jezerky tam (na Vyšehrad na Houpačku), on zatím bodna koně, ujel za Vltavu na to místo, kde nyní Smíchov a prý se dívkám vysmál, odtud prý Smíchov slove čili od smíku, smeknutí.

Studánka na Sadce, voda divotvorná pod Sadskou, pod vrchem, kaplička otevřena . . . církvička Bolestné matky Boží, u které se pouť slaví každoročně, však lid přece k původnímu pramenu pilně chodí, se modlí, oudy své omývá, vodu nabírá, domů nese, ní se uzdravuje, ní kropí, vykropuje, skot umývá atd. — Pověst se trousí zde, že od zřídla obraz P. Marie do církvičky nedaleko zde stojící odnesli; však ale P. Marie obraz opět do rána u zřídla pramenu se nalezal. Nyní praví lid, že bolestné Panny Marie obraz ve vodě na dně ležící vidějí. Za tou příčinou lázně zde založili, hosté churaví a poutníci z daleka sem přicházejí a se uzdravují.

Stromy Lípa i Jasan. V okolí bývalého Budče okolo Kovar, Kolče atd., do kterého hrom udeří, dříví z něho se z úcty nepálí a kdyby se pálilo, tedy oheň z pece neb prsku ven vyjde a po domě chodí, na př.: Udeřil zde Boží posel do lípy a po druhé do jasanu, který vejpůlky přerazil, po třetí do skály, která se rozdrtila, telátko zde omráčil, ono více nerostlo, tak velké zůstalo, jaké bylo, nikdy se neháralo, pročež je učitel Kovarský prodal a toho dříví ze stromů bleskem neb hromovým klínem sraženo, žádný se nedotekl.

Slunce dle pověsti ráno časně z lože svého jako mládenec vstane, oblohu nebeskou sobě projde a opět do svého lože se odebéře. Někdy hledá svou nevěstu měsíc, někdy se honějí, za sebou kráčejí, praví lid český.

Studánka, živý pramen, proudí skrze skálu dvojatou čili rozpůlenou nad Zbečníkem v lese Maternici nazvaném u Ronova na Broumovsku u Náchoda. U této studánky lid oči, ruce, těla svá omývá, korale atd. na skálu tuto klade za poděk atd. Lid zkoušky zde vykonává své. Druhý živý pramen u Zbečníka slove u Březí.

Zkamenělá hospodyně v Zbečníku. Pověst. Jednou před lety zde žebral chudý člověk o kousek chleba; ale nevrdlá hospodyně lakomá sázela ho právě do pece, odvece hněvivé: »Já nemám, vidíte, že ho sázím do pece,« myslela: že žebrák odejde; žebrák však čekal proti její vůli. Ona ale, když se žebrák nedal odehnati, vytáhla pecen ven a ukrojila skrojek horkého chleba a v hněvu podala skrojek žebráku, který ho spožíval. Ona však skameněla a 11 bochníků čili pecenů také v Zbečníku ve Vávrovém statku. Vypravovali sousedé zbečenčtí.

Česká čarodějnice. Svatá Kačenka, z Kraje, panna letitá, majíc vínek zlatý na hlavě, veliký růženec s křížem na hrdle okolo sebe, chodíc se modlit po vsích na Boleslavsku, citovat duše v očistci, s kterými mluvila a lidem vypravovala, kde se duše po smrti nalézají, co dělají a v jakém trápení se nalézají, tu jsem V. Krolmus okolo r. 1800 kolikráte na Březince u své máti † Lidmily ji viděl a slyšel s bratry a sestrami svými

Digitized by Google

počítala se z kraje Kutné Hory. — Okolo r. 1792 po žnech, když zajíci v Březince řepu a kedlubny memu ujci † Jos. Krolmusovi, sedláku na Zvantovém statku po statku Zantovi čili Zvantovi čísl. 23. silně požírali, vezma nabitou ručnici krátkou, pustiv ji vedle sebe k nohoum, spustila a ranila ho do srdce jej až do smrti, třikráte přešel světnici, u stolu v kleče skonal. Nebožka babička Alžběta Krolmusova ráda by byla věděla, kam se asi jeho duše dostala, když se nevyzpovídal, poslední pomazání nedostal ani slova »Ježíš, Maria, Josef« nevyřknul, před mukami Božími u Braňky nikdy klobouk nesmekl, když okolo braňky u Kovařových se nalezajícími za svého života na pole chodil, ba i málo kdy na mši sv. do Hrubé Běly kráčíval, raději v hostinci pobyl, což jeho starší bratry bohabojné Jana a Václava Krolmusa, zvláště babičku nábožnou bolelo s moji matkou Lidmilou; pročež se všemožně staraly, aby se dozvěděly, kam asi ujcova duše se po smrti dostala. V tom přišla z kraje »Svatá Kačenka«, počítala se do Kutné Hory, k matce, u které kolik dní přebývala. Máť zavolala babičku, šenkýřku evangeličku Pospišilovou do školy čísl. d. 31. okolo 11 hod. před polednem. Kačenka podotknutá křídou třikrálovou udělala pod lavicí u kamen a pecí pod světničním krbem (komínem) kolo, v něm 5 křížků, to kolo vykropila svěcenou třikrálovou vodou, též ono místo svěcenými věcmi prokouřila, klekla na zem, hluboké čtení, modlitby k sv. Bernardu a k jiným svatým tuším říkala, do koutku pod lavici hleděla, tu duši citovala, brzy mumlala a bručela, brzy šeptala a uši nastrkovala, oči valila, děsila a hrozila se nad tou očistcovou duší Jos. Krolmusa zastřeleného. Když to matka a babička na ní viděly, že se hrozí Kačenka a děsí, ptajíce se: »Kačenko! Kde se nalézá jeho duše?« Odvece: »Již Vám dal skrze voráče dvakráte vědět, neb se mu první a druhou noc, s kterým byl jako bratr živ, celý ohnivý ukázal v mašteli po zastřelení.« Voráč vypravoval babičce a matce, že měl okolo hlavy 2 svíce rozžaté křížem dané, na hlavě klobouk a celý ohnivý atd.; protož se babička Kačenky ptala: »Proč měl klobouk ohnivý na hlavě? Odvece: »Protože nikdy před mukami Božími nesmekl a úctu Bohu u Branky neprokázal, za to musí ohnivý klobouk po smrti nosit.« Dále se ptala babička: »A proč měl ty dvě svíce hořící nad hlavou Kačenko?« »Protože nikdy do kostela na mše sv. nešel a raději v hostinci u Sáleckých a u Frunky na víně pobyl v Běly.« »Co mám Kačenko dělati, abych ho vysvobodila z tohoto trápení očistcového?« Odvece: »Musíte vy na mše sv. dávati, zaň do kostela choditi, modliti se, postiti, chudým almužny podávati a život polepšiti.« Na to se ptala dále babička na dědečka svého muže, kde se ten nalezá. O tom dobrou zprávu dala, že v očistci není. Na to se ptala Pospišilová evangelička: »Kde se její přátelé zemřelí nalézají?« Odvece Kačenka: »Co Vy se ptáte. Vy nejste ani teplá ani studená. Vy jste strakatá. Vy na to (očistec) nevěříte.« Posledně se jí máť ptala na své přátele, rodiče, ujce, bratry a sestry atd. Že prý jí všecko uhodla, říkávala matka (když se v okolí na všecky tajně vyptala Kačenka, někteří praví, že byla poustevnice, jiní dí: že byla propuštěná jeptiška z Kutné Hory atd.). Od žádného nic nevzala, jen

Digitized by Google

kousek lenu a pokrm, který se jí podal. Po nábožných rodinách chodivši v kraji mladobolesl. po vsích jako věštkyně z doby pohanské. Tato Kačenka mnoho pověstí matce sdělila, kterými matka opět nás krmila; protož jsme musely děti do kostelů, na poutě pilně chodit, obětovat atd. Na Bezděz, do Boleslavě Staré, na Tábor, do Krkonoš, do Rýbrcolové zahrady chodit pro byliny atd., zvláště já Václav Krolmus a sestra Alžběta.

Tancující a štěkající podvodnice, vulgo Barka z Běly Hrubé. Svatovítský tanec provozovala do kola. Často museje s zakletou a zavinšovanou podvodnicí (r. 1800—6) Barkou N. z Běly na rozkaz své matky tancovati, jenž v okolí Bělském peníze na mše od lidí vybírala na Bezděz (kdež klášter r. 1784 od Josefa II. cís. vyzdvižen byl). P. Marii je nositi měla; ona prý sobě je nechala, sobě za ně nádherné šaty kupovala, vždycky prý říkávala lidem: »Když ty peníze na mše na Bezdězi kněžím a P. Marii neodvedu, ať štěkám za živa jako pes.« Ono se to věru na ni vyneslo i vyzradilo, že sobě je ponechala, šaty koupila a hejřila; protož lidé a kněží ji zakleli a ona se zbláznila z toho, chodíc prosit po Běly, po vsích, po mlejnech, na Podoli atd. a když to na ni přišlo, dupala, do kola se točila a při tom každém dupnutí zaštěkala jako pes a koho dostala do rukou, musel s ní tančiti a nepustila ho až padl, také já jsem byl účasten na Pile pod Humrovem toho tance jako žák, při kterém by mne byla utahala tato běsnice štěkající a tancující, až jí pěny z ust jako steklému psu z ust kanuly. Josef Šubrt stárek z Běly, potom krupař mne vysvodil, který na Pile mlel, to vida máti a on vyrvali mne z pazourů její. Tato osoba dlouhá leta až do své smrti po okolí chodila ve dne v noci v městě, polích, lesích, na vesnicích tancovala a štěkala. Svědků plná Běla jestit s veškerým okolím.

Strašidlo na Hradišti na polích mšenských. Ve Mšeně u Kříže ku Strance, též u kříže k větrníku neb do Kaniny, nápotom ve Vrbodolí u vrb od jaktěživa prý strašívá, vždy muž prý na vůz neb na trakař sedne, neb s člověkem jde a zase se mu v noci zmizí, neb mu strachy nažene, neb ubije člověka, čili ho udeří neb ním strčí, dí Mšenští. Fr. Kuš, Rena, Živný a j. v.

Skalička na Praze, površí skalné, lesíkem, hájem bývala obrostlá, říkali zde na Mrchovišti, zde se mrchy pohřebaly, potom na to místo sochy tři kamenné: sv. Annu, sv. Michala archang. a sv. Jana na této skále postavili, právě proti Vyšehradu na levém břehu Vltavy v cihelně Doubkově, kde se vinice okolo této Skalky Doubkovy nalézají, totiž: Václavka (Sv. Václava), Malvazinka, Březinka, Klavírka atd.

Strašidlo u Studánky na cestě Březinky do Běly v lese v údolí $^1/_2$ hod. od Březinky, u Židové hromady. Zdeť někdy bývalo hrobiště pohanské neb židova hromada, nepochybně pohanská slouti bude, ratolest putující musí na ni hodit, sic by ho umrlec strašil. Jednou zde zlý duch (obluda noční) sedláčka Jos. Fiedlera, rychtáře z Březinky, strašil, noční dobu porazilo ho to, poliček mu to dalo, až klobouk ztra[illegible] bez klobouku celý umrlý domů přiběhl, až toho odstonal. Vypra[illegible] Březináči ... Fr. Bartoš, pastucha Bělský, v 11 hod. v noci vid[illegible]

Digitized by Google

u studánky stádo ovcí a mnoho psů, slyšel je bečeti a štěkati a okolo skákati, a na Konském dole se mu přitovaryšil muž bílý bez hlavy, šel s ním až na průhon k P. Marii kapličce a tam se mu zmizel, však na cestě mu řekl: »Jsi-li dobrý duch, mluv, nejsi-li, tak se ode mne odstraň,« a když nemluvil, udeřil poň do země a přece se mu neztratil, pořád mu po boku kráčel, r. 1844 se stalo. — Jedenkráte Bělský řezník, Schwanz nazvaný, koupil 2 kůzlata v Březince v sobotu na večer, hnal je před sebou, však ale když přihnal je k té studánce, bolely nohy kůzlat, pročež musel jedno po druhém nésti, zvláště do vrchu a druhé šlo za ním. Ono ale černé kůzle umdlelo a zůstalo zde u studánky ležeti, až si odechlo, řezník myslel, že jde za ním, až přijda na vrch kůzle pohřešil, volal, hledal, kůzle bylo ztracené. Jos. Šulc, rychtář Březinský, který okolo půlnoci napitý domů z Bělé šel, přijda k studánce, vidí tu něco černého se hýbati, utíká, ono to běželo za ním, jda pomalu, ono také to pomalu, běží, ono to také běželo, domnívav se, že to sám čert jest, zaklínal to, ono na to nedbalo. Modlil se: »Chval každý duch Hospodina. Co jsi za ducha?« Nic to neodpovídalo. Polomrtvý domů přijda, musel být zaopatřen svátostmi a ráno přijda řezník, hledal kůzle a ono bylo ve vsi, teprv se lidé domluvili, co to bylo za strašidlo.

Pověst. Rybák se zamiloval do vodní panny Rusavky. Pod Kotišem potokem v Berounsku po straně Tmanské býval jménem »Smil« mladý, krásný rybák, který když lovíval ryby, slejchával líbezně zpívati a nevěda, odkud by ten hlas přicházel, až se mu Rusavka vodní panna překrásná ukázala, zpívající vele se mu zalíbila. Přesvědčiv se, že by to ona byla zpívávala, on měl k ní důvěru, zamiloval se do ní, prosil ji, aby mu poradila, jak hojných ryb míti a hojně loviti, poradila mu, aby listy z rostlin, aby házel rybám do vody, po kterých se mu rozplemení velmi hojně. On uposlechna, učinil tak. On hojně ryb nalapal a prodal, tudy se obohatil a tuto vodní pannu (Rusavku) za manželku svou pojal. Splodil s ní Květnu (Května) dceru. Vodní Panna svému choti Smilovi a dceři Květně pověděla o zlatě, zlatém pramenu (studánce), že co koli do této studničné vody neb pramenu pustí, že se to v zlato hned promění, ale nesmí se to holou rukou to pozlacené nebo v zlato proměněné bráti, nébrž tímto proutkem, který jim zanechala a ukázala a v tom se jim jako duch vodní zmizela. Smil nad ztrátou její zahořekovav, vstoupil na Kodišnou skálu, snad nad zřídlo onoho pramenu neb potůčku a skočil zoufanlivě dolů do vody a sebe do smrti zabil. Když tuto obět Smil vykonal, pozůstala zde dcera Května, které se ujala paní toho položení buď Koněpruská neb Tmanská, majíc sezení své zde na jedné vysoké skále v hradu svém. Května se jí svěřila o tom zlatém pramenu, ale o proutku kouzelném jí nic neřekla, když o zaležitostech budoucích svých a o bývalé události svého otce a matky spolu rozmlouvaly. Paní chtěla se dozvěděti, kde se ten pramen (studánka) nalézá, o kterém jí Května neměla zjeviti dle rozkazu vodní panny, pročež Května jí nechtěla pověděť o tomto místě, proto tato čarodejnice Paní toho hradu Květnu bila, až slzela; však Květně padaly na místě slz perličky zlaté, perle jako hrách, drahé

Digitized by Google

kameny na místě slz, z očí; pročež čarodejnice paní ji tím více bila, až jí řekla o tom zlatém pramenu neb potůčku čili studánce, jen o tom proutku zamlčela, že to zlato z vody má ním vytahovati; tedy paní čarodějnice chodila k studánce a vše, co do ní pustila v zlato se proměnilo, protož jak paní sahala po zlatých věcech rukama holýma, tedy se jí ruce v zlato a ona celá sama se v zlato proměnila. O tom se dozvěděvši Května neb to viděvši, vzala proutek a vytahovala zlato; paní a hrad Kodiš po ní sdědila a blaze na hradě živa byla.

Božnice.*) Okolo Tetína pověst v lidu o Babě (nejvyšší kněžce), která vodila bílého posvátného koně, Svantovitu zasvěceného, po horních skalách vápeneckých, na kterých (šimel) bruna kopyta koňská a šlepěje této Báby vedlé koňských stop s holí vytlačena jsou pod Tetinem k východu na pravém břehu Berounky na horních skalách vápeneckých. Zde jest na tisíce stop koňských, bábiných čili lidských v skále Vápenci vytlačeno až k božnici Bělbohovi čili Hromoteli (Perunovi) aneb Svantovítovi, kteráž na površí skalnatém (vápenci) až posud známka bývalého božiště se zde nalezají. Lid okolní je okazuje poutníkům: 1. Kde strážní věž byla na skále. 2. Kde se vrata do bohárny nalezají, kterými se do ní chodilo. 3. Okolo bohnice této byly příkopy, známka jsou ještě k spatření r. 1834. 4. Na vrcholi této skály búdy dřevěné stály z dubového dříví. 5. Zde rozličné sklepení na vrcholi toho vápence bylo v skále. 6. Kde studně byla, jest viděti. 7. Kouzelná jeskyně v skále vytesaná, obydlí kněze. Protož se to okreslilo a nastínilo od p. Fr. Hořčičky již r. 1829.

Vyklizení studánek od pannen. Stodůlky, ves v Rakovnicku u Prahy snad od sto- dolů pochodí. Polohy. Ve Velminoze blíže Vohrady vsi, pálivají na onom površí čarodějnice i svatojanské ohně pálejí, skrze Velminohu je privátní silnice od Reporej k Smanicům. Za Vlkem, dva vrchy jsou tam, byla tam skála, nyní pole zde jsou, někdy býval les na těch vrších. Na Skalce je pramen, studánka živá, z ní berou Luzinští vodu, která se světívá v křížových dnech.

Čištění studánek okolo Prahy. Ze Stodůlek děvčátka nevinná, od 12—15 let z opakujících hodin, ten večír před sv. Janem Křt. když slunce zapadlo, sobě řeknou na návsi, kde se sejdou, tam čekají holky a se všecky shromáždí, sebou žádnou nemravnou neb padlou, ani hocha neberou, nobrž více potichmo se svolavají, sebou vezmouce hromničnou svíčku rozsvícenou na místa k studánkám i u studánek a opět, když se vracejí domů, při rožaté hromici nábožně zpívají a po cestách se modlí a u každé studánky svíčku postavějí na povyšený drneček, na který každá jako na oltář jednou hlínu, podruhé kámen a potřetí drn přinese t. j. všecky sobě při každé studánce oltářík vystavějí, hromičku rozžatou naň postavějí, kleknouce kříž udělají, modlí se jedna po druhé (každá zvlášť nahlas »Otčenáš«), to trvá dlouho, když jich někdy 24,

*) Pozn. vyd. Podáváme tu další ukázku, jak Krolmus přizpůsoboval si pověsti lidové k vybájeným a neudržitelným svým dohadům bájeslovným. podobných pomíjíme.

Digitized by Google

30 až 50 bývá. Po modlitbě zpívají dohromady jednohlasně píseň následující při cizení lopatkou dřevěnou:

„Studánko, studánko!
Dávej čistou a dobrou vodičku.
Nikdy se nám nezakal,
Zůstaň vždycky čistá a dobrá."

Každá holka vezme lopatu tuto a třikráte bahno neb neřád ze studně naberouce vyhodí ven na stranu atd., až se všecky vystřídají. Také zpívají: »Maria pod křížem stála« nebo »Tisíckráte buď pozdravená« atd. Při tom k sv. Janu Křt. zpívají. Když vycídily a vyčistily studánku, opět kleknouce, pomodlí se »Věřím Boha« s modlitbou Páně a odeberou se k druhé, třetí atd. studánce v modlení a v zpěvu v průvodu s rozžatou hromničkou, opět se při vyklizení tak zachovají jako při první, až je všecky do slunce východu vyklidějí. To každého roku děvčata vykonávají v Stodůlkách, ve Vořechu, v Dušníkách, v Drahelčicích, Hořelici, v Panenských Břežanech, na Panenské Tejnici a j. v.

Studánka Liduška u Velelib (Nymburka) nad Labem veledivotvorná, vždy se cidí, čistí atd. Srov. »Lida«, studánka blíž sv. Dobrotivý u Zbirohu v lese. »Dálka« studánka u Benátek Nových k Zdedínu také se cídí a světí v prosebních dnech.

Sv. Vojtěch na Zelené Hoře... U vsi Vrčené v lese církvička sv. Vojtěcha a v ní kámen, naň Vojtěch odpočíval v lese u pramenu, $^3/_4$ hodiny vzdálí od Hory Zelené... Dle pověsti zde sv. Vojtěch se svými prý přenocoval, když se do Čech vracel a tu prý se modlil a za dešt Boží Boha prosil atd. Ukazujou lidé zde známku po něm, kámen, na kterém přenocoval. Lid padá naň, líbá jej, smejká se po něm, rozprostře se na něm, odpočívá naň, modlí se v kleče na něm Bohu a po modlení opět jej slíbá atd. Fr. Hořička svědek toho.

Větřík polední když zavane, slove na Kninsku Poledníček neb Poledníčka přišla a tancuje t. j. do kotouče, dokola prachem neb obilím, co napadne, tím vrtí a točí a vzhůru vznese. Byli lidé na Čechách, kteří toho Poledníčka honili, schánělí a zažehnávali, aby neškodil, nebo kolikráte všecko obilí, hrách, čočku atd. vzal do pověří týž zlý duch. Na Boleslavsku sluje Rarášek, 3. se naň vypleje člověk, aby neškodil. Na Blanicku slove týž větřík točivý »Luzina«, odtud Meluzina (Me-luzina).

Voda Boží u Boleslavě Mladé v hoře Chlumu nazvané. Zde z pod kostela vyteká veledobrá a zdravá voda, protož Dobrá a Boží voda slove. Zde se lid uzdravuje. Nedaleko odtud Jemník, Jamník, ves... Uprostřed této hory v stráni je studánka v dolíku, zde prý straší, černý pes ohnivý se zde okazuje... Zde vršek slove Morous.

Vodan (hastrman jen okolo Jičína a v některých krajích slove), u starých všady Vodan neb u mlynářů a starých rybářů opět Levák (Leviathan), zlý duch vodní, pojmenován, místem Vodán = Tatrman = Turman. Vodan zosobnělé bůže, zosobnělý život vodní se živočichy —

Digitized by Google

on jest král nad vodami pozemními, proto mu z levého šosu kape voda, to je jeho příznak, jest odín zeleně v kamizolce zelený, on svou bohyní vše vzkřísí, ozelení, prokvěte přírodu, pentličky navěsí na vrby, ony nejprv pučejí, z jeho díla, protože jsou při vodě. On má červenou čepičku na hlavě, on bylinám podává i červené hlavičky, kalíšky rozmanité barvy modré, bílé. On pohuhňavá v přírodě, on sobě šije škorně, boty na zimu, když voda zamrzne. Jeho děti jsou vodní živočichové, dušičky vodní v skořepách, v hrničkách, pokličkami poklopené. On v té vodní říši své vše taví, řídí a zpravuje.

Varta, město nad Labem, nad městem hora vysoká, na ní kaple P. Krista ukřižovaného. Na ní cesta křížová, každý poutník pod horou vezme několik kamenů a nese je pro zásluhu na horu ke kříži. Na tuto horu jest také pěšinka, tou musí každý bos jíti, tou prý šla Panna Maria hledati P. Krista. Zde na hoře padne lid na své tváře a se plazí po kolenou svých po kamených dlážděných od P. Marie a lidu již vyšlapaných a vylezlých musí kolenem do té žumpy kleknouti a tak jeden za druhým pěšinkou na horu kráčí a leze k P. Kristu a k P. Marii. Před lety prý zde voják zabloudil a P. Maria naň volala a z toho místa ho vyvedla. Jednou se zde část skály utrhla a do Labe se skoulela a Labe by bylo vytopilo město.

Večer Štědrý. Na den sv. Panny Barbory jdou děvčata do zahrad ulomit 3 karlátkový a 3 třešňový větvičky, přinesouce je domů, do láhve naplněné vodou nastrkaly, které se až do Štědrého večera rozvily a rozkvětly a na stůl do prostřed postavily, kdež přes celý hody vánoční stály; však když ty větve dívky neb dívka lámala, nesměla na žádného promluvit ani na žádného se ohlédnouti, nobrž zrovna svou cestou jíti a to vykonati. Svědek S. W. Bendl a matka a otec jeho na Praze to prozrazoval. Na Kresejně, Peruci, Zvikovci, na Liše, Liblicích u Melníka týž obyčej se zachovává.

Kalouši = Kališi = Smitalkové či Vometáč jinak Boží poslíček, na Štědrý večer před slunce východem přichází na Praze do krámů a do příbytků pekařských. Oblek má maškarný, vždy jinák přistrojený, čepici na hlavě do špičky, cukrovému klobouku podobný, modrý kabát a červené kalhoty a střevíce s punčochami bílými, přijde s ženou, ona z něho před domem vezme plášť, protože přestrojení lidu jest zapovězíno, za příčinou zlodějů, vražeb a krádežství spáchaných, aby se nestávalo. Vstoupí do příbytku a počne koledu zpívati: »My boží poslíčkové, andělíčkové!« Na čele u čepice má dlouhé péro, a který je nemá, tak má peroutko (t. j. husí křídlo), tím pérem neb peroutkem omítá neb ometá prach, nečistotu se zboží a s hospodáře a s hospodyní, ze stolů, lavic, polic, atd. ometá a smítá a při tom zpívá. Za starodávna jich několik chodilo, ometalo a zpívalo, za našich dnů místem jen jeden chodí a místem několik a slovou Omítalkové a Smítalkové, čili Poslíčkové Boží neb Vometačové. Oni vyčisťují příbytky před Hody Vánočními... Smítálek u pekaře dostane za groš vánočku a groš peněz atd.

Digitized by Google

a jinde opět něco jiného, každý mu udělí, čehož mu Bůh nadělil, v kavárnách kávu, v hospodách pivo atd.

Svatvečer. Dívky o svatvečeru nebo jindy vždykoli dolky pekou, každá část dolku u podolku sobě zavěsí, do řadu sobě neb dokola sednou, do světnice psa cizího pustějí; ku které přijde a nejdříve část toho dolku pečeného od ní vezme a sežere, ta prý se nejdřív z nich tohoto roku vdá. Obyčej na Čechách okolo Prahy.

Večer štědrý — Svatvečer. Po svatvečeru na Budějovicích Čes. měšťané a tovaryši nakoupějí sobě prachu ručního, nadělají sobě rachejtlů, vezmou si kořalkový líh, phosphor atd., jdou za město do Krumlovských, na kříž mezujících stromořadí lipových, s několik stromů sníh smetou, když měsíc nesvítí, udělají sobě oheň, stromy líhem natrou, jeden nebo tři od vrcholů až na zem a napotom ho zapálejí a on celý nebo všecky tři hořejí, neb z bambitek s ostatních

1. Měšťané ze Severinovy bible r. 1537.

2. Z Husovy Postilly 1561.

3. Z graduálu třebenického r. 1575.

Digitized by Google

4. Strahovský kodex (Dobřenský) z r. 1556.

5. Z malostranského kancionálu r. 1572.

6. Z kancionálu malostranského z r. 1572.

Digitized by Google

stromů střílejí, bouchají, rachejtle pouštějí; jinde na prkna tlukou, na biče přivazujou kamínky a do vzduchu je pouštějí, jenž v povětří hvízdají atd., lid se na to dívá, třebas mrzlo, to trvá až do »Jitřní« půlnoci. Pěkně to vypadá, když měsíc nesvítí. Ještě r. 1843 se to vykonávalo.

»Věchu« nebo »Kryle pána!« obdivující člověk to »Věchu!« vysloví, když mu druhý něco podivného a neslýchaného vypravuje; také pro »Kryle Pána«, »na moutě koutě« atd.

7. Čech vznešený.
Z mapy Sadelerovy r. 1620.

8. Muž na Sadelerově mapě Čech r. 1620.

Mužské typy české ze stol. XVI.

S 8 vyobrazeními.

Z dřevorytin i drobnomaleb XVI. století vybrali jsme řadu typů mužských. Často nám přijdou dotazy po kroji a stroji, po zevnějšku, po typech staročeských. Ve stol. XVI. umělec snaží se již zachytiti věrnou podobu vrstevníků, zvláště, kterých se kresba objednaná a zaplacená týkala. Naše vyobrazení jsou vybrána ze Severínovy bible r. 1537 (str. 472), z Husovy Postilly, vyd. 1564 (str. 472), z gradualu Třebenického z r. 1575 (str. 472), ze Strahovského kodexu Dobřenských z r. 1556 (str. 473), z kancionálu malostranského z r. 1572 (str. 473). Na srovnanou přidáváme též vyobrazení dvou typů mužských z r. 1620 (str. 474).

Digitized by Google

ČASOVÉ ZPRÁVY.

* ***Pražské archivy a knihovny.*** V letním semestru 1907 přednášel prof. Dr. Č. Zibrt čestným posluchačům a posluchačkám o bohatosti pramenů ke studiu kulturní historie české, uložených v archivech a bibliothekách pražských. Výklady přizával vycházkami do jednotlivých archivů, kdež vždy objasnil dějiny a význam archivu nebo bibliotheky i předložil za laskavé podpory a pomoci správců těchto sbírek, co nejzajímavějšího a nejvzácnějšího chovají. Byly to: 1. Archiv zemský království Českého. 2. Archiv místodržitelský království Českého. 3. Desky zemské. 4. Archiv král. hlav. města Prahy. 5. Archiv Musea království Českého. 6. Bibliotheka téhož Musea. 7. Archiv arcibiskupský. 8. Archiv a bibliotheka vždy věrné kapitoly svatovítské. 9. Archiv a bibliotheka staroslavné vyšehradské kapitoly. 10. Knihovna kláštera Strahovského. 11. Knihovna a archiv kláštera Piaristského (s pozůstalostí otce dějezpytu českého Gelasia Dobnera). 12. Knihovna kláštera křižovnického (s pozůstalostí kronikáře Beckovského). 12. Knihovna J. J. knížete Jiřího z Lobkovic. 14. Historické prameny v Museu král. hlav. města Prahy. 15. Kulturně-historické knihy a pomůcky v bibliothece Uměleckoprůmyslového musea.

* ***Časopis »Euphorion« o české knize historické.*** Professor německé university v Praze Dr. August Sauer vydává, jak známo, časopis »Euphorion«, Zeitschrift für Literaturgeschichte. V I. svazku XIV. dílu (Leipzig-Wien), 1907, str. 184 referuje: Zibrt Čeněk, Bibliografie české historie (Bibliographie der böhmischen Geschichte), I. Band 1900. II. Band 1902. III. Band 1906. Prag, Verlag der böhmischen Kaiser Franz Josefs-Akademie. Das stattliche Werk des tschechischen Kulturhistorikers und Bibliothekars am böhmischen Museum verdient auch in diesen Blättern angezeigt zu werden. Es ist der erste Versuch einer Gesamtbibliographie der böhmischen Geschichte, ein Unternehmen, das an die Kraft des Einzelnen die höchsten Anforderungen stellt. Von der Masse des gebotenen, zum nicht geringen Teile aus schwer zugänglichen, ja vergessenen Quellen beigebrachten Materials, das auf jahrelange intensive Sammelarbeit schliessen lässt, erhalten wir eine Vorstellung durch folgende Angaben: der I. Band (Allgemeines, Hilfswissenschaften) enthält 23.871, der II. Band (Quellen [mit dankenswerten genauen Inhaltsangaben]. Die Zeit bis 1419) 15.429, der III. Band (Die Zeit bis 1600. Dreissigjähriger Krieg) 13.519 Nummern! Es ist also möglichste Vollständigkeit angestrebt und unter allen Vorwürfen dürfte der Unvollständigkeit erst an allerletzter Stelle erhoben werden. Die Gliederung ist eine organische, die Uebersichtlichkeit hätte sich vielleicht durch stärkere Ausnutzung des Typenmaterials heben lassen. Einzelne Ungleichheiten und Wiederholungen liessen sich angesichts des Riesen-

Digitized by Google

materials und der angestrebten Vollständigkeit und Uebersichtlichkeit einfach nicht vermeiden. Durch ein dem vollendeten Werke beizugebendes gutes Register wird sich die Benutzbarkeit noch steigern. — Die deutsche Fachliteratur des Gebietes (Böhmen, Mähren, Schlesien und die Lausitz) ist überall berücksichtigt, über das speziell Historische hinaus auch alles, was auf die deutsche Literatur der Länder, Gelehrten- und Zeitschriftengeschichte, volkskundliche Ueberlieferung (im III. Band z. B. 176 Nummern über Goldsucher im Riesengebirge und über die Rübezahlsagen), Geographie, Kartographie (mit der Reiseliteratur), Paläographie, Archive und Bibliotheken (auch Bohemica in Archiven und Bibliotheken ausserhalb des tschechischen Sprachgebietes), Genealogie, Heraldik, Numismatik etc. Bezug hat. Für den Germanisten bieten die meisten Abschnitte Interesse. Besonders für die Geschichte der deutsch-tschechischen Berührungen in den verschiedenen Zeiträumen ist das Werk eine sehr dankenswerte Ergänzung von Jungmanns Literaturgeschichte. Zum Ganzen lehrt es, dass die geschmähte Bibliographie doch nicht nur ein mechanisches Zusammenstossen von Zetteln sei. Wir nehmen also in dem ob dieser Publikation in der tschechischen Gelehrtenwelt entbrannten Streite nicht Partei, wenn wir die Nothwendigkeit und Verdienstlichkeit einer solchen Bibliographie rückhaltlos anerkennen. F. Spina.

* ***Moravské nekrology.****) Hanácký kukátkář P. František Zgoda-Křen. Dne 17. února 1907 zemřel v Dubanech na Hané v mladém věku 45 let výborný spisovatel hanácký, kaplan P. František Zgoda, známý po celé Moravě pod literárním jménem Karel anebo František Křen. Jsa rodem Hanák z Kojetína a maje jakožto kněz trvalé působiště mezi Hanáky, znal své Hanáky až do nejtajnějších záhybů srdcí. Byl výborným vypravovatelem života hanáckého, jejž mistrně svým humoristickým pérem vystihl. Povídky Křenovy jsou takřka fotografiemi hanáckého života. Křen redigoval prvých sedm ročníků humoristického kalendáře pro lid »Ječmínek«, vydávaného olomouckým knihkupcem Prombergrem, a uložil v kalendáři mnoho svých povídek. Samostatné knihy vydal nákladem Prombergra: »Strýčkovy rozumy«. Tři díly hanáckých črt se 3 fotografiemi, mezi nimi též fotografie spisovatele. »Strejčkové z Moravy«, II. vydání. »Tři hanácké příhody«, II. vyd. »Pod hanáckým nebem«. »Strejčkové z Moravy« a »Tři hanácké příhody« v I. vydání vyšly ve Slezské Kronice, vydávané poslancem Drem Slámou. Pro svou milou a dobrou povahu požíval Křen úcty všeobecné! — Sběratelka hanáckých tanců národních Xav. Běhálková. Dne 28. dubna 1907 v Tovačově zemřela učitelka slečna Xavera Běhálková, známá sběratelka krojů, zvyků a obyčejů hanáckých, která sobě hlavně sbíráním starých hanáckých tanců národních neocenitelných zásluh získala. Jak nám z Tovačova bylo sděleno, podjal se úkolu sepsati životopis sl. Běhálkové veledp. P. Ignát Wurm z Olomouce, jenž národopisnou činnost zesnulé z vlastního názoru

*) O životě a činnosti zasloužilého pracovníka a přítele Českého Lidu J. K. Hraše uveřejníme delší článek.

Digitized by Google

nejlépe oceniti dovede. Článek vyjde patrně v Čas. vlast. musea olomouckého. Nasbírané hanácké tance, počtem přes 50, dle téže zprávy vydá prý pod jménem sběratelky pan prof. Otáhal z Prostějova z vděčnosti za to, že prostějovské museum bylo bohatou sbírkou krojů a keramiky sl. Běhálkové obmyšleno.*) — Historický spisovatel Václav Royt Dne 27. května 1907 skonal v Brně bývalý zemský školní inspektor p. Václ. Royt v 80. roce věku svého. Narodil se 1. září 1827 v Nové Vsi v Čechách. Po studijích gymnasialních a universitních působil na středních školách, zejména ve Znojmě a na česk. gymnasiu v Brně, roku 1886 stal se ředitelem gymnasia, r. 1888 zem. školním inspektorem pro ústavy učitelské v Brně a v Kroměříži a české školy obecné a utrakvistické pro jihozáp. část Moravy. R. 1900 odešel na trvalý odpočinek. Royt získal si nemalé zásluhy o rozvoj českého školství na Moravě, jakož i o historii českou. V letech 1869—1885 redigoval »Časopis Matice Moravské«, do něhož přispěl řadou článků z historie baltických Slovanů, místopisnými a životopisnými články. Knižně vydal práci svou o Slovanech na ostrově Rujaně a vyvrácení jejich moci roku 1168. (Brno, 1875.) Čest budiž památce zesnulých!

V Holešově, 31. května 1907. Rudolf Janovský, městský tajemník.

OTÁZKY A ODPOVĚDI.

* *Kabacoun.* 1. U nás říkávali: Dám tě do kabacouna, jdi do kabacouna, jako by se hrozilo trestem, když někdo něco provedl. Starý Sedláček, když hrával karty s Radnickým, s dědouškem naším a jinými a vyhrával, pochvaloval si: »Tos tíse majne hérn und dámen. Entvéder oder. Ferdantes kafehous. Dám to do »kabacouna«, t. j. do měšce, do koženého pytlíčku na peníze. Kostelník a všeumělec Máša k tomu dodává, že i děti strašíval: Počkej, já ti dám kabacounem; ač tomu už ani nerozuměli, ale říkalo se to. V Kostelci nad Vltavou. Marie Soulková. — 2. V okolí Prahy znám je název »kabacoun«, ale v zcela jiném

*) Pozn red. Spisovatel zasílá právě výstřižek z Pozoru, 1907, 14. června, s přáním, aby byl v Českém Lidu otištěn: [Pozůstalost Xavery Běhálkové!] Známá učitelka moravských národních tanců, slečna Xavera Běhálková v Tovačově, zabývala se velmi horlivě sběratelskou činností a měla celé museum velmi cenných výšivek i jiných skvostů lidových. Začala si totiž všímati toho v době, kdy široké pole národopisné činnosti ještě leželo ladem, a tu podařilo se jí na Hané sebrati právě ty nejkrásnější věci, kdežto ti, co po ní přicházeli, sbírali z větší části již jen paběrky. Sl. Běhálková před smrtí svou napsala závěť, dle níž všecky její sbírky připadnouti mají v majetek některému z museí na Hané, nejspíše v Olomouci. Když po smrti sl. Běhálkové došla o tomto odkazu zpráva do Olomouce, byla již největší část sbírek těch, a právě ty nejcennější věci, úplně rozebrána a neznámo kam zašantročena. Se soupisem pozůstalosti notář se totiž opozdil a mezi tím nepovolané ruce tuto pozůstalost sl. Běhálkové si osvojily.

Digitized by Google

Obraz českého lva na Tachovské radnici.

užití než u Jungmanna. Je tak nazývána (nyní již ani ne tak jako dříve) šňůra, na kterou rybář navléká chycené ryby. Tento kabacoun jest asi 1 m. dlouhý provázek, jenž má na jednom konci přivázané napříč malé dřívko, kdežto na druhém konci jest obyčejný drát (jak se říká »ženglička«). Na tento provázek jsou chycené ryby se strany od »ženglički« skrze jejich ústa a žábra navlékány. Nyní ustoupil tento přístroj novějším náčiní, totiž obyčejnému pletenému pytlíku na ryby zvanému »vizírek« (zkomolené německé jméno: Fischersack). Chycené ryby, navléknuté na kabacouny, jsou pak neseny, obyčejně hozeny přes rameno, jako vítězná trofej domů.

K. Sedláček, Praha VII., nádraží.

* *Český znak v Tachově na radnici.* (J. Máša v K.) Nikoli v Mostě, nýbrž v Tachově na radnici umístěn český lev, přizpůsobený slohu celé budovy. Viz připojený obrázek.

SMĚS.

* *Nová slova. Pivoňka.* V Praze zcela vážně říkají »pivoňka« dívkám, které jsou úředně zaměstnány při řízení zemské dávky z piva u Zemského výboru. V jiných úřadech, veřejných i soukromých, říkají nelichotivě dívkám, které jsou zaměstnány u psacích strojů, »klapačky«. Doklady — jak starým názvům podkládá se význam, přizpůsobený poměrům novějším! Kdo jde do Krče, ten podle názvosloví pražského se krčí. Vrátný nazývá se Vratislav. Knihy dávají se do vyšetřovací (t. j. vazby). Kancelář, kde v bibliothece knihy se půjčují, vydávají, nazývá se výčep.

Jan Soulek.

* *List kmotrovský.* Na národopisné výstavce ve Mšeně r. 1894 opsal jsem si tento list kmotrovský: Slovutný a Vzláště Vážený Pane Kmotře! Tajna nečiním, kterak Pán Bůh Všemohoucí na nás manžele okem Svého nesmírného milosrdenství vzhlednouti a ku potěšení našemu na tento bídný svět (synáčka) dáti jest ráčil, z čehož budiž jeho Nejsvětější Jméno Páně věčně pochváleno. Poněvadž to nemluvňátko nic jinšího nepotřebuje, jedině by Křtu sv. dojíti a do knihy života věčného přivtěleno býti mohlo, z té tehdy příčiny ve vší snažné žádosti se uchyluje, by, dáli Pán Bůh dne zejtřejšího, po ranní mši svatý za jednoho obzvláštního pana kmotra se postaviti oblíbili, za kteroužto křesťanskou lásku se odměňovati zakazuji, a zůstávám obzvláště váženého pana kmotra k odsloužení žádostivá Marie Anna Hrdličková, matka téhož dítěte. Sigl. v Mšeně dne 7. Junii A. 1780.

Jan Soukup.

Digitized by Google

* *Co nám stará hajná o cikánovi Janušovi vypravovala.* Stará hajná Lukšová přicházela k nám do mlýna »u Sigmundů« pod Třebnůškou na Zbirovsku. Večer, po práci, vypravovala nám rozmanité příhody. Jednou, když jsme se ubírali z lesa kol plání »na Januškách« domů, náhle smutně povzdechla: »Ach, Januši, Januši, ty tu musíš s Kristem Pánem sám večeřet.« Nás děti počínání staré hajné nemálo zarazilo a proto jsme se vyptávali. Odmlčela se a po chvíli vypravovala: »Můj nebožtík táta povídal nám, že za starých časů bývaly zde daleko široko nesmírně hluboké lesy, a jenom zde, v těchto místech byla veliká mýť. Na té zdržovali se cikáni. Jednou přišlo od úřadu nařízení, aby se cikáni odtud hned vystěhovali a do Uher táhli. Cikáni měli mezi sebou jednoho starého cikána; tomu bylo již hodně přes sto let; už nemohl ani chodit. Proto nemohl s ostatními odejít. Než tedy odešli, poradil jim, aby ho až po ramena do země zakopali, že tu zemře. To také cikáni udělali a přistavili k němu džbán s vodou a chleba, aby mohl jísti, nežli ho země umačká. Pak se s ním rozloučili: »Januši, Januši, ty tu musíš sám s Kristem Pánem večeřet,« a odcházeli. Když se po něm pak ohlédli, zvolal Januš za nimi: »Ach, já bych raději nevečeřel.« Potom se cikáni již neohlíželi a starý cikán tam umřel. Od času toho říká se místu tomu, kde se to stalo, »na Januškách«. A. Drachovský.

»Pucnoha« strašidlo. Jako děti přinesli jsme v létě často bláto na nohou domů. Dospělí strašívali, že chodí po vsi Pucnoha, ošklivý dědek, který bláto s nohou i s kůží oškrabával »stroužkem« (pořízek). Hned jsme pospíchali k vodě a nohy podrobili jsme důkladnému mytí pískem nebo kartáčem, až z nich krev tekla, jen aby Pucnoha nám neublížil. (Kloub u Vodňan.) J. Procházka.

* *Pivovar šel po střídě.* V Horách Matky Boží mívali měšťané svůj pivovar, prodaný pak do rukou soukromých. Měšťané sami vařili si pivo. Sousedí jeden po druhým si várku vydržel a dyž nechtěl, tak jí moh' přepustit druhýmu a ten vařil dvakrát. Pivo za dva groše šajnů se šenkovalo a podstarší jim vařil. Sousedí někerý, kerý nezabavovali se řemeslem doma, šli s punčochou*) k sládkovi; vosum grošů měl každej vod páru spředený vlny, uštrykoval tam punčochu se třema dráty a měl vod ní štyry groše. Vypil máz piva a šel domů. Dva groše propil a ještě dva groše zachoval. Starosta neb lychtář sedával tam s nima, poněvač byl punčochář. Měl dlouhý vlasy až k lopatkám, šosatou kazajku, hřeben v hlavě ve vlasech. Dyž šel lychtář do kostela, tak měl do polovice vlasů vrkoč vpletenej šest neb sedum coulů. Sedával na kruchtě a několik starejch sousedů, kerý v tej módě vlasů dlouhejch se drželi. (Vypravoval † Josef Engelmajer). V. Rataj.

* *Cedule Jana Šebestiana Marše, varhaníka, a druhýho Jakuba Ignatiusa Claudiusa bakaláře na službu rektorskou při městě Březnici*

*) Zdejší lid zabýval se punčochářstvím. Srov. též Fr. Rataj: Jak učím dějinám naší školy a obce školní. Posel z Budče, XXXIII., 571, 1902.

Digitized by Google

na rok 1652. (Contraktenbuch 1648, fol. 169.) Leta 1651 v sobotu den památný sv. Martina 11. dne měsíce Novembris podle společného snešení nás níže podepsaných, jakožto předně pana collatora a potom též i faráře záduší Bubovského jest tuto v poznamenání uvedeno a z předešlé námluvy od mnoha let pořád vytaženo, co tehdejším rektorům školy Březnické rozdílných platův a z důchodův každoročně vycházelo, k čemuž (bezpečivši se na to) i nynější varhaník jménem Jan Šebestian Mareš spolu s bakalářem Jakubem Ignatiusem Claudiusem v r. 1651 přistoupili a dotčenou povinnost zastupovati budou. A protož také slušně a na potomné časy při tom, aby jim oboum to zcela a zouplna bez zadržování vydáno i v čas nastalý potřeby k tomu dopomáháno bylo, zůstaveni býti mají. Jakž to vše níže následuje: Předně ode mne pána šest kop míšenských. Od Jakuba Drštky tři kopy míšenský. Z domu pozůstalého po nebožtíkovi Angelikovi, kterýž nyní Vít Turek drží, tři kopy míšenský. Od Kříže Mihuly z zahrady dvaceti grošův. Tož vše až potud z mého, totiž pána, nadání pochází. Více od mne faráře místo expensí dvanácte kop míšenských. Snopný podle starozvyklého obyčeje ode všech jak k faře Bubovské, tak Tochovské náležejících osadních v času příležitým budou moci přijímati. A ještě mimo to vše, což nadepsáno jest, ode mne pána v městě mém Březnici nařízeno jmenovitě: aby jedenkaždý soused pořád povinen byl stravou ty obě osoby za den náležitě opatřiti anebo na místě toho dvanácte krejcarův jim odvésti. Též od učení mládeže za každou osobu o každém čtvrtletě po dvaceti čtyrech krejcařích jim odvésti. Od pohřbu těl mrtvých tolikéž po desíti krejcařích. Stalo se leta a dne napředpsaného. P. F. z Újezda. Bernardt Oppel, collator.

Dr. V. J. Nováček.

* *Plat s chalupy na Slovácku r. 1819.* Podle německého seznamu roku 1819, kdy majetek kostelní v městysi Velké u Strážnice obnášel 997 zl. 43 kr., k uhražení výloh povoluje Strážnická vrchnost jakožto patron kostelní nájem z několika polí, 33 zl. 30 kr., a nájemné z pěti chalup po 2 zl. 30 kr., dohromady 12 zl. 30 krejcarů. Emil Edgar.

* *Lidské sádlo lékem.* Kněžna . . . poslala si před několika málo lety do lékárny . . . pro lidské sádlo se vzkazem, že nemůže ho nikde ani v Praze dostati. Lékárník, věren jsa zásadě, že nutno každému posloužiti, poslal jakousi smíšeninu z různých sádel. Ferd. Velc.

* *Ženich vypočítavý.* Píseň z Táborska. Třeba byla chroma, i také hrbata, a na krku měla třeba tři volata, jen když má peníze, s tou je dobře, žádná nouze. — Ještě si poskočím, kloboučkem zatočím, že já na tom světě nejsem sám. Že takových lidí, kteří nic nemají, mnoho více v světě nalézám. Jsou veselí v svém soužení, jsou veselí, nic nemají.

Josef Máša.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DB
191
C54
V.1
190

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305

Digitized by Google

Digitized by Google